

✓

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

05 - 12

2

ANUL V FEBRUARIE

1 9 5 2

008
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

 VISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544705

2

ANUL V — FEBRUARIE

9 5 2

24

* P / 5 4 4 7 0 5 *

LA CENTENARUL LUI I. L. CARAGIALE

I. L. CARAGIALE

RĂZEȘUL DE LA GOLĂȘEI ȘI MOȘNEANUL DELA FLORICA*)

Nu știu care diplomat a zis : „Dați-mi trei șiruri scrise de cineva și-l fac să merite pentru dânsle spânzurătoarea !”. Minunată bizuință în puterea restălmăcirii ! Pe de altă parte, anticii ne-au lăsat o clasică povață : *vorbele sboară, scrisul rămâne*.

Toți oamenii noștri politici au scris, care mai mult, care mai puțin, unii mai bine, alții mai rău, câte ceva... Cogălniceanu, excelent publicist... Mult regretatul Manolache Costache, cronicar de gazetă foarte spiritual... Dumitru Brătianu, frazor exagerat, dar fraza bine turnată și corectă ; răposații, V. Boerescu scriitor-jurist de frunte, C. Brăiloiu un jurnalist eminent, C. A. Rosetti un neobosit și talentat gazetar — toți în fine au uitat povața de prudență a anticilor : niciunul nu s'a sfiit de amenințarea diplomatului restălmăcitor, — toți, afară de doi, afară de Lascar Catargiu și de Ion Brătianu.

Dai dacă nu au scris și nu scriu acești doi *leaderi*, au vorbit și vorbesc, și discursurile lor ne dau dovada cea mai patentă despre câtă cuminție au ei că nu scriu.

Ce limbă *parlemantară* ! ce stil *convanțione* ! ce *arghiumantarisire* *consiză* ! ce idei *pursuivarisite* ! ce de adevăruri istorice !... La cele istorice, trebuie să mărturisim că d. I. Brătianu bate pe d. L. Catargiu, dar și acesta se arată mult superior în *consizia arghiumantarisirii* și în altele — în „și ețetra par egzemplu”.

Acți însă e mai mult vina noastră și a timpului în care trăim : suntem niște pedanți — victime ale cititului — cari nu vrem să înțelegem că omul politic poate să fie cu totul ignorant și indoct, că șiretenia răzeșului și a moșneagului sunt calități suficiente pentru un bărbat de Stat. Ei nu scriu deloc și vorbesc ca niște perso-

*) Cu prilejul muncii desfășurate în cadrul sărbătoririi centenarului lui I. L. Caragiale, au fost descoperite noi texte, publicate de marele scriitor în gazetele vremii și rămase necunoscute până azi maselor largi.

Astfel, în „Adevărul” din Martie—Aprilie 1896 au apărut o serie de foiletoane sub titlul „Cronica de joi”. Ele sunt semnate „Luca”. Aceste cronici aparțin lui Ion Luca Caragiale, după cum rezultă din următoarea notă redacțională publicată în „Adevărul” din 5 Martie 1896 : „Caragiale, distinsul nuvelist și dramaturg, umoristul fin și plin de pătrundere, care de atâția ani sta retras departe de câmpul literelor, azi reîntră în luptă și Adevărul se simte mândru că eminentul scriitor l-a ales pe el ca să-i serve de tribună. Anunțăm deci cu plăcere că ne-am asigurat concursul D-sale. Cu începere chiar din joia viitoare, în fiecare săptămână sub pseudonimul său cunoscut (Luca) ne va da o cronică literară, artistică sau fantezistă după alegerea D-sale.

Luca nu este un începător, autorul Nopții furtunoase, al Scrisorii Pierdute, al Năpastei, al Făcliei de Paști și-al nuvelei Păcat este o reputațiune prea bine stabilită și ne

naje de comedie, — nu face nimica asta, destul că și răzeșul și moșneanul sunt „*Români verzi*, oameni pe cari chiar adversarii îi recunosc că sunt cinstiți și buni patrioți.”

Da, sunt cinstiți — și noi o recunoaștem — și buni patrioți. De asta nu mai poate încăpea vorbă. Trebuie să fie cineva prea rău și prea impertinent — și aceasta se întâmplă destul de rar — ca să cuteze a se atinge d'adrepul de această parte bună și sănătoasă a lor, și chiar de s'ar atinge ar fi muncă pierdută : convingerea lumii întregi ar nimici toate loviturile date în acel sens.

Decât — e cam curios : fiecăruia din acești doi *leaderi* adversari nu le displace a lovi și din acest punct de vedere pe celălalt. Și apoi mai e ceva și mai curios : fiind ei personal foarte onești, le place grozav neonestitatea altora. Când zic „le place”, mă exprim într'un mod impropriu, poate. Să mă lămuresc.

Ei personal sunt foarte onești, dar au o adevărată slăbiciune pentru neonestitatea altora. Ce e drept însă se vede clar că ei cultivă această plantă nu din interes moral sau artistic, ci din intențiune pur utilitară — nu pentru frumusețea sau mirosul ei cultivă dâșii această teribilă buruiană a neonestității, ci pentru foloasele ce ea dă în ogorul politic.

Ei personal sunt foarte onești, dar au o adevărată slăbiciune pentru neonesti-
l apuci dela slabul lui îl ții de păr foarte sigur, că acesta e o unealtă oarbă în mâna
cui, fiind cinstit, se pleacă să-l culeagă și să-l ridice. Deaceea când la un moment
nu s'ar găsi destui necinstiți trebuiesc făcuți alții noi numai decât. Toate terenurile
trebuiesc încercate, toate sufletele trebuiesc supuse ispitei, toate patimile trebuiesc smo-
mite : sămânța necinstei nu trebuie pierdută, vecinic câtă să avem o recoltă de ne-
onestitate — pentru întărirea cui ? — a celor doi *leaderi* onești ; pentru ce ? — pen-
tru fericirea și înaintarea patriei !

Iată metoda favorită ! Moșneanul și răzeșul sunt îndărătnici ; ei muncesc de
mult ogorul politic, și la observările ce li se fac în privința perniciosității metodei
lor, ei ridică din umeri și-ți răspund că „așa e lumea, lor nu le e dat, și e nedrept
să li se ceară s'o schimbe“.

În fond însă, adevărul este că *lor* nu le vine la îndemână să schimbe cultura
și instrumentele primitive, — pe cari știu să le mânuiască bine, — pe niște mașini
moderne și pe o cultură nouă, a căror mănuire ar trebui s'o învețe d'a capul la
bătrânețe. Ei convin, poate, că s'ar merge mai bine și mai repede cu metoda nouă,
dar metoda veche e pentru dâșii de o siguranță garantată prin repețite încercări.

Și aci vedem iar un fenomen foarte ciudat.

În fundul lor, sufletele celor doi bătrâni sunt grozav de amărîte, când roa-

vedem astfel dispensați de a-i mai face reclamă. In Cronica de joi dar, cetitorii Adevărului vor admira spiritul și talentul neîntrecutului Luca.“

Foiletoanele : Literatura și Artele române în a doua jumătate a secolului XIX (7 și 14 Martie 1896), Literatura (21 Martie 1896), Noaptea învierii (29 Martie 1896), 1 Aprilie, monolog (5 Aprilie 1896) — au mai fost tipărite în edițiile operelor lui Caragiale, fără a se ști însă unde au fost publicate prima oară. Celelalte foiletoane : Teatrul nostru (12 Aprilie 1896), Autoritate (19 Aprilie 1896) și Archeologie (26 Aprilie 1896) n'au mai fost retipărite niciodată în volum, au rămas cu totul necunoscute publicului cetitor.

Necunoscute maselor largi au rămas și articolele publicate de I. L. Caragiale în „Constituționalul“ din 1889 sub semnătura C... și anume : Cerc vițios (4 Iulie 1889), Răzeșul de la Golășei și moșneanul de la Florica (12 Iulie 1889), Anomaliile (19 Iulie 1889), Școala succesului (9 August 1889). Deși existența lor fusese semnalată mai de mult, nici aceste texte nu au fost reproduse în vreo ediție a operelor marelui realist critic.

Dintre acele texte, care n'au mai văzut lumina tiparului de peste jumătate de secol, publicăm în numărul de față al revistei : Răzeșul de la Golășei și moșneanul de la Florica (Constituționalul, 12 Iulie 1889), Autoritate (Adevărul, 19 Aprilie 1896) și Archeologie (Adevărul, 26 Aprilie 1896).

dele culturii lor îneacă prea peste măsură holda, în care de-abia mai rar se mai găsește câte o floare nevinovată voind și ea să trăiască, căutând și ea să-și ridice fruntea nepătată d'asupra, la lumină.

Mai întâi o căință adâncă cuprinde sufletul cultivatorului la vederea nenorocitei eterogene; dar pentru el, omul cinstit de felul lui, arătarea ei este numai-decât o prea crudă imputare, și el o privește acuma cu necaz; și necazul crește și devine cu încetul ură, și ura fierbe și se pune în mișcare și devine prigonire... Impun-tarea vie trebuie înlăturată sau năbușită.

Ei! de câte ori n'am văzut pe cele două figuri venerabile semnele unei adânci scârbe de propria lor recoltă! De câte ori uitând cu desăvârșire așa numitul tact politic, de care sunt așa de înzestrați deaminteri, n'au dat drumul amărăciunii lor și n'au palmuit în fața lumii pe propriile lor creaturi!

Dar momentele acestea sunt, din nenorocire, scurte ca orice clipă; sufletul cinstit d'abia a dat strigătul de indignare, și mintea răzeșului sau a moșneanului îneacă vocea sentimentului... Aide, înainte!

Atunci, vai de planta eterogenă!... E prea târziu acum să se lase bătrânii de vechia metodă și de cultura știută, și să se apuce după o nouă metodă a cultiva o speță nouă!

Așa și lui Macbeth, îi venea mai greu „să se întoarcă înapoi decât să meargă înainte!”

Înainte! — și din ciocnirea celor două porniri contrare, se naște atunci o posomorîre care alterează într'un chip bizar figurile atât de simpatice ale celor doi bătrâni.

Acele fizionomii frumoase, nobile și liniștite iau expresia celei mai uricioase brutalități; ochii lor, în genere dulci și senini, se fac turburi și crunți, iar surâsul blajin și părintesc se schimbă într'un rânjet fioros foarte respingător, — așa că omul care, ca mine, iubește aceste frumoase tipuri de răzeși trebuie, cu părere de rău, să-și întoarcă atunci privirea de la ele.

Voința se arată atunci în toată pornirea ei, *voința* îndărătnică, cea mai comună proprietate a naturii vii, cea mai mare calitate a lor: *voința*, care răstoarnă tot ca să treacă înainte; *voința*, care nu stă să mai aleagă mijloacele, — și de aceea aceste două voințe îndărătnice fac din doi oameni cari se aseamănă așa de mult întru toate, doi oameni așa de despărțiți în totul.

Căci, aminteri, asemănarea este isbitoare, atât în firea cât și în procederile acestor doi *leaderi* adversari.

Am arătat într'un alt articol cum acești doi bărbați de Stat iubesc deopotrivă și deopotrivă batjocoresc legea fundamentală.

Într'un altul vom arăta mai pe larg cum o lipsă totală de idei de Stat și o perfectă nepricepere a acestora îi caracterizează egal pe amândoi.

Până atunci să mai stabilim încă vr'o câteva trăsuri de asemănare de fapt între răzeșul dela Golășei și moșneanul dela Florica.

Unul este liberal, celalt conservator — așa au apucat de pe vremuri să se eticheteze. — Te pomenești odată cu răzeșul conservator combătând din răsputeri o lege sub cuvânt că este prea reacționară, or luând steagul unei mișcări ca a porto-francurilor; sau te pomenești cu moșneanul liberal că ia o strașnică măsură administrativă pentru a duce lumea cu d'asila la biserică...

Dar promisiile absurde, ca să nu le numim cu un nume mai aspru?

Moșneanul promise pe tot ce are mai sacru că nu va da urmare convenției comerciale cu Austria, și pune pe d. Ferichidi să ducă la Palat o jalbă piramidală, iscălită de câteva mii de cască-gură la Mazar-Pașa, cerând ca Coroana să nu sancționeze aceea convenție. Peste câteva zile, moșneanul trece din ruinele dela Mazar-

Paşa pe un jeţ ministerial şi pune să contrasemneze decretul de promulgare a convenţiei, pe cine ? — tot pe bietul d. Ferichidi.

Moşneanul promite să desfiinţeze monopolul tutunurilor, care lua contribuiabililor vreo zece milioane ; — când vine la putere strânge în chingi acelaş monopol până scoate aproape întreit... ba — pentru că, dela tutun la chibrit, asociaţia de idei nu cere multă bătaie de cap nici chiar unui moşnean, — pe lângă Monopolul tutunurilor şi sărei se mai adaogă şi *al chibriturilor*.

Dar răzeşul face altfel ? În opoziţie jură că nu dă un ban pentru fortificaţii, — la putere le dă 15 milioane ; şi pe acelaş coleg, pe care-l ştie că s'a pronunţat, ca specialist, clar şi categoric contra fortificaţiilor, îl pune, ca odinioară moşneanul pe d. Ferichide, să iscălească promulgarea decretului respectiv.

Şi altele, câte şi mai câte, care-şi vor lua locul în cadrul Istoriei, al unei cronicе de ziar fiind prea strâmt pentru analiza atâtor minunate isprăvi.

Unul şi altul, ca nişte vechi partizani ai *prinţului străin*, adică ai curmării vechilor lupte pentru Domnie, sunt consilieri devotaţi ai Coroanei... câtă vreme îi sunt consilieri .Când nu mai sunt şi când asta durează prea mult, atunci aceşti bărbaţi politici se busumflă şi devin foarte nepoliticoşi faţă şi pe faţă cu Coroana.

Aceasta eu mi-o explic ca şi dragostea pentru Constituţie ; prin impacienţa patriotismului lor, ei ard de zelul de a da consilii Coroanei : şi astfel nu pot răbda multă vreme ca aceasta să fie lipsită de acelea.

În fine, o asemănare iar foarte ciudată între moşneanul de la Florica şi răzeşul dela Golăşei, — dar aceasta poate e o notă prea comică într'un articol serios — este că fie-care când vine la putere dă în judecată pe celălalt, căzut. Cum se isprăveşte grozava judecată, ştim cu toţii. Farsa e hazlie : ea nu este, poate, menită a întări caracterele civice, dar interesează mult pe gură-cască şi amuză destul pe amatorii de acest gen.

Aşa de asemănaţi întru toate moşneanul şi răzeşul, aşa de despărţiţi în tot.

Sunt două monede de acelaşi fel ; acelaşi amestec de elemente ; aceeaşi greutate, ca să nu zicem uşurinţă ; acelaş tipar. Atâta numai că fie-care arată faţa contrară decât celălalt : când unul face chip, celălalt face pajură, şi vice-versa : gravura este totdeauna cealaltă, valuta este oricând aceeaşi.

Moneda, ce e drept, nu e calpă, dar e prea veche, prea ştearsă şi unitatea ei nu se mai potriveşte cu sistema astăzi în circulaţie. Data turnării este din altă jumătate de veac ; ea se vede clar : e fericitul 1848, de mirifică memorie.

Imprejurări, cari vor face obiectul unui alt articol le mai acordă încă curs. Credem că, în deosebire de polemica zilnică şi pasionată, critica adevărată, cu recea ei analiză, este datoare a arăta opiniei noastre publice că cele două monede ar trebui odată demonetizate şi păstrate numai ca nişte frumoase medalii comemorative.

C...

AUTORITATE

Toamna trecută am făcut o cunoştinţă foarte interesantă — un tânăr poet şi literat, fruct preţios al unui gimnaziu de provincie : tânărul meu a renunţat să termine cursurile, neputând reuşi la examenul de corigenţă de la septembrie. Preţiosul fruct, după trei ani de gimnaziu, s'a simţit destul de copt şi, revoltat contra unei discipline stupide de programă, s'a deslipit cu dispreţ de craca sa pentru a veni să-şi debiteze savoarea în vastul târg al Capitalei.

Este un tânăr ca de vre-o optsprezece ani, copil de văduvă; tatăl, fost impiecat comunal în orașul său, a murit de mult: mama, scăpătată, trăiește cu ce poate, coase, spală, calcă, servește la ocazie; are încă doi frați mai mici: aceia urmează la același gimnaziu. Poetul îmi spune cu ton oarecare de compătimire că aceia, ca niște mediocri ce sunt, vor să termine cursul și să caute a intra unul în seminar și altul în liceu ca bursieri ai Statului: el nu s'ar fi înjosit niciodată să se facă bursier; e prea independent pentru asta, și apoi nu se simte atras de cât de literatură.

Infățișarea materială a acestui personaj nu e neplăcută. Deși foarte sărăcuț îmbrăcat, chiar hărtănit puțin; deși foarte nepieptănat purtând plete, și foarte nepălat, purtând unghii nepilite, deși fumează foarte mult, așa încât e afumat la vârful degetelor și'mprejurul buzelor, — totuși inspiră dela început oarecare simpatie. Manierele lui sunt foarte primitive: despre așa numitul *l'usage du monde*, nici nu poate fi vorba: în programul celor trei clase de gimnaziu, pe care le-a urmat cu destulă lipsă de succes din cauză „că profesorii erau proști“, nu se predă un curs de maniere, — asta ar fi anti-democrație.

El se afla acum de vreo câteva zile la București. Nu cunoștea aici pe nimeni altul decât pe un băiat de la o mare băcănie, un fost tovarăș al lui din școala primară. Acesta urmase numai două clase începătoare, venise acu șapte ani cu tată-său aici și intrase la stăpân, unde se afla și acum. Acesta, care mă cunoștea pe mine, îmi recomandase pe tânărul poet.

Din vorbă'n vorbă, poetul mi-a mărturisit că a venit la București să găsească o ocupație, fie cât de slab plătită, ori și ce: el e modest; se mulțumește cu puțin. Impresia ce mi-a făcut-o fiind destul de bună, și de altă parte simțind că nevoia lui de stabilire e destul de urgentă, pe dată m'am gândit să-i fac rost de o situație solidă. Furia de poezii o să-i treacă cu vremea. Am mers degrabă la un negustor prieten, un toptangiu, și am avut noroc să aflu că are un loc vacant potrivit: 300 lei pe an, casă, masă și două perechi de îmbrăcăminte de sus până jos. Mi-a părut destul de bine, și cu multă bucurie a doua zi m'am dus la întâlnire să comunic tânărului buna veste.

Era foarte palid de astă-dată, foarte obosit; glasul slab de tot; cam tremura și înghițea mereu în sec. I-am recomandat să nu fumeze așa mult pe nemâncate, pentru că atribuiam abuzului de tutun starea lui manifest maladivă. Mi-a răspuns că nu a fumat astăzi deloc. Atunci poate bolnav? Nu. Am mers încet încet și i-am spus pe drum buna veste și condițiile ei. Nu mi s'a părut deloc foarte mulțumit de norocul ce-i găsisem: ba chiar îmi pare că am găsit fluturând pe buzele lui vinete și afumate un trecător zimbet de despreț... Dar — poate că mi s'a părut. La un moment dat, mergând, s'a oprit deodată'n loc, a îngălbenit foarte tare, a șovăit și, dacă nu-l luam la braț, ar fi căzut — era fără 'ndoială bolnav. L-am întrebat, fiind la amiazi, dacă a dejunat: mi-a spus că da. Apucându-l strâns de braț, am simțit că, sub mânecile lui, pielea era tot așa de largă pe oase ca și mânecile pe piele. Foarte rău trăit.

Am ajuns la birtul unde dejunam și l-am poftit să ia ceva. A căzut mai mult de cât s'a așezat, foarte obosit, pe un scaun. Acum îl aveam în față și-l puteam observa mai bine. Nimica distins în figura lui: o frunte foarte îngustă, ochi foarte puțin expresivi, tăietura buzelor și structura nasului fără niciun caracter marcant, părul aspru și plantația lui nehotărît demarcată, în fine o creatură nici prea-prea, nici foarte-foarte — unul din exemplarele de duzină ale vastei fabricațiuni, exemplar care e greu de deosebit individual în pachetul întreg.

Cu toate astea, paliditatea lui îi dădea un aer mai interesant: era distincția suferinței. Deși îmi spusese că dejunase cu câteva minute mai'nainte pe drum, l-am

invitat să guste ceva împreună cu mine și nu m'a refuzat. A mâncat : ochiuri la capac, varză cu carne, o friptură pe grătar, brânză de vacă cu smântână, mere, o țuică înainte, o sticlă de vin în timpul mesei și o cafea după masă, în sfârșit *une bonne fourchette* ; apoi i-am dat țigări — nu știe că trebuie să zică *merci* când primește ceva — e și tânăr.

Cu multă satisfacție am văzut că paliditatea tânărului meu — îl chiamă Nicu Ionescu — dispărea încet-încet pe măsură ce înainta dejunul și cu ușurință m'am convins că d. Nicu este un mincinos — nu dejunase deloc, ba pare-mi-se că paliditatea lui și intențiile de leșin pe cale publică... dar în fine, îi trecuse acum. Acum era foarte vioi, prinsese limbă... La căldura generosului vin, se aprinsese un șir de confidențe. Am constatat din conversația d-lui Ionescu că și la moral era ca și la fizic un om nu prea deosebit : pare că, pierzându-și paliditatea, pierduse singura lui virtute de a mă interesa : acum vedeam bine că tânărul meu este foarte ignorant, că nu știe să scrie și să citească destul de bine ; că nu știe nici cât un școlar mediocru de clasele inferioare și, în afară de asta, nu are nici o gândire deosebită, cu atât mai puțin vreuna ciudată.

Voia să scrie poezii, voia să facă literatură, voia să se facă ziarist ; pentru aceea refuza cu dignitate locul pe care i-l găsisem la toptangiul meu. În zadar i-am dat povețe să fugă de un teren de viață și de luptă în care, chiar armat cum se cuvine, nu capeți vre-un succes de seamă, în zadar am încercat să-l fac să-nțeleagă că merge la mizerie sigură. D. Ionescu a zâmbit iarăși cu zâmbetul d-sale caracteristic și, aruncându-mi mult fum în nas, mi-a spus că o iresistibilă putere îl atrage în nobila carieră.

Ne-am despărțit, rugându-mă el să-i găsesc un loc la vre-o gazetă, — de aceea căutase a-mi face cunoștința — iar eu promițându-i ca orice Loyola, cu rezervă mentală, că-mi voi da toată osteneala să-i satisfac dorința... Că (*nici* — ? — n. n.) gând n'am ! Nu puteam să-mi închipuiesc că d. Ionescu va fi vreodată primit și utilizat în publicitate, atât de puțin preparat cum era pentru o așa de serioasă carieră ! și prin urmare nu puteam îndrăzni să recomand vreunui confrate oferta de servicii intelectuale a d-lui Ionescu.

Mai târziu am întrebat pe băiatul dela băcănie dacă știe ce s'a făcut tânărul său amic. Mi-a răspuns că nu-l văzuse de mult ; dar că ultima dată, când acela venise la băcănie era în mare strâmtorare. De atunci i-am pierdut urma poetului.

Mărturisesc că nu prea citesc gazete, nu doar pentrucă n'am destulă considerație sau interes pentru mișcarea politică, dar pentru că operațiile mele nu-mi lasă vremea cerută pentru a-mi mai lumina opiniile. Cu toate astea, am fost silit odată să citesc regulat una și apoi mai multe, și iată de ce.

Am făcut o piesă de teatru, care a căzut la prima reprezentație — din cauză că actorii au jucat-o rău... Actorii ! ce oameni. Dar actrițele ! închipuiți-vă că-mi aruncă tot mie vina nesuccesului ! Gazetele toate m'au refecat rău de tot, una însă dintre toate a fost mult mai tare. Cronicarul teatral îmi contesta pe lângă talentul dramatic și cunoștința limbii românești, și aceasta cu o vervă, cu o malițiozitate, cu niște împunsături, cari firește m'au afectat foarte adânc : eram nu criticat, eram maltratată, bătută, sdrobot ! Ba cronicarul promitea că *va reveni* — și iscălea *Hamlet*...

N'am mai putut răbda și am mers să caut pe *Hamlet*, să mă apăr, să-i captez bunăvoința și să încerc, de nu se poate cumva să-l fac să-mi fie mai indulgent. În

redacția gazetei respective, mi s'a răspuns că *Hamlet* este pseudonimul unui tânăr care nu voește a fi cunoscut. Am constatat atunci pe figurile redactorilor o mare satisfacție pentru succesul cronicelor teatrale, succes a cărui confirmare deplină era pasul de umilire ce eu făceam. Am salutat și am plecat.

Când să ies, iată că intră pe ușe, cine? vechea mea cunoștință, d. Nicu Ionescu. Toți încep să râdă. Unul zice : când vorbești de lup, Nicu la ușe ! nu înțelegeam... Am simțit însă numai de cât că d. Nicu Ionescu era aci ca la dânsul acasă, în cei mai intimi termeni cu „confrații“.

M'am oprit să schimb câteva vorbe cu dânsul. Era redactor acolo, însărcinat mai ales cu partea literară și artistică...

„Atunci, i-am zis eu, fii bun și spune-mi, d-ta trebuie să știi, cine e *Hamlet*, care mă persecută așa grozav ?“

D. Ionescu a început să răză răutăcios și mi-a răspuns cu o prefăcută ezitare:

„Zău... nu... știu !

„Hamlet ! strigă un glas din odaia de alături, biurul directorului, ți-ai adus urmarea la cronică ?

„Da“, răspunse d. Nicu. Scoase niște file din buzunar, mă lăsă un moment singur în birou. Am auzit bine cum îmi șopteau numele și cum râdeau înfundat.

D. Ionescu s'a întors și m'a invitat să luăm un aperitiv la băcănia din colț. Mi-a mărturisit că el e *Hamlet* : am început să discutăm asupra piesii mele, pe care mi-a nimicit-o... Acțiune... caractere... pasiuni... tehnică... ideal... tendință... arta pentru artă... Shakespeare... Molière... mediu social... unitate... logică... Hartmann... Ibsen, etc. etc... și m'a nimicit și pe mine lângă piesă.

M'am crucit de câte a învățat Hamletul meu în șase luni ! Ce schimbare ! ce progres !

Nicu Ionescu este astăzi o adevărată autoritate. Ce trecut ! ce prezent ! și încă ce viitor !

LUCA

ARCHEOLOGIE

S'a zis cu drept cuvânt că, precum naturalistul poate reconstitui, după câteva oase împietrite de vremuri, structura completă a unui animal de o speță dispărută, asemenea archeologul și istoricul pot reconstitui o epocă, un tip de civilizație, stinse de mult, după niște ruine. Arhitectura este arta care ne dă, mai bine decât oricare alta, măsura dezvoltării materiale și intelectuale a unui popor, la o anumită vreme.

Templele și palatele egiptene ne arată mai clar de cât orice povestire ieroglică mărirea superbilor Faraoni și înalta civilizație a poporului lor. În dimensiunile acestor ruine, vedem formidabila putere materială : în gustul alcătuirii lor originare vedem înălțimea superioară a concepției, forța intelectuală, acea nobilă și grandioasă...

A ! dar nu cumva gândiți că am să vă fac o tiradă, entusiastă, deși savantă, poetică deși științifică, asupra arhitecturii clasice la diferite popoare și epoce ?

Voii poate să deschid numai decât excelentul meu dicționar enciclopedic și să vă înec într'un duș, o cascadă, o Niagară de erudițiune ?

Voii poate să vă fac o amănunțită analiză a Acropolei ? ori să vă reconstituiesc faimosul templu al lui Neptun ? să vă dovedesc că anticii întâi așezau bucățile și apoi le ciopleau ? căci trebuie să știți că din coloanele de la Postum unele sunt canelate, iar altele au rămas nescobite.

Sau doriți, poate, o plimbare prin curtea Leilor, de la Alhambra ?

Ori nu știți și trebuie să vă mai spun că divinul Michel-Angiolo a suprapus planului lui Bramante vechiul Panteon roman — o genială concepție !

Să vă vorbesc de acea minune, de acel mărgăritar, de acea nestemată, pe care o numim *la Sainte-Chapelle* ?

Ori poate voiți să vă vorbesc de minunea minunilor, de catedrala de la Argeș, de faimosul Manole, acel sublim artist, acel devotat soț, care se sacrifică cu entuziasm, lăsându-se vădov numai și numai să facă un nume neperitor iubitei sale soții ?

Dar cine sunteți d-v ? Dar cine sunt eu ? Dar unde ne aflăm aici ? la Ateneu ? ca să vă fac o conferință mirifică ? Nu ! să lăsăm să se odihnească în raftul său iubitul meu dicționar enciclopedic, această generoasă lampă care luminează cu atât mai splendid încăperea unui cap cu cât e el mai puțin mobilat. N'am nevoie deocamdată de lumina colosalei enciclopedii, pentru că mă adresez unui cititor destul de luminat ca d-ta, și viu la ceea ce aveam de spus fără mai mult înconjur.

Să sperăm că Bucureștii noștri, iubita și frumoasa noastră capitală, n'or să aibă niciodată soarta celebrelor orașe și centre egiptene. Să sperăm că ofensele vremilor nu-l vor clăti în vecii vecilor de pe solidele lui temelii, fiindcă e știut că „rămânul în veci nu pier“ !

Dar să ne închipuim așa pentru ca să ne treacă de urît, o vreme foarte îndepărtată în adâncul câtorva mii de ani, când centrul culturii și activității poporului nostru să se mute de aci mai în spre inima Europei, la Alba Iulia bunăoară. Atunci ce s'ar întâmpla cu Bucureștii ? Ar începe firește să decadă, să fie părăsit încet, încet. Acum să facem încă un apel la bogata noastră fantazie : să ne închipuim evenimente, pe cari viitorul le ține ascunse pentru cine nu e proroc, de exemplu focuri grozave, cutremure, potopuri, vulcani, cari l-ar preface în ruine.

Ia să vedem acum ce ar putea să constate și să reconstitue archeologul depărtatului viitor din ruinele iubitului nostru București.

El ar găsi mai întâi că, la poporul român din veacul XIX, vecinii erau unii cu alții eminamente politicoși și discreți. Plecând din capul unei strade, el ar vedea că fiecare casă una după alta întoarce spatele celei de la stânga și are în față spatele celei din dreapta. Archeologul, după aceasta, va constata că locuitorii acestor case erau iubitori de lumină și de aer, pentru că fiecare casă are toți pereții găuriți.

Apoi ar constata că ei erau foarte curați și că mâncau foarte puține sărături, pentru că el n'ar găsi decât foarte rare urme de fântâni și de conducte de apă : erau deștepți, adică foarte puțin iubitori de somn, pentru că în interiorul caselor n'ar găsi un perete nespert, unde să presupună că s'ar fi putut convenabil alătura un culcuș omenesc ; i-ar rămâne însă îndoiala că poate dormeau în mijlocul odăii.

Din arhitectura domestică ar constata cele privitoare la moravurile private ale semenilor ; întru cât privește cultura publică, archeologul după monumente ar putea trage și mai hotărâte concluziuni.

El ar constata mai întâi că poporul român din suta XIX era econom, că ura luxul și artele, pe cari prin eufemism le numim frumoase, în loc de inutile. Așa, ar constata că nu prea se nebunea după Teatru, fiindcă într'un oraș așa de vast n'ar găsi decât o clădire cu așa numire. În schimb însă, ar vedea că acest popor de religios după sutele de biserici și bisericuțe, care de care mai fără pretenții și mai modeste, așezate în genere cu spatele la drum, probabil pentru a scuti serviciul sfintei liturghii de sgomotul circulației și de strigătele bravilor olteni.

Ar mai constata că acest popor, deși nu iubea luxul, îl suplinea totuși cu mult gust : că desprețuia piatra și bronzul, dar le înlocuia cu mult succes prin teracotă și tinichea, pentru cari avea o deosebită simpatie ; că neavând destui bolovani pe gârlă, cultiva cu multă pricepere fabricațiunea pietrii artificiale ; că era așa de în-

vătat, încât nu mai avea nevoie să mai citească, și deaceea n'avea nici o clădire de bibliotecă.

Archeologul ar mai constata la epoca noastră o deosebită repulsiune pentru monotonia liniei drepte, o pronunțată pornire contra calapoadelor simetrice demodate, ci din potrivă o mare înclinare, aproape un cult pentru liniile și formele capricioase, adică strâmbe.

Ar constata indiscutabil această dragoste de strâmb după mersul stradelor, după fizionomia piețelor, după toate locuințele particulare, și mai ales după palatele noastre publice. Ea se manifestă într'un chip strălucit la palatul regal, care e strâmb ca și casele cetățenilor : la palatul poștelor, care e strâmb : la palatul municipal, la palatul poliției, la palatul județului, la palatul finanțelor, cari sunt strâmbe : la Teatrul Național, la palatul Ateneului, la palatul Academiei, cari sunt strâmbe. Ar constata dragostea aceasta de strâmb până și la palatul Justiției.

Puterea acestei pasiuni de strâmb se va vedea cât a fost de iresistibilă mai cu seamă la Teatrul Național. În adevăr, acest monument, clădit într'o epocă anterioară, când gustul nostru nu era destul de format și educat, fusese drept dintru început ; astfel, făcea un efect detestabil, o notă din cale afară discordantă între celelalte monumente. Gustul bun a trebuit să birue până în fine ; era peste putință să lăsăm în picioare o monstruositate, un edificiu drept : am reparat și Teatrul Național și l-am făcut și pe el convenabil ca toate celelalte, adică strâmb.

Toate strâmbe... toate.

O ilustre archeolog, care vei trage în viitorul depărtat din ruinele sublime ale Bucureștilor esența civilizațiunii noastre actuale, ce o să gândești tu despre capul meu și despre al contemporanilor mei ? !

LUCA

I. L. CARAGIALE ȘI EPOCA LUI

Până în 1948, când Teatrul Național din București a început — cu „O scrisoare pierdută” — reconsiderarea în adevărata ei lumină a operei dramatice a lui Caragiale, înscenările atât de sporadice ale pieselor sale erau axate pe falsa concepție oficială a „comicalului pur al mahalalei și al provinciei”.

Oligarhia burghezo-moșierească — pe care Caragiale o demască și o satirizează în comediile sale — neizbutind să-i dea vigoaroasei sale opere o lovitură de grație printr-o tactică brutală (bandele organizate de fluerători și bătăuși, atacul patriotard al lui Sturdza dela Academie, afacerea Caion), a recurs atunci la o tactică diversionistă, mult mai subtilă, pentru a-i anihila virulența corosivă.

Din componenți ai claselor stăpânitoare, personagiile lui Caragiale au fost decretate de critica burgheză și apoi transformate prin jocul scenic — în mici mahalagii și provinciali. Dintr'un tablou realist critic al regimului burghezo-moșieresc, s'a încercat a se transforma opera sa într-o simplă șarjă a „spoelii de civilizație occidentală”. Din piese cu o profundă semnificație socială, s'a încercat a se prezenta comediile sale ca niște simple farse gratuite, bazate pe speculații de situații și comic verbal.

Conform acestei false interpretări impuse de oficialitate, accentul regisoral și actoricesc se punea — în trecut — în mod aproape exclusiv pe comicul de situații și pe comicul verbal al pieselor lui Caragiale. Făcându-se uz de toată rezerva de

artificii și șabloane din arsenalul teatral, personagiile lui Caragiale erau îndepărtate cât mai mult posibil de realitate, fiind transformate din oameni în clovni.

Sarcina pe care o aveam de rezolvat când ne-am propus reconsiderarea teatrului său era, prin urmare, să redăm poporului pe adevăratul Caragiale :

- să retransformăm aceste personaje din clovni în oameni, astfel cum i-a cunoscut, i-a văzut și i-a înfățișat Caragiale ;

- să le reconstituim adevărata stare civilă de membri ai oligarhiei sau ai aparatului acesteia ;

- să restabilim caracterul realist al operei lui Caragiale.

În genere, gândurile și sentimentele oricărui creator de artă, deci și ale dramaturgului, străbat ca un „fir roșu” întreaga sa existență și îl dirijează în tot cursul creației. Ele constituie fundamentul întregii sale opere. De dragul lor crează el această operă și tot de dragul lor trebuie să muncească și regisorul și actorul la realizarea spectacolului.

Acest „fir roșu”, acest fundament, Stanislavski îl numește „*supra-sarcina operei dramaturgului*”. „Supra-sarcina” aceasta exprimă ideea centrală a piesei și a spectacolului, asupra căreia trebuie să fie ațintită atenția tuturor participanților la procesul de creație scenică. „*Din supra-sarcină a luat naștere opera dramaturgului ; spre ea trebuie să fie îndreptată și creația actorului*” spunea Stanislavski.

Orice conflict dramatic are o asemănare superficială cu nenumărate alte conflicte.

Pentru a da unei piese sensul ei specific, regisorul și actorul trebuie să stabilească care este ideea centrală pe care o concretizează această piesă, care este coloana ei vertebrală. Această coloană vertebrală devine apoi baza întregului spectacol.

Stanislavski precizează că „supra-sarcina” stabilită de regisor și actor nu poate să nu aibă o legătură organică cu piesa. Ea nu poate fi stabilită în mod arbitrar, ci trebuie să fie luată chiar din miezul piesei.

Cu aceeași precizie, trebuie definită apoi și ideea centrală a fiecărui rol al piesei. *„In cadrul rolului se găsesc întotdeauna momente periculoase — macazuri, — care au, ca și la calea ferată, nenumărate ramificații”*. Definirea ideii centrale a rolului ajută tocmai la o justă orientare în fața acestor ramificații periculoase.

Pentru a găsi o justă logică a acțiunii rolului, este necesară o pătrundere adâncă a fondului ideologic al operei, a scopurilor și intereselor ascunse care ghidează personajul în acțiunile sale. Actorul trebuie să știe întotdeauna despre personajul mai mult decât există în piesă. Stanislavski îi prevenea întotdeauna pe actori că rolul este numai o mică parte din viața personajului. Pentru a juca just această parte din viața lui, actorul trebuie să cunoască la perfecție întreaga viață a personajului, începând dela naștere și până în momentul morții sale. Nu se poate intra într-o cameră fără a avea un trecut și un viitor. Aparițiile din spațiu necunoscut n'au reușit niciodată pe scenă. *„Pentru a săvârși numai o singură acțiune fizică, foarte simplă, bunăoară a intra pe scenă, actorul trebuie să știe bine de unde a venit, unde și pentru ce a venit, el trebuie să-și imagineze în mod clar toate împrejurările care l-au adus aici, să cântărească toate șansele de reușită a chestiunii sale, să realizeze cât mai bine felul trasat, în raport cu anumite împrejurări, să ghicească întorsătura posibilă a faptelor, etc. prin urmare să creeze în imaginația lui o viață întreagă. Numai atunci apariția lui va fi fundamentată, rațională, justificată din punct de vedere scenic”*

Dacă pentru realizarea unei singure acțiuni, actorul are nevoie de atâtea cunoș-

tințe felurite, de atâtea fantezie și imaginație — pentru crearea unei întregi linii a acțiunii rolului e necesară o cunoaștere amănunțită a piesei, a epocii, a vieții. În urma acestei analize, actorul trebuie deci nu numai să perceapă bine, ci să retrăiască în mod creator ideea operei, făcând din ea o tendință sinceră, o „a doua a sa natură”, după cum spunea Stanislavski.

„Trebuie să fii apărătorul personajului, atunci când el este pozitiv și trebuie să fii procurorul său, dar totodată să trăiești prin sentimentele lui, atunci când el este negativ”.

Pentru a descoperi „firul roșu” al operei unui scriitor, pentru a găsi factorul care a determinat și părțile slabe și cele tari ale acestei opere, pentru a-l explica pe acest scriitor în întregimea lui, cu alte cuvinte „pentru a crea o concepție întemeiată nu pe rezumate ale cutărui sau cutărui raționament al scriitorului, ci pe complexa multiplicitate de aspecte ale ideilor sale”, trebuie să procedăm, în modul următor :

— să cercetăm, în primul rând, care a fost adevărata condiție socială a scriitorului și care au fost adevăratele forțe sociale, sub a căror influență s'a dezvoltat personalitatea sa umană și literară ;

— pe baza rezultatelor astfel obținute, să cercetăm ce reprezintă opera scriitorului, care este adevăratul ei conținut de idei și cum își construiește scriitorul imaginile artistice de exprimare a acestui conținut ;

— de-abia după ce am descoperit și înțeles aceste relații, suntem în măsură să dăm o interpretare corectă ideilor exprimate de scriitor în operele sale și să-i subliniem în mod just importanța sa literară.

Această cale o vom urma și în ce-l privește pe Caragiale, vom analiza momentele mai importante ale vieții sale pentru a vedea raporturile dintre scriitor și oamenii între care a trăit, raporturi care au determinat atitudinea sa față de dănșii, în piesele pe care le-a scris. Pe baza acestor date vom căuta să desprindem „firul roșu”, ideea centrală a operei sale, de care se călăuzesc regizorii și actorii, și apoi ideea centrală a câtorva dintre personajile caragieliene.

Până în 1904, când — la vârsta de cinci-

zeci și doi de ani și numai cu opt ani înainte de a muri — intră în posesia unei moșteniri apreciable, Caragiale are o viață plină de greutate și privațiuni materiale, deși muncea din răsplăți.

Dela vârsta de optsprezece ani, când îi moare tatăl, rămâne singurul susținător al familiei. Este „în același timp și suflor și copist la teatru, și corector într-o tipografie mare la două zăre”. Totodată dă „lecții la niște copii”. Și totuși merge „cu ghetă scâlciate sau rupte”, fiindcă nu izbutește să câștige strictul necesar.

În 1873 intră în gazetărie. Este girant responsabil la un ziar, apoi corector la altul. „Caragiale lucra în zăre la o meserie așezată în mijlocul zăreției și care n-avea un metru pătrat. Jur împrejur erau dulapurile cu litere — cazierile — la care lucrau în bluze culegătorii și în sală era mare înghesuială. În această atmosferă încărcată de tot felul de emanații grele și neplăcute, în acest aer infect își petrecea ziua viitorul maestru Caragiale, ca să câștige vreo sută și ceva de lei pe lună”. În timpul liber, traduce și corectează piese pentru Teatrul Național.

Revista umoristică „Claponul”, pe care o redactează în întregime, nu trăiește decât două luni (Mai—Iunie 1877).

Ziarul „Națiunea Română”, pe care îl scoate la 25 August 1877 (cu banii lui Frederic Damé), nu apare decât șapte zile, până la 1 Septembrie al aceluiaș an.

Între 1878 și 1881 este redactor la „Timpul”. Din cauza salariului insuficient, cere mereu acțiuni pe luni următoare, declarând că „nu trebuie ca redactorii să se jertfească, ci boierii să aducă jertfe pentru ca redactorii să se poată îmbrăca, adăposti și hrăni cum se cuvine”.

La 7 Iulie 1881, după ce pleacă dela „Timpul” îi cere prietenului său institutorul D. Scureiu, un împrumut de „60 franci pe 40 de zile”:

„Sunt fără slujbă de două săptămâni și mai bine, n'am para chioară... Aș voi să am câteva parale să le las mamei și eu să viu să răsuflu vreo săptămână la tine, că n'am eșit din acest oraș de putregai moral și material de doi ani”.

Timp de trei ani este revizor școlar, la

început în județele Suceava și Neamț, apoi în Argeș și Vâlcea. În 1884, când i se joacă „O scrisoare pierdută”, este nevoit să între funcționar la fabrica de tutun Belvedere. În 1885 reîntră în gazetărie și, în același timp, este și profesor la liceul „Sfântul Gheorghe”.

La 7 Noembrie 1890 — după ce i se jucase și „O noapte furtunoasă” și „O scrisoare pierdută”, și D'ale Carnavalului”, și „Năpastă” — și după ce fusese timp de un an director al Teatrului Național — îi scrie lui Petre Missir:

„În starea în care mă aflu — dar mai întâi să ți-o descriu această plăcută stare:

Chiria n'am plătit-o și sunt dat în judecată:

Lemne n'am deloc:

Palton nici ațăta;

Aștept — din ceas în ceas — apariția unui nou moștenitor;

Unul mi-este bolnav;

Ca culme: m'am apucat să scriu o piesă, și din pricină că trebuie să scriu noaptea foarte târziu, am căpătat la ochi conjunctivită catarală.

Dau din colț în colț și nu știu ce să mă fac”.

În 1893, scoate cu Anton Bacalbașa „Moftul Român”, care își încetează însă apariția după șase luni. Deschide atunci în asociație, o berărie în strada Gabroveni. În registrele secției comerciale a Tribunalului Ilfov nu se găsește înscrisă pe numele său niciuna din berăriile sale. Ceeace înseamnă că el nu s'a angajat niciodată cu capital în aceste întreprinderi comerciale. I se exploata doar numele și reputația.

În 1895, după ce — din primăvară până în iarnă — conduce restaurantul din gara Buzău, solicită direcția Teatrului din Iași. Refuzat, cere postul de intendent și apoi de controlor.

Reîntră în gazetărie, ca după patru ani să accepte — în 1899 — postul de „registrator clasa I” la Regia Monopolurilor Statului.

Începând din 1899 și până în 1901, publică în „Universul” lui Luigi Cazzavillan o rubrică bi-săptămânală, intitulată „Noțiți critice”. Primește 50 de lei de articol.

În 1900, proiectează să deschidă la Iași

o berărie „Caragiale“, dar nu găsește capitalul necesar. În 1901 este concediat dela Regie și deschide, în primăvară, „Berăria cooperativă“, chiar în piața Teatrului Național. În toamnă, o lichidează și deschide altă berărie, „Gambrinus“.

Afacerile „Moftului Român“, care reapare la 1 Aprilie 1901, „nu merg destul de strălucit“, și revista își încetează iar apariția după șapte luni și jumătate, la 18 Noiembrie 1901.

În 1903, însoțește turneul lui Leonescu-Vampiru cu „O scrisoare pierdută“. Înainte de începerea fiecărui spectacol, citește câteva din schițele sale.

La „Convorbiri Literare“, unde își publică piesele sale cele mai valoroase, este „colaborator gratuit“. În anii cei mai buni, rețeta totală a acestor piese este de 2.300 lei. Volumul „Teatru“, editat de Socec, nu se desface nici în opt ani. Pentru lichidarea contului, în loc de bani i se dă „una sută optsprezece exemplare“. Frații Șaraga din Iași îi reeditează piesele în 6000 exemplare, pentru care îi plătesc numai 300 lei. Pentru celelalte opere îi plătesc 500 lei. Pentru editarea operelor sale complete, „Minerva“ îi plătește 4000 lei.

Existența aceasta precară ia sfârșit de abia în 1904, când, încasând o primă rată de 150.000 lei din moștenire, Caragiale se mută la Berlin.

Până la 1878, Caragiale lucrează numai la ziare ale partidului liberal: „Alegătorul liber“, „Unirea democratică“ și „România liberă“.

În „Alegătorul liber“ nu scrie niciun rând. Este doar „gîrant responsabil“, adică figurant legal în cazul în care ziarul ar fi dat în judecată.

La „Unirea democratică“, unde este co-rector, „Caragiale nu călca deloc pela redacție și nu avea niciun raport cu redactorii ziarului, nici cu membrii grupului politic“.

În „România Liberă“, publică — sub semnătura Luca — o „Cercetare critică asupra teatrului românesc“, în care afirmă că „noi facem în țara aceasta legi numai și numai spre a avea ce să călcăm și... autori-

tățile noastre sunt întemeiate nu spre paza și aducerea la îndeplinire, ci tocmai spre nesocotirea și batjocura legilor“.

Continuarea studiului, anunțat la sfârșitul celui de al treilea articol din această serie, n'a mai apărut. „Era vorba să se cerceteze acum producția originală, dar ziarul... a oprit, speriat, de cine știe ce grozave executări, care puteau trezi dușmăniile politice“.

Activitatea sa la aceste trei ziare liberale nu are astfel absolut nicio semnificație politică. La primele două, nu face decât așa numita „bucătărie“ a ziarului. La al treilea, scrie numai foiletonul teatral, în care nu are nicio influență partea politică. Ziarul nu este legat de principiile colaboratorului, nici colaboratorul de cele ale ziarului.

Cu începere dela 1878 și până la 1896 scrie, în mod alternativ, la ziarele ambelor partide. Este o perioadă în care Caragiale lucrează acolo unde găsește angajament. „Caragiale, drept vorbind, n'a fost de niciun partid și nici nu putea să fie“, spunea prietenul său intim I. Suchianu. „A scris și la „Timpul“ și la „Constituționalul“, nu pentru că era conservator, ci pentru că n'a avut atunci altă ofertă“. Trecerea lui dela un ziar liberal la unul conservator și vice-versa, nu corespunde așadar unor fluctuații ale ideilor sale politice. În ziarele liberale, Caragiale atacă pe conservatori, iar în ziarele conservatoare pe liberali. Profitând de conjunctura politică, izbutește însă uneori să atace atât la liberali, cât și la conservatori, ambele partide. Neputând totuși să-și exprime în fiecare din aceste ziare decât în mod parțial opiniile, el nu-și semnează articolele sau le semnează numai cu inițiale sau pseudonime.

La „Timpul“, ziarul partidului conservator, Caragiale este chemat în 1878 de Eminescu, care îndeplinea acolo funcția de prim redactor. Timp de trei ani, cât scrie la acest ziar, nu semnează niciun articol. „Negreșit, articolele le scria și Caragiale ca de porunceală“ relatează fostul său coleg de redacție Al. Ciurcu. Considera ziarul ca „o baracă foarte șubredă“. „Ai răbdare, îi spunea lui Slavici, „că de mult mi s'a făcut lehamite de a mă lupta pentru o cauză pierdută și umblu mereu să fac un

împrumut ca să mă răscumpăr și să scap de aici". După cum îi mărturisește lui Scureiu, ieșirea sa dela „Timpul”, „a fost silită”.

Dintre puținele articole din „Timpul”, care i se pot atribui cu precizie, — nu pe baza stilului, cum au făcut în mod arbitrar și interesat editorii săi postumi burghezi, ci pe baza ideilor exprimate în aceste articole nesemnate, și care revin în articolele sale ulterioare, semnate, — trebuesc subliniate următoarele pasagii:

„Dela anul 1848 până în zilele noastre, liberalii au isbutit a discredita liberalismul.

„Chiar la anul 1848 era o foarte mare deosebire între acești oameni și adevărații liberali, — și N. Bălcescu încă atunci numea pe conliberalul său C. A. Rosetti, un trădător.

I. C. Brătianu și C. A. Rosetti numai la umbra unor nume adorate au putut să-și facă meseria lor de samsari politici".

În aceste articole din „Timpul”, Caragiale atacă așadar burghezia liberală, dar nu din punct de vedere conservator, nu fiindcă ea ar fi progresistă, ci pentru că ea reprezintă un fals liberalism, pentru că ea a trădat spiritul revoluției dela 1848.

Caragiale face, după cum vedem, o clară distincție între adevărații reprezentanți ai acestui spirit revoluționar, în frunte cu Bălcescu, și trădătorii revoluției, în frunte cu Rosetti și Brătianu, care — în fața mișcării revoluționare crescândă a maselor largi populare — au încheiat „monstruoasa coaliție” cu moșierimea.

În 1885, reîntră în gazetărie, lucrând la ziarul liberal „Voința Națională” — fără semnătură.

Intocmai însă cum la „Timpul” nu ataca pe liberali de pe o poziție conservatoare, tot astfel și la „Voința Națională” critica conservatorilor nu este făcută de Caragiale de pe pozițiile burgheziei liberale. El denunță lupta conservatorilor „*contra spiritului modern, contra ideilor subversive ale științei prea înaintate, contra curentului democratic, spre apărarea tradițiilor străvechi*”.

Împotriva acestui curent democratic și spre „apărarea tradițiilor străvechi”, lupta în aceeași măsură și burghezia liberală, fiindcă desvoltarea mișcării populare care

amenința proprietatea feudală, atingea și problemele proprietății burgheze.

În același ziar, persiflează — atunci când poate — „*tiradele de liberalism mistic*” și ridiculizează „*formulele mistice de politică transcendentală*” ale liberalului dizident Dim. Brătianu, care își „*exprimă dorința foarte patriotică de a vedea România ajungând a fi cel mai mare imperiu din lume*”.

În 1889, Caragiale trece la ziarul conservator-junimist „Constituționalul”, în care sub inițiala C..., publică o serie de patru articole de fond: „Cerc vițios”, „Răzeșul de la Golășei și moșneanul dela Florica”, „Anomaliile” și „Școala succesului”, în care atacă cu virulență ambele partide.

În 1895, Caragiale intră la ziarul liberal „Gazeta poporului” cu un „salariu derizoriu”, în urma promisiunii care i se face că i se va încredința postul de director al „Monitorului Oficial”.

Dar postul e dat în cele din urmă unui partizan politic al regimului.

Colaborarea sa la „Gazeta Poporului” este importantă prin două articole împotriva „Junimii”: „O ședință la „Junimea” în ajunul anului Nou”, în care denunță toată farsa pseudo-literară a junimiștilor, și „Julica”, în care atacă oportunismul acestora, gata să intre — la prima ofertă — în guvernul liberal. Aceste atacuri veneau după ce, între 1877 și 1892, Caragiale frecventase adeseori ședințele „Junimii”.

Cum era privit Caragiale în cercul „Junimea”, reiese foarte clar din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu. Pentru șeful „Junimii”, Caragiale este „violent, grosolan și inutilizabil”, „mahala-taktlos” (lipsit de tact ca la mahala).

Pe Duiliu Zamfirescu „groșolănia lui Caragiale” îl făcea să sufere „groaznic”. După ce citește „O făclie de Paști”, își simte „mușchii obrazului strâmbați de desgust”. „Năpasta” îi lasă „un simțământ de răceală umedă”. Pieseile lui Caragiale sunt „slabe”, fondul său e „fără nici un punct de rezam” și deaceia are „un fel de compasiune pentru el”. După el, Caragiale „nu și-a uitat niciodată meseria, pe care cel ce l-a zămislit se pare că i-a suflat-o în ureche după ce l-a gătit, zicându-i, cu un picior în spate: „Du-te și fii trivial”.

Treptat, treptat, Caragiale și-a dat însă seama că reputația de care se bucura „Junimea” era numai un mit, și conferința „Gaște și găște literare”, pe care o ține în Martie 1892 la Afeneu, constituie o ruptură definitivă de această grupare reacționară pseudo-literară. Atacurile sale împotriva „Junimii” devin apoi foarte frecvente: conferința „Despre Prostie și Inteligență” ținută în 1893 la Clubul Muncitoresc, articolele „Ironie” și „Două note”, scrise la moartea lui Eminescu, — în care demască presiunile pe care Maiorescu le făcea asupra poetului pentru a-și modifica anumite expresii „prea tari” — și cele două articole din „Gazeta Poporului”.

Până în 1895, Caragiale nu face parte din niciun partid politic, iar în anul acesta se înscrie în partidul „democrat-radical” al lui G. Panu.

„Programul radical al lui G. Panu, dela stânga politicii noastre, depășită atunci numai de socialism” preconiza: votul universal și improprietărea. Atunci când, peste câteva luni, Panu „cedând mai mult combinației politice decât logicei doctrinei” fuzionează — din motive de strategie politică — cu partidul conservator, Caragiale îl urmează.

Intrat în partidul conservator, în urma acestei „combinații politice”, Caragiale începe prin a redacta „Epoca literară”, suplimentul de Duminică al oficiosului partidului. Când, după câteva luni, începe să publice în „Epoca” și editoriale politice, — de data aceasta sub semnătură, — vedem că aderența sa la partidul conservator nu constituie în realitate o schimbare a poziției sale ideologice.

În cel mai important dintre aceste editoriale, intitulat „Toxin și toxice”, nu numai că reia atacurile sale împotriva liberalilor, pe aceeași linie din „Timpul”, dar o face cu și mai multă amplexare, cu mai multă vigoare:

„Iată urmașii voștri liberali.

Iată haitele catilinare de politicieni liberali, de diplomați de mahala, de vânători de slujbe și de mici gheșeftari: avoca-

ței lătrători, samsarași dibaci, toate lichelele și drojdiile sociale, tinzând să suie sus, cât mai sus, — distincție fără merit, avere fără muncă, poște fără sași — roade minunate ale unei școli ce le-a înarmat numai instinctele pernicioase, pândind alegerile și toate nevoile publice pentru a ciupi pataca; neghiobi fără naivitate, răi fără bărbăție, urmând meritul și talentul deosebit ca pe niște vrăjmași de moarte...

Credință, talent, merit, onoare, sentiment? — „le cumpăr pe toate — am cu ce !”

Fraternitate? — gheșeft și chiverniseală!
Egalitate? — impertinență față cu distincțiunea, cu meritul și cu talentul.

Libertate? — bani, insultă și reteveiu!”

Intr'un incisiv portret făcut lui Dim. A. Sturdza, șeful partidului liberal, Caragiale îl denunță pe acesta că folosește „tot calabalacul de vorbe late, cu cari falsă școală liberală a umplut de cincizeci de ani capetele seci”.

Un al doilea articol despre Sturdza, apărut sub titlul „O lichea”, pune însă brusc capăt activității de editorialist a lui Caragiale la ziarul conservator. Deși adversar politic, liberalul Sturdza era totuși și el „Român verde” și direcția ziarului l-a sancționat în mod exemplar pe imprudentul ei colaborator care depășise tacita convenție dintre cele două partide „adverse”.

După acest incident, își continuă un timp colaborarea la „Epoca” numai cu articole literare.

„Luna de miere” a lui Caragiale cu partidul conservator a fost astfel de foarte scurtă durată.

După plecarea dela „Epoca”, îi mărturiște lui Suchianu: „La gazetele de partid m'am jurat să nu mai scriu câte zile oi avea”. Și într'adevăr își va respecta acest jurământ.

Poziția ideologică a lui Caragiale exprimată — cu atâtea dificultăți — în cursul colaborării sale la ziarele celor două partide, este deci următoarea:

— Adversar al moșierimii reacționare, reprezentate de partidul conservator.

— Adversar al burgheziei pseudo-democratice — reprezentate de partidul liberal;

— Adversar al „monstruoasei coaliții” dintre cele două clase exploatatoare, coaliție încheiată pentruca „transformările necesare în direcția burghezo-democratică să se înfăptuiască mai încet, mai gradat, mai prudent, mai puțin hotărît, pe calea reformei și nu pe calea revoluției”, — după cum a scris Lenin despre burghezia rusă:

— Adversar al trădătorilor mișcării muncitorești, reprezentând agentura directă a burgheziei și moșierimii în rândurile clasei muncitoare;

— Exponent al „părții sănătoase a țării”, reprezentate de „un popor eminentemente agricol, care în loc să prospere și el în acest timp, a dat mereu înapoi”, popor pentru fericirea și libertatea căruia a luptat cu atâta avânt Bălcescu.

Care este atitudinea lui Caragiale atunci când se bucură de o relativă independență economică?

La vârsta de 18 ani, participă la revolta antimonarhică dela Ploești din 8 August 1870. Dezarmează pe un subcomisar de serviciu și este numit de Candiano Popescu în locul celui dezarmat. Atitudinea sa față de obiectivele acestei revolte nu se schimbă nici mult mai târziu. La 21 August 1907 îi scrie cu duioșie lui Paul Zarifopol dela Berlin, în legătură cu această răscoală:

„Astăzi 8/21 August se împlinesc 37 de ani dela Republica din Ploești... Simt picurându-mi o lacrimă de duioasă amintire: eram de optsprezece roze! O! scumpa mea Republică! Parcă n'a mai fost de când lumea”.

Debutază în publicistică, la 16 Decembrie 1873, cu o fabulă antimonarhică, „Șarla și ciobanii”, publicată în revista „Ghimpele”.

Atunci când Caragiale nu este angajat la vreunul din ziarele celor două partide politice și are posibilitatea — editează publicații proprii: „Claponul”, pe care-l redactează în întregime în 1877, este „un organ eminentemente neutral”, „Națiunea Română”, pe care o scoate în acelaș an cu Damé este „un adevărat ziar de informații, independent de partidele existente”. Iar atunci

când, împreună cu Anton Bacalbașa, întocmește programul revistei „Moftul Român”, declară: „Foaia noastră nu aparține nici unui partid politic”. „Nu facem parte din niciun marre partid historic!” și stabilește că „Moftul” va fi „o gazetă care să satirizeze tot ce-i de satirizat: politica liberală. conservatoare, junimistă ori republicană...” — cu o singură excepție: politica socialistă. Ea va satiriza pe „toți șarlatanii, toți imbecilii, toți care în fondul sufletului își bat joc de țară și caută să se chivernisească! Auzi politică serioasă! Ba cruce cu tibișir, ba chinoros! Toți ca unul!... Trebuesc distruși”.

În „Moftul Român”, Caragiale își exprimă „credința într'un viitor mare în care nu vor mai fi apăsăți, apăsători și vai! nepăsători! Un viitor în care grație unei organizări sociale științifice, vorbele late nu vor mai fi date ca zaharicalele de preț mulțimii pascătoare de spanac! un viitor, în care răutatea, invidia și prostia nu vor mai exista de cât ca amintiri idioate!”.

Cu ocazia zilei de 1 Mai, „Moftul Român” publică cunoscutul editorial care se încheie astfel:

„Salutăm dar, pe muncitorii întruniți în Cișmigiu cu toată dragostea ce merită o clasă, care, de veacuri întregi suferă mofturile unei mâini de privilegiați — uneori mofturi sinistre sub care se ascund lacrimi și sânge!”.

O săptămână după apariția acestui editorial, Caragiale ține, la 9 Mai 1893, la „Clubul muncitoresc”, o conferință despre „Prostie și Inteligență”, în care afirmă că „prostie se numește: lupta în potrivea unei rezistențe naturale mai presus de forțele noastre intelectuale, iar inteligență: să știi să stabilești echilibrul între aceste două. Exemplu: un profesor de Universitate care-ți predă un curs de logică veche, (aluzie la Titu Maiorescu, n. n.) de care rătăd și copiii, dă dovadă că-i prost — pe când un țăran care-ți dă un răspuns simplu dar nimerit, e inteligent.

Prostia ori inteligența — arată Caragiale — atârnă de conformația creierului nostru. Totuși, instrucția poate modifica mult prostia, însă nu instrucția așa cum se face astăzi. Azi numai un număr de privilegiați au

de fapt dreptul la instrucție și de multe ori acești privilegiați nu au aptitudini a-și modifica proștiia din naștere. De aceea profesorul nostru de Universitate care ar fi trebuit să taie lemne, ocupă locul pe care l-ar fi ținut mult mai bine țaranul cuminte, dacă ar fi avut instrucție.

Instrucția ar trebui pusă la îndemâna tuturor, pentru că ai mulți sorți de a găsi buni conducători ai societății dintr'un număr mai mare de oameni culți decât dintr'un cerc restrâns. (Citat din darea de seamă a conferinței, din ziarul „Munca“).

„Nu ne batem joc de România și de Rromânism, vorbe care se pronunță și se scriu cu un singur r” — scrie Caragiale în „Moftul român” — „ci de Rromânism și de Rromânia cu trei rrr; nu de popor, vai de capul lui! râd destul atâția de el! ci de poppor, ba câte odată și de bobbor, când e rromănul „supărat” și răgușit de supărare“.

Rromănul cu 2 r este „patriot hotărît, naționalist exclusiv, român până la măduva oaselor! toată lumea trebuie s'o știe!

Guvernamental, sau, când din nenorocire nu se poate asta, opozant, feliicită Rromânia în cazul întâi, o deplânge, în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubește până la nebunie. De aceea, el urăște cu furie tot ce nu e român, tot ce nu e național.

Inamicul comun este străinul! jos Străinismul!! sus Rromânismul!!!

Moftangiul român este:

Din clasele primare până la bacalaureat — anarhist.

Dela bacalaureat până la examenul de universitate — socialist;

Dela primul examen până la licență — progresist;

Dela licență până la slujbă — liberal;

Dela slujbă până la pensie — conservator.

Dela pensie încolo, împărtășește principiile tinerimii universitare... Fii sigur că ai să-l găsești oriunde e vreo manifestație mai mult sau mai puțin politică ori nepoliticoasă a studenților mai mult sau mai puțin rrommâni“.

Cu aceeași incisivitate face Caragiale și portretul „Rromâncei” cosmopolite care: „vorbește românește numai avec les domestiques, încolo franțuzește — acu ia lecții de limba engleză. Pentru dânsa sunt numai

două orașe în care poate trăi cineva: Paris et Bukarest! Moftangioaica săracă este foarte discretă; de aceea nu desprețuiește fondurile secrete, ba chiar din contră. Pentru cine conspiră, e prudent să evite pe moftangioaica română. Ea e abonată la l'Indépendance roumaine și trebuie să figureze neapărat în „Carnetul” lui Claymoor“.

Tot în „Moftul român”, Caragiale publică schița „Arendașul român”, în care demască modul în care țaranii săraci sunt exploatați de arendași, care operează mână în mână cu autoritățile.

Iar în timp ce Caragiale demasca în „Școala română”, bazele instrucției burghezo-moșierești, Bacalbașa ataca în „Cazarma română” pe „Moș Teacă”, simbolul armatei acestui regim.

În a doua serie din „Moftul român”, Caragiale publică, sub semnătură, două bucăți foarte importante: „Românii verzi” și „Politică înaltă“.

La Berlin, Caragiale lucra pe îndelete la o nouă piesă „Titircă, Sotirescu et comp.”, în care intenționa să prezinte personagiile din „O noapte furtunoasă” și câteva din „O scrisoare pierdută” după trecerea a douăzecișicinci de ani.

Din ciornele acestei comedii, rămase ne terminate, se poate vedea că I. L. Caragiale a știut să vadă și evoluția claselor dominante intrate în faza imperialistă.

Titircă, ajuns senator guvernamental, urma să fie în această nouă piesă „mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist”. Chiriac, Spiridon și Nae Ipingscu deasemenea „mari proprietari urbani, capitaliști puternici și petroliști”. Spiridon „deputat, doctor în drept din Liège, sportman, cu automobil și cal de curse”. Venturiano, „director-proprietar al „Alarmei”, avocat și deputat în opoziție”. Veta devenea „tante Liza” iar Zița „tante Zoe”.

După cum notează Paul Zarișopol în însemnările sale din această epocă, piesa urma să conțină „ironie multă la adresa anti-semiților“.

În 1907, când fiul său Luca îi aduce primul ziar german în care apar știri despre răscoala din țară, „a început să clocotească în el o groaznică suferință. A stat zile întregi nemișcat, cu capul sprijinit în mâini.

Când îi vorbeai, se trezea ca din vis și răspundea întrebărilor cu glasul obosit. Pe urmă desnădejdea era înăbușită de revoltă. Striga că bine le face ciocilor. Voia să plece, să vadă ce se întâmplă în țară, și desnădejdea iarăși îl paraliza. Într-o noapte, febril și agitat, a scris broșura: „1907, din primăvară până în toamnă“, a trimis la „Die Zeit“ din Viena prima parte tradusă de Mite Kremnitz, iar manuscrisul românesc l-a închis într'un sertar“.

Prin activitatea sa publicistică desfășurată în alte publicații decât în organele celor două partide, poziția lui Caragiale ca exponent al celor „aproape 5 milioane de suflete la o populație totală de vreo 6 milioane“, se întregeste deci astfel:

antimonarhic,
antimilitarist,
anticosmopolit,
antișovin.

Istoria literară burgheză a fost unanimă în a-l prezenta pe Caragiale drept un junimist, un reacționar, un adversar al liberalismului. G. Ibrăileanu îl considera astfel pe „Junimistul Caragiale“ drept „cel mai nemilos critic al „liberalismului“, și îl clasifica „printre adversarii revoluționarismului, printre prietenii reacționarismului“.

Și după Lovinescu, „Caragiale reprezintă expresia cea mai pură a junimismului“, iar opera sa este „expresia cea mai violentă a reacțiunii junimiste împotriva formației noastre sociale“.

„In ce privește societatea noastră cu toate manifestările ei, Caragiale are păreri „Junimii“, scrie și D. Murărașu.

Gherea îl consideră un „indiferent în materie de politică socială“, care „n'are acel ideal trebuincios“.

Analiza amănunțită întreprinsă până acum ne-a arătat că toate aceste afirmații sunt complet lipsite de temei.

După cum a spus Lenin, Tolstoi „a știut să redea, cu o extraordinară putere, starea de spirit a maselor largi, să descrie situația lor, să exprime sentimentul lor spontan de protest și indignare“. „Prin gura lui vorbea toată acea masă de multe milioane

a poporului..., care a ajuns deja să urască pe stăpânii societății actuale, dar nu a ajuns încă până la lupta conștientă, consecventă, neînduplecată și dusă până la capăt împotriva lor“. Într-o largă măsură, această caracterizare poate fi răsrântă și asupra lui Caragiale.

„Protestul de o remarcabilă putere, direct și sincer, împotriva minciunii și falsității sociale...“, „Critica necruțătoare a exploatarei capitaliste, demascarea violențelor guvernamentale, a comediei justiției și administrației de stat, desvăluirea contradicției profunde dintre creșterea bogăției și cuceririle civilizației și adâncirea mizeriei, sălbătecirii și chinurilor masei muncitorești...“ pe care le descoperă Lenin la Tolstoi — definesc și „firul roșu“, ideea centrală a întregii vieți și opere a lui Caragiale.

Comediile lui Caragiale au fost scrise în perioada dintre începutul colaborării sale la „Timpul“ și colaborarea sa la „Epoca“. Ele nu puteau deci să exprime — în imagini artistice — decât aceleași idei pe care le exprimase scriitorul și în cursul activității sale publicistice din această perioadă. Și într'adevăr — după cum vom vedea — fiecare temă a comediei sale a fost trecută de Caragiale mai întâi prin publicistică și numai după această analiză urma sinteza, adică prelucrarea ei într-o operă de artă.

Critica burgheză, plecând dela premiza că „esența (artei) este de a fi o ficțiune“, (Măiorescu) a încercat să prezinte și comediile lui Caragiale drept o „ficțiune a realității“, iar personagiile acestor comedii drept o „lume impersonală“:

„Orice emoție estetică face pe omul stăpânit de ea, pe câte vreme este stăpânit de ea, să se uite pe sine și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale“ — afirma Titu Maiorescu. „Înălțarea personală este... o condiție așa de absolută a oricărei impresii, încât tot ce o împiedică și o abate este un dușman al artei, îndeosebi al poeziei și al artei dramatice“ — continua același critic. Susținând că piesele lui Caragiale ar corespunde acestor criterii, scopul lui Maiorescu era foarte clar; să le anihileze violenta critică socială.

Acelaș scop îl urmărește și un Scarlat

Struțeanu, prezentându-l pe Caragiale prin prisma teoriei „comicului pur“ și afirmând că „încorporarea prostiei prezumțioase, care stăpânește o parte din omenire, e singurul scop al creațiunii caragialiene“.

„Proștii săi sunt proști fiindcă sunt proști“, susține Struțeanu. „Caragiale nu vrea să dovedească nimic cu ajutorul lor, fiindcă nu ne găsim în fața unor anumiți proști, ci în fața prostiei eterne omenești, nu într-o anumită țară sau într-o anumită epocă“.

În timp ce teoreticienii săi încercau să diformeze în acest mod adevăratul sens al pieselor lui Caragiale, în practică regimul și-a luat măsuri de precauție mult mai eficiente.

La a doua reprezentație a „Noptii furtunoase“, directorul general al teatrelor face o serie de amputări piesei, fără a-l consulta pe Caragiale; acesta este „fluerat, huiduit și amenințat de o droaie de patrioți din garda civică cu bătaia, în piața teatrului“. „Niște tineri ofițeri m'au scăpat de furia poporului“, mărturisește însuși scriitorul. În urma energice intervenții a lui Caragiale, piesa este scoasă imediat de pe afiș. Reluată în turneu, „Noaptea furtunoasă“ este însă fluerată până și la Severin.

„Conu Leonida față cu reacțiunea“ avea, în prima ei versiune, ca personaje nu „un pensionar“ și „consoarta lui“, ci „un boer bătrân și o cocoană reacționară“, iar tema piesei era „teamă de revoluție“. Explicația deosebiriilor dintre această primă versiune, aflată în arhiva lui Matei Caragiale, și versiunea apărută în „Convorbiri literare“, nu este desigur prea dificilă: „Junimea“ l-a obligat — ca și pe Eminescu — „să toarne în veninul lor nativ și sincer puțină apă de trandafir“.

„D'ale carnavalului“ are — la premieră — aceeași soartă ca și „Noaptea furtunoasă“: este violent fluerată.

Iar în 1891, când piesele lui Caragiale sunt prezentate la premiile Academiei, Dim. Sturdza ține „memorabila“ sa filipică.

„D. Caragiale să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și bată joc de ea“, încheia patriotard Sturdza, falsificând sensul operei lui Caragiale, care nu a atacat niciodată „națiunea“, ci numai oligarhia burghezo-moșierească.

Cu 20 de voturi contra 3 a respins atunci Academia propunerea de premieră a „Teatrului“ lui Caragiale, pentruca mai târziu cu câțiva ani să rezerve aceeași soartă și „Momentelor“ sale.

Poziția dușmănoasă față de opera lui Caragiale — ilustrată prin fluerături, cenzură, respingerea dela premiile Academiei sau premiera diversionistă a celei mai inofensive dintre piese: „D'ale Carnavalului“ — culminează cu celebra „afacere Caion“ care nu este și ea decât tot o tentativă de atentat a burgheziei și moșierimii împotriva aceluia pe care nu izbutise să-l înlăture prin mijloacele folosite până atunci.

Un obscur gazetăraș este asmuțit împotriva lui Caragiale și pus să-l acuze că ar fi plagiat „Năpasta“. Deși acuzațiile sale se dovedesc — în fața tribunalului — a fi complet nefundate, „justiția“ îl achită fără rușine pe calomniator. Nu este lipsit de interes faptul că printre jurații care l-au achitat pe îndrăznețul falsificator, figurează nume de moșieri, industriași, frunțași liberali: Assan, Maltezeanu, Niculescu Dorobanțu, Anghelovici, Păunescu, etc. Cine îi dă bani lui Caion să scoată o revistă proprie, „Rodica“, în care să-l atace pe Caragiale cu și mai multă violență decât o făcuse în „Revista literară“ și „Forța morală“? Cine îi dă bani lui Caion să scoată, după achitare, o broșură în care să republice articolele publicate înainte de proces?

Toate teoriile asupra „emoțiilor impersonale“, Caragiale le considera drept „niște platitudini platonice scoase de curând iar la modă“. În „Politică și literatură“, el spune clar că este „partizantul neînduplecat al tendinței cu artă“.

Un scriitor nu trebuie „să stea departe, numai ca simplu spectator olimpic la frământarea societății lui“. „Desgustul și scrâșneala pentru ticăloșiile vremii lui“ au fost „izvorul atâtor minunate opere... Indignarea, a zis unul, face versul, și... proză, adaug eu“ — notează Caragiale.

„Moftul, dragi cititori“ — scrie Caragiale răspunzând astfel și teoreticienilor „comicului pur“ — nu-i ieșit din dorința de a

râde pentruca să rădă și alții. Geneza lui e revolta“.

Adversar hotărât al teoriei dublei personalități a scriitorului (una omenească, alta artistică), Caragiale consideră că *„lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simțirii ce ne-au produs-o împrejurările materiale“.*

Estetic este, pentru Caragiale, numai ceea ce e „*natural și logic*“.

Această poziție nu l-a împins însă pe Caragiale spre naturalism. Împotriva zolismului el a luat o atitudine fără echivoc. A ironizat întotdeauna *„balivernele documentare ale naturalismului: trei din patru părți sunt potrivite ca nuca'n perete“.*

A demascat fără cruțare pretensele metode științifice ale acestei școli literare :

„A se documenta“, în limba particulară a școlii naturaliste, este a căpăta asupra cutărui sau cutărui subiect — fie vorba de căi ferate, de marile magazinuri, de poduri și șosele, de tutunuri sau de mine, — o știință repede, expeditivă, superficială, făcută din peticele de hârtie puse unele peste altele. Grămădești un dosar, adunând la întâmplare orice fel de note și informații. Rotunjești toate aceste peticele, potrivit cu mersul fabricațiunii. Coși toate bucățelele, mai bine sau mai rău, cu ață albă. Când toate au fost compilate, cusute și țesute, numaidecât tragi clopoțelul telefonului la librărie. A venit momentul să se împrăștie prospectele, să urze tobele reclamei și afișele pestrițe să acopere zidurile“.

În opoziție cu această concepție superficială fundată pe naturalismul unei burghezii decadente, Caragiale a explicat odața care este propria sa metodă de lucru. Întrebat dacă în „O scrisoare pierdută“ a redat o serie de evenimente la care a asistat, în timp ce era revizor școlar, la Piatra Neamț, el a răspuns că *„se prea poate foarte bine ca „O scrisoare pierdută“ să fie icoana fidelă a moravurilor politice din Piatra Neamț, ca și a oricărui oraș din provincie, dar că nu s'a inspirat și mai ales n'a văzut anumite personaje“* din acel oraș. „Căci“, adaugă el, *„în materie de artă, plasmuirea personajilor este o creațiune datorită exclusiv imaginațiunii personalității și talentului autorului, care le poate găsi în*

orice mediu, studiat adânc; destul numai ca ele să aibă viață și să reprezinte realitatea“.

Cei care caută fotografie în realism n'o vor găsi deci la Caragiale, după cum n'o vor găsi nici la Cervantes, nici la Swift sau Gogol. Pentru o concepție neformalistă, nedecadentă, problema e simplă. Adevărul unei opere literare constă în adevărul conținutului ei social.

Folosindu-se de grotesc, Caragiale subliniază cu o expresivitate dusă la maximum elementele esențiale specifice ale epocii. Ca adevărat și mare realist critic, Caragiale era adânc pătruns de imaginea lumii viitoare eliberate, și acesta este motivul pentru care îl impresionau atât de mult urâtenia și nedreptățile vieții contemporane.

Produse ale ideilor sale politice și pe baza concepției sale artistice, comediiile lui Caragiale constituie așadar o satiră plină de realism a societății în care a trăit.

Sub focul satirei sale intră astfel (referindu-ne numai la comedii, nu și la proză) :
— *mica burghezie — burghezia, și —*
coalitia burghezo-moșierească.

Nu intră însă sub acest foc niciodată țărănimea și muncitorimea, și nici nu puteau să intre, dat fiind că tocmai de pe poziția poporului muncitor își exercită Caragiale satira sa.

Și în această privință, critica burgheză a făcut tot ce i-a stat în putință ca să abată adevărata direcție a atacului lui Caragiale.

„Stratul social pe care îl înfățișează mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos“, susținea astfel Maiorescu.

„...Dacă nu formează întotdeauna o mahala în sensul topografic al cuvântului“, scria Lovinescu, „această societate, constituie aproape totdeauna o mahala în înțelesul spiritual“.

Acțiunea din „Conul Leonida față cu reacțiunea“ se desfășoară într'adevăr — chiar după indicațiile lui Caragiale, într'o „odaie modestă de mahala“. Cea din „D'ale carnavalului“ într'un „salon de frizerie de mahala“. Și cea din „O noapte furtunoasă“ tot într'o „odaie de mahala“. Dar nu pe

acest amănunt secundar pune accentul Caragiale, ci pe caracteristicile social-economice ale personajilor sale.

Conu Leonida este „pensionar“. În „D'ale carnavalului“, Nae Girimea e patron de „frizărie model“, Pampon, „fost tist de vardiști“. Crăcănel — „ex-cămătar și sam-sar“, Catindatul — „părtaș la bogasierie“, iar ipistatul — „ipistat“. În „O noapte furtunoasă“, Jupân Dumitrache este „*cherestegiu, căpitan în garda civică*“; Ipingescu — „ipistat“; Chiriac — „*tețghetar, om de încredere și în perspectivă tovarăș la parte al lui Jupân Dumitrache, sergent în gardă*“; Rică Venturiano — „*arhivar la o judecătorie de ocol, student în drept și publicist*“. Iar evoluția socială și economică a tuturor acestor personaje, arătată precis în proiectul „Titircă, Sotirescu și Comp.“, le întregeste personalitatea.

Toate aceste personaje locuiesc la „mahala“ pentru că sunt mici-burhezi sau burhezi în degringoladă (ca Leonida) sau în ascensiune economică și socială (ca toți ceilalți). Dar nu faptul că locuiesc la mahala îl interesează pe Caragiale, ci procesul de evoluție a societății burhezo-moșierești și a reprezentanților ei.

A susține că personajele din „O scrisoare pierdută“ sunt „mahalagii“ constituie desigur un adevărat fals, dela care criticii burhezi nu s'au dat totuși înapoi.

Chiar atunci când recunoaște că „personajele din comedia sa cea mai bună, din „O scrisoare pierdută“, nu sunt mahalagii“, Ibrăileanu (despre care Caragiale a spus că este „un ceai din gara Ploești mai fiert înc'odată“), susținând că se bazează pe rezonanța grecească a numelor acestor personaje, îndrăznește să afirme că Trahanache, Farfuridi și Dandanache ar fi „liberali“, falsificând astfel complexul sensul piesei. Dacă Trahanache și Farfuridi sunt liberali, după cum e și Cațavencu, atunci evident că I. L. Caragiale nu mai atacă în „O scrisoare pierdută“ coaliția burhezo-moșierească, ci „*saturizează numai liberalismul*“, leit-motivul eronat al lui Ibrăileanu. Este limpede însă că ascuțișul operei lui Caragiale nu vizează numai una dintre cele două „facțiuni“, ci se îndreaptă împotriva ambelor deopotrivă.

Acesta fiind „firul roșu“, al operei lui Caragiale, să vedem acum care este relația dintre personaje și ideea centrală a pieselor. Cum concretizează și dezvoltă aceste personaje ideea centrală a piesei, cum contribuie ele la ilustrarea ei? O luminează sau o întunecă?

Toate personajele lui Caragiale sunt în corelație cu ideea sa centrală, fiecare dintre ele este o subtilă variație a temei principale.

Ideea centrală a lui Tipătescu este: *Vreau să rămân stăpânul Judeșului...*

Scrisoarea sa, care cade în mâinile lui Cațavencu, îi zdruncină poziția. Atunci el pune la bătaie toate mijloacele pe care i le pune la dispoziție calitatea de prefect și moșier pentru a și-o menține: ordonă arestarea adversarului său, institue cenzura telegramelor și îi oferă lui Cațavencu — în schimbul scrisorii — nu numai diferite demnități (membru în comitetul permanent avocat al statului, primar), dar „și moșia „Zăvoiul“ din marginea orașului“ (actul II, scena IX). Neizbutind să-l convingă cu aceste argumente, recurge, atunci, în actul III, la altele mai contondente: banda de bătăuși a lui Pristanda, ale cărui furtișaguri le tolerează tocmai pentru a avea oricând în el o unealtă oarbă.

Execută fidel ordinele guvernului, care îi apără interesele lui de moșier. Dispreț total față de Cațavencu și de „toată dascălimea dumnealui“, nu pentru că aceștia recurg la mijloace necinstite pentru a-și ajunge scopurile, ci pentru că sunt niște parveniți, cu care din nefericire trebuie să trateze acum pe picior de egalitate. Dispreț total față de masa poporului; „*Ei! să lă-săm frazele, nene Cațavencule! Astea sunt bune pentru gură-cască...*“ (actul II, scena IX).

Relațiile lui cu Zoe Trahanache, care durează de opt ani, nu sunt cătuși de puțin „platonice“ — nici la propriu nici la figurat. Ele asigură și cimentează mai bine coeziunea cliii lor de profitori și, în afară de aceasta: „*trai, neneaco, cu banii lui Trahanache...*“, după cum spune atât de sugestiv Pristanda. (actul I, scena II)

Ca orice „Român verde“, e antisemit:

„Contul jidanului s'a plătit la Comitet...” (actul I, scena I).

Să nu ies din cuvântul mai marilor mei politici — este ideea centrală a personajului Trahanache. El, care n'a umblat în viața lui „cu diplomăție” (actul III, scena IV) își exprimă pe față, fără niciun ocol, poziția și interesele de clasă, acelea pe care Tipătescu le arată clar prin fapte:

„Noi trei suntem stâlpii puterii” — îi spune lui Farfuridi și Brânzovenescu — „proprietari, membrii Comitetului permanent, ai Comitetului electoral, ai Comitetului școlar, ai Comitetului pentru statua lui Traian, ai Comițiului agricol și eșetera. Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că dela partidul întreg atârnă binele țării, și dela binele țării, atârnă binele nostru...” „Numele candidatului poate să fie al meu, al d-tale, ori al d-sale, după cum cer entere-sele partidului...” (actul II, scena I).

Când e vorba de politică „unde e în joc entere-sul țării”, admite orice potlogărie. De vreo trădare din partea lui Tipătescu nici nu vrea să audă, nici chiar de legătura acestuia cu Zoe.

Ideea centrală a personajului „coana Joițica” este: *Vreau să conduc; deaceea vreau să rămân nevasta lui Trahanache și amanta lui Tipătescu.*

Joițica este o adevărată „Româncă”, unul din pilonii efectivi ai organizației partidului conservator din „județul de munte” în care se desfășoară acțiunea piesei. Farfuridi i-o spune clar lui Tipătescu: „Adică partidul nostru: *madam Trahanache, dumneata, nenea Zaharia, noi și ai noștri...*” (actul II, scena VI). Iar Pristanda execută cu sfințenie toate ordinele ei.

Aventura ei „sentimentală” cu Tipătescu are un scop bine precizat: ca acesta să rămână prefect al județului și să nu plece la București. O spune limpede Trahanache: „Credeți d-voastră că ar fi rămas el prefect aici și nu s'ar fi dus director la București, dacă nu stăruiam eu și cu Joițica... și la dreptul vorbind, Joițica a stăruit mai mult...” (actul II, scena I).

Nu este de acord cu măsurile brutale luate de Tipătescu împotriva lui Cațavencu, deoarece pe de o parte ele sunt ineficace —

scrisoarea tot va fi publicată, — iar pe alta guvernul a cerut ca totul să se petreacă în surdină, „cu bine și cu liniște”: „Cum o să mai poată rămâne Fănică prefect?” (actul II, scena IV).

Din cauza lipsei de tact a lui Tipătescu, riscă astfel să se prăbușească tot edificiul organizației locale a partidului, ai cărui piloni — și în același timp profitori — sunt amândoi. Acestei prăbușiri, ea îi preferă cealaltă alternativă — alegerea lui Cațavencu: „mai la urmă Cațavencu poate fi tot așa de bun deputat ca oricare altul...” (actul II, scena IV).

E o soluție la care, în cele din urmă, ar adera desigur și centrul, pentru care transfugii din partidul liberal nu constituie o noutate, după cum nici pentru liberali nu constituie vreo noutate transfugii din partidul conservator. În politică, totul e admisibil dacă la mijloc este „entere-sul țării”!

Vreau să fiu deputat — este ideea centrală a personajului Farfuridi.

Farfuridi e împotriva progresului „fără conservațiune” (actul III, scena III): „*iată ce zic eu, și împreună cu mine... trebuie să zică asemenea toți aceia care nu vor să cază la extremitate... adică vreau să zic, da, ca să fie moderați... adică nu exagerațiuni.*”

Admite trădarea, „dacă o cer interesele partidului, dar s'o știm și noi!...” (actul I, scena VI).

Avocat, el face parte din acea „*pletoră de semidocși fără caracter, fără omenie, adevărați cavaleri de industrie intelectuală*”, pe care Caragiale a cauterizat-o în „1907 din primăvară până'n toamnă”.

E considerat, cu toate acestea, și se consideră el însuși ca o figură politică de primul plan. Dacă nu ar interveni cele două șantaje — al lui Cațavencu și al lui Dandanche — cu siguranță el ar fi desemnat candidat al partidului și, în consecință, ales deputat prin aceleași metode electorale, prin care este ales și Dandanche.

Iată de ce nu vrea „să se schimbe nimica” din sistemul care promovează elemente de calibrul său.

Să-i pup în bot și să le pap tot — este ideea centrală a personajului Pristanda.

Reprezentant tipic al administrației ve-

roase, corupte și abuzive, crescută și înțreținută în acest spirit de către regim, pentru Pristanda tot ce spune șeful său este: „curat” — de vreme ce acesta îl lasă „s'o mai cârpească, de ici, de colo” și „dacă nu curge, pică”, (actul I, scena I).

„Lasă să mă ocărăască... să mă bată... Nu e mai marele meu? nu e stăpânul meu, dela care mănânc pâine eu și unsprezece suflete?” (actul IV, scena V).

Când e vorba însă de „binele d-voastră, coană Joițico...” (ibid) îl minte și pe Tipătescu, deoarece este perfect conștient de influența pe care aceasta o are atât asupra prefectului, cât și asupra lui Trahanache.

Foarte supărat atunci când „conul Fănică” și „coana Joițica” stau să-i numere steagurile: „Tot vorba bieteii nevaste, zice: „Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătulul nu crede la al flămând...” (actul I, scena II).

Extrem de prevenitor cu Cațavencu, chiar atunci când trebuie să-l toarne la „hârdăul lui Petrache”: „Altele am eu în sufletul meu...” îi spune lui Cațavencu (actul II, scena VII).

Și într'adevăr, are o mare admirație pentru Cațavencu, sub conducerea căruia crede că i-ar „pica mai mult”: „Mare pișicher! Strașnic prefect ar fi ăsta!” (ibid).

Ideia centrală a personajului Cațavencu este: *Vreau să fiu deputat*.

Ciocnirea dintre liberalul Cațavencu și conservatorul Farfuridi este doar o înfruntare între doi demagogi uniți prin aceleași interese ale claselor stăpânitoare și desbinați momentan numai de interese personale, dar această ciocnire nu se referă câtuși de puțin la baza socială pe care se sprijină amândoi.

Sprijinul pe care „ultra-progresistul” și „liber-schimbistul” Cațavencu nu l-a căpătat din partea conservatorilor „cu idei învechite, cu opinii ruginite” (actul III, scena III) prin tentativa de șantaj — îl va căpăta totuși mai târziu devenind un credincios servitor al lor, pentru că „în împrejurări ca acestea micile pasiuni trebuie să dispară” „și pentru că toți ne iubim fara, toți suntem români” (actul IV, scena

XIII) — adică exact „principiile” fundamentale ale coaliției burghezo-moșierești.

În rolurile ce mi s'au încredințat, am căutat să păstrez tot ce era valabil în tradiția realistă a înaintașilor mei, străduindu-mă să curăț interpretarea de sgura oricăror manifestări formaliste și să o îmbogățesc cu o viziune clară asupra personajilor.

Pe Agamiță Dandanache l-a caracterizat însuși Caragiale: „*Mai prost ca Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu*”. Dar în interpretările din trecut s'a pus accentul numai pe *prost* și deloc pe *canalie*. De aceea Caragiale n'a fost niciodată mulțumit de modul în care a fost realizat acest rol. Cu câteva luni înaintea morții sale, îi scria lui Fagure: „*Spune-mi rogu-te, cine și cum a jucat pe Dandanache, acea meschină bucăfică de concerto obligato pentru care aștept de atâta veac un virtuoso*”.

Acest *virtuoso* visat de Caragiale va apare poate odată în teatrul românesc. Până atunci, noi ne străduim să menținem tot timpul un echilibru între prostul Dandanache și canalia Dandanache, după indicațiile lui Caragiale.

Decrepitudinea lui Dandanache e permanentă, cu excepția momentelor când e în joc „enteresul” său, „enteres” pentru care folosește cu o surprinzătoare luciditate și cu un revoltător cinism cele mai odioase șantaje.

Prezența lui în orașul în care îi este impusă dela centru candidatura, reprezintă pentru Dandanache o formalitate plictisitoare („*Ba încă țe deranz, conifa mea*”), dar necesară („*Dar stii, nu făcea să nu fațem măcar act de prezență...*”). Această recunoaștere — pe cât de prostească, pe-atât de cinică a farsei electorale sporește și mai mult caracterul odios al personajului, — pe care am fost preocupat să-l prezint nu ca pe o apariție hilară, ci ca pe un personaj tipic al figurilor de politicieni promovate de regim.

În Rică Venturiano, centrul de greutate al interpretării nu a fost nici umorul verbal, nici comicul de situație, care ar tenta pe un actor dornic de „succese” facile, —

ci poziția demagogică a personagiului, incultura lui crasă, prostia și falsul liberalism pe care îl afișează cu ostentație. Rică reeditează incisivul portret pe care Caragiale îl făcuse lui Dim. A. Sturdza în „Epoca” și unde îl acuză pe acesta că folosește „*tot calabalâcul de vorbe late, cu cari falsă școală liberală a umplut de cincizeci de ani capetele seci*”.

De mare folos în pregătirea rolului mi-au fost rudele apropiate ale lui Rică: reporterul din „Ultima oră” și reporterul Caracudi din „Momente”.

Am privit pe Rică în perspectiva evoluției social-economice, pe care o precizase însuși Caragiale în proiectul comediei: Titircă, Sotirescu et Co., unde Venturiano a ajuns „*director-proprietar al „Alarimei”, avocat și deputat în opoziție, soful lui „tante Zoe” (fosta Ziță)*”.

În Catindatul dela percepție, din „D’ale Carnavalului”, am fost preocupat în primul rând să redau clar poziția socială a personagiului. Candidatul declară lui Iordache: „*Nu e vorba, am cu ce trăi: am parte în*

bogasierie la Ploești; îmi trimite parale Nenea Iancu”. Bogasieria merge bine, el are cu ce trăi și ar fi avut „parale multe” dacă nu se încurca „*cu tratație de amor pe vremea războiului*”. Și totuși Catindatul are o obsesie: „*ori și cât, poți zice trebiuie pentruca să-ți faci o carieră ca tânăr...*” El ține morțiș să devină bugetivor, un parazit al aparatului de stat. El face parte din „haitele catilinare” de „vânători de slujbe”, înfierate de Caragiale în virulentul său articol „Toxin și toxice”. Obsesia „carierii dela Percepție” — obsesia că statul e dator să-l hrănească — e prezentă dealungul rolului și mi se pare că reprezintă caracteristica cea mai interesantă și în același timp de un comic foarte subtil a personagiului.

Marele om de teatru C. S. Stanislavski judeca gradul de perfecțiune al actorului sau al regisorului după aptitudinea lor de a restitui, prin evocarea lor scenică, mesajul piesei. Ne putem socoti adevărați artiști în măsura în care vom ști să redăm publicului nostru, printr-o interpretare justă și vie, mesajul lui Caragiale.

I. L. CARAGIALE, MAESTRU AL REALISMULUI CRITIC

I

În cunoscuta sa scrisoare către Mina Kautsky, Engels scria între altele :

*„...în condițiile *) noastre, romanul se adresează mai ales unor cititori din cercurile burgheze, așadar din cercuri care nu țin direct de noi, și astfel, romanul socialist cu tendință își îndeplinește și el, după părerea mea, întru totul menirea, dacă, înfățișând în mod veridic raporturile reale, spulberă iluziile convenționale care domnesc cu privire la aceste raporturi, dacă el sdruncină optimismul lumii burgheze, dacă face să apară ca inevitabile îndoelile cu privire la eterna valabilitate a ordinii existente, și aceasta chiar fără ca el însuși (romanul) să ofere o soluție directă, ba, în anumite împrejurări, chiar fără ca el să se declare fățiș de partea cuiva“.*

În aceste cuvinte sunt parcă concentrate, ca într-o definiție, rolul istoric și însemnătatea realismului critic. Aprecierile și părerile exprimate de Marx și Engels cu privire la diferite probleme ale artei și literaturii din timpul lor, pasionata pledoarie a lui Belinski pentru „școala naturală“ a lui Gogol, pledoarie care stă la baza concepției asupra artei și literaturii a democraților revoluționari ruși și — mai ales — geniala contribuție a lui V. I. Lenin pentru dezvoltarea tuturor a-

cestor cuceriri ale gândirii științifice în condițiunile unei noi epoci istorice, ne ajută să înțelegem realismul critic ca cea mai înaltă culme a dezvoltării artistice a omenirii în perioada istorică premergătoare epocii revoluțiilor proletare.

Care era specificul acestei perioade și prin ce se caracteriza mișcarea ideilor înaintate de atunci ?

Vorbind despre Herțen, Lenin ne-a lăsat în acest sens o măiastră caracterizare :

„Falimentul spiritual al lui Herțen, scepticismul său adânc, precum și pesimismul lui de după 1848, au însemnat falimentul nădejdelor pe care burghezia și le pusesese în socialism. Drama suferințelor a lui Herțen consta în nașterea și oglindirea acelei epoci istorice mondiale în care spiritul revoluționar al democrației burgheze era deja pe cale de a dispărea (în Europa), în timp ce spiritul revoluționar al proletariatului socialist încă nu ajunsese la maturitate“.

Este epoca în care, odată cu consumarea evenimentelor din 1848, burghezia și-a terminat rolul revoluționar, însă proletariatul nu este încă suficient de puternic și conștient de misiunea sa istorică, pentru ca sarcina revoluției proletare să poată fi pusă pe ordinea de zi ca o sarcină imediată de îndeplinit. Este epoca în care, după ce a terfelit în noroiu idealurile de „libertate, egalitate și fraternitate“, în numele cărora chemase masele la luptă și se asigurase de sprijinul lor,

*) În traducere textuală — relațiile (Verhältnisse).

burghezia a trecut la acel liberalism, pe care tot Lenin l-a definit ca :

„acel liberalism mitocănesc, mârșav, murdar și bestial, care în 1848 împușca pe muncitori, care restabilea tronurile răsturnate, care aplauda pe Napoleon al III-lea...”

Este evident că în asemenea condițiuni, literatura cea mai înaintată, literatura care să exprime năzuințele și ideile cele mai înaintate ale timpului, trebuia să fie aceea literatură care — fără chiar ca să ofere soluții — făcea *„să apară ca inevitabile îndoielile cu privire la eterna valabilitate a ordinii existente”* (Engels).

Atitudinea revoluționară a proletariatului față de burghezie se bazează în primul rând pe critica sistemului capitalist. Ea nu se reduce la o atare critică. Însă ea o implică, întrucât fără o asemenea critică, dusă până la capăt, orice soluție de ieșire este și va rămâne utopie. Realismul critic în literatură este tocmai o oglindă artistică a criticii socialiste, sau apropiată socialismului, a sistemului capitalist. În acest sens, trebuie înțeleasă aprecierea lui Engels că a aflat din operele lui Balzac mai multe amănunte cu privire la situația economică a Franței, decât din operele tuturor istoricilor, economiștilor și statisticienilor profesioniști, luați la un loc.

Realismul critic este culmea dezvoltării artistice a omenirii, în perioada premergătoare epocii revoluțiilor proletare, și pentru că el este cel mai consecvent realism dinaintea realismului socialist. Dacă arta este *„reproducerea realității în tot adevărul ei”* (Belinski), dacă realismul presupune în primul rând zugrăvirea *„caracterelor tipice în împrejurări tipice”* (Engels), atunci realismul critic este cel mai consecvent realism pentru că este primul realism care rupe cu desăvârșire cu toate conveniențele caracteristice metodelor artistice anterioare, care respinge până la capăt orice tendință de așa zisă „înfrumusețare” a realității în artă.

Atitudinea critică necruțătoare față de realitatea exploatarea capitalistă ducea în mod inevitabil pe scriitor spre îmbrățișarea unei atari metode de creație. Revoluția burgheză a creat în societate raporturi și situații cu totul noi. *„Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb*

și în locul nenumăratelor libertăți, dobândite și cheazășuite de hrisoave, ea a pus unica libertate, lipsită de conștiință a comerțului. Într'un cuvânt, ea a pus în locul exploatarea mascate cu iluzii religioase și politice, exploatarea deschisă, nerușinată, directă și brutală”. (Marx și Engels — Manifestul Partidului Comunist).

Mințile înaintate ale epocii, legate prin aspirațiile lor de năzuințele spre libertate și dreptate ale poporului, au fost răscolite și umplute de indignare în fața privilegiștii ce le-a fost oferită de acest contrast.

Burghezia însă încerca să ascundă adevărul printr'o respingătoare mascaradă politică. Ea pretindea că organizându-se în „democrație” (după chipul și asemănarea ei), declarând pe toți oamenii „liberi” și „egali în drepturi”, nu face decât să înfăptuiască poruncile înaintașilor revoluționari. De fapt „egalitatea în drepturi” însemna legiferarea celei mai strigătoare inegalități (a celei economice), iar faimoasa libertate, se reducea la libertatea de a muri de foame.

În fața fățărniciei atât de odioase, oamenii cu vederi înaintate, oamenii cărora le-au fost într'adevăr dragi năzuințele poporului, care nu voiau să renunțe la idealurile atât de lung timp îndrăgite, au strigat impostorilor :

— Jos masca !

Realismul critic însemna în primul rând oglindirea acestei tendințe a păturilor înaintate ale societății de a arăta prin trăsături cât mai adevărate de viață, în ce hal de mizerie este împinsă omenirea sub oblăduirea „protectoare” a exploatarelor de tot felul. Protestul împotriva pălăvrăgelilor demagogice „oficiale” cu privire la „progres” și „civilizație” (de care beneficiau numai cei privilegiați și de la care era exclusă imensa majoritate a poporului), se concretiza în tendința artistică de a desbrăca imaginea realității de toate înfrumusețările convenționale pentru ca să se vadă cum arată în realitate faimoasele „cuceriri” ale progresului și civilizației, fie în conduita lipsită de scrupule a vreunui bancher, fie în colibe murdare în care sunt siliți să mucegăiască milioane și milioane de oameni.

Această tendință ideologică nu putea să

nu ducă la o formă artistică superioară de oglindire a realității, întrucât ea obliga pe artist să facă un efort maxim de obiectivizare, să vorbească (adică să-și comunice ideile) numai și numai cu ajutorul tablourilor de viață. Așa cum arată Belinski: „*Totul constă, aici, în redarea tipurilor, iar idealul nu este conceput ca o înfrumusețare (ca o minciună, adică), ci ca o corelație între diferite tipuri create de el (de scriitor — n. n), în conformitate cu ideea pe care dorește s'o desvolte în opera sa*”.

Pe de altă parte îmbrățișarea unei asemenea atitudini față de procesul de creație ducea în mod inevitabil pe scriitor spre o atitudine critică față de realitate, indiferent de propriile sale convingeri politice. Iată de ce Engels numea opera lui Balzac „o victorie a realismului”.

Realismul critic a atins piscurile cele mai înalte, s'a desvoltat cel mai mult, și în lărgime și în adâncime, în Rusia. Fenomenul se datorește condițiilor deosebite în care s'a desvoltat literatura în Rusia veacului al XIX-lea — în strânsă legătură cu mișcarea de luptă pentru eliberarea poporului. În vestita sa „Scrisoare către Gogol”, Belinski arată între altele că „*publicul rus... vede în persoana scriitorilor pe singurii săi conducători, apărători și salvatori împotriva autocrației, pravoslavismului și poporanității*”.*)

Situația din Rusia spre mijlocul și în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, adică în perioada corespunzătoare aceleia pe care Lenin a caracterizat-o drept epoca în care „*spiritul revoluționar al democrației burgheze era deja pe cale de a dispărea (în Europa), în timp ce spiritul revoluționar socialist încă nu ajunsese la maturitate*”, se deosebea de situația analogă în celelalte țări ale Europei prin aceea că, în timp ce în aceste țări ea a survenit după revoluția burghezo-democratică, în Rusia revoluția burghezo-democratică urma abia să se producă.

În consecință, atitudinea critică pe care au oglindit-o marii realiști clasici ruși nu se putea limita doar la negarea unei rea-

lități prezente în numele unor idealuri depășite și trădate, ea implica în mod necesar și afirmarea unor imperative revoluționare, a căror complexitate constituia conținutul acelei revoluții „*țărănești burgheze*” despre care vorbește Lenin în articolele sale despre Tolstoi. Critica realității prezente se împletea în mod organic cu căutarea înfrigurată, pasionată, a unei căi revoluționare proprii de răsturnare a odiosului absolutism țarist, cale care, după cum se știe, a putut fi găsită abia atunci când în fruntea luptei revoluționare s'a situat proletariatul socialist. Lenin arată că revoluționarii ruși „*vistradali*” marxismul, adică l-au obținut cu prețul unor nemaivăzute chinuri, căutări și frământări. Realismul critic rus oglindește în tablouri artistice acest drum de căutări, mărșă și chinurilor totodată.

Insemnătatea realismului critic rus constă tocmai în aceea că, de fapt — indiferent dacă aceasta coincidea sau nu cu intențiile deliberate ale scriitorilor — el conținea și o înflăcărată pledoarie artistică pentru soluția revoluționară propovăduită de democrații revoluționari.

„Regimul nostru este sfânt, perfect, clădit pe temelia cea solidă a virtuților omenești, care numai în cadrul lui se pot desvolta” — afirmau în fel și chip susținătorii ideologiei țariste oficiale. „Nimic nu este mai înduioșitor — adăugau ei, decât privilegiul Rusiei patriarhale, cu „*sfintele*” ei instituții”.

„Da? — le răspundea Gogol, sunt culmea perfecțiunii străvechile instituții patriarhale? Bine! Poftiți la teatru”... Cortina se ridică și în fața spectatorilor uluiți apare faimoasa Rusie patriarhală cu sacrosanctele ei instituții, ca de pildă: bătaia cu vergi în piața publică, mita devenită cheia de rezolvare a tuturor problemelor, Rusia în care fiecare oraș, după chipul și asemănarea „imperiului”, era transformat într'o moșie a lui Anton Antonovici Sevoznic-Domuhanovschii sau a vreunui alt primar, în care „statul” găsea cea mai desăvârșită întrupare, în chipul polițistului Derjimorda (ce păcat că nu pot fi traduse și numele proprii! Derjimorda: Ține-mutra), judecătoriile erau populate doar

*) Sub masca „poporanității” se ascundea de fapt, apologia iobăgiei.

cu cârduri de boboci de găscă, iar în spitale bolnavii se înzdrăveneau ca muștele... Nu vă ajunge? Răsfoiți atunci „Sufletele moarte“. O să găsiți acolo o galerie întreagă de păstrători fideli ai „vechilor tradiții patriarhale“.

Acesta este sensul istoric, politic dacă vreți, al satirei lui Gogol. Așa cum l-a descoperit Belinschi, numindu-l pe Gogol: *„marele scriitor, care a contribuit atât de vajnic prin minunatele sale creațiuni artistice și adânc realiste la deșteptarea conștiinței de sine a Rusiei, dându-i posibilitatea să se privească pe sine însăși în oglindă“*.

Aceste cuvinte a le lui Belinschi se potrivește firește întregului realism critic rus. Este evident că orice om cinstit, după ce a văzut în opera lui Gogol, iar mai târziu și în cea a lui Turgheniev, Gonțarov, Saltâcov-Scedrin, Tolstoi sau Cehov, ca într-o oglindă, adevărata față a Rusiei „patriarhale“, nu putea să mai creadă în pledoariile ideologilor oficiali, apărători ai absolutismului și iobăgiei. El devenea un adversar al lor, un luptător împotriva lor. „Noi am ieșit cu toții din „Mantaua“ lui Gogol“, spunea un mare scriitor rus. Și așa era. După „Mantaua“ lui Gogol, lupta pentru om, pentru demnitatea și fericirea lui, a ajuns în centrul literaturii, devenind principala bază tematico-ideologică a realismului critic. Iar literatura clasică rusă a veacului al XIX-lea a întruchipat în cea mai înaltă măsură această nouă cucerire în dezvoltarea artistică a omenirii.

II

Dacă analizăm în ansamblul ei opera lui Caragiale, fără greutate putem să ne dăm seama că principala ei trăsătură caracteristică rezidă tocmai în înalta măsură în care răspunde atât cerințelor realismului critic — așa cum apar ele din aprecierile lui Marx și Engels — cât și definițiilor lui Belinschi și ale altor democrați revoluționari ruși.

Și opera lui Caragiale este o imensă oglindă. O oglindă a epocii sale.

Caragiale s'a născut în 1852. Deci la 4

ani după înăbușirea revoluției din 1848. El a apucat să cunoască doar în copilărie și adolescență anii premergători Unirii și domnia lui Cuza. De fapt Caragiale se formează ca om și-și începe drumul scriitoricesc deja în epoca „monstruoasei coaliții“, adică după 11 Februarie 1866.

Dacă privim retrospectiv România acelor ani, putem să ne dăm seama în primul rând că și societății dela noi i se potrivea caracterizarea leninistă, făcută pe marginea „falimentului spiritual“ al lui Herzen. Și la noi oamenii înaintați ai timpului trăiau din plin drama *„nașterii și ogîndirii acelei epoci istorice mondiale în care spiritul revoluționar al democrației burgheze era deja pe cale de a dispărea (în Europa), în timp ce spiritul revoluționar al proletariatului socialist încă nu ajunsese la maturitate“*.

De fapt, „spiritul revoluționar al democrației burgheze“ a fost înmormântat la noi odată cu trădarea de către burghezia liberală a revoluției din 1848. Iar despre măcar un început de maturizare a spiritului revoluționar al proletariatului nu se poate vorbi înainte de sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea. Rămâne deci o întreagă perioadă istorică de câteva decenii, care nu este luminată de niciun program concret de luptă socială, dar în care lupta poporului continuă, cu atât mai înverșunat, cu cât și loviturile pe care le primește poporul din partea claselor dominante devin din ce în ce mai grele. Condițiunile de exploatare și jefuire a maselor se înrăutățesc mereu. În această epocă, protestul fierbinte al maselor înșelate și batjocorite, refuzul lor de a accepta prețul „împăcării“, pe spinarea lor și numai a lor, între cele două „facțiuni“ ale monstruoasei coaliții, s'a ogîndit puternic și în opera scriitorilor: în versurile lui Eminescu și povestirile lui Creangă, în ultimele scrieri ale lui V. Alecsandri, la Vlahuță, Coșbuc, Slavici, și evident în întreaga operă a lui Ion Luca Caragiale.

La noi în România, asigurarea condițiilor succesive pentru dezvoltarea mai mult sau mai puțin nestânjenită a capitalismului s'a făcut pe calea reformelor. Lașă și perfidă, burghezia nu le-a smuls

stăpânilor feudali de ieri, ci fie că le-a cerșit, fie că le-a târguit.

Faimoasele contradicții între exponenții politici ai moșierimii și liberalii burghezi se rezolvau întotdeauna pe calea târgului. Ultimul și cel mai scârbos a fost cel din 1866, când burghezia căpătase din partea moșierimii asentimentul de a nu se mai opune încetățenirii sistemului „parlamentar” indispensabil dezvoltării capitalismului, iar moșierimea a căpătat în schimb legea învoielilor agricole, adică, în fond, păstrarea neștirbită a principalelor privilegii feudale. Singurul păgubaș la acest târg a fost poporul.

De atunci începe propriu zis, „epoca monstruoasei coaliții”, caracterizată pe de o parte printr'un proces destul de rapid de dezvoltare a capitalismului și de acaparare a bogățiilor țării de către capitalul străin — englez, francez, american, belgian, olandez, ș.a.m.d. — iar pe de altă parte prin continua ascutire a exploatarei și în consecință înrăutățirea condițiilor materiale de viață ale poporului muncitor, în special ale țărănimii. Pe plan politic s'a consolidat așa numitul regim parlamentar, ciuntit și limitat, bazat pe „rotativa” dintre cele două partide așa zise „istorice”.

Dezvoltarea capitalismului a însemnat desigur în viața țării dintr'un anumit punct de vedere, un oarecare progres. S'au construit industrii noi, s'au dezvoltat căile ferate, s'au creat o serie de instituții corespunzătoare, necesare unui stat modern, s'a lărgit întrucâtva rețeaua de instituții culturale, cât și pătura cultă a poporului. Dar toate acestea, așa cum se făceau și în măsura în care se făceau, purtau amprenta intereselor de clasă ale burgheziei și ale moșierimii, nu se făceau deci pentru popor (așa cum pretindeau bătându-se cu pumnii în piept politicienii timpului), ci împotriva poporului.

Dezvoltarea relativ rapidă a noilor raporturi capitaliste a dus firește la o anumită largire a clasei burgheze. Un număr oarecare de reprezentanți mai iscusiți (ași spune: mai pungași) ai micii burghezii, îmbogățindu-se, pătrundeau în rândurile burgheziei. Totodată întreaga pătură a micii burghezii creștea numeric. A-

trasă mai ales prin mirajul posibilităților de îmbogățire în sfera de influență a marii burghezii, mica burghezie constituia imensul rezervor de „clientelă politică” pentru partidele politice burghezo-moșierești. Totodată — deasemenea ca urmare a dezvoltării raporturilor capitaliste și a consolidării statului așa zis „modern” — s'a lărgit și pătura intelectuală. Și pe această burghezie căuta s'o lege — prin cele mai variate mijloace de corupție, persuasiune ideologică sau presiune politică, — de cazul intereselor sale.

Folosind asemenea elemente noi, în dezvoltare, coaliția burghezo-moșierească, și mai ales exponenții ei ideologici și politici, căutau să prezinte situația țării, ca fiind într'un continuu progres pe calea „civilizației”. Toți acești trepăduși ai marilor moșieri și bancheri treceau desigur cu vederea faptul că dezvoltarea industriei și comerțului se datora în primul rând invaziei capitalului străin, care transformase țara într'o semicolonie, că în timp ce o pătură relativ subțire a populației reușea într'adevăr să se îmbogățească, majoritatea imensă a poporului sărăcea mai rapid ca oricând, că faimosul „sistem parlamentar” funcționa doar cu numele, că întregul aparat de stat, cu toate instituțiile lui „moderne”, era putred și corupt din cap până'n picioare, că „instrucția publică” cu care se împopoțona pătura cultă burgheză era de fapt un amestec scabros de semidocție și servilă ploconire cosmopolită în fața „valorilor” culturii burgheze apusene. pornită deja pe panta decadenței... Toate acestea desigur că le treceau cu vederea scriitorii și politicienii burgheziei și moșierimii. În schimb ei proslăveau „democratismul” constituției noastre (copiată „după cea mai democratică” din Europa și menită să consfințească pentru țara noastră — după o expresie atât de des folosită de Caragiale — reputația de a fi considerată drept „o Belgie a orientului”), se extaziau în fața luxului crescând al vitrinelor din București (de atunci a primit capitala porecla „Parisul balcanic”), desbăteau în lung și în lat cifrele statistice ale producției industriale pentru a demonstra „progresul” țării, se umileau în

fața cutărei sau cutărei instituții culturale, create pentru a încărcă cu câte un merit nou, blazonul cutărui sau cutărui ministru și cântau osanale „civilizației”... Într’un cuvânt, scribii oficiali ai claselor dominante făceau tot posibilul pentru a dovedi că România a intrat în zodia unei mari prosperități, că o așteaptă un „viitor de aur”, că astfel au fost împlinite (ce sacri-legiu!) visurile luptătorilor patrioți de altădată, că nimic nu mai poate abate „poporul” de pe drumul acesta al raiului capitalist și că, în consecință, oricine nu recunoaște „binefacerile culturii „moderne” trebuie tratat ca un dușman al țării.

Și evident nu se poate spune că întreagă această propagandă sgomotoasă și nerușinată rămănea fără efecte. Având la dispoziție tot aparatul necesar — tipografii, edituri, ziare, școala, biserica, etc. — denaturând și falsificând fără rușine datele realității și istoria națională, propaganda oficială a regimului burghezo-moșieresc reușea să zăpăcească pe unii, să inducă în eroare pe alții, și mai ales să întunece perspectiva avântului revoluționar de la 1848, într’o perioadă când „spiritul revoluționar al proletariatului socialist încă nu ajunsese la maturitate”.

Marele merit al scriitorilor frunțași ai timpului a fost că ei s’au opus cu prestigiul și forța talentului lor minciunilor propagandei oficiale, arătând cine sunt acei care se pretind a fi urmașii generației dela 1848 și ce se ascunde de fapt sub suleme-neala frazeologiei lor:

„Iară noi? — spune Eminescu — noi pișonii?”

„Simțiri reci, harfe sdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi
bătrâne, urâte,
Măști râzânde, puse bine pe-un caracter
inimic;
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră:
o frază;
In noi totul e spoială, totu-i lustru fără
bază:
Voi credeai în scrisul vostru, noi nu cre-
dem în nimic!”

În aceste rânduri e demascare. Reducere la adevărata lor mărime a preținșilor „con-

tinuatori” ai acțiunii de la 1848. Demasca-rea, dusă până la capăt, a micimii lor su-fletești și morale.

Demagogilor din partidele politice bur-ghezo-moșierești, tuturor profitorilor re-gimului „monstruoasei coaliții”, care aco-pereau afacerile lor murdare și trădarea de țară, cu frazeologie patriotardă, Eminescu le striga:

„Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă’n
colb de cronici
Din trecutul de mărire v’ar privi cel
mult ironici.
Cum nu vii tu, Tepeș Doamne,
ca punând mâna pe ei,
Să-i împarți în două cete: în smintiți
și în mișei,
Și în două temniți large cu de-a sila
să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!”

Astfel formula Eminescu un adevărat program de luptă al scriitorilor din gene-rația sa. Un atare program presupunea, am spune chiar impunea folosirea realis-mului critic. De aci s’a născut satira lui Caragiale.

Tabloului plin de cel mai searbăd opti-mism de paradă al propagandei oficiale burghezo-moșierești, Caragiale i-a contra-pus cu toată vigoarea talentului său un tablou real, adevărat, al societății burghe-zo-moșierești din timpul său.

Entuziastului de circumstanță, gata ori-când să se umilească în fața „cele mai de-mocratice” constituții, opera lui Caragiale îi răspundea:

— „Da? Pretindeți că faimosul vostru regim parlamentar oferă realmente poporu-lui posibilitate de a-și exprima voința? Poftiți, poftiți la teatru, o să vedeți acolo cum arată în realitate acest așa zis regim „constituțional”.

Capacitatea de a răsturna afirmațiile mincinoase ale propagandei burghezo-moșierești numai prin zugrăvirea adevăru-lui, constituie principala caracteristică a talentului lui Caragiale. În opera lui gă-sim câte un răspuns aproape la fiecare lăudăroșenie a oficialității, cum s’ar zice câte o „precizare” la fiecare tiradă a duș-

manului. Opera lui Caragiale, pe drept cuvânt poate fi numită o neîntreruptă polemică cu guvernul zilei. Spirit pasionat, activ, veșnic frământat, căutător, Caragiale trăia cu deosebită intensitate viața poporului său. Iată de ce aproape nicio latură a contrastului flagrant între ceea ce pretindea că este și face oligarhia burghezo-moșierească și ceea ce era și făcea ea în realitate nu a scăpat ochiului său atent.

În atmosfera anilor de atunci, când capitalismul (în țara noastră, unde începuse să se desvolte mai târziu) nu-și îngropase încă cu desăvârșire veacul de aur, dar când semnele putrezirii sale începuseră deja să se arate, opera lui Caragiale, piesele, schițele și momentele sale, erau tot atâtea dușuri reci, leacuri minunate pentru aducerea la realitate a unor indivizi bolnavi de „optimismul lumii burgheze”. Visul căpătuirii ușoare mai tulbura încă mințile neraționale ale micilor burghezi, iluzia „prosperității” nu se risipise încă în capetele înfierbântate de priveștița ademenitoare a atâtor îmbogățiri rapide, poleiala „modernizării” mai ascundea încă, întocmai unei frunze de viță, hidoșenia trupului chinuit de legislația și măsurile administrative ale „monstruoasei coaliții”.

Dar în atmosfera tulbură a haosului creiat de goana generală după profit și chiverniseală, contururile adevărului, ale crudului adevăr prindeau a se preciza. Crizele, falimentele, răscoalele, desamăgirile, atâtea și atâtea speranțe spulberate, atâtea și atâtea conștiințe frânte... Erau tot atâtea probleme care se impuneau cu logica inexorabilă a realității... Cereau răspuns... Mulți însă preferau să nu-l caute... Preferau să se prefacă că nu văd simptomele bolii incurabile... Cum se întâmplă adesea unui om beat... E atât de plăcut în berărie... Rotocoale de fum, amestecate cu aburii de alcool se împletesc cu acordurile nostalgice ale lăutarilor... E cald și gândurile se pierd într-o toropeală somnoroasă... Ce-i drept: din când în când mai svâcnește câte o amintire trădătoare: chiria nu e plătită... băiatul și-a rupt ultimii pantaloni... soția e bolnavă, tușește... doctorul a spus că e ceva sus-

pect... banii, ultimii bani se duc... Și omul răcnește:

— Chelner, încă un sfert...

Totuși parcă nu le-a gonit pe toate... A... mai este datoria aceea... și supărarea șefului... Nu l-a servit la timp... va pierde slujba...

— Lăutar, zi-mi ceva.

Melodia pornește în timp ce capul cade greu pe mâinile încolăcite pe masă... Parcă a reușit să uite... Totul se pierde... E numai fum, căldură și o toropeală atât de plăcută... Când deodată, o voce puternică îl trezește... E un prieten, dintre acei ce se pretind că țin la tine, însă de fapt — din prietenie, zice el — totdeauna îți strică cheful.

— Omule, ce stai aici! Îți moare nevasta...

Și totul s'a dus... și aerul siniliu al cafenelei... și toropeala căldică și sunetele cobzei... și aburii din cap.

Realitatea apare în fața omului în toată cruzimea ei.

Așa a răsunat spre sfârșitul veacului trecut în cafeneaua proaspăt garnisită a României burghezo-moșierești, vocea plină de indignare și revoltă a lui Ion Luca Caragiale.

Și s'a clătinat puternic încrederea cetățenilor turmentați în „valabilitatea ordinii existente”.

Cetățenii aceștia turmentați își făcuseră cu ajutorul propagandei oficiale numeroși idoli și cele mai variate iluzii. Satira lui Caragiale, realismul lui critic, au dărâmat și au risipit multe din ele. Mai mult: și azi, peste decenii, ea își păstrează toată valabilitatea ca o ilustrație artistică pentru demascarea esenței politice a regimului burghezo-moșieresc.

În ce constă esența parlamentarismului burghez? Așa cum ne învață Lenin, în „dreptul” ce se acordă cetățenilor de „a hotărî odată la câțiva ani care membru al clasei dominante va reprimă și va strivi poporul în parlament”.

Se poate o ilustrare mai vie a acestor teze decât „O scrisoare pierdută” sau schița „Telegrame”?

Deosebirile aparente între „frazologia” liberală și cea conservatoare, între așa zi-

sele „programe“ ale celor două partide, aspectul sgomotos al „duelului“ politic cu încredințări și „demasări“ reciproce, ar putea să înșele pe unii, să-i facă să vadă în această „luptă“ politică semnele unei adevărate lupte de opinii, deci și a posibilității acordate poporului de a alege, de a-și manifesta voința.

Opera lui Caragiale, întocmai cum o cerea Engels, spulberă aceste „iluzii convenționale“.

„O scrisoare pierdută“ este în acest sens o demonstrație. O demonstrație artistică, desigur, dar o demonstrație. Ea demonstrează *pe viu* că între cele două partide (pe de o parte Trahanache și soața sa, Tipătescu, Farfuridi et Co; pe de altă parte Cațavencu, Popescu, Ionescu, popa Pripici etc. etc. etc.), nu există în fapt nici o diferență. Demonstrația pornește dela datele realului și folosește numai datele realului. Spectatorul (mă gândesc la același cetățean oarecum dezorientat de priverile falsei prosperități din cafeneaua României burghezo-moșierești), găsește în piesă ceea ce el știe foarte bine, ceea ce l-a făcut tocmai să se încreadă într-o anumită măsură în „valabilitatea“ regimului parlamentar. El regăsește „deosebirea“ între cele două partide. Din discursul încălțat al lui Farfuridi, se desprinde totuși efortul supraomnesc de a bălba ceva în legătură cu... moderațiunea, „adică nu exagerațiuni“. Cațavencu dimpotrivă e „ultra-progresist“ și „liber-schimbist“. Adică întocmai așa cum își închipuie cetățeanul.

Dar Caragiale nu se mărginește la atât. Scriitorul nu spune numai asta. El introduce pe cetățean și în culisele „luptei“ politice. Ii ușurează să deslușească clar și acele lucruri care abia plutesc în atmosfera cafenelei burghezo-moșierești, dar de care cetățeanul nu a devenit, poate, conștient pe deplin.

Adică dece Cațavencu este „ultra-progresist“ și „liber-schimbist“? Pentru că vrea să devie deputat. Dar Farfuridi? De ce e pentru cei „moderați, adică nu exagerațiuni“? Pentru că vrea să devie deputat.

Dar dece vrea să devie deputat Dl. Nae Cațavencu? Târgul între Tipătescu și Ca-

țavencu ne lămurește pe deplin și în această privință. Dl. Nae Cațavencu respinge cele mai bănoase posturi ce i se oferă în schimbul locului în parlament. De ce? Pentru că deputăția e și mai bănoasă. Dar Dl. Farfuridi de ce vrea să fie deputat? Din aceleași binecuvântate motive. Pentru ca ciolanul să nu ajungă pe mâna D-lui Nae sau a altui pricopsit. Iar „venereabilul“ Trahanache? De ce se obosește atât cu tot felul de cancanuri politice? Pentru ca să rămână mereu președinte al celor mai diverse comitete și comisii. Ca „să nu se ducă dracului tot giudețul“ („Telegrame“).

Sfârșitul comediei spulberă și ultimele neclarități ale situației, dacă au mai rămas în mintea cuiva.

„Lovitura de teatru“ dela urmă culminează demonstrația cu un argument de nerăsturnat. Este „ales“ Agamiță Dandanache, „mai prost decât Farfuridi și mai canalie decât Cațavencu“. Figura lui întruchipează esența însăși a parlamentarismului burghez. Și într'adevăr: oare nu este suficient pentru un cetățean (oricât de turmentat ar fi) să compare palavrăgeala presei burgheze despre „aleșii poporului“ cu figura bălbăitului rămas „fără coledz“, cel cu scrisoarea „adevărată“, nu plastografiată, pentru ca să-i apară ca *inevitabile* „îndoilele“ cu privire la valabilitatea atât a celor afirmate în presă cât și a „sistemului“ parlamentar ca atare, pentru ca să înceapă să deslușească în tabloul faimosului „parlament“ adevăratul său conținut — de a sluji ca instrument pentru cheazășuirea și continua întreținere a exploatarei celor ce muncesc?

Iată deci răsturnat unul din stâlpii de susținere ai propagandei burghezo-moșierești, ai „optimismului de paradă“ al reprezentanților oficiali sau neoficiali ai regimului.

Să considerăm și un alt stâlp — pretinsul „patriotism“ al burgheziei. Cât de mult ținea ea, biata burghezie, la această iluzie! Ce n'a făcut ca să demonstreze adevăratul, adică „cetățenilor turmentați“ și poporului în general, că alfa și omega activității ei politice este... dragostea de țară. Cât de mult le plăcea cațavencilor

să pozeze în patrioți, să plângă cu hohote în adunări publice, atunci când se gândește:

....*la țărișoara mea...* (plânsul l-a biruit de tot), *la România...* (plânge. Aplauze în grup)..."

Cațavencu își șterge însă repede lacrimile. Iar de „țărișoara” lui își mai aduce aminte doar spre sfârșit, atunci când — pronunță un discurs în onoarea „adversarilor” săi politici.

Unul din stăpânii lui Cațavencu (deci și mai iscusit decât el) este nenea Niță din „Răsplata jertfei patriotice”. Nenea Niță nu e deputat, nici nu vrea să devie deputat. De ce să obosească? Are doar de unde să plătească pe alde Cațavenci și Farfurizi, să-i facă treaba acolo. Nenea Niță se ocupă cu lucruri mult mai „importante”:

„A fost cuminte Nenea Niță când a luat țidula la mână... Pe când, mult mai târziu, în fața Griviței, batalionul de vânători spăla în sânge steagul mârjit în noaptea de 11 Februarie, Nenea Niță, fruntaș al comerțului român, ca întreprinzător de furaje și altele, încasa, în virtutea chitanței cu data de 10 Februarie 66, partea-i cuvenită după luptele sale pentru răsturnarea tiraniei; în virtutea aceleiași chitanțe, Nenea Niță lua apoi parte printre fericiiții subscriitori ai conversiei drumurilor de fier și ai „Băncii Naționale”.

Astăzi, vechiul patriot are un otel nobiliar în București, un echipaj blazonat și câteva milioane; dânsul păstrează încă cu scumpătate bătrâna chitanță, pe care o arată la toată lumea ca un pergament de noblețe, pentru a proba câte sacrificii a știut el să facă odinioară, în vremuri grele pentru patrie...

Și încă tot mai face: de exemplu, a subscris pentru monumentul lui Brătianu douăzeci de lei și pentru al vânătorilor cincii. Totdeauna entuziast și generos ca și în ajunul lui 11 Februarie, nenea Niță, cu calitățile lui de inimă, trebuie să prospereze și merită să fie stimat”.

Admirabil portret! Induioșător portret! Cine nu-l cunoaște pe nenea Niță, cel stimat de toți? Cel cu subscrierea

pentru diferite inițiative patriotice? Dar oare într’adevăr până la Caragiale l-a cunoscut lumea bine? A cunoscut adică și ceea ce nu se vede, ceea ce se ascunde în spatele subscrierilor patriotice? Opera lui Caragiale risipește astfel și mitul patriotismul burghez, face să apară ca inevitabile cel puțin „îndoielile” cu privire la sinceritatea acestui patriotism.

Tot ea ne ajută să vedem clar și cealaltă față a „patriotismului” — faimosul „exclusivism național”. Cațavencu perorează împotriva străinilor pentru că toți faliții sunt străini, iar celebrul pedagog de școală nouă, admirabilul Mariu Chicoș Rostogan elaborează până și statutele „românilor verzi” (ce sinistră, dar tot odată și ce genială previziune), statute în care se spune negru pe alb:

„Un neam nu poate avea vrăjmași în propriile sale defecte: vrăjmașii lui sunt numai și numai calitățile altor neamuri”.

Sau:

„Prin urmare, un neam trebuie să aibă veșnic groază de celelalte, deoarece existența unuia n’are altă condiție decât compromiterea completă a altuia”.

De bună seamă că în niciun statut (până la „Garda de fier”, firește) lucrurile nu se spuneau pe nume, chiar așa, pe șleau. Dar oare în fond nu se spunea același lucru? Și n’avam nevoie să mergem prea departe după exemple. Oare pretenția imperialismului american de a apăra spațiul atlantic în Coreea, pe Nil, în insulele Spitzbergen și pe malurile veșnic înghețate ale Oceanului antarctic, pretenția lui de a construi peste tot, pe pământuri streine bazele sale, de a trimite peste tot trupele sale, de a distruge peste tot industriile locale pentru a putea desface mărfurile sale, de a sugruma cultura națională pentru a difuza în locul ei erzatz-cultura sa, oare toate acestea nu sunt întocmai (îmbrăcate într’o haină verbală de circumstanță), revendicările D-lui Mariu Chicoș Rostogan?

„Exclusivistul național” de pe timpul lui Caragiale scria:

„Art. 4. Membrii de orice sex și etate ai Societății „Românii verzi” sunt datori să urască tot ce e străin și tot ce e dela stră-

ini, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e dela român verde“.

Și apoi :

„Art. 9. Se exceptează deia această regulă capitalurile neromânești“.

Ar subscrie oare (în mod oficial) vreun naționalist, de orice neam și de orice speță aceste cuvinte? Evident că nu. Dar există oare, undeva pe pământ vreun naționalist, de orice neam și de orice speță, care să nu procedeze întocmai după prescripțiile D-lui Mariu Chicoș Rostogan? Care nu s'ar simți oare vizat de satira lui Caragiale? De pildă, dacă s'ar tipări azi în Iugoslavia chinuită de banda lui Tito, această schiță a lui Caragiale, nu s'ar simți oare și Tito și toată banda lui, cum se zice: cu musca pe căciulă? Nu ar apare oare și mai evident câtă valoare are toată pălăvrăgeala lui Tito despre „drumul deosebit al Iugoslaviei?“.

Tematica operei lui Caragiale e foarte variată, extrem de multilaterală. Am putea continua deci șirul exemplificărilor, referindu-ne la orice altă temă, la oricare alt sector al sistemului de exploatare burghezo-moșieresc. Peste tot am găsi aceași uimitoare capacitate de a demonstra minciuna, fățărnicia și corupția burgheziei, prin confruntarea nimicitoare între ceea ce vrea să pară și ceea ce este în realitate.

Iată doar câteva pilde încă :

Familia burgheză. Ce sacrosanctă instituție! Lăcaș de cultivare a celor mai înalte calități morale! Nu vroia oare ramolitul hitlerist francez Pétain să facă din ea „baza“ întregii societăți? Și oare nu pare ea așa, dacă o privește de afară un ochiu neinițiat? Exact. Pare sau mai precis vrea să pară culmea moralității. Dar în realitate? Iată doar câteva tablouri luate la întâmplare din opera lui Caragiale :

Tipătescu trece drept cel mai bun prieten al lui Trahanache. Tot el este amantul soției lui Trahanache. Coana Joița îl „iubește“ pe Tipătescu (Fănică) dar nici prin gând nu-i trece să-l lase pe Conu Zaharia (că de... nu e atât de bogat Fănică).

Jupân Dumitrache, Titircă Inimă-Rea, turbează de mânie, e în stare să „între la cremenal“, bănuind că un „coate-goale“ sau un „mațe-fripte“ a atentat la „onoarea

lui de familist“. El însă, nici nu bănuiește că această onoare e pângărită de omul lui de încredere, viitorul pătaș al afacerii.

Domnul Manolache Guvidi își aranjează afacerile și se îmbogățește mereu vânzând cu ridicata și cu deamănuntul cinstea soției. Deaceea e socotit de prieteni un „om cu noroc“.

Cam așa procedează și Iancu Verigopulo. El n'are nevoie de bani, pentru că în fiecare seară soția îi aduce alte „mici economii“.

Iar acum să vedem cum se face educația copiilor în aceeași minunată familie burgheză. Să privim întâi de departe. Ii putem vedea oriunde: în parc, pe stradă, în tren... Ce grup minunat! Bunica, mama și băiatul... Trei generații!... Simbolul continuității!... Ce liniștiți și ce fericiți sunt... Numai oamenii cu conștiința curată pot să zâmbească atât de candid... Mai ales băiatul... Ce drăgălaș!... un tablou!... Ce costum splendid, ce obrăjiori!... Cetățeanul care privește de departe se umple de umilință și de împăcare sufletească; fie că o vrea sau nu, dar se pătrunde de respect pentru idila familiară burgheză, iar prin ea, cine știe, poate și pentru clasa burgheză...

Caragiale însă îl ia de mână și-l îndeamnă :

— Dece stai atât de departe, vino mai aproape, să auzim ce vorbesc cei trei...

Zis și făcut. Și cetățeanul devine pătaș fără voie la aventurile domnului Goe, cel dus la București la 10 Mai ca să nu rămână repetent, îmbrăcat șic în costum de „mariner“, mama și bunica amândouă „proaste“ (după propria lui apreciere), ajuns în captivitate într-o toaletă și răspunzător în cele din urmă de o ôprire cu totul neprogramată a trenului...

Iar dacă, dragă cetățene, nu ești încă edificat, n'ai decât să faci o vizită părinților unei asemenea odrasle. Cine știe, poate că-ți va turna și dumitale dulceață în galoși?

Tot astfel apare în adevărata ei lumină și școala burgheză. Ce știe despre ea cetățeanul? Sau mai degrabă ce află despre ea prin intermediul propagandei oficiale? Că este o instituție venerabilă, că acolo se

predau cele mai variate științe și discipline (Bătrânul Budulea a lui Slavici se temea ca nepotul său să nu se tâmpească la școală de prea multă învățătură). Cetățeanul are deasemenea cel mai profund respect pentru dascălii dela școală, mai ales pentru acei care pe lângă treaba lor simplă, obișnuită, mai desfășoară și o oarecare activitate publică, inventează și niscăi „teorii” sau „metode” noi...

— Mari oameni! exclamă cu evlavie omul prost. Apoi strânge ultimii bani ca să-și trimeată și el băiatul la școală.

Și cum să nu fie stupefiat și extaziat cetățeanul? Dacă aude asemenea fraze:

„Materia în jenăre e doar ceva, mă rog, carele nu există, ci e mai apoi numa o'n-sușire a lucrului în sine, carele iaște o enerjije, care nu se știe, și pe care semper ignorabimus!”

Nouă, astăzi, cuvintele acestea ale D-lui Mariu Chicos Rostogan ne par foarte cunoscute și într'un fel actuale. E vechea gogoriță a filosofiei idealiste, de atâtea ori zdrobită de materialisti și scoasă de la năfală de către reacțiune. Oare nu tot de ea se agață și scutierii ideologiei de astăzi ai imperialismului american?

Insă pentru cetățeanul simplu de pe timpul lui Caragiale, lucrurile nu erau deloc atât de clare. El era gata — în ignoranța lui — să recunoască în persoana oricărui Rostogan, o mare somitate științifică. Mai ales dacă acesta se mai pretindea de a fi și inventator al celei mai noi școli pedagogice „intuitive”. Și cetățeanul n'avea de unde să obțină înfirmarea încrederii sale, căci n'avea de unde să știe cum se comportă idolul lui savant în clasă, că în timp ce copiii săraci sunt puși să numere pe rând pe toți domnii țării românești, toate numerele complexe și toate râurile Europei („Cănuță om sucit”), copiii de burghezi și ai politicienilor burghezi li se dă posibilitatea să-și etaleze „cunoștințele” într'un fel cu totul deosebit.

„Profesorul — No! acuma... noi, Românii, musai doară să scim pe cum că: ghe unghe ne tragem noi?... ghe unghe... spune!”

Elevul (energic) — De la Traian, dom'le.

Profesorul (făcând cu ochiul inspectoru-

lui care stă în admirație). — Și cine era Traian?

Elevul — El era un om bun!

Profesorul (emoționat) — Bun, drăgușul ghe el, zic zău lui Dumnezeu, bun... Și cu cine s'a bătut el?

Elevul (grav) — Cu turcii!

Profesorul (râzând cu mult chef) — Pe dracu: Că-z unghe erau turcii până atunci în Europa... Mai târziu doară apoi s'o ghes-coperit turcii... (puternic) Cu dacii, mă!

Elevul (mai tare) — Cu dracii!

Profesorul — Că zic zău lui Dumnezeu că cu draci s'o bătut! Dar mai apoi, Șefan cel Mare și Michaiu-Bravul cine au fost?

Elevul (mândru) — Ei erau oameni buni.

Profesorul (aprobând cu tărie) — Buni mă!... și s'au bătut...

Elevul (cu multă mândrie națională) — Cu dracii!

Profesorul (entuziast) — Cu dracii! zic zău lui Dumnezeu! Merji la loc!... Bravo, prostovane (către inspector, care e transportat) Că-z ăsta doară iaște un școlar emininke!

Inspectorul — Are și mult talent!”

Și am putea continua mereu cu exemple. Unul câte unul se răstoarnă idolii... Se risipesc iluziile... Ca un tunet răsună în cafenea burghezo-moșierești vócea lui Caragiale:

— Omule ce faci? Îți moare nevasta...

Se scoală omul... Aburii s'au dus... Realitatea îi apare în fața ochilor spălată de sulemeneală. Se scoală și pornește... Pornește în căutarea răspunsului... Pentru a-l găsi în cele din urmă în cuvintele pline de vigoare ale adevărului cel nou adus de clasa muncitoare.

Astfel a participat și realismul critic al lui Caragiale la pregătirea condițiilor ideologice necesare nașterii și dezvoltării mișcării muncitorești socialiste în țara noastră.

Căci perioada în care a trăit și a creat Caragiale se caracterizează tocmai prin aceea că în a doua parte a ei (în jurul anului 1900) rolul politic al clasei muncitoare începe să crească. În ciuda faptului că a fost mereu trădată de conducătorii partidului socialist (fie ei „generoși” sau oportuniști) clasa muncitoare se afirmă tot mai mult în arena luptelor politice ca cea

mai înaintată forță socială. Influența ei asupra lui Caragiale a determinat pe marele scriitor să nu se limiteze la reprezentarea artistică a protestului, ci să-l afirme și pe o cale directă. Astfel satira artistică s'a întregit cu pamfletul. Iar pamfletul ajută incontestabil la înțelegerea în adâncime a satirei.

În 1907, zguduit de răscoală și mai ales indignat și revoltat în fața priverii sângeroase a reprimării, Caragiale scrie cunoscutul său articol „1907, din primăvară până'n toamnă“. Acolo, după ce analizează rând pe rând diferite laturi și aspecte ale regimului „curat constituțional“, scriitorul ajunge la următoarea, desemenea prea cunoscută, concluzie :

„Asta în țara românească, se numește cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarhia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cât de incapabilă de producție utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la câștiguri și onoruri, își arogă puterea întreagă a statului: cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țăranilor (imensei mase, supusă și cumin-te producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cărmuirea intereselor lor, la dirijarea destinului lor. Împărțită în două bande ce se numesc cu pretenție „istorice“ — liberali și conservatori — bande mai nesocotite decât niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de oameni, fără frică de Dumnezeu — această oligarhie legisfează, administrează, calcă astăzi legile pe cari le-a făcut ieri, preface mâine legile făcute azi, ca poimâine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decât numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numită aci democra-tice“.

Fraza de mai sus ar putea fi considerată drept enunțul teoremei. Iar întreaga operă a lui Caragiale drept o măiastră demonstrare artistică a ei.

III

Dece este atât de convingătoare această demonstrație artistică a lui Caragiale ? Dece

duce în mod inevitabil pe cititor la necesitatea de a-și retrage încrederea „iluziilor convenționale“ și de a pune la îndoială valabilitatea ordinii existente, adică a sistemului politic burghezo-moșieresc ca atare ? Tocmai datorită măiestriei și consecvenței cu care mănuește Caragiale arma realismului critic. În opera lui Caragiale veridicitatea, această condiție de bază a realismului în general, nu este stăvilită de niciun compromis. *„Totul constă aici — în-tocmai așa cum o cerea Belinski — în redarea tipurilor, iar idealul nu este conceput ca o înjumusețare (ca o minciună, adică), ci ca o corelație între diferite tipuri create de el,* (Belinski vorbea de Gogol, însă cuvintele se potrivesc de minune și lui Caragiale), *în conformitate cu ideea pe care dorește s'o desvolte în opera sa“.*

În lumina acestui citat apare ca evidentă greșala pe care o făcuse Gherea afirmând că opera lui Caragiale este lipsită de un înalt ideal social. Greșala aceasta a lui Gherea e firească.

„O influență nefastă a exercitat asupra mișcării muncitorești din România, — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul său „30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin“, — concepția neo-iobăgistă a lui Dobrogeanu-Gherea. Deși la începuturile activității sale a formulat platforma de revendicări general-democratice a cercurilor muncitorești, iar în activitatea sa pe tărâmul criticii literare a combătut concepțiile ideologilor reacțiunii (Maiorescu și alții), Gherea aduce în sânul partidului socialist idei menșevice, oportuniste, criticate și nimicite la vremea lor de Lenin“.

În măsura în care a combătut concepțiile ideologilor reacțiunii (Maiorescu și alții), Gherea, zdrobind teoriile „comicalui pur“, a reușit să scoată în evidență și cu multă competență, conținutul social al operei lui Caragiale. Dar tocmai datorită obținutității sale menșevice, n'a putut să vadă cum crește din acest conținut, înaltul ideal social, adică *chemarea* la răsturnarea sistemului Trahanachilor și Cațavencilor. Gherea n'a putut să-l vadă tocmai pentru că el contrazicea întreaga practică reformistă și oportunistă a sa.

Evident, nicăeri în creația artistică a lui Caragiale acest ideal nu este formulat explicit. Ba mai mult: atunci când în pamfletele și articolele sale Caragiale încearcă să-și formuleze idealul, el greșește, adesea ajunge la concluzii care ne par astăzi anacronice și chiar inadmisibile. Aceasta înseamnă că opera artistică a lui Caragiale este cu mult superioară convingerilor politice afirmate de el. Un motiv în plus de a cerceta în adâncime cauzele acestei înălțimi sociale a operei lui Caragiale.

Dacă ne gândim la cuvintele lui Engels, citate la începutul acestui articol și anume că în acea epocă o operă literară își îndeplinea misiunea socială de critică a societății, chiar fără să ofere o soluție directă, ba în anumite împrejurări, chiar fără să se declare fățiș de partea cuiva, dacă analizăm apoi în lumina acestor cuvinte opera lui Caragiale, vom putea să ne dăm seama ușor că ea (adică opera lui Caragiale) constituie un exemplu tipic căruia trebuie să i se aplice cuvintele lui Engels.

Nici o soluție directă nu este cuprinsă în opera lui Caragiale, dar țâșnește din ea, din felul cum sunt redată *tipurile* și cum e înfățișată corelația dintre ele.

În aceasta constă măreția operei lui Caragiale, prin aceasta s'a valorificat uriașul său talent.

Pușini sunt scriitorii în literatura noastră, care au lăsat atâtea tipuri devenite proverbiale, intrând în conștiința socială, în vorbirea oamenilor.

Când vrem să ridiculizăm pe cineva pentru zelul prea mare cu care apără paternitatea unor realizări îndoelnice, noi ripostăm: „adică ce vrei tu, să avem și noi falșii noștri?” Dacă ne revoltă caracterul încălțat al vreunei argumentări, teama cuiva de a se pronunța clar pentru o părere sau alta, noi spunem: „adică ori să se revizuiască dar să nu se schimbe nimica, ori să nu se revizuiască, dar atunci să se schimbe pe ici, colea, în părțile esențiale”.

Prezența unor scene întregi din opera lui Caragiale în conștiința oamenilor e atât de mare, încât adeseori atunci când voim să spunem pur și simplu că într'un

anumit sector realizările sunt nule, noi îl numim „sublim”, sabințelegând în mintea noastră un întreg citat din discursul lui Cațavencu despre industria română care „e admirabilă, sublimă putem zice dar lipsește cu desăvârșire”.

Exemple asemănătoare s'ar putea extrage și din alte lucrări. Iar dacă ne gândim la întreaga operă a lui Caragiale, la bogăția ei de idei, la forța cu care susține întotdeauna numai și numai prin înfățișarea veridică a raporturilor reale idealuri atât de mari, va trebui în primul rând să scoatem în evidență că această forță artistică de convingere este o consecință directă a subordonării totale a formei și a mijloacelor de expresie față de conținutul social al operei. S'a afirmat și pe drept cuvânt, că I. L. Caragiale este un mare maestru al compoziției. Într'adevăr, fiecare bucată a sa, — fie că e vorba de dramă sau de proză — îți dă senzația unui lucru desăvârșit, la care nu poți să adaugi nimic și dela care nu poți să sustragi nimic, fără să-i alterezi frumusețea.

Iată, de pildă, istoria nefericitului Anghelache. El e principalul, mai precis: unicul erou al povestirii. Subiectul schiței e tragică lui soartă. Însă după ce pleacă spărgând paharul, din berărie, nu-l mai vedem decât la sfârșit de tot și atunci nu pe Anghelache, ci doar cadavrul lui, la morgă. Și totuși el este acela care conduce acțiunea. Urmărind înfrigeratele căutări nocturne ale celor trei prieteni impiegați, iar apoi etapele succesive a'e inspecției, controlul registrelor, nedumerirea provocată de absența casierului, ș.a.m.d., aflăm tot ce trebuie să știm și despre viața sa. Dacă era Anghelache nu se întâmpla nimic ce ar putea justifica o construcție literară. Și, neîndoios, tocmai această absență a personajului principal trezește și interesul încordat al cititorului și simpatia lui pentru personaj. Caracterul lui Anghelache se conturează prea puțin din singura scenă la care este prezent. Izbucnirea din berărie nu este cu nimic concludentă în acest sens. Ea s'ar putea petrece cu oricare funcționar cinstit pus în situația lui Anghelache. Dar cât de complet se conturează caracterul după aceea, prin

intermediul personajilor secundare! Mișcările lor ne permit parcă să reconstituim viața și caracterul lui Anghelache: bun fiu și bun frate, dragăstos și moale în familie, corect la slujbă, bun camarad, fără ambiție prea mare, dar săritor la nevoie, el știe și să petreacă din când în când, dar cu măsură, ca la toate... Intr'un cuvânt, un om dintre aceia la care fiecare cunoscut se gândește cu plăcere, dorindu-i din inimă viață lungă și spor la toate.

Și totuși Anghelache moare... Este limpede că în cazul în care scriitorul n'ar fi reușit — prin arta sa — să ni-l descrie atât de complex pe Anghelache, atunci și semnificația morții sale s'ar reduce la un fapt divers, la o întâmplare nefericită desigur, tragică chiar, dar, totuși, o simplă întâmplare...

Iată însă cum, relatată de Caragiale, întâmplarea crește în semnificație, în proporții nebănuite:

— Dece?... dece, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr.

Și întrebarea stăruie:

Dece?

„Dar nenea Anghelache, cuminte, n'a vrut să răspundă“.

Și nici n'ar putea. Răspunsul însă țâșnește singur în mintea cititorului: pentru că regimul și aparatul lui de stat, unde lucra ca o rotiță Anghelache, este un regim barbar, bazat pe disprețul total față de sufletul omului, un regim care distruge omul. Deci: toți aceia care ați rămas înduioșați și întristați de moartea tragică a bunului și simpaticului Anghelache, dacă vreți să salvați de o soartă asemănătoare pe toți ceilalți Anghelachi atât de buni și simpatici vouă, puneți-vă umărul la lupta împotriva regimului strivitor de oameni! Aceasta e chemarea, pătrunsă de cel mai adânc umanism, pe care o degajă opera. Iar compoziția lucrării se ridică la marea ei înălțime artistică, tocmai pentru că e susținută de un fond de idei atât de înalte.

În „Telegrame“, Caragiale reușește să redea numai prin înșirarea textelor a 28 de telegrame (câteva pagini din carte) atâtea întâmplări din viața unui grup de personaje, încât numai pe baza celor re-

late de scriitor s'ar putea construi azi și un scenariu de film și o piesă de teatru și chiar un roman. Toate personagiile scandalului din respectiva urbe moldovenească — și cei trei Gudurău, și frumosul Radu Grégoraschco, și venerabilul său unchi, și madam Atenaisa Perjoiu și chiar ministrul, nemaivorbind de procororul, cel „plecat mănăstire maici chef“, — se conturează cu caracteristicile lor individuale din simpla lectură a telegramelor. Și aici perfecțiunea artistică este susținută în primul rând — în afară, evident, de talentul scriitorului — de adâncul conținut social, de profunzimea ideilor. Dacă întâmplarea — așa cum se conturează ea din textul telegramelor — ar fi redusă la un simplu scandal cu dedesubturi, fie ele și „picante“, este evident că în niciun fel personagiile nu s'ar putea contura. Dar tocmai pentru că nu raporturile personale, incidentale, ci rațiunile „politice“ complice și desleagă totodată intriga, personagiile devin familiare cititorului. „Telegrame“ este o schiță, în care odată cu peripecțiile unui scandal oarecare, ni se înfățișează și un larg și multilateral tablou al societății burghezo-moșierești. Este aceeași „luptă electorală“ ca și în „O scrisoare pierdută“, completată doar prin intervenția ministrului și tronului, instituții ce-și justifică rostul de „conducere“ doar prin abilitatea cu care aplanează asemenea conflicte, ca „să nu se ducă dracului giudețul“ tocmai în ajunul alegerilor; adevăratul stăpân e însă moșierul general Grégoraschco, bineînțeles, „mare patriot“, căruia îi e rușine de numele lui românesc; iar despre morala și „cultura“ acestei lumi vorbesc, mai mult decât elocvent, și motivul real al scandalului (disputa în jurul unei paraferne de 2000 de lei) și motivul absenței procurorului din oraș și scenele palpitate din piața Independenței și schimbul de vorbe „triviale incapabile a vi le reproduce“, etc., etc.

Tabloul nu este numai desgustător ci și edificator. El sugerează cu multă forță de convingere ce este de fapt faimosul „parlament“ burghezo-moșieresc. Dacă oamenii care își dispută reciproc locurile în acest parlament se conduc în toate ac-

țiunile lor — fie ele politice sau nepolitice — doar după interese personale de îmbogățire, înșelăciune și hoție (ca alde Gudurău sau Grêgoraschco, atunci evident un parlament constituit din asemenea oameni nu poate fi decât un instrument colectiv de îmbogățire, înșelăciune și hoție, o pârghie necesară claselor dominante pentru exploatarea celor ce muncesc.

Iată cât de profunde și variate sunt concluziile ce pot fi trase după lectura unei schițe de câteva pagini a lui Caragiale. Măestria scriitorului se definește ca iscusința de a prezenta prin tablouri concise, desăvârșit lucrate, ale vieții umane, problemele de mare interes obștească. Ori, așa cum reiese și din definiția dată de Belinschi, această măiestrie — de a transmite conținutul de idei numai prin tipuri și corelații între tipuri — este măestria realismului critic.

În opera lui Caragiale toate elementele de compoziție ale unei opere literare — și subiectul și caracterizarea personajilor prin diverse trăsături individuale, și descrierea, și dialogul, și peisajul și limba — contribuie la scoaterea în evidență a conținutului de idei.

În istoria literaturii mondiale (până la realismul socialist), perfecțiunea cea mai înaltă în această capacitate a literaturii de a transmite idei mari numai prin intermediul imaginilor din viață, o atinsese literatura clasică rusă. Am văzut în prima parte a acestui articol că această particularitate a literaturii clasice ruse are la bază gradul înalt în care literatura participase la lupta de eliberare a poporului de sub jugul absolutismului țarist.

Cercetând opera lui Caragiale putem găsi în ea numeroase afinități tematice și de compoziție chiar cu unii reprezentanți de frunte ai literaturii clasice ruse ca Gogol, Saltâcov-Scedrin, Tolstoi, Cehov. Cercetarea în amănunt a acestor afinități depășește cadrele studiului nostru. Ea singură merită un studiu special.

Noi ne mărginim a menționa doar această înrudire ca încă o dovadă a locului de frunte pe care îl ocupă Caragiale în istoria literaturii noastre ca realist critic.

Afinitatea dintre opera lui Caragiale și o serie de scriitori clasici ruși se explică, desigur, pe de o parte, prin influența pe care a exercitat-o literatura rusă asupra literaturii noastre în ansamblu. Este în deobște cunoscut că dela Donici, Negruzzi și alții scriitorii ai generației dela 1848 și până la romanul realist din veacul al XX-lea, această influență trece ca un fir roșu prin întreaga dezvoltare a literaturii noastre. Nu încapă îndoială că și opera lui Caragiale s'a resimțit de ea. Caragiale l-a cunoscut pe Gogol; apoi, după propria sa mărturisire, a fost pasionat de măestria lui Turghenev, de profunzimea lui Tolstoi. Însă dincolo de influența literaturii ruse, realismul critic al lui Caragiale își trage seva în primul rând din condițiunile concrete ale vieții sociale, politice și economice dela noi, din participarea deosebit de intensă a scriitorului la viața țării.

Aceste date istorice concrete ale țării noastre, date pe care le-a oglindit opera lui Caragiale, au avut desigur unele trăsături asemănătoare cu cele din Rusia, dar au avut firește și trăsături deosebite, specifice numai țării noastre. Marea originalitate a operei lui Caragiale rezidă în puterea cu care a știut să sesizeze și să reflecte tocmai aceste trăsături specifice.

Dintre trăsăturile care apropie opera lui Caragiale de literatura clasică rusă, foarte însemnată este între altele, profunzimea umanismului.

Opera lui Caragiale este o operă satirică. În consecință ea este populată în primul rând de personaje reprezentative pentru obiectul satirei, adică de indivizi și odioși și ridicoli totodată. Caragiale denunță imoralitatea și putreziciunea societății burghezo-moșierești în primul rând prin intermediul acestor personaje, prin acțiunile lor, acțiuni care nu pot să nu aibă efecte dezastruoase asupra stării imensei majorități a populației. Dar opera lui Caragiale nu ignoră nici pe cei care au avut de suferit urmările „politicii” duse de alde Trahanache, Cațavencu, Tipătescu, Gudurău, Guvidi, nenea Niță ș.a.m.d. Mizeria și suferința omului simplu, ca cealaltă față a imaginii societății burghezo-moșiere-

rești și-a găsit și ea în satiricul Caragiale un genia' interpret. În special spre sfârșitul vieții, când dezvoltarea capitalismului în epoca imperialistă a făcut să apară și mai ascuțit contrastul între cei doi poli ai societății burgheze, Caragiale s'a îndreptat tot mai des spre zugrăvirea suferinței umane („În vreme de război“, „O făclie de paști“, „Cănuță om sucit“ și altele). Astfel în opera lui Caragiale apar întruchipări în imagini și caractere — atât proftorii sistemului burghezo-moșieresc, de jaf și exploatare, ținuiți de stâlpul infamiei prin acțiunea de demascare a scriitorului — cât și oamenii simpli, onești și nefericiți, în numele cărora și pentru fericirea cărora este dusă acțiunea demascatoare.

Cât de convingător este în acest sens chipul lui Cănuță „om sucit“, devenit proverbial pentru „ciudățeniile“ lui, tocmai pentru că se încapățânează să rămână umil și cinstit, vrea cu tot dinadinsul să le rabde pe toate și, doar atunci când paharul suferințelor se umple peste măsură, așa, dintr'odată (de, ca... un om sucit) — se revoltă.

Dar neîntrecutul tablou al suferinței umane din „O făclie de Paști!“ Câte nu s'au scris despre această capodoperă, despre acest giuvaer al literaturii române! Câte explicații, care de care mai năstrușnică, nu s'au dat pentru a se arăta ce stă la baza ei! Câte fire de păr nu le-au tăiat în patru diferiți amatori ai explicațiilor psihologice, atunci când, tocmai ca în cunoscuta fabulă a lui Crilov, — caseta se deschidea simplu. Căci principala trăsătură caracteristică a nuvelei, principalul sentiment pe care-l stârnește este dragostea de om — reflex al imensei dragoste de om a lui Caragiale, al compătimirii lui adânci pentru tot ce este suferință umană. Și Leiba Zibal, și argatul Gheorghe sunt de fapt oameni umili și necăjiți. Iar dacă au devenit, unul contra altuia, eroii unei sguduitoare drame, răspunderea pentru tragismul situației nu poate fi aruncată nici în spatele unuia, nici în spatele celuilalt, ci de răspuns, trebuie să răspundă tot aceia care pentru meschinele lor interese schimonosesc sufletele oamenilor. „O făclie de paști“ este

o înflăcărată pledoarie artistică împotriva antisemitismului.

Astfel, înfățișând ambele capete ale contradicției de neîmpăcat din societatea bazată pe exploatarea și batjocorirea omului, realismul critic al lui Caragiale se ridică până'n culmile literaturii presocialiste. În unele lucrări ale lui Caragiale (ca în schița „Arendașul român“, de pildă), exploatatorul și exploatatul sunt puși față în față. Strigătoarea nedreptate a societății burghezo-moșierești este astfel înfățișată în ceea ce are ea esențial. Iar concluzia țâșnește dela sine.

Această concluzie revoluționară Caragiale nu o formulează nicăieri în opera sa artistică. „Cetățeanul turmentat“, a cărui turmentare este evident simbolică în „O scrisoare pierdută“, rămâne și până la urmă turmentat în sensul figurat al cuvântului. El nu poate accepta ticăloșiile, minciunile și fătărnicia Cațavencilor și Farfurizilor, însă atunci când coana Joița îl sfătuiește să-i voteze pe Cațavencu-Farfuridi, alias Agamiță Dandanache, el se execută supus. Nu știe ce trebuie să răspundă prefectului nici Ion din „Arendașul Român“. Se sinucide bietul Anghelache, înnebunește Leiba Zibal, își omoară copiii părintele Niță... Dar prin însăși tragedia lor ei parcă spun că prea mult situația nu mai poate dura, că răspunsul trebuie găsit.

Iar răspunsul nu putea fi în mod evident găsit decât în lupta revoluționară a proletariatului.

Actualitatea operei lui Caragiale este astfel limitată prin absența răspunsului pozitiv la problemele pe care le-a pus. Însă limitele acestea sunt limitele realismului critic, în general. Dincolo de ele, opera lui Caragiale se impune ca o minunată pildă pentru generații și generații de scriitori.

Se impune ca o pildă, în primul rând, prin vigoarea cu care propovăduiește misiunea socială a literaturii. În condițiunile de atunci din țara noastră, când „monstruoasa coaliție“ burghezo-moșierească lupta prin „Junimea“ pentru golirea artei de conținutul ei social, pentru minciuna „artei pentru artă“, care să pregătească

alunecarea literaturii pe panta decaden-tismului, opera lui Caragiale nu numai că a militat pentru vechea tradiție dela 1848, de participare activă a literaturii la viața socială, dar a ridicat această tradiție pe o treaptă și mai înaltă, constituind unul din inelele importante care leagă literatura clasică de marele rol social pe care-l joacă astăzi literatura.

Se impune ca o pildă, în al doilea rând, prin consecvența și combativitatea criticei sale. Prin ea, în toate problemele esențiale pentru viața poporului, Caragiale se situează hotărît de partea celor exploatați, împotriva exploataților.

Astăzi când — la centenarul nașterii sale — evocăm această dărzenie și perseverență a lui Caragiale, ni se ridică în față, ca un adevărat simbol, personajul Ion din schișa cu acelaș nume. A fost hulit, batjocorit, umilit, bătut și schingiuit Ion, ca să recunoască și el că un măgar poate „să cânte din gură...” ce ? „Carnavalul din Veneția” și încă și cu „variațiuni”. Dar n'a vrut.

Ba împotriva întregii curți imperiale, a boerilor, cucoanelor și măscăricilor lor, până și împotriva unor oameni simpli, prostiți de pă'ăvrăgeala imperială, fără să aibă din această poziție vreun câștig

personal, sfidând toate riscurile și pericolele, Ion, abia desmeticit de bătaie, continuă să afirme că înțelege să rămână până la capăt credincios adevărului, declarând că :

— Așa ceva nu se poate.

Tot astfel marele scriitor I. L. Caragiale, în condițiunile unei epoci dominată de cea mai deșănțată demagogie burghezo-moșierească, în amețeala desgustătoare răspândită de ascensiunea capitalismului, împotriva tuturor părerilor oficiale și semi-oficiale, hulit și persecutat și el, șicanat, veșnic amenințat să rămână până și fără de cele necesare existenței, n'a încetat nici o clipă să repete :

— Așa ceva nu se poate. Ceeace numiți voi democrație nu este decât o jalnică mascaradă menită să acopere sălbateca exploatare și batjocorirea omului, ceeace numiți voi libertate este încătușarea fățarnică a voinței umane, ceeace numiți voi morală este ridicarea la rangul de virtute a celei mai desgustătoare imoralități...

Nu încape îndoială că în această perseverență cu care și-a apărât idealurile izvorâte din năzuințele poporului, rezidă cea mai frumoasă și totodată cea mai actuală moștenire a lui Caragiale.

CEZAR PETRESCU

OPERA LUI I. L. CARAGIALE ȘI LITERATURA CLASICĂ RUSĂ

În literatură, ca și în toate ramurile artelor există un proces de pătrundere și influențe, o circulație pe principiul vaselor comunicante dela popor la popor, care nu dăunează întru nimic originalității și specificului respectiv.

Dimpotrivă.

Înlesnește fiecărei literaturi să-și găsească mai grabnic și fără greș accentul propriu, calea sa firească, locul său de drept și cuvenit în literatura universală.

Destul să ne gândim la romantism. El a corespuns unor anumite împrejurări istorice, sociale și politice, de ordine mai generală pentru întreaga Europă. Dar a existat un romantism german, rus, englez, francez, italian, polonez, român. Fiecare, cu un caracter propriu. Sub acest aspect orice asemenea influență înseamnă un proces de stimulare. De limpezire. De diferențiere a felurilor experiențe înrudite ori nu cu cele proprii, din care-ți asimilezi ceea ce ți se potrivește și lepezi ceea ce-ți va rămâne veșnic străin de tine și de poporul tău. Un element de progres sub semnul fecundelor primeniri.

Aceasta, spre deosebire de imitațiile deșarte, artificiale, fără o aderență la realitățile istorice și sociale ale poporului tău: spre deosebire de modelele adoptate din snobism de către exponenții păturilor suprapuse, în descompunere, care iau caracterul unor epidemii și ca epidemiile, fac uneori adevărate ravagii, și în straturile mai sănătoase, precum atât de lucid le-a iden-

tificat și le-a combătut marele Caragiale în epoca mofturilor și a moftangiilor. Cine nu-și amintește mușcătoarele sale parodii care au aruncat ridicolul asupra școalei simbolisto-decadento-moftangiste? Cine nu a savurat de pildă sonetul său „colorist“, cu ironica mențiune a recordului de 32 noțiuni simboliste în 14 versuri, „din care 9 pur vizuale, iar 23 propriu zis coloriste și din acestea 21 simple și 2 compuse“?

Această incisivă contabilitate estetică ajunge pentru a defini o atitudine scriitoricească și a reduce la neant o emfatică și prezumțioasă căldășie de gălăgioși mai-mușo-inoitori cu rețetele de import, care găsise un teren favorabil într-o anume categorie de cititori, dintr-o lume dospind în miasmele putrefacției.

Ce-au lăsat în urmă acești searbăzi imitatori? Unde e opera lor cu rădăcini adânc înfipte în pământul și realitățile noastre? Neant! Neant și parodie. Soarta pălăriilor, a rochiilor și a falba'alelor de „ultima modă“, care se demodează într'un deceniu și stărnesc ilaritatea când le-ai scos din muzeul de groțesti vechituri. Totuși, știți bine că mulți nu se pot despărți de ele. Mai stăruiesc să circule pe stradă în costume bălțate de bal mascat.

Înrăurirea marilor clasici ruși asupra literaturii noastre e de altă natură. Tonică, firească, salubră. Și înfățișează un întreg capitol de istorie literară pe care-l vom recapitula fugar, înainte de a ajunge și de a ne opri la Caragiale și la opera sa.

Pe la 1840, Alexandru Donici, după ce-l cunoscuse personal pe Pușchin și-i tălmăcise câteva poeme în stihuri românești, apărea cu primul volum de fabule sub vădita influență a lui Krilov, fără să se înstrăineze prin aceasta de substanța, de vistieria experiențelor de viață trecută în zicalele băștinașe, de culoarea autentică a poporului și graiului său de obârșie.

Cam în aceeași vreme, Costache Negruzzi, alt cunoscut și traducător al lui Pușchin, se dovedește tot atât de fericit inspirat în minunata sa „nuvelă” istorică „Alexandru Lăpușneanu”, de proza sobră, realistă și neofilită de vreme a marelui scriitor rus. Iar dela acești doi contemporani ai lui Pușchin la opera lui Mihail Sadoveanu, cu începuturile literare sub semnul lui Gogol din „Taras Bulba” și sub semnul lui Turgheniev — aceste înrâuriri se pot preciza ușor. Căci n’au un caracter exterior, formal. Nu sunt rezultatul unei mode. Al unei contagiuni literare de speța molimei decadent-simboliste împotriva căreia se înverșuna cu atâta dreptate și cu un sarcasm atât de corosiv, marele Caragiale.

A fost un proces de pătrundere organică.

Apropiata înrudire în etapele de evoluție istorică și socială, aproximativa analogie de situații; sincronismul și simetria acelorași cauze care produc aceleași efecte, au făcut pe scriitorul român să regăsească în marii scriitori ai realismului rus accentul just al propriei sale opere ce se cerea exprimată. N’a fost o influență care să-l înstrăineze de realitățile sale, ale patriei sale și ale lumii sale. Ci, dimpotrivă, i-au ajutat să vadă mai clar și să simtă mai adânc aceste realități.

Termenul — „să regăsească accentul just” — n’a survenit întâmplător aci. E premeditat. Fiindcă e singurul care se potrivește pentru a explica această generoasă influență.

Și vom vedea îndată de ce.

Dacă pentru Alexandru Donici sau Costache Negruzzi, scriitori din prima jumătate a celuiilalt veac, cunoașterea limbii ruse și faptul că l-au cunoscut din întâmplare pe Pușchin și că au rămas impresionați ca toți contemporanii de prestigiul curcitorarei sale personalități; dacă astfel de amănunte ar părea cercetătorului superfi-

cial argumente îndestul de valabile împotriva realității evidente, ca să dea această influență exclusiv pe socoteala unor împrejurări subiective, accidentale; pentru ceilalți scriitori români din generațiile mai dincoace, fenomenul e degajat de asemenea considerațiuni individuale. Aproape toți — dacă nu toți — erau departe de a cunoaște limba rusă.

Ajungeau la operele marilor realiști ruși pe o cale ocolită și foarte ingrată; prin traduceri franceze ori germane.

Și totuși, de îndată — oricât de infidele, de pale ori de mutilate se întâmplau a fi aceste traduceri — de îndată scriitorii noștri regăseau în ele un glas cunoscut. Ceva dela noi de-acasă.

Caragiale, în corespondența lui cu Zarifopol, mărturisește undeva: „Am citit pe Turgheniev, mare meșter, mare de tot.” Il citise firește în tălmăcirile din limba franceză care în majoritatea cazurilor, cu excepția traducerilor lui Louis Viardot sau Merimée, îi maltrataseră nemaipomenit opera, după cum Turgheniev a și protestat în scris, cu toată revolta, nu odată. Și în ciuda acestor barbare profanări, pentru Caragiale opera lui Turgheniev rămâne totuși de mare meșter, mare de tot!

Iar Mihail Sadoveanu de două ori, în două locuri, arată puternica impresie pe care au exercitat-o asupra sa doi mari scriitori ai literaturii clasice ruse. Odată, acum patruzeci și unu de ani, într’un număr din „Viața Românească”, la moartea lui Tolstoi, când povestește extraordinara emoție din cei dintâi ani ai tinereții, la prima lectură a romanului „Război și Pace.” Pe atunci învăța pe derost pagini întregi din Flaubert, fermecat de măiestria și de cadența frazei; când deodată, în grandioasa epopee a lui Tolstoi a întâlnit ceva nou — oameni vii — o mulțime, un tumult, un popor de oameni vii în veșnică mișcare, în ambianța lor istorică și socială — atât de vii, de diverși, de autentici, de reali, încât părea că-i atinge cu mâna, că au o realitate fizică. A doua oară, Mihail Sadoveanu, în prefața magistralei sale traduceri din „Povestirile vânătoarești” ale lui Turgheniev tipărite de „Cartea Rusă”, mărturisește tot așa, cât de hotărât îl-au impresionat aceste povestiri ale marelui său înaintaș

întru scris și patima vânătoarei, deși le citea într-o execrabilă traducere franceză (una din cele condamnate de Turgheniev și fără îndoială una din cele citite și de Caragiale); traducere pe care n'a pregetat s'o redea mai apoi pe loc cititorului nostru într-o tălmăcire românească de la o a doua mână, cu tot avântul și candoarea tine-rească a vârstei de acum aproape cinci decenii.

Iată așa dar mărturiile directe, nemijlocite!

O literatură în care scriitorul român *regăsea* accentul unor realități sociale și istorice apropiate de realitățile lumii sale de acasă; apropiate de problemele ce-l frământau în opera sa de creație.

O influență bazată pe un relativ paralelism de evoluție istorică și socială: supraviețuirea rămășițelor moșierești-feudale; ridicarea unei mari burghezii prin dezvoltarea rapidă a capitalismului; coalizarea acestor rămășiți feudalo-moșierești în curs de ruinare economică, dar încă destul de puternice politicește, zic coalizarea lor cu vârfurile marii burghezii în cupidă și rapace ascensiune, pentru a exploata până la istovire, imensa masă țărănească și muncitorească prin aparatul administrativ, prin vechili, prin biciu, prin flămânzire, prin constrângere corporală. Și între aceste două lumi a exploataților și a exploataților, o mică burghezie mai mult bugetivă și parazitară, pasivă, larvară, nu odată caricaturală — Akaki Akakievici din „Mantaua” lui Gogol sau nenumărații eroi din schițele lui Cehov, la care corespund personajii din „Momentele” lui Caragiale sau cele din novelele și romanele lui Sadoveanu: mici funcționari și pensionari, dascăli de școală din „Insemnările lui Neculai Manea” ori personagiile din „Floarea ofilită” și din „Locul unde nu s'a întâmplat nimic”. Iar la orizont, un proletariat muncitoresc abia pe cale de a căpăta o conștiință de clasă și de a se organiza pentru luptă.

Situații apropiat înrudite. Dar nu chiar identice.

Nu chiar identice, fiindcă în Rusia, evoluția conștiinței de clasă a proletariatului a fost mult mai rapidă și organizarea luptă-

tei mult mai activă, prin extinderea în ritm fără precedent a unor întreprinderi industriale cu numărul de lucrători în fabrici egal și adeseori depășind media statistică din țările capitaliste ale occidentului.

Față de această realitate, noi ne aflăm cu o întârziere în timp de două-trei decenii, ceea ce ar explica până la un punct și supraviețuirea unui anumit *narodnicism* literar, în primele două decade ale veacului, sub cele două aspecte: semănătorism și poporanism. Proletariatul nostru nu a devenit o forță activă și amenințătoare pentru cele două vârfuri ale claselor exploatatoare mai sus pomenite, decât după primul război mondial, prin extinderea întreprinderilor industriale și acaparărilor bancare la chere-mul capitalismului internațional, prin aportul unei muncitorimi mai călită în lupte, — precum și în deosebi, printr'o conștiință galvanizată de exemplul realizărilor socialiste în cadență vertiginoasă din țara vecină, Țara Sovietică.

După această sumară trecere în revistă a motivelor istorico-sociale care explică influența marii literaturi realiste-ruse asupra literaturii noastre, printr'un teren dinainte pregătit și prielnic — ași zice avid — să ne întoarcem la Caragiale, la opera sa și la epoca sa.

Cu o personalitate atât de puternică și atât de avară în confesiuni publice, veșnic sburlită ca ariciul dintr'un exces de pudoare al sentimentalismului de orice fel — a urmări în toate meandrele vre-o influență literară e o treabă destul de anevoioasă. Viața aspră pe care a trăit-o, adversitățile mediului și a împrejurărilor, inimizățiile oamenilor, l-au făcut scump cu destăinuirile expansive.

Poate într'o bună măsură și precedentele, experiențele familiei sale actricești, spre deosebire de tăcerea și suspiciunea rurală a prietenului său Eminescu, l-au îndemnat să adopte o mască, o armură, o aparentă predilecție pentru pitorescul verbal, de zeflemele și calambururi, sub care-și ascundea preocupările grave și intime ale creației, acea probitate artistică vădită nu-

mai în caligrafia meticuloasă și în migala manuscriselor, în catastrofa deslănțuită de deplasarea unei virgule, în teroarea erorilor tipografice. Laboratorul său de lucru rămânea ermetic zăvorât chiar pentru prietenii cei mai de aproape.

Istoriograful literar e constrâns să recurgă la reconstituiri după metoda lui Cuvier din răsfețe fragmente de vestigii.

Totuși, pentru cine nu e evident că realismul său critic merge mână în mână cu realismul marilor clasici ruși? Cine ar tăgădui înrudirea dintre comediiile sale — în special „O scrisoare pierdută” — și celebra comedie a lui Gogol, „Revizorul”? Sau, dintre „Momentele” sale și schițele aproape contemporane ale lui Cehov?

De altfel, pe vremuri, după odioasa înscenare de plagiat a „Năpastei”, impostorii neconsolați, nu s’au grăbit oare să scorească alt basm tot așa de inept, invocând numele lui Tolstoi, în locul născocitului dramaturg maghiar Istvan Kémeny? De data aceasta Caragiale era învinuit că a plagiat „Năpasta” după „Puterea Intunerecului”, sguduitoarea dramă a lui Tolstoi, precum prea bine amintește criticul Silviu Iosifescu în recentul său studiu: „Puterea Intunerecului” a lui Tolstoi, pe care *atât de nedrept* a fost acuzat Caragiale că a plagiat-o, urma o cale deosebită”.

Cât de nedrept a fost acuzat Caragiale, a dovedit-o la vreme procesul și confruntarea textelor, pledoaria lui Delavrancea care a analizat amănunțit „Puterea Intunerecului” și a demască atunci perversiunea impostorilor, Caion & Comp., adică tocmai uneltele lumii pe care o stigmatiza marele critic, tocmai *matadorii* decadento-simbolism-moftangismului luați în târbacă de parodiile lui Caragiale și de sonetul său cu cele 32 noțiuni simboliste, care pur vizuale, care simple și care compus coloriste!

Dar faptul că detractorii marelui nostru Caragiale, în furia lor vindicativă, se gândiseră la piesa lui Tolstoi și că Delavrancea în apărarea sa, a simțit nevoia să analizeze în amănunt „Puterea Intunerecului”, nu dovedește că amândouă piesele păreau totuși înrudite?

Inrudite, prin ce?

Prin atmosfera apăsătoare, prin sumbrul dramatism al conflictului, prin realismul dialogului conținut, prin adâncul omenesc al personajilor, prin forța lor elementară. Cum prea just spune iarăși Silviu Iosifescu în studiul său: „Am arătat cât de stupide au fost acuzațiile de plagiat aduse autorului. Dar înrăurirea marilor realiști e incontestabilă. Nu e vorba de un transport mecanic de metode și preocupări. Condițiile de existență ale țaranului rus își aveau corespondențe îndestule în țărănimea noastră semi-iobagă. Condiții asemănătoare i-au îngăduit scriitorului să ia ca exemplu simplitatea și omenescul obținut prin mijloace sobre și directe, trăsături atât de caracteristice pentru marea literatură rusă, pe care știm că a cunoscut-o și a prețuit-o”.

Așa dar, eliminând ipoteza definitiv spulberată a unei cât de vagi reminiscențe literare, necum a unui plagiat, cu atât rămâne mai vărtos categorică atestarea unei înrăuriri de ordin mult mai general și mai adânc, mai permanent, o înrăurire de atitudine a autorului față de subiect, de lumea zugrăvită, de masa țărănească ținută în întunec, și totuși, prin contrast, de un omenesc calitativ incomparabil superior tuturor Tipăteștilor, Cațavencilor, Farfurizilor și Brânzovenestilor, Dandanachilor și Pristandalelor din opera dramatică a lui Caragiale.

Acești Cațaveni și Trahanachi, Dandanachi și Brânzovenestii fac parte din altă lume. Sunt din familia personajilor lui Gogol din „Revizorul”, păstrându-și bine înțeles... specificul autohton al păturilor noastre suprapuse și exploatare și stigmatate epocii în care au fost smulse din viață și târâte de guler pe scenă. Căci personagiile lui Caragiale din „O scrisoare pierdută” se aflau și pe scenă, și în sală, în seara primei reprezentații la 13 Noiembrie 1884, acum 68 de ani; tot așa cum personagiile lui Gogol din „Revizorul” se aflau și pe scenă și în sală la prima reprezentație din 1836, cu o jumătate de veac în urmă.

Personagii asemănătoare, înrudite, dar nu identice. Identice nu puteau fi, căci identice nu erau nici condițiile în loc și timp. Reprezentau alte faze de evoluție, ori de

decadență — dacă vreți — în alte etape istorice.

Intr'adevăr, nepieritoarea satiră a lui Gogol a văzut lumina rampei numai un an după apariția celebrei sale nuvele „Mantaua” — „din care se trage tot romanul realist rus” — după spusele unui scriitor aparținând generației imediat următoare. Iar atât această novelă, cât și comedia lui Gogol, reprezentau două fațete ale uneia și aceleași proaspete experiențe: anul în care autorul a încercat să prindă rădăcină în cariera administrativă ca modest slujbaş într'un minister în Petersburg. Gogol luase astfel contact direct cu monstruosul aparat birocratic, care însemna armătura și în acelaș timp putregaiul autocratismului. Ochiul neîndurat al scriitorului înregistrase toată fauna birocratică și moșierească, tipuri și moravuri, contraste, abuzuri, fățarnicii, lașități, slugărnicii, cinisme, episoade de dramă și de tragicomedie, cu acea inegalabilă acuitate care n'avea să se desmintă nici în „Suflete moarte”.

Nu importă că subiectul comediei a fost inspirat de Pușchin, după o pățanie real-autentică — atunci când aduna la fața locului materialul documentar pentru romanul „Fata Căpitanului” cercetând arhivele răscaloalei lui Pugaciov — când poetul a fost luat drept un inspector în turneu. Ca și pentru Caragiale în „O scrisoare pierdută”, așa și pentru Gogol în „Revizorul”, intriga oarecum de farsă și de vodevil a comediei respective rămâne numai un pretext, accesoriul. Principalul îl alcătuiesc tipurile memorabile ale comediei, concurând și încarnând realitatea cea de toate zilele. Adică venalitatea și arbitrarul unui regim, dela treapta cea mai de sus până la cea mai de jos a ierarhiilor administrative, culminând în regula prestabilită a jocului: fiecare să fure în raport cu *cinul* său! O galerie de tipuri reprezentative și un tablou viu, animat, al moravurilor publice. Un document realist și în acelaș timp un teribil rechizitoriu al epocii.

Efectul comediei lui Gogol a trecut de pe scenă în sală, unde au izbucnit aplauzele frenetice ale publicului, cucerit de verva satirică a autorului, deși în acel public se prenumărau și indestui frați ge-

meni ai personagiilor de pe scenă: râdea dracul de porumbe negre! Dar efectul comediei, printr'un fenomen de refracție optică, s'a mai răsfrânt și asupra autorului. Aci este procesul cel mai important, decisiv. Căci iată ce spune mai târziu Gogol, în „Confesiunile unui autor”:

„În „Revizorul” m'am străduit să adun la un loc ceea ce era rău în Rusia așa cum o cunoșteam atunci, toate nedreptățile care se comit tocmai în situațiile unde s'ar cere omului mai multă conștiință a dreptății. Am vrut să biciuiesc dintr'o singură dată tot acest rău.

Impresia produsă, după cum se știe, a fost aceea a unei îngroziri. Dincolo de râsul care n'a izbucnit din mine niciodată cu mai multă forță, spectatorul a simțit tristețea mea. Eu însumi mi-am dat seama că râsul meu nu mai era acelaș și că nu voi mai putea fi în operele mele ceea ce am fost până atunci. Nevoia de a mă înveseli prin inocente născociri dispăruse odată cu anii mei tineri”.

Atitudinea autorului față de propria sa creație, de personagiile sale, de racila epocii sale, e astfel pentru totdeauna precizată. Nu mai încapă niciun echivoc. Niciun dubiu, pentru a lăsa loc răstălmăcirilor.

Caragiale nu și-a scris și el „Confesiunile unui autor”, ca să ne înlesnească o asemenea clarificare?

Dar și fără aceasta, nu e oare ușor să stabilim un paralelism, ca o demonstrație de teoremă geometrică, doar cu singura rezervă de a ține mereu socoteală de condițiile particulare în spațiu și timp?

„Revizorul” a fost tradus de nenumărate ori în limba română și s'a jucat întotdeauna cu mare succes pe scenele noastre. Prima versiune datează din 1874, exact cu zece ani înainte de „O scrisoare pierdută”. A fost adaptarea lui Petre Grădișteanu, cu titlul „Revizorul general”, despre care pomenește și Odobescu în „Pseudokinetikos”.

Caragiale, prin pasiunea sa de teatru, prin atmosfera actoricească în care s'a format și a crescut, nu se poate să nu o fi cunoscut la vreme, adică înainte de geneza comediei sale, „O scrisoare pierdută”, cu

care se înrudește. Se înrudește nu prin vre-o imitație, prin vre-o filiație, prin vre-o pastașare a tipurilor omenеști — ci prin atitudinea critică a autorului față de realitățile transpuse pe scenă. Prin aceeași acerbă intenție satirică.

Aceste personaje, produse ale realității, nu aveau însă cum fi identice cu ale lui Gogol, întrucât condițiile noastre istorico-sociale erau atunci altele. Galeriei de hidoase creațiuni birocratice din Rusia țaristă a anilor 1836, în România anului 1884 îi corespundea galeria abjectelor creațiuni de teapa Cațavencilor și Dandanachilor. Intr-o parte, fauna despotismului și venalității administrative; de cealaltă parte fauna demagogiei și venalității politice. Două sisteme producând automat două categorii vecine de profitori, de antreprenori ai guvernării, de siniștri eroi pentru două comedii în care râsul autorilor aducea mai mult a dureroasă crispăție. Căci victima cea mare era aceeași și în Rusia lui Gogol, și în România lui Caragiale — poporul cel mult — în speță, pentru comedia lui Caragiale, bietul alegător, mistificat de minciuna libertăților și garanțiilor constituționale; de demagogia și sforăriile personagiilor din „O scrisoare pierdută“.

Și iată că și la Caragiale — cel atât de avar în materie de confesiuni scriitoricești — descoperim totuși o declarație aproape ca a lui Gogol, menită să definească răspicat poziția autorului față de semnificația socială, realist-critică a operei sale, pe linia marilor realiști ruși. Desprindem mărțurisirea de mai jos din paginile consacrate lui Ion Brezeanu, interpretul cetățeanului turmentat din „O scrisoare pierdută“, singurul personaj omenesc și omenos din lugubra galerie a cinicilor Cațavenci și Dandanachi:

„Cu cerbicia încovoiată — scrie Caragiale — ședeam în fundul unei loji la o reprezentare a „Scrisorii pierdute“, gândind la acu vre-o cincisprezece ani. Melancolia îmi apucase capul bine cu amândouă mâinile și-mi lingea rar și apăsător fruntea și ochii, cum lingea felina obrazul prăzii pe care o ține supusă în ghiare, săgetând-o cu privirea: până în fundul luminii ochilor. Să mă apăr?... Degeaba. Am închis pleoa-

pele acoperindu-le cu stînga, și amețit, în întunec de tortură, am oftat din adîncul ostenitei inimi... am simțit — lucru ce nu mi se întâmplă foarte des — că ochii mei sunt uzi: erau balele melancoliei. Totodată am auzit pe scenă explicația Cetățeanului turmentat, care aduce adresantului cu domiciliul cunoscut, pierduta scrisoare regăsită...

„...Are acest cetățean turmentat atîta dulceață în ochi și pe buze, atîta măsură în mișcări, atîta onestitate și mansuetudine în suflet încât incetează a mai fi un tip real înjosit; el se ridică sus și ia proporțiile largi și demne ale unui tip abstract: simbolul unui popor întreg... Uite-! În schimbul unei închipuite îndreptățiri de sufrag, el este aci îmbrățișat, aci imbrîncit, când curtenit, când batjocorit, — rînd pe rînd aplaudat, huiduit, ridicat pe brațe, tăvălit prin noroi, pupat, bătut, îmbătat și mistificat; arare ori parcă și-ar înțelege lucid ciudata soartă, dar e pe loc iarăș buimăcit de cîte i se întâmplă; măhnit dar tot glumeț; beat, dar cu minte, vișios, dar cînstit; se supără o clipă de ceeace pricepînd turbure, simte limpede că se face cu dînsul; apoi, recăzînd de bună voie în amăgire ca într-o ultimă scăpare posibilă, urmărește cu tenacitate suprema lui mîngăiere — sîmburele mistificării! rădăcina soartei lui! — caută mereu și fără preget să afle dela măcar cine, până nu se închide urna: el, pentru cine votează?... el! Și înșfârșit — lumea noastră nu e atît de rea pe cît se spune! — i se dă mîngăierea: află înșfârșit dela doamna Trahanache pentru cine votează, și triumfător, aleargă să-și exercite, „suveranul drept de a stăpîni prin liber sufrag!“

Există oare un comentariu, o prefață ori o postfață, să sintetizeze mai categoric și mai amar, cu un mai zdrobitor sarcasm sensul, rațiunea de a fi a „Scrisorii pierdute“?

În galeria de personaje groțești ce se perindă pe dinaintea ochilor, ni se lămurește acum de ce singura simpatie a autorului se fixase asupra Cetățeanului turmentat, pe care-l absolvea de toate și de tot, fiindcă el singur simboliza în această piesă eterna victimă a canalelor după chipul și

asemănarea feluriților Cațavenci și Dandachii de pe scenă și din sală.

Personajii care nu sunt și nu puteau fi identice cu cele din „Revizorul” lui Gogol, fiindcă identice nu mai erau condițiile în loc și timp. Dar identice au rămas atitudinile autorilor față de lumea pe care o zugrăveau cu aceeași repulsie, cu aceeași mușcătoare satiră și aceeași vervă a spiritului critic.

Răspicată schimbare de atitudine a autorului față de subiect, schimbarea de ton, de vocabular, de paletă, de penel artistic, atât la Caragiale, cât și la Gogol sau la Cehov, merge mai departe în același paralelism, dinadins pentru a marca și mai apăsat înrudirea lui Caragiale cu marii realiști ruși.

Destul să ne gândim numai la nuvelele și la povestirile lui Caragiale: „Păcat”, „O făclie de paști”, „La Hanul lui Mânjoală” sau „In Război” — în contrast cu atitudinea și tonul autorului din comediiile și „Momentele” sale; exact cum Gogol schimba de ton, de vocabular și de atitudine când nu mai era vorba de personajii „Revizorului”, ci de „Taras Bulba” sau de eroii povestirilor din lumea sateilor; exact cum Cehov părea ironia amară din schițele sale, când scria „Țăranii”, „Stepa” sau „In văgăună”.

Folclor, limbă din izvoarele adânci ale graiului poporului, sobrietate în dialog, alt stil, altă culoare, alte mijloace artistice. S'ar spune că nici nu mai e vorba de același autor.

Iar dualismul acesta artistic față de subiect și de obiect, față de cele două lumi, a obijduiților și a stăpânilor vremelnici, nu reprezintă oare prin el însuși atitudinea de critică socială a lui Caragiale? Și nu e caracteristica realismului critic rus?

Nu putem ști în ce măsură și prin mijlocirea căror traduceri Caragiale a cunoscut opera lui Cehov. Nu este exclus, ci e chiar logic, că'n această familiarizare cu opera lui Cehov și dealtfel cu întreaga literatură rusă, un rol de căpetenie să-l fi avut prietenul său, criticul Dobrogeanu-Gherea, cercurile socialiste dela „Contemporanul” și „Lumea Nouă”, cu care păstra

legătură și erau familiarizate foarte de aproape cu literatura rusă a timpului.

Intrucât însă corespondența lui Caragiale în mare parte s'a pierdut, suntem lipsiți de principalul izvor de documentare pe acest țărâm. Ne mărginim la reconstituiri, pe bază de comparație a textelor și a evoluțiilor, a pozițiilor literare indicate de însăși opera literară a celor doi autori.

Analogiile între „Momentele” lui Caragiale și schițele lui Cehov sunt nenumărate și izbesc orice lector.

Aceeași rapiditate a dialogului, aceeași prezentare succintă și tipică a personajilor, același zâmbet în aparență indulgent și înveselit, pentru a te lăsa să descoperi mai apoi tâlcul amar al satirei. Ba chiar aceleași debuturi în jurnalistică humoristică la foile și almanahurile efemere: „Claponul” sau „Ghimpele” pentru Caragiale, „Libelula” sau „Cioburi” pentru Cehov; unul semnând Car ori Palicar, celălalt Antoșa Cehonte. Debuturi ușuratece la prima vedere, care au evoluat mai târziu spre o artă egal de sobră și de stăpână a mijloacelor scriitoricești pentru amândoi.

Cred că Anton Cehov nu și-ar fi găsit un traducător mai indicat în limba română decât Caragiale, după cum Turgheniev nu și-ar fi putut visa altul mai desăvârșit decât Mihail Sadoveanu.

Și încă odată, influența dacă e influență, înrudirea care în orice caz e certă, se datorește în primul rând unor analogii de condiții sociale și istorice. Eroii sunt recrutați dintr'o lume produsă de același proces istoric. Doar că Miticii, Guvizii, Caracuzii, Lachii și Machii, Coriolan Drăgăneștii și Gudurăii lui Caragiale sunt mai spontan și inconștient cinici decât personajii lui Cehov, care au trecut pe lângă Akakievici, eroul din „Mantaua” lui Gogol și pe la „Oblomov”, eroul din Gonciarov; mai ales pe lângă eroii lui Salticov-Scedrin.

Ai lui Caragiale aveau în spate pe Dinu Păturică din „Ciocoi vechi și ciocoi noi”, romanul lui Filimon. Lumea lor e însă atât de înrudită și aparatul administrativ care o conduce este atât de asemănător, încât din nou Caragiale s'a întâlnit în chip inevitabil, fatal, și cu Cehov, de astă dată într'o schiță aproape identică.

Cine nu-și amintește schița lui Caragiale, intitulată „Urgent ?” E vorba de un schimb de adrese între o directoare de școală și diferitele trepte ierarhice până la ministru, pentru a obține lemnele de foc necesare școlii. Prima adresă *urgentă* poartă data de 15 Noembrie, odată cu primii fulgi; ultimul răspuns *urgent* și înșfârșit favorabil poartă data de 15 Martie, odată cu primii muguri, când lemnele erau de prisos.

O schiță savuroasă ca satiră, ton, sobrietatea mijloacelor artistice; totul spus în cinci pagini.

Acum vre-o doi ani, într'un mic articol semnalăm înrudirea acestei schițe cu o altă schiță a lui Cehov, „Multă hârtie”, exact în același ton și cu aceleași mijloace artistice, o identică măiestrie, numai că în Cehov era vorba de o corespondență pentru măsurile sanitare într-o școală din pricina unei epidemii — cu răspunsul ultim, după ce epidemia s'a stins. Și tot atunci semnalăm o înrudire ceva mai îndepărtată, mai subtilă, între minunata schiță a lui Caragiale intitulată „CFR”, și o altă schiță tot a lui Anton Cehov intitulată: „Ahl ea era!” sau dintre schițele „Două bilete” de Caragiale și „Numărul câștigător” de Cehov. Reminiscență ? Influență directă ? Nicidecum ! Aceleași cauze, producând aceleași efecte; aceleași năravuri administrative sau aceleași metehne morale, fructul acelorași strâmbe întocmiri social-politice, același material, inspirând autorilor cu ochiul ager de satiric aceleași variațiuni pe aceeași temă.

Nu este exclus ca atât Caragiale cât și Cehov să se fi inspirat fiecare de la un caz autentic, concret, în patriile lor respective, fiindcă nici nu ar fi avut nevoie să inventeze nimic anecdotic. Anecdota se folosea singură. O furniza realitatea cea de toate zilele. Umbla pe stradă în căutarea unui autor.

Cititorul este însă frapat de evoluția și de maturizarea tehnicii artistice la ambii autori, de simplificarea redusă la substanțialul strict necesar al expresiei. Satira lui Caragiale din prima epocă a comediilor sale

era înrudită cu al lui Gogol și Scedrin, ducea la hiperbolă, la tipuri care cumula și sintetizau simbolic degenerarea și monstruozitățile unei lumi — adică tot ceea ce V. Ermilov, criticul sovietic, numea „stilul realismului fantastic” vorbind despre satira lui Gogol și a lui Scedrin... În perioada „Momentelor”, care coincide întrucâtva cu epoca de fecunditate creatoare a lui Cehov, arta lui Caragiale s'a simplificat tot așa, s'a redus oarecum la dimensiunile realității cotidiene, investigând lumea mărunță de toate zilele, plevușca de pierde-vară, fauna Apică și statistică a anilor 1890—1900. Societatea trecuse în alt stadiu, cu alte fizionomii ale eroilor — evoluase și arta lui Caragiale, aplicând și alte nuanțe ale satirei pe dimensiunea Caracuzilor și Guvizilor, a Piscupeștilor și Protopopeștilor, exact cum proceda și Cehov în schițele sale, după ce începuse și el cu satire-vodeviluri.

Dar paralelismul între evoluția celor doi scriitori cu pana atât de ascuțită și de mobil adaptată realităților în veșnic proces de transformare, nu se oprește aici. Atât Cehov, cât și Caragiale, au fost multă vreme etichetați de contemporanii lor drept humorști de dragul humorului, fără vre-o intenție precisă de critică politică și socială: răs sec și gratuit. Bufonerii ! Iată însă că și unul, și altul, s'au întâlnit în viață cu un ceas, când au trebuit să-și spună cuvântul direct dincolo de paginile literaturii, rostindu-se asupra vremii lor și injustițiilor sociale ale epocii lor, cu o asprime din care s'a șters orice urmă de zâmbet.

Cu prilejul călătoriei în insula Sahalin, Cehov a plecat să vadă cu ochii săi ororile din celălalt capăt al Rusiei țariste, după ce a străbătut întreaga Siberie vreme de câteva luni cu cele mai primitive și chinuitoare mijloace de locomoțiune. „Din cărțile pe care le-am citit — spune el într-o scrisoare unde-și explică nevoia acestei călătorii — în cărțile pe care le-am citit și le citesc, se vede că noi am făcut să putrezească în închisori milioane de oameni, am făcut-o de geaba, fără a judeca, întocmai ca niște barbari: am fugărit oamenii pe ger, în lanțuri și cătușe cale de zeci de mii de verste, i-am contaminat cu sifilis, am înmulțit pe criminali și toate acestea

le punem pe seama paznicilor bețivi dela închisori... Nu paznicii sunt vinovați ci *noi*, dar nouă nu ne mai pasă, nu ne interesează”.

Rândurile acestea, așa e că nu ne mai par ale unui humorist, cum îl considerau unii contemporani pe Cehov? De altfel prietenia și marea prețuire a lui Tolstoi și Gorki pentru acest humorist *sui generis*, ar fi fost destul pentru a pune în adevărata lumină, atitudinea sa de patriot și de scriitor.

Simțind însă că apasă și asupra lui ceva din răspunderile acestor stări, Cehov a schimbat penița satiricului cu aceea a asprului acuzator și după întoarcerea din... expediția sa, a scris cartea teribilă „Insula Sahalin”, despre care V. Ermilov se exprimă în chipul următor: „această carte de o extraordinară originalitate, care îmbină în ea adâncimea și exactitatea cercetării științifice cu plasticitatea artistică, a constituit un document de o sguuitoare forță de demascare; a fost o adevărată lovitură de măciucă aplicată autocrației, societății exploataoare”.

Clar, nu este așa?

Tot astfel, Caragiale, cu prilejul răscoalilor din 1907, în rechizitoriul care străluminează deodată întreaga-i operă satirică punând-o în adevărata-i lumină, chiar pentru ochii care nu voiau să vadă și urechile care nu voiau să audă, ne oferă procesul unui caz de conștiință omenesc și scriitoricesc de o stranie simetrie cu accentele lui Anton Cehov.

Oare în acel tragic 1907, s’au rostit mulți patrioți în întreaga țară cu atâta curaj, cu atâta îndurerare și cu atâta de revoltat glas, în afară poate de blajinul său prieten, poetul Vlahuță? „*De ce să nu arăt lumii — scria atunci Caragiale — de ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale și politice la care am asistat — și ca istoric, nu numai ca simplu comediant*?”

O arătase îndestul și prin opera lui de comediant. Dar acele pagini acerbe, străbătute de sarcasm și de cea mai teribilă luciditate critică a momentului istoric, ar fi trebuit să risipească și ultima îndoială a celor care-l mai socoteau un simplu comediant. Era lovitura lui de măciucă, aplicată demagogiei și fățarniciei politice, societății exploataoare! Lovitură pe care Cațavencii și Dandanachii timpului n’au uitat-o și nu i-au iertat-o până la moarte, și nici după moarte.

„*A arăta lumii cum ai văzut împrejurările sociale și politice la care ai asistat*”, a nu rămâne indiferent la ele, a participa la lupta împotriva in justiției lor cu arma cu care te-a înzestrat natura — cuvântul — n’a fost într-o mare măsură rațiunea de existență a realismului rus? Ceeace ar fi fost de demonstrat și pentru Caragiale, dacă mai era nevoie de o demonstrațiune.

Astăzi se făurește în țara noastră o literatură a altor vremuri și a unei alte lumi. Fără Cațavenci și Brânzovenești cari dacă nu s’au întors încă în neantul nimicniciei lor, dacă mai supraviețuiesc pe alocuri schimbând de vocabular și de gestulație, de tirade și de cinisme, vor fi prăvăliți treptat în neant de opera pozitivă, creatoare, constructivă a marilor mulțimi muncitorești. A poporului ce a dovedit cu prisosință, cu măreție, că avea resurse înșutite de viață și de afirmare față de umbra fantomală a cetățeanului turmentat, la care îl reducea pe atunci coaliția Cațavencilor și a Trahanachilor, a Farfurizilor și Brânzoveneștilor.

În neant se vor întoarce, se întorc, în vreme ce Caragiale, marele Caragiale care le-a smuls masca și a suferit toate prigoanele din această pricină până la moarte și după moarte, e viu și prezent în mijlocul nostru, da! viu, combativ, actual și prezent!

I. L. CARAGIALE ȘI TEATRUL

Dacă opera dramatică a marelui satiric a fost obiectul celor mai fanteziste și grosolane denaturări din partea criticii literare și a teatrului burghez, activitatea sa teatrală propriu zisă și scrierile sale pe tărâmul criticii literar-artistice au fost în general ignorate sau privite cel mult sub latura anecdotică a unei lumi de teatru în care gluma și cancanul erau decretate ca scopuri în sine. Despre rolul înalt pe care Caragiale l-a avut în teatrul nostru se vorbește încă destul de puțin și astăzi. Caragiale este un scriitor realist critic nu numai prin opera sa literară. Prin studiile și articolele critice, prin activitatea pe care a desfășurat-o în diversele funcțiuni ce le-a deținut, Caragiale se afirmă ca cel mai înaintat om de teatru al epocii sale.

Caragiale a cunoscut toate aspectele vieții teatrale și ale muncii de teatru; a fost copist de roluri, traducător de piese, sufleur, elev la cursul de declamație al lui Costache Caragiale, actor sau regizor — improvizat la nevoie — membru în Comitetul de lectură al Teatrului Național și pentru scurtă vreme chiar director general al teatrelor, funcție care coincidea cu aceea de director al Teatrului Național.

Opera dramatică a lui Caragiale reprezintă în dramaturgia noastră o importantă realizare a realismului critic. Prin activitatea sa ca om de teatru și în special de critic dramatic, Caragiale se afirmă ca cel mai însemnat îndrumător al actorilor și regizorilor din acea vreme, pe calea unui teatru realist.

În diversele sale preocupări pe care le-a avut ca om de teatru, Caragiale a dovedit atitudini curajoase, înnoitoare pentru stadiul de dezvoltare al teatrului nostru din a doua jumătate a secolului XIX.

Această activitate are o deosebită importanță — din punct de vedere istoric-teatral — în ceea ce privește progresul teatrului românesc și orientarea lui spre realism, în ceea ce privește stabilirea tradițiilor realiste în teatrul românesc.

Prin activitatea sa de critic dramatic, — calitate în care a debătut problemele cele mai arzătoare ale teatrului nostru și a luptat pentru o dramaturgie originală, pentru un spectacol realist, pentru un teatru popular — Caragiale aduce cea mai de seamă contribuție teoretică originală — la vremea lui — pentru dezvoltarea unei școli realiste în teatrul nostru.

Mai puțin cunoscută decât opera beletristică, opera sa critică-teatrală, din păcate destul de puțin răspândită chiar în mijlocul oamenilor de teatru, își păstrează o deosebită actualitate; ideile sale despre teatru ca artă socială, despre literatura dramatică și interpretarea scenică alcătuiesc o moștenire de neprețuit — care își păstrează întreaga valabilitate — pentru activitatea creatoare a oamenilor noștri de teatru de azi.

Critica dramatică a lui Caragiale a constituit pentru teatrul românesc un îndrumător de preț pe linia dezvoltării și valorificării tradiției realiste.

Teatrul nostru se dezvoltă în cea de a

două jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX, sub semnul luptei între cele două culturi.

Societatea românească, în plin proces de dezvoltare a capitalismului, cunoaște în această perioadă frământările politice și culturale determinate de influența crescândă a clasei muncitoare.

Cultura democratică ce se dezvoltă în cea de-a doua jumătate a secolului XIX este caracterizată prin realismul și caracterul popular al ei. Teatrul din acea vreme, — ca parte inseparabilă a culturii noastre democratice din secolul XIX, — se dezvoltă în spiritul realismului și al artei populare, pentru că în această perioadă, se dezvoltă literatura realistă, dramaturgia realistă a lui Vasile Alecsandri, Costache Caragiale, M. Millo, B. P. Hasdeu, I. L. Caragiale, B. St. Delavrancea, și arta realistă a marilor actori dela sfârșitul secolului XIX. Aceasta se întâmplă printr-o permanentă luptă împotriva tendințelor artei anti-realiste a exponenților claselor exploatare. Această luptă în teatru se concretizează în contradicția dintre tendințele artei oficiale aservite intereselor monstruoasei coaliții, a teatrului „jucărie boierească“, și năzuințele democratice spre o artă realistă a celor mai mari dramaturgi și actori ai vremii.

Afirmarea teatrului ca o artă realistă populară împotriva statului și partidelor burghezo-moșierești, se datorește, în mare măsură, tendinței celor mai buni actori din această perioadă care, însuflețiți de dragoste pentru popor, crează o artă vie, realistă. (Costache Caragiale, Matei Millo, Ștefan Iulian, Velescu, Iancu Petrescu, Aglae Pruteanu, Aristizza Romanescu, C. I. Nottara, etc., etc.)

În anul în care se naștea Caragiale, se deschide la București „Teatrul cel Mare“, care după războiul de Independență, avea să-și schimbe numele în „Teatrul Național“. Teatrul era închiriat trupelor străine și trupelor românești.

Millo sau Pascaly, pentru a juca pe scena Teatrului Mare, trebuiau să depună o garanție de câteva mii de galbeni și să-și ia angajamente că nu vor reprezenta piese „politice“ (teatrul depindea de Ministerul

din Lăuntru — Afaceri Interne — și mai târziu de Ministerul Instrucțiunii și Culturii).

Despre situația Teatrului cel Mare, unicul din țară, scria Mihail Pascaly: „căderea unui singur teatru național este reflexul unei națiuni căzute“. (Autorul se referea desigur la clasele exploatare care făcuseră din teatru un instrument pentru sprijinirea intereselor lor).

Ridicându-se împotriva tendințelor cosmopolite ale moșierimii și burgheziei, luptând pentru promovarea unui teatru original, care să se adreseze „celor cu mărunțeaua“, Mihail Pascaly revendica pentru teatru astfel de misiuni: „poleirea moravurilor, luminarea spiritelor, reînălțarea nobilelor sentimente ale națiunii“, iar Matei Millo cerea ca actorii români să fie scoși din „poziția nesigură și anormală a actorului în societate“, să se dea „studiilor de teatru toată maturitatea și seriozitatea cerută“, sau lansa apeluri către scriitori să traducă și mai ales să scrie piese originale.

În mijlocul acestor trupe, — ca și Eminescu, suflor în trupa lui Pascaly (1868—69) — cunoaște Caragiale viața teatrului românesc. Eminescu se întreba pe atunci cu tristețe, în „Curierul din Iași“: „Este vreun Teatru Național cu o existență asigurată, care să-și urmeze calea cu un repertoriu ales? Nu. Fiecare director e silit să dea sau piese de senzație, pline de crime, dureri fizice, boale și lipsite de caracter dramatic, sau, alegând o cale și mai grea, să dea farse obscene în chiotele unui auditoriu foarte primitiv de asemenea hrană, care nu apelează la inteligență sau inimă, ci la simțuri mult mai josnice“.

Toți scriitorii realiști, toți cei care au militat pentru o artă și literatură democratică în cea de a doua jumătate a sec. XIX nu au rămas străini de teatru. Ei și-au dat seama că teatrul poate fi folosit ca o armă de luptă împotriva tendințelor antidemocratice ale regimului burghezo-moșieresc, pentru cucerirea libertăților ce se împușinau și deaceia, atunci când n'au scris teatru, s'au ocupat îndeaproape în activitatea lor publicistică de soarta acestei arte care avea să dea o contribuție de

seamă la dezvoltarea culturii noastre democratice din a doua jumătate a sec. XIX.

Nic. Filimon, Cezar Boliac, Rosetti, Eliade Rădulescu, M. Cogălniceanu, Eminescu, Slavici, Odobescu, Hașdeu, Delavrancea, Davilla au contribuit la dezvoltarea teatrului realist prin activitatea lor publicistică privitoare la problemele teatrului. Prin operele dramatice și prin activitatea lor critică-teatrală ei au contribuit la afirmarea teatrului realist și a dramaturgiei originale, la crearea unei originalități a teatrului românesc împotriva tendințelor antirealiste, cosmopolite ale claselor exploatare. Un admirabil exemplu în această privință îl constituie articolele lui Mihail Eminescu. Luând atitudine „In contra influenței franceze asupra teatrului românesc”, marele poet milita pentru crearea unui stil original de teatru, pentru un repertoriu original inspirat din viața țării și a poporului nostru. Eminescu combate cosmopolitismul publicului de boieri și îmbogății, condamnă faptul că în cele mai multe piese reprezentate, ideea dramatică este subordonată petrecerii și face un aspru rechizitoriu statului care nu încurajează o artă adevărată.

Cronicile dramatice ale lui Mihail Eminescu scot și mai mult în evidență contradicția dintre arta oficială și năzuințele realiste ale celor mai buni scriitori și actori ai vremii.

I. L. Caragiale, critic teatral, merge și mai departe. El depășește chiar puternicul caracter protestatar al criticii lui Eminescu; Caragiale face un aspru rechizitoriu regimului burghezo-moșieresc pe care-l consideră principalul vinovat pentru situația teatrului național.

Caragiale discută pe larg problemele literaturii dramatice originale, ale artei actorului, analizează situația teatrului și dă soluții în spiritul dezvoltării unui teatru bazat pe metode de creație realiste, a unui teatru cu o profundă originalitate națională, isvorită din originalitatea literaturii dramatice și a tradițiilor formelor populare ale teatrului.

Nimeni n'a descris cu mai multă incisivitate și cu mai multă durere situația teatrului românesc spre sfârșitul sec. XIX

și începutul sec. XX ca I. L. Caragiale. De aceea, pentru a înțelege și mai bine valoarea ideilor înnoitoare și caracterul combativ al criticii dramatice a marelui satiric, socotim necesar să cităm din articolul „Un teatru nou” publicat în „*Noua revistă română*” (28 Iunie 1909) cu ocazia înființării companiei Davilla, un nou teatru românesc „*liber de sacra protecție oficială*”:

„*S'au perindat la conducerea teatrului (e vorba de Teatrul Național n.n.) afară de rare excepțiuni, mai mult sau mai puțin onorabile, fel' de fel de boieri, unii mai pricepuți și prin urmare, mai îngâmfai decât alții: vanitoși de titluri; pasionați bolnavi de atmosfera râncedă a cabinetelor; sinceri iubitori de artă, lipsiți din nenorocire, de cel mai elementar simț artistic; maniaci obsedați de o închipuită vocațiune; ba chiar amatori de încă un mic câștig material (nu strică!), facil oricând într'o afacere unde nu-ți vâri vreun alt capital decât obrazul....*

Intriga, lingușirea, favorurile mai mult sau mai puțin secrete, au dat azi unora, mâine altora, puterea nemărginită asupra mersului afacerii — repertoriu, distribuție de roluri, puner'en scenă — toate potrivite după scopuri, interese și ambiții personale.

Pentru punerea în scenă a unor secături și a unor insanități, s'au cheltuit sume nebunești iar piese bune s'au montat în bătae de joc, pe cârpeală. Pe de altă parte, talente reale au muzezit în umbră până la bătrânețe, ținând coada rochiei sau paltonul unor mediocrități patente, care au degradat încet-încet gustul publicului... Afară de aceasta, nu trebuie să ne închipuim că Statul este o ficțiune. În orice moment, el este o realitate în carne și oase: sunt domnii miniștrii, deputați, senatori, demnitari superiori și inferiori, partizani politici mai mult ori mai puțin influenți... Dar un teatru a cărui conducere să atârne de interpelarea fantezistă a unui deputat, de nazurile sau nevoile politice ale unui ministru, de tirania birocratică a unui departament administrativ, de toanele unui senator!... un teatru al cărui buget să-l desbată câțiva partizani!... un teatru al cărui repertoriu, distribuție de roluri, punerea în scenă, să le hotărăscă fluctuațiunile elec-

torale din trei în trei ani... Așa teatru, fi-rește, trebuie să fie al domnilor care pun mâna pe el din trei în trei ani — nu poate fi și al artei și al publicului. Și publicului bucureștean îi trebuie astăzi și lui un teatru românesc — și poate că-i trebuiesc chiar mai multe“.

Caragiale a demască cu patimă încercările regimului burghezo-moșieresc „de a transforma teatrul într'o jucărie boerească“.

Dar, Caragiale este pentru noi și autorul celor mai înaintate idei despre arta actorului și realismul scenic.

Concepția sa despre teatru, ideile sale despre dramaturgie, interpretare scenică și regie isvorăsc dintr'o concepție estetică bazată pe principiile înaintate că literatura și arta sunt expresie a societății, că arta trebuie să aibă darul de a reflecta realitatea înconjurătoare într'un mod care păstrează un raport constant între *ce* și *cum* oglindește, adică între conținut și formă; că atributele cele de mai preț ale artei sunt simplitatea și sinceritatea de concepție și expresie; că scriitorului îi revine sarcina de a reda tipuri veridice, reale, în împrejurări istorice reale.

Din ideile pe care le enunță Caragiale, se pot extrage datele necesare definirii artei realiste, se pot extrage învățăminte de preț — pentru oamenii de teatru în special — în legătură cu rolul social al teatrului, cu particularitățile dramei, cu realismul spectacolelor, sau cu măiestria actorului, etc. Afirmările lui Caragiale în această privință au un caracter științific, critica sa are un caracter principal-teoretic care dovedește că și în critica teatrală marele satiric inerge pe linia promovării ideilor înaintate despre arta realistă.

În cronici dramatice și articole mai ample, Caragiale analizează teatrul și dezvoltarea lui în funcție de dezvoltarea societății, critică cu ascutime manifestările acestui teatru instrument al regimului burghezo-moșieresc, și continuând linia satirică a operei sale dramatice, ia atitudine împotriva teatrului decadent, a manifestărilor formaliste și împotriva imoralității din teatru.

Critica teatrală a lui Caragiale are însă un profund caracter constructiv și cele două mari preocupări ale criticului sunt: promovarea literaturii dramatice originale prin înlăturarea „ticăloșeniilor exotice“ care au năpădit teatrul românesc și dezvoltarea unui stil de teatru realist, bazat pe o înaintată tehnică actoricească. Caracterul constructiv al criticii dramatice a lui Caragiale reiese din atitudinea sa intransigentă față de cei care împiedică dezvoltarea teatrului realist, din marea lui dragoste pentru actori, din lupta pe care o duce pentru o artă populară, pentru un teatru popular, al „truditorilor“.

Caragiale afirmă că „*teatrul este o artă constructivă, al cărui material sunt conflictele ivite între oameni din cauza caracterelor și patimilor lor. Elementele cu care lucrează sunt chiar arătările vii și imediate ale acestor conflicte*“ („Oare teatrul este literatură?“ *Epoca*. — Aug. 1897). Această încercare de definire a teatrului, dovedește orientarea criticului spre teatrul bazat pe o literatură dramatică ale cărei conflicte isvorăsc din realitate, din actualitate, constituie o premiză pentru concluzia pe care o trage Caragiale în articolul „Literatura și artele române, în a doua jumătate a sec. XIX“, „*ultimul cuvânt al artei nu poate fi decât palpitatea la suferințele lumii actuale și la năzuințele unei lumii viitoare*“.

În capitolul dedicat muzicii și teatrului din lucrarea pomenită, Caragiale își mărturisește „adorția pasională pentru lira și masca române din a doua jum. a sec. XIX“, mulțumindu-se să definească — pentru moment — drama ca fiind „*romanul în acțiune*“. Mai târziu însă, Caragiale își pune problema stabilirii particularităților de fond și de formă ale genului dramatic, și discutarea problemelor specifice procesului de creație scenică. Caragiale, iubitor al muzicii și cunoscător al arhitecturii, reușește să stabilească particularitatea genului dramatic printr'o comparație între teatru, muzică și arhitectură.

„*Teatrul — spune Caragiale — are ca și muzica mare asemănare cu arhitectura. Piesa dramaturgului și a muzicantului sunt ca planul desenat al arhitectului. ele no-*

tează în cele mai mici amănunte o construcție — o grămadă rațională de materiale. Dar, pe câtă vreme construcția celui din urmă rămâne una, fixă și durabilă, și voind să se repete va fi tot aceeași, fiindcă materialele sunt inerte, construcțiile dramaturgului și ale muzicantului se fac în mișcare; încep, se petrec și se sting în câteva momente sub atenția noastră și voind să se repete sunt totdeauna altfel, fiindcă materialele lor sunt însuflețite". („Ceva despre teatru". *Epoca*. — 13 Dec. 1896)

Definind drama în funcție de menirea teatrului, de a ilustra conflictele vieții, și stabilind caracterul specific al dramei a cărei construcție folosește materiale însuflețite, Caragiale trage concluzii extrem de interesante pentru specificul artei actorului: „...la teatru — scrie el — arta execuțiunii are o importanță cu atât mai mare, cu cât materialele lor de construcție sunt deosebite, suflete omenеști, iar nu pietre și lemne... Și pentru aceia virtuozitatea artistului dramatic a avut și va avea totdeauna, în afară și independent de literatura respectivă, o atât de mare importanță".

Caragiale a arătat în articolul „Politică și Cultură", cauzele pentru care cultura și arta românească nu se dezvoltau pe măsura forțelor creatoare ale poporului. El a arătat că: faptul că într-o țară „statul este aproape totul și societatea aproape nimic, are o consecință foarte păgubitoare pentru cultivarea, chiar întâmplătoare a artelor și literelor".

Marele satiric arăta că, clasele exploatatoare, „strânsura de năvală" sunt în goană după îmbogățire, fac totul sub semnul improvizației, în disprețul tradiției naționale, că o societate bazată pe compromisul dintre clasele exploatatoare nu poate crea o artă bogată: „Această strânsură de năvală, care-și schimbă fisionomia în fiecare zi, care n'are nici vreo nevoie mai presus de cele individuale, care nu poate avea o tradiție și, prin urmare, în nici o împrejurare, unitate de gândire și de simțire, este departe de a fi ceea ce se înțelege prin cuvintele: societate așezată. Lumea aceasta se aseamănă cu un vast bălcu, în care totul e improvizat, totul trecător, nimic înfrunțat de-a binelea, nimic durabil. Artă,

literatură, filosofie, astea sunt monumente pe care nici nu poate, nici n'ar avea de ce, să le ridice o lume cum e cea de astăzi la noi".

Arătând caracterul trecător al regimului burghezo-moșieresc și înfierând cosmopolitismul și disprețul acestei „lumi de strânsură" care mișună „deasupra poporului", pentru cultura națională și frământările poporului, Caragiale cerea o artă care să ilustreze gândirea și simțămintele poporului, geniul său, aspirațiile sale, și să cultive limba națională. „Sub tot acest Babel există o limbă românească, care își are geniul ei; sub toată această vâltoare, veșnic mișcătoare, există un popor statornic care își are calitățile și defectele lui specifice, bunul lui simț, o istorie plină de suferințe, nevoi, simțiri și gândiri proprii. De ce din straturile acestui popor, nu s'ar putea ivi din când în când unele inteligențe deosebite, care să dea expresie monumentală a celor nevoi, simțiri și gândiri proprii?" („Politică și cultură").

Intreaga critică teatrală a lui I. L. Caragiale este pătrunsă de puternică ură față de cei care fac din teatru un instrument de diversiune al „lumii de strânsură", un instrument în slujba politicianismului care îndepărtează masele de artă și totodată plină de patos, de dragoste pentru acel teatru care promovează literatura dramatică națională, pentru acei actori care fac o artă ce se adresează „poporului statornic", pentru arta care caută să răspundă întrebărilor ce i le-a pus poporului „istoria plină de suferințe, nevoi, simțiri și gândiri proprii".

Discutând problemele teatrului românesc, Caragiale simte nevoia să arate din capul locului — în ce măsură însăși critica teatrală își îndeplinește sarcinile ei în legătură cu problemele dezvoltării teatrului național.

În „Cercetarea critică asupra teatrului românesc", Caragiale anunță în introduce o critică obiectivă, cinstită, asupra situației teatrului românesc. El simte necesară această precizare, deoarece critica teatrală burgheză se îndepărtase de adevărul ei rol de a înrăuri „asupra mersului lucrurilor publice".

Caragiale stabilește răspunderea presei vremii pentru situația teatrului românesc și demască faptul că critica teatrală a devenit apanajul unor nechemați — de multe ori înșiși autorii, traducătorii sau speculatorii — care folosesc presa pentru auto-reclamă. Pe acești critici Caragiale îi caracterizează prin: un scaun gratis, ușe deschise la repetiție, acces în culise, prietenie cu actorii și speculatorii, supeuri gratuite după spectacol. Invazia în presă, a acestor cronicari mondeni și servili, pentru care „o piesă stupidă a unui scriitor bătut de toți sfinții, plăsmuită fără cap și fără coadă, după un tipic franțuzesc și care ne falsifică istoria națională”, se cheamă „un adevărat monument literar menit a arăta străinilor că și românii noștri știu a lucra pe tărâmul dramatic”; un actor „mai puțin decât o mediocritate” este „iubitul nostru artist, al cărui talent admirabil în atâtea ocazii ne-a încântat...”; o actriță „ridiculă, necioplită, care nu poate vorbi pe scenă două vorbe de înțeles” se cheamă „gingașa și eleganta cutare, ce prin grațiile, talentul și arta sa precocă”, etc etc, sau pentru care un speculator necinstit, „care are obiceiul de a mânca lefurile actorilor” este „inteligentul și neobositul nostru director, care a știut atât ca artist, cât și ca diriginte al companiei, să ridice arta română la prestigiul la care numai el, cu onestitatea lui proverbială o putea ridică!” — îl face pe Caragiale să ia atitudine. El arată că datorită speculatorilor și lipsei de control a forurilor competente, teatrul național a ajuns „în stare de tot păcătoasă”, dar „cu toate acestea o critică împotriva mersului stricat al acestei instituții, cu cât va fi mai obiectivă și mai însuflată de adevărat gust, cu atât va avea mai multă greutate să-și găsească o coloană de ziar, în care să poată vedea lumina tiparului”.

Precizând sensul obiectivității sale, Caragiale protestează cu vehemență împotriva falsificării adevărului de către cronicarii de salon: „...Decât îmi place să fiu cinstit când scriu; înțeleg severitatea, patima chiar; urăsc însă pe cel care face o nedreptate ori publică un neadevăr. Și nedrept este să ataci până nu vezi pe un

om la lucru, ca să-l judeci după rezultat. Și neadevăr este să pretinzi că un actor de frunte, oricât ți-ar fi de antipatic personal, nu e trebuincios teatrului, și că altul, de mai mică valoare, dar simpatic, e în stare să omoare scena prin lipsa lui”.

Caragiale pune totodată și problema felului în care este primită critica; el critică faptul că teatrul s'a obișnuit cu laude familiare, în cerc închis; arată că artiștii și criticii nu trebuie să alcătuiască o familie în scopul tămărierii reciproce, combate nesinceritatea, lingușirea actorilor sau tragera pe sfoară a publicului. Marele dramaturg pune în mod curajos problema sincerității și conștiinței profesionale a criticilor teatrali, a necesității prezenței permanente și a combativității criticului în discutarea problemelor teatrului. Caragiale afirmă că nu există „un artist necriticabil”, piesă fără cusur, spectacol perfect, că rolul criticii este „să semnaleze imperfecțiunile și să recomande eliminarea lor, dacă lucrul e cu puțință”, că un rol important în critica operei de artă îi revine publicului căruia i se adresează (În articolul „Teatrul Național” III) Stabilind rolul criticii ca un mijloc folosit în scopul dezvoltării culturii naționale, Caragiale spune despre sine și despre acei critici care își asumaseră această sarcină: „noi suntem o seamă de oameni, pe care dispozițiile noastre intelectuale și morale ne-au abătut dela o cale mai utilitară în viață, și ne-au împins la niște cariere, a căror răsplătă complectă nu poate sta decât în înalta satisfacție morală că, supunându-ne unei irezistibile vocațiuni, am muncit pentru cultura poporului nostru cu sinceră iubire de adevăr” („Cronica teatrală” II).

Critica lui Caragiale are o deosebită combativitate, întâmpină greutățile cu curaj, știind că numai astfel va fi de folos teatrului românesc („cât timp împrejurările materiale nu ne vor împiedica de la împlinirea acestei datorii, ne vom îndeplini-o după puterea noastră”); luptă pentru afirmarea elementelor noi ce apar în teatru, chiar împotriva curentului general („dar de când n'are cineva voe să gândească și să-și spună părerea dacă nu o mai împăr-

tășește un altul"? — (Cronica teatrală" II).

Exemplul cel mai elocvent al acestei atitudini a criticului teatral Caragiale, este felul în care acesta combate producțiile literare calificate „*ticăloșenii exotice*”, felul în care luptă pentru promovarea literaturii dramatice originale, a repertoriului național. Caragiale ia atitudine împotriva producțiilor cosmopolite, împotriva localizărilor hibride cari au inundat teatrul nostru. El arată că repertoriul este alcătuit din „*localizări, plagiate și traducții*” și că „*afară de acestea mai este o categorie foarte mică, pierdută în grămada celorlalte trei, dar pe care, pentru interesul obiectivității cercetării de față („Literatura în teatrul nostru”) nu trebuie s'o dăm uitării — categoria pieselor originale, care sunt așa de puține că le-ai putea număra pe degete*”.

Cu deosebită ascuțime satirică desavuează Caragiale repertoriul de localizări, plagiate și traducții. El arată că localizarea și plagiatul au devenit boale cronice ale teatrului românesc, că localizările sunt realizate de nechemați, de „scriitori” care nu cunosc istoria țării și moravurile sociale, că ele conțin denaturări grosolane ale istoriei și realității noastre, că nu țin seama de specificul dezvoltării istorice a țării noastre.

Prin metoda localizărilor (sau a plagiatelor — care până la urmă sunt tot niște localizări al căror autor original a fost „uitat”), o melodramă franțuzească („*Le Tisserand de Ségovie*”) devine o ridicolă și neverosimilă dramă istorică cu titlul „*Patrie și Domnitor*” în care un „*Vodă român*” luptă pe la 1500 pentru încurajarea industriei naționale și acordă brevete s.g.d.g., sau o „*dramă istorică cu mare spectacol*” în care Louis XI a fost înlocuit cu Vlad-Vodă Țepeș.

„*Fiecare din acești scriitori minunați scrie Caragiale — ia o piesă franțuzească, o traduce ciac-pac, și preschimbă numele proprii originale în nume proprii românești și apoi, vorba ceea, potrivească-se nu s'o potrivește, în trei zile localizarea e gata. Adevărul este că mai totdeauna localizările se potrivește ca nuca în perete; dar nu face*

nimic — repertoriul teatrului național s'a mai înăvuit cu încă o „dramă istorică cu mare spectacol” sau cu încă o „comedie de moravuri locale”. („Literatura în teatrul nostru” II).

În acest fel, în „comediile locale” localnicii din Buzău sau Pitești au moravuri de Quartier Latin, de bursă, sau de high-life, în acest fel „*Mercadet le faiseur*” de Balzac devine „*Gheșeftarii*”, în localizarea scriitorului și criticului de salon Fr. Damé, sau „*Patrie*” a lui V. Sardou devine drama istorică, „*Țara și Mihnea*”.

Caragiale combate toate aceste producții dramatice antirealiste cu biciul usturător al ironiei. Ia atitudine împotriva fabricanților de vodeviluri, desvăluind caracterul de clasă al acestui repertoriu diversionist. Despre autorul vodevilului „*Urâta satului*”, localizare după romanul lui G. Sand „*Petite Fadette*”, Caragiale scrie în cronică spectacolului: „*un fabricant vodevilist cu un nume puțin cunoscut și localizat pe românește, încă de mult, de D-l Carada, acelaș domn Carada (fost redactor al „Românului”, fost deputat, fost consilier municipal al Capitalei, fost general de brigadă în Garda Națională, fost poet dramatic și liric național român), care acum, după retragerea din viața politică și literară, ține negustorie de spirtoase și face pe sam-sarul la Paris*”. — Caragiale critică cu ascuțime găunoșenia melodramei plină de patosuri umflate și minuni inexplicabile, lipsite de caracter și adevăr lumesc, dar furia lui nu cunoaște margini față de repertoriul parizian, față de „*producțiile păcătoase ieșite din fabricile melodramatice ale Parisului: „Schilozii, bețivii, pungașii, despănații, spânzurații, nemernicii, prostituatele, tuberculoșii și toate spurcăciunile și lăturile pariziene înscenate de industria teatrală franceză, apoi traduse și localizate în românește de oameni ce nu se pricep nici la românească nici la franțuzească, ce nu știu nici ce este Românul, nici ce este Franțuzul — ni se dă ca producții literare și artistice pe scena întâiului teatru din țară, menit cum se zice, a fi o „înaltă școală națională de estetică și morală pentru publicul român*”.

Creatorul celor mai bune comedii origi-

nale din literatura noastră dramatică își mărturisește indignarea pentru faptul că din repertoriul Teatrului Național lipsesc producțiile originale. La deschiderea stagiunii 1885—1886, Caragiale scrie: „*În cinci seri am avut: o operă italiană, o tragedie englezească tradusă din franțuzește, după mai multe texte, cam în românește, o piesă din antichitate și o operă bufă „franțuzească” („Cronica teatrală” I).* Discutând limba în care sunt traduse aceste lucrări, Caragiale acuză comitetul teatral pentru faptul că ignorează limba literară. Cere ca pe scenă să se vorbească românește, să se acorde respect limbii și să se înlăture din repertoriu vodevilurile și melodramele franțuzite care numai limba românească n-o aduc pe scenă.

Protestând împotriva reprezentării acestei literaturi decadente, care duce și la decăderea artei actorului, Caragiale revendică reintroducerea repertoriului original și clasic universal: „*tot frumosul repertoriu, indiscutabil frumos, de odinioară, care era o excelentă școală pentru talentele artiștilor și scriitorilor*”, să se înlăture „*toată literatura decadentă*” de „*drame anoste și comedii nesărate*” care dă satisfacția doar „*trândavului bogat, venit la teatru dela sarcina și mai grea a vieții de trândăvie*”. („Cronică” I, 1899).

Cu tot atâta dragoste cu câtă ură privește repertoriul de „*ticăloșenii exotice*”, îmbrățișează Caragiale puținele producții originale ce sunt reprezentate în acea vreme. Atitudinea lui Caragiale față de literatura dramatică originală este un minunat exemplu de critică pătrunsă de spirit patriotic, constituind un îndemn plin de învățăminte actuale pentru grija cu care critica trebuie să îmbrățișeze producția literară națională, să promoveze ceea ce apare nou în literatură și în viață.

Referindu-se la stagiunea 1878—79, Caragiale susține că singura piesă originală care merită atenția este „*Răzvan și Vidra*” de B. P. Hașdeu. Discutând această piesă, dramaturgul se folosește de acest prilej — luând și atitudine critică față de unele slăbiciuni ale piesei, pentru a stabili deosebiri dintre etic și dramatic și particularitățile dramei. Concluzia criticului

este plină de dragoste pentru această dramă istorică originală, sesizând importanța apariției ei și semnificațiile deosebite ce le are pentru literatura dramatică și teatrul nostru... „*Răzvan*” este și va rămâne — scrie el în „Cercetare critică asupra teatrului românesc” — o bucată „*cinstită*” în literatura noastră, pentru că în această scriere, caracterele sunt originale și în mare parte bine păstrate, și multe scene sunt cu adevărat dramatice și vrednice a mișca sufletele privitorilor; iar mai presus de toate, pentru că în „*Răzvan*” sunt gândiri curate, spuse limpede și cu vorbe frumoase românești, de ți-i dragă lumea să le auzi”. („Cercetare critică asupra teatrului românesc” — „Literatura în teatrul nostru” I).

Consemnând importanța apariției primei drame istorice bazată pe un puternic conflict social, Caragiale ia atitudine față de acele producțiuni „originale” care denaturează trecutul istoric, față de acele „*minunății de absurditate*” în care istoria națională — („care pentru noi trebuie să fie un izvor nesecat de poezie sănătoasă”... „*A unde să căpătăm totdeauna învățătură de adevăr și însuflare de virtute*”) este „*falsificată și mânjită*”, față de „*așa zisele drame naționale cu mare spectacol produse de niște închipuiri sterpe sau bolnave, de minți strâmbe ori șubrede, de capete goale de dar și sărace de lumină*”.

Incisivitatea lui Caragiale vizează piese ca „*Mircea cel Bătrân*”, în care eroul principal umblă noaptea după aventuri galante, „*Moartea lui Brâncoveanu*”, „*Căpitanul viteaz al pandurilor de peste Olt*” în care Tudor Vladimirescu este caricaturizat, „*Oștenii noștri*” care înfățișă „*publicului bucureștean*” panorama strategică a Plevnei „*în mărime naturală*”, piese pe care marele dramaturg le numește niște „*monștri născuți-morți*”.

Indignarea lui Caragiale izvorăște din sentimentul puternic al dragostei de patrie și popor, izbucnește ca o reacțiune împotriva acelor care, sfidând suferințele poporului, scriau piese și spectacole hibride pline de dispreț pentru sacrificiile de sânge ale țăranilor ce mureau pe front... „*Plevna nu se luase încă; pe pământul Bulgariei,*

mlaștine calde de sânge românesc fume-gau; picioarele și mâinile care ne muncesc țarinele în vreme de pace, degerau în șanțurile redutelor; oștenii români n'aveau drept hrană decât o fărâmatură de pesmete negru muiat în făgașul săpat de roata tunului; — Curcanii, — poate singurul „ceva“ ce încă nu-ı „putred“ în țara aceea — secerați de focurile vrăjmașe, de ger și de foame, din atâtea mii rămăseseră atâtea sute, — și noi, autori de spirit, știind că în capitală sunt mulți iubitori de privilegiți plastice și de senzații, le dăm „Oștenii noștri“, dramă națională de ocazie cu mare spectacol“.

Pătruns de această aprigă mânie împotriva celor care huzureau, care nu văzuseră frontul, care bagatelizau actele de eroism și suferințele poporului în spectacole distractive, Caragiale va ști să primească cum se cuvine piesa „Apus de soare“ a lui DeLavrancea, să sesizeze ceea ce este valabil în această operă alterată în parte de concepția istorică conservatoare a autorului. Caragiale consemnează — în cronică la acest spectacol — importanța înfățișării în teatru a „prodigioasei figuri istorice a lui Ștefan cel mare și a mândrei sale epoce de eroism“, a eroicului domnitor „ce a avut săpat în fundul sufletului cuvântul cel mai sfânt: Moldova!“, dar totodată caută să prevină „năvala de marșă ieftină în arte și în literatură“,... producția de drame istorice reacționare de felul celor ale lui Gr. Ventura sau Bengescu-Dabija.

Caragiale preconizează însă o literatură dramatică a actualității, cu subiecte din realitate care să zugrăvească societatea românească de atunci. Refugiul multor autori de „drame istorice cu mare spectacol“ în trecutul istoric străin, îndepărtat, mitologic chiar, trezește de asemenea indignarea criticului care izbucnește: „Ni se mai ușureze sașiul de atâtea Apoloni și Minerve și Diane, după rețeta clasică — oribilă saturație de atâtea mardale mitologice râncezite în cartoanele de modele, ori prăfuite în rafturile cu cioburi de gips!... „In acelea, au crezut alții, tinere! D-ta și cu mine nu mai putem crede în ele“. („Apus de soare“ — Câteva note.)

În aceeași cronică, Caragiale ia atitudine și împotriva picanteriilor „moderne“, a producțiilor manieriste și stabilește rolul poetului, al dramaturgului în a crea tipuri veridice, reale, personale.

Cronicile dramatice ale lui I. L. Caragiale sunt pamflete usturătoare la adresa dramaturgiei decadente, a tendințelor de scălcie și evaziune din realitate, sunt palme usturătoare pe obrajii groși ai burgheziei și moșierimii ce făceau din literatura dramatică un pretext de divertisment pentru trândavi, dar totodată cronicile dramatice ale marelui dramaturg sunt apeluri înfocate pentru crearea unei literaturi dramatice originale, plină de dragoste pentru popor, pentru dramaturgie, care să infieze nedreptățile societății condusă de monstruoasa coaliție, care să demaște trisul adevăr al așezărilor și moravurilor României din perioada dezvoltării capitalismului. Caragiale n'a lansat însă numai îndemnuri, ci a dat el însuși, primul, exemplu. Opera sa dramatică este cea mai bună dovadă că principiile marelui critic teatral au izvorit din însăși principiile ce au stat la baza creației minunatei sale opere dramatice.

Caragiale a adus în cronicile sale dramatice o contribuție de seamă și în problemele artei actorului.

Lupta lui pentru un teatru realist nu s'a oprit la problemele repertoriului și ale literaturii dramatice. Trăind aproape întreaga viață în teatru, legat de actori, cunoscând îndeaproape problemele intime ale procesului de creație scenică, marele satiric a folosit aceeași critică, aceeași ironie usturătoare pentru a demasca toate rachiile care alterau caracterul realist al spectacolului și interpretării scenice, a făcut o analiză plină de profunzime a spectacolelor și jocului actorilor și a orientat creația teatrală spre realism, a adus o contribuție de seamă la dezvoltarea regiei în teatrul nostru și la formarea unei școli actricești care avea să cuprindă spre sfârșitul secolului XIX și începutul sec. XX, cele mai însemnate nume de mari actori din istoria teatrului nostru.

Încă din prima sa cronică dramatică pe care o scrie, Caragiale este preocupat de problemele spectacolului și interpretarea realistă. Caragiale a legat strâns problemele creației scenice de problemele repertoriului reprezentat. El arată că repertoriul de „localizări, plagiate și traducții” este prost jucat, că la baza acestor spectacole stă aceeași improvizație și lipsă de documentare care caracterizează toate aceste drame istorice cu mare spectacol „sau,” comedii de moravuri locale”, că dramaturgia decadentă, de import, are un efect nefast asupra jocului actorilor, că interpretând galeria de eroi ai dramaturgiei decadente „*artiștii și-au înmuiat din ce în ce temperamentul, pierzând cu încetul avântul dramatic și puterea comică*”.

Criticul combate toate aceste manifestări ce denaturează conținutul realist al pieselor, formele absurde de spectacol, îndepărtate de realitate, de adevărul istoric, lipsite de orice documentare.

Satira caragialiană se exercită din plin la adresa unor spectacole în care: „*Un Don Juan, despre care basmul povestește că era un ștrengar atât de nostim și de gingaș ...iese pe scena noastră ca un destrăbălat pletos, ce bocește, zbiară ca un capiu la urechea drăguței sale*”; în care „*un rege pe care istoria îl dă ca ghebos, urât, bătrân, șiret, bolnav, roșu și creț la păr, spân la mustăți și barbă — iese pe scenă ca un băiețandru înalt, frumușel, spițelat, cam prostănac și peltic*”; în care „*o dramă orientală se joacă într'un vestibul de catedrală gotică*”; în care „*părinții sunt mai tineri ca copiii și copiii mai bătrâni ca părinții; stăpânii sunt îmbrăcați prost și slugile poartă haine strălucite; oamenii din veacul de mijloc se poartă și se îmbracă ca cei din ziua de azi, iar anticii poartă mănuși, umbrelă și galoși*”.

Lipsa de preocupare pentru regie, pentru montarea spectacolului, face ca spectacolele să ia forme hibride, antirealiste iar jocul actorilor se șablonizează: „*Nici nu se mai pomenește de manierele, obiceiurile, tradițiile locale; toți, de orice vârstă, de orice neam, din orice vreme, din orice loc, eroii de pe scena noastră se îmbracă, mă-*

nâncă, se mișcă, trăesc și mor după un singur tipar”.

Caragiale vede în mod just în șablonul instaurat pe scenă în acea vreme — cel mai mare dușman al teatrului realist.

Caragiale acordă o importanță deosebită reprezentării pe scenă a eroului-masă, figurației, rolurilor secundare. În spectacolele de atunci figurația era aceeași în toate piesele, coristele purtau întotdeauna aceeași malacoave, chiar dacă jucau într-o comedie a cărei acțiune se întâmpla la țară. Regia nu acorda nicio importanță figurațiilor, decât doar numerică, tocmai pentru că nu vedea în această masă un erou principal de teatru, care avea să câștige mereu în importanță, care avea, cu vremea, să devină erou principal al teatrului. Caragiale cere direcției de scenă să facă astfel ca figurația „*să facă parte vie din comedie, să participe și în general să se gândească la îndreptarea acestor cusururi înveterate în teatrul românesc*”. („Teatrul românesc”. Deschiderea stagiunii 1878—79).

Deaceea consemnează cu bucurie în cronică la „Urâta satului” punerea în scenă mai îngrijită, jocul actorilor ca fiind „*mai aproape de natură*”, deoarece „*este hotărât și stăpânit de gândire și gândirea sta-tornicită de un studiu conștiincios*”.

Deaceea Caragiale i se poate adresa unui actor astfel: „*Mă, ai jucat bine. Dar știi tu de ce? Fiindcă n'ai vorbit ca la teatru... Mare lucru, mă! să știi să vorbești ca oamenii*”.

Deaceea Caragiale e entuziast pentru montarea realistă a piesei „Ruy-Blas”: „*vedem în sfârșit, o împărțire de roluri potrivită cu aplicările firești ale deosebiților actori; vedem actori cari și-au învățat și studiat rolurile; vedem oameni care grăesc într-o limbă frumoasă și rostesc cuvintele limpede și răspicat, încât auzul nu pierde un singur sunet; vedem mai presus de toate, actori tineri, vestea unui viitor mângâcios*”. („Cronica teatrală”. Ruy-Blas).

Criticul nostru dramatic era preocupat astfel de justa distribuire a rolurilor, de studiu, limbă, frazare și dicțiune, pentru

spectator, pentru generația nouă de actori ce vor schimba fața teatrului.

Caragiale dă un imens ajutor actorilor, discutând procesul de creație al acestora. În această privință actorii noștri de azi își pot da seama cât de înaintate erau ideile lui Caragiale despre teatru și actori, cât de adânc a pătruns acesta în intimitatea procesului de creație a actorului, elaborând o adevărată metodă de interpretare realistă.

Trei sunt — după Caragiale — elementele care condiționează creația realistă a actorului: talentul, gândirea, studiul. De aceea el cere actorului „să nu înceteze a lucra și a se instrui neconținut”.

Caragiale condiționează procesul de creație al actorului de un prealabil proces de cunoaștere care să-i dea posibilitatea acestuia să stăpânească pasiunile pe care le are de interpretat. „*Legea artistului* — spune el — *trebuie să fie stăpânirea asupra pasiunilor pe care le înfățișează*”. Studiul, documentarea, îi dau actorului posibilitatea să-și menajeze efectele, să-și dozeze cheltuiala de energie, să asigure rolului o unitate de interpretare.

Căutând să dea o definiție cât mai clasică actorului de teatru, Caragiale recurge la formula: „*artistul dramatic este un executant instrumental, al cărui instrument este însăși ființa lui materială*”. Instrumentul fiind corpul actorului, iar instrumentistul sufletul acestuia, Caragiale emite aci ideea armoniei între suflet și corp, între gândire și materie, stabilind totodată legătura indestructibilă dintre acestea în procesul de creație al actorului: „*actorul — întărește el această idee — este un instrument, al cărui instrumentist este înăuntru: spiritul, sufletul lui*”. Vorbind despre actorii exteriori, neconvingători, de acei actori cari folosesc doar instrumentul (corpul) și nu-și bazează creația pe o gândire profundă, pe un proces de trăire interioară, Caragiale insistă în mod deosebit asupra „*interiorului artistului*”. „*Acolo — spune el — stă cheștiunea cea mare; pentru că mai la urmă, orice corp sănătos și întreg, ar fi un bun instrument, dar câte instrumente admirabile în interiorul cărora doarme o brută, incapabilă de a înțelege oricât de pe de*

parte ce minuni ar putea face cu el, interiorul, cu înțelegerea și simțirea lui”. („Cronica teatrală” II).

În măsura în care actorul nu va fi un instrument acordat, sensibil și totodată un instrumentist virtuos, în măsura în care calitățile materiale și spirituale ale actorului nu acționează reciproc unele asupra altora într-o armonie deplină, creația actorului nu va fi valabilă căci „*Artistul dramatic este și un executant instrumental și un instrument: executantul e sufletul, instrumentul e corpul. Un executant virtuos nu poate mult fără un instrument perfect condiționat, ca structură și ca acordare și instrumentul cel mai perfect condiționat, în toate sensurile, nu va putea da mai nimic în mâna unui executant nedibaciu*”, ține să explice încă odată Caragiale în „Cronica teatrală” despre El. Duse și Mounet-Sully.

Caragiale se preocupă deasemenea de una din problemele cheie ale interpretării actoricești, și care a constituit un permanent subiect de discuție în lumea teatrului, anume de problema sincerității interpretării actoricești. El arată că actorul lipsit de sinceritate nu va realiza niciodată sinceritatea personajului, dar că actorul „*nu trebuie să aibă sinceritatea propriu-zisă, ci sinceritatea sincerității; cum am zice, artistul nu trebuie să simtă el — nu trebuie să aibă chiar simțirea; el trebuie să aibă simțirea simțirii*...” Este vorba în fond de sinceritatea actorului în a reda sinceritatea personajului. Extrem de importantă a fost această idee a lui Caragiale pentru orientarea procesului de creație a actorului; ea conduce — în fond — la ideea necesității unei interpretări conștiente a sincerității personajului, actorul păstrându-și permanent controlul asupra felului în care interpretează calitățile sau defectele de caracter ale unui personaj. Un actor interpret al lui Cașavencu redă sinceritatea personajului (mai bine zis nesinceritatea), în măsura în care el are sinceritatea personală de a reda în mod critic trăsăturile acestuia.

Apariția ideilor lui Caragiale despre teatru, despre arta și personalitatea actorului au întâmpinat rezistența oficialității și a

unora dintre actori. Actorii cei mai buni ai vremii își însușesc însă (unii dintre ei le dezvoltă chiar) aceste idei care vor contribui în cea mai mare măsură la formarea marilor actori realiști dela sfârșitul secolului trecut. Față de actorii care nu și-au trădat profesiunea, care n'au recurs la compromisiuri, care au militat pentru o artă realistă, Caragiale manifestă o dragoste plină de generozitate. Caragiale apreciază contribuția lui Gr. Manolescu, Aristizza Romanescu, St. Velescu, Hagiescu, Ștefan Iulian, etc. în dezvoltarea teatrului românesc.

„Nu vom uita pe aceia — scrie Caragiale în cronică la „Ruy-Blas“ — care au stat de pază la altarul Thaliei române în timpul când toată lumea îl părăsise, nu vom trece cu vederea dreptul de vechime al acelor actori, ocărăși poate, care au stat la locul lor și atunci, când aproape nimeni nu mai venea să-i asculte; nu vom micșora meritul acelor, cari, lipsiți de poziții binevoitoare și de sprijinul publicului, s'au jertfit pe sine, din iubire pentru arta dramatică; nu vom uita, în sfârșit, nici pe aceia, care au voit să facă mult bine, dar n'au izbutit decât a pregăti izbutirea urmașilor lor.“...

Caragiale pune problema educării și reeducării teatrale a actorului. A te limita la cunoașterea textului rolului cu ajutorul sufleurului, este insuficient. De aci se nasc lipsa de siguranță, stângăcia, rigiditatea, lipsa de unitate și stil, „diapazonurile“ diferite ale actorilor.

Din această cauză — arată Caragiale — actorii n'au control, nu-și stăpânesc temperamentul, nu realizează temperamentul personajului. Caragiale critică usturător profesionismul, lipsa de pasiune a unora dintre actori. Teatrul trebuie făcut cu pasiune, actorul să entuziasmeze, să impresioneze, să fie fierbinte, să trăiască el și să-i facă și pe spectatori să trăiască. „Un teatru ca să placă — spune Caragiale — trebuie să fie fierbinte, să dogorească până în fundul galeriei“.

„...Cu scălbâmbăieturi distilate, cu maniere macaronice, cu îngâmelii mălăiefe de parcă ar mesteca mucava, fără umbră de căldură și de convingere, și toate făcute în silă de dragostea personajului respectiv

din bugetul cultelor, firește că ai să umpli greu teatrul, chiar împărțind bilete gratis cu pachetul“...

„...Actorul, actorii, când ies pe scenă trebuie să fie niște posedați, să aibă pe dracul în ei: prin ochi, prin sprâncene, prin gură, prin vârful degetelor, prin toți porii să scoată pe dracul acela și să-l arunce asupra publicului...“

„Când or ieși din teatru, nici doi ochi să nu fie uscați și siguri: toți să fie împăienjeniți de emoțiune, umezi de plâns, ori de râs. Așa teatru, da. La așa teatru dă năvală publicul ca la o binefacere, căci în adevăr că nu sunt multe frumuseți pe lumea noastră mai mari decât un bun teatru“.

(„Teatrul Național“ I)

Pentru un astfel de teatru a militat Caragiale în cronicile sale dramatice, un astfel de teatru a căutat Caragiale să realizeze în perioada scurtului său directorat la Teatrul Național. Ca director al Teatrului Național a trebuit să lupte însă din greu cu opoziția cercurilor oficiale și totodată cu mentalitatea înapoiată a unora dintre actori. Intreaga sa activitate ca director al Teatrului Național constituie o activitate revoluționară în istoria teatrului nostru. Însăși venirea sa ca director al Teatrului Național constituie un protest social împotriva tradiției instaurată de liberali și conservatori, ca acest post să fie încredințat familiilor aristocratice, numelor cu rezonanțe boerești. Numirea lui Caragiale în 1888 ca director al Teatrului Național sdruncină această tradiție care privea teatrul nostru de o bună organizare administrativă și de o bună conducere artistică.

Analizând situația Teatrului Național, — în cronicile cunoscute — Caragiale spunea că „în Teatrul Național, nimeni, dar absolut nimeni, nu are autoritate deplină, nici ca putere administrativă, nici ca direcțiune artistică, și dacă nimeni n'are autoritate, firește că nimeni n'are nici răspundere“.

Venirea lui Caragiale ca director al Teatrului Național coincide cu o intensă campanie de presă ostilă din partea liberalilor și conservatorilor, campanie care nu-l scu-

tește de bârfeli, de calomnii și de insulte. Aceasta încă înainte ca noul director să fi început să muncească.

Caragiale urmărește însă ca în noua calitate pe care a obținut-o cu atâta greutate, să reînnoiască activitatea Teatrului Național, să înlăture birocratismul și indiferența care osificau activitatea creatoare a acestei instituții, să înlăture diletantismul și imoralitatea, să introducă disciplina artistică și administrativă, să creeze actorilor condițiile necesare pentru a putea aplica în practică ideile sale înaintate despre repertoriu și spectacol, despre teatru ca factor educativ, să creeze un teatru care să se adreseze unui public nou.

Răspunzând campaniei calomniatoare a presei liberale și conservatoare, care cerea titlurile ce-l îndreptăteau pe Caragiale („*accest om tânăr de naștere obscură*” — „Scrisoare — Domnilor redactori ai ziarelor din București” 1888), să dețină postul de director al Teatrului Național, autorul fluerat al „Scrisorii pierdute” și „Noptii furtunoase” — scrise și jucate deja la acea vreme, — trimite presei o scrisoare care constituie în fond programul de activitate ce și-l propunea în noua sa calitate.

În această scrisoare, Caragiale, după ce își justifică — în fața celor care i-au contestat acest drept celui mare scriitor și om de teatru din țara noastră — prezența ca director al Teatrului Național prin calitatea sa de dramaturg și cunoscător al teatrului, arată că vrea să introducă în teatru disciplina administrativă, să restabilească autoritatea teatrului, să introducă o disciplină artistică creatoare, să înlăture criza de repertoriu și de regie, să controleze efectiv munca de punere în scenă și jocul actorilor în repetiții și spectacole, să impună un repertoriu nou, original în cea mai mare parte

Caragiale ia măsuri cu caracter revoluționar pentru acea vreme când teatrul era loc de întâlnire pentru protipendada Bucureștiului. Astfel hotărăște începerea spectacolelor la ore fixe, interzicerea accesului în sală după ridicarea cortinei, stingerea luminilor în sală în timpul reprezentației, numește societari ai teatrului dintre actori tineri talentați, fără asentimentul „Comite-

tului”, angajează elevi de conservator și renunță la actori „*capî de promoție*” dacă aceștia nu se supun disciplinei artistice și vor a continua o activitate capricioasă și plină de favoruri.

Caragiale n'a reușit să-și aplice programul său de activitate în singura stagiune în care a condus Teatrul Național.

Inercările lui de a schimba repertoriul s'au ciocnit de opoziția membrilor Comitetului teatral (printre cari D. R. Rosetti). Acestora li se datorește prezența în repertoriu a comediilor pariziene și vieneze. Caragiale reușește însă, printr'o severă disciplină artistică, printr'o muncă mult mai științifică a actorilor și regiei să realizeze spectacole bune, interpretate cu măiestrie. Până și presa ostilă este nevoită să recunoască la deschiderea stagiunii cu „*Manevrele de toamnă*” localizare după Moser — că „*poate niciodată până Sâmbătă seara n'am avut o reprezentație mai viguroasă, cu rolurile mai bine învățate*”.

O mare atenție acordă Caragiale promovării tinerilor actori. Ion Brezeanu, Ion Petrescu, Maria Ciucurescu sunt doar câțiva dintre marii noștri actori care și-au făcut drum în teatru ajutați și îndrumați de I. L. Caragiale.

Caragiale caută să schimbe publicul teatrului, acel public amestecat, lipsit de tradiție, de concepție și de cultură, „*care n'are deocamdată altă unitate decât doar numele de public românesc*” („Publicul Teatrului Național”). El ar vrea să gonească din teatru „*familiile de elită*” cu cultură franțuzească, negustorii bogați ale căror soții „*învață franțuzește cu o guvernantă belgiană și piano-mecanic*” pe marii agricultori care pleacă la mijlocul spectacolului, și să aducă în teatru un public nou, căci: „*poporul care este dator să muncească cu trupul are, pentru recreerea forțelor sale tot atâta nevoie de o petrecere intelectuală*”, va scrie el mai târziu în „*Raport către d. B. Delavrancea, primarul Capitalei*”.

Caragiale n'a fost director al Teatrului Național decât o singură stagiune. Obligat de politicienii vremii să-și părăsească postul, n'a putut în acest răstimp scurt să-și pună în practică toate ideile sale reformatoare ale teatrului românesc. Dar trecerea

lui pe la direcția Teatrului Național a avut o importanță covârșitoare pentru dezvoltarea ulterioară a acestui teatru. Reformele organizatorice au persistat și după plecarea lui, actorii au continuat să aplice în munca lor principiile de creație ale marelui îndrumător spre un teatru realist. Caragiale a contribuit la dezvoltarea regiei realiste (Paul Gusti a fost un fidel continuator al său), la formarea școlii teatrale realiste dela sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

El n'a reușit să facă, în 11 luni, împotriva voinței regimului burghezo-moșieresc, din Teatrul Național, o casă de cultură a poporului, dar nu va părăsi ideea aceasta. În „Raportul” pomenit mai sus (raport asupra divertismentelor artistice-populare), Caragiale își exprima părerea că muzica și teatrul sunt „*cele mai accesibile și înțeleșului și mijloacelor publicului celui mare*” ca fiind artele cele mai populare.

Caragiale cerea în acest raport „*să se pună frâu nesațiului de câștig material în teatru*”, să se oblige teatrele să-și îmbunătățească producțiile artistice căci așa „*cum este organizat* (Teatrul Național n.n.) *ca instituțiune oficială, n'a putut și nu va putea fi niciodată un teatru popular*”. Aceasta pentru că Teatrul Național nu ține seama de gustul marelui public, oamenii ce-l conduc sunt lipsiți de interes și disprețuiesc arta națională.

Caragiale pledează pentru un teatru eliberat de injoncțiunile claselor exploatare, ale oligarhiei burghezo-moșierești și care să se adreseze unui public larg, pentru un teatru cu o activitate permanentă, „*un focar de mișcare intelectuală*”.

În acest raport luăm cunoștiință de caracterul democratic al concepției lui Caragiale despre artă și popularizarea ei în rândul maselor. El cere promovarea talentelor din mijlocul masei; („*vulgarizarea artelor evocă talente din cele mai adânci și mai umile straturi ale societății*”); revendică dreptul la cultură al truditorilor, arată necesitatea culturalizării maselor și datoria statului să organizeze manifestări culturale populare, educative.

„*Multă vreme a fost lipsit poporul nostru — își încheie Caragiale raportul — de bunătățile spirituale de care se bucurau*

popoarele cele mai înaintate... Este o datorie deci pentru acela care are puterea, să deprindă poporul cu petreceri înălțătoare și binefăcătoare”.

Desigur că, atâta timp cât a avut puterea, regimul burghezo-moșieresc nu putea să dea poporului cultură. Idealul lui Caragiale nu s'a putut înfăptui decât atunci când puterea a fost luată de către clasa muncitoare, care dă poporului cultura nouă socialistă. Pentru făurirea acestei culturi noi a luptat și I. L. Caragiale, creându-i cea mai valabilă tradiție.

Ideile lui Caragiale despre teatru, despre arta actorului și realismul scenic a fecundat creația marilor actori realiști dela sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

În scrisorile Aristizzei Romanescu („*Arta dramatică*”) sau în „*Amintirile din teatru*” ale Aglaei Pruteanu, întâlnim ideile marelui dramaturg și critic teatral. Mergând pe linia contribuției teoretice a lui Caragiale la dezvoltarea teatrului realist, Aristizza Romanescu emite părerea că procesul de creație al actorului se bazează pe o profundă gândire și pe un larg proces de cunoaștere, că numai talentul nu e suficient și că acesta se veștejește fără cultură, după cum practica lipsită de studiu nu-i suficientă, deoarece unui actor îi trebuie, prin cipii, talent, muncă, studiu. Aristizza Romanescu — prima interpretă a lui Spiridon — aplicând în munca ei principiile lui Caragiale despre arta actorului — ajunge la concluzia că: „*fiecare rol cere anumite calități, a căror împărțire se poate restrânge în: interne și externe*”.

Iar pentru a interpreta un rol în calitățile sale interne (psihologice) și externe (fizice) — actorul trebuie să fie înzestrat cu sensibilitate și inteligență. „*Simțibilitatea îl face (pe actor n.n.) să vibreze — adică să ajungă a se identifica cu personagiul reprezentat, dând vocii, figurii, mișcărilor, atitudinii, expresia necesară. Inteligența are la rândul ei, un rol și mai important, — pentru că e decisivă. Într'adevăr, simțibilitatea influențează, îndeamnă, imbrânțește, — cu alte cuvinte, e neînfrântă; îi trebuie doar o putere care s'o înfrâne,*

s'o cercuiască în limitele adevărului, în cadrul naturalului; acea putere e inteligența".

Actrița reia aici ideea lui Caragiale despre rolul gândirii în procesul de creație scenică, ideea necesității autocontrolului actorului asupra propriului său proces de creație.

Cu și mai multă claritate apar ideile lui Caragiale în memoriile artistice ale Aglaei Pruteanu.

Poziția mult mai înaintată a Aglaei Pruteanu, față de cea a Aristizzei Romanescu, se datorește faptului că marea tragediană a teatrului nostru a fost și prima interpretă a repertoriului teatral rus („Ana Karenina“, „Invierea“, „Azilul de noapte“, „Pâinea altuia“).

Sensibil influențată de literatura dramatică rusă, Aglae Pruteanu manifestă atât în viață, cât și în teatru, o arzătoare dorință de schimbare a felului de trai al teatrului.

„...pe atunci nu-mi dădeam bine seama — scrie ea despre începutul carierei sale — nu știam ce, dar simțeam că e ceva care lipsește. Intr'adevăr lipsea entuziasmul, suflul, care să dea ființă unei noi îndrumări în teatrul nostru“.

Îndrumările teatrale ale lui Caragiale și contactul cu dramaturgia rusă sunt pentru marea tragediană suflul care avea să dea viață teatrului și propriei sale arte. În munca sa de teatru, Aglae Pruteanu pleacă de la premiza enunțată de Caragiale că actorul este totodată instrumentul și propriul său instrumentist, dela principiul acțiunii reciproce între corp și suflet, între trăirea fizică, materială și spirituală.

„Rolurile pe cari le interpretăm“ — scrie artista — nu erau produsul mentalității unei ființe, care execută o meserie, așa cum a învățat-o și i-a arătat-o alții, — nu. Să cercetezi cu nesaț adâncul sufletului omenesc, oriunde și oricând, era îndeletnicirea mea principală, era studiul meu involuntar de fiecare moment — utilizat însă cu voință, armonizând totul, creind caracterelor atunci când aveau nevoie, în arta mea. Dar toate aceste calități, încă nu ar fi fost de ajuns, dacă nu aș fi fost bine dotată de natură și cu partea tehnică a „instru-

mentului“ care este însuș actorul, adică propriul său corp, pe care la porunca inteligenței lui proprii, îl face să vibreze așa cum știe și cum poate, exprimând astfel în interpretare, gândirea autorului, după ce a trecut-o prin propria sa gândire și apoi executând acțiunea: prin gest, mișcare, sentiment și vorbire“.

Această scurtă profesiune de credință asupra propriului proces de creație, cât și terminologia folosită de ea, dovedește că Aglae Pruteanu cunoștea ideile lui Caragiale despre teatru și totodată ideile înaintate despre arta dramatică, ale marilor dramaturgi ruși. Ea a aplicat principiile lui Caragiale despre teatru, interpretând pe Ana Karenina, Katiușa Maslova din „Invierea“ sau Nastea din „Azilul de noapte“, marile roluri ale dramaturgiei realiste ruse.

Această mare actriță — în care se îmbină cele mai bune calități ale omului cu marele talent al unui artist în permanentă căutare — pătrunsă de dorința unor transformări radicale (vorbind despre rolul teatrului ca un instrument al educației naționale) — spunea: *„...toate acestea se vor lămuri la timpul lor în perioada de refaceri și restaurări generale cari vor trebui să se producă“*). Mereu în căutarea ideii în artă, întrevăzând alte orizonturi, este autorea uneia dintre cele mai valoroase îndrumări practice și teoretice a muncii actorului în teatrul nostru dela sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

Aglae Pruteanu nu se mulțumește să reia ideile lui Caragiale despre arta dramatică, să le aplice în munca ei și să comunice rezultatele propriei sale experiențe. Ea afirmă necesitatea preluării experienței înaintașilor, ideia continuității în dezvoltarea artei. Actorii cei mai buni trebuie cunoscuți, arta lor dusă mai departe, ideile gânditorilor preluate, însușite și prelucrate în scopul dezvoltării tradiției realiste în artă. Aglae Pruteanu face acest lucru, ducând mai departe arta lui Grigore Manolescu sau Aristizza Romanescu, însușindu-și minunatele îndrumări în teatru ale marelui Caragiale. Astfel, ea contribuie la dezvoltarea teatrului realist și a tradiției realiste a acestuia.

Exemplul ei trebuie urmat de oamenii

de teatru de astăzi. În literatura noastră, în critica teatrală, nimeni nu a adus un aport atât de însemnat ca I. L. Caragiale.

Cele mai bune trăsături ale operei literare a lui Caragiale se recunosc și în critica sa teatrală. Cronicile sale dramatice sunt scrise cu aceeași combativitate care caracterizează întreaga sa operă. Critica teatrală a lui Caragiale demască viciile teatrului instrument al regimului burghez-moșieresc, analizează fenomenul artistic teatral în funcție de dezvoltarea societății.

Critica dramatică a lui Caragiale izvoarăște din marea sa pasiune pentru teatru, ea continuă linia satirică a creației literare și are totodată un profund caracter constructiv, prin soluțiile pe care le dă. Critica teatrală a lui Caragiale este un exemplu de combativitate, de intransigență față de teatrul cosmopolit decadent, față de descompunerea morală a lumii teatrului burghez

și, în acelaș timp, un admirabil exemplu prin patriotismul său, prin dragostea sa pentru creșterea unei dramaturgii originale, pentru realizarea unui teatru popular al sutelor de mii de trudituri.

Opera critică a lui Caragiale a însemnat o contribuție prețioasă la dezvoltarea teatrului realist în țara noastră.

Să facem ca această operă să fie cât mai larg însușită de către oamenii teatrului nostru de azi. În fața acestora stă minunata sarcină de a prelua și dezvolta în mod creator — în lumina ideologiei marxist-leniniste și a înaintatei învățături a teatrului sovietic, a teatrului realist socialist, — moștenirea criticului și omului de teatru Caragiale și a marilor noștri actori realiști din trecut. Teatrul epocii construcției socialismului în țara noastră își însușește minunata tradiție de luptă, minunata tradiție realistă a teatrului și criticii lui Caragiale.

PRIMUL ROL

Azi a venit el primul, în culise...
Privește ca'ntr'o apă în oglinda veche,
Își potrivește favoriții la ureche.
Lumina-i plină și bogată ca în vise !

Repetă'n gând o replică, apoi șoptit...
Ce strâmtă-i azi cabina, strâmți pereții...
Își potrivește centironul, eghileții...
Dar iată soneria l-a vestit !

E prima seară... Repede s'au scurs
Acele zile când cu geanta subțioară
Gonea după tramvai, sărea pe scară,
S'ajungă cel dintâi la curs.

Se vede'n seara asta chiar așa
Cum a pornit. Un ucenic de-o șchioapă...
Și-acum așteaptă — piesa să înceapă...
Îl joacă azi pe Ghiță Pristandă !

Ce bine-și mai cunoaște el „eroul“!
L-a întâlnit atâtea ani în șir,
La „cercă“, unde stăpânea, un zbir...
L-aude azi, îndepărtat, ecoul...

Prefectul cu un zâmbet mort, de iască
Da ordin: „Muncitorii du-i la post!“
În seara asta o să-l joace cum a fost,
Hulpav, viclean, fără de mască.

★

...În sală, meșterii lui toți :
Strungari și-actori ce-l învățară cum să joace.

Priveau nerăbdători spre scenă'ncoace
Cu ochii care rîd unor nepoți.

Cînd replica dintîi rosti cu'ncetul,
Parcă-i zâmbi de sus dintre cristale
Și îl simți aproape-atunci pe Caragiale
Cu dragoste privindu-și interpretul.

JUDECĂTOAREA

Chiaburul tace ; 'ncruntă din sprâncene,
Il ținuesc priviri fără 'ndurare.
Și-a irosit cuvintele viclene,
Strivit sub dreapta, aspra acuzare !

Un omuleț rânjit. O viață 'ntreagă
Mieros și prefăcut i-a fost cuvântul.
Dar el pe cinci argați i-a stors de vlagă;
Și'n loc de plată le-a săpat mormântul.

S'a isprăvit. Cum de-au putut să vadă ?
In hrube-adânci, cu rășchirate ghiare
El își ascunse, ca bănetu'n ladă
Grei saci de grâu dosiți la colectare.

S'a isprăvit. Nu-și poate-ascunde vina,
El a furat poporului din pâine.
L-au înhățat când pregătea benzina,
S'aprinde holda colectivei mâine.

Spre scaunul sever al judecății,
El nu cutează ochii să-și ridice.
Sunt oamenii ce-i știu tot drumul vieții,
Și teama-l sfichiuite cu mii de bice.

Dar mai ales îl junghie privirea,
Femeii care-i azi judecătoare.
Parcă-i o rază ce-i străvede firea;
Tăioasă rază, dreaptă, arzătoare !

E tânără. Dar fruntea i-e brăzdată,
Și fruntea asta știe, totul știe.
S'a strâns în ani de luptă încordată
Pe păru-i negru, brumă argintie.

Cum printr'un microscop privești microbii,
Ea-l cercetează cu luare-aminte.

Și ochii parcă-i spun : Noi ți-am fost robii...
Dar robii tăi de ieri îi vezi'nainte.

Și ochii-i spun : Când l-ai tocmnit pe tata,
La curtea ta, eram doar o copilă.
Nu m'a trimis la școală, — am fost argată,
Și porcii i-am păzit din marea-ți milă !

Și nu e vina ta că azi știi carte.
Partidul a dat aripi vieții mele.
...Era un sat flămând, când de o parte
Și alta, se'ntindeau holdele-ți grele.

Pe câți nu i-ai lovit în drum c'o bătă !
Și-ai jefuit de grâu bătrâni și mame.
Hectarele, prin seceta cumplită
Le-ai smuls săracilor lihniți de foame.

Nu ! Pentru tine nu cunoaștem milă !
Poporul pașnic nu te iartă, fiară !
De umbra ta, pământului i-e silă.
Veninul tău l-om face noi să piară...

Pitit pe scaun chiaburul ocolește
Privirea asta crâncenă și dreaptă.
Ea nu se'ncruntă — ci îl cântărește
Cu judecată limpede și coaptă.

În jurul ei la masă, asesorii :
Strungari, plugari cu bătăături în palme,
Și, martor, satu'ntreg : judecătorii
Pe care i-a 'mproșcat ieri cu sudalme...

Pe frunțile senine nu-i o cută.
Spre ochii dârji și clari privind hoțește,
Scrâșni chiaburul de o spaimă mută :
În ochi, osânda aspră o citește.

ACUM UN AN LA BARCELONA

O stradă'n Barcelona-acum un an.
Un jeep, și-un senator american
Își sună banii grei în buzunare.
Bani pentru Franco, gâde de vânzare.
Șoferul mână, orb, pe lângă case
Fără ferestre, neprietenoase.
Se'ncruntă senatorul și-și aruncă
Privirile, din straturi mari de șuncă.
— La dracu! Parcă e un cimitir!
(Șoferul dă din cap, spunând: — Da, sir!)

În ghidul lui citise: trubaduri,
Surăsuri, cântece, femei cu nuri
Și castaniete, lupte mari, de tauri;
— O-adevărată mină: numai aur.
Și-acum, poftim: nu-i niciun trecător.
E scos din fire domnul senator:
Nici tu surăs, nici tu însuflețire.
Din când în când, câte-un un copil, subțire
Cu-obrajii scofâlciți, îi iese'n față.
Ajunge-acum mașina într'o piață.
Tăcere-i și aici; se ține scai.
În mijlocul pieții — un tramwai
Îi taie senatorului vederea.
Azi are draci. Își scoate tabacherea
Și-aprinde o țigară. Deodată,
Zărește alt tramwai și altul, — iată,
Și toate-s goale, fără călători...
— Să'ncapă'n ele mii de senatori!
Dar ce se vede'n capul străzii oare?
Aproape-s glasuri amenințătoare.
Tot mai aproape sunt. — Ce-i gloata asta?
(Șoferul tace, scărpinându-și țeasta.)
Să fi greșit carnetul cu adrese?
Aude vorbe tot mai ne'nțelese.
Tramwaiul stă în mijloc, lung și gol.
E oare pe pământul spaniol?

Aude oare vorbă spaniolească ?
Se-apropie mulțimea să-l strivească.
Acuma deslușește bine, iată :
În frunte merg un muncitor și-o fată,
Purtând în mâini o flamură ce-l arde.
În spate sunt alți tineri, cu placarde
Pe care scrie : PAZ... pe care scrie...
(Cuvintele acestea nu le știe).
Sunt fără număr parcă, fără număr,
În rânduri strânse, umăr lângă umăr.
Sunt printre ei bătrâni, sunt și copii,
Și strigă... strigă... oare ce o fi ?
Năvalnic se revarsă'n străzi șuvoiul.
Aude clar : Jos Franco ! Jos războiul !
Întreaga Barcelonă e afară
Pe-aceste străzi — și parcă'ntreaga țară
La luptă își trimite iar poporul.
...Cutremurat, privește senatorul.
Îi bate inima — cum bate ceasul, —
Îar în gâtlee îi scade, jalnic, glasul.
Privirile îl poartă, deodată
Spre zidul unei case și-i arată
Un nume scris acolo : PASSIONARIA,
Îar dincolo de literele-i, zarea,
Și'n zare — frământarea unei Spanii,
Strigând: Jos Franco! Jos americanii!

VICTORIA IONESCU

NOUL GAVROCHE

Motto : *In locul statuei lui Victor Hugo dărâmată de ocupații hitleriști, guvernul marșalizat a ridicat pe soclu o limuzină americană „Ford”.*

(Din scrisoarea unui ziarist francez adresată „Scântei”)

I

E târziu, Parisul se-odihnește.
Garda, dela post e încă trează.
La un colț Gavroche tiptil pândește
Și pe zid cu creta desenează

O gustoasă pară mălăiață...
„Cu monarhul seamănă leit;
Uite și coroana, ce măreață!
Măi, că bine mi l-am nimerit!”

Mai târziu îl văd: el gloanțe-adună
Fără teamă, când e luptă'n stradă.
Fluerând un cântec în furtună,
A căzut Gavroche pe baricadă.

E-o poveste veche-adevărată,
Ce-a fost scrisă de Hugo în carte.
Pe Gavroche noi nu-l uităm vreodată.
Și-azi aud cum inima îi bate.

II

Ani de ani de-atunci în șir trecură...
De fasciști sunt străzile-ocupate.
Monumentul lui Hugo cu ură
Îl privesc : e-un cânt de libertate.

„Dărâmați statuia, jos cu ea!“
Tună ofițerul nebunește.
„Încă neclintit Hugo să stea
Când în Franța Hitler poruncește ?“

Numai o statue-a fost să cadă.
În poporul tău, Hugo, trăiești.

.

De-a căzut Gavroche pe baricadă,
Azi în Franța mulți Gavrochi găsești.

Unul dintre ei acum arată
Spre o limuzină-americană ;
Pe acelaș soclu-i cățărata
Unde-a stat Hugo. Și pe sub geană

O privi spunând: „Măi, ce mândrețe!
Ieri Hugo aici ! Azi, limuzine...
Știe mister Ford să ne învețe
Cum și'n Franța se trăiește bine“.

Iată-l pe Gavroche strângându-și pumnul :
Unde-a stat Hugo — mașina neagră?!
S'o sdrobească-ar vrea cu toți, ca unul
Toți Gavrochii, Franța lui întreagă!

E târziu. Parisu'n noapte-adoarme.
Garda dela post e încă trează.
Dar Gavroche, pe soclu. fără arme.
Porumbelul păcii desenează.

Flueră cum fluera'n furtună.
N'are teamă. E pustie strada.
Cântecul de luptă viu răsună,
Chiar dacă-l așteaptă baricada!

VICTOR HUGO

ÎMPĂRATUL PETRECE

Departa-i Franța pentru cei
Proscriși și-aproape e mormântul.
Petrece, prințule, cât vrei,
Vânează 'n săli de bal femei
Și prin păduri cerbi iuți ca vântul.
• Ciraci, ai regi și împărați,
Și Roma-i gata să te-admire.
Azi, clopote ! de moarte la Notre-Dame sunați,
Iar mâni, de răsvrătire !

Cei vrednici sunt loviți în plin :
Exilul, Africa-i pândește.
Compiègne de lebede e plin.
Sburzi, prințule, prin vii și prin
Păduri ; și Venus, sus, lucește ;
Cu viță 'n păr și molcom braț,
Bacanta râde în neștire.
Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
Iar mâni de răzvrătire !

Clădesc un far ocașii 'n fiare
Mișcându-se greoi pe dună.
Răsun'un corn de vânătoare,
Pădurea-i plină de fanfare,
Mestecenii sunt albi de lună ;
In lac sar câinii asmuțați,
Pier cerbii ca o nălucire,
Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
Iar mâni de răzvrătire !

Tatăl e'n temnița Cayennei,
Copiii lui de foame mor.
Ici lupul toarnă vin hienei *)
Și din potirul cu sfintenii
Bea cetățeanul mitrofor ;

* Sibour, Arhiepiscopul Parisului din acea vreme.

Iar colo 'n grotă adunați
 Râd faunii de mulțumire.
 Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
 Iar mâni de răzvrătire !

Dau morții prin foburg târcoale
 Și triști și-arată rana lor.
 Pateuri fine, trufandale ;
 Sub masa grea covorul moale ;
 Femei slăvesc pe 'nvingător :
 Au sânii din corset sălțați
 Și ochii plini de-ademenire.
 Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
 Iar mâni de răzvrătire !

Captivi, vă odihniți și voi
 Abia când moartea vă doboară !
 Supeul e cu vin de soi
 Și 'n Sèvres vechi ; pe buze moi
 Sărutul, dulce flutur, sboară ;
 Și voi, frumoaselor, îi dați
 Prilej de veșnică'noire.
 Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
 Iar mâni de răzvrătire !

Și-așteaptă moartea deportatul
 În focul Africei svârlit.
 Tu culcă-te voios în patul
 Unde Bourbonii și'mpăratul
 Și iar Bourbonii au dormit ;
 Pe perna unde-au stat culcați
 Dormi în urări de fericire.
 Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
 Iar mâni de răzvrătire !

O, doliu ! viitorul moare
 Ucis de-un fioros bandit !
 Se face astăzi nuntă mare.
 Nu-i mirele 'n calească oare ?
 Chiar el ! Cezarul mult păzit !
 Nuntiți, popoare, și cântați !
 Un ucigaș e-al Franței mire.
 Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame sunați,
 Iar mâni de răzvrătire !

25 Ianuar 1853

În românește de Al. Philippide.

Cântecul străzilor și al pădurilor.

ANIVERSAREA LUI 14 IULIE

Fragment

IN PADURE

O, cât de vesel este azi
Stejaru'nalt cu crengi vânjoase,
Ce falnic ține pe grumaz,
Pădurea cea întunecoasă!

Ca'n clipa unei mari izbânzi
Tresaltă civicul*) copac;
Așterne'n faldurii profunzi
Mari umbre care se desfac.

De unde-această bucurie
De freamătă atâta, oare,
Și verii dă cu dărnicie
O și mai mândră desmierdare ?

E paisprezece Iulie, — zi
În care-odată, pe pământ,
Și libertatea se trezi
În mii de tunete răzând.

Popor al meu, cum horcăia
Trecutul, — negru hoț de mare!
Parisu-atuncia-și gătuia,
Bastilia ucigătoare.

Atuncia un decret gonea
A nopții beznă grea din Franța
Și zarea se ilumina
Spre partea unde e speranța.

Stejarul știe-acele clipe
Când îl prădau de rămurele.
Mândru'ntindea albe aripe,
Umanul suflet, înspre stele...

Căci vechiul, galicul stejar,
Urăște noaptea, sihăstria,
Și alte legi nu-și știe doar
Decât să-și crească măreția.

E grec stejarul, e roman,
Se'nalță coama-i aspră, deasă,
Deasupra genului uman,
Intr'o lumină glorioasă.

*) Din frunzele de stejar se făceau la Romani „coroanele civice”, cu care se încununau cei care salvau viața unui cetățean. (N. T.).

Iar frunza gloriei, azi e
Trecută fără de reproș
Dela Epaminonda, pe
Tunica mândră a lui Hoch.

Bunic în codru secular,
Viața lui a fost bogată,
E Măine în al său frunzar
Și'n rădăcini e Altădată.

Vibrează până'n vârful, la toate :
La ploi, la vânturi și la soare ;
Cum fără păsări el nu poate,
Iubește libere popoare.

E ziua lui. E mulțumit.
E marea lui aniversare.
Parisul găfâia grăbit
Sub o lumină primitoare.

Băteau și tobele 'n neștire...
Zi populară, bucurie,
În care-un cântec de iubire
Leșia din urlet de mânia.

Stejaru-și sbate coama toată,
Și'n umbra-i de gigant sever,
Trecut și viitor deodată
Își împreună-al lor mister.

Eclipsa ce-i, el nu cunoaște,
Bătrânu-acesta visător.
El știe că tot ce se naște,
Și oul mut, și vânt sonor,

Și cuibu'n fericiri bogat ,
Și macii prin ruini ieșiți,
E un cuvânt de-onoare dat
De fire, celor obidiți

El știe, veșnic liniștit,
Măreț, senin, surâzător,
Că un popor e-un răsărit,
Și astrul e nemuritor.

El mă salută'n treacăt, iată,
Stejarul falnic, secular.
Și în pădurea neumblată
Ce, venerată, cântă rar,

Mii de culori împrăștiind,
Lângă stejar, în haină nouă,

Mii floricele ies pe rând
Și se răsrâng în stropi de rouă.

Aurora cea cu maci în floare
Își varsă cupa fermecată :
Își pune crinul pietre rare,
Iar roza este decoltată.

Și cimbrul a'nflorit ca'n vis,
O violetă se desmiardă,
Tămâea urcă din iris,
Garoafa pare o cocardă.

Omizilor de catifea
Iasmia'ntinde ibricele.
Arumu-și spune dragostea,
Iar roiba, luptele ei grele.

O vrabie într'un tufan
Ce o mahonie-și răsfăță,
Pune-un refren republican
În melodia ei glumeață.

La drum, măcieșii râd sonor,
Prin râpi, — tufișuri, mărăcine,
Își țin în mâini buchetul lor ;
Văzduhu-i plin de voci divine.

Și-această lume'ncântătoare,
Sub cerul ce o fericea,
Striga voioasă, zâmbitoare :
Bunicule, e ziua ta !

În românește de Demostene Botez.

MAMA CARE ÎȘI APĂRĂ PRUNCUL

În miez de codri negri, cuiabar de cucuvele,
Pe unde'n ramuri frunze-și trec șoaptele 'ntre ele.
Printre hugeacuri care par a fi pus gând rău
Copilului ei fraged, firav la sânul său,
Pândit de zile grele, pe care ea speriată
Îl ia la piept în noaptea crescând întunecată,
De cum trec lupi prin besne, chemându-se 'ntre ei,
Ce aprigă-i iubirea sălbatecei femei !

Așa-i Parisul. Urbea care întruchipează
Europa ; dreptul, slova și arta, alăptează

Un prunc ceresc ce are drept nume Viitorul.
 Necheză-ai Aurorei sirepi lângă odorul
 Culcat în cuib de raze. Iar ea, Cetatea, — mamă
 Realității care nălucile destramă,
 Ea ce trăit-a visul măreț în gânditori,
 Cetatea-având Atena și Roma drept surori,
 În primăvara blândă cu zarea 'nflăcărată,
 E dragostea, e viața, e bucuria toată.

Văzduhu-i proaspăt, cerul albastru te încântă
 Ea-și leagănă micuțul ei dumnezeu și-i cântă.
 Ce bucurie ! Mândră, spre oameni ea-l ridică.
 E-un vis ce va fi lumea, deși azi șoapta-i mică.
 E-un plod al omenirii, ce bun și nou va crește
 E-un uriaș, mic astăzi, ce Măine se numește,
 Și pentru care brazde trag vremuri viitoare,
 Și pentru ei e-o bună și blândă 'nseninare.
 Cu limpedea-i privire ea răul ocolește.

Cu idealul lumii e una, și-i zâmbește,
 Cetatea simți că este chiar a speranței casă.
 Iubind, binecuvântă ; dar dac'un nor se lasă
 Și 'ntunecă popoare, purtând cutremurare,
 Sau dacă vre-o napraznă se-abate peste zare
 Și-alunecând, grozavă, cu solzii ei în bale,
 Amenință copilul divin, — mâniei sale
 Dând drumul, — se înalță cetatea fioros,
 Și iarăși crește 'ntr'însa Parisul mâniaș !
 Detună aprig, urlă, cumplită se avântă ;
 Și, ea, 'ncântarea lumii, acuma înspăimântă !

în românește de Ion Marin Sadoveanu.

C O P I L U L

Pe-aici trecură Turcii. Ruină. Jale. Piatră.
 Chios cu vii vestite, e-o insulă deșartă.
 Erau pe-aici alei, boschete.
 Și'n valurile mării la Chios se-oglindeau
 Podgorii și palate, iar seara se vedeau
 Dansând pe țărnișă, în grupuri, fete.

Totu-i pustiu. Dar nu. Sub ziduri negre-un prunc,
Un grec cu ochii limpezi de un albastru-adânc,
Plecând intristatul căpșor,
Ca adăpost și sprijin avea un păducel,
Cu-o floare mare, albă, scăpată ca și el
Din iureșul pustiitor.

Copil desculț ce umbli pe stânci cu colții aspri !
Ce-ar trebui să-ți dăruî, ca'n ochii tăi albaștri,
Cât unda, cât cerul de Mai,
Un fulger să alunge, cu joc și fericire
Toți norii de pe-azurul din umeda-ți privire,
Să 'nalți capul vesel, bălai ?

Copile, ce să-ți dăruî, ca iarăși să-ți ridici
— Uitând o clipă jalea — pe umerii tăi mici
Aceste plete lucitoare,
Ce nemiloase foarfeci nicipând n'au cunoscut
Și răvășite astăzi pe frunte ți-au căzut,
Cum cade salcia plângătoare ?

Ce să-ți alunge oare cețoasa desnădejde ?
Să-ți dau un crin albastru ca ochii tăi, — ce crește
Pe lângă fântâni în Iran,
Sau fructul tubei — arbor gigantic, legendar, —
Pe sub a cărui umbră, aleargă-un armăsar
Mai bine de-o sută de ani ?

Ca să-mi surâzi vreî poate o pasăre să-ți caut
Cu-un vers atât de dulce, parc'ar avea un flaut
Ori țiteră ascunsă 'n gușe ?
Ce vrei ? Un fruct, o floare, vreî pasărea măiastră ?
— Ba vreau, zise copilul, rotind privirea-albastră,
O pușcă și cărtușe !

în românește de Veronica Porumbacu.

L U X

O, chip sublim al vremii viitoare,
Popoarele s'or ridica spre soare,
Pustiul mohorât va fi înfrânt,
Nisipuri prefăcute 'n iarbă deasă,
Natura 'ntreagă fi-va o mireasă
Și-un mire orice om pe-acest pământ.

Depe acuma, ochiul larg deschis,
Zărește cum frumosul mare vis
Va căpăta aevea strălucire.
Dar orice lanț în lături o să cadă
Căci e trecutul ură 'n veci năroadă
Și viitorul tot e doar iubire !

Din suferințele de azi, cumplete,
S'or ridica popoarele 'nfrățite
Zburând pe sumbra noastră înfrunzire.
Bondar trezit din zorii de lumină
Progresul ca o tainică albină
Preface 'ncet durerea 'n fericire.

Priviți cum noaptea se desface 'n pale
Pe lumea care scutură zăbale,
Uitând Cezari, uitând Capeți netoți,
Și peste-atâtea tinere popoare
Deschide sus etern străjuitoare,
Imense aripi, Pacea pentru toți.

O, Franța mea trezită dintre morți,
Vestmânt rămas curat pe care-l porți,
Triumf după dureri înăbușite !
Zvonește munca 'n roșii fierării,
Zâmbește sus ; iar cintezi și scatii
Aleargă prin răsurile 'nflorite.

Rugina mușcă dârz din halebarde,
Din tunurile voastre, din bombarde,
Din ele n'o rămâne până mâine,
Nici ciob în care-ar mai putea să'ncapă
Răcoritor un singur strop de apă,
Nimic, o căpitan, nu va rămâne !

Necazuri, pisme mâine-or fi povești
Și inimile toate omenești
De-acelaș gând însuflețite vin,
Și 'nmănuncherea lor va fi superbă,
Destinul ia, să lege-această jerbă
Frânghia veche-a marelui tocsin.

Pe cer afund un punct a scânteiat
Priviți-l toți cum crește ne'ncetat,
Se-apropie măreț, strălucitor,
Republică pe veci universală,
Ești astăzi numai o scântee pală,
Dar mâine fi-vei soare orbitor !

CÂNTĂREȚUL MÂNIEI DREPT E A POPORULUI

Era în Franța primilor ani din cel de al XIX-lea secol. Amarnic început de veac! Încă nu se stinseseră ecourile revoluției dela 1789. În atmosfera socială mai stăruiau norii de praf ridicați pe zidurile prăbușite ale Bastiliei. Pe străzile Parisului păseau încă unii din vechii luptători de pe baricadele revoluției. Numai unii însă. După ce trădase lozincile în numele cărora se ridicaseră masele populare spre sfârșitul celui de al XVIII-lea secol, burghezia arestată conducătorii revoluției și deslănțuise teroarea sângeroasă contra-revoluționară. Vârfurile acestei burghezii îl vor aduce, mai târziu, la putere, pe Napoleon. În numele și pentru interesele burgheziei el va purta războaiele sale pe tărâmurile Europei.

Pe drumurile bătrânului continent soldații lui Napoleon păseau flămânzi, dar victorioși. Și, fenomen interesant, dar istoricește explicabil, soldații acestei armate de cotoire îndeplineau totuși rolul de purtători ai ideilor înaintate ale revoluției. Cu ei, prin ei, fără voia lor, boarea fierbinte și proaspătă a revoluției adia peste țările vremelnice asuprite de Napoleon.

În acest timp, în Franța domnea mizeria. În foburgurile Parisului, în orașele industriale, în satele Franței, foamea își arăta colții. Ușile negre ale marilor ateliere — în care munca se îndeplinea în condiții îngrozitoare — înghițeau tot mai mulți lucrători, tot mai multă carne umană.

Războaiele lui Napoleon aduceau câștig burgheziei. Poporul purta însă greul.

După ce obținuse victorii fără precedent în istorie, Napoleon a sfârșit prin a fi în-

frânt. Ridicându-se în apărarea patriei cotoite, poporul rus a zdrobit armata până atunci invincibilă a lui Napoleon.

Restaurarea monarhiei nu a schimbat însă situația poporului. S'au schimbat stăpânii, au rămas însă aceiași oprimați. Poporul Franței nu a stat nepăsător sub jug. În 1830 răscoala din Paris, în 1831 aceea din Lyon, în 1848 izbucnirea revoluției iar în anul 1871 proclamarea Comunei din Paris. Toate aceste uriașe ridicări populare constituiau modul în care poporul își exprima revolta, dorul de viață mai bună. Ele apar deci ca o continuare logică a marii revoluții, ale cărei ecouri dăinuiau, amplificate, vreme de aproape un secol.

De fiecare dată aceste explozii de revoltă populară au fost întâmpinate cu ură de burghezia care a folosit victoriile maselor populare în interesul ei. Așa a procedat la 1830 când, după triumful forțelor populare, a adus pe tronul Franței o nouă progenitură a familiei Bourbon, ramura Orléans.

Răscoala din 1831 însă, și revoluția dela 1848 au fost înăbușite în sânge. După reprimarea revoluției, burghezia a adus în fruntea statului francez pe Louis Napoleon. La 2 Decembrie 1851, printr-o lovitură de stat, acesta avea să-și croiască drumul spre dictatură. Ea a căpătat ființă legală peste un an, la 2 Decembrie 1852, când Louis Napoleon devin Napoleon al III-lea, când burghezia câștigă un nou instrument, un nou sprijin.

La 1870 însă, în urma dezastrului armatelor napoleoniene se proclamă din nou republica. Peste un an ia ființă — vre-

melnic — în urma primei revoluții a muncitorilor, Comuna din Paris. Și ea avea însă să fie înăbușită de burghezia franceză, de data aceasta în alianță cu Bismark.

Acest secol a trăit sub semnul marilor prăbușiri istorice. În el s'a îndeplinit zdrobirea deplină — în Franța — a feudalității, în el masele muncitoare au dat primele lor asalturi organizate împotriva burgheziei.

În această epocă, luminată de focul uriaș al revoluțiilor și războaielor poporului, a trăit marele scriitor al poporului francez — Victor Hugo. El s'a născut la 26 Februarie 1802, în Besancon, ca cel de al treilea fiu al unei familii mic-burgheze. Revoluția și apoi imperiul au grăbit urcușul pe scara socială a tatălui său. Acesta va ajunge mai târziu general napoleonian. În timpul copilăriei sale, Victor Hugo își urmează părinții în Italia, Spania, Insula Elba și Corsica.

După prăbușirea imperiului, familia Hugo se stabilește la Paris. Aici, la liceul Louis le Grand, viitorul scriitor își face studiile, dealtfel destul de mediocre. Pasiunea pentru literatură se manifestă de timpuriu. În 1817 (la 15 ani) Hugo obține o mențiune la Concursul Academiei franceze. De-atunci drumul său este în permanent suieș.

Lovitura de stat a lui Louis Bonaparte întrerupe un timp această carieră strălucită. Adversar al împăratului, Hugo este exilat din țară și se refugiază pe insula Jersey și mai apoi în Guernesey. Scriitorul nu se va reîntoarce în țară decât în 1870, la proclamarea Republicii. Victor Hugo mai trăiește până în 1885. Moartea îl găsește pe culmea gloriei. Il adusesse aici nu doar vastitatea operei sale, ci suflul generos, marea pasiune a scrierilor sale care, într-o înaltă formă artistică, sunt puse în slujba idealurilor înaintate ale umanității.

Opera lui Victor Hugo este uriașă. Ea cuprinde volume de versuri, piese de teatru, romane, pamflete, studii de critică literară și eseuri. A judeca această operă numai în evoluția ei istorică, a o analiza în largi categorii literare sau tematice înseamnă a nu pune în valoare ceea ce este mai reprezentativ pentru figura marelui scriitor. Importanța operei hugoliene constă în capacitatea scriitorului de a înțelege și a participa la viața și evenimentele timpului, fă-

cându-se interpretul idealurilor de libertate ale poporului său.

Urmărirea acestei linii presupune, cum e și firesc, și punerea în lumină a limitelor pe care le-a avut capacitatea de înțelegere de către scriitor a vieții.

Victor Hugo a trăit o epocă de mari zguduiri sociale. Sub ochii scriitorului s'au dat marile bătălii ale poporului împotriva impilor săi. Scriitorul nu a rămas surd la chemarea epocii sale. Ar fi fost, dealtfel, împotriva viziunii sale artistice. Concepția despre artă a lui Victor Hugo era una progresistă, avansată.

În scrierile sale, Victor Hugo își exprimă limpede crezul artistic. Semnificative — nu numai pentru concepția sa despre artă, dar și pentru înțelegerea operei sale sunt versurile din poezia „Rolul poetului” — cuprinsă în ciclul „Raze și Umbre” — poezie apărută în preajma revoluției dela 1848.

*Poet' n zilele urgiei
Mai bune zile pregătește.
El este omul utopiei:
Înfîpt aici, în zări privește.
În mîna lui încăpătoare,
Fie că-i beznă sau că-i soare,
El ține, ca un prooroc,
Deasupra tuturor, vie
A viitorului făclie
Ce-și scapără nestinsul foc.*

(în românește de Petre Solomon)

Se desprinde, din aceste versuri, înflăcărata credință în rolul artei ca expresie a realității în mers ascendent și înțelegerea poetului ca un cântăreț al acestei ascensiuni.

Aceeași idee a exprimat-o scriitorul și în prefața volumului de versuri „Voci lăuntrice” :

„Dacă omul are graiul său, dacă natura îl are pe al său, și evenimentele își au graiul lor. Autorul a socotit totdeauna că misiunea poetului este de a uni într'un singur mănunchi acest întreit glas”.

Într-o altă prefață, ideea revine, de data aceasta cu tendință de generalizare :

„Orice poet autentic trebuie să întrunească

suma ideilor timpului său" (Prefața la volumul „Razé și Umbre“)

Fără îndoială că termenul „sumă“ trebuie înțeles în sensul de culme a ideilor celor mai înaintate, mai semnificative pentru epocă, și nu ca aglomerare numerică.

Nevoia de împărtășire a crezului artistic revine ades în opera lui Victor Hugo. Aceasta nu este întâmplător. Plasându-și profesiunea de credință pe coordonatele epocii sale, crezul poetului apare ca o formă de luptă împotriva literaturii care nu este legată de aspirațiile înaintate ale societății omenesti. Pe planul mișcării literare, poziția lui Hugo este una înaintată. Această poziție trebuie înțeleasă nu în sine, ca un moment intim al procesului de creație, ci în raport nemijlocit cu viața epocii în care și din care s'a inspirat poetul.

În momentele de răscruce istorică pe care le-a trăit, spunându-și cuvântul cu privire la rostul artei, Hugo lua în chip direct parte la frământările actualității. În volumul „Pedepse“ — adevărată capodoperă a poeziei cetățenești, progresiste — există o poezie intitulată semnificativ „Ce spunea poetul în 1848“. În ea se reflectă, ca într-o oglindă cu ape limpezi, poziția poetului — cu posturi înaintate și cu graniți ale înțelegerii. Victor Hugo socotește că, în anul 1848, în dogoarea revoluției trebuie :

*Să răstorni eșafodul și să aperi, slujind,
Rânduiala și pacea, de tirani atacate,
Pe soldații aceștia'nșelași, pe-al tău frate
Sărman, din popor, în temniți svârlit,
La fel libertatea cea mândră, cu chipul
măhnit.*

(În românește de Petre Solomon)

Linia ascendentă este întretăiată de acente utopice. Poetul vede lupta maselor populare împotriva burgheziei ca un război fratricid și socotește drept o datorie a sa să lupte „singur și dezarmat“. Combativitate înflăcărată pe care o întunecă un fals umanitarism. Dominant este accentul de revoltă. El este tras înapoi însă de ghiuleaua falsului umanitarism. Aceasta decurge din iluziile poetului care-și închipuie că antagonismele pot fi rezolvate fără luptă. Explicația acestei poziții utopice — de care apoi Hugo s'a despărțit — se află în însăși po-

ziția politică a scriitorului, care credea pe atunci în revoluția burgheză, sau mai bine zis în lozincile ei.

Protestul lui Hugo capătă însă virulență atunci când și poziția poetului prinde a se limpezi. În 1848, poetul credea în sinceritatea lozincilor de luptă ale burgheziei. Lovitura de stat a lui Louis Bonaparte, teroarea care avea să-i urmeze precum și agravarea situației economico-sociale a Franței, risipesc iluziile scriitorului. În exil, Victor Hugo va scrie acele versuri acide, pline de sarcasm, împotriva poezilor al căror glas nu vibrează pentru idealurile mari de libertate.

„Părășiți azurul“ strigă poetul, „fiți lei dacă doriți să participați la marile răscoale.“

Poezia cuprinzând versurile mai sus citate poate fi redată și azi în întregimea ei, fără a-i fi alterată actualitatea. Aceasta nu înseamnă că vremea a stat pe loc, că cerințele artei au înghețat, ci că marele scriitor a știut să se îndrepte spre acele piscuri ale gândirii umane pe care veșnic oamenii vor urca pentru a avea perspectiva largă, cuprinzătoare :

*Poeți, cântați ! În cuiburi, sub gingașe
frunzare,*

*Chiar în amurg de viață
Vă surâd zorii, iată. Fiți singurii pe care
Iubirea îi răsfață.*

*Poetul e un cântec pe-o rană așezat,
Ușure ca un zvon.
Copil, el este Platon de-albine sărutat.
Bătrân, e-Anacreon.*

*Poeți, trăiți, iubiți, din aripi fâlțâind
Pe-ascuns vă bucurați.
Vă cheamă fericirea la veșnicu-i colind.
Dar de vă-apropiați*

*De-uriae revoluții, de-abisul lor cumplit
Cu munții, împrejur,
Înfățișând calvarul în chipuri de granit,
— Lăsați-vă de-azur !*

*Lăsați deoparte-amorul, huzurul, voia bună.
Cu inimi mari, porniți
Pe marea suferinței, bătută de furtună.
Victorioși să fiți !*

*De șase mii de ani în lanțuri, omenirea
Ridică fruntea azi,
Pornind la dârză luptă cu vechea asuprire,
Cu vechiul ei necaz.*

*Când intri'n revoluții îți trebuie tărie.
Fiți paseri dacă vreți,
Dar nu sburați în hăuri sub crunta vijelie :
Fiți lei dacă puteți.*

(În românește de Petre Solomon)

De pe această înălțime — doi ani mai târziu — în prefața volumului „Contemplări”, acelaș poet își socotea opera ca o oglindă a vieții. În această operă scriitorul este el însuși un erou de viață, concentrând în persoana sa, în sentimentele sale, pasiunile și frământările colective. Două trăsături se desprind din acest citat — deosebit de semnificative și elocvente: înțelegerea operei literare ca o oglindă a vieții și — decurgând din aceasta — concepția justă asupra tipizării în opera de artă. În chemarea pasionată către cititor, în apelul plin de patos, răbufnește și atacul împotriva individualismului. Individualism primar, zoologic, el conducea pe scriitori pe vârfurile înghețate ale singurătății, unde lira nu poate scoate decât accente tânguioase și stinghere. Dimpotrivă Hugo, adresându-se cititorului, îi spunea că atunci când pronunță cuvântul „eu” vorbește despre „noi”, că poetul deci scrie pentru oameni și se consideră o parte integrantă a umanității.

Hugo nu și-a socotit nicicând scrisul ca un jurnal al durerilor sale miniaturale. El și-a consemnat freamătul lăuntric numai atunci când durerile și bucuriile sale erau acele ale inspiratorului și cititorului său, poporul. Deaceea versurile, ca acele cuprinse în volumul „Anii funești”, au o asemenea forță pentrucă, exprimând credințele poetului, exprimă totodată și aspirațiile masei:

*Iubesc vâlmășagul,
Iureșul arzând,
Desnădejdea'n care
Pe regi îi doboară
Iambul spumegând.*

*Iubesc ura dreaptă
Când e înțeleaptă
Și când e senină
Ea Electra care
Ca un spectru mare
Urcă în lumină.*

(În românește de Petre Solomon)

Citatele răzlețe nu întocmesc un cod artistic pe care Hugo l-a creiat. (De fapt, în scrierile beletristice, scriitorul nu a făcut considerații estetice. Studiul despre Shakespeare dovedește însă cunoștințele literare și orientarea realistă a lui Hugo). Ele exprimă însă cu limpezime poziția pe care scriitorul a avut-o față de artă și artist și despre rostul lor în viața societății.

Hugo a avut limite și oscilații. Era firesc și istoricește explicabil. Incepând însă cu anii maturității sale literare (care nu sunt aceeași cu-ai maturității fizice) — dela prefața la „Cromwell” (1827) — credința în misiunea socială a literaturii și a scriitorului nu s'a schimbat în trăsăturile ei de bază.

Dacă le-ar fi conceput izolate de restul operei, răbufnirile poetice închegând profesiunea de credință artistică a lui Hugo ar avea o valoare mai scăzută. La Hugo nu a existat însă un decalaj între concepția sa despre rolul artei, despre sarcinile sociale istorice ale scriitorului și practica literară. De aceea părerile lui Hugo se concretizează artistic în opera sa. Din această pricină ele se verifică în etapele de dezvoltare ale drumului de creație pe care l-a străbătut scriitorul.

Victor Hugo a fost un mare poet cetățean, cetățean nu numai al patriei sale, dar al întregii omeniri luptătoare pentru libertate. În opera sa și-au găsit o înaltă oglindire artistică marile momente ale istoriei poporului francez. Trăsăturile fundamentale ale operei lui Victor Hugo, care nu pot fi despărțite una de cealaltă — lupta pentru libertate, patriotismul, dragostea pentru popor, credința și speranța într'un viitor fericit — pot fi urmărite în etapele de dezvoltare ale creației poetului. Aceste trăsături s'au împ.înit într'o operă realistă, pusă în slujba marilor idealuri ale scriitorului.

E dificil să stabilești granițe înăuntrul cărora s'a dezvoltat creația unui scriitor. Procedând în chip rigid, mecanic, poți ajunge la o apreciere arbitrară. Totuși există, în evoluția operei lui Hugo, momente de răscruce, care marchează cotituri și totodată etape. E drept, acestea au fost pregătite de numeroase elemente anterioare; ele nu reprezintă deci decât continuarea unui bogat filon aurifer pe care transformările istorice l-au pus în valoare.

Primele scrieri literare ale lui Hugo (1817) poartă pecetea căutării unei orientări în viață. Scriitorul nu și-a făurit încă o linie precisă. Din această cauză el cade sub influența regaliștilor. Odele și baladele sale (1826) sunt expresia orientării sale politice. Sfârșitul acestei etape îl anunță prefața la piesa *Cromwell* — adevărat manifest program al romantismului.

Acest manifest cuprindea ceea ce avea să se numească „legile romantismului”. Hugo anunța în această prefață principiile de bază ale mișcării romantice. În primul rând se lansa lozincă dărămării regulilor tradiționale ale inspirației literare, Hugo lua poziție împotriva imitației clasicilor, cerând ca inspirația să-și soarbă seva din viață. Eroi prin care scriitorul dă imaginea fluxului vieții trebuie să fie oameni complexi, nu încarnarea unei singure virtuți. Ei trebuie înfățișați cu toate greșelile și contrastele ființei lor. Al treilea principiu enunțat de Hugo se ridică împotriva unității de acțiune care fusese instaurată de clasici. În directă legătură cu acest principiu era formulată necesitatea cadrului concret în care se desfășoară acțiunea operei literare. Concluzia acestor principii, încununarea lor era: „să învățăm dela Shakespeare”.

În condițiile istorice în care s'a dezvoltat, romantismul reprezenta un fenomen progresist. El dărâma canoanele anacronice și antirealiste ale unității de acțiune, ale personajelor — simbol al unei calități eterne, și lupta pentru adevăr în artă. Adevărul la romantici nu era însă același ca pentru realiști. Hugo visa un adevăr ideal, oarecum opus adevărului vieții. Pentru a exprima acest adevăr, datele realității nu erau socotite preponderente; imaginația scriitorului constituia factorul determinant. Printr-o

bună parte a operei sale, Hugo a desmințit însă acest principiu. Prin ceea ce este mai bun și avansat în opera sa, Hugo a trecut adevărul vieții în acest adevăr artistic. Aceasta a făcut-o împotriva a ceea ce ei însuși numeau adevăr-echitate.

Fenomen progresist atunci când milita pentru idei înaintate, romantismul a constituit o frână a progresului, când a exprimat regretul claselor cărora dezvoltarea inevitabilă a istoriei le-a smuls pozițiile dominante.

Din acest punct de vedere putem distinge două feluri de romantism. Unul înaintat, progresist, celălalt retrograd și paseist. Acel al lui Hugo a fost unul avansat, născut în lupta împotriva conservatorismului monarhic.

Ruptura lui Hugo de conservatori devine mai evidentă după revoluția din 1830-31. De atunci și până la exilarea sa (1852), Hugo străbate o etapă în care baza politico-socială a operei sale se lărgeste, orizontul său devine mai larg, poziția sa, sub influența revoluțiilor din 1830, 1831, 1848, mai avansată.

Ar fi arbitrar să tăiem legăturile între aceste două etape. Scriitorul odelor și baladelor regaliste și conservatoare scrie totuși în 1825 romanul „*Han D'Islande*” (Acesta fusese precedat (în 1819) de „*Bug Jargal*” în care se vedeau semnele artei realiste, progresiste a scriitorului). Acestea se concretizau în atitudinea critică față de societate și dorința de a construi o altă lume, mai dreaptă, în care omul să fie o ființă liberă). Cu toate deficiențele sale care izvorăsc din confuziile politice ale scriitorului, *Han D'Islande* reprezintă un moment important în creația lui Victor Hugo. Eroul romanului, Ordener, este fiul vice-regelui Danemarcei. El pleacă într-o expediție plină de peripeții cu scopul de a-l salva pe tatăl iubitei sale care se afla închis într-o fortăreață. În drumul său Ordener întâlnește un monstru numit *Han D'Islande* pe care în cele din urmă îl răpune. Subiectul în sine nu prezintă importanță. Faptele de viață însă, prin care el capătă contur, au o semnificație deosebită. În cursul călătoriei sale, Ordener trece prin târmuri locuite de mineri. Eroul romanului participă la o răscăleală a acestora. Tema luptei pentru liber-

tate împotriva exploatării prinde astfel a miji în creația lui Hugo.

Ordener nu este o ființă abstractă, ruptă de contingențe materiale. El este un om autentic, apropiat de popor și iubit de acesta pentru că i s'a alăturat. Poporul pentru Hugo nu se prezintă ca o nesfârșită masă informă, ci ca un uriaș rezervor uman în care se profilează chipuri, individualități distincte. Așa este, de pildă, minerul Norbid, reprezentant al maselor muncitoare. El este zgârcit cu căldură, cu dragoste, deși într-o perspectivă oarecum idilică. Opus lui ca poziție de clasă și caracter este contele Alfred, un om meschin, intrigant, lipsit de valori morale. Este interesant că Hugo a pus față în față reprezentanții a două lumi în înțeleștare. Simpatia scriitorului s'a îndreptat spre popor, personificat în figurile minerilor și pescarilor, iar ura sa, împotriva reprezentanților aristocrației feudale.

Viziunea utopistă a scriitorului limitează însă valoarea realistă a romanului. Acesta este străbătut de idilism. Insuși eroul central nu este de fapt un revoluționar, el aduce mai degrabă cu un narodnic pe care idealuri generoase și vreme-nice îl îndreaptă spre popor, — pe care-l tratează de altfel cu o anumită condescendență. Triumful cauzei pe care o reprezintă Ordener se datorește nu spiritului revoluționar al acestuia, ci faptului că este fiul vice-regelui.

Cu toate aceste lipsuri, romanul explică linia progresistă care se va acceptua în cea de a doua etapă a operei hugoliene. Semnul acestei etape îl dă drama „Cromwell”. Ea este scrisă în condițiile apropierei scriitorului de republicani, apropiere care se adâncește între anii 1827-1830. În general, cu cât se apropie de revoluția de la 1830, Victor Hugo se îndepărtează de regaliști, își limepește orientarea, lărgindu-și înțelegerea vieții în multilateralitatea ei.

Tema luptei pentru libertate care licărise în „Han D'islande”, revine amplificată și adâncită în „Cromwell”. La baza conflictului dramatic se află complotul regalist împotriva lui Cromwell. De-acolo pornesc firele acțiunii. Prin desfășurarea ei dramatică, prin personagiile care cresc în decursul ei, în condițiile istorice ale Angliei secolului, piesa este o imagine veridică a revoluției engleze.

Eroul central al piesei, Cromwell, este reprezentantul poporului, personificarea luptei pentru libertate. În contrast cu el, regaliștii sunt reprezentați ca lipsiți de calitate morale, de demnitate și de curaj. Exponentul tipic al acestei caste este Rochester. Atunci când nu sunt lipsiți de calitate morale, regaliștii sunt înfățișați ca mărginiți, cu un limitat orizont politic și de viață. Este cazul lordului Oseborne pe care-l trag la fund bolovanii prejudecăților de clasă.

Spre deosebire de aceste epave umane, Cromwell apare ca un om cu însușiri complexe. El este o ființă dinamică, hotărâtă; un om inteligent, cu clarviziune politică. Hugo nu-și idealizează totuși personajul. Semnificativ pentru atitudinea progresistă a lui Hugo este faptul că deficiențele lui Cromwell sunt prezentate ca fiind acele care îl conduc spre trădarea revoluției. Stingher, rupându-se de popor, Cromwell este gata la un moment dat să trădeze revoluția pe care el o duse la izbândă și să readucă monarhia. Hugo arată însă că a te opune mersului înainte al istoriei, înseamnă să fii condamnat la piere. Din această pricină, Cromwell este mare atâta timp cât reprezintă poporul, cât încarnează virtuțile sale. Atunci când se rupe de mase, el devine un om mic, mărginit, a cărui viață și probleme nu mai prezintă interes.

Revoluția din 1830 pune o pecete adâncă asupra creației scriitorului. Scrisul său devine o formă de luptă politică, un protest împotriva monarhiei. Rodul acestei linii este printre altele — piesa „Marion Delorme” (1831). Cenzura interzice reprezentarea acestei lucrări dramatice, din pricina atitudinii antimonarhice a autorului. Terminată înainte de revoluție, piesa a putut fi jucată abia după Iulie 1830.

Linia ascendentă, progresistă, a operei lui Hugo se cristalizează în această perioadă în piesele de teatru „Hernani” (1830), „Ruy Blas” (1838), în romanul „Notre Dame de Paris” și în volumul de poezii „Orientale”. Ea este pusă în lumină de orientarea tematică a scriitorului, de cadrul de viață cuprins și de eroii operelor sale literare. Scriitorul Hugo își continuă orientarea spre temele luptei binelui împotriva răului, a dreptății împotriva nedreptății. Cadrul de viață este frământat de antago-

nisme, de lupte. Poziția scriitorului apare însă evidentă mai ales în alegerea personajilor. Într'adevăr, Hernani și Ruy Blas sunt oameni aruncați la periferia societății. Hernani, fost nobil, este un brigand care luptă împotriva regelui. În ciuda aparențelor care-i sunt nefavorabile, Dona Sol îl iubește. Însăși această iubire care se naște împotriva canoanelor societății, constituie un element puternic progresist, protestatar.

Idilismul scriitorului, care regisează intervenția plină de clemență a regelui (dăruind grație fostului brigand), limitează dar nu anulează lupta lui Hernani împotriva nedreptății societății.

Ruy Blas este un lacheu. Printr'un lanț de împrejurări el ajunge prim ministru al Spaniei. Cititorul superficial ar fi înclinat să vadă în istoria lui Ruy Blas doar pitorescul situațiilor, doar dramatismul legăturii de dragoste a lacheului cu regina Spaniei. Acestea sunt însă numai elemente ale conflictului și nu cele mai importante. Importantă este figura lui Ruy Blas, care încarnează virtuțile poporului, care dovedește că acesta are calități superioare opresorilor săi, că el poate nu numai să se conducă, dar să și conducă. Forța conflictului este dată nu de întorsăturile neprevăzute ale acțiunii, ci de înfruntarea lui Ruy Blas cu nobilimea. Aceasta este zugrăvită fără cruțare, cu toate „însușirile ei“. Rapace, crudă, meschină, așa apare aristocrația oligarhică. Ea se reliefează cu atât mai josnică cu cât este pusă în contrast cu poporul al cărui reprezentant este Ruy Blas.

O imagine strălucită a poporului, cu atât mai strălucită cu cât este mai uriașă, a dat-o Victor Hugo în romanul său „Notre Dame de Paris“. Publicat la un an după revoluția din 1831, romanul este o frescă realistă a Parisului din secolul al XV-lea. Alegând acest moment istoric, scriitorul nu a fugit de actualitate. Dimpotrivă, evocând trecutul, el a făcut-o cu înțelegerea omului care a străbătut revoluția dela 1830. Din această pricină, în centrul romanului stau marile mase ale poporului și decलाsații, „paria“ societății. Eroii centrali sunt țiganka Esmeralda și clopotarul Quasimodo. Ei, și nu Claude Frollo, clericul aristocrat, reprezintă ceea ce este bun și frumos în viață. Marea forță a romanului este dată

de imaginea poporului. Pentru prima oară în istoria literaturii franceze a fost creat un asemenea tablou uriaș. Poporul apare ca un nesfârșit torent uman, plin de calități și virtuți. Dragostea pentru popor l-a condus pe Hugo să descopere virtuți și în mijlocul celor mai decలాsați cetățeni ai Parisului — locuitorii „Curții miracolelor“.

Aceeași dragoste pentru popor stă la baza frumoaselor versuri ale poeziei „Copilul“ din volumul „Les Orientales“. Eroul poeziei este un copil grec. El simbolizează poporul grec, luptător împotriva cötropitorilor turci. Și atunci când poetul, în dorința de a ajuta copilul cu ochi senini, azurii, îl întreabă ce dorește, acesta îi cere arme pentru ca să lupte.

*Pe-aici trecură Turcii. Ruină. Jale. Piatră.
Chios cu vii vestite, e-o insulă deșartă.
Erau pe-aici alei, boschete,
Și'n valurile mării la Chios se-oglindeau
Podgorii și palate, iar seara se vedeau
Dansând pe țarm, în grupuri, fetē.*

*Ca să-mi surâzi vreī poale, o pasăre să-ți
caut
Cu-un vers atât de dulce, parc'ar avea un
flaut*

*Ori țiteră ascunsă'n gușe?
Ce vrei? Un fruct, o floare, vreī pasărea
măiastră?*

*— Ba vreau, zise copilul, rotind privirea
albastră,*

O pușcă și cartușe!

(în românește de Veronica Porumbacu)

Această luptă, Victor Hugo nu a înțeles-o însă totdeauna. În cea de a doua etapă a creației sale, scriitorul, care a trăit totuși revoluțiile dela 1830—1831, 1848, a avut un șir de confuzii, de contradicții, față de linia progresistă, a scrierilor sale, datând din aceeași perioadă.

Scriitorul nu rupe definitiv cu regaliștii până după revoluția din 1848. Din această pricină volumele sale de poezii „Frunze de toamnă“ (1831), „Cântecele de amurg“ (1835), „Voci lăuntrice“ (1837), siau încă în umbra credințelor monarhice sau a simpatiilor scriitorului pentru primul Napoleon.

Afecțiunea pentru rege sau împărat se îngemănează cu un sentiment paseist, de regret pentru timpurile apuse. Pentru scriitorul care scrisese „Ruy Blas“, „Hernani“, „Cromwell“, „Harr D'islande“, „Notre Dame de Paris“ și chiar multe din poeziile cuprinse în volumele citate mai sus, faptul pare ciudat.

Un aspect interesant îl constituie faptul că notele realiste protestatare au fost până acum mai evidente în operele de proză și teatru. Abia după ce revoluția dela 1848 — la care Hugo ia parte activă — se sfârșește prin instaurarea lui Napoleon al treilea, situația se schimbă. Poetul, luptător îndârjit împotriva noului imperiu este exilat. Atunci începe a treia etapă a creației sale, cea mai fructuoasă, cea mai deplină. În această etapă locul dominant îl ocupă versurile.

Fără îndoială o explicație deplină nu poate fi dată. Se poate pune totuși problema sensibilității scriitorului precum și a raportului dintre sensibilitate și idei. Ideile scriitorului aparțin de-acum forțelor revoluției. În proză ele s'au exprimat mai ușor. Sensibilitatea însă, lirismul poetic, rămăsese în urma ideilor, tributari vechilor afecțiuni. În poezie el și-a găsit cadrul de dezvoltare. Posibilitatea acestei contradicții se află în poziția scriitorului protestatar — lipsit însă de baza științifică a protestului său. Protestul acesta devine totuși de o corosivitate rar întâlnită în literatură — în timpul exilului. Atunci își scrie Hugo operele cele mai puternice.

Obiectivul central al atacurilor sale, în această perioadă, îl constituie Napoleon al III-lea. Napoleon „cel mic“, cum îl numește în pamfletul pe care-l scrie la Bruxelles. Tot Napoleon constituie obiectul romanului „Istoria unei crime“ scris în 1852 și publicat 20 de ani mai târziu. Romanul face istoria loviturii de stat pe care a dat-o Napoleon al III-lea, din inițiativa și cu sprijinul burgheziei franceze. Titlul romanului este edificator pentru atitudinea scriitorului față de personagiile și evenimentele pe care le-a oglindit.

Capodopera creației sale poetice o constituie volumul de poezii „Pedepse“ (1853). Vorbind despre sine, Marat se numea „mânia dreaptă

a poporului“. Când răsfoiești paginile fierbinți ale „Pedepselor“, îți vin în minte cuvintele marelui tribun al revoluției. Ele se potrivesc și scriitorului exilat departe de patria sa, cuvântând însă fierbinte, pentru poporul de care se simțea aproape. Omul acesta, singur, se războia cu asprime, fără cruțare și fără șovăire, cu împăratul Franței, stăpânul absolut al unei țări pe care o împilase.

Accentele de ură ale scriitorului împotriva celui pe care-l numește în derădere Bous-trapa se împletesc cu sarcasmul. Este un procedeu artistic, propriu pamfletului, pe care Victor Hugo l-a folosit în chip magistral.

Cei vrednici sunt loviți în plin :

Exilul, Africa-i pânăște.

Compiègne de lebede e plin.

Sburzi, prințule, prin vii și prin

Păduri , și Venus, sus, lucește ;

Cu viță'n păr și molcom braț,

Bacanta râde în neștire.

Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame
sunăți

Iar mâni de răsvrătire !

Clădesc un far ocnașii'n fiare

Mișcându-se greoi pe dună.

Răsun'un corn de vânătoare,

Pădurea-i plină de fanfare,

Mestecenii sunt albi de lună ;

În lac sar câinii asmuțați,

Pier cerbii ca o nălucire,

Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame
sunăți

Iar mâni de răsvrătire !

Tatăl e'n temnița Cayennei,

Copiii lui de foame mor.

Ici lupul toarnă vin hienei .

Și din potirul cu sfințenii

Bea cetățeanul mitroșor ;

Iar colo'n grotă adunați

Râd faunii de mulțumire.

Azi, clopote ! de moarte la Notre Dame
sunăți

Iar mâni de răsvrătire !

(În românește de Al. Philippide.)

Forța acestei satire, o dată inactiva cumplită împotriva împăratului, inactivă care

se împletește cu zăgrăvirea situației tragice a Franței asuprite

Lupta era inegală în aparență. Deoparte, împăratul atotputernic al Franței, de cealaltă exilatul singuratic de pe stâncile din Jersey. Poetul este conștient însă că el va învinge. Din această pricină, ultimele versuri ale volumului sunt străbătute de credința într-un viitor fericit. Credința aceasta nu este una instinctuală. Ea nu izvorăște dintr-o forță mistică, ci își are originea în convingerea triumfului cauzei drepte. Numai încrederea în popor poate explica măreția perspectivei viitorului, care apare transfigurat într-o viziune de apoteoză. Versurile devin atunci majestuoase, iar poetul un adevărat tribun care se adresează popoarelor, vestindu-le timpurile viitoare:

...Disprețuind piticii, vei fi superb în veci
Popor al meu. O, Franță, pe Rhin, pe munții reci
Plimbând cu ochii-un fulger aprins de
Prometeu,
Vei învia, înaltă, de sub pământul greu!

Te vei ivi; c'o rază a frunții tale mari
Svârli-vei crunta groază în negri tăi
gropari.

Striga-vei: Libertate! și Pace! Din mormânt
Se vor trezi Eschyle și Dante lăcrămând,
Și sprijiniți pe lespezi, — cu drag și cu
mândrie

Te vor privi, și'n tine simți-vor că învie
Și fara lor, pământul în care odihnesc.
Vei spune: — „Sunt aicea! alin și desrobesc!
Toți oamenii sunt Omuri! Să nu mai fie rob!
Veni-vor să te-ajute de pe întregul glob
Atâtea mâini spre tine, o țară: nu-i năpărcă,
Nu-i demon să oprească destinu-ți care urcă;
N'am încetat nici unul să fim francezi;
așteaptă
Din partea noastră lumea, o nouă mare
faptă;

Da, încă auzi-vom cătușele căzând,
Și-om mai vedea stejarii măreți vîind în
vânt!

(În românește de Eugen Jebeleanu.)

Semnificativ pentru poziția înaintată a lui Victor Hugo este cadrul universal pe care-l cuprinde viziunea pe care o are asu-

pra viitorului. Patriot înflăcărat, iubind cu pasiune Franța și poporul ei brav, Victor Hugo întrezărește însă lumina viitorului revărsându-se în valuri puternice asupra întregii omeniri.

O, chip sublim al vremii viitoare,
Popoarele s'or ridica spre soare,
Pustiul mohorit va fi înfrânt
Nisipuri prefăcute'n iarbă deasă,
Natura 'ntreagă fi-va o mireasă
Și-un mire orice om pe-acest pământ.

Din suferințele de azi, cumplete,
S'or ridica popoarele 'nfrățite
Sburând pe umbra noastră înfrunzire.
Bondar trezit de zorii de lumină
Progresul ca o tainică albină
Preface 'ncet durerea'n fericire.

Pe cer, afund, un punct a scânteiat,
Priviți-l toți cum crește ne'ncetat,
Se-apropie măreț, strălucitor,
Republică pe veci universală,
Ești astăzi numai o scântee pală,
Dar mâine fi-vei soare orbitor!

(În românește de Tudor Mănescu)

Evocarea anilor de exil constituie ideea centrală a volumului de versuri „Anii funești”. Anii funești (1852—1870) sunt anii domniei lui Napoleon al treilea. Linia „Pe-depselor” este continuată și îmbogățită. Hugo lărgeste perspectiva burgheziei franceze. Evocând figurile de luptători pentru libertate ai popoarelor, ca John Brown și Gariba'di, scriitorul lărgeste matca revoltei. Viziunea poetului depășește Franța și cuprinde întregul univers pe care îl vede eliberat de tirani. Perspectiva aceasta nu este idilică. Aurora — simbolul libertății — se câștigă prin luptă, iar treptele fericirii sunt urcate cu spada în mâini.

Anii exilului (1852—1870) sunt anii de creație a marilor opere în proză ale lui Victor Hugo. În 1862 apar „Mizerabili”, în 1864 „Om care râde”, în 1866 „Truditorii apelor”. Trei romane mari, trei opere în care dragostea pentru popor și lupta pentru

libertate luminează faptele și acțiunile eroilor dragi scriitorului.

Pe primul plan se impune „Mizerabilii”. În prefața pe care o scrie la acest roman, Hugo denunță relele societății burgheze și afirmă caracterul militant al cărții sale: *„atâta vreme cât vor exista ignoranța și mizeria cărți de felul acesteia nu vor fi inutile”*.

Eroul romanului este Jean Valjean, un fost ocnaș. La ocnă îl adusese foamea, flămând fiind, furase o pâine. O plătise apoi cu ani grei de pușcărie. Printr'un lanț de fapte, în care providența, precum și bună-tatea unui prelat joacă rolul principal, Valjean — după ce fusese eliberat din pușcărie — devine marele industriaș Madeleine. Aici intervine viziunea utopică a scriitorului care propovăduiește posibilitatea armoniei, a conviețuirii pașnice între patron și lucrător, atunci când fiecare face concesiile celuilalt și când patronul este animat de sentimente umane. Aceasta nu constituie însă un aspect esențial al romanului. Semnificativă este dragostea cu care scriitorul se apleacă asupra oamenilor simpli, la care găsește înalte calități morale și dorința de a găsi un remediu anomaliilor societății burgheze.

Eroul romanului — fostul ocnaș Valjean — este o figură unică în felul ei în literatura universală. Demnitatea, curajul, cinstea, altruismul, abnegația, sunt trăsăturile specifice ale acestui erou al vremii sale. Aceste trăsături l-au făcut drag generațiilor următoare care au sorbit cu nesaț episoadele în care Valjean își desvăluie bogăția sa sufletească. Unul din aceste episoade este acel intitulat „Cosetta”. Cosetta este fiica unei muncitoare care-și sfârșește zilele sfâșiată de boală. Copila este exploatată în chip barbar de către hangiul Thénardier, o figură sinistru de corb de pradă. Valjean salvează însă copilul din ghiarele celui care la Waterloo desgroa morții pentru a-i jefui. Sfârșitul romanului o va afla pe Cosetta fericită, alături de Marius, un tânăr revoluționar dela 1830.

În roman sunt descrise cu mare putere de evocare unele scene ale revoluției. Scriitorul își poartă cititorul pe baricadele re-

voluției, îl face să-i iubească pe cei care luptau pentru libertate. Patru decenii trecuseră de când Hugo în „Han D'islande” începuse a zugrăvi răscoalele poporului și cu aceeași nesecată dragoste se îndreaptă spre ele. Cu aceeași dragoste, dar cu mai multă înțelegere și cu o mai largă perspectivă. Astfel se explică apariția în romanul său a copilului vesel și eroic al Parisului: — Gavroche, simbolul curat al tinereții luptătoare.

Gavroche e un vlăstar sărac al Franței. El participă la revoluție și moare eroic aducând gloanțe combatanților. De sub pana lui Hugo el a intrat în panteonul literaturii universale, devenind un bun al omenirii luptătoare pentru pace.

Prăbușirea lui Napoleon III și proclamarea Republicii îl readuc în Franța pe scriitor. Hugo spusese de altfel că el nu se va înapoia în patrie decât odată cu înapoierea libertății. Libertatea se înapoiasă prin luptă și, odată cu ea, și cel care o cântase în exil, departe de țara sa.

Creația literară din această etapă — a patra a creației lui Victor Hugo — va trăi sub semnul revoluției din 1870. În timpul Comunei din Paris, scriitorul s'a alăturat fără rezerve comunarzilor și numai asprimea luptei l-a făcut să se despartă de Comună. Luptătorul Hugo, bardul libertății, era în întregime alături de Comună, — în care vedea întruchipate visurile sale; utopistul Hugo era înspăimântat de necesitatea luptei fără cruțare împotriva burgheziei. Simpatiile sale au rămas însă de partea Comunei. După înăbușirea revoluției, Hugo se va împotrivi teroarei sângeroase, — pe care burghezia o deslănțuise împotriva comunarzilor.

Activitatea sa publicistică din această perioadă este cuprinsă în volumul „După exil”. În „Anul cumplit” (1871), scriitorul dă o puternică imagine artistică a revoluției din 1871. Intenția lui Hugo a fost să zugrăvească un vast tablou al anului 1871. Însăși construcția volumului (ale cărui capitole poartă drept titlu numele lunilor anului) mărturisește această intenție. Din volum se desprinde aceeași mare dragoste pentru poporul și patria sa, dra-

goste care străbate întreaga operă a scriitorului. Dragostea se împletește aici cu credința rolului istoric pe care îl joacă și-l va juca Franța în istoria lumii. Această convingere nu trebuie considerată ca expresie a unui naționalism delirant. Hugo iubește Franța, iubește Parisul, pentru că acolo se vedeau atunci semnele luminoase ale viitorului pe care-l dorea și pentru care lupta scriitorul.

*Așa-i Parisul. Urbea care'ntruchipează.
Europa; dreptul, slova și arta — alăptează
Un prunc ceresc ce are drept nume Viitorul.
Nechează-ai Aurorei sirepi lângă odorul
Culcat în cuib de raz...*

*E-un vis ce va fi lumea, deși azi șoapta-i mică.
E-un plod al omenirii ce bun și nou va crește.
E-un uriaș, mic astăzi, ce Măine se numește...*
(în românește de Ion Marin Sadoveanu)

Aceeași viziune a viitorului luminos, pe care poetul îl transfigurează, se exprimă adesea în versurile cuprinse de volum. Importantă este perspectiva largă, universală, manifestată și în alte poezii de altfel, a fericirii umane.

Trebuie subliniat însă că utopismul lui Hugo limitează, îngustează perspectiva vieții. Lupta organizată, pe care proletariatul Comunei a dat-o împotriva burgheziei, l-a aflat pe Hugo nepregătit politicește. Din această pricină el nu a văzut adevăratul caracter al luptelor din Franța. În această opacitate își are origina jalea pe care o simte poetul pentru „Franța sfâșiată”, spaima pe care a încercat-o în fața războiului civil. Acest sentiment răzbate și în „Anul cumplit”. El duce la scăderea temperaturii revoluționare, la micșorarea valorii artistice. Aceasta este legată de ciuntirea adevărului vieții, de obscuritățile tabloului istoric prezentat. Poziția sa avansată, protestatară, se menține însă. De pe această poziție va scrie Hugo pamfletul „Suprema îndurare” (1879), șarjă violentă împotriva tiraniei regilor. Pe aceeași linie

de luptă se situează „Papa” (1879) și „Religii și iar religii” adevărate modele de pamflet anticlerical.

Cea mai importantă operă a acestei etape a scrisului hugolian o constituie însă romanul „1793”. Acum, spre sfârșitul vieții sale, marele scriitor se îndreaptă din nou spre temele revoluției.

Romanul face istoria răscoalei pe care, în 1793, în Vandeea, monarhiștii, ajutați de burghezia engleză, au deslănțuit-o împotriva tinerei republici revoluționare. Poziția lui Hugo este clară. Scriitorul se află de partea republicanilor revoluționari. Lor le acordă simpatia, ei îi prilejuesc creierea unor minunate tipuri omenesti, care simbolizează mersul spre progres al omenirii.

Această atitudine față de eroii operei sale se vedește și prin mulțimea figurilor care reprezintă revoluția, spre deosebire de rarele chipuri de monarhiști.

Pe primul plan al personajilor înfățișând mișcarea revoluționară, se află Robespierre, Marat, Danton. În special este realizată figura lui Marat. Hugo a știut să sublinieze trăsăturile caracteristice personalității „prietenui poporului”: — spiritul revoluționar, tenacitatea și largul orizont. Cei trei tribuni ai revoluției apar însă doar într'un episod. În centrul romanului se află tânărul Gauvain, nobil trecut de partea revoluției, conducător al armatelor republicane din Vandeea și Cymourdain, comisar al revoluției pe lângă aceste armate. Alături de ei se situează sergentul Radoub, un muncitor parizian, cinstit, curajos și devotat revoluției.

De partea cealaltă a baricadei se află marchizul Lantenac, unchiul lui Gauvain. Creindu-l pe Lantenac, Hugo a zugrăvit chipul hidos al aristocratlui. Figura lui Lantenac este pusă în lumină mai ales în episodul dramatic în care Hugo evocă masacrele bestiale, săvârșite de monarhiști din ordinul lui Lantenac. Cruzimea îndreptată împotriva oamenilor lipsiți de apărare, femei, bătrâni, copii, apare cu atât mai josnică cu cât este pusă în opoziție cu însușirile morale, alese, de care fac dovadă ostașii republicii.

Sfârșitul romanului restrânge însă orizontul pe care îl deschisese momentele

de viață zugrăvite. Utopismul scriitorului, pacifismul său mic burghez, au determinat creierea unui episod în care marchizul Lantenac, după ce isbutește să fugă dintr-o fortăreață asediată de republicani, se reîntoarce pentru a salva din flăcări trei copii. Și astfel, călăul care ordonase cu sânge rece uciderea mamelor și copiilor, și devastarea și incendierea satelor, devine în câteva rânduri un cavaler salvator. Acțiunea lui Lantenac apare illogică față de desvoltarea anterioară a personajului, prin care adevărata lui imagine era desvăluită.

Din cauza acestui episod este deformat și chipul lui Gauvain, care, impresionat de „măreția morală” a adversarului său, îl liberează și primește să moară în locul său. Il condamnă chiar Cimourdain, părintele său spiritual. El se va sinucide însă, în clipa în care capul discipolului său cade retezat de ghilotină. Episodul acesta sentimental, nepotrivit conținutului viguros realist al romanului, nu împietăiește însă asupra valorii lui „1793”, tablou veridic al victoriei republicii asupra răscoalei monarhiste.

Intr-o discuție pe care o are cu Cimourdain, Gauvain dă glas visurilor sale despre viitor. Prin gura lui Gauvain vorbește însă scriitorul:

„Aceasta este ținta. Altfel, la ce e bună societatea? Rămâneți în natură. Fiți sălbateci. Otăiti e un rai. Numai că acest rai nu gândește. Mai bine un infern inteligent decât un rai de proști. Dar nu avem nevoie de infern. Să fim societatea umană. Mai mare decât natura. Da. Dacă nu adaugi nimic naturii, pentru ce să ieși din ea? Atunci fii mulțumit, cum e furnica de muncă și albinda de miere. Rămâi animal trudit în loc să fii inteligența domnitoare. Dacă adaugi ceva naturii vei fi în mod necesar mai mare decât ea...”

Vreau tot ce lipsește stupurilor, mușuroaielor de furnici, monumentele, artele, poezia, eroii, geniile. A purta veșnice poveri nu este legea umană. Nu. Nu. Nu. Să nu mai existe paria, să nu mai existe sclavi, ocnași, urgisiți! Vreau ca fiecare din însușirile omului să fie un simbol al civilizației, un părinte al progresului. Vreau libertatea cugetului, egalitatea simțirii, fraternitatea sufletului. Nu! Să nu mai fie jug! Omul

este creat nu pentru a purta lanțuri, ci pentru a-și întinde aripile. Să nu mai fie oameni reptile. Vreau ca viermele să se prefacă într-o floare vie și să sboare. Vreau...”

Cuvintele acestea nu au nevoie de comentariu. Ele arată fără posibilitate de îndoială postul înaintat de luptă al lui Victor Hugo.

Marele luptător se îngemăna cu marele artist. Opera sa a fost scrisă de pe o înaltă treaptă de realizare artistică. Ideile înaintate ale scriitorului au dat forță mijloacelor artistice prin care au fost exprimate. Din această pricină, sunt superioare artisticește acele scrieri în care Hugo se află pe poziții înaintate.

Hugo a adus în limba literară franceză o uriașă bogăție lexicală. Scriitorul însuși spune că el a „cucerit Bastilia rimelor”. Mijloacele artistice specifice operei poetice a lui Hugo sunt antiteza, contrastul și finalul grandios de simfonie tumultuoasă. Ele sunt de altfel folosite și în opera de proză. În aceasta se simte suflul fierbinte al lirismului. Descrierile de natură, scurtele poeme în proză, vestesc prezența poetului. Arta lui Hugo este uneori înăbușită de tonul declamator al scriitorului, de invectiva lipsită de conținut. Declamatoriul nu este o urmare a imperfecțiunii artistice. El este legat de limitele conținutului de idei al operei. Scriitorul a căutat să pună în lumină lupta între bine și rău, arătând triumful inevitabil al binelui. De multe ori Hugo strânge în acest tipar personaje și momente de viață care nu servesc ideii sale centrală. Intervenția declamatorie a scriitorului tinde atunci să suplinească golurile create. Aceste elemente nu sunt însă esențiale pentru aprecierea lui Hugo. Ele sunt impurități mărunte care nu isbutesc să întunece oceanul de lumină al operei sale.

Această operă are în centrul ei lupta pentru libertate dusă în numele poporului. Hugo a adus în literatură protestul vehement deși uneori neorganizat, al maselor populare. S'a încercat de către critica burgheză prezentarea lui Hugo ca un exponent al micii burghezii. Această prezentare este nu numai îngustă, dar și falsă. Felul în care

Hugo a oglindit marile răscoale și revoluții, perspectiva grandioasă a viitorului, nu putea fi decât rezultatul influenței poporului. Hugo a crezut totuși în revoluția burgheză. Atunci când însă burghezia a călcat în picioare idealurile în numele cărora se ridicase poporul, Hugo a criticat prezentul de care nu era mulțumit. El nu i-a putut opune însă decât un viitor minunat și drept, dar amorf, lipsit de contururi concrete.

Pentru acest viitor însă scriitorul a luptat prin opera sa. Pentru acest viitor s'au născut, au trăit și au murit în luptă, eroii uriașei opere care a cuprins și a stăpânit un secol.

Ei nu au prins zilele în care au triumfat idealurile pentru care luptaseră. Peste lumea eroilor lui Hugo însă, nu s'a așternut tăcerea. Mereu setoasă de adevăr, omenirea progresistă se apleacă asupra figurilor minunate ale eroilor care cresc din paginile operei lui Hugo. Iar creatorul acestor figuri de neuit este iubit de lumea păcii și progresului. Și nu este lipsit de semnificație faptul că, cea mai mare prețuire, scriitorul „Mizerabililor” a găsit-o în țara

în care oamenii construiesc comunismul, în Uniunea Sovietică.

As'ăzi, în patria sa, statuia i-a fost aruncată de pe soclu de către fasciști. În locu-i americanii au așezat un „Chevrolet”. Insa, oamenii cinstiți de pe tot cuprinsul lumii i-au înălțat o statuie mai sigură și mai durabilă, în sufletele lor. Și nu e de parte timpul când, și în piețele Franței vremelnice cotropite de imperialismul yankeu, va veghea statuia marelui bard al libertății.

A trecut aproape un secol și jumătate de când eroii lui Hugo cutreeră lumea. Un secol de când pe baricadele revoluției murea Gavroche, simbolul mlădițelor luptătoare ale viitorului.

A trecut un secol. Gavroche odihnește undeva, într'un cimitir din cartierele sărace ale Parisului. In juru-i bocănesc brutal cizmele ocupanților yankei. Dușmanii de ieri ai lui Gavroche nu au murit. Ei au îmbrăcat doar alte haine. Trăiesc însă, și prietenii lui. Ei au hotărât, prin glasul Consiliului Mondial al Păcii, să sărbătorească 150 de ani dela nașterea celui care l-a adus pe lume pe Gavroche, — cântărețul mâniei drepte a poporului — Victor Hugo.

PÂINE ALBĂ

Roman

I

Intr'o seară ploioasă, pe la sfârșit de Octombrie, în gara pipernicită, ascunsă între două șiruri de plop, coborî, un tânăr voinic, nu prea înalt, îmbrăcat sărăcăcios. În mână ducea o lădiță de soldat, cu mânerul de fier așezat incomod la mijlocul capacului. Nimeni altul nu mai coborî din tren. Stătu puțin locului, cu spatele la vagoane, cumpănind în mână lădița. Burnița mărunț. Flăcăul întinse mîna înainte, cu palma în sus și cercetă cerul ca să-și dea seama de desimea ploii. Se putu vedea, cum era pe jumătate luminată de becul tulbure al vagonului, că fața lui pătrată și aspră se îndârjește. Flăcăul își scutură umerii și pași hotărît peste linii, împiedicându-se în pietrele ascuțite. Trecu pe lângă gara de unde venea lumina unui felinar somnoros și se afundă în noapte. Se auziră pașii lui, din ce în ce mai depărtați, scărțîind pe pietrișul cărării de pe terasament.

Gara, — trei linii — era departe de sat. „Cinci kilometri“ — cugetă flăcăul, pășind întins pe cărăruie. Satul era asvârlit pe-o coastă, dincolo de dealul pe care drumul de fier îl ocolea pe de departe, ținând alături cu partea de dincoace a văii. Dela gară ducea spre sat un drum noroios și cotit, mărginit pe alocuri cu tufe pipernicite de salcâmi. La poalele dealului, drumul se despica în două: unul o lua peste creastă, iar altul se ținea pe poală, urmărind dealul până hăt departe unde acesta se sfârșea, iar drumul cotea înapoi, pe lângă rături, înfundându-se în sat. Drumul de pe vale era mai lung și mai bun, cel de peste deal mai scurt și mai rău, parcă în ciuda oamenilor. Jumătate satul își aducea bucatele peste deal.

— Am s'o iau pe la curmătură și cobor deadreptul în sat; pe vale are să fie glod mare, își zise flăcăul, părăsind terasamentul pe care lucea linia ferată. Se opri însă o clipă, își lăsă geamantanul la picioare și aprinse o țigară, acoperind grijuliu cu palmele chibritul plâpând. În noaptea de păcură, părea singura vietate a lumii.

Drumul tăia valea netedă, cu locurile de cosit, urca pe coastă unde era pășunea satului și cobora spre sat cotind, brăzdat de ape și de șanțul care scobeia mereu din matca lui. În fiecare an oile și vitele, venind dela pășune, îl rupeau, îl stricau, iar carele se răsturnau adeseori, sfărâmându-se...

— Nu l-au dres nici acum! își zise flăcăul coborînd cu grijă, ferindu-se de gropi și de șanțul cu nenumărate cotituri. Degeaba s'a lăudat președintele Comitetului. Am să i-o spun cât ce-l întîlnesc.

Nu mai fusese pe-acasă de un an, de când i-a murit tatăl. A primit o telegramă în care scria cu litere strâmbe de tipar : „Tata mort, Vino repede. Gherasim“. Abia putuse descifra textul, așa îi juca pe dinaintea ochilor. A ieșit la raport; comandantul companiei l-a sfătuit :

— Să aduci certificatul... să n'avem încurcături. Ți-a rămas mama singură ?

— Mama e moartă de șase ani. Am un frate, Gherasim... E însurat acasă.

...Atunci, în casa dinainte, hodinea pe laviță bătrânul. Pe piept, deasupra mâinilor împreunate, înfiptă în colacul împletit, pâlăia o lumânare lăcrămoasă de ceară. Popa mormăia bătrânește rugăciunile prohodului ; înghesuit de oameni, n'avea nici atâta loc ca să-și miște înainte și înapoi, cătinel, cădelnița afumată. Fruntașul Toma picase abia la prohod, coborîndu-se din mers, dintr'un tren de marfă. Toate capetele s'au întors înspre el, babele au lăcrămat, i-au netezit mantaua și i-au făcut loc spre mort. Popa, bătrân, l-a salutat scuturând din capul cărunt și încetini cetenia... În tăcerea aceea sbucni aspru și neplăcut glasul diacului : „odihneeește mântuitorule sufletul robului tău Georgee“... Toma se aplecă, sărută mâna galbenă a tatălui. Cineva îi întinse o lumânare și o batistă cu negru pe margine.

Pe urmă toate au mers după rânduială. L-au dus la groapă în car cu patru boi, după obicei. Bătrânul fusese om de treabă și cu cinste în sat. Se sbătuse cu greul, așa, fără un picior, călcând anevoie cu ciotul de lemn și cu nelipsita cărjă. Piciorul rămăsese pe câmpurile de bătaie, prin munții Tirolului. Acolo se bătuse bătrânul trimis de Frantz Iosef, pe care-l blestema de câte ori îi venea în minte. Toma, călcând prin glod în urma carului cu mortul, și-l închipuia — cum se supăra pe Gherasim : „Tu parc'ai avea bolovan în piept, nu inimă ; ca Franț Joji“. La Toma ținea mult, însuși bătrânul îl îndemnase să se înscrie în partid. „Eu nu mai pot, Toma. Du-te tu... Să-mi spui și mie ce și cum, că ăsta, Gherasim, grijă n'are. Nu s'ar deslipe de lângă nevastă“...

I-au făcut nelipsita masă, cu zeamă de găină, cu friptură, cu tocană de oaie... Oamenii s'au arătat mulțumiți, mai ales că Gherasim umbla mereu printre meseni cu sticla și paharul :

— Hai, bade Niculae, luați. Inchinați. Dumnezeu să-l ierte pe tata.

— Să-l ierte că și el i-a ajutat pe mulți, așa olog cum a fost.

Pe Toma îl înghesuia mereu Gânju, de-o vârstă cu bătrânul ; laolaltă făcuseră armata.

— ...nu știi tu, Toma. De unde să știi ? Eu acolo am fost când și-a pierdut piciorul. A venit așa, o purcă. A plesnit lângă noi. Când m'am sculat, tată-tu, George, se svârcolea pe jos. Dumnezeu să-l ierte.

Și Gânju dădea pe gât alt pahar.

— Ori când l-a măsurat cu cărja pe perceptor. Nu știi tu, Toma. N'ai de unde să știi, că erai mic. Vine perceptorul, pune mâna pe țol. Făcuse maică-ta țol nou, de lână bună, mama lui ! Pune perceptorul mâna pe țol : „n'ai plătit darea, George“, zice. Atunci tată-tu se scoală de pe laviță și caț ! cu cărja peste degete... Și dă-i cu cărja pe unde apuca. A venit jandarmul. George îl aștepta în prag cu toporul în mână : „aici nu intri, domnule... Vezi-ți de drumul dumitale“. Așa a fost răposatul. Dumnezeu să-l ierte.

Și iar dădea Gânju un pahar pe gât, până s'a răsturnat pe spate și-a început să cânte și să sforăie cu întreruperi, spre rușinea neamurilor :

„In munții Tirolului,
La casa talianului
Ne-am iubit cu fata lui
Eu și George-a Bumbului...“

C'ăşa îl porecleau pe bătrânul George : al Bumbului.

Toma se simţea rău, înfundat cu-atâta mâncare şi băutură în camera încălzită de trupuri, unde abia puteai să te mişti. A ieşit afară şi s'a răzimat cu fruntea de pridvor.

Ograda era pustie. Uşa grajdului, puţinul hăită într'o parte, sta deschisă. Se vedea cum dau vitele cu coada. Din şură ieşea prin spărtura porţii, capul prolapului pe care picura alene din streăşină. „Are să putrezească“ se gândi Toma. „Tata îl ridică totdeauna sus“.

Lângă peretele şurii era o clăie de fân, smulsă pe la poale şi bătucită de vitele care se frecau acolo, fugind rotocol când veneau dela apă sau scăpau din jug. Din pricina asta, clăia făcuse streăşină. Un om, aplecat de mijloc, proptindu-se cu o mână în peretele clăii şi cu cealaltă ţinându-şi pe spate pălăria de paie, înegrită de vreme, voma tuşind înecat, cu ghiorţăituri ascuţite, gata-gata să-şi dea măruntaiele afară. Lui Toma i se făcu greaţă, întoarse capul ca să nu-l mai vadă şi înjură printre dinţi. Recunoscuse în el pe Filimon beţivul, cel cu nouă copii. Filimon fusese fecior de chiabur. Necinstise slujnica, pe Saveta, şi-apoi o luase de nevastă ; nimeni alta n'ar fi mers după el, atât de pornit pe beţie era. O frângea în băţai, îi turna în fiecare an un copil. Averea a băut-o curând, oricât s'a rupt Saveta s'o ţină pentru copii. Filimon era nelipsit dela pomeni şi oştepe ; oriunde era rost de băutură pe gratis.

— Scârnăvia ! se înclădă Toma, venindu-i să-l ia în pumni. Spurcă amintirea tatii.

A doua zi a plecat la unitate, îndărăt. Gherasim era nemulţumit ;

— Cum pleci tu aşă, măi Toma ? Nu putem face inventar, nu ştim ce-i cu una, cu alta... Mai întârzie şi tu două-trei zile, că n'are să se facă gaură în cer.

— Asta nu se poate, Gherasime. Gaură în cer nu s'o face, dar eu mi-am dat cuvântul. Plec. Ai să faci tu singur şi ai să-mi scrii, să-mi dai înştiinţare. Un an trece uşor şi-apoi vin acasă. Să ai grijă de mână, să crească. Iapa-i bătrână şi fără cal nu putem.

În iarnă, adică pe la sfârşitul lui Februarie, a primit o scrisoare dela Gherasim cum că în sat se face colectiv, dar că el nu intră. Ştie el de ce nu intră. Dintr'odată, ceva s'a mişcat în Toma. I s'a făcut dor de sat. După moartea bătrânului parcă se simţea singur pe lume, fără nimeni apropiat. Se lipise de cruci şi-i erau prieteni. Acasă scria rar, de acasă Gherasim îi scria tot aşă de rar. Începuse să se intereseze de motoare, să înveţe adică o meserie.

A venit însă scrisoarea lui Gherasim... Il răscoli şi-i aprinse gândurile. Căci oricât, chiar dacă armata îi devenise nespun de dragă, totuşi aţa inimii îl trăgea puternic spre sat. Îi era drag satul cu viaţa lui plină de frumuseţe şi de muncă. Parcă simţea în nări izul brazdelor întoarse, mustind de apă, mirosind a proaspăt... Pe brazde topăie păsările ciugulind viermii scoşi la lumină. Cio-cărlia se roteşte sus, sub soare, împânzind văzduhul cu cântecul ei cristalin ; se sloboadă apoi vrăjită spre pământ. Pe jugul vitelor s'a aşezat o codobatură vioaie, clipocind repede-repede din coada lunguiaţă... Pe urmă, cugetând la scrisoarea lui Gherasim, Toma vedea hotarul satului, întins pe poala dealului, neted, acolo unde fusese moşia grofului... Acolo vor duduia tractoarele, înegrend cu arătură otova, sute de hectare... Şi se vor vălura holde mândre şi cucuruz bogat... şi vor cânta oameni la lucru... şi vor spumega chiaburii de ciudă că la comasare au fost scoşi de pe locurile cele bune. Dar iată că Gherasim n'a intrat. Vor mai fi şi alţii care n'au intrat, care n'au înţeles să scuture de pe umeri jugul celor două vacuţe şi greutatea celor două-trei iugăraşe de loc. Acolo trebuie muncă, luptă mare se

dă... iar lui îi place această luptă din care știe că va ieși biruitor. Nu, hotărît, rămâne. El nu se va rupe de sat.

I-a răspuns tovarășului locțiitor politic, locotenentul Motronea, care l-ar fi vrut militar pentru totdeauna. Poate și ofițer.

— Nu. La mine în sat s'a făcut colectiv. Eu știu că-s slabi, că-i greu. Mă duc între ei.

Tovarășul locotenent l-a bătut pe umăr, l-a înțeles și i-a spus :

— În cazul acesta ocupă-te serios de problemele socializării agriculturii. Avem cărți și am să-ți mai aduc ce ți-o trebui.

După o săptămână sosea la unitate pe adresa tovarășului caporal (pe urmă sergent) Toma Găvrilaș, un număr din : „Indrumătorul Gospodăriilor Agricole de Stat“. Il abonase locotenentul. Toma și-a cumpărat toată colecția, a studiat, a citit multe altele. Unele din ele, plus „Indrumătorul“, se află în lădița lui care-i atârna din ce în ce mai greu în mână.

Primele case ale satului l-au primit cu hămăit de câini. „Aici stă Pavel, stuparul. Oare el a intrat în colectiv ? “ — își zise Toma, pășind alene pe lângă gard, urmărit de câinele care se sbătea amarnic, dincolo. În casă era lumină și Toma văzu pe căseni la masă : chelia lucitoare a lui Pavel, năframa neagră a lelii Todosia și un flăcăiaș. „Asta o fi Nicodim“. Raza unei ferestre lumina stupăria bine întreținută a lui Pavel. „N'a intrat... și-ar fi dat stupii acolo, măcar o parte... Mă mir. Valeria lucra cu tragere de inimă la U.T.M. Dar ce, s'asculte Pavel de o fetișcană ? “...

Trecu pe lângă cooperativă, de unde veneau glasuri. Se auzea printre ele o voce ascuțită de femeie :

— Turbatule ! Hai acasă, sta-ți-ar în grumaz ! Toma recunosc pe Saveta, nevasta lui Filimon bețivul, cel cu nouă copii. „Vai de capul ei“ socoti Toma, înfiorându-se.

Aproape de biserică era casa părintească. Nu se culcaseră. Toma urcă greoi în pridvor, cuprinzând câinele pe după cap. Bătu la ușă și intră...

— Ia uite, c'a venit Toma !... spuse Gherasim ridicându-se dela masă și cuprinzându-și fratele. Să fii sănătos, Toma.

— Ai pus arma jos ? îl întrebă Rozalia, cumnată-sa. Bine c'ai venit că fetele mor de dorul vostru.

— De dorul meu încă niciuna, Rozalia. Stai, nu mă așeza după masă, că-s plin de tină până'n cap. Dă-mi, fă bine, să mă schimb. Unde-i Toma cel mic ? I-am adus bomboane și jucării.

— Doarme.

Gherasim scoase din ladă o sticlă și-o așeză pe masă, netezind-o cu palma. Cotrobăi apoi după păhărel, în blidar.

— Unde dracu l-ai pus, Rozalie ? Niciodată nu știi ce-i aici, în vraștea asta. Uite că l-am găsit. Intorcându-se la masă, adăugă către Toma care revenea din casă, dinainte schimbat : — am cumpărat-o când ne-ai scris după haine. Tot am așteptat și-am așteptat. M'am dus odată și la gară cu căruța. Alții au venit mai din vreme, tu cum de-ai stat atâta ?

— Este o rânduială anumită și cu asta, Gherasim.

Rozalia bătu în pripă niște ouă în cratiță, aduse o oală cu castraveți și le rânduie pe masă. Desveli dintr'un ștergar pâinea și-o împinse spre Toma :

— Noi am mâncat.

— Și cum de-ai venit ? întrebă Gherasim umplând paharele. Tot mă gândeam că ți-a intra mai bine'n cap și-ai să te faci ofițer... Mare prost ești, frate Toma... Ei, să fi fost eu în locul tău !

— Ei, na ! Tocmai ofițer ! M'am mai gândit și eu, de... am eu socotelile mele.
 — Rele socoteli. Dacă trăia tata s'ar fi dus acolo și te-ar fi bătut cu cârja.
 — Nu cred... Mai de grabă te-ar fi bătut pe tine. Tu de ce n'ai intrat în gospodărie ?

— Asta-i altă poveste, băiete. Una-i pita și alta-i bâta ! Ia de-aici și închină-mi.

Rozalia se așază pe scaun și fusul începu să sfârâie.

— Povestea dracului îi aia, cu colectivul, spuse ea muind cu gura firul de tort. Să știu c'am să mor de foame... îl lovesc în cap cu ce mi-o veni, numai să-l văd uitându-se într'acolo...

— Ei-ha ! râse Toma, îmbucând din pâine. Adică aici-i buba. Apoi de ce-mi ocolești, Gherasim ?

— Nu-i asta, grăi moale Gherasim, întinzând mâna către sticlă. Am să ți le spun eu pe toate că avem vreme de-acum înainte... Rozalia zice și ea, dar ce-am să-ți spun eu... Ei, hai mănâncă de-acolo...

Toma îmbuca din ce în ce mai alene. Își roti privirea prin casă, unde toate erau la locul lor. Chiar și cârja bătrânului stătea atârnată în cui, după ușă, așa cum stătea de totdeauna. Acum o folosea Gherasim. Între cele două icoane, ramele de fotografii pătate de muște, cu urme de flori veștede, cu fire de busuioc, erau aceleași. De acolo îl privea bătrânul stând țănoș și drept ca de lemn. Chipul mamei, îngălbenit de ani, era șters și Toma își spuse că nici în mintea lui nu-i mai viu acum... La ferestre erau aceleași perdele subțiri-subțiri. Numai soba era mai veche, se spărsese pe-alocuri și Rozalia o cârpise cu lut în mai multe părți. Tabla arsă, se vede că se spărgea des.

„Ce-am să mă fac eu în casa asta ? își spunea Toma, simțind peste tot mâna de stăpână a Rozaliei și persoana greoaie, voinică și mare a lui Gherasim. Parc'aș fi un musafir, nu căsean“.

Înainte cu șase ani, după moartea bătrânei, îndată ce venise de pe front, Gherasim se însurase. Hotărîrea lui fu binevenită ; în casă trebuia o mână de femeie între trei bărbați. Nu-i vorba, Gherasim s'ar fi însurat cu Rozalia chiar dacă nu murea bătrâna, și-ar fi luat partea, și-ar fi făcut o căsuță... Ar fi dus-o și el ca și alții. Vatra părintească era sorocită pentru Toma, feciorul cel mai mic. Așa hotărîse George Gavrilaş, bătrânul, și-așa ar fi rămas dacă nu venea moartea.

Rozalia s'a arătat femeie vrednică ; ce-i drept, cam cu gură. Dar, zicea bătrânul, că femeia și mută dacă-i, tot spune mai multe decât un bărbat cât de vorbăreț. Bătrânului nu-i plăcea sfada, era ros câteodată că Gherasim are cămășile mai bune ca el, mai călcate, bucățica cea mai bună. Și tot el se întorcea : parcă a mea nevastă n'ar fi așa ? Nu zicea nimic. El era plecat adeseori în muncă de partid, stătea cu nopțile la ședințe și, ca cenzor la cooperativă, alte nopți... De muncit în gospodărie muncea, ca să nu spună cumva Rozalia că Gherasim le face pe toate. Și se împăcau bine... Când s'a născut copilul, acum patru ani, bătrânul hotărîse scurt: Toma îl cheamă, fără să întrebe pe nimeni. Rozalia s'a cam strâmbat, iar Gherasim se uitase jâmb, cu neplăcere la bătrân.

— De ce Toma ? lămuri bătrânul. Pentru că ăsta, — și împunse cu cârja spre Toma cel mare —, ăsta e toată ziua pe drumuri, îl văd rar. Să am cui spune Toma când vreau, să-mi aduc aminte de bunicul vostru care-a fost om vrednic.

Bunicul fusese, ca tot satul — în afară de neamurile Corleștilor — biriș la grof. Din ce-a fost, din ce nu, l-a pocnit pe grof cu furca în cap, când venise odată în vizită la moșie.

A făcut cincisprezece ani de temniță, lăsând cinci copii. Când s'a întors a mai trăit un an și s'a stins. În vara aceea a izbucnit războiul mondial cel dintâi... Patru din copiii bătrânului nu s'au întors. Cel mare, tot Toma îl chema, luptase în

Galiția, căzuse prizonier la ruși și-a murit ca voluntar în armata roșie, luptând împotriva rebelilor, prin Siberia. Aceasta o povestea un om din alt sat, care, la fel făcuse, îl îngropase pe Toma, îi adusese acasă actele și niște medalii cu stea roșie... Toma acela fusese un flăcău cât un deal, lua taurul de coarne ca pe berbec. Deci din multe pricini ținea bătrânul George la numele de Toma.

Rozalia a uitat pe urmă că nu i s'a făcut pe voie, a uitat și Gherasim. Și-au văzut mai departe de treabă, ca niște stăpâni ai casei... Iar Toma cel mare s'a dus la armată. Când i-a scris lui Gherasim că s'ar putea să rămână acolo, fratele lui s'a bucurat din două pricini... Mai întâi că rămâne stăpân pe tot ce era și în al doilea că se poate mândri cu Toma care, în mintea lui, a ajuns „domn”. Se și lăudase prin sat cu asta... Ei, iată-l întors. Acuma stă tăcut de felul lui și cântărește din ochi tot ce-i cade sub priviri. Rozalia se vede c'a simțit asta de vreme ce, între două vorbe, a vărât paiele ieșite de sub cearceaf, tocmindu-l.

Toma se sculă dela masă și se întinse pe pat.

— Cum stai cu lucrul, Gherasim? Mai ai de semănat? întrebă el, aprinzându-și o țigară.

— Mai am un jugăr. Mai am de tăiat niște tulei de cucuruz și de floarea soarelui. Mai este.

— Cum de-ai întârziat?... Parc'a trecut vremea, după cum citeam în gazete.

— Ei, în gazete scrie, că doar și-ăia, nu iau banii degeaba, trebuie să scrie. Noi facem însă cum putem, cum știm. În gazete multe se scriu. Ba le mai dau nas și ăstora... ei, comitetul provizoriu, ăstora dela partid. Vin și-ți bagă gazeta sub nas: uite-așa în epoca I sameni cutare și atâta...

— Zic și ei, ca să nu tacă! se amestecă iar Rozalia. Parcă ei fac? Ia, secretarul Nicolae Boroș, de ce n'a semănat? Știe să bage numai gazeta sub nas, cum zice Gherasim.

— Cum, el nu-i colectivist? întrebă Toma cu mirare.

— Colectivist!... I-ar fi opărit nevasta!

— Eh, parcă cei din colectiv sunt mai breji, spuse Gherasim încet, dând scârbit din mână. N'au scos sfecla de zahăr, n'au tăiat tulei... Ce mai încoace-încolo, știu numai să se sfădească, să strige unul la altul în ședințe și de amărăciune se duc la cooperativă și se îmbată. „Las să beau, zicea mai aerilea, Cristea, îl știi pe Cristea, feciorul lui Moldovan. Ducă-se cum s'au dus toate”.

— Apoi dela Cristea vrei tu vorbă înțeleaptă?

— Parcă alții nu spun tot așa...

— Zici și tu, Toma, ca să nu taci. Dar cine știe cum trebuie să meargă? Eu nu zic, poate că cei de sus bine socotesc, dar ce se face pe-aici, nu cred să știe...

— Na, na, cum poți vorbi așa, Gherasim? Doar nu suntem pe vremea boierilor, spuse Toma supărat.

— Ei, n'o fi, n'o fi... Iacă să-ți dau o pildă ca să vezi cum lucrează ai noștri. În primăvară am strâns oile și le-am căutat pășune. După cum știi, noi n'avem destulă pășune. Socotim noi ce și cum, și ne spune contabilul cooperativei că el face rost de pășune, prin cooperativă. — Unde, mă? îl întrebăm. Aflăm că pășunea mănăstirii, cale de 50 de kilometri. Bună pășune, o știam noi de mici, de când mergeam la mănăstire. Tu nu știi că n'ai vrut niciodată să mergi. Bine. Socotim noi ce socotim și ajungem la târg. O oaie dă cam cinci kilograme de brânză pe an, din două kilograme se acopere cheltuiala pășunatului, a bacilor, a cooperativei. Pentru sterpe să dăm 60 de lei de cap și pentru fiecare oaie două kilograme de grâu sau de mălai... Primeam cinci kile de brânză și unul de urdă. Nu era târg rău. Facem contract cu cooperativa, îl semnăm...

— De ce s'a amestecat cooperativa? întrerupse Toma.

— Intâi pentrucă numai prin ea căpătăm pășune. În al doilea, pentrucă după socotelile cooperativei, ar fi câștigat vreo mie de kilograme de brânză.

— Asta nu e rău.

— Dar eu zic altfel? Vezi bine că nu era rău. Dar stai numai să-ți spun. Când să-și facă bilanțul, văd că nu le iese nici cum. Ce dracu? Am avut cheltueli neprevăzute, spun ei. Cer acum încă trei sute de lei de cap de oaie. Dacă nu le plătești, zic, nu-ți dă o oaie, ori două, preț pe cât ai de dat. Acuma spune tu, ce treabă-i asta?

— Ce cheltueli au avut, că eu nu mă pot dumiri?...

— Uite cum stă socoteala. Pe pășunea aia au intrat și alții. N'a ajuns la atâta putere de oaie și nu s'a scos brânză destulă, ca să acopere cheltuelile. Și acum, dacă ei au greșit, trebuie să suportăm noi! De ce? Să se fi respectat contractul și n'ar fi zis nimeni nimic...

— Și-apoi cine-i de vină aici?

— Cine-i de vină? Dracu-i de vină... cooperativa... Dar că nu aduc petrol, cine-i de vină? Dar că de multe ori nu găsești nici măcar țigări... uneori nici sare. Nu mai zic de alte mărfuri. Apoi de unde dracu să cumperi ce-ți trebuie? Doar nu te poți duce în fiecare zi până la târg... Asta-i, vezi... Apoi cum dracu să poți zice că lucrează bine?

— Na, au greșit și ei odată, le luă Toma apărarea, deși încă nu știa cui, dar asta nu însemnează că de-acum gata, nu se mai poate face nimic!... După tine se cheamă că mergem din rău în mai rău.

Gherasim se sculă de pe laviță și bău apă. Ștergându-se pe buze cu mâneca îi spuse lui Toma cu un fel de mânie, ca totdeauna când Toma nu-i împărtășea părerile:

— Bine, Toma, bine. Eu n'am ce-ți face dacă nu mă crezi. Treaba ta. Ai ochi să vezi, și cap să judeci. Dar dacă eu îți spun că nu pot să mă rabd jucat de unii și de alții, apoi așa rămâne. Eu nu-s prost ca Văsieș, să tac și să rabd...

— Dar cu Văsieș ce-i?

La aceste vorbe se auzi glasul Rozaliei de lângă sobă:

— Rău e de bietul Văsieș, ehei... Dacă aș avea eu o putere, în temniță i-aș băga pe toți, în frunte cu Boroș.

Toma o privi cu luare aminte, întorcându-se pe-o coastă și spuse apăsător:

— Tu spui vorbă mare, Rozalie; îți dai seama ce spui? Boroș e secretarul organizației, cumnată!

— Ei și? Înțepă Rozalia, neluând seamă la semnele pe care i le făcea Gherasim. Lasă-mă, Gherasime, să-i spun. Mie nu mi-e frică de dreptate. Nu, nu... Nu mă tem de dreptate. Ce-i dacă Boroș e secretar? Tare îmi vine a crede că dela el i se trage lui Văsieș necazul.

— Dar spuneți-mi odată, ce dracu! se răsti Toma. Ce-i cu Văsieș?

— L-au făcut chiabur! glăsui scurt Rozalia, cu ochii la fus. Asta-i...

— Pe Văsieș? se miră Toma, ridicându-se de pe pat.

— Pe Văsieș. Tu știi câtă cotă a dat Văsieș? Șasezeci de măji de grâu și lui i-au rămas patru... Și are de dat patruzeci și șase de cucuruzi... Și zece de floarea soarelui.

— Văsieș!...

— Da, da, frate-meu. Ba, i-a mai zis că a intrat în Frontul Plugarilor ca să se ascundă și să sape... Auzi!

Toma se îndreptă spre Gherasim cu mirare, să-i arate cum s'a petrecut una ca asta. Doar știa că Văsieș era om de treabă, muncitor și harnic. N'a smuls de pe nimeni nimic. Apoi cum așa, dintr'odată.

— Indată ce te-ai dus tu la armată, Văsieș a ajuns bolnav. Plămâni. I-au

făcut operație și s'a vindecat. Pe urmă ceva cu răunchii, — l-a mâncat frontul pe bietul om. Cine să-i lucreze cele 8 hectare și cât iosag avea ? Măriuța ? Aia numai de gură-i bună. A tocmnit un om, ce să facă ? Dar numai cât a ținut sămănatul. L-a plătit cum serie la sindicat. Cinstit. Omul în spital, pământul trebuia lucrat. L-am mai ajutat și eu. In primăvară iar a trebuit să tocmească un om că dacă nu lucra, intra la sabotaj. El n'a putut să lucreze toată vara. S'au spetit feciorașii ăia ai lui de s'au rupt. A avut sămănat patru hectare și jumătate de grâu. El știe lucra, n'ai teamă. I-au ieșit șaizeci și patru de măji... L-au făcut chiabur și a dat tot...

— Când asta ?

— In primăvară a fost anul.

— Și'n anul ăsta tot așa ?

— Tot așa... A ajuns Văsieș ca vai de capul lui.

Vestea asta uluitoare îl doborî pe Toma. Ce dracu, li s'au întunecat mințile ? Doar el la Văsieș se gâdea să ajungă președinte în colectiv. Chiar discutasese odată cu el, înainte de-a merge în armată și Văsieș, ca om luminat, spusese : „numai să se facă, Toma ! Eu intru primul. Eu am văzut ce-i în Uniunea Sovietică“. Ce să fi făcut omul dac'a ajuns bolnav ? Cine să lucreze ? In parte nu putea să-l dea, după lege, în arendă iar nu... A tocmnit un om sezonier...

Tăcu multă vreme privind în gol. Intrebă apoi dintr'odată, privindu-l pe frate-său cu îndoială :

— O fi drept ce-mi spui, Gherasim ? Dar dacă Văsieș este într'adevăr chiabur ?

— Asta-i, vezi ! sări Rozalia în locul lui Gherasim. Până și ție îți vine a crede, tu, că-l cunoști. D'apoi alții care nu l-au văzut niciodată... De-aia l-au pus pe frate-meu într'un rând cu Corlea. Iar Corlea râde acum și zice „așa vă trebuie“...

Toma nu mai întrebă nimic. Vedea acum unde sta izvorul nemulțumirilor lui Gherasim. Se împiedecă de una și de alta, de lipsuri și de unele greșeli. El nu înțelege că în ciuda tuturor lipsurilor, satul trebuie totuși să meargă înainte... Dar oare chiar atât de slabă să fie organizația ? cugeta el stând pe laviță, cu palmele pe genunchi. Dar dacă în privința lui Văsieș nu s'a greșit ? Vru să-l mai întrebe ceva pe Gherasim în legătură cu asta, dar se răzgândi. Gherasim are să-i răspundă pe aceeași linie, convins că s'a făcut o nedreptate. De aceea întrebă altceva :

— Despre colectiv spuneai că merge prost. De ce ?

Gherasim nu răspunse îndată. Tăcu. Intinse mâna după țigările lui Toma, aprinse una și privi cum se împrăștie fumul în jurul lămpii. Apoi plecă ochii în pământ și scuipă ascuțit :

— Eh, ai să vezi tu singur... La început parcă mă bătea gândul... venea Boroș pe-aici, ascultam ce se spune la adunări. Nu m'am dat și iacă bine am făcut. Parcă ți-am scris și ție. Nu mă mai întreba nimic. Ai să le vezi tu singur și ai cap să le cântărești.

Toma ascultă, plimbându-se prin cameră, vorbele smâncite, parcă smulse din gât ale lui Gherasim. Nu spuse nimic. Iși fumă țigara până la capăt, o aruncă în sobă și oftă. Rozalia îi pregătea patul dincolo, în casa dinainte. Le spuse noapte bună și se culcă. In capul lui se sbăteau acum gânduri negre, amare... Știa că sunt multe de făcut. Cu ce să înceapă și cum, încă nu vedea. Trebuia să le cunoască în amănunt pe toate pentru că a te lua după Rozalia, și chiar după Gherasim, însemna să greșești, tu, comunist... Trebuia o cercetare răbdătoare și Toma se hotărî s'o facă.

2

Se trezi că-l scutură cineva de umăr. Crăpă un ochi somnoros, pe urmă îi deschise repede pe amândoi, zâmbind. Toma cel mic se cuibărea în pat lângă dânsul.

— Tu cine ești ? Mama zice că ești uncheșul cel cătană.

— Da, eu sunt, zise Toma învelindu-l.

— Unde ți-e pușca ?

— Mi-am pierdut-o...

Toma cel mic îl privi contrariat, neînțelegând cum își poate pierde cineva pușca dac'o ține atârnată după gât, cum face el. Ii spuse gândul și Toma râse încetișor, lipindu-l de dânsul.

— Îți face tata una nouă cu dop de câlți, spuse Toma cel mititel. Tu știi să faci ?

— Nu știu. Numai tata știe.

Rozalia intră în cameră.

— V'ați împrietenit ? S'a sculat, a intrat aici nu știu după ce și m'a întrebat încet, ca să nu-l auzi cumva : „mamă, cine doarme în pat ?” Și l-am trimis să te scoale. Te scoli ?

Toma se sculă, se îmbracă și desfăcu în fața ochilor celui mititel jucăriile aduse dela oraș : un căluț pe roate, un tractor cu cheie care zuruia pe masă, un câțel de păslă și o zornăitoare de metal. Din fund de tot scoase o trompetă mică, cu sunet asurzitor. De cum i-a dat-o l-a și fermecat. A ieșit în pridvor să sune după tată-său. Pentru Gherasim adusese o tabacheră și un cosor strașnic, iar Rozaliei ciorapi de mătase, material de-o bluză și ață de cusut.

— Uite, de ață aveam mare nevoie. Se vede că ești gospodar. Dar de unde ai scos tu atâtea bani ?

— Din ce mi-ați trimis voi, din soldă. Am adunat, că la armată n'ai ce face cu banii. Mâncare este, țigări ne-au dat.. și-s eu cruțător de felul meu.

— D'apoi așa de-un păhărel, de una-alta.

— Astea-s fleacuri, Rozalie. M'am ocupat de altceva la cazarmă... Iată eu ce m'am ocupat.

Toma începu să scoată din ladă, una câte una, cărți, reviste, caiete umplute cu scrisul său. Jumătate ladă era plină de cărți.

— Parc'ai veni dela școală.

— Armata-i școală, cumnată, pentru cine vrea s'o vadă așa.

Rândui cărțile într'un colț al lăzii cu zestrea Rozaliei, spunându-i răspicat nu care cumva să se rupă vreo foaie, scrisă sau nu, bău o cană de lapte și ieși în curte. Gherasim aducea vacile dela adăpat.

Nu mai ploua. Pe cer se alungau nori grei, apoși, plumburii. Sufla un vânt răcoros, prevestitor de iarnă. Satul părea copleșit de cer. Casele înegrite și drumurile cu ochiuri sclipitoare de apă, pomii desfrunziți pe jumătate, toate păreau îmbătrânite, gârbove și bolnave...

Toma cuprinse ograda cu privirea. Ca deobicei, nimic nu scăpă ochilor săi cercetători. Nici cotețul porcilor în fața căruia se scurgea zeama de grajd, nici magazia în târnațul căreia zăceau fuioare nepieptănate, nici căpițele de nutreț, una din ele cu vârful pleostit, ca o căciulă pusă pe-o ureche... Ceea ce-l supără era acelaș vârf de proțap care ieșea prin ușa șurii ca o mână întinsă. Toma deschise porțile, luă un lanț cu care priponeau calul și ridică proțapul sus, legându-l de grindă.

— Ce faci ? întreabă Gherasim.

— Dece să-l ploaie ? Să putrezească ?

— Vezi-ți de treabă. Doar e îmbrăcat în fier.

— O fi, nu zic. Dar fierul tău are găuri pe unde-s bătute cuiele. Pe lângă cuie se prelinge apă, nu ? Se mai uscă ? Nu se mai uscă... Ba mai ruginește și fierul. Nu-i mai bine așa, cum făcea tata ?

— Dacă zici tu...

— Astăzi ai ceva de lucru ? Eu m'aș duce în sat, pe la partid, să-mi fac formele, la miliție. Să mai văd ce și cum.

— Du-te sănătos. Azi, până se mai svântă nu pot să fac nimic. Nici să samăn, nici să tai tulei. Și-apoi, nu-mi stă puterea în tine.

— Bine, bine. Ziceam așa, ca să știu.

Clempănind prin noroi cu cismele, Toma se gândea la ce va face în cursul zilei. „Nu i-am spus lui Gherasim că vreau să intru în colectiv, dar cred că bănuiește. Poate anume nu mi-a spus mai multe aseară. Cred că-l roade asta, dar tace... Las să tacă“.

Toma simțise demult, încă dela cazarmă, dintr'o scrisoare a lui Gherasim, că fratele lui se teme de asta. Il știa pe Toma om hotărît, căpătânos spunea el, înghimpat ca o grapă și dacă-i intră ceva în cap, nu-i mai poți scoate. Cum are să se lămurească trebușoara asta, Toma nu vedea. Simțea însă din privirile furioase ale lui Gherasim și ale Rozaliei, că venirea lui acasă era pusă pe seama colectivului.

Se abătu din drum și intră la cooperativă să-și cumpere țigări. Vânzătorul, cât ce-l văzu, îi strânse mâna sgâlțându-l și-l pofti dincolo. Dincolo, era cârciuma :

— Să te cinstesc de bun venit. Este acolo cineva care se va bucura văzându-te.

În cârciumă, cu jumătățile în mână, sfătuiau Niculaie Boroș și președintele comitetului provizoriu, Ștefan Rusu, cel fără un ochiu.

— Ehei, lume nouă... Dă-i un pahar, Georgică, să închine cu noi.

— Imediat, imediat, strigă serviabil Georgică, ciocnind sticlele.

Cu toată bucuria celor doi, trei cu vânzătorul, Toma nu se simți bine. Ar fi vrut să-i întâlnească în altă parte, la locurile lor de lucru. Cei doi se pare că nu se tulburau deloc, erau veseli și-l năpădeau cu întrebările, neluând în seamă că Toma le răspundea sec și scurt. Le spuse într'un timp, arătându-le sticlele :

— Ați luat-o cam de dimineată.

— Ce să-i faci ? Am fost prin sat să vedem pe unde-s rupte afișele electorale să punem altele, răspunse Boroș. Le-a cam udat ploaia, le-a smuls vântul.

— Le mai smulg și dușmanii, Niculaie, ascultă ce-ți spun eu, adăugă Ștefan Rusu, clipind din ochiul lui orb.

— Și-ați venit să vă încălziți ? — spuse Toma, zâmbind acru. Ei, hai, nu mai lua, tovarășe secretar, că eu nu beau, știi bine. Ajunge. Mergi cumva spre sediu ?

Ieșiră tustrei. Președintele plecă spre clădirea comitetului. Rămași singuri, secretarul îi spuse lui Toma, luându-l de braț :

— Bine c'ai venit. Avem mare nevoie de oameni. Cu ăștialalți nu prea faci mare lucru. Ba că n'au vreme, ba că-s osteniți, ba că să le dau pace... Ca oamenii. Ii mai înțeleg, îi mai critic... Merge, dar schiopătând.

Toma simțea ceva străin, necunoscut de el, în vorbele secretarului. Pe Boroș îl știa om harnic, devotat și ager. Il privi cu coada ochiului : fața frumoașă, bărbierită a secretarului era aceeași. Până și gesturile. Boroș clipea des din ochi și-și freca obrazul după obicei, cu dosul palmei.

— De ce merge schiopătând ? — întrebă Toma.

— Uite-așa, trebuie să-i mai înțelegi pe oameni. La noi e mai greu ca la oraș, ca'n fabrică. E mai greu. Avem fel de fel de necazuri. De pildă, ei n'au pe chiaburi, nu se mai luptă cu dușmanul de clasă...

— Ei-ha ! De unde ai scos-o și pe asta ? — întrebă uluit Toma.

— Păi, n'au rămas chiaburii singura clasă exploatatoare ? Doar asta o știe toată lumea.

Toma tăcu. Se vedea dela o poștă că în ceea ce privește cititul și studiatul, Boroș rămăsese în urmă și rumega gânduri de-ale lui, amestecate cu unele no-

țiuni de politică. Ii veni pe loc să-l ia la întrebări, dar se opri pentru că Boroș începu iar :

— Pe-ai noștri trebuie să-i și înțelegi. Să-i iei cu binișorul, cu lămurirea. Nu știi niciodată ce-i doare, dacă pot ce le ceri, ori nu pot. Toma începu să-l privească atent și curios. — Iată de pildă, eu : am fost chemat aseară la raion după instructaj... ceva în legătură cu alegerile. Crezi că pot să mă mișc acum ?

— Și ? Cum nu poți ?

— Mi-e bolnav copilul și...

— Și-ai să-l vindeci singur ? Nu era mai bine să chemi doctorul, să-i aduci cu un drum doctorii dela raion ?... Cum rămâne cu instructajul ?

— De-aia am trecut pe la Georgică. El și-așa pleacă la raion cu treburi de-ale cooperativei. Când vine aduce și instructajul. E doar și el membru de partid...

Toma tăcu din nou, lăsându-l pe Boroș să creadă că e bine cum face... În sinea lui însă, tuna și fulgera. „Ah, fire-ai tu de secretar că rău te-ai lăsat înapoi... Apoi nu mă mir că Gherasim și alții n'au sămănat la vreme, că nu sunt mărfuri la cooperativă, că Văsieș a ajuns chiabur. Auzi-l ! Să-i înțelegi, să vezi dacă pot ori nu... Adică a lăsat în plata cerului organizația, a scăpat-o printre degete. Aici-i buba !” — hotărî el, dorind cât mai repede să afle când va fi o ședință de partid ca să vadă într'adevăr cum stau lucrurile. „Adică, își spunea Toma, în timp ce secretarul îi povestea ceva de-ale familiei, cum i s'a îmbolnăvit copilul, adică pe mine, sergentul Toma Găvrilaș, membru de partid și comandant de mitralieră, mă cheamă responsabilul politic după ceva urgent și secret... Eu mă întorc pe-o coastă și-l trimit pe... trimit pe altul. Și-ăla uită să meargă, sau pierde plicul. Și ni se dă frontul peste cap. Bine-ai tocmit-o, Boroș, halal de pantalonii tăi”.

— Că și tovarășii dela raion — spunea Boroș, făcându-l pe Toma atent, numai atâta știu : să faci și să dregi. Apoi năcazurile omului să le ia dracu ! E ușor să zici din birou, ori să te sui în mașină și să bați șoferului pe umăr : du-mă până acolo, până dincolo... Dar Boroș ?... El n'are nici mașină, nici șofer, nici nimic... El foarfecă toată ziua prin tină, până cade boul pe brazdă. Are pe cap o droaie și-apoi s'o scoată la capăt. Toate treburile satului se sparg în capul meu...

— Tu de ce nu ești colectivist ? — întrebă Toma, întrerupându-i jalbele.

— Apăi nu-s... Nu te mira. Nu-s încă. Socotește și tu, Toma : la colectiv trebuie muncă, nu glumă. Să stai acolo, să muncești ca să se întărească. Am eu vreme de asta ? Dar de intrat o să intru, că și-așa se vorbește prin sat...

Toma nu se mai putu stăpâni, oricât își încleștă fălcile. Omul acesta voinic care se plângea ca o babă îl scotea din sărite.

— Apoi, pe bună dreptate, tovarășe, izbucni el. Membru de partid ești tu ? Ce te sgăiești la mine, că am dreptul să ți-o spun. Cum dracu ai ajuns atât de moale ? După instructaj nu mergi, dar mașină ți-ar trebui la dispoziție, în colectiv n'ai intrat că te-ai speriat de greutate...

— Ce ți-a venit ? — se sburli Boroș.

— Uite-mi veni. Organizația șchioapătă, zici. Cum dracu să nu șchioapăte ? Dar tu ce faci ? Stai în sat, aștepti instructajul, strângi cotizații, împarți presa... Asta faci ?

— Ei, și tu. Cum poți crede că numai asta fac ?

— Cum ? Din vorbele tale am aflat. Și din altceva ; iată, cu însămânțările ați întârziat, cu alegerile, în afară de afișe, nu văd nimic... colectivul după câte auzii, merge prost... organizația șchioapătă... După cum vezi sunt multe de înșirat.

— Ia las-o și tu mai moale. Parcă-s din vina mea ? Dacă raionul...

— Raionul. Aștepti să ți-le facă pe toate raionul, ori regiunea, ori poate Comitetul Central... Nu ?

— Nu te repezi, Toma... Cum adică nu fac nimic? Dar pentru colectiv cine s'a sbătut și s'a luptat? Nu eu cu organizația?

— Te-ai sbătut!... Dacă te-ai sbătut, ce-i? Nu era datoria ta? Nu pot crede că te-ai sbătut când nici măcar nu ești acolo. Frumos îți stă... Halal membru de partid!

— Măi, Toma, vorbești cu secretarul...

— Ei-ha!... Asta-i bună! Te mai umfli și în pene acum... Hai, deschide odată și fă-mi formele. Până la urmă ai să mă acuzi că n'am avut dreptul să te critic pentru că nu fac parte din organizație...

Toma era deadreptul furios. Ii veneau pe limbă cuvinte din ce în ce mai grele și le-ar fi spus dacă nu și-ar fi dat seama că deocamdată nu-i momentul. Și-așa se pornise prea curând. Ii întinse talonul.

— Dă-mi și carnetul.

— În carnet n'ai ce să faci. Vei întruni biroul și o să-l prezint atunci dacă-i nevoie.

— Ce ești așa de sburlit? Vii doar într'o organizație de bază care te primește. Trebuie să-ți amintesc de disciplină de partid, de îndeplinirea oricărei sarcini, fără crâcnire, de respectul tovarășesc și de plățirea cotizației. Nu te uita urît. Imi fac datoria de secretar.

— Fă-ți-o, dar cu asta nu mă poți opri să mă uit cum îmi place.

Secretarul se așează pe scaun și-și aprinse o țigară. În birou era curățenie, ceeace-l îmbună pe Toma. Biblioteca se vedea că-i bine întreținută, cărțile curate (prea curate, se gândi Toma), pe tablouri nu era praf. Știa că lui Boroș îi place ordinea și de aceea îl mirau atâtea vorbele secretarului. Se opri în fața unei lozinci și citi cu voce tare: „Comuniștii trebuie să stea în fruntea luptei oamenilor muncii pentru construirea socialismului“.

— Ei, ce zici, tovarășe Boroș? Suntem sau nu?

Boroș nu răspunse ci ridică din umeri morocănos, ceeace-l făcu pe Toma să zâmbească acru, în felul lui, ridicând un colț al gurii și încrețindu-și fața pătrată.

3

Sediul organizației de partid era sus, pe-o coastă. Cum ieși de-acolo, satul întreg se vede ca'n palmă, desfășurat pe uliți. Valea se întindea largă, curmată la un capăt de culmea dealului încovoiat ca o potcoavă. Pe poala lui cea mai întinsă, drept în fața satului era pământul gospodăriei. Spre vale, acolo unde fuseseră acaturile grofești, cumpărate de unul din neamurile Corleștilor, era acum sediul gospodăriei colective. Se vedea bine totul de unde stătea Toma. Și casa mare, grofească, cu ferestre largi, largi, cu doi brazi înfiți ca două lumânări într'o parte și alta, și curtea pietruită unde se învârtteau acum oameni și vite, și livada împrejmuitoare curții, și aleia de ploi stufoși care duce spre drumul gării. Lângă grajdul vechiu se ridica altul mai lung și mai mare, pe jumătate terminat. Țigla era nouă-nouță, roșie și proaspătă. Cealaltă zidărie rămăsese numai în pereți, peste care se așezaseră paie ca s'o ferească ploaia. Luată în întregime, gospodăria arăta a ceva puternic și de neclintit. Chiar jirezile mari de paie și de nutreț sure, bătând în negru păreau crescute din pământ.

— Ce loc frumos! — cugetă Toma coborând pe drum. Trei sute de hectare înclinate ușor către fața soarelui, într'o tablă. Aici, pe vale, pâraul poate să dea naștere unui iaz, să ude grădinile de zarzavat. Incolo, spre culme, se poate sădi vie... S'ar face vie frumoasă aici, ce mai încoace și'ncolo... Și-atâtea amar de salcâmi câți avem, care te îmbată primăvara cu florile, câta miere de albine ar putea da! Numai Pavel s'a gândit la asta, dar și el le ține în coșnițe de nuiel și în fiecare an omoară cel mai bun stup. Multe s'ar putea face la noi, numai tragere de inimă

să fie ! Apoi dacă secretarul se lasă împins dela spate de raion, dacă se ține'n coadă, dacă n'a intrat în gospodărie ? Cine-o fi președinte ? Cine-o fi secretar în organizația de bază a gospodăriei ? Cine-a intrat și cine nu ? De ce spune Gherasim că merge prost... ?

Toate aceste întrebări îl rodeau pe Toma și trebuiau să afle răspuns cât de grabnic ca să-și găsească rostul, să știe ce are de făcut. Dacă a hotărât să intre, așa rămâne, chiar dac'ar fi singur acolo. Dar sunt oameni destui în sat care știu să prețuiască faptele partidului. Chiar și Boroș... S'a lăsat el pe tânjală din cine știe ce pricini ; asta însă se poate foarte ușor îndrepta. S'o fi rupt de organizație, asta-i. O fi luat-o de capul lui, s'a speriat de greutăți, l-au mai influențat vorbele satului și gata... Cine poate să știe ?

Vântul care se pornise de cu noapte nu încetase nici acum, ba parcă se întărise. Prin aer sburau ușurel frunzele, parcă ninge cu ele. Norii făcuți ferfeniți se alungau pe cer îmbulzindu-se unii în alții, destrămându-se și adunându-se, iuți de goana vântului. Și-apoi, dintr'odată țâșni printr'o spărtură soarele, alergând grăbit pe fața pământului. Lumina lui îl cuprinse și pe Toma, înfiorându-l plăcut. Soarele era cald și vesel. Ar fi vrut el să mai stea, dar l-au astupat norii venind din urmă și iar se întunecă pământul. Turla înaltă a bisericii care se fudulea sus, mai înaltă decât brazii din păduricea ce-o înconjură, parcă înainta și ea împotriva norilor, luându-i piepțiș... Așa se vedea și Toma : luând piepțiș norii ce întunecau viața satului.

— Prost ce sunt, își zise Toma, privind turla cu crucea înegrită de vreme. Turla-i singură, pustie... Pe când eu singur n'am să pot și nici nu trebuie. Cu alții, mulți. Trebuie urniți. Chiar și Gherasim; dacă ajungi să-l pui pe-o cale, merge de te minunezi. Toată viața lui și-a dorit să aibă vite frumoase, cai frumoși care să sbârânie fugind, bucate mândre și indestulătoare pe masă. Cum să-i arăt că n'are să poată asta din cinci iugăre câte avem noi, trei câte au să-i rămână lui ? Cum ?

Trecu prin fața porții ce da în curtea lui Văsieș. Se vedea pe dinafară mâna omului gospodar : curtea împrejmuată cu gard de scânduri, casa și grajdul văruiate, căpițele de fân drepte ca lumânarea și cu vârful de trestie ca să se scurgă apa la vale. Pe poartă un afiș electoral : „La 3 Decembrie votăm pentru reprezentanții poporului“.

Toma împinse ușa cu piciorul. Un câine negru, cu pată albă în frunte și pe gât se smuci în lanț lătrând amarnic. De după clăile de fân apărură Văsieș cu o greblă în mână. Era suflecat ca de obicei, cu un pieptar de oaie și cu pălăria cu boruri largi veșnic dată pe ceafă.

— Ce-i, chiaburule, strigă Toma aspru, de ce n'ai ieșit la semănat ? Crezi că așa merge cum te taie pe tine capul ?

Văsieș îl privi cu nedumerire, așeză grebla la locul ei, în șură, iar când se întoarse văzu că Toma râdea. Fața i se lumină ca o zi cu soare.

— Ai aflat, zi ? Ai aflat ? Când ai venit, aseară ? Imi spunea 'Gherasim că trebuie să pici și să-ți spun drept că te-am așteptat. Nu mai am cu cine să mă înțeleg. Boroș se uită acum cruciș la mine, pe sub pălărie. Hai în casă.

În casă era curat și ordonat. Nu era decât Măriuța, nevasta lui Văsieș care, cât ce-l văzu pe Toma, îi sări de gât și începu să-l sărute, plângând.

— Vai de mine, uite că mai vine cineva la noi... Of, doamne, ce bine-i când nu ne uiți, că nu ne-ai uitat.

— Hai, hai, Măriuță, lasă omul. Mai bine adă ceva pe masă, dacă ai.

Măriuța se șterse repede cu năframa la ochi și se repezi în casa dinainte. Aduse de acolo un blid cu pancove, mere și nuci. Coborî apoi în pivniță cu cana după vin. Văsieș avea și o lecuță de vie, ca un gospodar ce era.

— Cum de n'ai rămas în armată, Toma ?

— N'am vrut ! M'am socotit mai de folos aici, în sat. Nu prea se bucură Gherasim, dar...

— Gherasim nu înțelege multe, măi Toma. M'am înconțat cu el nu numai odată. L-am sfătuit să intre în gospodărie și n'a vrut... I-am spus să lucreze după știință și tot n'a vrut. Iacă, a rămas cu pământul încă nesemănat.

— Tu cum stai ? Ai terminat ?

— Cel dintâi..

Toma luă o pancovă și mușcă din ea. Se dovedea din nou că Văsieș e gospodar la rândul lui, care știe ce trebuie să facă.

— Cum de-ai ajuns chiabur, Văsieș ?

Intrebarea aceasta o aștepta Văsieș de când îl văzuse pe Toma că râde în ogradă. Dintr'odată știuse că Toma are să-l ajute să descurce ițele care l-au făcut de rușine în fața satului, care-l fac să nu aibă multe nopți de odihnă.

— Poveste lungă, cuscre, lungă de tot. Dacă-i vrea, s'ascuți.

— Spune tot, pe larg.

— Uite, ce pe larg ?... Așa cum a fost. Eu nu m'am luat după cei care, din povestea asta, au început să hulească partidul și regimul. S'o fi auzit pe Rozalia, pe Măriuța... Ehei !

Toma îl ascultă cu luare aminte pe Văsieș. Povestea stătea așa cum o auzise dela Gherasim. Cu ceva mai mult însă : că cineva din sat trimisese o scrisoare la județeană cum că el e chiabur. A venit de-acolo un delegat și acela, cu comitetul provizoriu, cu secretarul, l-au făcut chiabur. Mai întâi Ștefan și Boroș au stat împotriva, pe urmă s'au duminat în așa fel că numai cruciș se uită la Văsieș. Toma asculta toate astea cu încordare și-și lua note, îndemnându-l mereu pe Văsieș la vorbă...

— Am tăcut. Ce era să fac ? Unde să mă duc ? Am vrut să-ți scriu ție...

— Bine făceai...

— Poate, dar pe urmă m'am întors. Mi-am zis că ai să te amesteci de bună seamă, că-ți cunosc felul și, cine știe, poate greșești și te mai bag și'n bucluc ! Mi se rupea inima în iarna când s'au hotărât să înjghebeze colectivul... Cum vorbeam eu cu tine înainte ? He-he, eu știu ce-î acela colectiv, că i-am văzut pe sovietici...

— Câți au intrat în gospodărie ?

— Patruzeci și cinci de familii. O parte din împrietăriți, patru din romii de pe vale, cinci unguri...

— Și Szatmari Sandor ?

— Și. El e brigadier, după câte știu. Președinte știi cine-i. Grigore Voivod, invalidul.

— Priceput om.

— Priceput, nu zic... Dar din vina lor, a conducerii, s'au prăpădit pe câmp trei vagoane de orz. Le-a prins ploaia pe jos, în brazde și orzul a crescut... Nu prea merge cum ar trebui, cum am văzut eu dincolo de Volga cât am stat prizonier. Iacă, ăștia când ară stau și hodinesc câte o jumătate de ceas după fiecare brazdă, unde mănâncă vitele nu mai adună ce rămâne, nu prea se ține socoteala muncii și-i o harababură acolo !...

— Cum așa ?

— Bine. Grigore, cât îi el de priceput, dacă n'are cine să-l asculte, dacă fiecare face cum îl taie capul, se sfarmă degeaba...

— Tu ai vrea să intri ?

— Da' cum să nu vreau ? Nu ți-am spus eu ție că aș intra primul, încă acum cinci ani ? Dar acum, iată-mă ! Hei, Toma, Toma !... Imi venea câteodată să pun mâna pe topor și să ies la drum. Mă răsuceam noaptea în pat. Ca o funie mă răsuceam. Și totuși nu m'am dat... N'am suduit partidul. Muierea asta mai scotea câte-o vorbă până i-am închis gura. Am stat și-am tăcut. Am adunat una și alta, din ce

se face prin sat, cum lucrează conducerea. Am vrut să scriu în vară la „Scânteia” și pe urmă m’am gândit să te aștept pe tine... Dacă nu facem ceva, Toma, eu nu mai pot să trăiesc !

Toma simțea pentru Văsieș un fel de milă amestecată cu dragoste. Îl iubea pe Văsieș ca pe un frate, pentru că îl știa de totdeauna om harnic, săritor la nevoie și cinstit. Îi plăcea să citească, să se cultive. Dumineca citea ziarul la cooperativă ca să-l asculte și alții. Cumpăra cărți și citea din ele cu sârguință.

— Te uiți la cărți ? — întrebă Văsieș, urmărind privirea lui Toma care se oprise la polița unde erau înșirate. — Ce-am pățit din cauza lor !... În primăvară a venit Ștefan Rusu la mine să mă trimită la lucru — de, își făcea datoria — și le-a văzut. A început să răsfoiască... A doua zi eram sus, la gazeta de perete, cum că uite ce fac chiaburii, învață cum să se întâlnească cu statul. Asta nu mă împiedică să mai cumpăr. Mai citesc eu, mai citește Văsieș, — copilul. A, nu știi. L-am scos dela școală că n’am mai avut de unde plăti. Abia pot s’o țin pe Măriuța la o școală de agricultură. Acolo am dat-o... așa am înțeles eu că-i bine. Cea mai mică a intrat acum în clasa întâia, la elementară.

„Uite ce înseamnă om înțelept”, își zicea Toma după ce ieși dela Văsieș. „Și-a dat fata la școala de agricultură... Plătește taxă, dar o ține la școală... Cum de-a putut să rabde atâta vreme, nu înțeleg... Cine știe, poate n’o fi avut curajul. Dar Văsieș și exploatator și dușman de clasă — asta numai orbii au putut-o vedea așa“...

Nu se mai duse nicăeri în ziua aceea. Se îndreptă spre casă și citi în multe cărți, făcându-și note peste note. Problema lui Văsieș trebuia bine judecată.

A doua zi era vreme frumoasă. Vântul nu încetase, era chiar bine venit. Pe drumuri se sbiceau cărări și Gherasim se hotărî să samene.

— Dacă-mi ajuți, terminăm azi. Vii? Îl întrebă el pe Toma cu jumătate gură.

— Cum să nu vii ? Mi-e chiar dor să merg la câmp.

Arătura era svântată, numai bună de semănat. Lui Toma îi era ciudă pe Gherasim că semăna cu mâna, așa ca’n vremile de demult. I-o spuse la prânz.

— Ce să fac ? Pământu-i moale și semănătoarea-i grea a dracului... Cum s’o trag pe-aici cu vacile mele ?

— Așa ai să și scoți la primăvară. Dar sămânța ai tratat-o cu ceva ?

— Dece s’o tratez ? Am avut un grâu ca lacrima. Am spălat-o și-i numai firul lui. Uită-te’n sac. Tăciune n’am avut, neghină n’am avut... Știu să lucrez...

— Să nu te miri la vară dacă n’o să ai recoltă mare. Ascultă-mă pe mine ce-ți spun. Nici tu semănătoare, nici tu tratare, nici tu selecționare... O pui în pământ, și-apoi, ce-o da Dumnezeu ! Eu știi cum i-aș zice lucrului tău ? Sabotaj !

Gherasim se încrunță și-și săltă sacul pe umăr. Grâul dinlăuntru foșni uscat.

— Zi-i cum vrei. Dar ce, acuma seamăn pentru prima dată ?

În gândul lui, Toma ar fi vrut cu tot dinadinsul ca la anul grâul lui Gherasim să fie slab și plin de tăciune. Poate că atunci s’ar învăța minte și n’ar mai vorbi prostii.

Locul lor nu era departe de tabla unde colectivștii semănaseră sfecla de zahăr. Către prânzul cel mic, Toma văzu că sosesc încet, câte doi-trei laolaltă, colectivștii la scos sfeclă. Îi fu ciudă. „Noi am venit de cu dimineață la semănat, dar ei la sfeclă vin ca domnii“...

— Îi vezi ? zise Gherasim, arătând într’acolo. Cam așa au venit toată vara. Slabă rânduială, frățioare. Și tu mai zici că de ce nu m’am scris.

N’avea Toma de unde să știe, privind cum vin colectivștii la sfeclă parcă anume ca să-i mărească amărăciunea, n’avea el de unde să știe că, în seara întoar-

cerii sale din armată, o mașină mică, stropită cu noroi până peste capota de pânză, se bălăcea prin bălțile drumului, sforăia harnic și încăpățânat iar farurile sfredeleau întunerecul desgolind din pâcla nopții salcâmi de pe margine. Se îndrepta, hurducând prin gropi, spre raion. Înăuntru era un singur om, la volan. Tovarășul Suci. Il cunoștea multă lume pe tovarășul Ion Suci, dar nu din pricina numelui, nici din pricina staturii sale mici. În acea regiune, plină de Ioni și de Suci, tot pe-al doilea om trebuia să-l cheme Suci, glumise odată cineva. Il cunoștea lumea încă din 45, când venise de pe frontul de Vest, rănit la umăr, cu trese de subofițer pe uniformă de pandur. Imediat, în orașul reședință de plasă luă ființă o celulă de partid. Tovarășul Suci era localnic — șofer de meserie la un comerciant care monopolizase transporturile cu camioanele spre Cluj timp de 15 ani. Curând, tovarășul Suci deveni foarte cunoscut. Fu numit secretar de partid pe plasă. Sub ochii lui se înfăptuieră cele dintâi celule comuniste pe sate, se făcuse reforma agrară, mai târziu întovărășiri și — în cele din urmă — primele gospodării colective. Dela raionare era însărcinat cu agitația și propaganda, iar în plus, avea în seamă și sectorul agricol. Era atâta muncă și atâta alergătură că pe oricare om l-ar fi doborât... numai pe el nu. Așa spusese primul secretar raional la regiune. Căci tovarășul Suci ardea ca o flacără veșnic nestinsă. Puține lucruri nu-i reușiseră. Printre ele se număra și Plopșorul. Satul era al dracului de departe, iar treburile atât de multe după raionare, încât activiștii raionului, foarte puțini la număr, n'aveau vreme nici să doarmă. Din această pricină satele mărginașe rămăseseră mai puțin cercetate.

Tocmai acest lucru îl necăjea pe tovarășul Suci, ascultând sforăitul motorului și ploaia care sfichiua în parbrizul mașinii. „Le-am uitat, uita-m'ar relele, le-am neglijat, fire-ar să fie!... Ce greșală, ce prostie am putut să fac! — se critica el cu asprime. La Plopșor gospodăria merge ca racul, satul fierbe ca un stup iar eu mă mulțumesc cu rapoartele lui Boroș: „La noi e destul de bine. Merge!“ Iată cum merge, fire-ar să fie! Parcă înadins, ca să-mi arate cum nu trebuie să fac... Acolo am nevoie de un om, o mână de fier și un cap de comunist: un organizator clasa prima! Unul care să-i scuture bine, și pe Boroș și pe alții... Să pună gospodăria pe picioare“.

Tovarășul Suci nu merse în seara aceea drept la raion. Se abătu din drum la una dintre cele patru gospodării colective din raion și sculă din pat pe organizatorul de partid.

— Îți faci bagajul, tovarășe Melchior, și vii cu mine. Mergem să vorbim cu tovarășul Spetează, primul secretar. De mâine o să fii organizator la Plopșor.

— Cui să predau...

— Ce?

— Păi... câte nu sunt?

— Ai să predai la raion înlocuitorului duminică. În Plopșor orice clipă pierdută poate însemna moartea colectivului. Vino.

Tovarășul Melchior se îmbracă în grabă, își strânse lucrurile în geamantan, se roti câțva timp prin cameră ștergându-și în repetate rânduri ochelarii cu ramă groasă, oftă și puse mâna pe mantaua de ploaie.

— Dece oftezi, Melchior?

— Vezi, dumneata, tovarășe Suci... rămâne aici o parte din mine... Am pus suflet aici, am clădit un început de viață nouă. Și plec așa, ca un... ca... Eh, hai să mergem.

Melchior aruncă în mașină geamantanul de lemn. Se tolăni pe scaunul din spate, foșnindu-și haina de cauciuc și spuse, aducându-și înainte umerii largi:

— Tovarășe Suci, să trecem pe la președinte...

Tovarășul Suci râse îngăduitor, se întoarse și-i strânse lui Melchior mâna

rezemată pe spătarul din faţă. I-o strânse cu căldură, i-o bătu încetişor cu palma lui mică :

— Nu mai trebuia să-mi spui, Melchior. Nu mai trebuia să-mi spui.

Încă în noaptea aceea, în maşină, Melchior ascultă un raport, cum spuse el mai târziu. Raporta acum tovarăşul Suciuc : „dragă, acolo la Plopşor e o harababură. Colectiviştii murmură, satul murmură, comuniştii n'au intrat toţi la colectiv, nici măcar secretarul; sunt două organizaţii de partid: una în gospodărie, alta în sat; preşedintele îşi smulge cu amândouă mâinile — deşi n'are decât una — părul de pe cap, nu mai ştie cum să scoată oamenii la lucru. Iar chiaburii, unul mai ales, Corlea îi zice, îşi fac de cap. Atâta am putut să aflu. N'am stat de vorbă cu Boroş — pentru că nu era pe-acasă, parcă-l ştii pe Boroş — am ascultat numai ce spunea preşedintele, Toader Sfârla, secretarul organizaţiei din gospodărie şi un om oarecare, Pişta îi spune. Trebuie organizare, organizare şi iar organizare. Trebuie să potolite spiritele prin lupta ascuţită împotriva chiaburilor care seamănă svonuri şi iar svonuri. Altceva, în situaţia asta nici nu mai trebuie să facă... Şi-au atras oamenii de partea lor. În sat sunt treizeci şi doi de comunişti dintre care numai doisprezece în colectiv. Vezi dar, cum a lucrat duşmanul. Asta, asta se datoreşte în mare parte lui Boroş... Am să-l scutur cât de curând, cum n'a mai fost de când l-a lăsat măică-sa pe lume“.

— Cu asta nu facem mare lucru... îndrăzni Melchior, în glumă.

— Ştiu... răspunse scurt tovarăşul Suciuc. Ştiu, Melchior. Dar măcar lasă-mă să mă răcoresc faţă de tine. Cu el o să văd eu cum o să vorbesc. Aici trebuie dată bătălia: să vină toţi comuniştii în gospodărie. Dar întâi de toate — uite, repet — organizare, Melchior! Uite-aşa, pumn! Asta însă numai aşa ai s'o poţi face: prin luptă necruţătoare cu duşmanul... să nu uiţi că duşmanul joacă în voie prin sat. Pune-i mâna în gât, şi fă-l să joace pe sârmă, adică aşa cum o să-i cânte poporul.

În noaptea aceea tovarăşul Melchior Alexandru (nimeni nu-i spunea Alexandru, în afară de măică-sa, femeie bătrână, văduvă, locuind undeva în cartierul Iris din Cluj) nu putu să doarmă. Păşea din nou într'un alt necunoscut, aşa cum păşise de câteva ori până acum. Se dăruise în întregime partidului, cu inimă largă, tinoasă, plină de însufleţire... Faptul că tovarăşul Suciuc îl ridicase din aşternut, în crucea nopţii, nu-l supărase... Lucrul acesta era atât de obişnuit — şi nu tovarăşul Suciuc îl făcea; la el aceasta era un fel de excepţie — încât nu-l mai mira. Înţelegea că e una dintre multele renunţări la comoditate cu care îl obişnuise viaţa de activist. Dacă tovarăşul Suciuc a procedat aşa, însemnează că la Plopşor treburile stau într'adevăr prost. De aceea o nerăbdătoare curiozitate îl cuprinsese, îl înghesuia cu întrebări, nelăsându-l să doarmă. Ce-l aştepta dincolo de această noapte fără somn? Ce fel de oameni va mai întâlni? Ce fel de sat e acest Plopşor, aruncat între dealuri, înconjurat pe dedeaparte de linia ferată?... Are să se poate descurca? Parcă dincoace, de unde plecase, totul fusese simplu? Demascase pe chiaburi, făcuse din organizaţie un pumn puternic, crescuse câţiva comunişti care se mişcau acu din ce în ce mai bine. Dar în Plopşor?...

Melchior oftă şi se răsuci pe patul cu saltea tare din căminul Comitetului raional de partid. Îşi scoase mâinile deasupra şi netezi încetişor pătura aspră, ascultând cum sforăie alţi tovarăşi veniţi cu treburi şi apucaţi de noapte în oraşelul raional. „Măine, îşi spuse el. Măine am să văd. De ce să mă gândesc acum? Am să văd atunci!“ Se amăgea cu aceste vorbe, crezând că va alunga acea stare ce te cuprinde totdeauna când te afli în faţa unui drum necunoscut. Căci deşi Melchior ştia, din experienţa lui, că drumul acesta este totdeauna luminat de veghea nestinsă a partidului, tot din acea experienţă învăţase că niciun alt drum nu scoate la iveală atât de multe lucruri surprinzătoare, noi, neîntâlnite, ca acesta... drumul către viaţa nouă pe care o clădeşte partidul. În mintea lui se încălceau

amintiri, oameni și fapte, desperechiate sau înlănțuite; parcă anume veneau așa ca să nu-l lase somnului... parcă învârtelirea lor încăpățănată i-ar fi putut scoate în lumină pașii de mâine, de poimâine... Iși aduse aminte însă de un cuvânt al primului său dascăl, un maistru din uzină: „un comunist nu se uită înapoi decât atunci când vrea să vadă dacă a rămas ceva nefăcut. Altfel, numai înainte“... Și iar închise Melchior ochii, încercând să doarmă... Așa-l găsiră zorile : cercetând necunoscutele cărări al zilelor viitoare.

Primul om cu care vorbi Melchior în Plopșor, fu o fată : secretara organizației de U.T.M. din sat. Era singurul om la sediul gospodăriei, în afară de paznic și grăjdar. Fata întocmi un raport de activitate; era spre sfârșitul lunii. Melchior se văzu nevoit să asculte de vorbele ei : „îndată, tovarășe“ și să se așeze supus pe un scaun, cu geamantanul la picioare. Se auzea din drum mașina care-l adusese cum ambreiază și pornește, făcând calea întoarsă. Melchior își opri ochii pe fată, urmări capul cu păr negru, despărțit în cărare, cum se scutură ușor, în ritmul penitei, și își dădu seama că se află în fața unei fete frumoase... Cozile negre, aduse în față, se clătină încetișor. Fața albă, cu un punctișor negru lângă colțul drept al gurii, era mată, sidefie, ușor înroșită pe obraji. Când să-și ia ochii dela dânsa, fata ridică privirea, săltând capul. Zâmbetul sbucni parcă din ochi și se întinse luminos pe fața albă :

— Gata ! spuse fata ridicându-se de pe scaun. Dumneata de bună seamă ești organizatorul cel nou. Bine-ai venit...

— De venit, am venit bine, nu zic. O să văd cum mi-o fi plecarea ! râse Melchior. Altcineva nu-i pe aici ?

— Președintele cu brigadierii au plecat la câmp, să vadă cum stă sfecla după ploaia asta, care de-o săptămână a tot curs. Socotitorul s'a dus nu știu unde, după lemne.

— In zi de lucru ?

— Asta m'am întrebat și eu. El spune însă că n'are nimic urgent.

— Hm...

— Tocmai. Așa spun unii oameni la noi : nu-i urgent, nu-i urgent. Până când se adună o sută de urgențe și atunci nu mai știu de care să prindă. Și le scapă din mână.

— Mulți spun așa ?

— Destui. Așa a spus de pildă brigadierul Fodor când cu fișele : nu-i urgent, am timp să le întocmesc. Iși scria într'un carnet personal...

— Pe urmă carnetul l-a pierdut, nu ?

— De unde știți ?

— Mi-a spus ieri tovarășul Suciu. Tot dela el am aflat că dintr'asta se trag unele nemulțumiri.

— Se trag, cum nu ? De unde să mai pună zilele-muncă ? Le-a pus, întrebându-i pe oameni care, când și pe unde-au lucrat ; din burtă adică... Dac'ar fi numai asta...

Melchior se așeză pe un colț al biroului, își aprinse țigara și ascultă, îndemnând-o mereu la vorbă. Fata se arătă isteasă, vorbea repede și fără cusur, parcă o pusese cineva să-i raporteze lui o sută și-o mie de lucruri. Melchior tăcea, tăcea, tăcea; în așa fel tăcea că fata dela o vreme îl socoti scump la vorbă... și nu greșea. Ea nu știa că acesta era felul lui Melchior, cel educat de maistru lui : comunistul să învețe a asculta. „Să ții minte asta, Melchior; taci și ascultă până iese tot din celălalt. Pe urmă vorbești tu, dar totdeauna scurt și pe 'nțeleș. Așa-i stă bine unui comunist“.

Fata pomeni astfel despre multe lucruri ; despre organizarea, adică neorganizarea muncii, despre neglijența oamenilor, despre președintele Grigore Voivod

care toată ziua se roagă de oameni și numai câțiva îl ascultă, despre cei care lucrează la chiaburi...

— Ai putea să-mi numești unul ? Întrerupse Melchior.

— Cum să nu ? Simion Opăritu a secerat toată vara pentru bani, numai nevasta și-a trimis-o la colectiv, din când în când. Ii trebuiau bani să-și termine casa, zicea. Acuma tot pe-acolo se'nvârte, pe la Corlea, parc'ar fi intrat cu simbrie la el.

Melchior, cum era și firesc, vru să știe cine e această fată care vorbește atât de deschis față de el. O întreabă :

— Dar dumneata cine ești ?

— Eu ? Secretara organizației de U.T.M. din sat. Valeria-mi zice.

— Mie Melchior, spuse el întinzându-i mâna, în timp ce în ochii lui, ascunși după ochelari, isvora un început de zâmbet. Și-acum aș vrea să dăm o raită prin gospodărie. Haidem.

Ceeace văzu, nu-i fu tocmai pe plac noului organizator... Mai întâi și'ntâi remiza era prea puțin încăpătoare, așa că patru care se vedea că stătuseră în ploaie; în al doilea, observă că flăcăul care era grăjdar la cai, Cristea Moldovan, un tânăr voinic, cu părul blond, nu grebla după urmă. Flăcăul ducea fân la cai. Dela șura cu nutreț și până la ușa grajdului, pârau de fân...

— De ce nu greblezi după dumneata, tovarășe ?

Cristea Moldovan se răzîmă în furcă și privi îndărăt pe urma lui. Fânul era călcat în glod de multe zile, poate de când puseseră caii la iesle...

— Dece să mai greblu ? Să adun tina asta... răspunse el dând din umerii voinici. Mătur când s'o usca.

— Hm ! mormăi Melchior gândindu-se că la gospodăria de unde venise, fânul nu se transporta cu furca, ci cu targa. Am să-i spun președintelui, își zise el îndreptându-se spre grajd.

În urma lui, Cristea arătă cu capul, întrebând :

— Cine-i domnișorul ăsta, Valerie ?

— Organizatorul cel nou...

— Daaa ! lungi Cristea cuvântul, îndreptându-și pălăria pe cap. De-aia-i atât de sfătos ?

— Parcă te întrece ! rosti Valeria înțepat. Hai, vezi-ți de treabă.

Melchior se uită la toate : la grajd, la vite, la oi, la cei patru porci ținuți într'un coteț prea strâmt și începu să-și noteze într'un carnet. Pe urmă, ștergându-și ochelarii, spuse Valeriei încet :

— Nu prea e treabă la voi, tovarășă... Nu prea.

5

Chiaburul Corlea Dumitru, un om uscat și subțire ca o trestie, sta la masă. Înaintea lui aburea un blid cu plăcinte pe care tocmai atunci, Rafila, o fată cam de vreo douăzeci de ani, le cocea în tigaie. Corlea mânca încet, fără grabă, parcă socotind ceva. În dreapta lui, aparatul de radio așezat pe o măsuță specială, revărsa o săltăreață horă românească.

— Așa ! spuse el tare, după ce bău din paharul cu vin umplut dintr'o cană așezată lângă radio. Vă ve-veseliți, ha ? svârli el cu bobârnacul în aparat. Vese-liți-vă, veseliți-vă... știu eu. Pa-pa-sărea atunci cântă mai bine când îi mai flămândă. Hai, Rafilă, draga tatii, bea și tu...

— Eu nu beau...

— Nu-uuu-nu, nu bei... De ce nu bei, tu ? Bani am pus în ladă, haine v'am cumpărat... o lecuță de cotă le-am dat... e-e-eh ! Unde-i mă-ta ?

- S'a dus cu niște caiere, cu Susana, să le dea la tors...
- Aha... S'a dus. Bine, să le dea. Plătesc. Ce ?
- Te-a căutat azi dimineață Simion.
- Ce-ce-ce voia ?
- Nu știu. I-am spus să vie mai târziu când te întorci dela târg.
- Să-să-să vie.

Corlea vorbea gângăvit, rupând cuvintele în silabe, și mai ales la începutul cuvintelor aștepta îndelung, cu buzele rotunjite, ca să-i vină silaba pe limbă.

- ...ie ...ieu ...știu ce fac.

Atâta era mai greu, până începea, pe urmă vorbea aproape normal, strâmbându-se câteodată, cu ochii căsați parcă a spaimă.

Corlea își mai turnă un pahar, îl goli încet, pe urmă își întinse picioarele rășchirat pe sub masă, se lăsă pe spătarul laviței și închise ochii tihnit. Pe chipul lui se întinse o lumină de încântare: în ziua aceea, în anul acela lucrurile nu-i meraseră rău... „Știu eu ce fac! — își bătea Corlea pieptul cu pumnul, laudându-se către Berindeanu, alt chiabur al satului. Ehei — pe mine nu mă răpun ei! Trebuie să trăiesc, mă, să trăiesc, ca să văd cum au să ajungă la zid...

În odaie nu se auzi un timp decât sfârâitul tigăii pe foc din care se ridica sfoară subțire, albăstruie, spre tavan. La radio se bătea pauza... Indată apoi un glas cristalin străbătu în încăpere :

— „Transmitem acum un program de cântece de luptă pentru pace. Cântă Paul Robeson“.

Corlea deschise ochii și întinse mâna spre buton.

— Cântați, mă, cântați, dar pentru voi. Iar tu, harapule, pentru negrii tăi. Mie nu-mi trebuie să te-aud, că nu-s harap. Așa...

Aparatul pocni scurt și se stinse. Corlea închise ochii din nou și oftă încețitor, a om sătul și fără griji. Ațipise când în târnaț se auzi bocănit greoi de pași. În casă intră Simion Opăritu.

Simion, pe adevăratul său nume, Cârlan, era un om ca la treizeci de ani, în putere, cu mâini mari și late. Crescuse pe lângă curtea cea nemăsurată a lui Corlea Nicodim, fratele lui Corlea Dumitru, și păstrase în el o urmă de mare respect pentru cei bogați. Fusesse, până la armată, vizitiu la curte. Armata o făcuse în întregime la jandarmi, în interiorul țării și nici el nu știa cum de scăpase fără a fi trimis pe front. Prea multe nu înțelegea Simion, cam greu de cap. În colectiv intrase fără să știe de ce, doar pentru că stătuse mereu de capul lui Grigore Voivod, actualul președinte. Când l-a întrebat Corlea atunci de ce s'a înscris, de ce-a făcut o asemenea prostie, a ridicat din umerii aduși și-a răspuns : „nu știu!“ Pe urmă, i-a fost ușor lui Corlea să-l îmbrobodească după știința lui și să-l aibă la îndemână când avea nevoie... Iar porecla de Opărit o căpătase din tinerețe, când o vădană îi aruncase în obraz, luându-l drept altul, o oală cu apă clocotită, slujindu-l...

Simion se așeză pe lavița de lângă ușă, trăgându-și sub ea opincile mari, încărcate de noroi. Tuși în pumni și-o întrebă încet pe Rafila, arătând cu capul spre Corlea :

- Doarme ?
- Acum a venit dela târg...
- O fi trudit, da...

Corlea deschise ochii și văzându-l pe Simion, săltă capul de pe spetează și-și șterse colțul gurii unde se prelinsese un firicel de salivă.

- Ei, ce-i Simioane ? Ce mai nou ?
- Nimic...

— Pe la voi, prin colectiv, nimic ? La voi se întâmplă totdeauna ceva de aflat pentru oameni cumsecade...

— Dă... s'o fi întâmplând. A venit ieri un organizator nou...

— Cum s'a dus ceilalți, are să se ducă și el. Cu coada între picioare

Simion ridică nepăsător din umeri. Se căută prin buzunare după tutun, se căută îndelung, ținând grijuliu pe foiță praful găsit. Văzându-l cum se chinuie, Corlea trase din buzunar un pachet de țigări și-l pofti :

— Ia de-aici, Simion. Fumează și tu o țigară ca lumea. La ce-ai venit ?

Înainte de a răspunde, Simion se chinci dinaintea sobei, trase cu degetul un jar și săltându-l în palmă își aprinse țigara. Pe urmă aruncând jarul înapoi în sobă, spuse încet :

— Am o leacă de treabă cu dumneata... Să-mi dai împrumut un sac de grâu... până ne-or da dela colectivă.

— Un sac?! se miră Corlea.

— Ți-oi veni la lucru, îngăimă Simion, cu ochii în pământ.

— De ce n'ai cerut dela colectiv ? Că doar ei se laudă că au și au...

— Așa m'am înțeles cu muierea.

— Un sac, spuse Corlea gânditor.. E mult un sac... N'am, Simioane, atâta. Am dat cotă de-am asudat numai numărând sacii... Nu, n'am. Așa o mierță, două...

— Fie și-o mierță... grăi moale Simion, sugând din țigară ultimul fum.

— Eu nu ți-o dau cu împrumut. Ți-o dau așa... așa-s eu. Cunosc la omenie. Te-oi ruga să-mi ajuți la desfăcut cucuruzii. Trebuie să dau cota, mama ei de cotă.

— Ți-oi ajuta...

— Bine, măi Simioane. Dar așteaptă și tu să însereze, să nu te vadă cineva că ieși cu sacul. Până atunci hai să slobozim niște fân în șură.

Soarele bătea spre asfințit când cei doi ieșiră afară. Din poartă se auzea glasul femeii lui Corlea cum spunea fetei celei mari, venită din sat, să dea mâncare la găini. Simion slobози în șură, din podul grajdului, fân. Umplu ieslele, scoase gunoiul afară, așternu peste noapte, în timp ce Corlea gângăvea, rezemat în furcă :

— Am fost în târg. Doamne-Dumnezeule ce scumpete ! Numai mii peste mii să ai... dar de unde ? Pe-un metru de pânză dai de te spetești, așa-i... Își bat joc de țăran : el n'are nici cartelă, nici leafă, nimic. El trebuie să vândă. Ce vinde ? Ce i-a rămas dela cotă, dacă i-a rămas. N'are ce vinde ? Dracu l-a luat... Vezi, asta-i. Acolo în târg am auzit, povestea un prieten. S'a desfăcut o colectivă, s'au năvălit, s'au bătut ca orbii... Da, da... s'au omorât oamenii. Zice că nu le-a folosit colectivul la nimic. Apoi chiar... Cum să folosească ? Dai acolo tot ce ai la sufletul tău, lucruri ca orbii și-apoi vine cutare și poruncește împărțeala... Cum vrea. Ce ? Spune dacă nu-i așa ? Cum face brigadierul, așa rămâne. Nu ? Păi vezi ? Apoi ce treabă-i aia să te dai pe mâna nu știu cui... să facă ce, vrea cu tine... el să poruncească și tu, ca boul, dă-i... împinge...

Corlea știa că vorbele lui nu rămân niciodată închise în Simion. El nu era în stare să le aleagă, așa că le turna cum le auzea nevastei, ori altora. Și făceau în curând ocolul satului, nimerind unde ținea cu strășnicie chiaburul. Iar el nevinovat ca pruncul... curat lacrimă, cum râdea Corlea către Berindeanu.

Târziu, Simion ieși dela Corlea cu un sac pe umăr, în care foșnea măsura de grâu și cu două pahare de vin în cap. Pe deasupra, vorbele lui, toate una și una

Deasupra satului pluteau leneși nori negri, înghițind stelele licăritoare. Dar norul trecea, împins de vânt, veneau alții și iar treceau. Rămăneau stelele neclintite parcă mai tinere, mai strălucitoare, privind cu răceală pământul unde se petrecea cu multă lume același lucru...

Ploua... Doar două zile ținuse vremea cea luminoasă. Oamenii se bucuraseră de vederea cerului albastru. Era atât de proaspăt, încât îți venea să crezi că dă în spre primăvară... Curând apoi, năvăliră iar niște nori grei, plumburii, dinspre apus, se lătiră cenușii pe cer, slobozind de pe culmile dealurilor spre văi, limbi albe, lăptoase, de negură. Gospodarii ședeau tăcuți sub șuri, ascultând cum picură leneș, fără grabă din streășini. Burnița iar, tomnatic, silind oamenii la nemiscare...

Melchior hotărî să-i adune pe comuniștii din gospodărie, acum când pe câmp nu putea să iasă nimeni și să vadă ce-i de făcut, dar mai întâi cum se prezintă situația. Înainte de asta, Toader Sfârla îi făcuse o scurtă dare de seamă care semăna ca două picături de apă cu el: erau agere observațiile, dar simple observații... Sfârla era harnic și veșnic cu mâinile ocupate. Atât. Incolo nu era în stare să cuprindă lucrurile larg și să vadă departe, să ghidească înțelesuri ascunse, să susțină o discuție cât de adâncă. Toader Sfârla, ca și ceilalți membri ai organizației, avea mari lipsuri în pregătirea ideologică: „judecă țărănește, adică simplist — cugeta Melchior abătut — nici vorbă de principialitate” Sfârla era ca sticla: neted și cristalin. Și Melchior, căruia-i plăcea să caracterizeze oamenii, își spuse: om simplu, cumsecade. Atât.

Organizația de bază a gospodăriei se înfățișă așa cum își închipui Melchior: niște oameni de omenie, cu bune intenții, dar incapabili să vadă că fără organizare puternică, încheată, orice intenție rămâne pe loc, nu se poate înfăptui. Unul, singur, Grigore Voivod, președintele, părea mai săltat. Numai că pe capul lui stătea întreagă gospodăria, cu toate încurcăturile ei, care îl năpădiseră în așa fel că nu se mai putea descurca. „Trebuie limpezită gândirea președintelui prin soluții practice. De aceea uneori a luat hotărâri de unul singur, fără să întrebe consiliul și nici nu s'a descurcat decât rareori”... își nota Melchior în carnet. Cum de-au intrat acești oameni în gospodărie nu-și putea da seama... Dar ceilalți treizeci? Mare întrebare. Pe urmă, aducându-și aminte că pentru înființarea colectivului din Plopșor se dăduse bătălie serioasă, cu activiștii aleși pe sprinceană, întrucât satul era mare și înconjurat de nenumărate cătune, cu pământ bogat și ușor de lucrat, cu multă sărăcie... nu se mai miră. Problema rămase totuși nedeslegată pentru el și n'o deslegă decât mult mai târziu, când cunoscă în întregime toată viața satului.

Primul lucru care-l făcu Melchior după aceea fu să afle cum stă organizația de bază din sat, Comitetul provizoriu și altele... Il interesa cam cum se prezintă situația cu chiaburii. Discutând odată cu Mihai Crețu, care-l chemase să locuiască la el, un mijlocăș deschis la cap, fără copii, află că în sat, printre mijlocași sălășluiește o anumită frică; oamenii vorbesc că au să-i ducă cu de-asila la colectiv, că s'or mări cotele, impozitele și celelalte. „Aici, socoti Melchior, e mâna dușmanului și slăbiciunea organizației satești. Atenție”. Așa își nota în carnet cu cuvinte de luare aminte, subliniate de trei ori.

Își îmbracă mantaua de cauciuc, își puse ochelarii în buzunar și ieși dela gospodărie. În poartă îl ajunse pe Pișta Căldărar.

— Incotro, tovarășe Melchior? întrebă acesta, sticlindu-și ochii neobișnuit de mari și albi.

— În sat.

— Spre sat mergeam și eu... Către Comitetul Provizoriu.

Pășeau prin glod, anevoie. Ploaia, adusă în rafale de vântul neostenit îi plesnea peste obraji. Pe spinările mohorâte ale dealurilor lunecau aripi albe de negură despletită, fumurie pe-alocuri iar unde era deasă, se asemăna cu smocurile de bumbac.

— Ei, tovarășe Melchior, ce credeți dumneavoastră de noi? Întrebă iar Pișta, călcând lunecos cu opincile de cauciuc din care, pe lângă obielele noroite, răsăreau capete de paie.

— Hm! mormăi Melchior, îngândurat.

— Și eu zic că nu-i treabă! urmă Pișta Căldărar, pornit pe vorbă. Toate ar fi cum ar fi, dar dacă munca nu-i rânduită cum trebuie, atunci totul e degeaba... Iaca, numai cu brigăzile astea... Așa se amestecă unele cu altele, că nu le mai știi rostul. O să-i schimbăm pe brigadierii. Unul e fierar, celălalt nepriceput, numai fala de el.

— Fodor?

— El. Eu, tovarășe Melchior sunt șef de echipă... Eu așa știu, că un șef numai atunci e șef când știe cui... Dar eu? Eu am fost șef la cinci echipe până acum. Da, dar zicea președintele: „tu, Pișta, știi să-i atragi pe oameni. Le mai spui trăsna, le mai cânți, mai strecuri o vorbă bună. Treci și la alta!” Adică tocmai acolo unde treaba nu mergea. Uite-așa eram purtat dela echipă la echipă și din brigada întâia, în a doua... iar înapoi. Apoi, spuneți, treabă-i asta?

— Nu-i treabă...

— Vedeți? Oamenii trăgeau unul hăis și altul cea... Cum puteai să-i aduni laolaltă? Dar ași vrea să vă întreb, tovarășe, că eu nu mă pot dumiri; de ce ne-au schimbat doi organizatori până acum? Dumneata ești al treilea într'un an.

— Știu eu? Tovarășii dela raion nu i-or fi găsit potriviți pentru Plopșor.

Pișta își suflă nasul sgomotos într'o batistă mare, roșie. Urmă, trecându-și batista peste față:

— Afurisită ploaia asta... Hm! adică așa, nu i-or fi găsit buni pentru Plopșor. Dar dumneata o să fii bun?

Melchior zâmbi, întorcând obrazul spre Pișta pe care-l vedea ca prin ceață, din pricina miopiei:

— O să vedem, râse el. Urma alege.

Ajunseseră printre plopii care străjuiau înșirați unul lângă altul, drumul spre sat. Vântul șuiera acum printre crengile subțiri, se auzea cum izbește ploaia în coaja lipicioasă de pe crengi. Înaintea lor, cu vântul în spate, venea repejor un om... „Grea e viața în satele noastre, deocamdată“, socoti Melchior privind când la cel care venea, când la Pișta. „Inotăm prin noroi pe coclaurile astea; nu putem oare să punem pietriș?“...

— Hei, dar ăsta-i Toma! izbucni Pișta cu atâta bucurie, încât îl surprinse pe Melchior. Pișta Căldărar iuți pașii, se opri înaintea celuiilalt și-i strânse mâna cu putere, scuturându-i-o. Râdea.

— Vai, mâncu-te, Toma, că fain ficior te-ai ridicat! Ai venit acasă? Ghe-rasim zicea că te faci ofițer...

Retras mai la o parte, cu spatele la vânt, Melchior, neavând ce face, se necăjea să-și aprindă țigara. Înțelesese că acest Toma e un flăcău venit din armată, prieten de bună seamă cu Pișta întrucât uite cum îl cuprinde pe după spate, cât pare de vesel... Ii urmărea cu luare aminte făptura voinică, lată în umeri, cu mâini mari și vânoase.

— Incotro mergeai, Toma, întrebă Pișta căutându-i ochii.

— Spre voi, la gospodărie, răspunse Toma.

— Ce să faci tu la noi?...

Toma se uită cu luare aminte, dar scurt, spre omul tras departe, îmbrăcat în manta de cauciuc... Ii spuse lui Pișta, apărându-și cu gulerul hainei fața de vânt:

— Nu-i ce face la voi? Eu cred că-i de lucru de nu-ți vezi capul.

— Nu cumva te bate gândul...

— Tocmai, Pișta. Cu asta am venit. Intru.

Pișta Căldărar se trase un pas înapoi, și ca și cum atunci și-ar fi adus aminte de Melchior, izbucni :

— Auzi-l, tovarășe, auzitu-l-ai?... Dumnealui, Toma, e organizatorul nostru. Dați mâna... Să cunoști un om de omenie, tovarășe Melchior.

Toma întinse mâna spre Melchior, sau mai bine zis amândoi întinseră mâna în acelaș timp. Lângă ei, Pișta Căldărar, cu bucuria revărsată pe față își freca deolaltă mâinile negre și își schimba nerăbdător de pe un picior pe altul greutatea trupului.

— Mergeam într'acolo, rosti Toma cu voce joasă, puțin răgușită, arătând gospodăria. Dumneavoastră ?

— Intr'acolo ! zâmbi Melchior, ridicând bărbia spre sat, în bătaia vântului.

— Atunci se cheamă că ne despărțim. Inșă eu — continuă Toma, îndeosebi cu dumneavoastră aș fi vrut să stau de vorbă.

— In cazul acesta mă întorc, spuse Melchior. Nu pot refuza un om care vine spre noi. Haidem.

Porniră. Pișta Căldărar renunță la afacerile lui pe la comitet — desigur nu urgente, și se alătură lui Toma, pășind vesel în stânga lui.

— Tare dor îmi era de tine, Toma. Ții minte când mi-ai scris ? Ii citeam Pelaghii... Știi că am un dăncuț ? De unde să știi?... Ei, am. Sănătos ca plumbul. Ii citeam Pelaghiei. Ziceam, uite cine m'a făcut pe mine om. Adu-ți aminte, Toma, cum m'ai învățat să citesc, deauna de pe Istoria Partidului... Nu te-ai uitat că-s țigan. Dar, când i-ai spus lui Corlea, să-i plătească lui Achim bătrânul pentru lucrul la casă : „până'ntr'un ban să-i dai, auzi ! Ce crezi, că dacă-i țigan nu-i tot om ?“ Făcuse Corlea niște ochi...

Cei doi păseau tăcuți, ascultând în felul lor vorbăria plină de încântare a lui Pișta Căldărar. Melchior trăgea din când în când cu ochiul spre Toma. Ii vedea sprincenele late, negre, puținel aduse în sus spre colțul ochilor și împreunate deasupra nasului. Fața pătrată a lui Toma, colțuroasă și aspră, dar simpatică, plăcută — cum putea răsări calitatea asta din fața aceea, Melchior nu-și putea explica tocmai atunci — trăda un om hotărît, dârz, neșovăitor. „Desigur feciorul e membru de partid“, se gândi el, ascultându-l pe Pișta. Ii plăcu Toma. Ii plăcu mai ales pentru vorba aceea scurtă, parcă cioplită, cum o rostise : „Intru“. Dacă vine din armată, e un om cu atât mai prețios, socotea Melchior, cu gândul la gospodărie, unde știa acum ce lipsă este de oameni.

Toma privi o singură dată la Melchior. Un fel de tristețe amestecată cu obidă îl năpădi. „O fi un om moale, peste care pot trece ușor colectivștii. Altfel cum dracu au ajuns atât de rău, încât să-i vorbească satul în tot felul?... Am să-l văd ce ochi va face când o să-l întreb de ce merge gospodăria prost“.

Lucrurile ieșiră înșă cu totul altfel. Vizitară mai întâi gospodăria. Toma era foarte curios. Vizitase el cu unitatea destule gospodării unde văzuse multe, și fu foarte desamăgit că, la ei nu toate sunt așa cum el le-ar fi vrut. Foarte neplăcut, îl izbi faptul că oile colectivului mâncau ca acasă, dintr'o căpiță de paie așezată în mijlocul ocolului. Mâncau ce mâncau, iar restul îl călcau în picioare, amestecându-l cu bălegarul.

— Asta nu-i bună rânduială, tovarășe, spuse el arătând căpița.

— Cum vrei să fie altfel ? întrebă Melchior, așezându-și ochelarii.

— Se poate și altfel, răspunse Toma ursuz.

Nu intrară în sediu. Toma se așează în remiză, pe un plug de fier, cu ochii la ograda largă, pietruită, iar pe alocuri cu lespezi de piatră pe care plescăia ploaia. Pișta fusese chemat de grăjdarul vacilor să-i ajute ceva. Melchior se răzimiră de un stâlp...

— Am venit din armată cu hotărîrea de-a intra, începu Toma dela o vreme,

privind undeva departe, spre sat. Aș fi putut rămâne acolo, dar era ceva aici, în afurisita asta de inimă care mă aducea înapoi. Mi-e drag în sat... între comuniștii noștri, între oamenii aceștia buni... Tare prost merg treburile, tovarășe... Și în sat, și aici. Hai să zic că Boroș a ajuns la un fel de autoliniștire. Dar raionul? Dar dumneata, tovarășe?... Mă doare inima de câte am aflat... — urmă el, parc'ar fi vorbit singur. — În organizația satească e lăncezeală zău, crede-mă... O activitate, cum să zic, de mântuială : când se apropie vreo sărbătoare cum ar fi șapte Noembrie, bat din gură, injură pe chiaburi, dar alte măsuri nu știu să ia, se lasă pe tânjală... probabil depărtarea de raion îi face așa. Nu mai vorbesc de greșelile ce le-au făcut. Satul murmură împotriva noastră, parc'ar fi plătit de chiaburi. Ce dracu-i cu oamenii noștri? Doar eu i-am lăsat cu totul altfel! — se încălzea Toma. Cred că ar trebui să explodeze ceva, un fel de grenadă între ei, ca să-i trezească. Altfel nu văd cum... Iar aici, aici, din ce-am auzit și-am văzut, nu-i bine, deloc nu-i bine, Apoi dumneata ce-ai făcut, tovarășe?

Melchior zâmbi. Se urni de lângă stâlp, își scoase mâinile din buzunare și le împreună la spate. Spuse, ținându-și privirile în pământ :

— Eu, tovarășe, sunt numai de trei zile aici...

Toma îl privi mirat, roșind. Ingăimă :

— În cazul acesta iartă-mă. N'am știut.

— Am venit trimis de raion, tocmai din pricinile înșirate de dumneata. Nu mi-ai greșit nimic, urmă el, așezându-se lângă Toma. Fumezi? Poftim. La raion se știu toate... am mai aflat și eu ceva. Ai dreptate. Ne așteaptă o mare bătaie...

— Că ne așteaptă știu eu... Vorba-i cum s'o dăm!

— Asta-i, tovarășe. Iată la ce trebuie să ne gândim, spuse Melchior dând gânditor din cap. Cum? Dumneata ce crezi?

Toma întoarse puțin privirile spre Melchior. Înțelese din ultima întrebare că are în fața lui un comunist încercat, care totdeauna întreabă și ascultă. Stătu puțin pe gânduri, apoi spuse hotărât :

— Trebuie aduși comuniștii ceilalți aici... Să fim una, nu două organizații. Asta cred că trebuie făcut, întâi și întâi ; cum spune bătrânul Gânju : asta-i prima cea dintâi.

Melchior zâmbi iar. Și iar întrebă :

— Atât?

— Hei, mai sunt și altele... care vin pe urmă. Întărirea organizației...

— Și lupta cu dușmanul de clasă! rosti apăsător Melchior, ridicându-se. În prima cea dintâi intră și asta. Ce zici?

— Mda... spuse Toma nehotărât.

— Nu toate relele vin din organizație. E adevărat că fiind mai slabă, dușmanul a lucrat cu atât mai ușor... Deci...

— ...deci întărind-o n'au să-i fie toate la îndemână! complectă Toma, privindu-l pe Melchior drept în ochi.

— Sunt de acord, tovarășe. Dumneata te-ai gândit cum să faci?...

— Mde... m'am gândit, dar... Știu eu? Am socotit să-i întreb așa, aspru, fără mânuși : măi, ce fel de comuniști sunteți voi? Adică să-i biciuiesc cu două bice. Și să văd ce-mi vor răspunde.

Melchior își împreună iar mâinile la spate, tăcu răcâind cu vârful bocancului în pământ și spuse :

— Mă gândeam și eu s'o fac... cam altfel. De, ca un strein, dar să-i scutur totuși. Uite, dumitale ți-e mai ușor. Vii din armată, te miră starea de lucruri și le tragi pe linia asta, să simți... Fă-o... Intr'adevăr, să vedem ce-o fi după aceea. Cred că voi fi și eu de față.

Au stat amândoi cât au stat, au venit pe urmă și alții, și-au vorbit de una și de alta. Intr'un târziu, Toma și Melchior s'au retras în birou și-au discutat un anumit plan. Iar când s'au despărțit nu și-au zis altfel decât tu... Lui Toma îi era inima mai ușoară: își găsise un prieten, un tovarăș, un aliat cu care se înțelegea. Iar Melchior rămase în poartă, urmărindu-l cu privirea: „E un băiat de viitor. Bun băiat!“ își spuse el. Sunt curios să-l văd la treabă“.

7

La câteva zile după întoarcerea sa, Toma fu înștiințat că se ține ședință de partid. Toată ziua și-o petrecu făcându-și însemnări și rânduiindu-și ce avea de spus. Deși ședința era convocată pentru prelucrarea însemnătății zilei de 7 Noembrie, ordinea de zi prevedea și un punct ultim: diverse. Stabilise cu Melchior să se folosească de acest punct. Amândoi sperau să găsească sprijin în ceilalți, la unii dintre ei. Nu se putea ca toți să fie mulțumiți de felul cum merg lucrurile în organizație.

Ascultară cu luare aminte cuvântarea lui Boroș. Toma o socoti plină de cuvinte umflate și seci, făcută parcă anume să-i adoarmă pe ascultători.

Boroș citea repede, repede, morfolind cuvintele, parcă era urmărit de cineva din urmă care îl împulzea fără încetare. Răsuflă ușurat la sfârșit, ștergându-și fruntea de sudoare și se lăsă răpus pe scaun.

Toma fu foarte mirat că nimeni nu se ridică la cuvânt, că numai bătrânul Istrate, de 70 de ani, și-a luat un angajament: în cinstea lui 7 Noembrie va vorbi vecinilor despre ziua asta atât de însemnată. Atât... Nici în privința cotelor de cartofi, nici a cotei de floarea soarelui, nici a învățământului de partid, nimic... Nu se suflă o vorbă despre treburile satului, deși comitetul provizoriu publicase un anunț că se va face muncă voluntară pentru îmbunătățirea pășunii și pentru îndreptarea drumului de peste deal... Iar în legătură cu colectivul, la fel. Melchior îl înghionti pe Toma, spunându-i:

— Deloc nu-mi place Boroș... Am impresia că nu s'a pregătit și că-i emoționat de prezența mea.

Indată ce Boroș trecu la diverse, se produse mișcare între oameni. Se ridică de pe scaun Carol Forai, tâmplarul, care, smulgându-și mustața căzută peste colțurile gurii și trecându-și neîncetat peste frunte căciula făcută mototol între degetele aspre, late și negre, vorbea smâcit, rupt, cu cuvintele parcă fărâmate între măsele:

— Cui să mă plâng și unde, dacă nu aici? De ce nu-s lemne încă? N'avem gătej de pus pe foc; eu, că-s roțar, n'am, dar alții! Iată-mă nevoit să-mi tai nucul de lângă casă.

— Taie-l, că și-așa nu rodește niciodată, strigă cineva.

— Tu să taci, măi, când vorbesc eu! — se mânie Carol, ridicând pumnul lui noduros. Vreau să vă spun o vorbă și pe urmă spuneți voi, care-ți vrea... Mă duc mai ieri, că-s agitator, să-i spun ceva vecinului, de drapel, de semănat, în cinstea lui 7 Noembrie. L-am găsit necăjindu-se lângă butuc cu o joardă de răchită... Tăia și suduia. Zic, așa și pe dincolo, sărbătoare mare. Stă din tăiat, aplecat de mijloc; stă și mă ascultă. Nu ridică ochii dela butuc. Numai ce-l văd odată că se'ndreaptă, că mă fulgeră cu ochii, că mișcă toporul. Zice: „Lasă-mă, Carol, în pace, să nu te iau de nădragi și să-ți fac vânt peste gard!“ „Ce-i cu tine, Tănase?“ — zic. S'apucă Tănase al meu de suduit și suduie, și suduie. „Pe cine sudui mă?“ — întreb... „Măi, Carol, — zice — mai bine-ați aduce lemne și petrol, și tăbac, că de două zile tot scutur buzunarele și nu găsesc niciun fir. Aia ar fi sărbătoare, nu ce-mi spui tu. Cu vorba nu mă încălzești!“... Incep să-i

spun una și alta. Nimic. Dă din mână, intră în casă cu brățucul de găteje și mă lasă singur în ogradă. Mai lămurește-l dacă ai cum! Mi-am luat coada între picioare și m'am dus... Iac' așa... Să spună Georgică, vânzătorul, și Boroș că-i președinte, de ce nu-i la cooperativă una și-alta?

— Asta-i! Și de ce n'a făcut comitetul rost de lemne? — strigară mai multe voci.

Toma fierbea de necaz. Asta nu mai era ședință de partid în cinstea lui 7 Noembrie. Pe urmă se gândi că poate acum și-au găsit și ei o clipă în care să-și spună necazurile. Se îmbună, privindu-l pe Melchior cum sta calm, parcă nici n'ar fi fost acolo. Se liniști pe încetul și când ceru cuvântul, vocea îi era moale iar fața lui patrată și aspră, luminoasă.

— Tovarăși, eu numai câteva lucruri aș vrea să spun și să judecați pe urmă. Iată, ne-am adunat aici să vedem ce-am făcut și ce vom mai face în cinstea lui 7 Noembrie. Numai tovarășul Istrate și-a luat un angajament.

— Angajamentele s'au luat înainte de-a veni tu, Toma! — îi atrase luarea aminte Boroș.

— Știu. Dar s'au îndeplinit? În procesul verbal scrie că toți v'ați legat să terminați de semănat până în șapte. După câte știu eu, unii n'au să termine nici la șaptesprezece!

Între ascultători se produse mișcare, se uitau unii la alții, începură șoapte și vorbe groase. Dintre ele se ridică vocea răgușită a lui Istrate bătrânul:

— Asta așa-i. Chiar tovarășul Boroș ar putea spune ceva la asta.

Toma își scoase hârtiile din buzunar, roti privirea pe deasupra sălii, tuși în pumn și zise:

— Dar nu-i vorba de asta, fraților. Altceva am vrut să vă spun și-o să vedeți cum se leagă toate, ca verigile lanțului. De doi ani n'am mai fost între voi și venind, mi-am zis că mult trebuie să fi crescut satul nostru de vreme ce avem și colectiv în sat. Am întreat de unul și de altul, de membri, de nemembri, de colectivști... Am vrut să aflu și-am aflat. Am privit cu ochiul unui străin care vine dinafară. Drept să vă spun, ce-am aflat mi-a ridicat părul măciucă! Iată ce spunea tovarășul Forai. Ce reiese din vorbele lui? Reiese ce gândesc oamenii din sat. Că nu-i una, că nu-i alta, că aia ar fi sărbătoare? Cred și eu. Dar de ce nu știe badea Tănase că până la acele zile de îndestulare ni se cere încordarea puterilor? De ce? În sarcina cui se cădea să-i spună? În sarcina noastră, a comuniștilor, a organizației. Văd însă că și unii dintre voi judecă tot așa. Asta înseamnă că munca noastră a lăncezit cum nu se poate mai rău. Iar în locul nostru, s'a vârit dușmanul spre mintea oamenilor. Ce spui, tovarășe Boroș, și dumneata tovarășe Rusu? De ce-s toate astea? Ei, iacă ce cred eu! Mai întâi și'ntâi secretarul nostru, tovarășul Boroș. V'ați interesat vreodată ce face el? Nu? Apoi uite: strânge cotizații, face procese verbale, împarte ziarele. Atât. Dar munca de lămurire? Dar organizarea? Dar conducerea acestei organizații? Dar campania electorală? Ce se face? Aveți dreptate, cooperativa merge prost, cu oile a lucrat cum nu se putea mai bine pe placul chiaburilor...

— Asta așa-i! — întăriră câțiva.

— Tutun n'are, petrol n'are, ață n'are. Are rachiou! Atâta are. Acolo îl găsești și pe tovarășul Boroș, uneori.

— Zi-i, Toma, zi-i, că-i bine! — sări bătrânul Istrate, împungând cu cârja înainte.

Bătrânul fusese miner la Lupeni vreo treizeci de ani. Când s'a prăbușit mina odată, i-a fărâmat picioarele și un braț. S'a întors în sat încă înainte de război și-și lucra cum poate iugărașul de pământ. Mai anii trecuți a început să primească pensie.

Incurajat, Toma începu cu mai mult avânt :

— Apoi, știți de ce satul, în loc să meargă înainte, trage către pârâu ? Pentrucă șeful, capul e slab. Comuniștii. Vorbeam cu tovarășul Boroș și-mi spunea că organizația schioapătă. Apoi cum dracu să nu schioapețe, dacă fiecare face eum îl taie capul ? Cu însemințările am rămas la coadă. De ce ? Cine-i de vină ? Numai noi suntem de vină... De ce nu s'au pus comuniștii în frunte și să dea pildă ?

Toma conteni puțin vorba, rotindu-și privirile către cei prezenți care ascultau cu gâtul întins unii, cu capul plecat spre pământ alții, învârtindu-și părăriile între genunchi. Porni din nou mai întârâtat :

— Iacă s'a făcut colectiv. Dar de ce nu sunteți cu toții acolo ? Ce mai așteptați ? N'aveți încredere în cuvântul Partidului ? Apoi atunci nu vă mai spuneți comuniști și gata-i povestea ! Dar nici așa, să predicați apă și să beți vin.

— Ehe, Toma ! Nu te repezi. Am avut și noi necazurile noastre, n'ai de unde le cunoaște.

— Necazuri, — continuă Toma — Aceasta se chiamă individualism, — necazurile noastre — tovarăși. Prin sat se spune că gospodăria merge slab, colectivității tot așa spun. Apoi pe voi nu vă doare inima deloc ? Ia, oameni gospodari ca voi ați rămas pe dinafară și i-ați lăsat pe alții : las să încerce ei, apoi om vedea ce-a mai fi. Hei, ce mai comuniști ! Dar dacă v'ar pune cineva la zid și-ar trage în voi — bătrânul Istrate știe ! — ori v'ar rupe oasele'n bățai, ori v'ar închide pe ani lungi, ce-ați face, spuneți, ce-ați face ? Și încă vă mirați că nu-i cutare și cutare la cooperativă, că pășunea-i neîngrijită, că nu-s lemne, că peste deal nu mai poți trece cu carul să-ți aduci tuleii de pe loc. Vă mirați că merge colectivul slab ! Cum să nu meargă dacă cine trebuie să-l ducă înainte se ține la coadă, ascuns după poalele muierii, cu urechea la ce vântură chiaburii prin sat. Asta-i foarte rușinos pentru organizația noastră, tovarăși...

— Aha, piaptănă-i bine ! — strigă Istrate, ridicându-și pumnul cu cârja în aer.

— Am vrut și eu să zic de asta ! — sări Toader Covrig, așezat drept sub lampă, clătinându-și clăia ciufulită de păr cărunt, ridicându-se puținel de pe scaun.

— Stai tovarășe, că încă n'am terminat, — spuse Toma, întinzând mâna înainte. Eu, fraților, când am mers în armată, mi-am dat seama că nu știam mai nimic. Aș fi putut rămâne acolo, dar nu mă lăsa inima... Multe mi s'au luminat în cap acolo. De aceea eu mă mir și vă întreb : cum de-a ajuns Văsies chiabur ? Iacă, aici-i Ștefan Rusu, și Boroș și voi toți : judecați bine dacă omul ăsta este chiabur sau nu... Asta trebuie hotărâtă și te rog să treci întrebarea mea la raion, tovarășe secretar. Să vină comisie și să cerceteze ! Eu spun că Văsies așa nu-i chiabur cum nu-s eu !... Are bucate multe ? Dar cine în sat mai lucrează ca el ? Cine lucrează după carte ca el ? Cine-i primul la sămănat ? A ținut slugi vreodată, a exploatat ? nu... spuneți voi, că-l cunoașteți mai bine poate. A tocmit un om, cum scrie la lege, când a fost bolnav. Ce om ? Pe Pișta Căldărar. Întrebați-l dacă nu i-a plătit cum nu se putea mai bine...

— Eu demult am zis asta, strigă dela locul lui Toader Covrig.

— Ei iacă, spuse Toma. Cred că mai sunt și alții care judecă tot așa. L-am întrebat și pe tovarășul organizator, mai zilele trecute. Am vorbit eu însumi cu Văsies și-am aflat că s'a trimis la județeană o scrisoare din sat. Cine a trimis acea scrisoare ? Nu știm. Dar dacă la mijloc se află mâna dușmanului, care a vrut să bage spaima în mijlocași ? Vedeți dar, tovarăși, câte avem de făcut. Nu mai zic de întărirea colectivului. Gospodăria, ca să crească, are nevoie de oameni hotărâți, de comuniști. Hai, să ne hotărîm să punem umărul și să facem treabă.

De aceea, iacă tovarăși, ce angajament îmi iau : în cinstea lui 7 Noembrie, eu Toma Găvrilaș, iau hotărîrea de-a mă înscrie în gospodăria colectivă. Atâta am avut de-a spune, tovarăși.

Cuvântarea lui Toma îi miră pe oameni. Il știau ei dinainte ca om tăcut care spunea din când în când câte o vorbă grea, dar să lege o cuvântare nu putea.

— Ai văzut ce ne face armata cu tinerii ? Ii scoate profesori...

— Bine zice... îl tunde bine pe secretar !

— Las că-i trebuie.

— Are cineva ceva de spus ? — întrebă Boroș încet.

Se ridică dintre oameni, Melchior. Iși drese mai întâi glasul și pe urmă spuse :

— Eu, tovarăși sunt nou între dumneavoastră, dar comunist sunt cam demult. V'am ascultat, l-am auzit și pe tovarășul Găvrilaș... Două lucruri trebuie să accentuez din ce-a spus dânsul : mai întâi, întărirea organizației noastre. Cum s'o facem, tovarăși ? Iată cum : întâi și'ntâi să ne strângem toate forțele laolaltă, să nu mai fim împrăștiați. Așa, umăr la umăr să pornim la luptă împotriva dușmanului care a profitat, se vede, de slăbiciunile noastre. Și să purcedem neîntârziat, cu cât mai repede, cu atât mai bine, la un studiu sistematic. Să cunoaștem cât se poate de bine învățătura minunată a marilor noștri dascăli. Când o vom cunoaște, nu ne vor speria niciun fel de greutăți, pentrucă vom fi siguri de izbândă. Vom ști astfel să ne așezăm pretutindeni în frunte și mai ales vom ști să luptăm împotriva dușmanului. Acest dușman, aici chiaburii, în orașe foștii exploataatori, devin din ce în ce mai înverșunați. În satul nostru chiaburii hălăduiesc în voia lor... lansează zvonuri, atrag oamenii spre ei... sabotează colectările. Iar noi, după cum văd eu, în loc să ne ocupăm de adevărații dușmani, uităm de principialitate și ne năpustim asupra mijloacelor. Tovarășul Găvrilaș are dreptate : problema aceasta trebuie serios cercetată. Asta-i prima noastră datorie : lupta necruțătoare împotriva dușmanului.

În al doilea rând, tovarăși, să luptăm pentru întărirea gospodăriei colective. Intr'adevăr : ce vă sperie, tovarăși ? Sau care-i pricina rămânerii unora pe dinafară ? Haideți acolo, fără teamă, și o să vedeți ce treabă se poate face când suntem uniți și hotărîți cum le stă bine unor comuniști. Iar după noi fiți siguri că vor veni și alți. Satul se uită la noi, să vadă ce facem. Așa tovarăși. Iar eu îmi iau angajamentul să sprijin orice inițiativă bună a organizației și să ajut din toate puterile.

Melchior se așează liniștit la loc. Câțiva oameni aplaudară cuvântarea lui. Cei mai mulți îl priveau însă cu interes. Boroș se ridică în picioare și spuse :

— Am auzit aici multe lucruri. S'au cercetat cu deamănuntul unele lipsuri ale organizației și nu putem zice că ce s'a spus nu-i cu dreptate. Cu însămânțările-i așa, cu colectivul e așa, cu mine-i așa... Dar greșeli dacă sunt, apoi nu-s din vina noastră. Raionul...

— Iar raionul, tovarășe Boroș ? De ce le pui toate în spinarea raionului ? Ce, are să vie tovarășul secretar raional să-ți samene grăul ?

— Asta așa-i, se auzi ascuțit glasul lui Ștefan Rusu. Numai de coada raionului te ții, parcă ți-ar fi frică să pășești singur... Nici afară nu te duci fără să întrebi la raion. Are dreptate Toma.

În sală izbucniră râsete. La lumina lămpii atârnată în tavan, înecată de fum, se văzu cum fața lui Boroș devine roșie, cum îi tremură nările, stăpânindu-se

— Tu, Ștefane, să taci ; să taci că și la tine-i calea mînzului. Cine-i de vină cu însămânțările, cu pășunea, cu drumul ? Dar cu Văsieș ? Tu să taci...

— Ba de ce să tacă ? — strigă Toader Covrig, ridicându-se cât era de lung, până la grindă. Lasă s'auzim. Pe Ștefan tot tu l-ai pus să clocească ; „las că fac

eu, că dreg eu. Eu cu raionul". Așa cum ai spus, Toma. La noi în ședințe nu mai făceam nimic, ne mâncam din gură... Vai de capul nostru. De-aia satul s'a împărțit în două : colectivul șiăștilalți. Ei cu ei și noi cu noi. Dar el trebuie să fie una. Așa-i bine. Din partea mea, eu mă duc după Toma, demult am zis. Aici-s, și-o să vedeți !... Iar tu, nu te ascunde, să nu te ascunzi. Dracu știe ce te-a tras așa înapoi ? Doar erai mai bărbat anii trecuți. Tu să te pui pe roate că de nu, știm noi ce să facem cu tine !...

Toader Covrig se așeză la locul lui, se sculă apoi imediat și-și aprinse țigara dela lampa atârnată sus.

— Ia te uită, mie mi-ar trebui scară, spuse Georgică, vânzătorul dela cooperative, izbucnind în râs. La acele vorbe se ridică bătrânul Istrate :

— Măi, feciori, lăsați glumele. Ne-am adunat aici să discutăm ce avem de făcut, nu să...

— Nu ne prea ținem de asta, spuse Boroș. Am alunecat și vă chem la ordinea de zi.

— Uite ce-i, tovarășe secretar, spuse bătrânul. Eu atâta spun : și tu și noi ne-am lăsat pe coadă... Iacă, Toma și Toader intră în colectiv. Mi se pare mie că sunt aici destui care în cinstea sărbătorii ar trebui să-și facă autocritica, să-și îndrepte munca și să vadă nu cumva ar trebui urmați ? Eu aș vrea să-l aud pe secretar, și pe Ștefan, președintele comitetului. Că nu-i destul să semnezi acte, să strângi cotizații... Nici tu, Ștefane, să stai la masă și să fugi la telefon... Să vedem ce avem de făcut și ce vreți voi să facem de-acum înainte...

Boroș se vedea că nu-i în apele lui. Se sculă dela masă și începu să se plimbe prin sală, cu mâinile în buzunare. Toma îl urmărea răbdător cu privirea, căutând să ghicească ce se petrece în sufletul secretarului. Se simți cotit de Melchior care-i șopti la ureche :

— Cred că așa ceva n'o fi auzit demult.

— Tovarăși, zise Boroș. Ce s'a spus în seara asta e drept. Am neglijat munca sau n'am înțeles-o cum trebuie. Nu m'ați ajutat nici voi, ce să ne ascundem. După câte s'au spus în seara asta aici, se vede că avem multe de făcut... Mă rog, am greșit dar totul se poate îndrepta. Nu putem zice însă acum, dintr'odată, uite așa și-așa facem... ori să-ți iei fuga angajament. De aceea acum e greu să luăm o hotărîre mare, deși eu văd că trebuie să mă schimb și mă voi strădui să mă schimb.

— Hei, fiți-ar gura de aur ! îl întrerupse Covrig.

— De aceea eu propun să ne adunăm biroul de partid lărgit într'o seară și să vedem ce-i de făcut. Bine ?

Ieșind dela ședință, Toma se despărți de Melchior care avea de mers cu trenul la raion și făcu drumul spre casă cu Toader Covrig. Lui Toma îi stătea pe limbă să-l întrebe pe Toader pentru ce n'a intrat în colectiv, când acesta, parcă ghi-cindu-i gândul, rupse tăcerea cu glasul lui gros, cumpănindu-și statura uriașă.

— Eu, măi Toma, atunci ași fi intrat, dar mă pusese dracul să-mi vând boii. La statut scria negru pe alb : cine și-a vândut vitele de lucru trebuie să le cumpere. Eu nu pot să dau boii în rate pe patru ani, cum scrie la statut, căci acolo trebuie vite de muncă. Nu poți ara în rate, așa-i ? Banii i-am băgat jumătate în casă, mi-am făcut și eu casă nouă... să am pe când îmi vine feciorul din armată. Să-l însor cum se cade, că atâta fecior am... Acuma am banii în ladă, cumpăr boii din târg, și mă duc la colectiv. Așa m'am socotit eu...

Auzindu-l cum vorbește, cu câtă inimă deschisă le spune, Toma începu să se uite cu ochi mirați la Toader Covrig. „E un om de treabă badea Toader“. De aceea socoti să mai afle câte ceva dela el.

— Ce poate fi cu Boroș, tovarășe? îl întreabă Toma. Doar eu l-am lăsat un secretar clasa'ntâi...

— Măi, feciorule... nu știu ce să zic... De-un an, nu mai merge cum ar trebui. Scârțâie. Eu cred că toate i se trag din două pricini: una, bătaia pe care a luat-o...

— Ce bătaie? întrerupse Toma.

— Să fie un an de-atunci. Venea odată dela tren, noaptea. Cine anume l-a bătut, nu s'a aflat. L-au sdorbit... era să moară omul. Pe urmă au început să-i vină pe poștă scrisori de amenințare... S'o fi speriat el cum s'o fi speriat, dar nevasta a început să-i facă zile fripte... Asta-i a doua pricină: nevasta. Și-i mare... iar lui Boroș i-e dragă. Ei, omu-i om... altul poate i-ar fi tras câțiva pumni. Și a lăsat-o mai moale... De-aia am ajuns noi cum am ajuns. Noi facem ce facem, dar puterea ne stă în secretar...

— Puterea e în noi, în partid, tovarășe. Noi trebuie să-l ajutăm și pe secretar. El singur nu poate face nimic.

— Ei, mă rog... așa-i. Ce să facem? O să vedem de-acum încolo.

8

Gospodăria agricolă colectivă „Drumul socialismului“ luase ființă în primăvara anului 1950. Era sat mare Plopșorul și sat de gospodari buni, cu pământ bun și mult. Era și sărăcie multă, toată împroprietărită din moșia lui Corlea Nicodim, fratele chiaburului Corlea Dumitru. Nicodim cumpăraseră moșia, cu acareturi cu tot, dela grof, în 1920. Luase dela bancă împrumut un milion de lei, mai avusese și el, și-o cumpără. Așa se făcuse că în Plopșor nu mai fu de unde să se împartă pământ sărăcimii. Li s'a scos câtorva ochii cu un iugăr și jumătate. În câțiva ani, sărăcimea l-a scos pe Nicodim Corlea din datorii, l-a făcut stăpân pe avere și pe sat în locul lui Banfi care petrecea acum la Budapesta... Au tras-o plopșorenii un sfert de veac până i-a venit rândul și lui Nicodim... Indată după 23 August, prin Septembrie, a luat ființă celula de partid în sat, în frunte cu Boroș, proaspăt venit din război. S'au oprit în fața porții și l-au poftit pe Nicodim să nu mai calce pe-acolo. Cele patru sute nouăzeci de hectare urmau să fie împărțite la oameni, vitele, uneltele, acareturile treceau la stat. Nicodim Corlea muri peste câțiva ani, iar feciorii lui — unul murise în Finlanda, încorporat în formațiile S. S. fiind trimis la o școală de ofițeri în Germania — iar ceilalți doi — fugiră peste graniță, ducând cu ei pe vărul lor, Mihăilă, fiul lui Corlea Dumitru. Toți trei se înrolaseră în Legiunea Streină franceză și-au plecat pe front în Viet-Nam. Din cauza asta, Corlea Dumitru, chiaburul, avea multă amărăciune și-i ura îndoit pe comuniști. Rămăsese cu două fete. „Mi se stinge viața“ — spunea el cui voia să-l asculte, clătînând din cap și scuturându-și trupul subțire ca o trestie, uscat vrej. Din când în când, mărușul lui Adam, ascuțit și zvârlit în afară ca un deget îndoit vârlit sub piele, i se zbătea în sughițuri de plâns.

S'a făcut reforma agrară. Boroș, ca flăcău se dovedise ager și bun de muncă, fusese în repetate rânduri lădat la plasă. Dar după ce prinse, cum spuneau oamenii, chiag, începu s'o lase mai moale. Chiar și el spunea: „mi-am crescut câțiva comuniști de nădejde; eu am ostenit de-acum“. Se însură și se văzu dintr'odată că-i place casa mai mult decât treburile Partidului. Nevasta, oacheșă, cu sprincene subțiri, iute la gură și la trup îl îmbrobodi atât de bine, încât în ultimul timp, avu multe de ascultat dela centru... Ba, decând promise acea bătaie soră cu moartea și pe urmă scrisori amenințătoare, o lăsase cu totul moale. Se iuțea o vreme, pe urmă cădea parcă îndărăt. Și odată cu el, satul. Totuși gospodăria luă ființă: mai întâi dintr'o întovărășire a celor împroprietăriți, ce-i drept, nu toți, pe urmă Grigore Voivod, cel care lupta mai mult pentru colectiv, Toader Sfârla, fost luptător în Di-

vizia Horia, Cloșca și Crișan, Boroș și alții se gândiră să folosească într'un fel acareturile arătoase ale lui Nicodim și cele cinci sute de hectare rămase după ultima expropriere din 1949. La reforma agrară, din cele aproape cinci sute de hectare câte avusese „Măria sa” — așa pretindea Nicodim să i se spună în sat — aproape o sută rămăsese proprietatea satului, adică cincizeci de hectare trecea la comună, pentru nevoile ei, 25 la școală și vreo 20 pentru biserică. Așa hotărâse adunarea obștească și Comitetul sătesc pentru Reforma agrară. Pe urmă, odată cu înființarea gospodăriei colective, întreagă averea a trecut în folosința colectivității. Pe atunci se credea de către unii că gospodăriile colective se întăresc prin înzestrarea lor cu pământ mult... S'a văzut mai târziu că-i greșeală, atunci când colectivității n'au răzbit cu munca, i-a copleșit și în loc să dobândească au pierdut. În Plopșor s'a format mai întâi întovărășirea, pe urmă s'a început o campanie puternică pentru înființarea gospodăriei. Județeană de partid puneă preț deosebit pe Plopșor. S'au scris la început 15 familii, în majoritate foști luptători și prizonieri în Uniunea Sovietică, toți săraci... Pe urmă, cu greu, aduși după multă muncă, au început să vină mijlocașii, mai ales în urma rezultatelor pe care le-a dat întovărășirea și atrași de faptul că gospodăria avea foarte mult pământ. Gospodăria colectivă s'a văzut stăpână pe aproape trei sute de hectare. Corlea Dumitru și ceilalți chiaburi din sat se luptau în felul lor... și au pus la cale unele lucruri printre care și bătaia lui Boroș. Într'un fel le-a reușit: mulți dintre membrii de partid n'au intrat. Printre ei și Boroș. Cei intrați, patruzeci și cinci de familii, s'au uitat cruciș și-au dat mult de furcă lui Grigore Voivod, cât mai ales organelor partidului. Și nu mult lipsise ca să se adeverească întocmai cuvintele tovarășului Suciu către Melchior, adică să se desfacă gospodăria.

La intrare, Grigore Voivod îi spuse lui Boroș:

— Hai, măi tovarășe, ce dracu. Cum poți să nu intri?

— Fraților, n'am ce face deocamdată. Mi se pune muiera curmeziș. „Mă cule pe jos și mor!” — zice — „te opăresc!” — face... „Te fac de râsul lumii!” — Ce să mă fac? Spuneți voi, ce să mă fac? Dacă-mi dezbin familia, ce-are să zică satul? „Uite, comuniștii își lasă muierile, copiii pentru colectiv. Așa fac comuniștii”. Asta au s'o spună!...

— Dă-i și tu câteva după ceafă! — îl sfătuipe Covrig.

— Asta nu se cade unui secretar, mugi înfundat Boroș, cu capul în pământ.

A fost multă greutate la început. Și cu ce mergeau înainte, parcă mai multe greutateți se iveau. Grigore Voivod, fără o mână, nu putea prea multe, mai ales că era blând la vorbă și neiuibitor de sfadă. Iar Toader Sfârla ales secretar al organizației de Partid din gospodărie, nu putea face față, oricât se zbătea... Lipsită de 20 de comuniști care nu intraseră, gospodăria se târa încet, ca un om bolnav de picioare.

Toma înțelegea bine toate acestea. „Trebuie oameni hotărâți acolo” — își zicea el mereu, mai ales noaptea, zvârcolindu-se în pat, când într'o parte, când într'alta. „B'ne spunea tovarășul Melchior. Dacă'm intra comuniștii, pe urmă ceilalți, mai săraci, cu tragere de inimă, că-i lipsă mare de brațe. Bun ar fi și Gherasim; e om harnic și săritor, cam înapoiat el — asta-i și din vina mea, se judeca el, nu fără asprime — dar săritor. Ii place să muncească. Ei, dar cum să-i tragi? Toți sar cu cooperativa, cu lemnele, cu Boroș, cu colectivul care merge prost... Fă, Toma, dacă poți”.

Uneori îl încerca părerea de rău după viața de militar. Poate ar fi ajuns chiar ofițer. De bună seamă locotenentul Motronea se gândea la asta. Câte nu învățase la armată? În primul rând știa să se descurce în treburile politicii, și deci, în treburi de Stat. Se vedea asta în felul cum îl întrebau și îl ascultau oamenii, chiar și Gherasim, când vorbește acasă despre frontul păcii și despre alegerile

din 3 Decembrie. „Ei, bată-te, Toma,” vorbești ca un potracăn!“ îi bătuse pe umăr vecinul, fratele lui Sfârla. Învățase la armată cum se conduce un cerc de studii, învățase football și alte sporturi și-și pusese ochi pe un loc unde la primăvară va face teren. Hotărîrea lui de-a intra în colectiv n'o spusese decât lui Pișta și la ședința aceea. Un lucru îmbucurător fusese că încă în sat nu se știa : deci se păstra secretul de partid cu toate slăbiciunile organizației... când va fi să intre, atunci da, să se afle. Până atunci, trebuia să știe numai partidul.

În cinstea zilei de 7 Noembrie, colectivștii la îndemnul lui Melchior hotărîră împărțirea veniturilor. Nu se împărțea totul însă : de pildă, banii pentru sfecla de zahăr care nu fusese toată culeasă și o parte din furaje. Restul se împărțea. Reve-nau câte 3 kilograme și jumătate de grâu la zi-muncă, 5 de cucuruz, unul de cartofi, unul de orz, două de fân și un snop de coceni ; ceapa, morcovii și celelalte legume pieriseră de secetă ; varza deasemenea, neudată la timp crescuse sălbatecă, parcă. Unii spuneau că sămânța fusese proastă, dar s'a adeverit că nu. Corlea Dumitru, chiaburul, avea pe vale grădină de zarzavat. Cumpăraseră sămânța din acelaș loc cu colectivul și avea o varză strașnică. Râdea de colectivști și spunea cu vorba lui zmărcită, bălbăită :

— Ie-ie-ieu ști-știi c-c-cum să lucru.

Se puseră steaguri peste tot, se scriseră lozinci, toate cu litera S și N în toarse, ceeace-l supără pe Toma, se făcură ghirlande din vițe de brad rupte dela biserică, deși clopotarul se împotrivise strigând răgușit că-i distrug brazii. Cei șase romi din colectiv, cu copiii lor, înjghebaseră o bandă tuciurie de lăutari care cântau înfocat. Țambalul lui Titirez chițcăia cuprins de drag iar gorduna afumată a lui Achim bătrânul, uruia gros și fornăit ca un taur cu belciugul prea strâns, în timp ce Achim își holba ochii mari, negri cu alb, încrucișați spre nasul corioat admirându-l parcă, și scuipa ascuțit în lături, pe lângă pipa lungă-lungă, arcuită în jos și bălbănindu-se pe piept.

Primul fu strigat Toader Sfârla, secretarul. Toader cu femeia, cu o fată și un flăcăiaș de 16 ani, făcuse din primăvară până în toamnă patru sute douăsprezece zile și lua deci 1442 kgr de grâu, 2.060 de porumb, 412 kgr. de cartofi, 412 de orz, fân și coceni. Trebuiră patru care să fie încărcate zdravăn, cu rudițe, pertru a duce atâta iosag. Toader Sfârla fiind ales în prezidiu nu putu să plece. Imbujorat de mândrie, rotindu-se ca un cocoș, scuturându-și capul plin de importanță, Toader sui pe saci cei șase copii mai mărunți, împrejurul nevastei, ca puii pe lângă cloșcă. Flăcăii pocniră din bicele lungi cu pleasnă roșie și cu verigă de alamă la grumăzi, boii mari, albi, de pustă, cu coarnele lungi cuprinzând un stângen între vârfurile împodobite cu cănaci mari și greoi, cu gâtul înconjurat în zgardă de zurgălăi, se încordară în juguri, roțile ferecate trosniră sub greutate, scrâșnind pe pietrele curții grofești și ieșiră pe poartă. Toma fu primul care bătu în palme. Indată ropotele palmelor late ca maiul asurziră adunarea.

— De când îi el n'a dus atâta în ogradă ! rosti o vecină de-a lui Sfârla, minunându-se cu palma la gură.

— El duce, c'a avut cu cine lucra ! Ai să vezi ce-or duce alții ! înțepă o femeie în care Toma recunoscă pe nevasta lui Mihai Crețu, pe Maria Crețului cum i se spunea. Bărbații,unii clătinau din cap, alții priveau cu invidie, alții țineau privirea în pământ, rezemați în băte și scuipau plescâind pe lespezi, când încoace, când încolo. Gânju bătrânul, care se așeza mereu lângă Toma, scuipa totdeauna între cismele flăcăului, curățate oglindă, oricât se mișca Toma, ferindu-se.

Ca și cum s'ar fi adeverit vorbele femeii, urmă la rând altul. Acesta avea numai jumătate cât Sfârla. Pe urmă veniră alții cu o sută și ceva, cu sub o sută zile muncă. La urmă de tot, Cîrnilă, leneșul satului, fu strigat cu cinci și trei sferturi

zile muncă. Ciurilă, rupt și flenduros, cu un punct gelatinos veșnic atârnat sub nas, veni smiorcăind să-și ia sacul cu dobânda.

— Mi-ajunge, spuse el, căutându-l din ochi, în hohotul celor adunați roată.

— Ia, vezi, Ciurilă, cât e de greu... Incearcă!

— Ce să mă necăjesc? să asud până acasă? cine-l cumpără?

Ciurilă fusese primit în colectiv pentru că avea un iugăr de loc și o vacă, rămasă moștenire dela un frate al lui care murise de turbare cu un an înainte împreună cu femeia și un copilăș. Ii zgăriase o pisică și până să dea de veste, să ajungă la Cluj, fu prea târziu. Muriră la dispensar în Cluj, pe rând, în două zile, chinuindu-se groaznic. Ciurilă le făcu pomeni și nu se îngriji de nimic pe urmă. Dacă nu vedea un vecin de văcuță, ar fi murit de foame în grajd. Făcu cerere, sfătuit pare-se de Corlea, chiaburul care vroia să-și bată joc, fu primit după lungi discuții și merse două zile la plug unde, zicea el, îi place. A făcut trei zile muncă. Restul le făcuse ca paznic de zi la arie, pân'a fost prins dormind, cu capul vârit adânc sub stog. Pe urmă n'a mai făcut nimic.

Toate s'ar fi sfârșit cu bine dacă cearta nu și-ar găsi totdeauna loc prielnic între lelițe.

Aeolo îl găsi și de data asta. Pe băncile rânduite frumos, în curte — era doar vreme neobișnuit de limpede — ședeau cumetrele care gătite de sărbătoare, care în haine de lucru. Dintr'o dată, în rândurile din mijloc se porniră glasuri, șoptite mai întâi, din ce în ce mai repezite pe urmă. Capetele celor dinainte se întoarseră înapoi, lăsând în plata cerului pe Melchior care își dregea glasul să închee adunarea. Organizatorul de partid tuși zadarnic de câteva ori, cunipănindu-și de pe un picior pe altul trupul îndesat ca un sac plin cu grăunțe. Cercul din jurul lui Ciurilă, care își răsucea tacticos o țigară, se sparse, atras de glasurile iuți ca limbile de flacăra... În curând se făcu îngrămădeală și pe cât creștea îngrămădeala, pe atât se ascuțeau cele două dușmance, strâmbându-se una către alta, agitând pumnii rotunzi și potrivindu-și iute, mânios, năfrămile pe concieri.

Gâlceava pornise din nimic, adică din ceva ce se putea trece ușor. Muierile se pricep însă la o treabă ca asta, așa cum se pricepe vântul care suflă, parcă jucându-se, cu un muc de țigară scăpat pe un braț de fân... Se întoarce, se sucește, dă câte-o aripă, se duce și iar vine, parcă răsându-și că iese o atât de mică șuviță de fum albăstrui... Se joacă, așa, ascuțindu-se din ce în ce până izbucnește o limbuță firavă și-apoi, înmulțindu-o, face pălălaie...

— Puțin îmi vine! zise Maria Crețului, al cărei bărbat era potolit și chinuit, veșnic bolnav.

— Cât își vine, atâta-ți iei! — răspunse nevasta brigadierului Fodor, cel ce pierduse carnetul cu zilele-muncă.

Maria Crețului se foi pe bancă, parcă făcându-și loc. Răsuflă odată, cercetă cu luare aminte spatele nevastei lui Fodor care sta în fața ei și spuse mormăind, dar ca s'o audă:

— Așa vorbesc unii, ușor. Parcă s'ar șterge la nas... Dar uită că de-și ridică poala prea sus...

Nevasta lui Fodor brigadierul, Crucița, se întoarce pe jumătate:

— Stim noi cine-și ridică poala sus.

— C'apoi tu când stai sub patrafir nu-l crucești pe popa?!

— Nu zău, c'al meu nu-i beteag, nu-i vătămat...

— Nu-i beteag, nu-i vătămat! o îngână Maria Crețului. Da să facă vătămătură, știe? De ce i-a pus lui Sfârla atâta și mie atâta?

— Dac'a lucrat omul, ce vrei? Nu s'a tăvălit prin iarbă cum fac unii și alții!

— Cine s'a tăvălit, tu?

Crucița lui Fodor își întoarse înainte fața cu nasul cărn și cu ochii sfredelitori. Ridică din umeri și mârâi repede-repede, parcă din morișcă :

— Iepele cu șoricariță ? Cu mătrici la coadă ?

Maria Crețului o înghionti pe Crucița în spate, destul de tare. Crucița icni scurt și se întoarse răstît.

— De ce mă faci iapă, tu ? Ha ? — i-o luă Maria înainte.

— Da ce ? Cum să-ți zic ? Sfântă Fecioară ? Că toată vara ai umblat așa, lela, ca o cățea care se freacă de dor cu târțița de pământ.

— Inchide-ți gura, Cruciță ! — amenință Maria Crețului, închizând un ochi și ridicând un deget a grijă în sus. Cine-i de vină că nevătămatu-tău a pierdut carnetul ? Ha ! Cine-i ?

Cuvintele începură să devină iuți, aprige, din ce în ce mai repezi. Vecinele se întoarseră pe jumătate. Cercul din jurul lui Ciurilă nu se mișcă. Printre celălalte glasuri, cearta femeilor se pierdea ca un zbârnâit subțire în vuietul vântului.

— Las'că știe lumea cât s'a lucrat ! — își apără Crucița bărbatul care încurcase zilele-muncă.

— Tare bine știe ! de-aia am eu 52 de zile ! Suflețelul tău, — vedea-l-aș lat... el mi-a mâncat munculița.

— Munculița ? o îngână Crucița, țuguindu-și buzele. Apoi, parcă adunându-și aminte, țipă scurt : nu blesema, c'acuși te spurc !

— Vai de mine ! Ce să blestem ? Dac'aș avea o putere l-ași făta de pământ să-i dea borhăile pe nas. Asta i-ași face-o !

— Incearcă. Trănestești tu destui, da cine-i dedesupt ?

Maria Crețului se mișcă iute pe scaun și-apoi se săltă încovoiindu-și mijlocul spre Crucița. Răsufierea ei întretăiată o ardea pe Crucița în obraz :

— Tu, bestie !... Cine umblă cu limba scoasă după hândrălai, ha ?

Cuvintele se întăriseră, se făcuseră strigăte scurte, iuți. Oamenii de pe băncile din față cărniră gâtul înapoi, din cercul lui Ciurilă se întoarseră fețe întrebătoare :

— Să nu mă spurci, tu, strigă Crucița. Ce ți-am făcut ? Martoră-i lumea.

— Da, da, martoră-i lumea ! Apoi martoră să fie ! Cine mi-a furat mie zilele ? Apoi pentru cine-am lucrat eu ? Mânca-l-ar viermii.

— Nu blestema !

— Cine l-a pus pe mângălăul tău brigadier ? Cine ? Crepare-ar cine l-a pus cu el cu tot ! Stă (aici Maria Crețului se ridică de tot în picioare), pune mâinele'n șold, iac'așa, se uită tanțoș ca un curcan. „De ce nu faci așa, așa, altfel“ ? Bate din gură, stă ca un strajameșter, dar mâna n'o pune ! Nu s'a rupt ca noi, dar zilele-i merg. Ți-ai umplut podul de bucate... Și încă te'mbălezi și te spurci ! Neobrăzato !

— Dacă nu-ți place, de ce-ai intrat ?

— C'am fost proastă, de-aia ! Că l'am ascultat pe bolândul ăsta ! țipă Maria Crețului zvârlind brațul înapoi, fără să se uite într'acolo, cu un gest atât de puternic încât i se descheiară câțiva nasturi dela cămașe și-i zbugni afară o dungă molcică de carne albă. — Pe ăsta l-am ascultat ! Am ieșit din căsuța mea, din cuibul meu, din averușca mea — țipa Maria, înecându-se, stupind cum vorbea — ca s'ajung la porunca nu știu cui, la comanda cifurilor, în gura cățelelor ! Proastă ce-am fost, măgăriță ce-am fost...

Țipetele acestora atraseră în cerc câțiva bărbați printre care și Mihai Crețu.

— Ce-i aici ? — întreabă el cu glas răgușit. Ține-ți gura, Marie !

— Tu nu te-amesteca și lasă-mă să mă răcoresc ! Să mă răcoresc ! Turbare-ați să turbați de fătălai ! La ce ne-am omorât toată vara, la ce ? Nu ni se dă dreptul, ni se scoate ochii, na ! Asta ți-e partea. Acuma ce să mănânc, ce să dau la porci ?... Fac așa și-așa cu voi, capete goale, proștilor !...

— Hei, hei, nevastă! — mârâi cineva. Nu vorbi împotriva colectivului că te ia dracul de fuste și tot prin urzici dă cu tine.

— Las'o să zică, ce te bagi? n'are dreptate?

Începură vorbele să se amestece, să cuprindă oamenii. Cei dela masa prezidiului se amestecară printre lume ținând locul cu pricina. Doi bărbați, ținându-se de piept căutau să-și dovedească cine știe ce și nereușind, strigau unul la altul, care de care mai puternic. În acea clipă, la un semn al lui Pișta Căldărar, banda de lăutari începu un cântec vesel și săltăreț de te furnica prin tălpi. Câțiva flăcăi chiuiră, acoperind glasurile.

— Ați adus muzică! Ați adus oameni de pe sate. Să vadă! Apoi, să vadă! strigă Maria Crețului, roșie ca o pătlăgică, cu o mână încleștată pe bluza Crucitei care degeaba se chinuia să i-o desfacă. Muzică! Ce muzică dacă ți se rupe inima, dacă ți se rupe sufletul... Și tu să nu mai zici, să nu mai mârâi, bestie — scrâșnea ea spre Crucita, te sfarm, auzi?

Cu mare greutate gălceava se sfârși. Mihai Crețu nu se mai putu stăpâni și-i trânti nevestei un pumn sub conciu, deși, Melchior venit acolo, încercase să-l oprească.

— Taci, spurcato! Nu mă băga'n păcat. Marș acasă!

Cu spume la gură, cu haina desfăcută în lături ca două uși negre de dulap, cu cămașa deschisă pe jumătate, potrivindu-și când într-o parte când într-alta năframa pe cap, Maria ieși repede pe poartă, încruntată și neagră de furie. În urma ei pășea agale Mihai Crețu, sprijinindu-se încovoiat de spinare în cârjă. Brigadierul Fodor, cu destulă vină, se foia încoace și încolo înaintea nevestei care plângea cu sughițuri, lovindu-l cu pumnul mic în pieptul lat cât un perete:

— Măgarule, țapule! Diavole! Asta-i din pricina ta, dintr'a ta. Să nu te mai știu brigadier că te opăresc!

Toma ascultase cu luare aminte tot ce se spusese la adunare: și povestea cu legumele, și cu lucrul de mântuială, și cu orzul, și cu cei care, în loc să muncească în colectiv sburau pe dealuri, muncind la chiaburi pentru bani. Cei mai mulți, nemulțumiți de cât au luat, deși recoltele fuseseră mai mari ca ale individualilor, își bănuiau că intraseră. Toma îi asculta cum vorbesc:

— Am făcut o sută de zile muncă... Mi-am dat la colectiv patru iugăre, două vaci, carul și celelalte. Cu ce m'am ales?... Abia am s'o scot din iarnă.

— Colectiv ne-a trebuit! I-am ascultat pe ăștia... Iovi-i-ar dubala! Ei s'au pus în frunte, stau în birou și tu crapă pe brazdă... Când s'au împărțit cartofii, că nu încăpeau în pivniță, mie mi-au dat din cei mărunți. „Cum vin din câmp“ zicea Fodor. Dar el, mama lui, a știut să aleagă locul de unde să-și ducă. De pe vale; acolo erau cartofi tot ca pumnul și mai mari. Apoi asta-i dreptate?

În Toma se aduna amărăciunea pic cu pic, cum se adună apa într'un ciubăr pus la streășină. Când a început cearta femeilor a strâns din dinți, ascultându-le, a scrâșnit, și-a mormăit pentru sine:

— Iepe năvășe! Le-ar place să stea prăvălite și să le îndoaie bine cu bunătăți! Să plesnească de îmbuibală... Eh, ce mână trebuie aici!

Mergând spre casă cu Gherasim alături, tăcea ascultând cum vorbea cu vecinul de una de alta. Când intrară pe poartă, Gherasim zise:

— Și-apoi să mergi acolo, cu ei. Da'că mai bine mă dau cu capul în fântână!

În ziua de șapte Noembrie se făcu serbare la școală, urmată de horă. Copiii cântară coruri de-ale lor, spuseră poezii și jucară o piesă pionierească. Toma stătea într'un colț, fumând din când în când, strâns între oameni ca între saci. Pe nesimțite sala de clasă împodobită cu desene de-ale copiilor, cu tablouri didactice și cu tabla

sură, atârnată în peretele din față, deveni caldă ca un cazan înfierbântat unde se simțea miros de trupuri, de unsori ieftine muieresti și fum acru, iute, de tutun uscat, cultivat de oameni și răsucit în gazetă.

Curând serbarea se sfârși. Directorul școlii, cărunț, cu ochelari, ținu o scurtă cuvântare de încheiere, mulțumi adunării și cuprinse în câteva fraze însemnătatea zilei de 7 Noiembrie. Mai pe larg, vorbise la început Boroș secretarul.

Afară în curtea școlii, așezați pe trei bănci, lăutarii, împrejur tineret. Incepu jocul. Toma nu intră, simțindu-și picioarele grele și căutând să-și amintească, urmărind perechile, figurile de dans. Mare jucăuș nu fusese el niciodată. Mai degrabă stătea deoparte pe sfătuia cu oamenii vârstnici. Când se sparse hora, tineretul se împrăstie, hârjonindu-se. Cristea Moldovan, colectivistul, fugea după o fată care se svântura iute printre oameni, strigând „nu-l lăsați, țineți-l, vrea să-mi ia năframuța!” Toma recunoscuse pe Valeria, fata lui Pavel stuparul și se miră cât crescuse. O lăsase fetișcană de șaptesprezece ani, abia intrată în horă, nălțuță și subțirică. În doi ani Valeria se împlinise la trup, rotunjind piept și clădindu-se bine. Printre oameni fugea acum o fată sdravănă, roșie la obraz, șerpuiind prin aer cu cozile negre. În părul despicat cărare pe cap se înfidea un pieptăn roșu, incrustat pe margine cu pietricele albe de porțelan.

Valeria se opri în dosul lui Toma, rezemându-și în spatele lui pumnii mici, negri. Într'unul strângea o batistă. Răsufla greu, fierbinte, în ceafa lui Toma, spunându-i rupt, aproape numai în silabe :

— Nu-l... lă-lă-sa, că nu m-mai pot ! Ține-l, bădiță, că-i bolund !

Cristea se oprise în fața lui Toma, roșu și asudat, cu părul bălai scăpat de sub pălărie, intrat în ochi. Iși trecu palma lată peste obraz și peste nas, ca să-și șteargă sudoarea și gâfâi :

— Toma, fă-mi loc. Dă-te la o parte.

— Nu te da, bădiță, nu te da ! — îi striga Valeria din spate, lovindu-l cu pumnul.

Auzind-o cum suflă de greu, abia ținându-și sufletul, Toma puse palma în pieptul lui Cristea :

— Las-o măi, să hodinească, ce te-a apucat. Vrei să joci cu mine. Valeria ? — întrebă el, întorcând capul.

— Ihî ! Da ține-l... Ah !

Cristea se repezise în clipa aceea, îi apucase pumnul cu batista și într-o scăpărare, strâns între degetele lui noduroase, pistruiate, pumnul fetei se desfăcu. Cristea smulse triumfător ghemotocul de pânză asudată. Valeria îl lovea cu mâna cealaltă peste obraz, în piept, pe unde apuca, se trăgea îndărăt arcuindu-se de spate. Cristea se clătina iute, ferindu-și fața de lovituri, râdea întretăiat și răsufla aspru.

— Na ! Am zis că ți-o iau ?

Ochii Valeriei se umeziră cu lacrimi de neputință și de ciudă. Strânse din dinți, se repezi la mâna lui Cristea și încercă să-i muște pumnul închis. Cu mâna liberă flăcăul o propti însă de frunte, îndepărtând-o :

— Asta n'o mai pupi !

Valeria întoarse ochii rugători spre Toma :

— Ajută-mă, bădiță...

Râzând, Toma apucă brațul lui Cristea, în glumă doar. Strânse ușurel, înfundându-și degetele în mușchi și zise :

— Dă-i-o, Cristea. Nu vezi că-i pare rău ?

— N'o dau. Măcar atâta dela ea.

— Dă-i-o, Cristea, să nu ți-o iau...

— Încearcă...

În clipa următoare mâna lui Cristea fu smulsă în jos și înapoi, fulgerător.

Ceva săgetă ascuțit prin mușchii lui, pornind dela cot și simți cum îi furnică prin degete. Tot atunci mâna mare a lui Toma îi desfăcu pumnul, în timp ce cealaltă lucra la cot, de unde plecau repede-repede mătrici, parc'ar fi atins un fir electric. Intr'o clipă batista trecu în pumnul noduros al lui Toma care râdea.

— Dacă umbli cu șmecherii... zise Cristea întunecat, ferindu-și ochii într'o parte. Ține-o sănătos. Și-așa tot la tine se uită de-un ceas!

Flăcăul se îndreptă fără să mai scoată un cuvânt și se amestecă printre ceilalți. Toma se întoarse spre Valeria, care-l privea cu ochii mari, albaștri și senini. Pe buze îi juca un zâmbet ca un fulg, în timp ce nările mici, străvezii, îi tremurau ușor...

— Ce-i asta? Întrebă el nedumerit. De ce s'a mâniat Cristea?

Valeria nu răspunse. Il privi mai departe cu ochii ei limpezi, umbriți de gene lungi, încovoiate, apoi și-i plecă în pământ unde-și întâlni pantoful care începu să scurme țărână. În acea clipă zdrăngăniră lăutarii, începând hora. Valeria îl luă de mână, îl strânse ușurel și-l trase spre lăutari.

În timp ce jucau, Toma îi simțea brațele tari, mușchii ce-i acopereau coastele și simțea ceva fără seamăn de electric în trupul ei care se legăna ușor, ca o nuia de alun, se apleca pe sub brațul lui și se lipea de dânsul mărunțel, în tactul jocului. Privindu-i fața îmbujorată, cu zâmbetul întins acum pe amândoi obraji și'n ochi, Toma se gândi că de bună seamă Valeria așteptase să joace cu el. „Uite că nici batista n'a cerut-o înapoi, deși-mi atârnă slobodă în mână“ — cugetă el surprins. Când hora se sfârși iar lăutarii puseră instrumentele deoparte și se scormoniră prin buzunare după tutun, Valeria se lipi de pieptul lui Toma, parcă tremurând, anume ca acesta să nu uite a o strânge în brațe. Ca totdeauna și după obicei, Toma o cuprinse săltându-o puțințel în sus. Abia atunci își dădu seama ce față voinică avea la piept. În ureche îi răsună un râs mărunțel și-l arse răsufierea ei fierbinte pe obraz.

— N'ai uitat să joci, șopti fata deslipindu-se de el. Dă-mi să mă șterg.

Îi luă din mână batista buclucașă, și-o trecu peste obraz și-apoi în fugă peste fruntea lui și i-o puse înapoi în palmă, îndesându-i-o între degete. Toma ar fi vrut să i-o dea, dar Valeria se desprinsese de dânsul repede și se amestecă printre fete. Toate acestea ținură doar câteva clipe, ele îi fură însă de-ajuns lui Toma ca să înțeleagă că aici ceva era tocmai după obicei. Privi batista cu floricele cusute pe pânză subțire, o puse în buzunar și-și aprinse liniștit țigara. N'avea Toma de unde să știe că încă înainte de-a pleca el militar, Valeria, utemista cea harnică, își legase inima de el, că fetișcana de 17 ani se sbuciuma noaptea în pat, chinuindu-se cu obraji aprinși, cum să facă, cum să-i arate lui Toma, ce se petrece cu dânsa... Valeria suferea durerea dulce a primei iubiri. Pe urmă Toma a plecat în armată iar de-acolo veniseră vești care umblau îngâmfate prin sat, cum că se va face ofițer... Valeria a vrut odată să-i scrie, dar, înzecându-se de rușine, rupse foaia pe care începuse... Și în inima ei începu să se așeze hotărîrea renunțării. Se înțelege cătă bucurie avuse Valeria aflând că se întoarce, cât îl aștepta, cât îl aștepta... Iar când l-a văzut, osos, împlinit, bărbat în toată puterea cuvântului, în Valeria dragostea se aprinse din nou, mai puternică. Da data asta cu puterea fetei de măritat.

Toma n'avea de unde să știe toate acestea. În ziua aceea o mai jucă de câteva ori, așa cum ar fi jucat pe oricare alta. Jocul ținu până spre înserat când de pe coasta oilor, din Râpa Oarbă, noaptea începu să se întindă, cu pași moi și negri de umbre, peste sat. Valeria rămase în apropierea lui Toma.

— Vii către casă, bădiță? — întrebă ea, alăturându-i-se.

— Vin. Dacă vrei, până acasă te duc...

Valeria strânse din umeri, scuturându-și pe spate cozile negre.

— De ce să nu vreau ? Dacă-ți place...

Ochii ei albaștri, umbriți de înserare, îl învăluiră într'o lumină ciudată, care nu-i scăpă lui Toma. Se simți nespus de mulțumit. O prinse de mână și pășind aproape de ea, spuse râzând :

— Imi place... Demult n'am dus o fată spre casă.

Ajunși în poartă, Toma vru să plece. Valeria însă îl reținu și-l pofti :

— Hai în casă, bădiță. Să mai stăm de povești. Hai, zău...

Curtea lui Pavel Greabu arăta curată. Singura vacă pe care o avea, după statut, se plimba prin ogradă, venită dela adăpatul de seară. Un câine lătos, ciobănesc, se repezi spre poartă, trăgând de lanțul lui cu inel care aluneca pe sârma întinsă, zornăind sonor. Câinele era rău, se ridica în două picioare, mușca lanțul și își arăta pânțelele cu păr pufos, alburii.

— Astâmpără-te, Hector ! — strigă Valeria din poartă.

— Strașnic dulău ! — spuse Toma, ținându-se mereu în partea astalaltă a fetei. La ce dracu-ți folosește dihania asta ? Poate sfâșia oamenii...

— Frate-meu, Nicodim. El îl ține. Până și eu mă îngrozesc de el când intru în ogradă. Te dă jos.

— Brrr ! — se înfioră Toma. Nici n'am să mai trec pe aici. Cu așa sentinelă rămâi nemăritată, glumi el.

— Cui îi trebue nevastă știe ce să facă ! — răsă Valeria, deschizând ușa casei.

Pavel Greabu stătea la masă, sub lampă și citea ziarul. Nevastă-sa, lelea Teodosia, o femeie mărunță, negricioasă, bună la inimă, încălzea cina la un foc de vreascuri. Din clipă în clipă deschidea ușița sobei, svârlea înlăuntru o mână și iar se ridica, apucând lingura de coadă.

— Bună seara, gazdelor ! — spuse vesel și tare Toma. Bucuroși de oaspeți ?

— Bine-ai venit în casa noastră, Toma. Șezi ! — îl pofti Pavel ridicându-se de după masă și întinzându-i mâna. Ai isprăvit cu armata ?

— Am isprăvit.

Rotindu-și privirea prin odaie, Toma băgă de seamă că femeile dispăruseră. Din casa dinainte venea un svon de glasuri şușotite.

Iată ce vorbeau femeile, în timp ce Pavel se așeza tăcut la loc :

— De ce-a venit, Valerio ?

— A spus că are de vorbit cu mine, minți fata cu seninătate.

— Nu-ș' găsea altă vreme flăcăul ? Tocmai în vremea cinei ?

— În vremea cinei, și ce-i ? O să mănânce cu noi, hotărî Valeria, desbrăcându-și rochia de sărbătoare.

— Vai de mine, tu fată. Indată are să ne vorbească prin sat că l-am omenit, că...

— Ia mai lasă asta, mamă ! Câți au mai mâncat la noi, activiști și streini și... Și-apoi dacă l-am omenit, ce-i ? Dar dacă l-am adus anume ca să-l omenesc ! Hai ? Ce zici ?

Lelea Teodosia clătină din cap și trecu pragul în odaia cealaltă unde Toma vorbea cu Pavel de-ale lumii, despre ce scria în ziar. Rămasă singură, Valeria îmbracă o rochie bună, obișnuită, își aranjă părul în alt chip. Apăru purtând — spre mirarea Teodosiei — o tavă cu patru păhărele iar între ele o sticlă plină pe jumătate cu un lichid gălbui. Puse tava pe masă și zise :

— Ca pe un fost secretar U.T.M., pe care-l înlocuiesc eu, am să te cinstesc, dac'ai venit la noi...

Toma o privi surprins din cale afară, dar nu din cauza tăviței și a ceea ce era pe dânsa.

— Tu, tu ești secretara Utemeului ? — întrebă el neîncrezător.

Valeria umplu pĂhĂrelele Ăncet, sĂ nu se verse — Ăi tremura mĂna ĂncetiĂor — Ăi-apoi rĂspunse :

— Eu. Ăi tare ciudĂ mi-a fost c'ai venit Ăi n'ai dat pe la noi. Te-ai mulĂumit sĂ treci pe la partid.

Toma Ăi dĂdu seama cĂ Ăntr'adevĂr greĂise. S'a dus atunci, Ăn prima zi, Ăi altĂdatĂ nu mai dase pe-acolo. La sediu atunci nu era nimeni. Pe urmĂ cĂzurĂ asupra lui cu totul Ăi cu totul alte gĂnduri. IncercĂ sĂ se scuze cu o glumĂ :

— DacĂ Ătiam cĂ asemenea secretar are, nu mĂ miĂcam dela sediul vostru !

— StraĂnic utemist ! — rĂse Valeria, ĂmpingĂnd tĂviĂa spre dĂnĂii. Pavel ridicĂ paharul Ăncet, ciocni cu Toma, Ăi chemĂ nevasta sĂ ciocneascĂ Ăi ea Ăi dĂdu peste cap paharul, plescĂind din limbĂ. Toma gustĂ doar pe jumĂtate :

— Nu-mi place mie sĂ beĂu, spuse el ĂntĂlnind ochii ĂntrebĂtori ai Valeriei.

TrecĂnd dela una la alta, Pavel Greabu, frecĂndu-Ăi chelia lucitoare, Ăl ĂntrebĂ pe Toma :

— Cum de-ai venit acasĂ, Toma ? N'ai rĂmas sĂ te faci ofiĂer ?

Pe Toma Ăl supĂrau aceste ĂntrebĂri despre ofiĂerie cu care fiecare om din sat Ăl ĂntĂmpinase. „GherasĂm Ăsta a umplut satul !“ Ăi spunea el morocĂnos. Ăl privi pe Pavel cu un fel de ciudĂ Ăi spuse :

— Dar nici nu m'am gĂndit la asta... serios... VedeĂi, cum sĂ zic, mi-e drag satul... Poate cĂ de nu era gospodĂria, nu veneam.

— GospodĂria ? se mirĂ Pavel.

— Asta m'a adus Ăncoace... Ceva mai frumos nu poĂi gĂsi niciodatĂ !

Pavel Grebu Ăntoarce capul spre el, cu ĂndoialĂ.

— Tu, Toma, vorbeĂti pentrucĂ nu Ătii. Parc'ai fost mai ieri Ăi-ai auzit. Ai auzit cum se plĂng oamenii de nedreptĂĂi ?

— Oamenii se plĂng, bade Pavele, dar ei ce cred ? Dac'ai fĂcut colectiv, apoi sĂ te Ăntinzi la umbrĂ Ăi sĂ dormi ? Ehe, la colectiv trebuie muncĂ, nu ĂagĂ, ca la orice lucru mare ! Dumneata cum de ai intrat ?

— Eu ?... Dracu m'a pus... M'a bĂtut fata asta la cap, pĂnĂ m'a nĂucit... cĂ ea-i secretarĂ, cĂ ea aĂa Ăi pe dincolo... Eh, mai bine stĂteam pe cuibul meu Ăi gata...

— Iar Ăncepi, tatĂ ? se amestecĂ Valeria. Dar n'ai stat pe cuibul dumatile ? Am mers la muncĂ eu, mama Ăi Nicodim. Dumneata-Ăi puneai plasa pe obraz Ăi nu te miĂcai de lĂngĂ albine !

— Apoi asta-i, cĂ de mĂ miĂcam, ce-am fi bĂgat pe grumaz, spune ? Spune, fatĂ, ce-am fi fĂcut ?

— De foame n'am fi murit, spuse Valeria supĂratĂ. N'am adus destul dela colectiv ? CĂt mai vrei ?

— AdicĂ, dumneata n'ai dus stupii la colectiv ? ĂntrebĂ Toma. Asta se cheamĂ ĂncĂlcare de statut.

— Eh, dĂdu Pavel din mĂnĂ. Statut. Dar ce, stupii-s boi, ori vaci, ori lĂgĂre de pĂmĂnt ? Nu. Pot sĂ Ătiu cĂĂi Ămi place. M'am chinuit de mi i-am fĂcut... mi-s dragi, cum sĂ mĂ rup de ei ?

— DacĂ aĂa scrie la statut... el trebuie respectat.

— ParcĂ altĂi Ăl respectĂ. Ăi-apoi, drept sĂ-Ăi spun, cine a fĂcut statutul acela m'a Ăntrebat pe mine ? nu m'a Ăntrebat. AĂa cĂ...

Toma se gĂndea ce sĂ-i rĂspundĂ, dar bĂgĂ de seamĂ cĂ Valeria Ăncepe sĂ aĂeze farfurii pe masĂ. Se sĂltĂ de pe laviĂĂ, Ăi cĂutĂ pĂlĂria Ăi spuse :

— IertaĂi-mĂ, eu plec.

— Stai, Toma, spuse Pavel Ăncet, ĂntinzĂnd mĂna spre dĂnsul. Ce-i asta, sĂ ne faci masa Ăi muierile de ruĂine ? Stai sĂ mai vorbim... MĂine Ăi-aĂa-i sĂrbĂtoare, ne mĂi spui una Ăi alta. Ia, mai umeple-i paharul, Valeria.

După ce mâncară toacănița de pui cu castraveci acri, iar Valeria așeză pe masă un fagure de miere, Toma întrebă de Pavel începu să povestească. Ceea-ce-l frământa pe stupar erau două lucruri: războiul care se pregătea în apus și colectivul. În privința războiului, Toma avea multe de spus și începu să-i arate lui Pavel că primejdia războiului există, dar biruința n'are să fie niciodată de partea domnilor. Căci vor fi ăia tari, domnii, dar pe ei îi sapă muncitorii pe dedesubt, așa cum roade apa sub mal, roade, roade, roade până se prăbușește malul cu vuiet surd și-l înghit valurile, fărâșându-l... iar ele apucă drum slobod și joacă vesel, lucind în soare. Și-apoi, nici la noi,ăștilalți, nu se stă cu mâna în sân. Câte se fac acum, nu s'au făcut în țara noastră într'o sută de ani. Le-a văzut el cu ochii lui pe unele, c'a umblat în delegații și la manevre. Iar alătura cu noi se scoală acuma popoarele. Toate popoarele lumii s'au sculat să oprească prin puterea lor, pră- pestenia dorită de domni. Noi aici ne luptăm să fim tari, să avem de toate, să ajutăm pe alții. Clădim, facem într'una, ca să avem de toate.

— Se fac, se fac, spuse Pavel amărît, dar iacă petrol nu-i, sodă nu-i, tabac nu-i când l-ai vrea. Până și săpunul lipsește... Apoi ce facem cu ele?

Pe Toma îl sâcăiau aceste întrebări pe care le auzise și la alții.

— Lasă-l Toma, se vârî în vorbă Valeria. Crezi că nu i-am spus eu de-o mie de ori? Parcă nu știe? Când am mers la școala de Uteme mi-a făcut una...

— Ce ți-am făcut? — se apără Pavel. — Eu bolnav, de lucrat n'avea cine, și ea... hop, i se făcu de școală. Și-apoi dacă mi-ai spus tu, n'am dreptul să vorbesc cu omul ăsta? Așa le-ai spus tu ca el?...

Au dus vorba și de colectiv, cum ar trebui să meargă. Toma spuse că totul trebuie făcut după știință, oamenii să vină la lucru, nu să-și piardă vremea ori să-și lucreze individual cu atelajele gospodăriei, cum s'a întâmplat la ei. Să se țină socoteala muncii și să împartă după puteri.

— Dacă ar fi conducerea bună, n'ai zice nimic, spuse Pavel.

— Nu-i vorba numai de ea, ci și de oameni... spuse Valeria. Degeaba s'a sfărâmat și badea Grigore și badea Toader Sfârla, când cu orzul... oamenii n'au venit la lucru și-acuma dau vina pe conducere. Bună ispravă. Hei, dacă'm lucra toți la colectiv cu inima cu care lucrăm individual, ar sbârâni treaba... Cum dracu nu se gândesc și-acuma: să am, să am ca mai 'nainte, să muncească și să tragă pe alții după el? Toți dau dosurile și-apoi suduie: colectiv mi-a trebuit. Niște babe, nu oameni. Ce să facă conducerea cu de-ăștia?

— Văd că aperi conducerea, dar tu ce-ai făcut? — o întrebă Toma plătându-i s'o audă vorbind.

— Eu? N'am făcut nimic eu... M'au pus secretară și nu știu de ce. Nu m'a ascultat nimeni. Feciorii și băietanii mă luau în râs, iar fetele... niște proaste. N'am făcut nimic, Toma.

— Asta-i rău... Doar te văd desghețată.

— I-am spus tovarășului Boroș că nu mai pot... Iacă acu un an. „Te ajutam noi“, zice. Bine, socot. A venit de două-trei ori la ședințe, îi lua pe băieți la rost și-apoi, caută-l. Așa ne-a fost ajutorul.

Mai sfătuiră ei multe altele. Când plecă Toma spre casă, Valeria ieși după dânsul la poartă. Acolo îl opri:

— Bine c'ai venit, tu, bădiță. Nu-i lua cumva Utemeul în primire?

— Nu, spuse Toma hotărît, dar am să te ajut.

— Și-așa-i bine, conveni fata. Ți-a plăcut la noi?

— De ce să nu-mi placă?

— Ai să mai vii? întrebă ea, abia șoptit.

— Am să mai viu. De-acuma o să ne vedem mai des, des de tot, spuse Toma, strângându-i mâna. Doar intru în gospodărie...

— ...merge cam prost la noi...

— Apoi, tocmai de-aia intru, Valeria...

În drum spre casă, Toma nu-și putu scoate din minte nici chipul gingaș al fetei cu păr negru și ochi albaștri, nici vorba ei și-i păru bine c'a fost pe la dânsa; că tocmai ea îl căutase, îl bucura. Pipăia în buzunar batista încă umedă și ajuns acasă adormi cu zâmbetul pe buze.

10

Îndată după sărbătoarea de 7 Noembrie, de cu dimineață, Boroș secretarul ieși în ogradă și privi cerul. Văzduhul era limpede ca un ochi de copil, fraged parcă. Aerul rece îl înfiora totuși plăcut, deși îi scutura umerii. Se lăsase o brumă ușoară, ca o spuză, albă și gingașă. Văile păreau ninse iar acoperișurile caselor gătită parcă cu cămăși noi.

Secretarul vorbise ieri cu Ștefan Rusu, președintele comitetului provizoriu, să-i împrumute boii lui, să ia semănătoarea dela comitet și să-și termine de sămănat. Îi trebuiau însă ajutoare și nu avea. Nevasta nu și-o putea scoate din casă, de lângă copilul care încă nu se înzdrăvenise. Vorbise cu bătrânul Gânju care-i era neam de departe și acesta îi spusese că vine; Boroș nu prea punea nădejde în el, dar ca să măie boii era bun.

Intră în grajd și mai puse fân în ieslea celor două vaci. Le ascultă cum ronțăie cu plăcere, înfundându-și botul în fânul foșnitor, pe urmă curăți coșurile aruncând bălegarul proaspăt afară. Din cotețul găinilor cocoșul slobozi un cucurigu ascuțit care se înfipse zbârnâind în urechile lui Boroș, aducându-i aminte de alarmă. În acea clipă cineva îi strigă dela poartă. — Gata ești?

— Hei, tu ești, Covrig? — strigă el, zărind statura mătăhăloasă, întinsă în sus și'n toate părțile, a lui Toader.

— Am auzit dela Ștefan că sameni și-am venit să-ți ajut. Gata ești?

Pe Boroș îl încântară vorbele lui Covrig. Vasăzică oameni! Țin la dânsul, deși-l freacă. Sau poate tocmai de aceea îl freacă. De bună seamă, oamenii nu pot uita cât s'a trudit Boroș când cu reforma agrară. Nu uită nici că Boroș fusese sdrobit în bătaie tot pentru sat. Nu uită. Is oameni de treabă în sat.

Adăpă vitele ajutat de Covrig, care îndruga câte-o vorbă, tăcea și iar se pornea.

— Nici n'am putut să dorm bine, zicea el. Dar dacă pleacă omul și nu-l mai prind? De unde să știu eu unde sameni? Unde sameni? Aha, în 'Rătundu. Bun pământ acolo... Am putea face și acolo comasare, ce zici? Cu sămănătoarea? Ai grâu selecționat? Buuun...

În curând se ivi și Gânju bătrânul, cu cârja noduroasă în mână, grea și cumplită, care parcă-l trăgea spre pământ. În gură avea o țigară uriașă din care slobozea un fum puturos, mirosind a lână arsă. Se vedea treaba că moșneagul își scuturase buzunarele.

— Ce-i cu ghiujul ăsta pe-aici? întrebă Covrig.

— L-am chemat să-mi ajute; de unde să știu c'ai să vii și tu?

— Are să ne încurce numai, mortăciunea asta... are să-mi fumeze o chilă de tăbac...

— Las că-i bine, spuse Boroș. El mână vitele, unul aduce sămânța, altul vede de mașină. În trei, terminăm înainte de-a însera, pe ușor. Tăbac am eu destul.

Bătrânul se apropie și se răzîmă în cărja lui uriașă, proțâpindu-se în ușă ca un stăpân.

— De cu dimineată, flăcăi. Așa-i bine! — spuse el scuipând lat, drept între opnicile cât două lunturi ale lui Covrig. Mergem? Da' un păhăruț de alungat somnul se găsește la tine, nepoate?

— Se găsește, se găsește...

— Asta-i și mai bine, dădu din cap Gânju, mai scuipând odată parcă și mai lat între opnicile lui Covrig.

Imbucară ceva, în timp ce nevasta, Nastasia, pregătea merinde în traistă. Rânduiră sămânța în car și ieșiră pe poartă. Așezat pe saci, cu cărja cumplită între genunchi, Gânju își luă căciula de pe cap și, fără să-și scoată țigara din gură, răsucită din punga „nepotului”, își făcu o cruce mare.

— Să dea Dumnezeu roadă! — spuse el scuipând iar drept pe ruda dintre boi, departe, către jug.

— A da, dac'om pune noi mâna, spuse Covrig, pășind larg pe lângă boii care, pe lângă statura lui, păreau viței.

— Tu, măi băiete, se întoarse Gânju spre el, nu grăi așa. Te știu eu pe tine că te-ai contrat de tânăr cu popa... știu eu că preoteasa popii celui altă hodie cu mare plăcere lângă tine, ca sub un deal, he-he; dar Dumnezeu n'are nimic nici cu popa, și mai ales cu preutesele...

— Chiar că n'are, răsără Boroș și Covrig în același timp.

— Voi râdeți în treaba voastră, de... dar fără Dumnezeu drăguțu, nu poți vâșca un deget....

Boroș se abătu pe la Ștefan Rusu care-și hrănise boii de cu vreme și-l aștepta, trecu pe la grajdul taurilor și luă semănătoarea, o mașină grea, cu trei-sprezece rânduri și porni să-și ajungă ajutoarele. Cei doi, când ajunse lângă ei, sporovăiau nevoie mare, așezați peste sacii din car.

— Tu nu știi măi, zicea Gânju, răsucindu-și altă țigară, n'ai de unde ști. Tu n'ai făcut nimic altceva în viața ta decât să crești în sus și'n lături cât un armăsar huselesc, să te ții de preoteasa și să-l otânjești pe popa când a vrut să te puște... Mai bine te pușca, dracului, să scape pământul de tine. Cred că geme pe unde calci... Cum i-ai luat pușca? spuse el, uitând ce-ar fi vrut să-i povestească. Am auzit că ai sărit odată în lături și i-ai svârlit căciula în obraz de l-ai dărâmat. Drept-ii? Drept-ii că i-ai rupt pușca în două ca pe-un vrej? O fi drept, că tu ești în stare de asta.

— Bine, bine, da' ce nu știu eu?

Gânju se scărpină în cap, căutând să-și aducă aminte, apoi spuse cu încântare:

— Ehei, multe nu știi tu, nimic nu știi. Tăcu pe urmă, trăgând puternic din țigară, încându-se cu fumul și privind undeva departe peste spinările rotunde ale dealurilor.

Lucrură tustrei întins până către vremea amiezii. Gânju îndemna mereu vitele care se opinteau la deal trăgând semănătoarea grea, răsuflând puternic. Locul lui Boroș pornea din vale și urca lung, până spre creastă. Erau acolo două iugăre și un sfert, zestre adusă de Nastasia care fusese singură la părinți. Bătrânii îi muriseră în timpul războiului și Boroș, copil sărac, intrase în toate de-agata.

Bătrânul urca greu la deal, suflând parcă el ar fi tras la semănătoare, se împiedica în bulgări și slobozea din când în când cuvânt :

— Nu vă pricep eu pe voi dece omoriți vitele să tragă la dihania asta... Neam de neamul meu a semănat cu mâna, era ușor, nici nu simțai greul. Puneam pe urmă o grăpșoară cu niște colțișori și astupa... mai rămânea și pentru păsări, că și ele-s făptura lui Dumnezeu. Voi grăpați și-apoi sămănați. Toate începeți a le face pe dos.

Nu-l asculta nimeni, las' că nici nu-l auzeau. Ori el vorbea prea încet, ori semănătoarea suna prea tare, scârțâind din roțile mari, hurducând pe bolovanii nesparți de grapă. Boroș și Covrig sfătuiau de-ale lor și de multe ori bătrânul rămânea mai la coadă să-i asculte.

— Uite cum zic eu, spunea Covrig. Aici o să facem comasare... E pământ bun pe toloaca asta, pământ negru. Ai să intri tu, intri ?

— Intru. Nastasia mi-a spus aseară, zâmbi secretarul foarte vesel, să fac cum oi ști, că nu mai scapă de gura muierilor. Tare m'am bucurat !

— Aha, tot e bună la ceva limba lor ! — răsă Covrig. — Iată că au convins-o mai repede decât toată lămurirea ta ! Zic, facem aici comasare și când sămănam, n'o mai luăm așa de-a susa'n jos. Dăm curmeziș...

— De arat o să arăm însă și de-a susu'n jos... Un an dăm la vale, și'n celă-lalt curmeziș.

— Cum așa ?

— Mi-a citit eri Toma dintr'o carte de-a lui.

— Toma ? Aha... Ce zici de flăcăul ăsta ? Bun băiat.

— Cam repezit el, dar destoinic, devotat. Trece și prin foc pentru partid.

— Văd că nu ești supărat pe el.

— Eu-u ? Pe Toma ? Vai de mine ! Cum te poți supăra pe Toma ? E om cu judecată deschisă, Toma. Eu m'am gândit că-i bun de deputat .

— Hei, Toma... Ii buuun Toma ! Bine te-ai gândit. Dar dacă i-oi spune că s'au gândit și alții, ce-ai să zici ?

— Asta o să însemne că gândul meu nu-i rău. Vorbea cineva de asta ?

— Vorbea... Pișta Căldărar îi spunea ieri lui Carol Forai. Mai erau și alții acolo, la cooperativă. Zicea Pișta : „Toma trebuie pus deputat. Trebuie trecut pe listă. Cine-a luptat pentru reforma agrară, măcar că n'a luat nimic ? Toma. Dar comunist prima'ntâi ? Toma. Dar democrat ? El m'a făcut om... I-am fost drag ; toți necăjiții i-au fost dragi. Trebuie pus deputat. Iar Carol și ceilalți dădeau din cap și spuneau : asta-i drept. E tânăr și descuiat la cap. N'ar fi rău de deputat.

— Deci poporul vrea să-l propună pe Toma.

— După cum vezi.

— Am să comunic raionului și-o să intervin să fie trecut pe listă.

— Asta neapărat. Toma trebuie să ajungă deputat ! — întări Covrig.

Ajunseră sus. Bătrânul Gânju auzind numele lui Toma la care ținea' pentru că totdeauna-l întreba de sănătate și avea țigări de cumpărat, se apropie de dânșii :

— Vorbiți de Toma Bumbului ?

— Vorbim, vorbim. Intoarce boii să coborîm, zise Toader.

— Hehei, mai stai, puiule, că nu tragi cu ei alături, se burzului moșneagul înfigându-și cărja în țărână. Lasă-i să mai răsufle o leacă și'n vremea asta fă bine, nepoate, pune aici o unghie de tutun. — Intinse spre Boroș o hârtie lată. — Pune, pune s'o simt, ce dracu ! Am să vă spun eu ceva despre Toma al nostru, cocoșul cu creastă, ehei ! După cum știți, spuse el după ce-și aprinse țigara și slobozi pe nas un fum înăbușitor, răsfirat printre mustăți, după cum știți, stau vecin peste drum cu Pavel stuparul. Aseară vin din sat și când mă urc în târnaț, ce văd ? La Pavel lumină. Mă uit pe fereastră : roată lângă masă, Pavel, frecându-și fudul chelia,

lângă el fata, Valeria, Todasia nevasta și dincoace... dincoace feciorul nostru... Ehei, socot, a trecut postul cazărmii, își respiră cocoșul coada iar puicuța începe să cârâie ...Asta-i bun !

— Și-apoi ce, n'are drept ? întrebă Covrig.

— Spunea cineva contra ? Ce te uiți urât, că n'am zis contra. Să fie sănătoși... Hei, da' pe masă erau niște păhărele și-o sticlută rotunjoară care făcea a dracului cu ochiul către mine ...Mă și gândeam să mă reped într'acolo, când îl văd pe Toma al meu că se scoală. „Na, s'a dus pomana ! Cum de-am stat atâta prin sat“ ? Și-am prins a mă sudui că m'am uitat degeaba în gura oamenilor. Drept îi că se sfădeau doi din colectiv ; că n'au luat așa, alții c'au luat ...Așa-i când dă dracu'ntre oameni și n'au ce face, fac colectiv !

— Taci din gură moșnege, și pornește boii ! — se răsti Covrig aspru, neobservând că Boroș râdea vesel de sporovăiala bătrânului... Lasă colectivul în pace!...

— Il las, îl las... știu eu că pe toți vă trage așa acolo, cum trage apa la vale, știu eu !... spuse bătrânul pornind vitele. Hei, da' ei, săracii, porumbeli, i-am văzut eu. El nu se da dus, ea nu s'ar fi tras... Stăteau în poartă iar eu îi mâncam din ochi. El, cam tontolos de felul lui, n'o strângea în brațe, sta lângă ea și-o ținea de-o mână... Eu de colo, socoteam, tremuram : acuși-acuși o prinde sdravăn, o strânge de chițcăie ca un șoricel. Mi se tăia răsuflarea, așteptând. Parcă frigea târnațul sub mine... El de colo, nimic. A lăsat-o în poartă și-a apucat pe uliță la vale, fluerând. „Ah, mi-am zis, și-am dat cu cârja în târnaț, n'ai jar în sânge, flăcăule, n'ai... Eu la anii tăi, mamă !“ Și parcă mă cuprindeau fiori ca mai demult... Am intrat în casă și când mi-am văzut baba adunată momâie, ca un huhurez, cu nasul în cenușa vetrei, mi s'a făcut negru dinainte... și-a început dintr'odată să mă ia cu frig și cu amețeală. Gata zic, voinice, ți-a trecut vremea... s'o gătat mălaiu'n sac ! Culcă-te, că mâine mergi la semănat...”

Boroș râdea din toată inima, veselindu-l cuvintele bătrânului. Toader Covrig care râdea numai de două ori pe an era mohorât ca un deal într'un fapt de seară, când îl năpădesc umbrele amurgului...

— Acum să nu te prind că umpli satul, spuse el bătrânului, că-ți smulg picioarele și ți le țintuiesc pe ceafă !

— He, d'apoi așa om mă știi tu pe mine ? — se supără bătrânul deabinelea, scuipând către Covrig. Pe urmă se închise în el, se gârbovi și nu mai scoase multă vreme nicio vorbă.

11.

În aceeași zi, înainte de amiază, Melchior își făcu de lucru* pe la Carol Forai. Acesta fu primul cu care voia să stea de vorbă. Era și comunist și meseriaș, iar gospodăria avea nevoie de oameni ca el. Il găsi meșterind la niște roți cărora le puneă obezi noi. Cușculia de lucru a rotarului, cu pereți de nuiiele bătute cu năglag amestecat cu paie și balegă, văruiată numai pe dinafară, era mică și neîncăpătoare. Pe dinăuntru se vedeau nuiiele neastupate ca niște coaste de cal prăpădit. Pe pereți atârnavă diferite unelte, pungi pentru cuie, obezi și un butuc spânzurat într'o sârmă. În încăperea domnea o neorânduială de nedescris pentrucă, oricât s'ar fi chinuit, Carol nu găsea loc tuturor spițelor, obezilor schimbate, butucilor. Imprejurul cușculiei erau sprijinite roți de toate formele, lângă peretele casei la fel. Un car cu dricul desfăcut, caraghios, ca un căruț de copil cu roțile mari-mari, parcă se rânjea, împungând cerul cu proțapul ridicat.

— Imi pare bine c'ai venit, tovarășe, spuse meșterul care giluia la masa

lui o obadă prinsă bine în ghivinturi. Eram singur și parcă mi se făcuse urât. Ce vânt te-a abătut încoace?

— Am o vorbă cu dumneata, tovarășe Forai.

— Asta-i bine.

— Nu știu cât o fi de bine... Să vedem cum ai s'o primești. Dacă-i pune mâna pe-un lemn și-o să dai după mine, spune-mi ca să tac!

— Oho! Dar ce-s, lup turbat? Dă-i drumu.

Melchior se scotoci prin buzunare după țigări și întinse pachetul către Carol. Se așează apoi pe un butuc pe care cioplea meșterul și spuse:

— Am venit să te întreb dacă nu cumva vrei să vii în colectiv?

Carol Forai se opri din gilit și-l privi pe organizator cu luare aminte, pe sub sprâncene. Stătu așa cât stătu, pe urmă își smulse mustața cu o mână și se apucă iar de gilit.

— Nu spui nimic, tovarășe? — îl sfredeli Melchior.

De data asta Carol se opri din lucru, părăsi masa și se așează în fața organizatorului pe-o roată răsturnată. Fumă, ținându-și ochii în pământ până-l arse țigara la degete, începând să sfârâie. O aruncă pe ușă afară și zise:

— Întrebarea asta mi-a pus-o încă în iarnă Toader Sfârla. După cum vezi, n'am intrat...

— N'ai intrat. Ai putea să-mi spui pentru ce n'ai intrat?

— Ți-oi spune... Uite, vezi dumneata, se fâstăci rotarul, mi-am făcut și eu o socoteală. Nevasta mea nu poate lucra la câmp... Inima, n'o lasă inima... Cum dă de-o greutate se întinde pe pat. Nici pâinea n'o poate frământa și trebuie să i-o facă vecina. Eu lucram o roată, un car, ce nevoi loveau pe oameni, iar ei îmi ajutau la câmp. Schimb la schimb. Dacă mă duceam la colectiv, ce-aș fi făcut?... Aș fi dres una-alta, ce venea, și cu atâta mă alegeam, cu cât puteau face două mâini. De lucrat pentru bani mai puteam? Nu puteam. M'aș fi dus la câmp și gata cu meseria... Nu? Apoi ce meseriaș e acela care lucră pe apucate? Iacă, Sandor, — îl știți pe Sztarmári, nu, s'a înscris în colectiv. E fierar, și încă bun fierar... L-au pus brigadier și cu asta gata... mi-am zis pe urmă, dac'am văzut că n'am lucrat rău, aștept, mi-am zis, până se'ntărește colectivul și-apoi intru. Eu vreau să fac meserie, că asta am învățat, nu să ajung brigadier. Dacă Sandor s'a învoit la asta, eu nu mă pot învoi...

Melchior îl ascultă răbdător, îl lăsă pe urmă să-și scarpine ceafa și se gândi că slabă muncă de lămurire se duse și cu Carol, dacă el, membru de partid și agitator cugeta astfel.

— Rău te-ai gândit, tovarășe, — grăi Melchior agale, lovindu-l cu palma peste genunchi. Uite ce-ți spun eu: gospodăria nu poate trăi fără ateliere de rotărie și fierărie. Spui că nevasta îți e bolnavă; copii ai?

— Șase, — spuse meșterul scurt.

— Ei-ha! Șase? D'apoi cum a făcut atâția dacă-i slabă de inimă?

— I-a făcut... dă. Așa suntem noi, țăranii, zâmbi încurcat rotarul.

— Ei, șase copii. Să-ți trăiască și să-i poți crește. Carevasăzică, numai două mâini. Hei, dar mâinile astea-s ban de aur, mâinile de meșter. Zici că trebuia să te duci la câmp ca Sandor. Eu nu sunt de părerea asta și-anume iată, de ce nu-s... Eu am condus până acum trei gospodării. Am văzut eu multe lucruri frumoase acolo, așa cum nu-s la noi, dar cum vor trebui să fie. Intre altele aveau fierărie și rotărie. Meșterii lucrau, au și ei o normă a lor. Când n'aveau de lucru la atelajele gospodăriei, lucrau pentru oamenii din sat.

— Pentru sat?

— Da, da... Lucrau pe bani. Dar banii intrau în casieria colectivului iar meșterilor li se puneia ziua muncă făcută...

— Aha !

— Îți convine ? Stai, să-ți spun mai departe. De pildă, un rotar a făcut patru roți din nou, socotite la o mie și cincisute fiecare. I s'au socotit zilele muncă și s'a văzut la sfârșitul anului că ce-a adunat pe cele nouă zile muncă trecea de șase mii de lei...

— Ei ? — se miră Carol.

— Păi da. A luat pe o zi opt kgr. de grâu, șapte de cucuruz, patru de orz, patru de cartofi, două de ceapă, fasole, morcovi, mazăre, nutreț, bani... Câte și mai câte. Prețâluește în bani și înmulțește cu nouă. Vezi, nu-ți dă mai mult ? Unde mai pui că nu plătește impozit, că i s'a dat-un flăcăiaș ajutor ca să învețe și el... Mă rog, ușurătate... Asta am vrut să-ți spun. Și-acum să mai fumăm o țigară...

Carol Forai își aprinse țigara și fumă multă vreme în tăcere. Afară cânta un cocoș, înălțându-se pe picioare și scuturând din cap.

— Și-am să-ți mai spun ceva, tovarășe Carol, rupse Melchior tăcerea. Trebuie să ducem câțiva comuniști de nădejde în colectiv, altfel se dă peste cap. Știi ce se vorbește prin sat ? Că dacă nu s'ar teme de cine știe ce buclucuri, mâine ar ieși cea mai mare parte.

— Asta-i din vina conducerii.

— Dintr'a ei dar mai cu seamă dintr'a noastră, a comuniștilor. Ne-am ținut deoparte ca proștii. Și de-aia au făcut chiaburii ce-au făcut. Au tras câțiva spre ei, au vorbit pe seama gospodăriei slobod și pe bună dreptate. Vorbesc și-acuma... mama lor ! și-mi crapă mâselele de ciudă, cum le strâng... Apoi așa nu putem noi face socialism, nici țara asta țară !

Carol Forai dădea gânditor din cap, fumându-și țigara. În mintea lui se mai născu însă o ultimă întrebare :

— Ce să fac însă cu nevasta ? Dacă ea nu vrea ?

— Spune-i așa, c'o s'o trimită colectivul să se caute. Dumneata n'ai putere să faci asta, dar colectivul are. Îți dau cuvântul meu că o internăm într'un spital.

— Dar copiii ?

— La creșă, la grădiniță. Mă mir că pân'acum nu s'a făcut. Asta ne trebuie ca ochii din cap.

Melchior găsi răspuns și la aceste chinuri ale lui Carol. Meșterul se sculă de pe roată, asvârli țigara și scupă în palme. Apucă gilăul și începu să hârcăie obada lăsată în mîngine.

— Știu eu ce să zic, tovarășe ? Am să-i spun nevastei... Nu pot să hotărâsc dinainte. O să vedem.

Melchior stătu multă vreme la Forai, discutând despre câte în lună și'n stele, tot ce pot discuta doi oameni între ei. Carol Forai îi povesti despre sat, despre oameni, despre chiaburi, înjură chiar pe Corlea care nici până azi nu i-a plătit o grapă făcută în anul trecut. Il tot amâna.

— Dă-l în judecată, tovarășe, ori pe mâna miliției. I-auzi, tâlharul !

Ieșind dela Forai, Melchior se întâlnește pe drum cu Valeria. Fata venea dela sediul organizației U.T.M.

— Ei, noroc, tovarășă. Ce mai faci ? — strigă el, apropiindu-se. Sănătoasă ?

— Mulțumesc de întrebare. Sănătoasă. Dar dumneata ?

— Uite, cu munca. Veneam de la tovarășul Forai... Știi, am început munca de lămurire. Am să trec eu și pe la voi, să văd ce-i cu stupii ceia.

Organizatorul Melchior cercetase între timp și alte chestiuni de-ale gospodăriei. Ajunse astfel, cum era și firesc, să afle și despre stupii lui Pavel.

— N'ar strica... A fost alaltăieri Toma pe la noi. I-a spus și el ceva tatii, dar nu se dă... Mai ia-l și dumneata că zău, uneori mi-e rușine să mă uit în ochii

oamenilor. I-am bătut capul și eu, i-am spus. Ține una și bună : nu-s boi, nici vaci, nici pământ. Cică să-l lăsăm în pace. Poftim.

În ochii fetei lăuna o umbră de necaz. Melchior simți că în inima lui se adună o căldură pe care demult n'o mai avusese. Nu știa ce-i și nici nu căută s'o înțeleagă. Dar când se despărțiră, întoarse capul după ea și-o urmări cu privirea. Și nu-și luă ochii dela cotitura drumului nici după ce fata dispăru... Se întoarse apoi și se surprinse gândind : „bună fată“. Scutură din cap și nu se mai gândi la ea.

12

Intr'o seară, după cină, Toma îi spuse fratelui său, Gherasim, care se juca prin casă cu copilul :

— Ei, Gherasime, am să-ți spun o vorbă.

— Anume ? — zise Gherasim, întorcând privirile spre Toma.

— Poate ai să te superi, poate nu... O să vedem.

— Spune, de unde să știu eu ce vrei ?

Rozalia lăsa puțin spălatul vaselor și-l privi pe Toma curioasă. Toma era serios și grav, stătea după masă ca un butuc. Lumina lămpii îi cădea în creștet și-i umbrea fața, întunecându-l.

— Uite, Gherasim, eu m'am hotărît să intru în colectiv.

Gherasim, aplecat lângă Toma cel mic, îi clădea din coceni de cucuruz desfăcut un coteț. Toma cel mic stătea chircit ca tată-său, cu mânuțele pe genunchi. Gherasim se ridică, lăsând neisprăvit cotețul și se îndreptă spre masă, urmărit de privirile copilului. Se lăsa greoi pe laviță, atât de greoi că lavița scârțâi, și-și puse pe masă mâinile mari, noduroase, negre și crăpate, cu degetele strâns împreunate.

— Bună veste ! — spuse el, întunecat dintr'odată.

Uitându-se la mâinile lui mari, Toma văzu că atât de tare și le strângea laolaltă încât pielea începu a se albi acolo unde ajungeau degetele, iar vârfurile lor se înegriră de sânge. Gherasim nu se uita la Toma ci câtă undeva în colțul casei, după ușă unde spânzura cârja rămasă de la bătrân. Rozalia se oprise din spălat cu totul, și se uita cu un aer speriat la Toma, ținându-și mâinile în apa caldă din oală, parc'ar fi uitat de ele.

În liniștea întinsă în casă, răsună glasul cristalin al lui Toma cel mic :

— Tată, hai, fă-mi cotețul !...

Gherasim se ridică la fel de greoi, mătăhălos, întoarse spatele la Toma și se chirci fără cuvânt lângă copil. Acesta începu să sporovăiască de-ale lui, cu glas subțire de pasăre :

— Aici punem porcii, tată ? Dar troacă, troacă pentru porci... și purcei sunt, auzi-i cum fac gu-gu...

— Ia mai tacă-ți gura ! — se răsti Gherasim cu glas aspru.

Copilul îi privi mirat, simți că ceva nu-i în regulă și se ridică în picioare, trăgându-se puțin înapoi. Știind că nu greșise cu nimic, începu să smiorcăie aerul pe nas, rupt, îndesat și-și duse mâna la ochi. Pe urmă isbucni în plâns, se îndreptă spre Toma și se vârî între genunchii lui, răzimându-și capul în poala cămășii lăsată peste cioareci. Toma îl mângâie pe cap.

— Ei, Gherasim, zi ceva, ce-ai rămas stană și sperii copilul. Doar trebuia să te aștepți la asta.

— Mă și așteptam, spuse Gherasim gros, neridicându-se, — dar nu așa degrabă... Credeam că mai amâi, c'o să te însori înainte. Pe când tu, — teacă, pungă — zdup !

— De-aia nu vii să stăm de vorbă ca oamenii ? Hai la masă, că-s multe de socotit.

Rozalia își aduse aminte de mâinile uitate în zoi și se apucă să spele mai departe vasele, parcă ciocnindu-le mai tare decât înainte. Gherasim se sculă de jos, începu să pășească rar prin casă și zise :

— Ce le zurăești așa, tu ? Dă-i mai încet. Intorcându-se spre Toma, adăugă :
— Ziceai că-s multe de socotit. Ce-i mult de socotit ?

— Mai întâi și mai întâi, partea mea de avere.

Gherasim se așează pe laviță. Toma căută în buzunar și scoase de-acolo un vârf de creion și un carnețel cu pereții îndoșiți ca niște urechi. Toma cel mic i se cățărară pe genunchi.

— Uite cum stă treaba, Gherasim. Tata a lăsat patru iugăre de loc, așa-i ?

— Așa.

— După lege, două-s ale mele.

— Ale tale, zise Gherasim neguros.

— Ca să facem parte dreaptă, eu zic : jumătate din locul de lângă al colectivului — asta-i iugăr, că acolo-s două, nu ?

— Două.

— O jumătate din Rătundă, așa-i ? Și o jumătate de cosalău, din rât... În total, două iugăre. Bine-i ?

Gherasim nu zise nimic, lăsându-l pe Toma să-l privească întrebător. O urmărire pe Rozalia care terminase vasele și golea lătura în găleata porcilor. Numai după ce nevasta se întoarse la cuptor își descleștă fălcile :

— Tu ți-ai făcut socoteala, Toma... Cum ai vrut ăi făcut-o, dar pe mife întrebatu-m'ai ?

— Nu te întreb acum ?

— Acum ! Acum poți să mă întrebi dacă eu am umplut locul de sămânță...

— Dar cine ce are cu sămânța ta ? Ai să-ți culegi roada de pe loc și gata-i treaba. În schimb însă eu am să folosesc iugărul din Rătundu în întregime, plus locul Rozaliei...

— Dar eu unde-am să sămân cucuruz și orz ? Vrei să mă lași muritor de foame ?

— Intră și tu în colectiv, odată cu mine și gata-i treaba. Nu mai avem nicio poveste.

— Dar ce, am mâncat ceapă ciorască să bolunzesc ? Destul unul la o casă.

— Vrei să zici că eu am înebunit, spuse Toma.

— Uite ce-i frate, una cu una fac două... Intră, dacă vrei, dar pe mine lasă-mă'n pace.

— Vrasăzică rămânem la socoteala mea.

— Da' nici nu-mi trece prin cap ! — strigă Gherasim. Cum adică ?

— Nu striga, Gherasim, spuse Toma liniștit. Doi ani ai folosit tot ce-a rămas, și nu numai doi ani. Ți-am cerut eu să-mi dai jumătate sau să împărțim a cincina din ce-ai cules de pe locul meu ? Nu ți-am cerut. Atunci ? Cum crezi tu c'am să intru în colectiv, iar locul să-l folosească frate-meu ? Cu ce obraz mă duc eu acolo ?

— Da' cine te pune să mergi ? Drăcu' te pune ? N'ai ce mânca între noi, n'ai ce-ți trebe ? Insoară-te, vii în casă și eu oi vedea ce m'oi face... Am grădină și mă mut. Mi-oi ridica o colibă, dacă n'om putea trăi laolaltă vreo câțiva ani.

— Nu, Gherasim, eu nu pot judeca așa, eu judec cu capul meu...

— Se și vede ! — spuse apăsător Gherasim, foindu-se pe scaun.

— Asta-i treaba mea cum judec, continuă Toma neturburat. Dacă tu nu vrei

să ascultî vorbele mele, are să te oblighe legea. Și dinaînte-ți spun că legea va fi de partea mea... Cred însă că n'o să ajungem până acolo !

— Bine-am potrivit-o ! Frați, la lege ! — spuse Gherasim.

— D'apoi că ăștia, se amestecă Rozalia în vorbă, arțăgoasă ca totdeauna, știi ce-i aia frate și omenie ?

— Taci, Rozalie, nu te băga unde nu-ți fierbe oala, zise Gherasim.

— Taci, Rozalie... îl îngână ea. De ce să tac ? Tu n'auzi că-mi ia locul ? Locuțul meu ? Heihei, Toma, acolo eu-s stăpână, poți veni cu o sută de legi...

— Dacă va fi comasat ce-ai să te faci ? o zădări Toma.

— În cap îi lovesc !

— Taci, muiere și nu vorbi prostii ! — interveni iar Gherasim. Legea-i de partea lui și gata, hristosu' mamei ei de lege !...

Auzind că fratele lui a ajuns la hristos, la sudalmă, lui Toma îi veni să râdă. Asta însemna că Gherasim bătuse în retragere. Se și vedea pe fața lui întipărită resemnarea.

— Asta am încheiat-o deci, spuse el. Gherasim dădu din cap fără să-l privească... Vine partea doua. Aici eu am o propunere, Gherasim. Uite, tu, dacă nu vrei să intri în colectiv, n'o să ai niciodată puterea mea. De aceea m'am gândit așa : îți las casa, grădina și tot ce se află pe ea, că ai muncit de ne-ai ținut și pe mine și pe toți, — eu recunosc asta. — Gherasim își ridică dintr'odată ochii în care sclipi o lumină de bucurie amestecată cu surprindere — dar în schimb — continuă Toma — îmi dai grădina adusă de Rozalia... Bați palma ?

Gherasim se muie și spuse liniștit, repede :

— Aici Rozalia să hotărască.

Amândoi frații îndreptară privirile spre nevasta adunată pe scăunel, dinaîntea sobei : Toma ridicând numai fruntea, iar Gherasim întorcând capul peste umăr și sucindu-se din trup.

— Hei, spuse Rozalia, eu nu știu ce să zic ! Să-l întreb pe Văsieș, pe fratele meu. Eu nu pot așa, una-două.

— Am vorbit eu cu Văsieș, îi informă Toma. El n'are nimic împotrivă ; dar — zicea el — grădina-i a Rozaliei și târgul nu-i rău...

— Dacă-i așa, fie, spuse Rozalia cu glas moale în care undea o părere de rău. Că de ce i'ar fi părut rău niciunul din cei doi frați nu-și dădeau seama. Grădina ei era doar cu ceva mai mare ca a lor, dar n'avea pe ea nimica : nici pomi, nici clădiri, nimic. Gherasim semăna acolo cartofi și varză.

— Eu am să-mi fac acolo casă, spuse Toma. Mie-mi convine locul. Am să-mi fac o casă după gustul și socotelile mele, cum îi stă bine unui colectivist.

— Îți poate și conveni, zise Rozalia. Ce loc de casă, ehei... Mă doare inima, dar n'am ce face.

— Ia, nu te mai doară atâta, se răsti Gherasim, că nu-i mină de'aur. O grădină acolo. Ne-am înțeles, Toma.

— Eu mai am ceva de adăugat însă. Atâta că atunci când mi-oi face casa, peste un an, doi, nu știu, să mă ajuți cu lucru, cu carul, cum ai să poți.

— Apoi doar nu-s câine... Te-oi ajuta.

— Și până m'oi însura să stau la voi...

— Da, să mănânci de pe masa noastră și să lucri la dracu' de pomană, sări Rozalia. Să te spăl, să te calc, să-ți fac foc în casă... bună treabă !...

— Dar tu unde vrei să mă duc, Rozalie ? întrebă Toma, întorcându-se către Gherasim mai mult, văzându-l înegurat la loc. Spuneți, unde să mă duc ?

— Bagă-te'n vipt, în sat. Sunt văduve destule ! — spuse Rozalia înțepat.

— Tu nu zici nimic, Gherasim ? !...

— Las'o să vorbească... dac'ai să-ți aduci lemne și bucate — adică ce, bucate ai că-i locul tău jumătate... Las'o pe ea.

— Las'o, las'o... Las'o! strigă Rozalia.

— Tu, nevastă, ți-am mai spus, nu te-amesteca! Mi-e frate și n'am să-l alung ca pe un câine să rădă satul de mine că i-am folosit locul și acuma-l spurge!... Dacă i-a intrat asta în cap, ce să-i fac? Pot să i-o scot?...

— Numai până la vară am să stau, spuse Toma. Am să aduc și unsoare, și lemne, și bani. N'o să fie greutate, Rozalie, nu te speria.

— Gata, Toma... Suntem înțeleși, spuse Gherasim, ridicându-se dela masă și privind cu luare aminte pe laviță. Acolo, cu capul în poala lui Toma, adormise cel mititel. În timp ce sfătuiau și se certau, copilul își găsisse jucărie cu șerparul lui Toma și adormise, cu degetul vârît într'o copcă.

— Stai Gherasim, o ultimă chestie, spuse Toma cercetându-și carnetul. Lasă copilul, că doarme bine, aici.

— Ce mai este?

— Vite, Gherasim.

— Care vite, frate? O vacă, adică atunci era vițea, a adus-o Rozalia, iar una am cumpărat-o eu. Tu nu știi că ne-au murit vacile când cu seceta?

— Nici nu mă gândesc la vaci. Mie îmi trebuie numai mânzul și nutreț pentru el...

— Măââânzul? strigă Gherasim. Mânzul nu ți-l dau, Toma, mai bine-l lovesc în cap.

— Stai, măi, de ce strigi? n'a spus tata când s'a născut, în vară au fost doi ani, că-i al meu? N'a spus?

— Tata! tata multe-a spus!

— Apoi, nu-i așa, Gherasim! Eu îți las ție pentru cât te-ai ostenit, tot ce-a rămas dela tata, plug, car, grapă, ham, căruță, iapă și tu nici mânzul? Apoi las'o dracului de treabă! Nu zicea tata atunci — era Gânju de față și Augustin Sfârla, vecinul — n'a zis tata când se necăjea Iuți să-l fete, că-i al meu? „De ce să-mi umble Toma pe jos, cât are de umblat și cât o avea? De ce? Crește mânzoc, se face cal, sare pe el și du-te! La plasă, pe sate, unde vrea se duce călare“. Și se'ntorcea, și pune paie sub iapă și-o pupa pe ochi... Parcă și înainte de-a muri spunea de mânz? Doar chiar tu mi-ai povestit asta!

Gherasim începu să pășească repede prin casă, cu mâna vârîtă după cureaua care-i încingea cămașa. Vedea calul roib, aveau înaintea ochilor. El singur fusese cu iapa la armăsarul satului, cale de 20 de kilometri, o păzise ca ochii din cap că era bătrână — de-atunci nici nu mai ceruse armăsar — n'o pusese la greu, iar mânzul cu picioare lungi și firave, zburlit la pâr și cu coadă până'n genunchi, crescuse din mâna lui... Il țesăla, îi spăla copitele, îl scălda, câte nu-i făcea. Se ridicase un tretin năltuț, subțire'n trup și lung în picipare, țintat în frunte și pintenog la picioarele dinapoi. Ii aducea în fiecare seară lucernă proaspată și iarbă grasă. Tare mult iubea Gherasim caii. Făcuse armata la cavalerie și numai grija pentru cal îl scăpase de mai multe ori dela moarte pe front. Tretinul, Bubi, rotunjise crupă lucioasă-lucioasă și ținea gâtul lunguiet încovoiat ca un arc! Cum să dai asemenea cal pe mâna nimănui?... Cine are să-i prindă nările tremurătoare, străvezii, și să-i numere dinții? Cine are să-l țesale, să-l îngrijească, să-l spele la copite?... Nici mort, mânzul n'are să-l dea! „Și tata asta, n'a avut ce face, a lăsat limbă de moarte! Iar nebunul asta, asta-l duce la colectiv să-l batjocorească prostul de Cristea care-i grăjdar la cai.“

Toma urmărea statura voinică, butucănoasă a lui Gherasim și știa cât se frământă. Avea însă hotărîrea asta: nu putea lăsa mânzul, colectivul are nevoie de animale frumoase și bune! Nicăieri n'are să-i meargă mai bine ca la colectiv!

— Ei, Gherasim ?...

— Măi, Toma, îți dau iapa, hamul, căruța... ce vrei îți dau, dar uită că a lăsat tata cu limbă de moarte, gemu Gherasim, cu umerii prăbușiți.

— Intră la colectiv c'ai să-l îngrijești singur, spuse Toma țeapăn ca un drug de fier, neclintit.

— Fi-ți-ar colectivul al-dracului ! Al dracului să-ți fie ! Ia-l, și du-te, să nu te mai văd ! strigă Gherasim, izbind atât de puternic cu pumnul în masă, încât Toma cel mititel sări din somn ca ars și izbucni în plâns.

Toma cel mare luă copilul în brațe, îl legănă, mângâindu-l pe cap și-l puse cu o mână, carnetul în buzunar.

13

Nevasta lui Niculae Boroș nu putu să doarmă în noaptea aceea. Niculae avea o ședință, pare-se ceva cu alegerile, așa că era singură acasă. Singură dăduse mâncare la porci, singură mulsese vacile, singură le așternuse peste noapte. Se trezise foarte devreme din pricina copilului — avea un an copilul — care putea s'o scoale de două-trei ori până dimineața, dar nu putu să doarmă. Și cum stătea așa, privind întunericul împrăștiat în colțuri de lampa lăsată jos, o năpădiră felurite gânduri. O încerca mai ales o mare rușine : că se dăduse bătută de niște femei și-acuma Niculae cât ce găsește prilej, râde de dânsa... Parcă nici n'o mai ia în seamă ca mai'nainte când, dacă ea bătea din picior, tremura nu numai po-deaua, dar și Niculae, cât era el de secretar ! Dracu-a pus-o pe ea să iasă la horă ! De bună seamă numai dracu' a pus-o... Și-a îmbrăcat copilul cu haine groase să-i fie de cald, i-a pus costumașul cel albastru pe care i l-a adus Niculae tocmai dela Cluj. Două mii și cinci sute a dat pe el. A strigat ea atunci la Niculae :

— Ai dat o grămadă de bani pe răza asta ! Vai, vai cum îmi duci casa de răpă.

— Taci tu, nu vezi cât-îi de frumos ?

Niculae s'a dus prin sat, iar dânsa a prins să cerceteze hăinuțele. Le-a întins pe pat mai întâi, privind cum stau pantalonașii crăcănați, parcă-l așteptau pe Nicușor să intre în ei, pipăi împletitura de lână moale — moale ca blana pisicii, netezi colțurile șăpcuței răsărite în sus ca două cornițe. Și de-odată își zise : hai să-l îmbrac. S'a chinuit ea cât s'a chinuit cu copilul care dădea într'una din piciorușe și se răsucea când pe-o parte când pe alta, dar l-a îmbrăcat. A văzut că tare-i șade bine așa. Și nu l-a mai sfădit pe Niculae. Ba chiar îi plăceau hăinuțele acestea, cum nu erau altele în sat.

Așa a făcut în ziua aceea de pomină. L-a găsit frumos pe Nicușor, care nu se întremase încă după boală și s'a dus la horă. „Măcar un ceas, că de două săptămâni și mai bine n'am văzut oamenii. Să mă uit la horă măcar cu un singur ochiu !”

Dracul a pus-o să se ducă și să se uite la horă cu tot dinadinsul, nu numai cu un singur ochiu !! Cum sta și se uita, numai ce aude o vorbă, svârlită așa, la întâmplare :

— Vezi-l cum îi de gătit ? Ca un coconaș !

S'a simțit mândră în clipa aceea, dar fudulia nu-i ținu mult.

— Gătit zău, că are tată-su modru !

Nu s'a mâniat nici de vorba asta, pentrucă așa și era. Au o leacă de pământ, al ei, au casă, au două vaci, cotă au dat după lege, puțină, le-a rămas destul. Mă rog. Și doar atâta suflet de copil este la casă. Las'să-l îmbrace.

— Apoi, dacă tată-su n'a avea, cine să aibă ? El îi doar fruntea satului azi. Toate vorbele astea au fost spuse de muieri, așa, ca să se afle în treabă,

să le-audă și Nastasia dacă vrea, să le audă cui îi place. Câte nu spun muierile la joc ?

— De-aia ne merge așa de bine !

Vorba asta o înțepă pe Nastasia și o căută din ochi pe cea care vorbise. Ar fi găsit-o de bună seamă, că o bănuia parcă după glas, dar în clipa aceea se auzi gura ascuțită a Mariei Crețului :

— Ei, zău... Nu-i prost secretarul. Ne-a împins pe noi dela spate : „hai, hai, pășiți-pășiți, nu vă temeți“, până ne-a făcut vânt și-am dat cu capul înaintea într'un gropoi mare-mare ! Mai ieși acum de-acolo ! Și el, secretarul, stă cu mâna'n șold și râde și se uită la tine cum te necăjești. „Hai, zice, ieși ! Să vedem dacă mai poți ieși !“

Când auzi una ca asta, Nastasia nu mai putu să tacă :

— Pe cine-a împins dela spate, tu muieră ?

— Încă mai întrebi pe cine, ha, încă mai întrebi ! Bine-ți stă... zise Maria Crețului, fără să se uite la Nastasia... Așa's unii, fără obraz, fără rușine... Te spurcă și-apoi...

— Cine's ăia, tu ? se înțepă Nastasia, vânătă la chip.

— Știiim noi cine's ! Da, da... numai face pe n'aude, nu vede... De-aia-i multumim noi lui bărbatu-tău !

— Da' ce, el te-a dus ?

— Destul a fost să-i bage ic la ăsta, la tantălău de bărbatu-meu, nu l-aș fi cunoscut... „Du-te, Mihăilă că-i bine, hai, Mihăilă că-i bine !...“ Taaare-i bine ! Sta-i-ar binele ăsta în grumaz !

Nastasia căută ajutor împrejur, dar nu găsi. Roată pe lângă ea numai colectiviste. Deschidea gura ca o găină când o arde setea, dar nu-i dădeau răgaz.

— Asta-i drept.

— El a stat pe dinafară.

— Ca popa din Feldioara : nu mânca de dulce că-i păcat. Și el se'nfunda de cârnaț în sfânta Joia mare !

— Da, da ! Curat ! Așa-s unii.

— Predică apă și beau vin !

Și iar începea Maria Crețului cu glasul ei ca de clopot :

— Hei, mâncu-i mămliga ! Proast'am fost, măgăriț'am fost... N'am știut eu atunci că se poate, da ia, că se poate. Eu nu m'am culcat jos, nu m'am lățit ca o scroafă pe fața casei, n'am zis : „mor Niculaie, mă spânzur Niculaie, te opăreesc“. Nu, n'am știut că se poate asta. Da, uite că se poate !

Sângele începu să fiarbă în Nastasia. Simțea cum i se ridică un nod amar, pornind dela inimă, urcând pe grumaz, încet, înegrindu-i luminile ochilor, ajungând în gură unde se sparse, răspândind o fieră și-o amăreală că-i venea să scuie. Ce să zică ? Cum să tacă ea, Nastasia ?

— D'apoi eu ce să vă fac ? atâta găsi cu cale să spună.

— Ai, de mine și de mine ! strigă Maria Crețului. N'ai ce să ne faci, zici ? Apoi nici n'ai, că după ce tai găina te poți ruga de ea să'nvie ! Gata-i. Așa și tu acuma.

— E, chiar zău ! spuse și alta, cu gura acoperită de năframa neagră și cu ochii ponciși spre Nastasia.

— La rău v'a mânat, tu ? La rău ? Dac'ați știut că-i rău de ce dracu' v'ați dus și vă legați acuma de oameni ? Să fi lucrat !...

— Ni tu, măi, cum sare ? ! Vedeți-o cum sare ? Tu, de ce n'ai venit și tu, ha ? De ce ? Ai stat de-oparte : „te opăresc, Niculaie, fi averea meaaa, Niculaie !“ Ți-ai strâns partea, ți-ai pus-o'n hambar și încă mai bați din fleandură ? Cum de

nu-i creapă obrazul, oamenii mei, muierile mele! Auziți, cine zice să fi lucrat! Auziți cine zice să fi lucrat!

Oricâtă ciudă o mânca pe Nastasia în clipa aceea, nu putea să scoată o vorbă. Hora se oprise acum și toată lumea era ochi și urechi: urechile la vorbele Mariei iar ochii, ochii la Nastasia, ca niște sulite care-o sfredeleau, o ardeau, parcă ar fi nimerit între lume în pielea goală. Și Maria asta care nu mai tăcea din gură:

— Toată vara ne-am trudit, ne-am rupt mânuțele și spinăruțele, toată vara a curs leorcă sudoarea pe noi... Hai, hai, dați-i că'n asta stă puterea colectivului. Cu ce m'am ales? Cu nimica nu m'am ales... Și ea, secretărița uite cum se'ncon-trează, cum bate din limbă... Da, da! Iși poate îmbrăca și zorzoni copilul cât de domnește! Proști ce-am fost și măgari ce-am fost!... Da' nici nu mai calc eu pe ușa colectivului să lucru ca boul și altul să umble lela, și să rădă de mine...

— Trăzni-o-ar, că ageră gură are! Auzi, cum o spală pe secretăriță. Ca o sabie! O taie și-o spintecă.

— Toate pernele-i sar de sub ea!

— Las' c'ășa-i trebuie!

Nastasia simți c'o năpădesc lacrimi. Și de ciudă, și de neputință și mai ales pentru că, știind că au dreptate oricât se îmbălau și-o spurcau, ea nu putea zice nici câr. Iși smulse copilul din brațele unei nepoate — o fată de joc — și se repezi spre drum ca o furtună, fără să se uite îndărăt, cu ochii plecați în pământ și cu năframa neagră de barșon trasă pe vârful nasului.

— Ca din pușcă se duce!

În urma ei răsunară râsete și râsetele acestea parcă o frigeau în spate. O frigeau și atunci când, după ce s'a perpelit ca pe jar în casă, fără să ia aminte la plânsul copilului, i-a spus lui Niculaie, așa, din senin:

— Du-te, Niculaie, dacă vrei, și te scrie la colectiv.

Iar el, privind-o ca pe altă ceva, cu ochii lărșiți de mirare a întrebat:

— Cum de ți-au venit mințile acasă?

Nastasia a tăcut multă vreme, a luat copilul în brațe și l-a pus în poală. Pe urmă grăi:

— Du-te, că nu mai scap de gura muierilor, nu mai pot să dau față cu oamenii, arde-ți-ar colectivul să-ți ardă!

El, prostul, neînțelegând sbuciumul femeiesc, nici inima lor plăpândă și simțitoare, râdea ca un măgar! Nu știa el că întocmai așa râdeau și muierile acelea la horă, de și-acuma îi răsună râsul lor în urechi, parc'ar țărâi dracii acolo!..

Din pricina asta nu avea Nastasia somn. Când era Niculaie acasă mai vorbeau de una, de alta, se mai jucau cu copilul, uitau. Când rămânea singură, uite cum o năvăleau ca ciorile, aducerile aminte... Brrr! se înfiora ea. Ce-a putut s'ajungă, ce-a putut s'ajungă! De râsul satului a fost pus să ajungă... I-a trebuit, asta i-a trebuit să se mărite cu Niculaie, au vrăjit-o și-au amețit-o vorbele lui... S'a uitat la el că era flăcău frumos și flăcăii-s rari, numai țopârlani de-ăștia care merg sau vin din armată, iar ea trecută binișor de anii fetei... Asta i-a trebuit! Să rădă satul de dânsa și să fie pline șezătorile, cum a spălat-o și-a freat-o Maria Crețului pe secretărița; ca pe-o răză de cele zoioase, așa a șurluit-o Maria Crețului! Auziți, dumneavoastră, oameni buni și de-omenie, tocmai Maria Crețului și nu alta, tocmai Maria Crețului.

Niculaie Boroș, secretarul organizației de partid din Plopșor, fu chemat în săptămâna aceea la raion. Cele ce auzi atunci Boroș, demult nu mai auzise. În așa fel l-au luat primul secretar și tovarășul Suciu, încât rătăci după aceea mai

multe ceasuri pe străzi fără să-și poată veni în fire. Abia după ce se urcă în tren și se așezară toate în capul lui, secretarul se limpezi și putu să judece 'ca lumea.

Așezat pe scaun, primul secretar al Comitetului raional de partid, un muncitor voinic și sănătos, cu obraji roșii și cu ochii sfredelitori îi spuse :

— Ei, tovarășe Boroș ? S'auzim ce mai este prin Plopșor.

Prin cameră se plimba, veșnic neastâmpărat, tovarășul Suci, agitându-și fără încetare mâinile scurte și iuți, cea dreaptă puțin anchilozată ; o amintire dela fasciști, cum spunea el. Primul secretar se uita la Boroș cu bunăvoință, cu îndemn.

— La noi, tovarăși, treaba merge destul de bine. E drept că oamenii nu-s prea mulțumiți...

— Adică...

— Vedeți, așa stă treaba : în colectiv lucrurile n'au mers tocmai-tocmai bine...

— De ce ?

— Păi, să vedeți... se fâstăci Boroș, privind când la unul când la celălalt. Nu s'au prea ținut la rând cu munca, n'au respectat statutul... era greu la început... cum să zic. Noi am crezut că-i bine deocamdată așa cum e, dar...

— Și nu era bine ? îl întrerupse tovarășul Suci.

— Nu era bine, pentrucă lipseau prea mulți comuniști de acolo — știți doar — iar cei de acolo erau cam slabi. Acuma însă, dacă vor intra și alții, de... Eu cred că se vor tocmi.

— Bine, bine, dar parcă spuneai că oamenii nu-s mulțumiți. Despre sat vorbesc... spuse încet primul secretar, tovarășul Spetează.

— Sunt lipsuri, tovarășe ! S'au făcut și greșeli... și...

— Greșeli ?... Anume cum, tovarășe ?

Cu două zile înainte, Melchior fusese la raion unde dăduse o foarte amănunțită dare de seamă. Conducerea Comitetului raional de partid avu astfel o oglindă cum nu se putea mai bună asupra situației din Plopșor. De aceea, pentru a începe îndreptarea lucrurilor, primul secretar se gândi să-l ia la întrebări pe Boroș care se arătase cu deosebire vinovat de situația proastă de acolo, să-i deschidă ochii și să-l smulgă din autoliniștirea în care zăcea de un an.

— Păi, cu cooperativa, cu Comitetul Provizoriu, cu...

— Dar acestea-s lucruri secundare, tovarășe Boroș. Dumneata nu crezi că alta-i pricina ?

— Eu, să vă spun drept, nu mi-am putut închipui asta, până mai ieri, când am avut o ședință în organizație, înainte de 7 Noembrie. Atunci, un tânăr foarte cumsecade, care s'a întors din armată ni le-a spus verde : uite-așa și așa... toate se trag din pricina slăbiciunilor organizației. L-a sprijinit și tovarășul organizator. Eu, drept să vă spun...

— Vezi, tovarășe ? Vezi ? Ne spuneai mereu : la noi e bine, merge. Iar noi care nu puteam să dăm pe la voi în fiecare zi, nici măcar în fiecare săptămână, ne-am încrezut în dumneata. Cine-i acel tânăr despre care vorbești ?

— Tovarășul Suci îl știe, spuse Boroș, întorcând capul spre cel care se plimba prin birou. Toma Găvrilaș, termină el.

Tovarășul Suci se opri pe dată.

— Toma ? Când a venit băiatul ?

— De vreo două săptămâni a venit... Am trimis o hârtie în care îl propuneam ca deputat. Ați văzut-o ? Mă rog, e un om dintr'o bucată, cam repezit el, dar cinstit și devotat. S'a sburlit la noi în așa fel că... să vă spun drept... el, nu știu cum, parcă mi-a deschis și mie ochii.

— Târziu, foarte târziu ți i-ai deschis, tovarășe secretar. După câte informații avem noi, n'ai ținut seamă de instrucțiunile noastre, le-ai interpretat după capul tău, tovarășe, fără să te consulți cu biroul... cu raionul...

— Eu, tovarășe, credeam...

— Știm. Din ce-a ajuns Ploșorul știm ce credeai, urmă foarte liniștit primul secretar. Dumneata te-ai tras la adăpostul unor fraze de ocazie, ai scăpat organizația din mână. Ai crezut că tot prin puterile dumitale o s'o aduci la cale... ai stat ca un birocrat fără să-ți pleci urechea la nevoile obștii și ce-i mai grav, ne-ai înșelat și pe noi. Ne-ai mințit, tovarășe, asta-i... da, da. În fond nu te-ai ocupat de nimic. Tovarășul Suci, care te cunoștea, a avut prea mare încredere în dumneata, asta-i greșala lui. Iar dumneata, Boroș, ai înșelat cu nerușinare această încredere.

Boroș începea să roșească sub cuvintele grele, foarte grele, ale primului secretar. Se foia neliștit pe scaun, își plimba privirile dela un obiect la altul ca să nu întâlnească ochii tăioși ai primului secretar. Măinile lui mari, cu păr roșcat, tremurau încetitor. Din ce în ce mai des își freca obrazul cu dosul palmei, cum avea obiceiul, când cu o mână, când cu cealaltă.

— Dumneata trebuia să fii sufletul organizației de partid, vorbea primul secretar, în timp ce bătea încetitor cu creionul în sticla de pe birou, liniștit și fără grabă, cu ochii înfiți în fața roșcovană și sănătoasă a lui Boroș. Iar organizația, tovarășe, trebuia să fie sufletul satului. Nimic din toate astea. V'ați despărțit în două: colectivști și rest... Mare greșală, foarte mare greșală. Cum v'ați putut rupe așa? E ca o ruptură de front. Prin spărtura asta s'a vârf dușmanul între voi și și-a făcut de cap. Dacă se murmură în sat, asta-i din pricina dușmanului. Iar voi, voi comuniști, v'ați culcat pe-o ureche... Dar înțelege, tovarășe Boroș, că noi nu ne putem liniști... auzi? Câtă vreme există dușmanul de clasă, între noi, în sate, în țara întreagă, dușmani pe glob, noi comuniști n'avem dreptul să închidem ochii... Auzi? Noi trebuie să avem nu doi, ci patru ochi, totdeauna treji. Voi i-ați închis, și pe cei care-i aveți, și nu numai ochii... Tot. Și urechile, și gura. Nimic n'ați mai făcut. Ce v'ați zis: avem miliția la dispoziție; care cum mișcă împotriva, îl ia miliția în fălci. Hai, așa v'ați gândit? Dar dușmanul v'are totdeauna pe alții acolo unde-i primejdia pentru el... Oamenii-s slabi, ei trebuie lămurii cu răbdare, îndelung. Nu te-ai ocupat de asta, tovarășe secretar.

Boroș a ieșit năuc dela Comitetul raional de partid. Atât primul secretar cât și tovarășul Suci, responsabilul cu agitația și propaganda, i-au vorbit pe rând și cu tărie: „nu te-ai ocupat de organizație, de nimic, toate le-ai dat peste cap...” Iar după ce-i spuneau astea începeau cu: „strânge organizația în jurul dumitale... Închegați-vă rândurile și puneți dușmanului mâna în gât. Vin alegerile, tovarășe... bat la ușă. Cum o să ne prezentăm în fața poporului în halul acesta?... Cum?...”.

Boroș se perpelea ca pe jar. De când era el secretar nu mai suferise una ca asta: să fie învinuit cu toată strășnicia, iar el să nu găsească nicăeri, oricât se muncea, un cuvânt de apărare. Nimic... Le dădea dreptate și se năpustea împotriva lor, pe rând. În tren, noaptea, ros de câte auzise la raion, se răsucea fără istov pe bancă în vagonul aproape gol, parcă ardea lemnul sub dânsul.

„Imi dau demisia” — își spunea el, toropit de amărăciune, frânt de oboseală... Ii crăpa capul de durere, de rușine, de neputință. Parcă-l încolțiseră la o judecată aspră o sută de judecători... Il copleșea o stare de amărăciune, un fel de desnădejde. „M'am sbătut, m'am rupt pentru partid atâția ani, m'au făcut chia-burii una cu pământul... Nu se poate spune că n'am lucrat... Uite care mi-e mulțămăta acum. Nu mai pot, eu nu mai pot. Vie altul în locul meu, că eu nu mai pot. Imi dau demisia și gata!”

Pe urmă se întorceau alte gânduri asupra lui, asvârlite ca niște săgeți care parcă țășneau fără încetare dela raion, dela oamenii cu care vorbea. „Acum vrei să dai dosul, când e mai greu? Viața de partid de ce stă pe loc, nu din pricină că te-ai lăsat tu la coadă? Colectivul de ce merge prost, cu toată recolta mare,

de ce? Nu din pricină că-i lipsă de comuniști acolo? Chiaburii de ce vântură vorbe prin sat de-ți ridică părul măciucă? De ce? De ce oamenii se plâng că nu-i cutare și cutare la cooperativă?”

Boroș se răsuci pe scaun, oftând... „Nu, cum să-mi dau demisia? Vai de mine, asta nici gând. Bine că s'a învoit Nastasia la colectiv, măcar din partea asta să-mi iau o grijă...” Și se amăra secretarul fumând țigară după țigară, îi crăpa obrazul de rușine că mai mult preț avură cuvintele muierilor decât argumentele lui care de care mai înțelepte! Asta îl înfuriase și-l bucurase în același timp atunci. „Ei las', își zise el, că te joc eu acum, nevastă! M'ai ținut tu pe mine îmbrobodit, dar ți-o coc eu acum! Am să-i adun, uite-așa am să-i adun, ghem pe toți... Bine c'a venit Toma, că el nu se uită la multe, dă și bine face... Nu poți construi socialismul cu mânuși. Dai acolo cu târnăcopul și se face!”

Cum de-l năvăleau acuma asemenea gânduri și lua asemenea hotărâri, nici el nu știa. Simțea însă că de când îl frecase Toma în halul acela, parcă nu mai era în apele lui, parcă avea o țapă după guler ori sub brăcinar care la orice mișcare îl înghimpă supărător, nu-l lasă nici să hodinească. Și-acum, colac peste pupăză, raionul. Mai fusese el criticat și'n alte dăți, și de secretarul plasei când era plasa, și de activiștii raionului, până și un afurisit de gazetar venit dela Cluj pentru colectiv, pare-se, îl încondeiase foarte neplăcut la gazetă! Toți, unul ca altul, toată lumea se isbea de Boroș, de secretar, ca de-o buturugă pusă în drum, și dă-i, și arde-l! Că ceea nu-i bine, că asta de ce-i așa, că ar trebui altfel și iată cam cum... Sfătuiau cât e ziua de mare, umblau peste tot, cercetau unde nu gândea și vorbeau, și vorbeau... Iar când încerca Boroș să facă așa sau cum i se spunea, numai ce se ridica în cale o mie de lucruri care ar fi putut trece numai dracului prin cap. Descurcă-te acum, secretarule! Iar secretarul se descurca așa cum putea, după împrejurări. Și-apoi, ferit-a sfântul să păsească vreodată strâmb, că se umplea satul cu vorbe despre secretar, despre partid și despre comuniști. „Greu e să fi secretar”, — își spunea Boroș în tren, pârpalit în pârjolul gândurilor.

Acum iată-l și pe Toma. Se uită ponciș pe sub sprâncenele late cu cozile asvârlite în sus, mormăie abia mișcându-și bărbia patrată și spune niște vorbe atât de ascuțite și de neclintit de te străpung și te ard ca o pleasnă de bici! N'ai cum și nici nu i te poți pune împotrivă. „Uite, ăsta ar fi bun de secretar! Om odată! Nu-i poate intra în inimă nimic strein de linia partidului, parc'ar fi cremene”, — își zicea secretarul.

Lui Boroș îi era când ciudă pe dânsul, când îl judeca părintește, cald, ca pe un copil în care ghicești cam ce-ai vrea tu să ai... Totuși îl simțea ca o hoaspă înfiptă după guler.

Cugetând deci în felul acesta și amărit peste măsură, Boroș ajunsese acasă. A doua zi trimise convocatorul prin sat la toți comuniștii, colectiviști și necollectiviști să vină la o adunare generală colectivă, pentru discutarea unor probleme arzătoare, puse la raion...

Ședința începu de vreme, înainte de șase și dură foarte mult. Boroș își făcu mai întâi o critică usturătoare care-l miră foarte mult pe Melchior, așezat lângă Toma, asvârli niște săgeți ascuțite comitetului provizoriu și lui Ștefan Rusu care mereu clipea din ochiul lăcrămos și orb, se legă de Georgică, vânzătorul cooperativei și de el, secretarul, președintele cooperativei, sgâlțâi consiliul atât de crâncen încât Georgică se făcuse mărunț-mărunț parc'ar fi căzut în el, strângându-se ca o armonică. Boroș nu-i uită nici pe colectiviști, nici pe Toader Sfârla, nici pe Grigore Voivod, nici pe ceilalți. „Ia te uită ce vânt și-a luat!” își spuse Toma, plin de mirare. Apropiindu-se de sfârșit, Boroș zise:

— De ce le-am spus eu acum toate astea? Nu le știam? Le știam, dar tă-

ceam chitic sau ne plângeam de greutate... Așa ne înfricoșam de greutate că ne temeam să și vorbim de ele. A venit însă Toma, tovarășul Găvrilaș, care a început să le vadă cu ochii unui om dus doi ani dintre noi... Și el le-a spus pe nume, fără teamă. În prima zi m'a scuturat de mi s'au clătinat creerii în cap și-mi băteau nădragii pe mine. M'am mâniat foc pe el atunci. Pe urmă, cugetând bine, am văzut că trebuie să-i dau dreptate și i-am dat. Am fost chemat la raion și mi-au spus cu alte vorbe acelaș lucru. De aceea v'am convocat pe toți, tovarăși, ca să vedem împreună ce-i de făcut. S'auzim vorba și părerea voastră.

S'a înscris multă lume la cuvânt. Primul s'a ridicat Ștefan Rusu.

— Uite ce-i, tovarăși, începu el. Am să fiu scurt.

— Așa-ți și stă bine. Pe scurt, că nu ești popa la Bobotează.

— Lăsați vorba, tovarăși, strigă Boroș, stăpânind greu cei treizeci și doi de membri.

— Eu zic așa, continuă Ștefan, trecându-și batista la ochiu. Mai avem câteva săptămâni până la alegeri și încă n'am făcut nimica. Adică aproape nimic... Cotele de cartofi încă nu s'au dat și în multe curți încă stau grămadă băciuliile de floarea soarelui. Când o să iasă cota? Eu zic să pornim agitația și să-i dăm drumul, iar când vom propune delegații în fața adunării sătești, să ne putem lăuda cu ceva.

— Rău ai să te lauzi dacă nici până'acuma nu s'a aranjat treaba cu parchetul de pădure. Laudă-te!

— Cum să ceri cotă, fraților, că dacă întrebi la Georgică de petrol, ridică din umeri?

— Așa-i, așa-i. Cu vorba nu încălzești pe nimeni, strigă Forai.

Boroș bătu cu palma în masă, cerând liniște.

Se ridică la cuvânt Toader Covrig, aplecându-se de spate ca să nu ajungă cu capul la grindă.

— Eu zic că mai întâi și mai întâi, trebuie să întărim viața noastră de partid, organizația noastră. Iată ce scrie aici, în „Scânteia“, spuse el despăturind un ziar scos din buzunarul lui uriaș, cât o straiță ciobănească. Citi: „Comuniștii trebuie să fie exemplu în muncă, în predarea cotelor, în fruntea tuturor mișcărilor populare“. Scrie mai multe aici, citiți și voi, că vă vine ziarul. Asta-i, fraților. Acum vreo zece zile s'a hotărât ședința lărgită a comitetului de partid care să discute asupra alegerilor, a agitației, a cotelor, problemele colectivului. Multe s'au hotărât acolo că se vor face, că se vor drege. Așa-i, tovarășe Boroș?

— Ședința asta înlocuiește pe cea propusă, tovarășe Covrig.

— Da? N'am știut. Asta-i și mai bine. Ce cred eu că trebuie să stea întâi și'ntâi. În vară, în urma unei chemări a tovarășului Boroș la raion, se-apucă el, hodoronc-tronc, să țină cursuri serale cu noi! Brrr! Ce cursuri serale ne trebuiau, când noi nu mai știam încotro să dăm și de care lucru să prindem?... Se'nțelege că nici dracu' n'a venit... Hei, dar fără carte nu poți, cazi sub influența dușmanului de clasă și te-a luat dracu' cât ești de comunist... Ați auzit ce spunea dăunăzi tovarășul Melchior. Acuma ce facem? Stăm, ne'mpuțim de ședere, că n'avem ce face.

— N'aveți voi, individualii, dar noi... he-hei! — strigă un colectivist.

— Tu să taci, măi... să nu mă reped la tine. Ce, eu sunt de vină că n'ați scos sfecla nici până azi? Că de trei săptămâni tăiați într'una la tulei și tare mă tem că vă apucă sfântul crăciun? Am să mă bag eu între voi, n'aveți grijă...

— Să te vedem, ce te lauzi ca fata de măritat?

— Ai răbdare, mă. Așa dară, acumă își pot găsi loc cursurile serale. Este și instructaj dela raion într'asta, se tipăresc broșuri tot pentru asta. Eu îi poftesc

pe toți să-și ia angajament, iar cine nu vine, să fie amendat ori să mi se dea pe mână, că-l aduc eu cu casă cu tot!

Hohote de râs însoțiră cuvintele lui Covrig.

— Gata, măi Toadere, că mai sunt și alții.

— Așteaptă... ori dacă te trece, ieși afară, dar să nu greșești ușa și să nimerеști acasă. Altceva: iacă, trec într'o seară pe la o șezătoare și să vă spun drept am urechiat pe câțiva. Ce era acolo, dumnezeule-doamne! Numai de porcării se țin... și dușmanul bate, bate, bate din gură, hristoșii lui, și'mpuiază capul oamenilor... a muierilor. Și s'aprinde satul cât ai scăpăra. Ce fac tinerii? Nimic nu fac. Pe fătua aia a lui Pavel, pe Valeria, cât o fi ea de desghetată, n'o ascultă. Eu zic să-l însărcinăm pe Toma cu tineretul și să-i strângă ușurel în chingi. Tovarășul Boroș care-a avut sarcina asta, să fim drepti, nu s'a prea ținut de ea... Este sau nu? Și ca să gat, eu îi potesc pe toți de-aici să se înscrie la colectiv. Iacă, intru eu, Toma, Boroș, Ștefan, Forai. Care mai vine, mă, care mai vine? Așa, și acuma am terminat.

Se mai sculă la cuvânt și Georgică, vânzătorul cooperativei care, fără multă vorbă, ceru adunării să sprijine cooperativa și să hotărască într'un fel cum să facă de-acuma înainte pentruca oamenii să fie mulțumiți. Se iscă gălăgie. În primul, rând, spunea unul, să se acopere toate cheltuelile cu pășunea din fondul cooperativei ori să se treacă la pierderi pentrucă altfel nu se mai apropie nimeni de ușa lor, chiar de le-ai da pe gratis. În al doilea rând, și asta o propune Szatmari Sandor cel tăcut, să pornească dela cooperativă acțiunea de valorificare a produselor de tot felul și să le transporte cu trenul la oraș... În felul acesta se vor putea aduce ceea ce lipsește oamenilor.

— Asta nu s'a prea făcut, spuse Sandor care, oricât vorbea de rar, spunea lucruri foarte înțelepte. Sunt pline ziarele de asta, dar ai noștri n'au avut cap să cugete.

Mai vorbiră și unii și alții chestii mărunte. În cele din urmă se ridică și Toma la cuvânt.

— S'au spus lucruri frumoase aici, spuse el. Și bune. S'ar mai putea spune multe. Eu, fraților, primesc propunerea tovarășului Covrig. Am să mă ocup de Uteme. Imi mai iau și alte sarcini: să fac cercurile de studii și cercul de politică curentă. Pân'acuma nu s'a făcut, dar el ne trebuie ca sarea'n bucate. Pe urmă, iată, eu supun iar în fața adunării cazul lui Văsieș care-a fost făcut chiabur și propun să se consemneze la procesul verbal. Eu nu cred că vreunul are să-l poată socoti chiabur. Ce spuneți?

Se făcu tăcere.

— Ei, ce spuneți? Îndemnă Toma.

— Apoi tu de ce-l aperi? Pentrucă ți-e cuscru? Întrebă cineva.

În acea clipă sări dela locul lui ca ars, Pișta Căldărar.

— Ce cuscru, mă? Ce cuscru, strigă el. Dă-mi cuvântul, tovarășe Boroș, dă-mi cuvântul... Aici nu-i vorbă de cuscru, ci de dreptate. Omul, are ce-i drept, avere, dar și-a făcut-o cu munca lui. Eu știu, c'am lucrat la el când era bolnav. Om ca pita lui dumnezeu cea caldă, așa om. Mi-a plătit, cât am vrut eu să-i cer. Am lucrat eu și la Corlea: nici tu mâncare, nici tu plată ca lumea... trăgea pielea de pe tine. Badea Văsieș? Om prima întâi, ce mai încoace-încolo, om de treabă. Asta am vrut să spun.

În sprijinul cuvintelor lui Toma, se sculă Melchior la cuvânt.

— Tovarăși, rosti el. Aici nu-i vorba de nicio rubedenie... și-l învinuiți degeaba pe tovarășul Toma. Cred că el ar fi luat apărarea oricui, dac'ar fi băgat de

seamă. Întâmplarea face ca omul să fie cuscu cu tovarășul Toma. Ei și ? Ce-i cu asta ? Iată, mie nu-mi e niciun fel de cuscu. M'am interesat însă îndeaproape ca să văd care-i spiritul printre mijlocași. Căci, tovarăși, gospodăria trebuie să se întărească nu numai cu noi, comuniștii, ci cu întreg satul. Întreg satul va să ajungă acolo, nu ? Ei, printre unii mijlocași sălășluiește o frică, o neîncredere în regimul de democrație populară... Dușmanul, profitând de slăbiciunile organizației, tovarășe Boroș, a trimis o scrisoare la județeană. Asta o știu dela tovarășul Toma. A fost deajuns o cercetare superficială pentruca să se facă pe placul dușmanului. Da ? Omul, după câte știu, n'a exploatat... Dumneavoastră însă îl cunoașteți mai bine. Dacă s'a făcut o nedreptate ea trebuie îndreptată, tovarăși. De aceea cred că e necesar să întrebăm la raion... E un prim atac împotriva chiaburilor !

În cele din urmă adunarea hotărî că în privința lui Văsieș trebuie întreat la raion. Tot la raion trebuia văzut despre lemne, despre cooperativă în problema oilor și se hotărî să trimită un delegat. Toma fu cel care urma să plece la raion.

— O să-ți dăm delegație dela Comitet și dela partid, spuse Boroș. Du-te, Toma tu, că ești mai descurcăreț. Noi, drept să-ți spun, ne mai muierăm când dăm față cu dânșii.

Spre sfârșit se sculă la cuvânt Toader Sfârla, secretarul organizației din colectiv. Era un om potrivit de statură, vânos și ager. Milos și bun, neîubitor de vorbe iuți și înconstrate, Toader nu știa niciodată de partea cui să stea când se pomenea între doi adversari. De data asta vorbi însă foarte cuminte.

— Mie, tovarăși, îmi crește inima după cele ce-am auzit în seara asta. Eu văd că de-aici numai lucruri bune vor ieși, pentru colectiv, pentru sat, adică pentru noi toți. Știți voi bine că dacă n'a mers colectivul cum ar trebui, apoi din cauza asta n'a mers : n'au venit oameni la lucru. Întrebați-l pe Sandor, că el e brigadier. Eu zic că mai întâi și'ntr-asta trebuie s'o facem : să stăm de capul lor și să vină la lucru. Imi pare bine că intră câțiva comuniști și după cum văd, oameni de nădejde. Așa spunea și tovarășul Melchior, adică organizatorul nostru : aici, frate Toadere, ne trebuiesc comuniști. Când i-om avea, o să sbârâie treaba !

Sedința s'a spart gălăgioasă ca totdeauna. În drum spre casă, Boroș îl luă pe Toma de braț.

— Ei, cum ți se pare ?

— A început să meargă, dar deocamdată tot numai la vorbe suntem. Să ne vedem la treabă. Știi, tovarășe Boroș, ce problemă a rămas neatacată cum trebuie ?

— Ce problemă ?

— Aceea a agitației. Mi se pare mie că aici avem foarte multe de făcut, dacă nu totul. Ce zici ? Doar noi va trebui să alergăm, să convingem pe oameni de cote, să ducem câți mai mulți în colectiv. Gândește-te bine dacă n'ar trebui să revizuiești agitatorii. Cine-i responsabil ?

— Carol Forai.

— Nu-mi prea place... O fi el om cinstit și de treabă, da-mi pare cam moale și cam nehotărît. Eu mă gândesc cu tot dinadinsul la Covrig.

— Eu mă gândeam la tine, flăcăule.

— Nu, de ce să aibă unul toate sarcinile ? Că am fost eu înainte ? Imi pare mie că Toader e cel mai potrivit... Dacă nu găsește argumente, atunci folosește ceea ce i-au dat părinții... Câteodată parcă și-asta-i bună, mai ales pentru satul nostru !

Boroș răsă și-l cuprinse pe Toma pe după umeri.

Toma se ducea la raion cu inima bătând de emoție. În sfârșit avea să vadă și ce-i acela un raion. Citise despre raionare, văzuse harta, știa că până la raion, din Plopșor sunt 50 de kilometri, două ore bune cu trenul. Trenul acesta care trecea de două ori pe zi, adică pe noapte, pentru că la Plopșor ajungea tocmai atunci când numai bufnițele și flăcări întârziați mai umblau prin sat, trenul acesta stătea în garile somnoroase, pierdute între salcâmi, uitat pe linii și nu avea legătură cu nicio direcție decât peste câteva ceasuri... Chiar și la raion ajungea la oră nepotrivită: la cinci dimineața. La acel ceas al zilei nicio mișcare nu era în orașelul raionului. Călătorii moțăiau în sălile de așteptare, înghesuți unii în alții, strânși ca sacii la moară, roată pe lângă soba puchinoasă de fontă, încălzită cu cărbuni slabi și rău mirositori.

Să nu-și închipuie cineva că dacă s'a făcut raionarea apoi toate lucrurile s'au așezat dintr'odată temeinic. Nicidecum. Orașelul era mic, fără lumină electrică, mai mult un sat părăsit, cu câteva magazine toate la fel, cu o mare clădire a poștei și cu câteva case arătoase de negustori. Tăiat în patru de două drumuri pietruite frumos care se întâlneau încălecându-se drept în inima orașului, se împărțea pe urmă în uliți mărginite de salcâmi și duzi. O mulțime de funcționari îl năvăliseră și nu era casă în care să nu fie una sau două familii cu mobila și boarfele svârlite pesteolaltă ca'n vremea războiului când orașenii fugeau în provincie de frica bombardamentelor. Temeinic erau așezate comitetul provizoriu și comitetul raional de partid. Funcționarii însă și activiștii de partid, însuși primul secretar, aveau demult cereri la Oficiul de închiriere care nu știa unde să-i pună. Până atunci locuiau la băstinași cum da Dumnezeu. Pe lângă asta diferitele magazine, restaurante, uniuni și cooperative erau bine instalate, în cele mai bune magazine ale foștilor comercianți, îmbogățiți putred. Regiunea era bogată în cereale. Iar dacă avea cereale, se creșteau păsări și porci și vite frumoase... și comerțul mergea sbârâind... Cel mai bogat negustor din orașel începuse cu ouă pe care le aduna de pe sate cu căruța, acum douăzeci și ceva de ani, trecuse pe urmă la brânză, la unt, la păsări. Incet, încet, în câțiva ani făcuse capital... În curând, prin mâinile lui treceau spre oficiile de export vagoane cu porci grași, cu vite, cu grâne și chiar cu ouă... În casa lui era acum sediul comitetului raional de partid, iar el, negustorul, pentru că în 46, la alegeri, asvârlise cu mâna lui o grenadă într-o mașină, omorând un activist de partid, se învârtise de închisoare pe viață.

Cu toate greutățile de cazare și de aprovizionare, viața raionului furnica însă, și Toma, pășind către comitetul de partid, se minuna de schimbările provenite. Nu departe de gară se clădea uzina termoelectrică, pentru nevoile orașelului, care va folosi gaz-metan. Toate drumurile erau mărginite de șanțuri pentru conducte și pentru canalizare. Căci se făcea și asta în orașel. Se captaseră izvoare și se încerca aducerea apei din râul care curgea la poalele satului, devenit peste noapte raion plin de importanță. O stație de pompe și de filtrare a apei se clădea în ritm vertiginos pe malul râului.

Târgușorul avusese o mică fabrică de conserve de pasăre. Acum, la latura dinspre râu se clădea, ridicată parcă din pământ, o mare fabrică de alimente din cereale și se mărea fabrica de conserve. Pe malul râului se terminase un siloz uriaș, încăpător. Imprejur, peste tot, schele și materiale de construcție. În centru se asfaltau cele două drumuri — unul care venea dela răsărit și mergea spre apus, altul care venea dinspre sud și urca spre capătul nordic al raionului, trecând alături cu drumul de fier.

Raionarea, pentru a se clădi bine, răsturnase multe lucruri, întocmai ca

atunci când, ca să înfrumusețezi o stradă, dai la o parte clădirile ce nu-s pe placul edililor. Din aceste pricini, oricât se străduiau autoritățile raionale, rămăsese încă mult moloz de curățat. Toma își dădea seama de asta și putu să constate singur că raionul era în curs de așezare. Poate tocmai de aceea unele lucruri nu mergeau cum ar trebui, iar Boroș secretarul, spunea pe bună dreptate: dacă raionul! Adică, pe dreptatea lui. Căci dacă raionul nu ajunsese să facă totul, nu însemna să aștepte până va face. Trebuia să pună mâna și să facă singur...

Toma nu cunoștea la raion decât un singur om: pe fostul secretar de plasă — pe tovarășul Suci. Și se gândi să-l întrebe, să stea mai întâi de vorbă cu el și pe urmă să meargă la Uniunea cooperativelor de consum și la Ocolul Silvic.

La comitetul de partid era ședință, așa că Toma fu nevoit să aștepte pe o bancă din coridor. Stătu așa vreme de aproape un ceas până când sbâcni pe ușă Ion... Iși înfunda șapca pe cap și striga celor rămași:

— Intr'un perț sunt înapoi.

Trecu însă pe lângă Toma și se opri ca la o comandă neauzită, militărească:

— Hei, ăsta-i Găvrilaș, Toma. Ce-i, tovarășe? Nu cumva ți s'a făcut dor de noi? — spuse el strângându-i mâna. — Ai treabă pe aici, ploșoreanule?

— Am. Chiar cu dumneata am.

— Aha. Uite, mai stai, cât să mai stai? Un sfert de ceas — spuse el repede, uitându-se la ceasul pe care-l scosese la iuțelă din buzunar, ridicând caraghios din umeri din pricina mâinii anchilozate. Nu te mișca de-aici. După un sfert de ceas sunt al tău.

Plecă și se întoarse ca fulgerul, trecând pe lângă Toma ca o vântoasă, parcă nici nu l-ar fi văzut de când lumea. Tocmai când Toma își luase nădejdea că va fi punctual, Ion ieși isbind ușa, spunându-i:

— Poștește, tovarășe Găvrilaș, în biroul meu.

Era o cameră mare, cu birou negru, plin de hârtii și ziare, cu parchet pe jos. Un bust mititel de ghips al tovarășului Stalin era așezat pe colțul din stânga al biroului, la mijloc o călimară masivă de alabastru de care era răzimat un calendar sindical. Pe pereți, în rame aurii, Secretariatul Comitetului Central, iar dedesubt, pe hârtie roșie, cu litere albe, scria: „învățătura marxist-leninistă nu este o dogmă, ci o călăuză în acțiune“.

— Ei? Ce vânt pe la raion?

— Sunt delegat de partid și comună, cu anumite treburi.

— La voi în Ploșor sunt multe treburi, Găvrilașule.

— Sunt și-s încălcite ca un ghem cu care s'a jucat o mătă. Eu nu știu cum au ajuns așa. Ori ei sunt de vină, ori raionul, ori amândouă părțile.

— Dacă stai și socotești, spuse tovarășul Suci împingând spre Toma pachetul cu „Mărășești“ și dându-i chibrit, apoi și unii și alții. Mai întâi și mai întâi eu... da, da, eu tovarășe Găvrilaș.

— Cum așa, dumneata?

— Eu, pentru că m'am încrezut în Boroș. Il știam destul de activ, devotat, cam într'o ureche și lăsător, dar devotat. Imi ziceam, o să-l mai împingem, o să-l mai șfichiuiem organizația și are să meargă... Pe dracu! De când a fost bătut — ce-i drept, rău a fost bătut! — parc'a intrat o frică în el. Vezi, sunt oameni și oameni... Mai am un secretar care-a fost bătut, dar acela abia aștepta să iasă din spital și când a ieșit, — mamă ce a mai făcut! — a trebuit să-i punem zăbală și să-l mai potolim, că sărise dincolo și era să-l bată din nou; de data asta comuniștii... Boroș însă s'a muiat... s'a însurat. Altă belea... Când cu colectivul a venit la mine și mi-a spus că-și dă demisia, că nu poate intra, că-i bucluc

cu nevasta... „Stăi, mă, zic, nu te aprinde. O să se convingă ea într'un an. O să te ajutam". L-am ajutat pe dracu... Uite-aşa m'am încrezut în el şi mi-am zis că acolo toate merg, deocamdată, bine. Ceilalţi, până şi primul secretar, s'au luat după vorbele mele pentrucă eu cunoşteam mai bine decât toţi situaţia şi s'au ocupat de altele, căci poate îţi închipui câtă bătaie de cap am avut până ne-am rânduit treburile.

— Oho, îmi închipui!

— Aşa. Totuşi de ploşoreni am căutat să mă ocup. Cât ce nu mi-a plăcut un organizatoric, l-am schimbat. Trei am pus până acum şi mi-am închipuit că fac bine. Pe dracu, bine! Chiar dacă au fost ei mai slăbănogi, totuşi, într'un an-trei, is prea mulţi! Nu i-am lăsat pe oameni să se vâre'n treabă, să cunoască ce şi cum, asta-i greşala. Acuma l-am ales pe tânărul ăsta şi cred c'am făcut alegere bună. Are să-i scuture pe ploşoreni... Ei, uite-aşa, frate Toma, am greşit şi noi, nu ne putem ascunde după deget. Ce mai încoace, încolo, tocmai satele de margine le-am neglijat. Şi-asta e mare, mare greşală.

— De-acuma ele ar trebui luate întâi, spuse Toma.

— Le-am şi luat. Crezi că degeaba l-am trimis acolo pe Melchior? Să-l ascultaţi, că-i un om tare luminat la cap...

— Tovarăşe Suci, într'o şedinţă de-a noastră s'a cerut întărirea învăţământului. Uite, în privinţa asta v'am ruga tare mult să ne ajutaţi. Să ne trimiteţi lectori din când în când, dar bine aleşi, cărţi şi broşuri. O să le difuzez eu pentrucă nici cu asta nu s'a făcut mare lucru. Eu m'am gândit la cercuri de studiu şi la cercul de politică curentă.

— Ei-ha! Uite că ne-ai luat-o înainte. Tocmai asta o discutasem, uite-acum, cât timp stăteai tu afară. Se vede că armata noastră...

— Asta-i drept. Pe mine armata m'a făcut încăodată de comunist pe cât am fost.

Toma nu ştia acum cam în ce fel să aducă vorba la celelalte probleme, aşa că începu să vorbească despre armată şi ce a învăţat el acolo. Pe urmă văzu că lucrurile încep să se lege şi-i veni ideea la care ţinea el:

— Am venit în sat parcă spălat de-o şgură şi-am început să văd cu alţi ochi. Indată am văzut lucrurile altfel, adică tocmai cum nu le văzuseră ceilalţi. De pildă, un om dela noi a fost făcut, nu ştiu, din greşală sau nu? — chiabur.

— Care-i acela — întrebă tovarăşul Suci căutând prin sertare după un caet în care avea el diferite însemnări. Printre altele erau trecute acolo numele tuturor chiaburilor din cele optzeci şi patru de comune câte avea raionul. Fiecare nume de chiabur era subliniat, cu roşu unele, cu negru altele. Ce însemna aceasta, probabil că numai tovarăşul Suci ştia. Frunzări caietul până ajunse la comuna Ploşor.

— Lăzăreanu Vasile, murmură el ca pentru sine. Apoi, ridicând ochii la Toma spuse tare: Lăzăreanu Vasile zis Văsieş. Păi, ăsta s'a stabilit de judeţeană încă. E chiabur.

— Cine-a stabilit, a stabilit prost, tovarăşe Suci! spuse Toma hotărît, cu fălcile încleştate. Omul n'a exploatat în viaţa lui pe nimeni. Unde mai pui că niciodată, niciodată; — sublinie el apăsător — n'a spus o vorbă împotriva regimului.

— Bine, bine... dar de unde areea asta la el?

Toma începu să povestească despre Văsieş, cum ştie el să lucreze pământul, cât e de harnic, cum are opt hectare — patru ale lui, patru aduse de nevastă, cum n'a răbdat pe adevăraţii chiaburi să se apropie de el şi multe altele. Încheie:

— Eu, eu am vorbit cu el. Il cunosc demult și bine. Nu ascund că frate-meu ține pe sora lui, suntem neamuri adică, dar chiar dacă nu mi-ar fi, eu nu pot să înghit nedreptatea asta! Am pus problema în fața organizației de două ori și acuma am hotărît, ei au hotărît, să întrebăm la raion... să vedem: e chiabur sau nu?

— Tu spui lucruri mari, tovarășe, zise Suciul ridicându-se dela birou. Trebuie să mai cercetăm odată. Știi tu ce înseamnă asta? Tovarășul Suciul se scărpină în cap: mare încurcătură. Hm!

— Eu una știu, tovarășe Suciul și anume că adevărații chiaburi din sat au exploatat cum nu se putea mai bine greșala asta, au speriat pe toți mijlocașii: o să ajungeți toți ca Văsieș, așa le-au spus. Treaba asta a observat-o și tovarășul Melchior.

— Adică și chiaburii simțeau că nu-i în rândul lor?!

— Așa se vede.

— Se poate să ai dreptate. Uite, nici în caietul meu nu scrie nimic rău de el: cu sabotaj n'a fost nici prins, nici bănuț. De însămânțat a însămânțat fără murmur, cotele le-a dat, impozitul l-a plătit... Cum de tăcea organizația?

Tovarășul Suciul se plimbă puțin prin birou și se așează în cele din urmă pe scaun, zicând:

— Asta trebuie cercetată. Te cunosc eu pe tine, voinice. Dacă tu zici așa... Mă rog, o să cercetăm.

— Eu v'aș sfătui s'o faceți cât mai repede, pentru că omul e hotărît să intre în colectiv...

— A-ha-haaa! se miră responsabilul. Bagă de seamă, tovarășe Toma, să nu intre vreun dușman acolo. Numai chiar asta le-ar mai lipsi celor din „Drumul socialismului“.

— Fiți pe pace... Acolo intru și eu.

— Și tu? Asta-i bine.

— Mai intră vreo zece comuniști, în frunte cu Boroș.

— Ei, păi tu aduci vești bune, frățiorule! Cum așa, s'a pocăit nevasta secretarului?

— Au prins-o odată niște colectiviste în melița lor și-au scărmanat-o în așa fel că pe loc au convins-o să nu-și mai opărească bărbatul!

Tovarășul Suciul râse. Râse și Toma. „Adică au convins-o! spunea el. De treabă muieri aveți voi acolo, în Ploșor“.

Mai vorbiră ei și despre celelalte necazuri pentru care venise Toma. Fu foarte surprins când auzi că tovarășul Suciul era de părerea lor.

— Du-te, zise el. Vino pe urmă aici ca să văd cum ai aranjat.

Dela Comitetul raional Toma se duse la Uniunea cooperativelor unde oameni mulți așteptau la rând să vorbească de afacerile lor cu directorul. În timpul acela, îndată după ieșirea lui dela partid, tovarășul Suciul intră la primul secretar și-i spuse foarte bucuros:

— Am primit vești bune de cu dimineață.

Primul secretar citea cu atenție ziarul proaspăt venit.

— Zi-i! spuse el fără să-și ridice capul din ziar.

— În privința Ploșorului. Intră o serie de comuniști în colectiv, în frunte cu secretarul.

— În sfârșit! Primul secretar își ridică de data asta privirile din ziar.

— Și încă una. A venit încoace Toma, băiatul acela, Găvrilaș, pe care l-a propus Boroș ca deputat la alegeri.

— Da ? Adu-l încoace, frate. Vreau să-l cunosc. Să vedem pe cine propunem noi în fața poporului.

— Are să vină mai târziu. Acum are alte treburi.

— Bine. Te rog însă să nu uiți.

Cu asta, tovarășul Suciu înțelese că discuția a luat sfârșit. Iar candidatul nostru, fără să știe nimic, stătea la rând, la ușa directorului, necăjit foc că au să treacă orele de serviciu și va fi nevoit să mai piardă o zi pe la raion. Și câte treburi nu-l așteptau pe el în sat, măicuțiță dragă, numai să se prindă de ele.

În cele din urmă Toma intră la director. Acesta se plimba prin cameră ; îl pofti să șadă. Toma începu să-și spună păsul și pentru ce venise. Pe urmă tăcu.

— Gata ? Uite asta nu se poate, tovarășe, lămuri scurt directorul.

— Și de ce să nu se poată ?

— Pentru că nu se poate ! Am spus și gata. Cooperativa nu-i pusă să facă pe placul tuturor.

Directorul se vede că era om arțăgos, iar dacă așa stătea treaba, apoi nici Toma nu era unul care să tremure și să dea dintr'odată înapoi. Il măsură cu privirea lui cercetătoare și îndrăzneată, în timp ce fața lui pătrată se asprea ; spuse surd :

— Trebuie să se poată și dac'a crăpa pământul.

Directorul fu foarte mirat de îndrăsneala lui. Își aprinse o țigară și se răzîmă pe spătarul scaunului, asvârlind fumul spre tavan. Era un om rotofei, roșcovan, cu început de chelie. Il privi pe Toma ascuțit, cu ochii micșorați.

— Aici nu-i vorba de pământ crăpat sau nu ! Voi ați făcut-o, voi s'o trageți ! Cooperativa nu poate suporta o asemenea greutate.

— Uite ce-i, tovarășe, se burzului Toma. Dacă-i vorba să se facă dreptate, apoi în țara asta a noastră se face... chiar dacă-i vorba de o cooperativă. Doar nu oamenii sunt de vină că n'a respectat cooperativa contractul !... Poftim aici hârtie dela Comitetul Provizoriu. Zău, tovarășe director, înțelegeți... Mă rog, n'ați avut experiență... de. Nu-i chiar atât de ușor... înțeleg... Dar ce ne facem cu satul ? Căci dacă nu se revine, atunci la anul nu mai putem face turmă. Iar cooperativa, dacă va lucra cum trebuie, o să aibă câștig bun dela noi... Așa că peste asta neapărat trebuie să trecem.

— Cum vorbești așa, băiete ? Citește întâi legile și regulamentele noastre și-apoi...

— În regulamente multe scrie, îl întrerupse Toma — și în primul rând că trebuie să întărim legătura dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Așa-i sau nu-i așa ? Eu cred că asta-i principalul conținut al regulamentului... Iar oamenii nu vor să plătească nicicum ceeace pretinde cooperativa.

Directorul se sculă de pe scaun și începu să se plimbe prin birou, îngându-rat. Se opri dela un timp în fața lui Toma.

— Dar cum o să acoperim noi aceste cheltueli ? Cum o să le justificăm ?

— Problema e într'adevăr grea, răspunse Toma. Discutând însă la noi, în organizația de bază, am ajuns la concluzia că trebuie să dăm un puternic avânt acțiunii de valorificare a produselor noastre prin cooperativă. În felul acesta...

— Stai, dragă tovarășe. Lucrul acesta s'a încercat. Am dat fonduri, au zăcut acolo și au venit încoace foarte puține lucruri. În Ploșșor n'a mers tocmai bine.

— Eu aș zice să mai încercăm odată, zâmbi Toma, înțelegând că ce era mai greu trecuse... Serios vă spun. Trebuie să mai încercăm. Cu o floare nu se face primăvară, dar nici toamna nu vine cu prima pasăre plecată.

Directorul își începu iar plimbarea prin birou, urmărit de privirile pline de speranță ale lui Toma. În cele din urmă directorul rosti :

— O să reluăm problema aceasta în discuție. Nu, n'ai teamă... noi lucrăm destul de operativ. O să primiți înștiințare cât de curând. Dar cu mărfurile cum stați?

— Cam prost stăm, tovarășe, rosti Toma îngândurat. Nu se găsesc toate câte-s de lipsă, adică cele urgente: petrol, sare, chibrituri, tutun... de-astea mărunte. Oamenii cam cârtesc din pricina asta...

— Transportul, tovarășe. Avem foarte, foarte mari greutăți de transport. Uneori chiar și cotele prevăzute vin cu întârziere. Cred că înțelegi. În curând însă vom avea și niște camioane la dispoziție, vom avea și autocisterne... Cred că în luna viitoare n'o mai fi problemă.

Toma ieși mulțumit dela Uniunea Cooperativelor. „Oamenii se sbat cu greutăți multe. Sătenii noștri nu și le pot închipui și din cauza asta ascultă ușor vorbele veninoase ale dușmanului. Uite încotro trebuie să batem noi. Căci greutăți dacă sunt ele, trebuiesc explicate oamenilor cu răbdare... Nu poți face o țară nouă fără o leacă de renunțare la comodități...”

Spre surprinderea lui, la Ocolul Silvic aranjă mult mai repede.

— Am cercetat și noi, spunea inginerul silvic, deși nimeni n'a adus încoace cuvânt de plângere. Intr'adevăr, parchetul dat pentru voi nu ajunge decât să-și ia fiecare câte-un braț... L-am mărit. O să vină un cărucean cât de bun. Mai mult însă nu se poate, nici dac'ar arde Dumnezeu pământul. Intrăm la sabotaj. Las' se spune că iarna va fi ușoară!

Ieșind, inginerul îl întrebă dacă-i mulțumit. Pe urmă dădu foarte cumsecade mâna cu Toma și îl conduse până la ușă.

— La primăvară însă vom porni o acțiune largă de plantație cu puiți de salcâm. Cred că ar trebui să vă gândiți serios la asta.

Toma era mulțumit că treaba se aranjase. Il mira chiar cum de se rezolvaseră toate atât de ușor. „Dacă organizația s'ar fi gândit mai repede la aceste chestiuni, dacă vedea de sat cum trebuie, nu era atâta greutate acum” — cugeta el în drum spre Comitetul raional de partid. „Hei, multe mai sunt de făcut în Ploșorul nostru !...”

Iși petrecu ziua până la nouă seara când avea tren, intrând la magazine și la cinematograf. Cumpăraseră bomboane pentru Toma cel mic. Căută ceva și pentru Rozalia. Când să iasă dintr'un magazin de textile, văzu ceva ce-l atrase: niște batiste frumoase, frumoase, cusute în motive românești. Nu se uită la preț și cumpără una:

— Să-i întorc Valeriei paguba! spuse el zâmbind. În minte îi apărură iar chipul fetei cu cozi negre și cu ochi albaștri care-i sufla ca atunci la joc, repede și fierbinte în obraz.

În timp ce Toma umbla pe la raion ca să aranjeze aceste treburi cărora, într'o discuție, Melchior, le spusese zâmbind „calmante pentru spiritul aprins al satului”, organizatorul de partid, cercetându-și carnetul în care-și avea planificate acțiunile pe zile, văzu că în ziua aceea avea de făcut o anumită treabă... Iși propusese să-l caute pe Simion Opăritu și să stea cu el de vorbă între patru ochi. „Omul acesta, își spunea Melchior, trebuia smuls cel dintâi de sub puterea lui Corlea, pentru că el e cel mai legat de chiabur. Ceilalți mai mult întâmplător, când și când...” Iși îmbracă deci haina de cauciuc — vremea era noroasă deși nu ploua — și se duse mai întâi pe la gospodărie. Maria Crețului îi pusese dinainte o cană cu lapte, fără să-l privească în ochi. Încă atunci, în seara zilei când cu sfada, atât Melchior cât și Mihai Crețu o făcuseră cu ou și cu oțet. Maria însă ținea avameș

la ale ei, nu avea încredere în colectiv nici cât negru sub unghie și discuta cu mare plăcere împotriva lui ori de câte ori i se ivea prilejul. Totuși, când rămânea singură cu Melchior, o rușine ascunsă care săpa undeva înăuntrul ei, o făcea să nu poată privi la dânsul, deși statura clădită bine a flăcăului, mâinile lui mari și vocea catifelată de tenor trezea în Maria Crețului o ascuțită dorință trupească. Maria era femeia voinică, sdravănă, care-și iubise bărbatul cu patimă, dar nu avură copii... Ii năștea greu și mureau pe rând în timpul nașterii, sau îndată după aceea. Căci pe atunci nu erau pe sate nici dispensare, nici case de naștere. Pe urmă Mihai Crețu a fost dus pe front. Avea atunci peste treizeci și cinci de ani... S'a întors cu o boală de piept pe care n'o mai putea vindeca. Și se stingea pe picioare sub ochii neputincioși ai nevestei. De aceea ochii ei lunecau uneori, cu sfială, spre organizatorul cel tânăr, voinic și sănătos.

Mergând spre gospodărie, Melchior își făcea în gând un fel de bilanț... ce făcuse și ce mai rămăsese de făcut... Iată, reușise să-i convingă pe colectiviști că mai trebuie să facă arături de toamnă, atâtea să facă câte vor putea până va veni înghețul. Căci arătura de toamnă, spun specialiștii — argumenta el — e lucru strașnic: îmbunătățește pământul. Fusesse mare greutate la început, oameni se lăsau greu... În cele din urmă Melchior îi puse pe comuniști în frunte. După ei se luară apoi și alții, pentru că la plug se făceau multe zile-muncă... Cu S.M.T.-ul nu se putea: el își îndeplinise contractul cu „Drumul Socialismului“, arase 50 de hectare și-acum toate tractoarele lucrau în alte părți. De aceea arătura de toamnă în plus se făcu cu boii, câte două perechi la un plug.

Unele probleme pe care-și propusese el să le rezolve: înființarea atelierelor de fierărie și rotărie, organizarea muncilor de iarnă, înfăptuirea brigăzilor permanente, problemă de primă importanță, se întindeau în timp, așa că Melchior se încordă pentru consolidarea colectivului și a organizației de bază. O bătălie începuse deja: aceea de a smulge pe colectiviști de sub influența directă a dușmanului de clasă.

În cancelaria gospodăriei, Grigorie Voivod, președintele, vorbea foarte răstit cu Pavel Stuparul.

— Înțelege odată, omule, că nimeni nu vrea să-ți fure stupii. Dar uite-aici... scrie aici la statut că nu ai voie să ții decât 15 stupi, douăzeci în regiunile melifere...

— Adică eu pot ținea douăzeci! se apăra stuparul. La noi e regiune meliferă.

— Nu-i nicio meliferă...

— Tu habar n'ai, Grigore. Știi tu ce-s aceia stupi? Ia lasă-mă în pace. Ce-mi tot bagi statutul pe gât. Eu l-am făcut? M'a întrebat pe mine cine l-a făcut? Ba... Atunci? Ce mă bați la cap. Eu pot să ții o mie de stupi, dacă vreau... Ce dracu! Curat Valeria, așa bați din gură.

Grigore se lăsa neputincios pe scaun, roșu și asudat, întorcând nervos foile năci ale statutului.

— S'apoi lasă-mă să-ți spun! îi zicea înainte stuparul. Să-ți arăt ce-i cu statutul tău. Să zicem că țin douăzeci de stupi, așa cum scrie acolo. Dar tu nu știi că stupul roiește câte doi, dacă-i an bun, trei roi într'o vară? Iacă socotelile tale. Apoi nu cresc ei la loc dacă vreau eu, într'un an? Cresc. No? Bine scrie acolo? întreba stuparul întinzând degetul către statut. Pot eu opri stupii să roiască?

— Se poate, se auzi atunci glasul lui Melchior care tăcuse până atunci, ascultându-i... Se poate... adevărații stupari fac numai atâtea roi câți vor ei...

Pavel Stuparul se întoarse atunci cu tot trupul spre el, învâluindu-l cu o privire asemănătoare aceleia pe care o are un profesor când află dela un elev un lucru nemaiauzit...

— Asta-i, tovarășe, rosti Melchior agale. Eu am citit într'o revistă sovietică... Acolo, în Uniune, totul se lucrează după cea mai înaintată știință, chiar și la stupărit.

— Eu nu știu, n'am de unde să știu, se apăra stuparul iar, încolțit se vede din două părți... Eu nu dau stupii și gata... nu-s nici boi...

—... nici vaci, nici iugăre de pământ! îi luă Melchior vorba din gură, zâmbind, aducându-și aminte de vorbele Valeriei.

— Intocmai.

— Cu toate astea, tovarășe, stupii sunt un mijloc de producție care cer muncă, îngrijire, capital... și care produc capital. În așa fel pot produce că îl pot face pe om chiabur în toată legea, întocmai ca iugărele, ca boii, ca vacile... Dumneata spuneai că poți ținea o mie de stupi... Eu nu te cred...

— Ei, am zis și eu așa... o vorbă! îngăimă Pavel frecându-și chelia.

— Mă rog, spuse iar Melchior, privindu-l pe Grigore cum își aprinde cu o singură mână țigara, dumneata ai patruzeci de stupi.

— Patruzeci...

— Ei, dar acești patruzeci de stupi te-au ținut toată vara lângă ei, nu ți-au dat răgaz să lucrezi la colectiv. Așa-i?...

— Mda... dar nici n'am avut lipsă. Doar am nevastă și fată și fecior... De ce să mă mai necăjesc eu?...

— Adică ți-ai ținut o anumită proprietate individuală, ai lucrat-o singur, întocmai cum ți-ai lucrat-o și înainte. Așa-i?... Iată dar că ajungi la încălcarea statutului, tovarășe. Ți-ai vârat o parte de avere la colectiv ca să nu mai plătești impozit și să nu mai dai cotă și ți-ai ținut-o pe aceea asupra căreia nu se ia nici cotă, nici impozit... Acuma, spune dumneata, bade Pavele: e cinstit lucrul acesta?... E cinstit?...

Pavel se muta când pe un picior, când pe celălalt, plin de mare tulburare. Simțea că nu putea ține piept cu organizatorul pentru că găsea niște cuvinte cărora oricât se chinuia nu le putea răspunde. Își puse pălăria pe cap și zise:

— Bine, măi oameni, o să văd... o să mă socotesc... Dar... ce știți voi? Ce știți voi? Voi nu știți cât mi-s de dragi... Mi se rupe inima... e-e-eh!

Pavel se îndreptă spre ușă repede, atât de repede încât Melchior nu-l putu reține. Ușa se închise cu sgomot în urma stuparului. Și în timp ce Melchior afla dela Grigore că povestea cu stupii o începuse chiar Pavel, venit pare-se anume la gospodărie cu gândul acesta, stuparul pășea spre sat supărat nevoie mare. Cum să-și dea el stupii la colectiv? Stupii lui care-i erau dragi ca ochii din cap... Hai, dai averea cealaltă — din aia s'au făcut chiaburii, acela-i mijloc de producție — dar muștele acelea nevinovate care nu știu altceva decât să zidească și să adune de primăvara până toamna! Auzi, mijloace de producție! se înfuria Pavel pășind, repede, parcă în vrăjmășie.

Ajuns acasă nu spuse către nimeni nimic — Valeria era prin sat, pela U.T.M., altfel de bună seamă stuparul s'ar fi legat de ea — și stătu între coșnițele așezate frumos pentru iernat, privindu-le cu ochii împăienjeniți de amărăciune și obidă.

După vreo jumătate de ceas, pe același drum venea spre sat organizatorul Melchior, cu gândul să vorbească odată cu Simion Opăritu. Venea cugetând la discuția cu Pavel... Până la urmă socotea el, stupii tot vor fi aduși, statutul trebuie respectat odată ce-ai intrat la colectiv. Pe urmă, dela stupar gândul lui Melchior trecu la fata acestuia, la Valeria... De câțva timp, în clipele când Melchior stătea de vorbă cu sine, chipul ei îi răsărea mereu înainte, dar numai într'un singur fel: așa cum o văzuse prima dată, așezată la masă și scriind... Pe cap aceea cărare dreaptă, nespuns de albă care despărțea în două părul negru. „Ce dracu-i cu mine! își spunea Melchior. Doar nu m'oi fi îndrăgostind.“ Zâmbea, se gândea la cei 25 de ani ai lui, și-i alunecau alte lucruri prin minte, deavalma.

Pe ulița satului care mergea spre câmp întâlni un car cu corlatele puse. Pe

ceglăul dinainte, cu picioarele sprijinite de proțapul boilor ședea Corlea, chiaburul, cu biciul în mână. Melchior îl cunoștea acum pe chiabur, i-l arătase odată Boroș secretarul. Corlea se uită cu luare aminte la Melchior și duse un deget la pălărie, în semn de salut, în timp ce pe chipul lui se întindea un fel de zâmbet disprețuitor... Melchior nu răspunse, trecu înainte înțeleștându-și măselele... În car, în spatele lui Corlea, așezat pe ceva, sta un om cu chipul slăbit, roșu pe-o parte, cu pielea boțită înspre partea dreaptă a gâtului. Ședea nepăsător și fuma. Melchior recunoscuse în el pe Simion Opăritu pe care la fel i-l arătase, nu Boroș, ci Toma... Organizatorul se opri locului, mirat, privind carul care se îndepărtase, clempanind. „Atâta de departe a ajuns? Iată-l în car cu chiaburul. Se duc de bună seamă după ceva pe câmp... poate după tuii!“ — își spuse el privind corlatele și sulul din car... O înverșunare surdă năvăli în inima lui Melchior... Scrâșni din măsele și se întoarse, apucând drumul spre sat. „Ei, las' tu, chiaburile, că vedem noi. O să vedem noi care pe care!“ Cu aceste gânduri păși spre Comitetul provizoriu.

Sediul Comitetului provizoriu era așezat în inima satului, într-o casă nouă pe care Corlea chiaburul o clădise pentru feciorul lui, singurul lui fecior, cel fugit în străinătate. Toate cărămizile, ziditul, tencuitul și văruiatul le făcuse Achim, țiganul cel mai bătrân din sat, mare meșter în treburi din astea, cu feciorii și nepoții lui. Casa se făcuse încă pe timpul războiului, când Corlea era tare și mare în sat. Din pricina asta nu-i plăti bătrânului meșter așa cum le fusese înțelegerea. A plătit chiaburul însă mai târziu când Achim, sfătuit de Toma a pus cerere la Primărie... iar Toma a adus problema în organizația de partid. Casa, frumoasă, trainică, largă, era goală, așa că se arăta tocmai potrivită pentru sediul Comitetului. În Ploșor nu era clădire anumită pentru asta.

Dela Comitet cobora Valeria cu un maldăr de ziare subsuoară. Văzând-o, lui Melchior i se luminează fața.

— Ai gazete proaspete, tovarășă? întrebă el nerăbdător.

— Uite-acum a venit Neculai poștașul cu ele. Le duceam la gospodărie.

Melchior își luă „Scânțea“ s'o răsfășcă. De două zile nu mai văzuse un ziar. Pe prima pagină, jos, printre alți cinci oameni, îi zâmbea un chip cunoscut. Melchior își încordă privirea și recunoscuse plin de bucurie pe maistrul lui, fostul lui dascăl, candidat în Sfatul Popular regional. Ridică vesel ochii din ziar și-i arătă Valeriei:

— Uite... uite... Valerie, e maistrul meu, dascălul meu. Uite cine mi-a vorbit mie întâiași dată despre Partid... Il vezi? Cel de-al treilea... Eh, dac'ai ști ce om e, ce om el...

Valeria se aplecă spre ziar, privi cu atenție și spuse:

— Pare om de treabă, tovarășe Melchior.

— Asta-i... e... e... eh, ce simț politic la el! Ce meserie cunoștea! Strașnic om!

Impăturindu-și ziarele la loc, Melchior îi spuse Valeriei:

— Am avut azi o discuție cu badea Pavel despre stupii... A plecat cam supărat, mi se pare. Tu ce crezi, va aduce stupii sau...

— Știi eu?... Așa-i tata. Se supără, se face foc mai întâi, pe urmă se socoțește în de el și se învoiește. Stupii însă i-s dragi, mai dragi decât toată averea. Nu știu ce poate fi la ei de-i iubește atât...

— Așa-s stupii, spuse Melchior. Am cunoscut și eu un om. În Cluj, în cartierul nostru. Îi ardea casa iar el întâi și'ntâi și-a pus stupii — avea zece — în afară de pericol... Ei, și ce mai faci Valerie?

— Am lucrat la Uteme... cotizații, tabele. Nimicuri de-astea...

— Astea-s nimicuri?

— Păi, dacă altceva nu facem... spuse Valeria cu amărăciune. Am auzit că

Toma se ocupă cu tineretul. Drept ?

— Da. El va face treabă bună. E foarte capabil băiatul ăsta. Are să te ajute mult, o încredință Melchior cu sinceritate.

Valeria lăsă ochii în jos. Se despărțiră îndată. Lui Melchior i se păruse în ziua aceea parcă mai frumoasă... Iar noaptea, când din pricina unei scrisori primită în ziua aceea — o găsiră numai după plecarea Valeriei, altfel i-ar fi trimis-o prin ea — în care mama lui îi scria că-i bolnavă, că avea nevoie de niște medicamente, că dacă are să-i trimită niște bani, Melchior nu putu să doarmă, îl învăluiră ca într'o pâclă sumedenie de gânduri.

Și nu știa de ce, îndată ce chipul îmbătrânit al maică-si îi răsărea în minte, venea alături chipul fetei cu păr negru, cu față albă, și cu ochi albaștri. Melchior strângea ochii, nu-i venea să creadă. Cu toate astea în el se închea acea minunată taină a vieții care se cheamă simplu dragoste.

17

Să ne fie cu iertare acum, dacă vom lăsa pe toți acești oameni să hodinească puțin, gândindu-se la ce vor face a doua zi. Să-i lăsăm, așadar, să se hodinească și să-și vadă de-ale lor treburi, iar noi de ale noastre.

Toată lumea știe că în țara asta a noastră fiecare sat își are chiaburii lui, unul, doi sau mai mulți... După cum s'a putut vedea, nici Ploșorul n'a fost ferit de dumnezeu, nu l-a uitat și a fericit satul cu vreo câțiva. S'a putut vedea și mai ales vă puteți și dumneavoastră închipui că această atenție din partea lui dumnezeu au simțit-o ploșorenii, unul ca altul. Numai că, dacă în evanghelie spune că așa a lăsat dumnezeu, ca să cerce cu averea și bunăstarea inima omului, apoi tot acolo scrie pe undeva, — asta o știu mai bine cinstitele fețe bisericești unde — că bogatul trebuie să ajute pe cel sărac, pentru că toți sunt fiii lui dumnezeu, făcuți după chipul și asemănarea sa. Tot acolo mai este ceva în legătură cu funia și urechea acului care, după cum se povestește printre bârfitori, a dat mult de lucru sfinților părinți. Dacă-i așa, spuneau unii preacuvioși, atunci fiul lui dumnezeu a închis prin pilda sa pentru totdeauna ușile raiului în fața celor cu bunăstare și cu hazine pline. Ori, asta nu se putea, nu putea fi bunul dumnezeu atât de rău la inimă.

Și-au început preacuvioșii o îndelungată cercetare. Au luat foaie de foaie scripte vechi, scrise în toate limbile pământului : evreiască, siriană, egipteană, coptă, grecească, latinească. Dumnezeu știe cât s'au chinuit în mulți ani până au ajuns să găsească deslegarea cuvenită. Acolo nu e vorba de acul cu care își ține muierea casa — suna glasul marilor cărturari — ci de un anume ac dela corabie prin care funia pânzei — dacă se udă — trece foarte greu ! Asta-i, vedeți dumneavoastră ! Funia ; și numai dacă se udă. Și nu prin orice fel de ac, ci prin cel dela corabie ! Așa dar, ușile raiului s'au deschis cu vremea, e drept cu oarecare sgârcenie. Și dacă în raiul ceresc bogatul ajungea totuși greu, el și-a dat osteneală să aibă un rai cât de mititel, aici pe pământ. Avându-l, s'a ostenit pe urmă să ajungă și în cel de sus, pentru că nici acela nu era de lepădat.

Făceau deci milostenii — cei care voiau să ajungă acolo, temătorii de dumnezeu — : mai dădeau o cupă de mălai, mai împrumutau un galben, mai ajutau cu carul, cu plugul, pe fratele căzut în neputința sărăciei ! Fratele nu avea nici mălai, nici galbeni, nici boi și nici pământ : avea o casă de copii mândacioși, nesătui ca puii de vrabie, pe care oricât i-ar îndopa săraca pasăre și săracul păsăroi, tot mai cer ! Și mai avea ceva fratele : două mâini harnice. Aceste mâini însă, fără mălai nu plăteau o ceapă degerată. Iar dacă mălaiul acesta și pâinea cea de toate zilele, în sudoarea frunții era fiecare blestemat să le câștige încă pe vremea nesăbuitului nostru strămoș, se înțelege dela sine că mălaiul și pâinea erau mai de preț

decât orice altceva pe fața pământului! Așa stând treaba, rânduia încă din veacuri cărunte când munții se băteau în capete și puricele, potcovit cu nouăzeci și nouă de oca, sărea până'n naltul cerului, așa stând treaba, zic, o anumită întoarcere a milosteniei trebuia simțită de orice om cu obraz, fie el cât de frate și cât de neajutat. Pentru că n'a văzut nimeni — prin părțile noastre, ne gândim, poate că pe-aiurea n'o fi așa — mălaiul sau grâul crescând singur ca urzicile, și tot singur să se așeze în hambar, la păstrare... Apoi dacă milostivul frate, cel cu hambarul, întindea cupa către flămândul fără hambar, nu era cinstit înaintea lui Dumnezeu ca acesta să întoarcă, așa cum putea și cu ce avea, neprețuita cupă venită întocmai ca mana cerească peste poporul crăpat de foame în pustie?... Deci cine poate învinui pe chiabur că n'a fost toată viața lui om de treabă? Câți a scăpat dela moarte, câte guri flămânde de frate n'a umplut? Așa-i sau nu-i așa? Drept era, așa dar, ca din când în când, atuncea când era năvălit fratele cel milostiv de nevoia lucrului, celălalt să vină să-l ajute. „Dacă acum nu vii, Ioane, apoi degeaba mai vii la iarnă cu traista, că n'oi avea cu ce să ți-o umplu!“ După cum vedeți, așa se ajută frații întru domnul, la nevoie!

Povestea aceasta o știu și plopșoreni noștri pe de rost. O lăsau moștenire din tată în fiu, așa cum din tată în fiu venise încoace spre zilele noastre, dracu știe de când. Iar în zilele noastre, rânduiala asta s'a schimbat. „Au dat comuniștii lumea peste cap, au întors-o cu susa'n jos“ — scrâșneau unii, cum ar fi Corlea, de-o pildă. Iată ce-l clocotea și-l fierbea pe Corlea ca'n oala pusă pe foc!... Iată ce fierbe și clocotește pe toți cinstiții și milostivii frați cu hambarele pline și cu punga doldora! Este sau nu ca legea statornicită de atâtea veacuri bătrâne, se cuvine tu, om cu avere, să te sbați și să te lupți, să te pui împotriva celor care o întorc pe dos, împotriva celor care ridică satul întreg pe capul oamenilor, până mai ieri de toată cinstea și onoarea în fața obștei? Noroc că sunt unii de care încă nu s'au prins trăznăile comuniștilor, altfel, spuneți dumneavoastră, ce s'ar face cinstiții chiaburi?... Așa fel de oameni mai erau și în Plopșorul nostru. Erau și asemenea oameni... Unii din ei cu ceva averușcă, alții cu mai puțină, alții cu foarte puțină, și toți năzuiau spre un rai pământesc unde să stai, să stai, și să lucreze alții pentru tine! Erau în sat destui din ăștia... Unii dintre ei au intrat chiar în colectiv, dar așa cea încercată de veacuri îi cususe bine de iugărașe și vacuțe, de căsuța și iosăguțul lor, sireacul! Așa că se mai găseau urechi aplecate spre gura lui Corlea și-a altora ca el. Iar aceste guri nu se opreau o clipă, niciodată...

Aceste guri au bătut ele când cu colectivul, de-au făcut spume: „nu intrați fraților, nu intrați! Are să fie totul laolaltă: o să mâncați dintr'un cazan mare-mare ca porcii dintr'o troacă, dar nu cât o să vrei tu ca porcul, ci cât o să-ți măsoare comunistul care ține de coada linguroiului! O să fie un pat mare și-o să vă acoperiți toți cu o plapomă întinsă cât hotarul! Până și muierile vor fi adunate într'o casă anume, ca cele rele de muscă din București. Și-o să mergi la care te trage inima, dar nevasta ta nu vei avea-o! Copiii? Copiii toți laolaltă ca porceii, să-i crească în legea comuniștilor, au să învețe de mici să se bată cu puștile și-au să ajungă niște cătane fioroase care să belească lumea! Lumea întreagă, în frunte cu Papa dela Roma și cu domnia cei de treabă din America! Asta au să învețe copiii voștri! Iar voi, la muncă, mănâțați cu biciul dinapoi, să lucrați pentru comuniști. Ei au să stea cu mâinile'n buzunare, au să rădă bine sătui și grași și-au să se veselească strașnic cu muierile voastre căroră, ca să le fie mai pe plac, au să le reteze părul și au să li-l sucească pe fier, burzulindu-l ca la cele dela oraș! Uite așa are să fie la colectiv!“

Și-atunci unele femei simțeau cum li se ncrâncenă carnea, cum li se fac duluri-duluri pe piele. Se puneau jos și strigau cu gura mare de parcă s'aprinsese

casa : „nu te băгаа, nu te băгаа, nu mă face de minune după ce ți-am născut trei copilași ca îngerii din icoană, nu mă duce, nu mă duce, că mă acăț de grindină !“ Iar bărbatul asemenea ascultător la vorbe înțelepte, stătea mogâldeată fără cuvânt pe scaun, înaintea sobei, mestecând din măsele cu scrâșnet și cu amar, și fumând câte o chilă de țabac de frunză, răsucită în gazetă și'n orice fel de hârtie. În acele zile era mare criză de hârtie, iar din caietele copiilor de școală lipseau regulat, în fiecare zi, alte pagini.

Și totuși colectivul s'a făcut. S'au ales alții din sat, a zecea parte din sat, și-au făcut colectiv. Ceilalți care-au rămas pe dinafară și-au zis : „ia, să vedem cum o fi“. A mers cum a mers, nu prea bine a mers. În așa chip se'ncurcau itele încât de multe ori președintele, Grigore Voivod, invalidul, se apuca de păr cu singura lui mână și trăgea cu desnădejde ! Iar chiaburii pe de lături, ca dracii din umbră, dă-i, dă-i, dă-i ! cu vorbe meșteșugite, svârlite mai cu seamă către muieri și către cei mai slabi de înger care, între noi fie vorba, numai după cioareci îi poți așeza în rândurile bărbaților. Iar dac'au văzut și-au văzut chiaburii că vorbele lor de mai înainte nu s'au adevărit niciuna și colectivul așa încet, schiopătând, mergea totuși înainte, au speculat ce se putea, adică slăbiciunile lui : „Ați văzut ? Nu ne-ați ascultat atunci ; uite-așa are să fie, din rău în mai rău !“ Iar satul clocotea ca un cazan înfierbântat din răsputeri.

Apoi dacă cineva își închipuie — și sunt de-ăștia destui încă — dacă cineva își închipuie că s'au închis gurile chiaburilor cu asta, să ne fie cu iertare dacă le-om spune că-s proști. Nici gurile nu și le-au închis chiaburii, nici cu mâna în sân n'au stat. Și în timp ce țara fierbea în vederea alegerilor, în timp ce activiștii țeseau drumuri din sat în sat, și din cătun în cătun, și din casă în casă, apoi chiaburii se osteneau în felul lor. Nici ei nu scapă prilejuri de-astea. Iată, de pildă ce vorbe s'au aruncat în Ploșșor, într'o șezătoare, pare-se :

„Dragele mele, puicuțele mele, știți voi ce-i cu alegerile astea ? Se zice numai că-s alegeri, până te pune să scrii pe listă numele tău, ori să apeși pe crucea de cerneală cu buricul degetului. Ai făcut asta, gata ești. Ai semnat că nu-ți mai trebuie nimic și dai tot la stat, nu la colectiv ! Auzi, nu la colectiv. Pe urmă are să vină statul și-are să spună : lucrati, mama voastră, pentru mine. Adică în felul acesta au să facă colectivul, cu de-a musai ; au văzut ei că nu merge așa cu binișorul. Altfel ce credeți, scumpele mele, de ce pe chiaburi nu-i lasă să voteze ?... Pe ei doar știți bine că nu-i primesc în colectiv ! Și nu numai asta, draguțele mele dragi, nu numai asta ! Vrea să se vadă așa, câți bărbați și femei sunt, oameni mari rogu-mă, ca să facă din ei regimente și să-i pornească la bătălie, iar în locul bărbaților, la muncă femeile și bătrânii. De-aia scrie pe orice babă și pe orice moșneag. De-aia votează cătanele ! Iar ăia care-or fi aleși așa, chip de alegeri, au să fie fruntea și-au să stea acasă înaintea muierilor, ca să nu ducă dor de bărbați. Ați văzut, scumpele mele, dragele mele ?“

După cum vedeți chiaburii n'au stat deloc cu mâna în sân.

Vorbele acestea spuse așa, cu năframa peste gură ca nu cumva să prindă comuniștii de veste, „c'odată vine duba cea neagră după tine și nu mai vezi soarele“, vorbele acestea ajunseră și la lelea Paraschiva, baba lui moș Gânju, care s'a înfricoșat de ele atât de mult încât toată ziua a tremurat înaintea vetrei, oricâți jupi de floarea soarelui a pus pe foc ! Au înfricoșat-o mai ales vorbele acele de bătaie și prăpăstie — feciorul lor murise pe front —, de cumplita burzuluială a lumii. Bătrânul Gânju nu era acasă, iar când a venit, baba s'a muncit mult dacă să-l întrebe, nu cumva să-l sperie și pe dânsul. Dimineața însă, la cântatul cel dintâi al cocoșilor, baba se trezi din somnul plin de vise care de care mai înfricoșate. Bătrânii, toată lumea știe, n'au somn întins, ei clipocesc pe apucate când nici cu gândul nu gândești și tot așa se deșteaptă, la niște ceasuri ale dimineții când tot satul

e parcă mort. La acel ceas în sat se întinde o liniște de mănăstire și de sihăstrie, cu toată trâmbițarea cocoșească. Pentru că în aceea vreme numai cocoșii dau glas triumfător, stârnind găinile din amorțeală și câinii strânși covrig lângă jireada de paie. Baba Paraschiva se trezi, răsucindu-se în pat. Oftă, trase cu urechea spre moșneagul culcat pe margine. Care nu fu mirarea babei când, în loc de fornăitul strașnic al lui Gânju și în loc de pufniturile icnite pe gură, nu se auzi nimic... Acolo unde ar fi trebuit să clocotească icnelile și sforăielile, ardea un jar cât o căpșună, luminând nasul roșu și mustețile bătrânului. În jur, plutea întins un nor alburiu luminat ca dimineața când răsare soarele, de țigara lui Gânju care trăgea din ea cu strășnicie.

— Te-ai trezit, Ioane ?

— M'am... E lungă noaptea.

— Lungă.

Baba se învârti iar, se suci în pat și spuse amărâtă :

— Doamne, Ioane, de cu dimineață mă afumi !

Vorba aceasta o știa Gânju de ani îndelungați. Știa și răspunsul care se va da, așa că nu-l mai spuse babei. Il știa și dânsa pe de rost : „Nu se mai prinde de tine. Ești afumată ca un cotlan, cât stai toată ziua de mare cu nasu'n vatră. Lasă-mă să-mi ticească de țigărușa asta“. Discuția lua sfârșit și moșnegii se închideau în ei. Două perechi slăbite de ochi țintuiau întunericul spânzurat parcă de grinzile afumate și înegrite de vreme.

De data asta Gânju deschise vorba, spre mirarea babei :

— Uite ce-i, Paraschivă, de dimineață să-mi cauți straie curate, să dai cu unsoare pe opinci, iar tu să-ți pui rochia cea de sărbătoare și năframa de barșon.

— Vai de mine, Ioane, dar ce sărbătoare-i azi ?

— Ne ducem să scoatem ținutul de vot.

Auzind asemenea vorbe, baba simți că o cuprinde din nou frigul care-o scuturase toată ziua de ieri. Oftă din baierile inimii și-l întrebă pe moșneag, cu mare teamă în glas :

— Ioane, ce fel de alegeri îs astea ?

— Alegeri. Se fac alegeri de primari, adică de sfaturi populare, de președinți, de dipotați... Se aleg, dăm votul.

— N'or fi astea minciuni, Ioane ?

Gânju întoarse capul spre babă. Dacă i-ar fi văzut ochii ar fi apucat-o fricile, atâta erau de fioroși.

— Ce iel de minciuni ? Întrebă aspru și voinicos.

Baba, mai oftând, mai înflorind, mai mirându-se înfricoșată, începu să-i povestească. Bătrânul o ascultă fără cuvânt, trăgând parcă mai strașnic din țigara fără sfârșit.

— De unde știi tu vorbele astea, muiere ?

— Vai de mine, Ioane, doar e plin satul de ele ; vâșcă satul ca un sac umplut cu viermi.

— Bine, bine, dar ție cine ți le-a spus ?

Baba căuta să-și aducă aminte, dar nu mai putea numi pe nimeni, pentru că o șoaptă pornise de ici, alta de colo, din toate părțile... Veneau așa ca vântul cel stătut care te bate peste tot și n'ai cum te feri de bătaia lui.

— Să-ți scoți vorbele din cap, babă ; și să nu te prind că le împrăștii la altele că foc mă fac... divorțez. Auzitu-m'ai ? divorțez... Astea-s lucrăturile dușmanului de clasă ! spuse el cu deosebită încântare, bucuros că n'a uitat această numire. Și acum ascultă la vorbele mele pe care le-am sfătuit cu un om mai înțelept

decât șapte bărbați puși laolaltă; deși-i tânăr cu caș la gură, acu scăpat din cazarmă.

În cursul zilei Gânju pusese mâna pe Toma la Comitetul Provizoriu și, făcându-i un pachet de țigări, l-a întrebat ce și cum cu alegerile astea. Toma i-a vorbit, întrerupt mereu de întrebările sâcâitoare ale moșneagului care, până la urmă s'a declarat mulțumit. Iată cum a încercat el să-și lămurească baba:

— Babă, tu nu știi, n'ai de unde ști, c'asa ai ajuns tu, înapoiată cu politica și iute cazi la vorba dușmanului. Auzi tu? Ce colectiv, ce bătaie? Niciun colectiv și nicio bătaie. Ne ducem să votăm, noi poporul, pe oamenii noștri. Noi adică, să alegem cine să grijească de treburile comunei. Tu nu știi, n'ai de unde ști! Mai'nainte erau primari...

— Acum le zice președinți? Întrerupse baba.

— Nu te băga'n vorba mea, spuse moșul supărat. Taci și ascultă, că vreau să te lămuresc, să fac agitație cu tine.

— Ce să faci cu mine, Ioane?

— Iar îți bagi clonțul și nu taci? A-gi-tație, care va să zică o, așa, cum să zic, să-ți țin o predică...

— Aha, ca popa!

— Ce popă, tu babă nebună? Ce-are popa cu agitația? Vai, că grea mai poți fi de cap. Agitația-i așa, ca o luminare în capul întunecat, adică să-ți deschidă înțelegerea. Pricepi? Așa. Mai 'nainte erau primari...

— Acuma n'au să mai fie primari, Ioane? Apoi cine să semneze acturi și să strângă biroul comunal?

— Ți-am spus să taci, muiere, cât vorbesc eu. Auzi? Îți iau cuvântul, femeie! Lasă-mă să vorbesc... Primari, ziceam. Deci primarii se fuduleau în sat — oamenii gazdelor — și trăgeau pielea de pe noi. Acuma dac'am dat gazdele jos punem oameni de-ai noștri, unul ca altul care să facă și să dreagă. Pricepi? Noi îi punem. Și cât ce-or călca strâmb avem dreptul să-i judecăm cum se cuvine. Alegem sfaturile populare. Adică acolo sfătuște poporul cum să ducă țara înainte. Că vezi tu, noi nu ne oprim acu la comună, dacă ne-am pornit la vot, apoi să votăm și gata. Ne-am luat de-o grijă pentru multă vreme. Alegem dipotați de comune, de raion, de regiune. Ei au să vadă de năcazurile obștii.

— Adică au să aducă de-acum petrol?

— Măi, măi, uite de ce se'mpiedică dânsa! Are să-ți dea sfatul și petrol și cisme roșii, dacă vrei. Are să-și plece urechea la năcazurile poporului, să nu se facă strâmbătați, să nu calce chiaburii iar pe capul oamenilor... Multe au să facă ei. Dar ce-i mai prima și mai prima: aceea că-i alegem noi, eu, tu, cutare și cutare. Asta-i prima cea dintâi! Înțeles'ai acum? Înțeles'ai de ce asta-i curată sărbătoare?

Baba n'a spus cât a înțeles și cât nu. Totuși se vede că moșul trebuia să mai facă multă agitație cu dânsa, care va să zică predici multe să-i ție, până n'are să mai întrebe: „adică n'au să te bage cu de-a sila la colectiv, nici n'au să facă iar bătaie, cum se vorbește prin sat?” așa cum a întrebat după ce moșul a terminat cu agitația. Întrebarea l-a scos din sărite pe moșneag. El tocmai începea să se felicite în gând de succesul avut, când, hodoronc-tronc! s'aude glasul babei.

— Ți-am spus odată, ce dumnezeu? N'auzi că nu te bagă nicaeri? Surdă ești? Nu te bagă, dar o să aibă grijă de tine, o să te lămurească răbdător, să nu te ia dușmanul de clasă în fălci... Ai să vezi tu singură apoi, drumul către colectiv.

— Apoi, ce mi-i una, ce mi-i alta. Tot colectiv!

— Babă nebună și proastă! strigă bătrânul. Mi-am răcit gura de pomană cu tine!

Infuriat peste măsură, bătrânul se ridică în pat, căută sub pernă hârtia și punga cu tutun și-și răsuci o țigară atât de cumplită încât își țuguia buzele ca s'o

cuprindă, parc'ar fi ținut în gură un morcov crescut cu îndestulare. Fumă din ea fără cuvânt și nu mai vorbește în dimineața aceea cu baba...

18

În urma discuției avută cu Gherasim, Toma nu se mai simțea deloc bine în casa părintească. De câte ori se așeza la masă i se părea că Rozalia se uită strâmb la el. Gherasim parcă uitase, nu aducea nici pe departe vorba de neînțelegerile lor. Căci, orice ar fi intervenit între ei, Toma știa că Gherasim ține la el... Gherasim avea slăbiciune pentru viața de familie și spusese de multe ori că dacă n'ar avea un frate s'ar simți foarte pustiu, și în sat, și pe lumea asta. Totuși, Toma simți ceva supărător în familie, ceva ce rostise Rozalia atunci „da, să stai aici, să mănânci pe masa mea...” Și câte altele...

Din pricina asta pe Toma începuseră să-l preocupe serios gândurile însurătorii. Armata și-o făcuse, la colectiv a intrat, așa că ce trebuie la o casă va fi cu îndestulare — el nu se temea de asta, — destul ca vârstă este... așa că acum... Spusese, de fapt, tovarășul Suciu, când fusese Toma pe la raion: „acum, flăcăule, c nevestă, o nuntă, un botez și toate celelalte... Să ne veselim o leacă!”. Toma răsese împreună cu tovarășul Suciu care îl bătea cu prietenie pe umăr.

„Să mă însor! se gândea Toma, mai ales noaptea. Deocamdată nu se poate, în iarna asta. Dar la vară, neapărat... Musai. Nu pot să stau aici!...” În mintea lui, odată cu această hotărâre, revenea mereu chipul Valeriei, ochii ei albaștri care totdeauna îl priveau într'un anumit fel. O alta mai potrivită nu vede: tânără, frumoasă, colectivistă ca și el, secretară a Utemeului... ce-i mai poți cere unei fete? Mai poți să-i ceri să te iubească, să-i fii drag, dar mai întâi ea să-ți fie dragă...

Stându-i în cap aceste gânduri oricând rămânea singur, Toma se cerceta cu luare aminte... Judeca, în această privință destul de țărănește: simplu. „Nu se poate — își zicea el — să nu mă placă Valeria... Atunci la joc, acasă, în poartă... M'am simțit bine atunci...” Și iar îi venea pe buze să spună: ce mai încoace încolo, îmi place și mie de ea. Altfel, pentru ce i-am cumpărat batista aceea?... Nu i-o dăduse încă, nu găsise prilejul potrivit. O ținea în buzunar, așteptându-l. Se gândise să i-o ducă acasă, pe urmă se răzgândise, rușinat oarecum: „ce-au să creadă căsenii? Și-or fi închipuind că anume mă duc pe-acolo?” Toma, în această privință era destul de sfios, așa că se frământă câteva zile, până se ivi prilejul așteptat.

Intr-o zi o luă pe Valeria dela gospodărie, spunându-i să-l pună la curent cu problemele organizației de tineret ca să-și înceapă munca, să-și înceapă îndeplinirea sarcinii trasată de organizația de partid. Cum toate hârtiile se aflau acasă la Valeria care lucrase seara cu ele — Valeria era foarte conștiincioasă — se duseră amândoi într'acolo. Lucrăra amândoi în casa dinainte, nestingheriți de nimeni. După ce văzu toate hârtiile, numărul membrilor, situația cotizațiilor, abonamentele la „Scânteia Tineretului” și alte lucruri, Toma o întrebă deodată pe Valeria:

— Cristea de ce nu-i utemist?

— Cristea? Cristea-i un om nesperios. Nu te poți înțelege cu el. Cristea ar vrea să iubească toate fetele și toate să moară după el. Ii stă capul și la mine, auzi...

— Doar și tu ești fată... iar el flăcău, răsese Toma, căutându-i ochii.

— La mine degeba se uită! spuse Valeria, cu privirile în altă parte... Dacă eu nu mă uit, degeaba.

— Și de ce nu te uiți? întrebă iar Toma, simțind cum îl năvălește o căldură necunoscută, cum îi bate inima în piept.

Valeria nu răspunse și Toma crezu că întrebarea lui o supărase.

— N'am vrut să te supăr, spuse el cald, căutându-i ochii iar.

— Nici nu m'am supărat Toma... De ce să mă supăr. Dar de ce mă tot întrebi? Dacă te-oî întreba și eu, ce-ai să zici?

— Vezi că te-ai supărat ?

— Nu, nu m'am... Dar răspunde tu : tu de ce nu te uiți la fete ? Nu te-ai uitat niciodată, nu te uiți nici acum...

— Ei, na, dar la tine nu mă uit ?

— La mine...

— Mă uit numai la cine-mi place.

— Așa fac și eu... numai la cine-mi place, spuse Valeria încet, supărată că nu rostise ceeace-i stătea pe buze : adică eu îți plac ?

Valeria se apropie de geam și privi afară, în ogradă. În inima ei clocotea un fel de ciudă, amestecată cu spaimă : „dacă mă întreabă de ce mă uit la el, ce-i spun ? Ce-i spun ?” Stătu așa la fereastră și când auzi pașii lui Toma crezu că se apropie de ea. Intoarse capul. Toma se plimba prin cameră cu o mână în buzunar. Acea mână strângea, mozolindu-o, batista cumpărată dela raion. În cele din urmă Toma se hotărî, pași spre fereastră, se opri în spatele Valeriei și spuse cu răsuflarea întretăiată :

— Uite, Valeria... Eu, știi, ți-am cumpărat asta... știi... mi-ai dat la joc o batistă... N'am vrut să te las în pagubă.

Valeria se întoarse spre el surprinsă și privi cu ochi împăienjeniți la mâna lui Toma. Luă batista între degete, o pipăi mirată — nu era obiceiul ca flăcăii să întoarcă batistele luate dela fete; n'o făceau niciodată. Valeria ridică ochii la Toma, zâmbind împreună cu el :

— Tu nu ești ca alții, Toma...

Privindu-i fața îmbujorată, încadrată de năframa albăstruie, cu dungi albe și cu flori de culoare galbenă-roșcată, Toma simți din nou cum îi bate inima drept sub bărbie... Ii luă hotărît între două degete șirul de mărgelile dela gât, scoase deasupra pieptarului, și spuse încet :

— Așa am vrut eu... să ți-o dau. Îți pare bine?

Valeria lăsă ochii în pământ și nu răspunse.

— Îți pare bine, Valerie? Să știi..

În Valeria colcăia acum aprins tot acel dor pe care doi ani încercase într-una să-l ogoiască. Fără cuvânt, suspinând încetișor își lăsă moale fruntea pe pieptul lat al lui Toma, adunându-și pumnii mici unul lângă altul. Toma, care nu se aștepta la asta, roși, își simți răsuflarea fierbinte, întretăiată și inima largă, mare, cât întreg pieptul... Nu știa ce să facă, unde să-și ducă mâinile care-i tremurau de emoție. În cele din urmă i le puse pe umeri, o îndepărtă de el și-o privi în ochi. Pe fața lui se revărsase o bucurie fără margini, un zâmbet larg... O privi mult, fără cuvânt. Apoi, îi cuprinse umerii cu un braț, o apropie de el și-o întrebă încet :

— De-asta... de-asta mi-ai dat atunci năfrămuța ta?

Valeria, cu privirea pe mâna ei care se juca acum în neștire cu mărgelile de pe piept, scutură capul regeșor, afirmativ. Pe urmă se întoarse puțin spre dânsul și-i spuse, tot cu capul plecat :

— Toma... de doi ani... înainte de-a merge tu în armată... de-atunci... aștept, aștept...

Toma nu mai era în stare nici să judece, nici să rostească ceva... O strânse mai tare cu brațul și privi undeva departe, pe fereastră... Acolo, deși ochii lui întâlneau pomii desfrunziți, el văzu parcă un câmp înflorit, primăvărat și miei albi sărind încoace și încolo, zurăindu-și zurgălăii.

S'a întâmplat în zilele acelea un lucru de care întregul Ploșșor a vorbit multă vreme, dacă nu se vorbește și azi despre el. Într-o bună zi s'a oprit în

fața Comitetului Provizoriu o mașină pe care o cunoșteau bine oamenii adunați la taifas pe-acolo. Mașină de-a raionului de partid. Dintr'nsa a coborît tovarășul Suci, de asemenea cunoscut, însoțit de alți doi, cu niște genți uriașe în mână. Aceștia din urmă au intrat cu pas repede înlăuntru, iar tovarășul Suci s'a oprit o leacă să sfătuiască, să mai afle una și alta dela oameni. Pe urmă a deschis și el ușa cancelariei.

Nu mult după asta, curierul a plecat urgent, ca din pușcă, prin sat. Nici măcar nu s'a oprit să spună oamenilor, foarte curioși ce-l alungă așa dinapoi. S'a dus. Unul după altul au început să se adune la Comitet, oamenii stârniți de curier: Toma Găvrilaș, Boroș secretarul, Toader Covrig, care așa cum îi era felul i-a întrebat răstit pe cei din fața Comitetului: „ce v'ați strâns aici ca oile, una cu nasul sub coada celeilalte? N'aveți de lucru?” Grigore Voivod, Toader Sfârla, organizatorul Melchior și fătura ceea a lui Pavel Greabu cum îi spuneau oamenii; Valeria. Au intrat toți la Comitet. În cele din urmă, spre marea mirare a oamenilor, curierul veni cu Văsieș, dar nu așa cum era felul când aducea pe vreun chiabur la Comitet, pășind în laturea lui plin de îngâmfare. Pe lângă Văsieș topăia ca un vrăbion, sporovăind câte în lună și în stele, numai zâmbet. Pasă-mi-le, aflase el pentru ce era chemat Văsieș la Comitet. L-a vârat înlăuntru iar el s'a așezat la îndemână, pe banca din coridor, rezemându-și băta noduroasă de pereți. Și-a răsucit țigara și s'a lăsat cu mare încântare pe spate, svârlind fumul cu sgomot din gură. Oamenii, dacă l-au văzut înfioat ca un curcan, au devenit și mai curioși. S'au apropiat de dânsul și l-au întrebat ce și cum. Printre ei era și Gânju. Curierul tăcea însă ca un bolovan, parcă și-ar fi înghițit limba. Iși rotea ochii în cap, atotștiutor, plin de îngâmfare și răspunse la întrebările înghesuie ale oamenilor, numai atât:

— O să vedeți numaidecât, numaidecât. Așteptați cu răbdare și nu vă uitați așa la mine ca niște femei care vor să afle cum stă toaca în cer.

Nimic n'au putut să mai scoată din el, oricât încercaseră.

Înlăuntru fu o discuție îndelungată. Începuse tovarășul Suci:

— Uite ce-i, fraților. În urma cercetărilor raionului și ale regiunii, am ajuns să constatăm și noi că așa cum ați hotărât în adunarea organizației de partid, cetățeanul Lăzăreanu Vasile nu-i chiabur. V'am adunat aici, ca să vedem ce-i de făcut. Faptul acesta ar putea să vorbească despre felul cum muncește partidul nostru. Căci chiar dacă uneori partidul greșeste, el își recunoaște greșala, când o află, fie cât de târziu, lucru pe care niciun alt partid și nici o altă conducere, nu l-a făcut în țara asta. Da, s'a greșit, tovarăși... Am cercetat și-am aflat că s'a săvârșit o greșală. De aceea am venit s'o îndreptăm.

Văsieș sta țeapăn pe scaun și-l încălzea o bucurie neasemuită. Obrajii lui deobicei roșii ardeau acum ca jarul, iar ochii lui limpezi străluceau ca sticla, umezindu-se ușor. Ii plimba dela unul la altul și la fiecare găsea zâmbet bucuros. Toma parcă era altul: fața lui aspră răspândeă atâta voie bună, încât Valeria nu-și putea lua ochii dela el, lucru pe care agerul Văsieș îl băgă de seamă numaidecât, cu toate că întreaga lui ființă era răscolită de vorbele secretarului și nu-i dădeau răgaz să se gândească la alte lucruri. Cuvintele lui Suci îl încălzeau ca o sorbitură de rachiu bun care-ți desmorțește mădularele cuprinse de ger, răspândind în trup o stare de binefăcătoare încântare.

Tovarășul Suci, pe scurt, laudă simțul politic al lui Toma și siguranța lui în judecarea problemelor. Pe urmă se adresa lui Văsieș:

— Ei, bade Văsieș, dumneata ce spui?

Văsieș se ridică de pe scaun și, parcă negăsind cum să-și facă de lucru cu mâinile, începu să-și încheie și să-și descheie nasturii de alamă ai hainei:

— Eu ce să spun? zise el. Eu mulțumesc Partidului și gata. Am socotit eu

că o fi fost greșală, drept să spun m'au cercat pe mine și gânduri rele destule. Mai ales după ce m'am înzdrăvenit. I-am spus atunci tovarășului Boroș că s'a făcut nedreptate cu mine, iar el s'a uitat chiondărâș. Mă rog, a trecut asta. Dar m'am îndărjit nevoie mare. Mi-am zis, legea spune să fac grâne cât de multe, am să fac. Dau la stat — las să dau să întăresc țara și chiar dacă-mi părea rău, uite — așa mă încurajam... Aici-s dumnealor de față, n'am zis nimic contra, niciodată. Numai mima mă durea că făceam și dădeam și n'aveam nici o cinste după asta, nici în fața satului. Au trecut, și mie îmi pare bine c'au trecut. Asta-i.

Pe urmă tovarășul Suciu a cerut registrele de evidență ale gospodăriilor. Ștefan Rusu le aduse și le răsfoi clipind vesel din ochiul lui orb, deschizându-i-le în față. Tovarășul Suciu după ce citi ce și cum, puse palma pe ele și zise, adresându-se lui Văsieș :

— Opt hectare de pădure ?

— Opt, tovarășe.

— L-ai lucrat totdeauna singur ? Gândește-te bine.

— Singur, tovarășe. Adică acum doi ani când am ajuns bolnav, am tocmnit un om. După câte știu din asta mi se trage pacostea. Dar mi-am zis atunci că decât să am grâu mai puțin și să nu pot da cota, să am alte buclucuri pe cap, mai bine m'am socotit să-l bag pe Pișta Căldărar. Nu-i aici, dar poate să dea mărturie oricând că l-am plătit cinstit, mai bine chiar decât prevedea sindicatul agricol.

— Dacă-mi dați voie, se auzi atunci glasul lui Toma, eu aș propune să se ia în discuție cum s'a putut da crezare acelei scrisori...

— Aha, zise și Văsieș. Uite, de asta nu știu nimic.

Tovarășul Suciu trase atunci din geanta lui o hârtie bătută la mașină și spuse :

— Uite scrisoarea. Am răsfoit toată arhiva fostei județene după ea. Aici nu scrie decât că Văsieș e chiabur, că are producție și avere mare, că tocmește și a tocmnit oameni la lucru. Atât. A fost de-ajuns asta și o cercetare superficială. Cine a trimis-o, asta nu se știe. Nu-i semnată.

— Mare greșală să te iei după o scrisoare nesemnată, spuse cu glas deosebit de grav organizatorul Melchior. Dar dacă au trimis-o chiaburii ca să provoace divisiuni ?...

— Asta de bună seamă, întări și Toma. Iată unde duce lipsa de vigilență ! Încheie dânsul apăsător, ținând pe Boroș cu ochii lui cercetători. Iar Boroș stătea pe scaun fiert parcă, fără pic de sânge în obrazul lui sănătos.

— Lăsați acum, îi despărți tovarășul Suciu care se temea să nu alunece discuția spre partid, acum, când nu-și avea locul. Am să merg mai departe : câte vite ai ?

— Doi boi, o vacă, un tăuraș de doi ani, de rasă pură Zimenthal, un cal. Am trei porci și cincisprezece oi. Atâta.

— Mijlocăș înstărit, spuse unul dintre cei doi însoțitori ai tovarășului Suciu.

— Mâini de lucru ?

— Mâini eu, nevasta, adică ea, așa mai mult cu gura și doi flăcăiași.

— Și-ai dovedit totdeauna, bade Vasile ?

— Totdeauna, tovarășe, cât am fost sănătos. Să spună și dumnealor că-s aici de față.

— Câtă cotă ai dat ?

— Să socotim, spuse Văsieș scoțând din buzunarul dela piept un carnet. În primul an : 60 de măji de grâu, mi-au rămas patru, treizeci de porumb — mi-au rămas treizeci, șapte de floarea soarelui — nu mi-a rămas nimic, opt cartofi, nu mi-a rămas nimic. Atâta. Adică lână : cincisprezece kilograme. Toată. Impozit douăzeci și șapte de mii nouă sute doisprezece.

— Cum ai putut scoate atâta recoltă ? se miră Suciul.

— Am scos. Am lucrat după știință, tovarășe. Eu mi-am arat și fâneața jumătate : scoteam furaje mai multe în alt chip și-mi îngrășam cu asta locul. Din pricina asta eu am avut bucate mai bune decât oricare din sat. Corlea a sămănat în toamnă șapte hectare în loc mai bun ca al meu — și-a scos tot atâta cât eu de pe trei și jumătate ! În anul acesta numai colectivul m'a bătut.

Tovarășul Suciul își scria toate lucrurile astea în carnet. Impinse registrele spre cei doi, să facă rectificările cuvenite cu cerneală roșie și ștampile anume. Primul lucru pe care-l făcură a fost să șteargă de lângă numele lui Lăzăreanu Vasile caracterizarea chiabur și să scrie mijlocăș înstărit. Tovarășul Suciul spuse în timpul acela :

— Ei, uite ce-i, bade Vasile. După cuvenita dreptate dumneata ar trebui să ți se restituie cota și impozitul, până la cât s'ar fi căzut să dai. După cum poți bănuî, lucrul acesta provoacă însă anumite răsturnări în planificarea noastră... Noi spunem să fie defalcate pe anii următori. Vrei ?

Văsieș își plimbă ochii spre cei adunați și rosti :

— Eu... de, ce să zic ? Lipsă aș avea, dacă... vedeți, dumneavoastră... eu aș intra în colectiv. Cred că au să mă primească. Așa că uite ce zic : să mi se întoarcă jumătate din grâul pe care l-am dat în vară ca să am ce mânca, să nu cumpăr. Imi ajunge atâta. Iar ce-am dat în primul an, să fie sănătoși cei care l-au folosit. Acuma, judecați dumneavoastră cum o fi. Impozitul însă... vedeți. Aici-i mai greu. Finanțele, vedeți... știu eu. Ei, ce mai vorbă. Am dat, am dat și gata. Noi să fim sănătoși că tot la noi se știe.

— Bine, frate. Uite, am notat și vei primi înștiințare de asta. În ce privește intrarea în colectiv, asta va hotărî adunarea. Eu, după a mea părere cred că n'ar fi rău un om ca dumneata acolo !

În vremea asta, afară, roși de nerăbdare, oamenii îl înghesuiau mereu cu întrebările pe curierul cel fără glas, dintr'odată fără glas. Moș Ion Gânju, nemaiputând suporta curiozitatea care-i ardea inima, se proțăpi înaintea curierului, rezemându-și palmele și bărbia pe cârja cea înfricoșător de cumplită :

— Ascultă, mă ! scuipe el cât putu de lat între bocancii curierului, tu ce crezi, că poți să fierbi oamenii după placul tău ? Scoate cuvânt până nu mă'nfurii că ia, vezi cârja asta ? A mai umblat ea pe spinarea multora ca tine !

În acea clipă se auzi hârșcăitul scaunelor și sgomot de pași grei pe podeaua care scârțâia, îndreptându-se spre ușă. Curierul sări în picioare, iar moș Gânju se lipi de perete. Ieșiră toți, petrecând pe cei veniți. Mare fu mirarea oamenilor când, urcându-se în mașină, tovarășul Suciul îl chemă pe Văsieș care se ținea mai la o parte, dinapoia oamenilor, îi întinse mâna și-i spuse :

— Ei, noroc și s'auzim de bine !

Îndată au fost cu toții năvăliți de întrebări pornite din toate părțile. Văsieș răspundea măsurat, cum îi era felul. În fața lui, stătea prost de uimire Gânju, sorbindu-i cuvintele. Ținea gura atât de căscată încât i se vedea până la rădăcină, limba alburie.

Poate nici n'a ieșit bine mașina din sat, că acea veste nemaipomenită făcu rotagolul satului. Pornită bine dela început, povestea n'a mai putut fi răstălmăcită de chiaburi, iar cei neîncrezători până în clipa aceea, s'au chinuit mult, judecându-se. Se vedea că iar se dăduse peste cap una dintre vorbele de clacă, anume că dumnea-lor comuniștii se țin numai și numai de strâmbătăți, ca să scoată sufletul din om. Iacă însă că știu să îndrepte cum nu se poate mai bine orice greșală care se face. Că omul e om, mai greșește și el ! Până și sfântul Petru, cât era el de apostol, păcătuise și nu numai odată.

Organizatorul Melchior îi spusese în seara aceea lui Toma printre altele, că dacă lucrurile vor merge de acum înainte așa cum s'au început, colectivul din Ploșor se va sălta cu siguranță deasupra altora...

— A fost nevoie aici de cineva hotărât, de niște comuniști sdraveni. Nu te lăsa, Toma, dă-i înainte, mereu înainte. Satul a început de pe acum să se uite spre noi... Ai să vezi, dacă ne-om duce munca fără odihnă cum vor veni cererile de intrare în colectiv. Tare mi-ai plăcut azi, frate Toma. Un lucru încă mă mai supără : n'am reușit încă — uite, sunt de-o lună în sat, să vorbesc cu Simion acela. După firul pe care l-am prins, prin el vin mereu svonuri dela chiabur...

— E un om foarte puțin luminat. Poate de-aia a făcut Corlea ce-a vrut cu el... Mă gândesc însă că n'ar fi bine să-i vorbești tu... Oricum, ești strein de sat. Lasă-mă pe mine.

— Mda... de fapt. Bine, Toma. Mă încred în tine, fă-o tu.

Toma vru chiar a doua zi să se ducă la Simion. Trecu mai întâi pe la Comitetul Provizoriu să vadă nu cumva a adus Neculai poșta — îi scrisese locotenentului Motronea și aștepta răspuns... Nu avea scrisoare. În schimb Neculai adusese ziarele. Toma se apucă să citească ziarul, trăgând cu urechea la Ștefan Rusu, care vorbea la telefon cu tovarășul Suci, căruia îi ceruse de-o săptămână să trimită pe la ei caravana cinematografică și încă nu venise.

Ușa cancelariei scârțâi. Toma ridică ochii și care nu fu mirarea lui când cel care intră fu Simion Opăritu. Simion avea pe față, împrejurul ochiului stâng o vânătăie urâtă, urâtă. Se descoperi și, răsucindu-și căciula între degetele noduroase, întrebă :

— Cu tovarășul președinte... e aici ?

— E aici... Ce-i, Simion ?

— Am o vorbă cu dumnealui, spuse încet, moale, Simion, plecându-și capul în podele.

— Ștefane ! strigă Toma. Ia, vino puțin.

Ștefan Rusu se ridică dela masă unde cercetase niște hârtii și trecu pragul odăii, oprindu-se lângă ușă. Îi privi câteva clipe pe amândoi.

— Ce-i ?

— Uite, Simion vrea să-ți vorbească.

— Numai cu mine, Simion ?

— Ihi...

— Ei, atunci, treci dincoace ! spuse Ștefan poftindu-l în camera cealaltă, de unde ieșise mainainte.

Toma se socoti să-l aștepte pe Simion și se cufundă iar în cititul gazetei. Nu citi mult însă, pentru că se auzi glasul lui Ștefan Rusu, chemându-l :

— Toma ! Hai aici. E ceva care trebuie să auzi și tu.

Toma lăsă ziarul, trecu dincolo închizând ușa la loc și se așeză pe scaun, plin de curiozitate. Simion reluă povestea dela capăt, vorbind întretăiat, rușinat, simplu și cu multe ocolșuri. Totuși, atât Ștefan cât și Toma înțeleseseră ce se petrecuse cu Simion.

Cu câteva zile înainte Simion fusese la Corlea. Făcuse cu el un târg : chiaburul avea de desfăcut o groasă de știuleți ca să dea cota, zicea el, și nu răzbea. Era greu la mașina aceea simplă, țărănească. Se învoise deci cu Simion, a cincisprezecea : adică tot a cincisprezecea feldără de grăunțe era a lui Simion. Zis și făcut. Simion s'a apucat de lucru și-a desfăcut, și-a învărtit la mașină două zile, a învărtit singur. Asuda ca la cosit, au început să-l doară mâinile. Dintr'ntâi crezuse că târgul nu-i rău. Pe urmă, văzând cât de încet merge, cu câtă greutate se desfac

știuleții nu prea uscați — ca să fie mai grei la cântar — văzu că a fost tras pe sfoară, înșelat. Se hotărî după multă sfială să-i vorbească lui Corlea.

— Bade Dumitre, spunea Simion. Nu-i bun târgul. Zău. Nu-i bun... Prea mult e așa, a cincisprezecea...

— Cum prea mult, Simioane, spune tu?... Totdeauna am dat a cincisprezecea. Uneori chiar a douăzecia. Cum spui tu că-i mult? Mai hodinește și tu... uite, fumează de ici o țigară. Mai răsuflă că nu te alungă nimeni dinapoi. Ai vreme. Ai altceva de lucru? N'ai. Mai câștigi și tu niște bucate.

Simion a fumat țigara, a mai stat, s'a mai dus pe-acasă, a venit iar. S'a apucat din nou de lucru. În prima zi a desfăcut douăsprezece feldăre, în a doua nici zece. Era greu, tare greu. El își aducea cu sacul cucuruzii din coștei, el ducea boabele măsurate în hambar, toate el le făcea. Din când în când venea Corlea, învârtea și el de două ori, pe urmă aprindea țigara și ședea pe un capăt de tălpoi. Simion desfăcea în magazie. Acolo mirosea a șoareci, a fuioare putrede, a resturi de cereale umezite și stricate, mucedu. În vârteja Simion, roșu și asudat, cu capul descoperit și fără haină, numai cu pieptarul cârpit pe-alocuri cu pânză. Corlea fuma și dădea din gură :

— Spunea ieri la radio, știu eu de unde vorbea, că alegerile astea au s'aducă și mai mare necaz pe capul nostru. Poporul e mânat dinapoi de comuniști, nu mai poți zice nici câr... Acuma, dacă s'or și vota, apoi să vezi tu, Simioane, joc... Ehei... Vor zice : voi ne-ați ales ; mai deschideți gura ? Și-or avea dreptate... doar oamenii pun votul. Ei îl pun ca proștii... îl pun acolo că se tem... De ce să se teamă ? Cine-i cuminte, acela nu se duce la vot. Acela știe că va veni odată ziua în care o să-l întrebe pe fiecare : ai dat votul pentru comuniști ? Da ? Ei, bine, în temniță cu tine. Cel mai cuminte lucru-i acesta : să nu te duci la vot.

Simion asculta cuvintele lui Corlea, așa cum îi ajungeau la ureche, acoperite uneori de scrâșnetul aspru al mașinii primitive, căreia i se spune căteia : o ladă, un mâner și două roți cu dinți pe părțile interioare care se mișcau în sens invers. Printre ele trecea ciucălăul. Grăunțele, frecate de dinți curgeau în ladă, laolaltă cu cocenii. Era lucru anevoios pentru că de multe ori cocenii se opreau între roți, prinși între dinți și-atunci era destul necaz să-i scoți afară. Simion ajungea seara acasă nespun de trudit. Cădea pe pat și dormea butuc până dimineața.

În a treia zi pe la amiază se întâmplă buclucul. Simion desfăcase și golise în hambar douăzeci și două feldăre... Rupt de oboseală intră la Corlea și-i spuse liniștit, fără grabă :

— Bade Dumitre, nu pot... eu nu pot să mai țin târgul.

— Cum nu poți, mă ?

— Așa. Mi-am făcut socoteala : o feldără de cucuruz o cumperi azi cu trei sute de lei. Eu am lucrat aproape trei zile, cu mâncarea mea, și-am câștigat o feldără, după târg, adică trei sute de lei... Puțin.

— Cum puțin, mă ? Cum puțin ? Te uiți acum, că nu s'au luat cotele ; ai să vezi tu pe urmă ce scumpe te va fi...

Simion dădu supărat din umeri.

— Eu nu mai fac...

— Dar tu uiți că ți-am dat o mierță de grâu ? Uiți ?

— Ți-o aduc înapoi...

— Vezi, vezi Simioane ? Când ești lipsit vii la mine, dar când eu sunt lipsit...

Simion pusese într'un sac adus de acasă două feldăre de cucuruz. Poate chiar cu ceva mai mult. Atâta socoti el că i se cuvine.

— Imi iau partea și mă duc. Zău... Nu poți ținea târgul, spuse el ridicându-se

de pe lavița de lângă ușă unde se așeza totdeauna... Ieși afară încet, târșăindu-și picioarele, urmat de Corlea.

Simion intră în magazie, înșfăcă sacul și-l ridică pe spate.

— Cât ai pus tu acolo, mă? întrebă Corlea privind cu stăruință la sac, aplecându-se într-o parte.

— Două feldăre...

— Câât? îngăimă Corlea. Acolo pot fi și trei... Una, una și jumătate ți se cuvine.

— Da, pe dracu'! spuse Simion, săltând sacul pe spate.

— Mă, tu ești nebun?... Lasă sacul jos să măsurăm. Lasă sacul jos, n'auzi? spuse Corlea apucând cu mâna de sac.

În ușa magaziei apăruse atunci fata cea mai mare a lui Corlea, Susana.

— Lasă, mă, sacul, strigă și ea. Te înveți la furat, ha?

— Nu mă face hoț, auzi? Am lucrat cinstit. Bade Dimitre, ia mâna de pe sac!

Corlea trase de sac. Susana îi dădu lui Simion un brânci:

— Hai să măsurăm! strigă ea strâmbându-și nasul de gaie.

Simion, cu sacul pe spate, împins din două părți, se cumpeni, se cumpeni o clipă, își pierdu echilibrul și căzu. Sacul îl trase într-o parte, îi veni peste umăr și-l isbi cu fața în colțul lăzii pe care era fixată „cățeaua“. Sacul se rostogoli pe jos și fiind deslegat, grăunțele se împrăștiară din gura lui ca o coadă galbenă de curcan. Simion, buimac de durere, — nici nu mai vedea cu ochiul stâng — se sculă și se simți împins, mai întâi în târnațul magaziei, pe urmă pe trepte la vale. Rezemată de târnaț, cu Corlea în dosul ei, Susana striga:

— Atunci să vii după cucuruz când ți-a trece gândul de-a fura. Așa!

Simion se întoarse și ieși din ogradă. Pe drum se întâlnise cu Dumitru Moldovan, colectivitul. Acesta, văzându-i ochiul umflat, care se învinețea mereu, îl întrebă ce-a pățit și Simion povesti totul. Dumitru Moldovan îl ascultă, îl ascultă și pe urmă zise:

— Așa-ți trebuie, capul să ți-l fi spart dac'ai stat mereu cu nasul pe-acolo... Acuma du-te la Comitet să-ți faci dreptate. Doar n'o să te lași furat de chiabur dac'ai fost prost până acuma...

Simion privea când la Ștefan când la Toma, frământându-și căciula între mâini.

— Munca o să-ți fie plătită, Simioane, rosti Ștefan, mișcându-se pe scaun. Dar de-acu ar trebui să te înveți minte... Bine ți-a zis-o bătrânul Moldovan... Ai tras-o... de... asta-i cea mai bună învățătură.

Toma ieși împreună cu Simion de la Comitet și-i vorbi multă vreme, foarte multă vreme, pe drum și înaintea casei... Il lăsă apoi pe Simion și plecă gândindu-se că, în felul lor, uneori chiaburii însăși le ușurează munca: oamenii încep să vadă cine le vrea cu adevărat binele.

Intr-o Duminică a lunii Noembrie s'au făcut propunerile pentru deputați, în fața adunării satului. Cea mai mare sală de clasă a școlii s'a umplut de oameni și de femei, strânși atât de puternic unii în alții încât bătrânul Gânju asudat și roșu, simțea că asudă și mai tare când se întorcea într-o coastă ca să-și scoată din buzunar punga de tutun. Raionul întrebases organizația de bază să-și spună cuvântul în privința propunerilor. S'a văzut că au rămas pe listă următorii: Nicolae Boroș, secretarul, Ștefan Rusu, președintele, Toader Covrig și Toader Sfârla, Toma Găvrilaș, Nastasia Spiridon, președinta Ufedereului, și încă doi.

Fiecare s'au luat pe rând în discuție și dacă nu-i apuca seara te pomenești c'ar fi vorbit uitați cine știe cât. Discuții aprinse s'au purtat în jurul câtorva mai ales.

Vorbind despre Boroș, numai ce s'a sculat la cuvânt Gherasim, fratele lui Toma.

— Eu zic că nu-i bun! Nu-i bun și gata! spunea el făcându-și loc între oameni cu umerii săi puternici. De ce zic eu că nu-i bun? Iată, a băut odată cu Corlea în făgădău.

— Are omul drept la un pahar! Și-apoi nici n'a băut cu el. Chiaburul, chiaburul i se tot vâra în suflet!

— Parcă ție nu-ți place?... Ce te aprinzi și te născocorești?

— Curat Rozalia, nevastă-sa.

— Liniște, tovarăși! striga delegatul raionului, fără să fie ascultat. Faceți liniște și lăsați oamenii să vorbească.

— Asta așa-i, striga Gherasim. Cine are de spus, să spună când i-o veni rândul. Acum vorbesc eu.

— Dă-i drumul!

— A băut cu Corlea în făgădău. Dac'a băut de ce are așa gură asupra chiaburului?

— Nu cumva iei partea lui Corlea?

— Bun avocat și-a găsit. Ia, uitați-vă la el, că-i roș ca ardeul.

— N'am zis asta, măi! strigă Gherasim. N'am zis. Dar ori una, ori alta. Nu ne trebuie oameni cu fundu'n două luntri! De sămănat a rămas înapoi, pe alții i-a făcut chiaburi...

— S'a dres, mă, s'a dres.

— S'o fi dres, dar dacă mai face pe altcineva? Să aștepti până s'o drege? Eu zic că nu-i bun și gata.

S'au ridicat alții care să-l apere pe Boroș și l-au apărat atât de înverșunat încât un împrăștiat a strigat „ura, trăiască Boroș!” Iar Gherasim vorbea răgușit către cei din jur: „o să vedem la vot! O să vedem la vot”.

Asupra lui Ștefan Rusu au sărit deasemenea cu gura:

— De ce nu s'a grijit de parchet la raion, de ce? striga Maria Crețului. A zăcut în cancelarie iar când să meargă la raion după lemne, l-au trimis pe Toma, uitați-vă la el. Așa președinte nu ne mai trebuie. Să iasă, altul, asta vrem.

— Cu pășunea de vară tot el e vinovat!

— Să spună de ce nu s'a dres drumul de peste deal?

Ștefan Rusu și-a găsit un strașnic apărător în persoana curierului pe care-l cunoaștem. Numele lui e Ion, Ion Vântu.

— Stați să vă spun eu o vorbă. Ați sărit cu toții pe bietul Ștefan Rusu, iar el e om ca pâinea lui Dumnezeu!

— Aha-ha! măgar pe măgar se scarpină!

— Măi, slobozi și flenduroși de gură s'au făcut plopșoreni noștri! De ce n'ați strigat tot așa acum vreo șapte, zece ani, când era primar o vreme Corlea, altă vreme Berindeanu, de ce? Strigați pe Ștefan de lemne. Dar oare el e vinovat că ni s'a dat parchetul prea mic? Eu l-am văzut atunci cât era de amărât. Așa i s'a spus, așa a rămas. Președintele face ce i se spune: dacă i se atârnă un clopot mare-mare de gât, cu el vine, talanga-talanga și arată ce-a căpătat. Știți numai să urlați ca dracii, dar ia să fi fost oricare dintre voi la locul lui, zi-noapte, — zi-noapte peste tot, flămând și ostenit și vai de capul lui! Era singur, măi, că ceilalți dădeau dosurile. Apoi de-aia alegem acuma ca să avem mai mulți, să-și împartă greutatea. Strigați despre pășune și despre drum. Dar eu știu mai bine ca voi: am umblat în primăvară eu și paznicii din casă în casă, am băut o săp-

tămână la fiecare poartă, ca la colindat. Cine-a venit să taie măracinii de pe pășune? O mână de oameni. Ceilalți au hodinit după cuptor. Tot așa și cu drumul. Apoi, ce-ai fi vrut, să se taie măracinii singuri și să se întindă asfalt peste deal? Că și plăcinta trebuie s'o frământă, s'o întinzi pe foc în tigaie și-apoi s'o răstorni în blid și s'o umpli cu brânză! Apoi să întinzi un drum de-aici până la gară! Doar nici președintele nu-i drac, nici fermecat ca porcul din poveste care numai ce sufla dintr'o nară și se făcea un drum bătut de-aici până'n Țarigrad, tot cu pomi pe margine, cu mere de aur și cu păsări care să cânte de să-ți ia auzul! Atâta am avut să spun.

Despe ceilalți n'a zis nimeni nimic contra, buni cu toții. Numai că s'a glumit pe socoteala lui Toader Covrig care tăcea la locul lui, mare și cumplit ca o stâncă.

— Toader îi bun și'n jug dacă l-ai pune.

— Țsta ori pune rânduială, ori sfarmă satul în copite ca un armăsar care topăie într'un car cu oale.

Pe socoteala lui Toma a scăpat cineva o vorbă:

— Bun și socotit ficior, da' oare nu-i prea tânăr?

Vorbele acestea l-au săltat pe Gânju de pe scaun atât de iute, încât cei din jurul lui au crezut că l-a înțepat vreun hâtru cu acul.

— Ce tânăr, măi, care-i acela de sloboade pe gură vorbe nesocotite? Așa ești tu măi, ca cea care a mâncat poprică iute: „a mâncat-o cu slănină și cu pită”. Ah, bună-i, doamne, zicea! Pe urmă când a ieșit afară, la treaba lui, s'a frecat cu fundul gol de pământ, într'atâta-l frigea și ustura!...

Isbucniră râsete răslețe, înmulțindu-se. Chiar și cei dela masa prezidiului mijiră zâmbete.

— Așa ai să pați tu cu mine, măi. Ai crezut că vai, bună vorbă ai scos din tine. Și-acum vreau să-ți arăt cât are să te usture și-are să te frigă... Uite, mai ieri, am stat de vorbă cu feciorul ăsta, cu Toma. L-am întrebat de una de alta, am sfătuit, l-am povățuit că-s bătrân și-am văzut multe. Dar lucrurile astea noi nu prea le-am înțeles eu așa, deodată. Am stat cu Toma și-am fumat o țigară. Uite zice, așa și pe dincolo cu alegerile și parcă mi-a deschis o fereastră în cap... M'am luminat ca ziua când dă dimineața. M'am dus acasă și m'am apucat de babă...

— Ai prins de ea, moșnege? îl întrerupsese cineva, văzându-l atât de pornit.

— Mă, nu-ți bate joc de bătrânețea mea, că al meu copil cine știe unde putrezește... Nu-ți râde de mine și să te ferească Dumnezeu să n'ajungi năcazul meu, să ți se stingă vița...

— Strașnică viță!

— Lăsați moșneagul în pace, măi! Are dreptate!

— Apoi, asta-i, am dreptate și știu ce vorbesc! Eu zic că-i tare bine de dipotat, ficiorul ăsta, Toma. Nu-i fălos, nu ține nasul pe sus, o țigară scoate totdeauna din buzunar... Ficior la rândul lui. Asta am vrut să spun și gata-s!

Pe urmă s'a ridicat la cuvânt delegatul raionului care ceru liniște. A scos niște foi de hârtie și le-a arătat oamenilor: așa și așa trebuie să se voteze. Peste cel care nu-ți place, tragi cu creionul. Tragi cu creionul pentru că nu mai este ștampilă.

— Și de ce nu mai este ștampilă, rogu-mă, a întrebat cineva.

— Pentru că ștampila o puneai acolo și gata, dar nu puteai arăta pe cine anume-ți place să ducă treburile țării! Așa-i sau nu-i așa? Iar domnii puneau pe cine le cădea dinainte și le convenea lor. La votările dinainte nici noi n'am putut face altfel: așa era lumea învățată și mai ales nu găseai oameni prea mulți care să nu trădeze poporul. Așa că au fost numiți de sus. Și-așa s'au făcut unele greșeli. Acuma însă dacă cineva nu-ți place, tragi cu creionul... A crescut înțelegerea

poporului, știe ce-i aceea politică și noi îl chemăm să ia parte la conducerea statului...

— Dar cine nu știe să citească ? Ce face ?

— Așa-i. Acela ce face ?

— Acela ? Uite cum are să voteze : îi știe pe cei propuși, că deaceia ne-am adunat aici, ca să-i cunoaștem. Dacă-i știe, e ușor. Pe lângă secția de votare au să fie niște tovarăși anume, asistenți, care, la cererea alegătorului, îi arată omului unde-i scris cel pe care-l vrea. Asta-i. Și-apoi rânduiala asta nouă, legea asta nouă cu votarea e făcută pentru ani mulți de-acuma înainte, pentru anii în care n'are să mai fie niciun neșitor de carte cât ține țara asta de mare și de lată... Vedeți dumneavoastră, dar, că tocmai asta poate și trebuie să fie o sarcină a sfaturilor populare...

Ședința s'a spart târziu, noaptea... Dintre cei care fuseseră la adunare s'au ales doi tineri, Toma și Valeria. Fata mergea tăcută pe lângă el și când au ajuns în poartă i-a spus :

— Acum dac'ai să ajungi și deputat, tare mi-e că n'o să-ți găsești vreme de Uteme. Căci eu, Toma, aștept... aș fi vrut să fac, am făcut ce-mi sta în puteri, dar dacă nu mă ascultau... Știi, parcă mă doare inima !

— Să nu te gândești la asta, dragă. O să-mi găsesc. Cât de curând... ca să nu te mai doară inima, răsă el, strângând-o ușurel la piept.

22

Încă înainte de alegeri, adunarea generală a colectivităților din „Drumul Socialismului“, hotărî primirea celor zece comuniști în rândurile lor. Organizatorul Melchior își ștergea de bucurie când ochelarii aburiți, când ochii miopi și bătea din palme îndată ce un nou nume era citit de către Grigore Voivod, președintele. Toma stătea pe scaun plin de emoție neînțeleasă și parcă se simțea pășind pe un tărâm nou, necunoscut, dar care avea farmecele lui tot atât de neînțelese. Lângă el stătea, ca din întâmplare, Valeria. Ea fu prima care îl felicită atunci când, din toate părțile, se auziră strigătele colectivităților : „bun, bun, primit fără discuție. Treci mai departe, Grigore“. Il privea pe Toma cu ochii ei albaștri, limpezi, și-i strânse brațul încetitor. Toma se întoarse spre ea și văzându-i fața luminată, surăsă și-și trecu brațul peste umerii ei, dintr-o pornire tinerească.

A doua zi chiar, Toma avu următoarea convorbire cu președintele :

— Aș avea ceva să-ți spun, tovarășe președinte.

— Zi-i, Toma.

— Uite ce-am băgat eu de seamă, încă mai dinainte. De ce face risipă de nutreț ? Tu te-ai uitat vreodată ce risipă fac oile ? Le-ai pus în mijloc o căpiță de paie să mănânce... Că așa am învățat cu toții din vremuri vechi. Oaia să roadă într'una. Nu-i bine. De ce să risipim în halul ăsta ?

Organizatorul Melchior, care se nimerise de față, întrebă :

— Asta mi-ai spus-o demult... atunci, știi tu, când ai venit întâia dată pe aici. Cum crezi că s'ar putea face mai bine ?

— Uite cum. Oaia, ca oricare animal, mănâncă până se satură. Pe urmă, începe să aleagă. Și alege, și alege iar restul calcă în picioare. Când simte foame nu alege, n'ai grijă. Mănâncă sdravăn. Ba îi și ticnește de mâncare. Parcă omul nu-i așa ? Dacă toată ziua te amăgești cu câte-o îmbucătură, nu spui seara că nu-ți trebuie să cizezi ? Ți-ai tăiat adică pofta de mâncare și te miri că slăbești. Așa facem noi cu oile ; toată ziua le amăgim. Au acolo căpița de paie. Uitați-vă : două-trei stau împrejur, rod. Celelalte dorm sau rumegă. Care cum se trezește, vâra botul printre paie. Așa-i ? Mai are ea poftă de mâncare pe urmă ?

Grigore Voivod și organizatorul se uitau cu atenție la Toma.

— E adevărat, urmă Toma, că acum, câtă vreme le mai scoatem pe hotar — oia gâsește mâncare — le mai amăgim cu paie. Adică, spunem noi, le completăm. Nu-i bine. Aleg, pentrucă vin sătule de pe câmp. Strică și prăpădesc o groază de paie. De ce să ne risipim nutrețul? La iarnă au să roadă paiele acestea de n'are să rămână nimic!

— Cum să facem atunci, întrebă președintele.

— Uite cum. Eu zic să scoatem de pe-acum paiele*de-acolo și să le dăm cu porția. Dar nu paie, câte o mână de fân, și nu când vor vrea ele, ci când vom vrea noi. Să le învățăm cu mâncare ordonată.

— Cum dracu? Oia și ordonată! râse președintele.

— Judeci greșit, pentrucă, așa cum am spus, de când ne-am pomenit în felul acesta am făcut. Dar gospodăria colectivă trebuie să facă totul rațional. O să vedem atunci cum are să iasă.

— Ai citit tu astea undeva?

— N'am citit, dar am văzut cum se face la armată cu caii. Mi se pare însă că există o broșură cu creșterea oilor și-ar trebui s'o cumpărăm. Și-apoi avem cap de gândit, nu?

S'a făcut așa. „Să încercăm!“ spuse Toma. Incercarea i-a costat ceva pe colectivști, deși îndeobște se spune că ea nu costă nimic. Oile, învățate să aibă mereu ceva de ros, behăiau ca apucate de draci, parcă s'ar fi făcut împreunatul în curtea gospodăriei iar lănoasele urlă după miei.

— S'a aflat al Bumbului mai deștept! spuneau unii. Au să ne asurzească.

Iar îngrijitorul oilor a aruncat furca deoparte și a intrat mohorît în biroul gospodăriei, unde, dând cu ochii de Toma, i-a strigat:

— Acuma du-te tu și le împacă, fire-ai afurisit! Parcă li s'a făcut de berbec.

— Lasă-le, bade Candin să urle. Au să urle azi, mâine; pe urmă ai să faci ce-i vrea cu ele.

Și într'adevăr oile s'au potolit cu vremea, s'au dat pe brazdă. Și pentru prima dată în Ploșor, oile s'au învățat să mănânce cu porția, așa cum li se dă cailor la cazarmă.

În vremea asta însă, Toma nu avea astâmpăr. Își cerceta mereu carnetul cu pereții îndoiți ca niște urechi, unde-și însemnase el câteva lucruri. Ce trebuie făcut mai întâi și'tâi. Ștersese povestea cu fânul și cu oile. Mai rămăneau însă câteva, unele de-ale colectivului iar altele de alt soi. Și Toma le luă pe rând. Trebuie pomenit însă că în sat se produsese o mișcare într'o zi anumită: se anunță prin Comitetul provizoriu o veste îmbucurătoare. Intrucât pe acele meleaguri nu se întrebuințează toba și toboșarul ci poruncile se strigă din deal, în trei locuri sta-tornicite de ani, strigătul e ascultat cu atenție: „toot omul... săăă'nțeleagăăă!“ Atunci fiecare lăsa lucrul dacă era pe-afară și întorcea urechea spre deal, muierile ieșeau pripite din casă ștergându-și în fugă mâinile de șorț sau trimeteau un copil: „du-te, mă, vezi ce strigă. Mișcă-te, că nu ești țapăn!“ Căinii se repezeau în garduri, lovindu-și cozile de coaste, iar oamenii strigau: „taci, Turcuș, trăznite-ar!“ și dădeau după ei cu bulgări. Strigătorul, un om mic de statură, care primește leafă anumită pentru treaba asta, era numai glas. Avea două mustăți strașnice, cât două vrăbii așezate sub nas, una cu clonțul în gușa celeilalte și cu cozile svărlite avameș în sus. Pe el, chiar dacă nu striga, îl auzea tot satul când vorbea cu nevasta în ogradă: „du-te, Marie dragă și vezi de ce cotcorozește găina aia!“ și toată lumea lua cunoștință că la casa lui Valentin Dârla a apărut încă un ou! Ștefan Rusu îl striga de multe ori, el sau curierul, din ușa cancelariei: hai, Tinul încoace. Iar Tinu auzind, răspundea cu glasul lui fioros: viu îndată. Și satul se pregătea să asculte. Tinu lua porunca scrisă pe hârtie, se urca mai întâi în dâlna de din-

susul bisericii, trecea apoi deasupra casei lui Gânju și în cele din urmă în partea cealaltă a satului, cu ceva mai sus de sediul organizației de partid. Iși trecea palma peste mustața cu vârfurile răsucite țănoș, dregea glasul și-i dădea drumul înfricoșător, răscolind văzduhul... „Strașnic strigător!” se minunau oamenii. De unde dracu' ies astea din el? L-ai putea pune să împrăștie norii!”

Tinu strigase atunci că cine a plătit pentru oi peste contract să meargă și să-și ia banii înapoi. Cine n'a dat să fie sănătos. „Prima. Al doilea” se încorda glasul, sbârnâind peste sat ca duduțul unui avion. A venit la cooperativă petrol, stofă și soodă caustică!” Așa-i spunea el, și alții: caustică, întrucât soda aceea a dracului ardea și strica tot, numai seul îl prefăcea în săpun, mama lui, așa săpun.

Veștile acestea puseră satul în mișcare iar bietul Georgică asudase în ziua aceea, servind, ca într-o zi de coasă când soarele arde ca o grămadă de jar iar iarba roșcată, porcească, fuge de sub coasă. Soda se dădea numai în schimb de grâu, de brânză sau ouă. Celelalte pe bani. Oricine-și poate închipui cât a alergat Georgică dela cântarul pentru grâu la saci, de-acolo la sodă și iar înapoi, la petrol, la stofe. În cele din urmă se întunecă și, răsuflând ușurat, se prăbuși ca un sac pe pat, lățit pe spate ca mort. Grea slujbă!

Într-o zi, în mijlocul unui grup de colectivști, Toma care între timp cercetase planurile provizorii de culturi pentru anul viitor, spuse, țintindu-l pe președinte:

— Eu cred, fraților, că noi n'avem loc potrivit pentru legume. De aceea, iată la ce m'am gândit eu: n'ar fi bine oare să spargem cele șapte hectare de rât care se întind aici, la poalele gospodăriei și să-i tragem acolo o grădină de zarzavat?

— Vai de mine, Toma! strigă brigadierul Fodor, nimerit pe-acolo. Și-așa avem cosală puțin. De unde o să scoți fân pentru câte vite avem?

— M'am gândit eu la asta, fraților... E adevărat, fân ne trebuie, dar se poate face. Iată de pildă cum. Vom sili celelalte locuri de cosală să dea mai mult!.. Punem gunoi la primăvară, sămănăm pe el sămânța de trifoi și alte ierburi, îl îngrijim tot după carte. Am eu ceva și în privința asta.

— La toate găsești răspuns! spuse Grigore, dar trebuie muncă, nu glumă.

— Apoi de ce ne-am adunat aici, ca să stăm degeaba și să ne cadă para mălăiață în gură? O să muncim. Eu m'am socotit în felul acesta: spargem râturile din toamnă, le arăm, și'n primăvară, gunoim.

— Tare-mi pare rău după râțul acesta! spuse Fodor, frecându-și obrazul roșcovan.

— Să nu-ți pară. Vom semăna plante furajere că avem unde. Ingrășăm și locul în felul acesta. Punem sfeclă.

— Totuși, măi. Rătu-i rât!

— Vai de mine, bade Fodore! Stai să vezi pentru ce m'am gândit eu tocmai la asta și nu la altul. De ce n'a avut gospodăria legume? Pentru că n'a avut apă, era departe locul grădinii de apă.

— Asta-i drept. Cum s'o cari cu ciubărele dela pârau?

— Vezi? Ce-o să facem? Colea, mai în sus, zăgăzuim pâraul, pe locul unde-i acuma trestiișul.

— Locul acela-i comunal, spuse Grigore.

— Nu-i nimic. O să ni-l dea nouă că și-așa nu folosește nimic din el. Se face o baltă mare. Punem o roată cu un cal și tragem apa. Apa vine frumos la vale către legumele noastre.

— Hm! se scărpină și președintele după cap, cu singura lui mână. Tu spui aici niște lucruri pe care trebuie să le hotărască adunarea.

— De ce tocmai adunarea?

— Pentrucă n'au să-ți vină la lucru, asta-i... Au să zică așa cum au zis și cu oile: i-a trăsnit la al Bumbului prin cap. Nu te supăra, dar așa au să zică.

— Consiliul de conducere nu poate lua hotărârile astea?

— Poate, măi, Toma, dar iar au să sară că numai după capul lor stăm... E mai cuminte să aprobe ei, și-atunci au să vină, câine-câinește, dar au să vină.

— În cazul acesta eu mai am ceva de spus...

— Anume? Întrebă Dumitru Moldovan, tatăl lui Cristea, care începuse, ca și ceilalți, să-l asculte cu atenție.

— Am vorbit cu tovarășul Melchior în legătură cu atelierele de fierărie și rotărie. Avem și fierar și rotar... Să le facem ateliere. De ce să-l ținem pe Șandor brigadier, când ne-ar fi mai de folos să dea cu ciocanul? Nu lucră el acuma pe bani în sat?

— Asta o spunea și tovarășul Melchior, zise președintele.

— Știu. Am vorbit cu el. Uite, avem remiza asta. O desfacem, mutăm acoperișul pe o parte din grajdul neterminat — asta provizoriu — până vom avea modru de lemne.

— Dar remiza?

— Remiza o s'o acoperim, tot provizoriu, cu trestie...

— Și-acolo-ți trebuie lemne.

— Atâta cât să țină trestia o să facem rost. Nu?

— Ho-ho-hou, măi, Toma! Dar trestia? strigă Fodor.

— Nu este destulă pe râț? În trestiișul comunal? Numai s'o tai și s'o aduci încoace.

— S'o tai, s'o tai! Dar cum te bagi acuma în mlaștina aia? Cine dracu crezi că merge?

— O să tăiem mai întâi de pe margini, unde nu-i apă așa multă. Pe urmă, intrăm mai adânc, dacă dă înghețul.

— Cam greu, Toma!

— Nu-i greu... Am să întreb cine merge cu mine. Dacă n'au să vină alții, organizația de partid va trimite pe comuniști. Și atunci se va tăia și trestia. Pentrucă trestia trebuie tăiată. În loc să fie folosită, i se dădea iarna foc, nu?

Grigore Voivod care știa câta bătaie de cap a avut în alte dăți când era vorbă, de pildă, despre orz nu despre trestie, clătină din cap cu îndoială și zise:

— Bune planuri, Toma, dar adunarea are să strige și să urle ca dracii. Nu știu ce să zic; dar dacă ne aprindem toată trestia asta în cap?...

— O să vedem, tovarășe președinte, o să vedem.

Adunarea a fost atât de agitată încât Toma crezu c'au înnebunit. „Așa! Toată vara ne-ați călărit; acuma dați pe noi și iarna, să nu poată sufla omul de grija colectivului!” Oricât a strigat, a argumentat, a frecat ochelarii, organizatorul Melchior n'a putut să-i convingă că Toma are dreptate. Nici Toader Covrig, oricât a ridicat în aer pumnul lui cât un bostan, n'a reușit, nici ceilalți. Melchior se agita, bătea cu pumnul în masă, se înroșea ca focul. Toma stătea la masa prezidiului frământându-și mâinile mari. „Nu se poate face nimic, nimic. Cum o să-i urnim, doamne-dumnezeule? Cum?” S'a ridicat și Boroș la cuvânt, a făcut apel la comuniști. Până la urmă, cei mai aprinși s'au domolit, Mihai Crețu i-a astupat nevastei gura cu un cot vârat pe tăcute sub coaste și tot el a sărit în picioare, ridicând mâna:

— Eu unul nu sunt contra! Fac.

— Du-te, mă, du-te. N'a da Dumnezeu cel sfânt să crape acolo și să mă scap de tine! i-a strigat nevasta.

S'a ridicat deodată, la acele vorbe, Valeria. Tăcuse tot timpul uitându-se la Toma și citind pe obrazul lui cât de mult suferea. Valeria simțea — simțea de-

mult — în timp ce Toma își ținea cuvântarea că inima ei se umple toată de el, că o încălzește o bucurie, un fel de mândrie mulțumitoare. Auzind vorbele Crețului sări în picioare :

— Și eu sunt pentru ! strigă ea. O să tăiem trestie, o să facem toate, dacă-i nevoie. Păcat de Dumnezeu să ne pierdem vremea când tot ce vom face, numai și numai pentru noi va fi. Fac apel la toți utemiștii să vină după mine. Care n'o veni, să nu-și zică utemist.

Organizatorul Melchior bătu din palme, aprobă cu zâmbet larg și-l bătu pe Toma cu palma pe genunchi :

— Strașnică fată, ce zici ?

Dar Toma nu putea scoate niciun cuvânt. Era foarte înciudat și nervos. Nu mai vedea nici o ieșire. Când pierduse orice speranță, simți o răsuflare fierbinte pe obraz. Melchior îi șoptea la ureche :

— Am fost niște măgari, Toma. Chestiunile astea trebuiau discutate întâi și întâi în organizație. Am s'o convoc uite acum, îndată... Să formăm un grup de șoc ; cineva trebuie să dea exemplu... Auzi ? Exemplu... Asta numai comuniștii o pot face acum.

Toma îl privi pe Melchior cu dragoste și-i zâmbi, răsuflând ușurat.

Discutând în organizația de partid, s'a văzut că făcuseră într'adevăr o mare greșală, începând aceste probleme de-a una cu adunarea. „Mare greșală, spunea Toader Covrig. Noi am fi pus asta la vot, grupul de șoc, cum zice tovarășul Melchior, și-am fi pornit. S'ar fi rușinat pe urmă, ar fi văzut că noi facem zile muncă și ei ba. Lua-i-ar dracul, măcar așa să-și dea seama de realitate !”

Se hotărî în organizație înființarea acelui grup. Toma, Toader Covrig, Boroș, Mihai Crețu, Toader Sfârla. Plus utemiștii în frunte cu Valeria. Ceilalți, urmau să care gunoi pe câmp. Grigorie Voivod trebuia să plece la S. M. T. să ceară un tractor sdravăn cu antetruptie și discuitoare pentru ca țelina să fie mărunțită bine de tot. O echipă formată din Carol Forai, Dumitru Moldovan, care se pricepea la lemnărie, Pișta Căldărar, Șandor fierarul și alții, urmau să desfacă remiza, să aducă arină pentru tencuit, să clădească vatra de foc unde trebuia să umble foiul, și să acopere cu țiglă atelierul de fierărie și rotărie.

A doua zi, echipa de tăiat trestie porni la lucru cu două care după ei. Locul unde era acum trestiașul fusese pe vremea grofului iaz. Il năpădisese însă trestia și plantele mari de apă. Acolo, cu timpul, apele zăpezilor umflând pârâul și ieșind peste maluri, făcură un fel de mlaștină cu smârcuri scorburoase și rău mirositoare, cu țânțari și broaște urâte. Trebuia să umbli cu băgare de seamă ca să nu te scufunzi. Colectiviștii se încălțară cu cisme — cei care aveau — aduseră scânduri lungi și late și se apucară de tăiat.

Valeria spuse însă, ferindu-se de apă :

— Măi oameni, n'ar fi bine să punem snopi de trestie sub picioare ? Păcat de scânduri...

Făcură așa. Cât ținură marginile, apa mustea ușurel prin mușchiu, dar pământul țicea. Din ce în ce mai încolo, devenea mai moale și mai primejdios. Spre centru, către pârâu, era numai smârc cu papură, fără trestie, în care din loc în loc sclipeau ochiuri de apă.

— Vezi, Boroș, ce-ar trebui făcut aici la vară ? zise Toma. Aici trebuie să-pate șanțuri de scurgere și curățit locul întreg, să spargem focarele de țânțari. Au fost cazuri de friguri în sat ?

— Au fost destule. O mătușă de-a mea dintr'asta a murit.

— Vezi ? Tot de aici se întinde și călbeaza la oi.

— Nu mai spune !

— Da, da. Călbeaza trăește într'un melc anumit, o vreme, căruia tare-i

plac locuri de-astea, cu umezeală. Pe urmă face ouă, ori pui, dracu' ştie, care primăvara pornesc la plimbare. Se aşează pe iarbă şi se opresc tocmai în ficatul oii şi-al vitelor. Şi unde mai pui că vitele noastre tocmai primăvara pasc pe râuri.

— Dac'aici se face iarbă mai repede!

— Asta-i! Vezi ce va trebui să oprim cu străşnicie? Păscutul de primăvară pe râuri. De ce Uilăcanii care n'au râuri, nu se plâng niciodată de călbează?

— Măi, tu poate ai dreptate şi'ntr'asta!

— Nu poate, ci sigur!

— Ai citit-o şi-asta undeva?

— Vezi bine c'am citit-o!

Boroş se opri din tăiat, cumpănindu-se pe snopul de trestie aşezat sub picioare prin care mustea apa şi spuse, privind întinderea de smârc:

— Apoi dacă secăm aici, unde ai de gând să faci iaz?

— Asta-i, Boroş... La asta mă gândesc într'una... Până la urmă o să-l facem pe râul lui Corlea.

— Cum să-i iei râul, măi! Pornim la deschiaburire?

— Nu, de ce te gândeşti la asta? Ii dăm lot într'altă parte. Comasăm. Tu ai râ, eu am, Covrig are, Forai are... Il dăm lui şi am terminat povestea.

— Adică iar pagubă în fânul colectivului.

— N'avem ce face, Boroş... Una fără alta nu se poate. O să semănăm furaje mai multe, raţional. Dar când locul acesta va fi secăt, arăt, semănat, cu legume, îţi dai tu seama ce recolte vom avea aici? Dumnezeu! nişte morcovi cât-piciorul! Pământul ăsta e numai turbă...

— Adică ce-i aia?

— Un fel de cărbune care ia naştere prin putrezirea sub apă a plantelor. Cărbunele ăsta e unul din cele mai bune îngrăşăminte. Şi-aşa, la primăvară o să scoatem turbă de-aici şi-o să ducem la grădina de zarzavat.

— În capul tău, Toma, toate se fac uşor... Zău. Aşa judecam şi eu acum zece ani, ca tine. Dar n'ai văzut ce-a fost ieri?

— Am văzut, frate. Până la primăvară însă, noi, comuniştii, nu va trebui să stăm cu mâna'n gură. Avem o iarnă întreagă la dispoziţie. S'o folosim.

Seara, colectiviştii aveau tăiate două care bune de trestie. Porniră spre gospodărie murdari şi stropiţi de noroi, rebegiţi de frig la picioare. Pe drum, Toma începu un cântec, un marş cunoscut şi toţi se luară după el. Valeria păşea alături de Toma, vânăta la obraz de frig şi cânta din răsputeri. În urma lor, uruia surd glasul de bas, adânc ca o bulboacă, al lui Covrig. Acesta, plin de noroi până peste cismele uriaşe avusese cel mai mult de suferit. Oricâţi snopi de trestie aşeza, pământul se lăsa în jos sub greutatea celor o sută treizeci de chilograme cu câte se lăuda Toader. Şi cu toate acestea nu găseai pe trupul lui mare nici o urmă de grăsime în care să-ţi intre degetul. Totul era clădit parcă din cărămizi bine ştrânse între ele şi din pietre rotunde puse cap la cap şi coastă la coastă.

Ajunşi la gospodărie, Toma fu chemat de Melchior să-i spună câteva lucruri, iar Valeria rămase afară să-l aştepte, ştiind bine că va merge cu el până acasă. În vremea asta trecu Cristea pe lângă dânsa. O văzu dărdâind de frig şi-i puse haina lui pe umeri, zicându-i:

— Hai către casă, Valerie, că merg şi eu.

Valeria nu ştia ce să facă, să-l aştepte pe Toma sau nu. Nu răspunse. Stătu puţin, cercetând casa uriaşă a fostului grof, pe urmă a fostului moşier Corlea Nicodim şi-acum trecută pe veci celor dintr'a cui sudoare se ridicase.

— Vii, Valerie? o întrebă Cristea. Hai, că eşti moartă de frig.

Porniră. Pe drum, Valeria era muncită de gânduri. De bună seamă Toma

ar fi vrut să vină cu ea sau l-ar fi chemat dânsa, așa, cum l-ar fi chemat pe oricare altul. Valeria nu putea, ca fată, să facă mai mult, nu putea să se dea de gol față de alții. Mai ales că Cristea, care mereu se ține de capul ei, ca și de-a altora — parcă nu văzuse cum se dădea mai zilele trecute pe lângă Rafila lui Corlea, care-l iubește într'ascuns? — era foarte bănuitor. Era destul să prindă ceva și-apoi mai scapă-te de gura și de bârfelile șoptite ale fetelor și-ale flăcăilor, ale fetelor mai ales....

Un timp, cât treceau pe lângă casele așezate aproape de gospodărie, nici Cristea nu spuse nimic. Pe urmă, îi căută mâna și i-o strânse:

— Ai înghețat acolo. Cine dracu te-a pus să mergi?

— Și locul tău era acolo, Cristea...

— Eu nus-prost să-mi bag boală'n oase pentru vorbele înflorite ale lui Toma. Nu putea aștepta înghețul?

— Deștept ești! Și celelalte lucrări să le faci pe ger?

— Cine-a spus? Să fi stat remiza descoperită sau s'o fi acoperit-o cu paie.

— Paiele trebuie de nutreț. Bine s'a gândit Toma.

— Apoi văd eu că oricum s'ar gândi Toma, tu tot bine ai să spui că gândește, spuse Cristea cu amărăciune.

— Asta n'o cred! Acuma însă avea dreptate.

— De când a venit are într'una dreptate. De-aia nu se mai poate apropia nimeni de tine.

— Ahaaa! asta-i buba! râse Valeria. Cine anume nu se poate apropia. Nu cumva tu?

— Și eu...

— Ți-am spus de atâtea ori, Cristea. Ce să-ți fac dacă nu vrei să înțelegi.

— Înțeleg, înțeleg.

— Cine te poate crede pe tine? Toată lumea te ține și te judecă de ușuratic. Ești flăcău frumos, voinic, și iute prostești fetele de cap. Pe urmă îți bați joc de ele. Eu ți-am spus de prima dată că nu-ți merge cu mine. Ți spun și-acuma: să mă lași în pace că-i degeaba. Sunt fete destule în sat și ție toate-ți plac. Alege una și gata.

— Plac pe dracu'!... mârâ! Cristea. Am ales eu și aceea singură-mi place.

— Care? Rafila? râse Valeria.

— Zici și tu!... Parcă n'ai ști cine-mi place.

Valeria auzise de multe ori pe Cristea spunându-i c'o iubește. Numai că ea n'avea ce-i face. Dacă nu era pe placul ei, nu putea nimeni să i-l vâre în inimă cu deasila, cu atât mai mult el singur. Spuse dar:

— Nici tu singur nu crezi ce vorbești, așa că vezi-ți de treaba ta, Cristea, de câte ori să-ți spun?

Cristea tăcu. Tăcu până ajunseră la răscruce. Ca să ajungă amândoi acasă, unul trebuia să apuce pe-o uliță, celălalt pe alta. Valeria își luă haina de pe umeri și i-o întinse:

— Mulțam.

— Las-o că vin cu tine.

— Nu. Singură mă duc mai repede.

Îi puse haina pe braț și-l lăsă în drum. Cristea clătină din cap și scrâșni cu amărăciune. Uite cum a prostit-o de cap sfătosul acesta care se ține mai deștept decât toată lumea.

În vremea asta, Toma stătea ca pe spini, înaintea organizatorului care, nici una, nici alta, voise să stea de vorbă cu el, să-l cunoască mai bine și să-l cheme la un pahar de rachiu în casa lui Mihai Crețu. Lângă un păhărel nevinovat se pot discuta de toate. Toma, tăiat de frig cum era, n'ar fi refuzat. Ieși pe ușă s'o cheme

și pe Valeria — n'o găsi. Reveni în birou întunecat, îl însoți pe Melchior acasă și sfătuiră îndelung, despre câte în lună și'n soare, dar mai ales despre colectiv. Toma bău în seara aceea patru păhărele de rachiu. Și de frig, și de amărăciune. Socotise el că fata ar fi vrut să meargă împreună spre casă.

23

Lumea spune că sunt locuri frumoase și locuri urâte, adică unele frumoase și altele nu, plictisitoare și vai de capul lor. Cică-i frumos la munte, la mare, în cutare și cutare loc. Oamenii noștri însă, vecuitori de veacuri pe vatra lor, țărării noștri spun că acolo-i frumos unde ai ce-ți trebuie... judecata asta are tâlcul ei, așa că oricine cred că-l poate deslega dacă a știut cât de cât ce înseamnă a nu avea ce-ți trebuie. Dar tot țăranul mai are o vorbă: cică nimic nu ți-e mai drag ca locurile de baștină! De unde-a ieșit asta, socotim că numai veacurile pot să dea glas. Ele au sădit dorul în inima omului și dragostea de locurile unde zac moșii și strămoșii, unde ai văzut lumina soarelui și te-ai ridicat întâiași dată copăcel, clătînându-te pe picioarele tremurătoare, cu mânuțele întinse rășchirat înainte și privind cu uimire în jur!... Așa că nu-i om pe lumea asta căruia, oricât de bine să-i fie în altă parte, să nu i se întoarcă gândul către satul lui, către orășelul lui, către cuibul cel dintâi... Așa-ți vine dinainte, cum îți răsare câteodată, din cine știe ce cotlon al inimii, prima dragoste petrecută în îndepărtatii ani ai tinereții. (Căci oricât ai fi de tânăr, acea clipă, odată ce-ai trecut-o, tot depărtată îți pare). Din pricina asta, fiecare ține la locurile lui de baștină și le socotește frumoase, nu mai frumoase ca altele, dar cu frumusețile lor, neîntâlnite aiurea... Așa și cei de pe meleagurile unde-i așezat Plopșorul. Ce-i mai frumos ca atunci când — toamna nimerindu-se secetoasă și lungă — răsare luna dintre brazii bisericii, uitându-se de după turlă ca un copil care se joacă de-a cu-cu, iată-mă-s! Atunci e liniște în sat. Hăpăiesc ici-colo câini și n'o tulbură, de pe uliță răsbate un cântec de flăcău pornit la șezătoare și n'o tulbură, un cocoș dă glas, întârziat sau speriat din somn și n'o tulbură... Căci liniștea de toamnă e ca o apă în care chiar dacă plescăi cu o piatră, se vălurește câinel, din ce în ce mai câinel, până se întinde la loc molcomă și netedă...

Atunci, în serile lungi de toamnă, se adună muierile și fetele la șezătoare. Cânepa e demult melițată bine, bătută de sulul răzimat pe streășina șurii, fuioarele trase prin racilă și piepteni, scuturate de colb și împletite cunună. Câlții, vârați în sac, așteaptă rândul lor, colo'n postul nemăsurat al paștelui. Acum fuioarele-s la loc de cinste, ele și lâna, dacă n'ai avut vreme s'o torci... Fuioare sunt multe în anul acesta, mai multe ca'n oricare altul. Necăjiții cei mulți ai Plopșorului, care abia aveau pe ce își semăna cucuruz pentru gurile cele îndrăcite ale plozilor, au ajuns la cănepa lor. Au strigat unii dintre ei împotriva colectivului, dar pe lângă câte au adus din colectiv, au adus pe-o zi muncă și câte-o mânășă sănătoasă de cănepă, lungă în tulpină și subțire-subțire. Mândră cănepă avusese colectivul. Din pricina asta erau mai multe șezători acum, mai ales că Georgică nu mai ridica din umeri când întrebai de petrol!

Intr'o asemenea seară cu lună se duse și Cristea la șezătoare. Erau acolo fete multe, muieri gureșe care povestesc câte'n lună și'n soare, atâtea cât o mie de bărbați strânși la sfat n'ar putea spune un an întreg, chiar dacă ar face spume la gură! Asta-i toată puterea muierii, zic bărbații care s'au fericit cu așa ceva la cununie, cu o nevastă numai limbă, adică. Altfel cum l-ar putea răpune pe bărbat când se iscă vreo neînțelegere? El e mai mutos, mai prostălău; iute sare cu pumnul lui ciolănos și greu. Biata femeie n'are puterea asta, ci dă, și dă, și iară dă din gurița ei, parc'ar primi o leafă anumită pentru asta, până-l vede că-și

îndeasă pălăria pe cap și se duce. Atunci dumneaei surăde fericită, acoperindu-și gura cu colțul năframei și își întoarce victorioasă încoace și încolo ochii lucitori. Iși dă seama că-i biruitoare!

La șezătoare era deci lume multă și amestecată. Erau colectiviste și necolectiviste, neamuri și străini, mame cu fetele și fete singure venite cu prietenele. În fiecare seară tot alta aducea petrol în lampa gazdei. Pe plita sobei se prăjea sămânța de bostan și de floarea soarelui, iar în cuptor se înegrea prinzând coajă cuprins de dogoare, un dovleac roșcovan. Erau acolo și fetele lui Corlea Dumitru, chiaburul, pentrucă în satul nostru încă nu s'a ajuns să nu poată răbda muierile, chiar dacă erau colectiviste (ce vrei, încă nici un an nu împlinise colectivul), sămânța de chiabur pe lângă ele. A încercat odată Carol Forai să le scoată din mijlocul femeilor, dar n'a reușit. Au sărit muierile cu gura și cât era el de agitator n'a putut să țină piept. Gazda mai ales, o leacă rubedenie cu Corlea, era să-i dea cu furca în cap. S'a lăsat deci păgubaș, bietul Carol, decât să-și aprindă paie'n cap.

Fetele, cea mai mare, Susana, era logodită cu feciorul lui Berindeanu, alt chiabur al Plopșorului și abia aștepta cășlegile; cea mai mică, Rafila, o fată subțirică, nălătuță, cu ochii mari, negri, și cu un păr deosebit de bogat, tot negru, cu obrazul poate din cauza asta, răsărind alb-alb și rotund, trecea drept fată frumoasă. Semăna în partea maică-si care la vremea ei uimise satul când a adus-o tocmai de pe valea Mureșului, Corlea cel bătrân de noră, soață pentru Dumitru cel gângav. Precum era de aprigă cealaltă, pe atâta de blânduță se arăta Rafila... Nu puneă preț pe haine frumoase și nici măreață nu se ținea. Din pricina asta unii flăcăi dădeau târcoale casei lui Corlea. Printre ei se număra, dela o vreme, adică din vară, și Cristea... O poveste anumită a fost la mijloc.

Intr'o seară cu lună, Cristea venea de pe hotar și o întâlnește pe Rafila printre cucuruzi... Fata se ducea cu mâncare la niște secerători veniți tocmai din Maramureș. Cărarea era strâmtă, de un om, așa că Rafila, sfioasă de felul ei, îi făcu loc să treacă, plecându-și privirea în pământ. Cumpenea cu mâna două coșări grele cu mâncare.

— Hai, treci badiță...

— Treci tu. Unde mergi? Cu mâncare?

— Cu mâncare....

— Și nu ți-e urît?

Rafila ridică din umeri, îndreptându-și ochii spre el. Ochii aceștia mari în care lucea ceva plin de farmec, îl vrăjiră pe Cristea; nu era el feciorul să reziste înaintea a doi ochi.

— Să viu cu tine?

— Dacă vrei, hai. E urîcios până acolo, răspunse fata cu bucurie în glas. Cristea nu așteptă mult, îi luă din mână o coșarcă și pași înapoia ei. Cum mergeau așa pe cărare, când printre cucuruzi, când printre clăi de grâu, când printre oveze negrii, Cristea urmărea cu ochi scăpărători cozile negre, șerpuiind până la brâu și mersul legănat, ușurel al fetei. Rochia lungă se vâlura încetișor în tactul pașilor.

— Imi pare bine că vii și-mi ajuți, spuse fata deodată, atât de fără veste încât Cristea care nu-și lua ochii dela trupul ei subțirel la mijloc, tresări ca prins asupra unui lucru oprit. Chiar mă gândeam, poate găsesc pe cineva cu acelaș drum.

— Eu nu aveam acelaș drum.

— Nu aveai, dar te-ai întors și-mi pare bine.

— De ce-ți pare bine? Pentrucă m'am întors sau pentrucă am fost eu acela? spuse Cristea, simțindu-și răsuflarea fierbinte.

— Și pentru una și pentru alta ! zise fata parcă anume ca să fie pe placul lui Cristea.

Când să se apropie de secerători, Rafila îi grăi șoptit :

— Tu stai aici, Cristea, auzi ? Și mă aștepți... Să nu știe tata că ai venit cu mine.

— Tată-tu-i aici ?

— Aici. Așteaptă-mă, auzi ? spuse ea rugător.

Fără să spună nimic, Cristea îi întinse coșarca și se așeză pe iarbă. Fata porni repede la drum și se întoarse tot așa de repede.

— I-am spus tatii că am treabă acasă, spuse ea suflând iute. N'am vrut să aștepți prea mult. Hai ! — și-l luă de mână.

Mâna ei era umedă. Văzând că și-o ține mereu pe-a lui, Cristea i-o luă mai întâi cu două degete ; pe urmă, dacă ea nu și-o trase, o luă de tot în palma lui. Călcău pe un drum de câmp și puteau merge alături. Fata nu zicea nimic, dar mâna și-o lăsa moale, moale ; mișca din când în când degetele.

De câte ori simțea că-l ating degetele ei, pe Cristea îl furnica ceva fugărindu-se de sus în jos pe dunga spinării... Și nu știa de ce inima îi bătea răsunător în piept.

Ajunși între cucuruzi, Rafila trecu din nou înaintea și din nou se mișcă amețitor cozile negre pe spate. Cristea nu mai putea să rabde.

— Rafila, zise el, stai, oprește să-mi aprind țigara.

— Aprinde, spuse fata, oprindu-se.

Atunci ochii ei cătară iar spre Cristea, lucind în lumina chibritului.

— De ce te uiți așa, Rafila...

— Mă uit.

— Ți pare bine că m'ai întâlnit ?

Rafila nu răspunse îndată ci plecă ochii în pământ. Și cum Cristea se apropiase de dânsa, căzu deodată cu fața pe umărul lui, suspinând încetișor :

— Nu te uiți tu la una ca mine, bădiță...

De data asta Cristea simți că la mijloc nu-i nici joacă, nici prietenie. Nu era el tocmai atât de prost. Pe umărul acela mai hodiniseră destul obraji. Ei, dar Rafila era fată frumoasă, rar fete ca ea ; să deschizi gura și să muști ca dintr'un măr.

— Și de ce să nu mă uit ? spuse el ușurat parcă de-o greutate.

— Tata... vezi... chiabur... Și eu, vezi...

Nu mai trebuia să spună nimic. Pe dinaintea ochilor lui Cristea fugeau acum ca niște vedenii toate întâlnirile cu Rafila... cum totdeauna roșea și-și pleca ochii în pământ Rafila... cât a fost de bucuroasă când a jucat-o mai an la o cumetrie, cum s'a întunecat la chip atunci când l-a întrebat, așa, într'o doară :

— Și tu intri la colectiv, Cristea ?...

Pe cărarea aceea dintre cucuruzi, Cristea, înfierbântat ca totdeauna înaintea unei fete, a sărutat-o apăsător și-a simțit cum se lipește tremurând de dânsul.

Pe urmă, a trecut vreme. Din când în când Cristea o căuta parcă din întâmplare. El însă nu se oprea niciodată la una... și se pare, nici el nu știa bine, că-i plăcea de mai multe odată. O strângea pe Rafila cu plăcere în brațe, tot cu plăcere strângea și pe altele, cu aceeași plăcere ar fi strâns-o pe Valeria dacă ea nu l-ar fi oprit din prima clipă. Tocmai lucrul acesta îl îndârjea pe Cristea și-l înfuria. Iar de când venise Toma și vedea cum îl mănâncă Valeria din ochi, Cristea simți împotriva lui un fel de mânie amestecată cu gelozie. Ultima discuție cu Valeria îl mâniase peste măsură. Și (pentru că așa era felul lui Cristea) dacă într'o parte nu reușea, își căuta alinarea în alta. De altfel, din ce în ce mai des alinarea asta o găsea la Rafila, singura care se uita către el cu dor și cu dragoste... fără să se ascundă. Cristea se simțea astfel mângâiat.

În seara aceea, la șezătoare, se așază lângă Rafila, îi făcu bărdiuță din fuior și se bucură nespuse de râsul cristalin al fetei când ghemotocul ușurel de fuior, îndată ce luă foc, se avântă spre tavan și căzu apoi sfâșiat spre pământ.

— Mare meșter ești tu, Cristea !... spuse Rafila cu încântare.

Susana, soră-sa, îi privea numai cu un ochiu, rotindu-l ca o gaie — ea era departe de frumusețea Rafilei — și clătina încetișor din cap. În mintea Susanei nu putea intra ceva strein de avere și de neam ales ; iar Dumitru Moldovan fusese în tinerețea lui mulți ani slugă la bunicul ei, Corlea cel bătrân. Așa dar, când se jucară de-a ghicitul, ea nici nu voi s'audă de asta. Rafila însă ghicea totdeauna când Cristea îi punea palmele pe ochi. Jocul era așa : stătea fata întoarsă cu spatele. Feciorii puneau palmele pe ochii ei. Ea trebuia să spună un nume ; flăcăul numit avea dreptul la o sărutare. Pe urmă treceau fetele la rând și ghiceau flăcăii... Mă rog, tinerește. Fetele se trăgeau uneori — mai ales că se întâmpla să ajungă prin șezători și Ciurilă cel leneș și urît, sau câte-un moșneag ca Gânju venit să joace cărți cu stăpânul casei — se sbăteau deci fetele, nu se lăsau sărutate, și — atunci, ține-te ! Tăbărau flăcăii și-o țineau strâns. Vrând-nevrând, trebuia să se lase sărutată.

Susana băgase de seamă că Rafila se sbate când era vorba de alții ; când venea însă Cristea la rând, se lăsa moale dintr'odată și se pupau în toată legea. Așa se întâmplă și în seara aceea. Ba se mai întâmplă că flăcăul, Cristea, își puse capul în poala ei și ea-l răbdă. Când Rafila crezu că n'o vede nimeni, își trecu degetele prin părul lui și-i mângâie fața. În drum spre casă, Susana îi spuse Rafilei răstit :

— Tu, ce te lipești așa de Cristea, ca musca de miere ? Bagă de seamă !

— Dar tu ce treabă ai ?

— Am să te spun tatii.

— Spune-mă și gata. Ce, eu te-am spus când a venit Gavriluț la tine asvară și-ai dormit toată noaptea în fân ?

— Eu mă mărit cu Gavriluț.

— Eu am să mă mărit cu Cristea ! hotări Rafila cu îndârjire.

Susana spuse toate și încă multe altele lui Corlea. Cât ce auzi, Corlea se aprinse la obraz și-o chemă pe Rafila.

— Drept-ii ce-am aflat ?

— Ce-ai aflat, tată ?

— Că te'ntinzi cu-al lui Moldovan...

Fata plecă ochii în pământ, fără să răspundă.

— Adică-i drept — spuse Corlea sugrumat de furie, din care pricină, pe cât era de gângav, vorba îi ieșea mai ruptă din grumaz. Ii drept, ha ? Apoi să nu te știu că se țin slugoiiăștia de tine că te omor în bătaie, auzitu-m'ai ? Te omor !

Rafila ieși din casă fără cuvânt și-și făcu de lucru pe la grajd. Așezată acolo, pe ieslea vitelor, plânse încet, ștergându-și mereu ochii plini de lacrimă... Dacă ea ar ști că Cristea are s'o ia de nevastă, dacă ar ști treaba asta, n'ar zice nimic... Ar pleca din casa lui taică-său și goală. S'ar duce după Cristea până la capătul pământului. Ei nu-i trebuie avere ; s'o mănânce Susana cu Gavriluț al ei...

— Că și tata... știu eu cum a strâns-o, arde-ar să ardă. Iar dacă n'o vrea Cristea, dacă n'o să vrea, apoi știu eu ce-am să fac, știu și gata...

În jurul ei vacile rumegau tihnit, clătînându-și încetișor coarnele mari. Un vițel se uita la ea cu ochi umezi, parcă înțelegători.

(Continuare în numărul viitor)

O NOAPTE GREA

Ulița era întunecată și păcloasă. Maria încerca să găsească potecața bătorită pe care mersese pe scară, cam pe sub ulucile din dreapta, și piciorul încălțat în bocanc nu se lovea decât de pietre sau nimerea în băltoace cu pojghiță subțire care plesnea, și din fundul căroră țâșneau noroi și apă înghețată, până peste genunchii ei. Ultima ploaie, din Noembrie, stricase șoseaua. În fiecare primăvară oamenii ieșeau la muncă voluntară s'o repare și în fiecare toamnă apele de munte o săpau, o scrijileau, parcă o arau cu plugul, o semănau cu pietre colțuroase, rupte din toate stâncile care se ridicau ca un perete negru pe cerul negru al nopții aceasteia. Colo, în fund, la capătul drumului, umbra muntelui, ca de fier vechi, uriașă, masivă, trimitea frig și tăcere. Maria încerca să-și aducă aminte cum arăta în vară când venise ea în sat, cât îi era verdele de adânc și de tufos, cum păreau de albe în soare culmile lui de piatră cenușie, cât era de auriu și roșu și felurit în toamnă, gigantul negru și amenințător de acum. Nu izbutea, pentru că nu-și putea chinui mintea să se oprească asupra multelor chipuri ale muntelui. Noaptea asta era prea plină de griji, de încordare, de răspundere. Schimbă trusa dintr'o mână în cealaltă. Mâna îngheță pe mâner. Felinarul din dreptul răscrucii lumina aburit în aerul umed, dar Maria trebui s'o ia la dreapta, pe ulița care ducea la fântâna din deal, la casa lui Ilie Lobodă. Când să cotească, lunecă, se propti în călcăe, dădu să cadă pe spate, se răsuci toată, trudindu-se să nu se prăvălească, și izbuti să se oprească cu umărul în gardul cooperativei. Puteau să se spargă fiolele! Asta ar fi fost îngrozitor! Chiar azi, pe seară, le primise de la Raion, de la secția sanitară, după ce telefonase cu disperare că în sat s'a declarat un caz de anghină difterică. Se speriască atât de tare la gândul că se puteau sparge fiolele, se opintise cu atâta efort ca să nu cadă, ca să nu izbească trusa de pământ, încât simți, cu tot frigul, că fruntea sub basma i s'a îmbrobonat de sudoare. Scoase batista s'o ștergă, și mâna, în buzunar, dădu peste scrisoarea lui Emil. O pusese acolo în grabă, după ce o citise la dispensar, înainte de a pleca. Ar fi fost mult mai bine să nu vină scrisoarea asta azi, ar fi fost mai bine să nu fi venit niciodată, să nu mai fi fost scrisă. Parcă singura grijă a lui Emil ar fi să-i facă și mai grele greutatețile, să-i arate că depărtarea dintre ei era imensă, să-i dovedească precis, că ar putea rămâne aci nu doi ani, ci poate toată tinerețea, toată viața. N'avea să-i răspundă, nu, de data asta n'avea să-i mai răspundă, nici măcar ca să-i spună că n'are dreptate. La ce folosiseră certurile lor de altădată, la ce folosiseră lungile discuții de pe poziții opuse? Emil se încăpățânase să cârtească și ea venise aci. Era greu? Câteodată era greu. Astăseară, de pildă, era foarte greu. Trimisese oficiantul sanitar în Cârțița, cu medicamente și instrucții, pentru că copiii din Cârțița veneau la școală aici și stătuseră în aceeași clasă cu Costel, și acum orbecăia singură prin

bolovani, peste bălți, cu vântul în piept. Trebuia să-i mai facă lui Costel o injecție în noaptea asta. Trebuia să dea pe toată ulița gargară și picături, să prevină pe cât se putea epidemia. Trebuia să alerge acum din casă în casă. Atât era clar. Ce să cârtești ? Că nu e lumină electrică ? Că nu e drumul asfaltat ? Că a venit iarna ? Într-o zi are să fie electrică și drumul asfaltat. Să te gândești, ca Emil, că ar fi mai bine să fie altul în locul tău și tu acasă, la București, să lucrezi într'un spital mare, bine utilat, unde nu porți tu răspunderea întreagă la nimic, ci o împarți cu alții sau, dacă ești leneș o lași asupra altora, și să stai seara cu picioarele în papuci, lângă calorifer, sau să te duci la teatru ? Dar de ce să fie aici altul și nu ea ? Acelui altul i-ar fi ușor, i-ar plăcea ? „Ai darul să vânezi jertfa ! Te complaci în ea ? De ce nu te zbați puțin ?” Vânează jertfa ? Jertfa ! Asta sună puțin a discurs electoral burghez. De ce jertfă ? Gheorghe din vale nu se jertfește când urcă noaptea la deal, la cooperativă, și eu să mă jertfesc ! M'am născut pentru o viață comodă ! Prostii ! Uite lumină la geamurile lui Ilie Lobodă. La două odăi. Asta înseamnă că mă ascultă, nu stau toți clae peste grămadă în odaie cu Costel. Trebuie să fi făcut foc în odaia din spre drum.

Dulăii lui Ilie se reped la poartă și latră, îndârjiți pe frig, pe burniță, pe străinul care, cu sgomotul bocancilor lui care calcă apăsător, îi scoate de sub prispa unde s'au ghemuit unul în altul, și îi chiamă la datorie, la datoria lor aspră de câini. Prin dosul ferestrelor luminate trec câteva umbre, se încrucișează, aleargă și întârzie să deschidă ușa casei, să potolească zăvozii. Maria se grăbește, trece printre câini, unul mare, cenușiu ca noaptea, îi pune labele în piept, îi latră gros în obraz, mai s'o doboare. Ceilalți se reped la glesne. Toți sunt răgușiți de frig și uzi. Ușa casei se deschide. Ilie strigă din prag, aspru și rar, fără grabă, face un pas spre trepte, dar nu le coboară, mai strigă odată și se apleacă de parcă ar culege o piatră de jos. Dulăii fug, scâncesc fără să fie loviți și se ascund sub prispă. Când Maria suie treptele, o mârâie dușmănos, mai fac câte un salt pe scară și iar se ghemuie sub ceardac.

În sală e zăduf. Pe laviță, lângă perete, stau Tinca, fata cea mare a lui Ilie și o babă groasă și puțin sașie. Maria n'o cunoaște, n'a văzut-o niciodată, nici la dispensar, nici la U.F.D.R., nici pe uliță măcar. Săftica, nevasta lui Ilie, se învârtește în jurul vetrii cu plită de fier, roșie de atât foc, și mută două oale mereu una în locul alteia. Și-a tras peste gură, în semn de suferință, basmauă cu care este legată la cap și oftează des, adânc. Ilie stă țanțoș, cu burta înainte, cu căciula pe ceafă și aici în casă, încrunțat și închis. De când în sat, țăranii au început să vorbească mai hotărât despre colectivizare, de un an, și nu-i mai vin lui la lucru cu ziua sau cu sezonul, s'a supărat pe viață de tot și s'a făcut parcă și mai ursuz. Prietenos n'a fost el nicicând, pogoanele de pădure și cele de arat, mai puține, că e sărac pământul aici aproape de munți, i-au stat în spinare parcă totdeauna și l-au silit să ție burta și pieptul înainte, gâtul țeapăn și căciula pe ceafă. S'a uitat totdeauna la om de parcă i-ar fi spus : „Care ești tu, mă ?”

— E aer închis aici, spune Maria, și scoate haina de pe ea ; începe să-și pregătească siringa, fiola, alcoolul.

— Dacă aerisești, răcești, răspunde Ilie scurt.

— Doarme ? întreabă Maria.

— Ce să doarmă ? se vaită Săftica sub basma. Ce să doarmă, că arde ca focul, ca focul, m'auzi ? Care pârlit, dar'ar boala în el, l-a umplut și pe-al meu, că doar din el singur n'a eșit așa microb ! Il hrănesc, doamnă doctor, îl hrănesc, să nu simtă că în casă nu mai e. Că uite, dela pădure nu mai ai ce să vinzi, porumb ce să vinzi ? că-ți ia. De colo nu, de colo nu, ce să le mai dai la copii să ducă la gură ? Aia e ! — și Săftica oftează adânc și mută iar oalele din loc.

Ilie scoate pieptul înainte, se uită urât la femeia lui și rostește apăsător :

— Tăcerea e de aur !

Baba sașie de pe laviță mișcă repede ochii dela unul la altul și-i oprește pe trusa deschisă a Mariei, cu atâta curiozitate, de parcă s'ar aștepta să iasă din ea un porumbel, ca din măneca scamatorului dela bălci. In odaie miroase felurit a haine ude, a tocană, a trupuri prea încinse.

— Eu totuși vă rog să deschideți puțin ușa, spune apăsă Maria, soba do- goare, chiar dacă se răcește câteva minute are să se încălzească repede la loc. Nu-i sănătos să treacă aerul ăsta dincolo, la copil. Va trebui să deschideți puțin și geamul la el, după ce-l înveliți bine.

Săftica și bătrâna schimbă priviri piezișe, îndărătnice. Dar când intră din- colo, Maria se lovește de alte duhori. Odaia asta trebuie să fi stat cu geamurile închise din vară. De tavan spânzură funii lungi de usturoi, de ceapă și de ciu- perci. Pe altă grindă câteva șunci și șiruri lungi de cârnați. La ferestre sunt per- dele groase, albastre, de bumbac, pe pereți fotografiile mari ale Săftichii și a lui Ilie, țănoși, cu ochi fără privire, cu părul ca lipit pe cap cu săpun, încon- jurați de fluturi mari de prosoape de borangic. Pe un pat, un morman mare de perne brodate, de scoarțe împăturate, de lăicere. In celălalt pat, Costel. E încă îmbujorat de febră, dar ochii nu-i mai ard parcă așa ca acum două ceasuri.

— Altă odaie nu mai aveți ? Eu știu, de când am căutat o odaie pentru bu- cătăria dietetică, că mai aveți parcă două.

— Păi în una nu-i pat, și în cealaltă-i lână și grâu.

— Cum țineți un copil cu o boală molipsitoare atât de primejdioasă, în odaie cu atâtea lucruri pe care vreți să le mâncați pe urmă ? Știți că aici am să aduc etuva și toate proviziile astea au să fie prăpădite ? Nu v'am explicat, nu v'am rugat eu azi când am fost aici, să scoateți din odaie aproape tot ? Ce, vă închipuiți că e de glumă ?

— Păi ce atâta bătaie de cap, maică ? oftează Săftica. Parcă e primul copil bolnav ! Au mai fost ei și alții și pe urmă n'a murit tot neamul.

— Vorbe ! încheie Ilie.

Temperatura lui Costel a scăzut de la nouă seara până acum, cu un grad și trei linii. Crupul difteric a fost înlăturat. Serul a lucrat. Acum Maria îi face o doză mai mare, organismul s'a adaptat. Costel, năuc de febră, se sbate puțin, dar pe urmă, somnolent, nu-și dă bine seama când i se face injecția, ca să protesteze. Nu- mai Săftica se jelește și-și acopere mai tare gura cu basmaua ; când acul se apropie de pulpa copilului, când Maria îi curăță gâtul cu un tampon de vată. Ilie stă la capul patului, țănoș și aspru, cu gura strânsă pungă, cu ochiul cârtitor, îmbufnat.

— De-ar fi bune ! se jelește Săftica.

— Ce să fie bune ? întreabă Maria.

— Doctoriile... că de... nu mai sunt ele cum erau...

— Da, sunt mai bine făcute acum, — retează Maria.

Capul lui Costel e ca un măr de rotund, ochii lui negri sunt înțeșoși de temperatură și de somn. Părul buclat, castaniu, îi cade pe fruntea fierbinte. Maria simte, ca o ghiară în inimă, o frică ascuțită. Viața unui copil e un lucru atât de fragil ! Tu faci tot ce poți, tot ce știi, și ei, cu o neglijență, cu o sălbăticie pot să piardă copilul. Oare și Costel ăsta cu mânuțele lui grăsuțe și nu prea curate, cu fruntea lui rotundă și catifelată, are să scoată într'o zi burta și pieptul afară, are să strângă gura subțire ca pe o pușculiță calică, și cu căciula pe ceafă, cu ochi răi și orbi, o să spună fără cuvinte : „care ești tu, mă ?“ Poate că nu. Costel n'o să mai aibe nici pădure, nici atâtea oi, nici atâtea pogoane.

— Tinca să nu iasă mâine din casă și nici să nu primești pe nimeni.

— Păi ea n'are nimic.

— Dar a stat până în seara asta laolaltă cu Costel. Și mai bine ar fi fost

să nu intre aici decât mama, și de câte ori iese, să se spele pe mâini... Dar văd că intri și dumneata, — îi spune Maria lui Ilie. — Și dumneaei, cine e? Musafir? — Întreabă Maria, arătând spre bătrâna sașie de pe laviță, din sală. — Nu v'am rugat să nu lăsați pe nimeni să intre în casă?

— E o cumătră, a venit după sită, — tae scurt Ilie.

Tinca se foșni pe laviță, lângă bătrână, se uită în jos și duse mâna la gură să-și ascundă râsul.

— Ce te hlizești, fată? o repezi Ilie.

Mariei îi fulgeră prin minte că era ceva necurat în râsul fetei și în răspunsul repezit al omului; își aduse aminte de vânzoleala de umbre pe care o văzuse în dosul geamurilor când lupta în curte cu dulăii, de ușa casei care întârzia să se deschidă, și se uită lung la bătrână. Ochii ei sașii alergau de colo colo, ca doi iepuri alungați.

— Ești de aici din sat, lele? Întreabă Maria pe când se spăla pe mâini.

— Din Tomeni, măicuțiță, de peste deal.

— Și-ai venit din Tomeni, de peste deal, să iei o sită!? Ia te uită frate, ce lipsă de site e în Tomeni! — bodogăni doctorița, uitându-se în jurul ei, căutând cu privirea ceva care să întărească presupunerile care începuseră să încolțească în mintea ei. — Da' vrăji nu știi să faci? Descânțece? O fi făcătură la mijloc, nu știi s'o desfaci?

— Eu? Vai de capul meu! se cruci bătrâna. — De unde să știu eu?

Pe masă erau doar fundul mămăligii și strachinile golite, pe plită o oală de lapte și ceaunul, în care fusese mămăliga, clocotea ca să se descojească. Sub masă, ceva acoperit cu un prosop. Maria se aplecă repede și ridică prosopul. De sub el o ulcică. În ulcică, licărea în fund o masă vântată-verzue, ca fierea, peste care era pusă o ghiară de cocoș.

— Ce porcării vreți să-i dați? Asta e sita pe care ai venit s'o iei, mătușă? Vreți să îmbolnăviți copilul și mai rău? Și mai spuneți să nu-l ducă mâine la spital, la oraș!

Maria deschise cu furie ușa vetrii și aruncă peste flacări cuprinsul ulcelei.

— Încearcă omu', ce să faci? — se jeli Săftica. De unde o veni, numai să-nătate să-i vie maică, de ce să te superi? Nu i-o dădea s'o bea, numai îl ungea pe la gură și pe beregată!

— Prostii de muier! tăie Ilie. Ce, crezi că eu le lăsam? Astea's bune pentru nătarăii ca Tănase, pentru alde Manole, nărozii fără carte. Mi s'au pus muierile pe cap, da' nu le lăsam eu să împrută copilul.

— Am văzut, sunt sigură, — se înfurie Maria. Du-te lele la Tomeni, hai, că-i noapte. Am să vorbesc eu cu doctorul de acolo, să știe ce ajutor are în comună. Să afle și Partidul, și Sfatul, poate că au să aibe nevoie de dumneata!

Baba se îmbrăca grăbită, speriată. Ilie se uită sanchiu la Maria, cu gura și mai strânsă de furie, încordat tot, de parcă s'ar fi stăpânit să nu se repeadă, s'o strivească. Maria se îmbrăca și ea. „Dacă nu ies din casă odată cu baba, asta e în stare să lase dulăii să mă rupă“, se gândea ea. Tinca, smerită pe laviță, după ce căpătase dela taică-său un pumn în șale, că răsese ca proasta și trezise bănuelile doctoriței, se uita în pământ și rodea în dinți colțul basmalei. Săftica bombănea și trântea în fața sobei cleștele și vâtraiul, unul după altul, de parcă mânerile lor ar fi ars. Afară, dulăii se repeziră iar la Maria și la babă.

— Ptiu, fire-ați voi afurisiți, bodogănea bătrâna. Strigă-i, nea Ilie, n'auzi, că ne rup ăștia de picere, dar'ar boala'n ei. Marș tu, javră! Na!

— Te duci acasă, mătușă?

— Dar unde, păcatele?

— Nu te mai oprești nicăieri, în sat, ne-am înțeles? Eu, în noaptea asta,

intru în multe case, să nu te mai găsesc pe undeva cu labele dumitale de găină, cu fierăturile alea spurcate, că să știi că mă duc la miliție să cer să te aresteze. Nu mai împuia capul oamenilor cu prostii. Ai băut vreodată dumneata fiere din aia mestecată cu labă de găină, s'o'ncerci pe pielea dumitale ? Spune ?

— Păi nu-i de băut, maică, e de uns.

— Ei, te-ai uns vreodată cu ea ?

— Păi n'am avut nevoie.

— Ai avut, n'ai avut, nu te spurci dumneata cu asemenea leacuri, pentru că știi câte parale fac. Sunt bune pentru proști, hai ? Ei, mulți proști nu mai găsești azi, așa că lasă-te de meserie, sau o să te ușurăm noi de ea.

Bătrâna o luase la picior, mult mai lesne decât ar fi putut lăsa de bănuț trupul ei îndesat, rotund ca o boccea. Maria se opri în dreptul casei lui Manole și o urmări cu ochii până pieri după colțul cooperativei, unde felinarul slab puneă o pată galbenă, cețoasă, pe întunerecul nopții.

„Uite, spunea Emil că are să se lovească de superstiții încă în viață, de rezistențe. Ilie Lobodă, om care a avut avere dela taică-său, dela bunicu-său, umblă cu asemenea spurcăciuni. Se uită la doctor ca la un dușman. Și doar oricând cu banii lui ar fi putut să se ducă la doctor în oraș, dacă aici nu au avut dispensar până acum câțiva ani.

Ai fi zis, ce să te aștepți atunci la Manole care a făcut acum un an școala de analfabeți ? Un om viu la cap Manole, e dintre cei care luptă pentru colectivizare, copiii lui vin regulat la dispensar și la școală ; dar în fața unei nenorociri ca asta, nu ar fi oare mai îndărătnic decât Ilie chiar ? Nu are înapoia lui adunat mai mult întuneric, mai multă superstiție, născută din mizerie, gata să se deștepte la o lovitură puternică ? Așa ar spune Emil.

O, Emil, cu deprinderea lui de a cârți, ce n'ar spune acum ! Scrie că a început să aibă clientela în cabinetul lui cel nou, că se duce des la teatru, la concerte. Poate că și acum, când pe ea o bate vântul ca pe o trestie, Emil, în hainele lui negre, e la concert. Stă grav și absorbit. E frumos în haine negre. Ce e, în definitiv, Emil, decât un doctor frumos și cu cabinet particular ? A însemnat vreodată ceva pentru ea ? A vrut s'o ia de nevastă, adevărat, asta era în ultimul an de facultate și ea a stat pe gânduri, l-a amânat. N'avea încredere în el ca om, nu-l iubea destul, nici nu-l stima cât trebuie. Și a rămas așa, nu o făgăduială, nu un legământ între ei, mai puțin, un fel de presupunere mai mult a lui că poate, într-o zi, se vor căsători totuși. Acum probabil că nici Emil n'o mai crede, ea n'o crede de fel. Și el îi scrie. Din ușurință ? Din orgoliul bărbatului care nu crede că o femeie poate să-i spună „nu“ în toate chipurile, să fie mai puternică decât el, să vrea ce vrea ea, nu ce vrea el ? Dar ea însăși, ea, Maria, de ce i-a răspuns din când în când ? Dece se mai gândește, totuși, câteodată, la el ? Din slăbiciune ? E câteodată slabă. Când e singură, când îi e greu. Emil face parte dintr-o tinerețe în care nu erau toate limpezi, din facultate, dintr-o viață lăsată în urmă, în care intră orașul, spitalul, sala de concert. Astea se întorc câteodată. Dar și Emil știe așa de bine în scrisori, să le trezească...”

Poarta lui Manole scârțâie lung și trosnește. În fundul curții latră un câine, dar nu se apropie. Ușa casei scunde se deschide repede și Fira iese în curte, cu cojocul pe umeri. După ea unul din copii cu părul ciuf, prins de fusta ei, se rostogolește pe trepte de grăbit ce e.

— Vino, vino domnișoară, — strigă Fira. L'am legat pe Ursei. N'avea teamă.

— Bună seara. Cum de l-ai legat ?

— Mi-a spus Victorina lui Matei, că vii în seara asta pe toată ulița. I-a spus și ei sanitarul, nea Varlaam, când urca la Cârțița, și Victorina a venit din casă în casă și ne-a vestit să legăm dulăii și mai bine, să nu ne culcăm.

Maria suie treptele și-și mușcă buza. Uite, Victorina e în U.F.D.R. Ea, Maria, n'a vestit U.F.D.R.-ul, a uitat, când a dat de un caz de anghină difterică, s'a speriat, i s'a părut că e singură pe lume, că trebuie să facă tot singură. Dacă Varlaam nu se întâlnea cu Victorina, ar fi uitat până mâine, când, din fericire, i-ar fi adus aminte cineva. Și doar cu femeile astea a făcut bucătăria dietetică, cu ele a mobilizat și Cristenii și Cârțița astă toamnă pentru vaccin, cu ele a pornit să facă casa de nașteri cerută de Raion, a cărei necesitate o simte întreg satul, cu ele și cu mobilizările făcute de tovarășul Mocanu, dela Partid. Dece a uitat? A luat-o iar pe sus vechiul obicei de a lucra de unul singur, uitat în ultimii doi ani de facultate, uitat aici în parte, în lucrurile în care poate fi ajutată. Scrisoarea lui Emil a făcut-o să uite? Poate, indirect, involburând în ea tot ce e egoist, tot ce e lumea aceea din care el face parte și azi și din care ea a făcut parte odată, pentru că a trăit printre mici burghezi, a gândit individualist și a încercat să se izoleze, să se singularizeze, crezând că-și creează o „personalitate“. „Personalitatea“ asta sare ca un arc, la fiecare scrisoare a lui Emil, și luptându-se în mintea ei cu obiecții logice, cu raționamente, cu o credință fierbinte chiar, arcul de oțel străpunge prin tot ce gândește și simte Maria.

Nici la tovarășul Mocanu nu s'a gândit în seara asta, și doar de câte ori s'a dus la el, a prins puteri noi.

În sală e frig și întuneric aproape. O lampă de gaz mică cât o ceapă, cu fitilul cât unghia, luminează slab polița cu blide, cuptorul rece. În odaia mare, cu câteva paturi, e aprinsă o lampă mai mare. Doi copii scot capul de sub plapumă, râd și și-l trag iar înapoi. Dedesubtul plăpumii începe o svârcoleală de coate și de picioare, chicote mici, infundate, și alt cap răsare de sub alt colț al învăli-toarei, acolo unde se ivesc de obicei călcâiele.

— Ia să văd eu, ce pescuesc aici! se repede Maria râzând spre pat. Ia să văd ce găsesc aici, nas sau degetele!

Sub mâinile ei care aleargă repede peste plapumă, răsar alte chiote și râsete. Însfârșit, toți copiii Firei își trag capetele la locurile lor, pe perne cu pătrățele albastre și albe, și cel mai mare, tot prins de poala maică-sii, râvnește cu ochii mari la jocul bun din pat, la care el nu a luat parte.

— Par zdraveni toți patru.

— Sânt, și eu am fost cu ochii pe ei, să văz dacă nu au cumva călduri, dar s'au jucat până acum ca diavolii, n'a gogit nici unul.

— În orice caz, uite, eu ți-am adus gargară pentru ei și picături de pus în nas. Măine să-i ții în casă și'n curte.

— Da' la școală? strigă cel cu ciuf.

— Școala se închide pentru câteva zile. Și te rog, Firă dragă, la cel mai mic semn, dacă unul tânjește, dacă înghite greu, vino să mă vestești numaidecât.

— Și acum ce faci, domnișoară doctor? Mergi așa, toată ulița? Dece n'ai cerut ajutor la noi, că am stat la sediu până la opt? Să mai fi mers o femeie, două din U.F.D.R., să ducă doctoriile. Așa, singură...

— Mi-am pierdut capul, Firo! Când, pe la ora patru am dat de copilul lui Ilie bolnav, m'am repezit întâi la telefon, să cer dela Raion ser. Apoi m'am dus la dispensar să verific provizia de desinfectante pe care o am. Am primit serul, mi l-au trimis printr'un curier, l-a luat cursa, n'aveau nici o mașină acolo. Dacă ar fi avut, era mai simplu să ridice copilul bolnav. Au să-l ridice mâine în zori. Apoi l-am trimis pe Varlaam la Cârțița și am pornit în sat. M'am zăpăcit.

— Eu te-aș ajuta acum, da' sânt singură cu șobolanii ăștia ai mei, că omu' mi s'a dus la maică-sa peste deal, și nu vor de loc să doarmă. Da' poate Victorina să meargă la parte din case și dumneata la alta. Vorbește cu ea.

— Ai dreptate.

— Ori Lina. Dar mai bine amândouă, ca să sfârșiți mai iute. De, dacă știam de cu ziuă, mai bine era.

— Ei, nu mă mai certa acum, râde încet Maria. Altădată n'am să mai uit. Noapte bună, șobolani!

— Chiț! chiț! răspunde patul plin de freamăt.

— Chiț! o apucă de picior pe Maria cel din mijlocul odăii, care s'a des-ghețat, și-a pierdut sfiala și s'a desprins de maică-sa.

Burnița de adineauri s'a schimbat într'un fel de ninsoare. Picăturile sunt de scamă înghețată, întârzie să se topească pe obrazul rece al Mariei, se lipesc de gât, sub guler, și pe urmă se scurg încet, reci, pe umeri, pe piept. „Cu haina asta n'ai să poți să treci iarna într'un sat de munte“, i-a spus Emil când își făcea bagajul, la plecare, în August. Emil știe pe dinafară atâtea carte, la facultate când erau la cursuri se ridica și vorbea frumos, puțin cam declamator, dar parcă atunci când rămânea singur cu ea, tot ce știa și tot ce a citit se desprindea de el. Atunci bodogănea salariul, bodogănea lipsa de lux, căruia el îi spune „confort“, bodogănea chiar anumite măsuri. Ca și cum toate astea n'ar face parte dintr'un tot, ca și cum ai putea să dai tuturor oamenilor dela început, tot acest confort de viață, pe care abia acum începi să-l construiești. Sigur că ar fi bine să aibă un palton mai gros, o șubă chiar, dar au azi toți oamenii câte o șubă? Ca să fie atâtea șube câți oameni sunt, trebie mai întâi făcute atâtea altele mai însemnate. Emil e oare orb de nu vede? E deștept Emil, e delicat, dar e egoist, e comod, da, asta a supărat-o totdeauna la el.

În casa Victorinei lui Matei e cald, dar nu duhnește a nimic. Omul și femeia stau lângă vatră și vorbesc încet. Ea deapănă. Pe pernă, două capete ca de in, unul cu năsucul ascuțit lângă un măr.

— Uite, spune Victorina, ți-am păstrat puțin lapte fierbinte.

— Mulțumesc! răspunde Maria, și propria ei inimă i se pare deodată că zvâcnește, foarte caldă, în trupul înghețat. — Dar mai am atât de alergat, nu pot să stau. Ce-ți fac copiii?

— Uite-i dorm, sunt zdraveni. Da' tot ai să stai un pic, că pe urmă merg și eu cu dumneata. Eu pe o parte a drumului și dumneata pe ailaltă, ca să isprăvești mai iute. Pe drumu' mare ai fost?

— Nu, l-am lăsat pe mâine dimineață. Nu pot să trezesc oamenii istoviți de muncă așa târziu. M'am gândit să doctoricesc în seara asta ulița în care se află bolnavul, și mâine, cum are să fie școala închisă, să mă duc pe drumul mare.

— Mâine, pe drumu' mare o să meargă femeile, a mea și altele, zice domol Matei. Da' să nu te sperii, cred că a lui Duță Pop nu-i sănătos. Acum am aflat dela copiii noștri că-l ține în casă de două zile și că de alaltăieri îl doare în gât.

Maria rămâne cu privirea pe ochii mari, negri, ai lui Matei, pe fața lui mare, brăzdată, bună și înțeleaptă.

— Am căutat sora dela creșă, să întreb ce copii i-au lipsit și era în oraș, la inspectorat, rostește ea; încă încremenită, pune pe masă cana de lapte și-și strânge basmaua pe cap.

— Victorino, mă duc acolo. Du-te dumneata de amândouă părțile ulițiiășteia.

— O mai iau și pe Caterina. Întâi îi scol pe ai mei, îi doctoricesc cum spui dumneata, și mă duc după Caterina. Să n'ai grijă, la Floarea, la Ruxandra și la Caterina e curat, au să asculte. O să fie mai greu cu a lui Mihai Ciutură, e căpățanoasă, nu vrea să învețe nimic nou, da' o s'o dăm pe brazdă.

— Viu cu dumneata, spune Matei, pe trepte, și-și îndeasă în cap căciula scundă.

— Nu, e bine să stai, ai copii, să nu le aduci microbii.

— O să mă spăl, spune molcom Matei și o ajută să sară pragul porțiței mici tăiată în poarta mare, pentru care.

Acum, la coborît, drumul prăvălit e mai înghețat decât atunci când l-a suit Maria. Bocancii răsună pe pământul tare, sbârcit, pojghița bălților nu se mai sparge. Fulgii sunt acum mici, înțepă ca vârful de ac. Dinspre munte coboară o răsufare de ghiață și întunerecul, pătat la răscruce de lampa așezată în felinar, pare mai negru decât acum un ceas.

— Ține-te de mine, tovarășă doctor, spune Matei, și dă asta la mine. — Ii ia trusa din mână și o sprijină. Nu se văd unul pe altul. Doar vocea domoală și adâncă a omului, îi aduce Mariei aminte ochii lui negri, nasul mare, fața brăzdată, înțeleaptă. Povestește încet : — Ei, l-a ascuns Lencuța lui Duță Pop, că se ține de poalele Săftichii lui Lobodă. Oameni năvăși, potrivnici...

— Mi-am dat seama și eu, că dacă mie îmi pune așa piedici, când e vorba de sănătatea copilului lui, în treburile satului trebuie să bage rău bețe în roate, el, Ilie și alții ca ei.

— Acu' să vezi duminică, când o vorbi tovarășul Mocanu despre colectivizare, ce mai țipete o să scoată. Și poate că la ședință nici n'o să vie ei, dar bârfeli și ștafete în tot satul: că n'o să fie așa, că n'o s'aveți așa! se știu toate din'nainte. Știm cine e Ilie Lobodă și Săftica lui și cine e Petrică Carapan și ce pot să spună ei. Despre tot ce pot să iscodească, o să vorbească tovarășul Mocanu, duminecă.

Prin lumina felinarului dela cotul străzii, Matei a văzut ochii cercănați ai Mariei și fața ei înghețată. Il ascultă, dar se vede bine că grija o absoarbe și o adună.

Intră amândoi pe poarta lui Duță Pop. În casă arde o lumină mică. Femeia lui Duță, Lencuța, e singură. Duță lucrează sus, la chereștea, în munte, de câteva luni. A fost pe vremuri argat la Ilie Lobodă. De vre-o patru ani, a ieșit, s'a desmeticit, acum stă pe picioarele lui și nu-l poate vedea în ochi pe Ilie, pentru tot ce a înghițit dela el.

Lencuța stă lângă fetița culcată în pat sub un țol gros, mișos. Colo, în fund, lângă fereastră, unde e mai întuneric, mișcă ceva. În odaie se aude horcăitul fetiței, greu, ca de agonie.

Maria mărește fitilul lămpii să vadă mai bine. Lencuța e speriată, mută, cu ochii la Maria și la Matei. Doctorița se apleacă peste copilă. Părul îi e lipit de față și de cap, de asudată ce e, ochii holbați, ieșiți din orbite, ca la spânzurați; răsufă greu de tot, se înneacă, horcăe. Mănuțele slabe se agață convulsiv de firele lungi ale miștoasei.

Maria o ridică, îi deschide greu gura, îi cercetează gâtulejul la lumina slabă a lămpii.

Întâi simte că împietrește de o spaimă mare, că fălcile i se înțepenesc ca ale copilului, apoi deodată o furie aprinsă o cuprinde, o furie ca o furtună care duce cu ea tot. Ii vine să fărâme femeia, s'o ucidă.

— Dece? Dece n'ai spus o vorbă? Dece nu m'ai chemat? Dece ai ascuns? Ce ți-ai închipuit? Nu vezi? Uite, îți moare copilul! Moare, auzi? Din vina dumitale!

— Poate n'o muri... îngaimă femeia.

— A făcut crup diferit, tovarășe Matei! A făcut crup! Trebuie operată acum, pe loc, altfel se înăbușe.

— Să sculăm pe Vasile, să pue caii! spune Matei.

— Până ajungem la spital, douăzeci de kilometri, moare pe drum.

Femeia se uită năucă la Maria. Matei se uită și el, dar cu nădejde. Nu

poate crede că nu se mai poate lupta. Privirea lui îi dă Mariei curaj. Privirea lui care spune liniștit și înțelept că omul mai poate oricând da o bătălie, că înlăuntrul lui e marea putere, o face pe Maria să spună limpede, cu un glas care nu mai tremură, fără să audă buzele femeii care rostesc „cum o vrea dumnezeu“ :

— Operez eu chiar acum.

În fund, lângă fereastră, acolo unde e mai întunec și adineaori parcă mișca ceva, se aude un foșnet. Maria stă aplecată peste pat, învălește repede fetița într'un cearceaf, în pătură, o leagă la cap. Matei vine liniștit de sub fereastră, aducând ca pe o boccea de rufe vechi, baba grasă și sașie, care stătuse pe laviță la Ilie Lobodă.

— Uite-o și pe asta, spune el. Ai venit de bocitoare ori de cioclu?

— Aici erai? — se'ntoarce Maria, dar n'are timp să-și verse toată furia pe ea. — Am mai găsit-o și la Ilie. S'a prefăcut că pleacă din sat.

— I-a recomandat-o pe semne Săftica, dă din cap Matei, și ține mai departe baba de umăr, — că Lenuța s'a acuiț pe lângă Săftica, decând i-a plecat omul la munte, nu știe el, săracul! Cu muierile alelalte la o treabă nu merge, dar la Săftica o găsești, să bârfească amândouă. Uite ce dar bun ți-a făcut acum. Îți trebuie baba Săftichii, să-ți omoare pruncul!

— Ajută-mă, tovarășe Matei! S'o ducem.

— Unde o duceți? sare deodată Lenuța, care a stat uluită până acum, înspăimântată și zăpăcită.

— La dispensar.

— Vai de sufletul meu! Da' las-o să moară acasă, pe căpătâiul ei, cu lumânare la cap, ce să moară în străini? Las-o, păcatele mele!

— Taci, Lencuț, — spune greu și liniștit Matei, așa de apăsător, că Lenuța tace o clipă și isbucnește iar: — Inimioara mamei! Unde te duc? Lăsați-mi copilul! Maria îi pune o clipă mâinile pe umeri.

— Ascultă-mă femeie, dacă nu o operez acum, numaidecât, moare, mă pri-cepil? Dacă o operez repede, scapă. Ai făcut destule prostii până acum, lasă pe alții acum să facă treaba cum e cuminte.

Lenuța tace și suspină. Matei ia fata în brațe, învelită cum e în pătură. Maria își ia haina, își ia trusa.

— Lencuț, se'ntoarce Matei din ușă, tu stai acasă. Uite, să culci bătrâna asta aici. Ți-o dau în pază până mâine dimineață, când viu s'o iau. Da' mai trec eu și'n noaptea asta, să-ți spun cum a scăpat fetița. Stai liniștită. Nu veni după noi că ai să te bocești și n'o să poată opera tovarășa doctor. Auzi, mă Lencuț, ți-o scapă, mă'ntorc curând să-ți spui. Dă-ne un ajutor și tu, ține baba asta cu sila aici, să nu mai culce și pe alții. M'auzi?

Lenuța aude, deschide gura, nu spune nimic, o închide iară, și'nlemnește pe prag cu ochii în urma lor. Din drum, s'aude c'a isbucnit în plâns.

Matei și Maria merg repede, tăcând, unul lângă altul. Cum are să procedeze, de ce instrumente are să se slujească? Nu are tot ce-i trebuie. Varlaam nu e aici. Nu-i lumină. La gândul ăsta rămâne. Nu-i lumină. Două lămpi cu gaz, mai mari, ce-i drept, dar atât. A cerut un petromax dela Sfat, l-a cerut de o lună. La secția sanitară dela Raion nu au avut. I s'a spus să se adreseze autorităților locale. A cerut Sfatului s'o ajute, U.F.D.R.-ul a început o colectă, dar n'a isprăvit-o. N'are lumină, Sfatul e vinovat. Trebuia s'o ajute. Acum va opera fără lumină?

— N'am lumină! spune ea cu gura uscată.

— Cum? nu pricepe Matei.

— N'am destulă lumină pentru operație. Am cerut Sfatului un petromax și nu mi-a dat.

— Nu-l are în buzunar, — spune molcom Matei.

Mariei i se face puțin rușine.

— Da' mă duc eu să-l scol pe Gheorghe Bratu, să-l rog să meargă să deschidă biroul să vă împrumute petromaxul lor în noaptea asta.

— Du-te, du-te, tovarășe Matei! strigă Maria și întinde brațele să-i ia copilul.

— Să te duc dintâi la dispensar cu fetița.

— Lasă, o duc eu. N'avem timp. Până vii, pregătesc, du-te, dragă tovarășe, du-te!

Matei face calea întoarsă și Maria cu copilul pe un braț, cu trusa în cealaltă mână, calcă fără să mai simtă bolovanii, ghiața, ninsoarea, apăsăt și grăbit. Înăuntrul păturii fetița s'a încordat întâi; apoi s'a muiat ca o rufă scoasă din apă fierbinte, ca un piseu nou născut. Poate că a murit! Nu, îi mai aude răsuflarea grea, horcăită, tusea care vrea să pornească și se înăbușe în gâtul umflat. O clipă se simte cumplit de singură, în noaptea tăcută și înghețată, pe drumul negru sub vânt. Singură pe lume, cu copilul ăsta moale și fierbinte în brațe. O fulgeră gândul la Emil. I-a spus c'o să-i fie prea greu, că n'o să aibe putere. Ar fi putut să fie acum într'o odaie caldă, luminată, rezemată de umărul lui, să-i audă glasul cald spunând versuri sau cuvinte de dragoste. Să nu fie aici, în frig, cu un copil aproape mort în brațe, pe care trebuie să-l opereze acum, singură, fără lumină, într'un dispensar înghețat. A spus că ea nu are să aibă destulă putere. Cum am să fac? Să fierb bisturiul, pensetele, să pregătesc ceva care să țină loc de canulă de metal, și gândul o duce atât de departe la momentul operației că nu mai simte frigul, uită singurătatea, nu vede câinii care sar peste garduri sau se târăsc pe sub porți și vin s'o latre de aproape, furioși, răgușiți, besmetici. Toate casele sunt întunecate, aproape nu se văd de-oparte și de alta a drumului. Numai colo, uite, o lumină. Da, e sediul Partidului. Trebuie să fie ceasul unsprezece. Cine mai lucrează acolo? Ședință? Nu poate fi, pentru că nu ar fi fost Matei acasă și Manole în alt sat. Lucrează cineva care are ceva de isprăvit. Uite că în noaptea asta nu numai ea stă trează. La Partid mai e cineva treaz, care lucrează. Tovarășul Mocanu, trebuie să fie, el stă acum aplecat peste masă, adunat tot ca într'un pumn de grija satului ăsta. Lumina dela Partid a rămas în urmă. Maria orbecăie acum pe prispa dispensarului, scoate cheia din buzunar, deschide cu mâna înghețată. Cunoaște locul. Pune copilul pe canapeaua de consultații, aprinde cele două lămpi cu petrol. Dă repede foc la primus și pune bisturiul, pensetele, la fier. Ce să pună în tăietura pe care o va face în traheea copilului? La spital se pune un tub de metal, făcut din două piese care se prind în jurul gâtului. O canulă simplă? A spart-o ieri. Cealaltă a luat-o cu el Varlaam. O bucată de tub de cauciuc, are să se îndoaie și copilul o să se sufoce iar. Un tub de sticlă! De unde să-l ia? Bobina de catgut e înfășurată pe un tub de sticlă, dar e astupat la capete. Să-i taie capetele. Repede, repede, cu lama pentru fiole. Să nu fie zimțată tăietura. Nu, asta a eșit netedă. Asta are un colț. Trebuie pilită. Repede. Acum trebuie fiartă și asta. Până fierb ele, trebuie să-i facă copilului primul ser. Il desvelește. Abia atunci simte că e frig în odaie. Chipul fetiței e acum vântat de tot, nările i se sbat, ochii i-au ieșit de tot din cap, mâinile și picioarele, așa de mici, așa de drăguțe, se sgârcesc convulsiv. Trebuie s'o învelească bine și să rămână descoperit numai piciorușul în care face injecția. „Draga mamei, fetița mamei, spune încet Maria, stai cu mama! numai puțin! încă puțin, să fiarbă instrumentele. Ai să respiri tu acum, puiul meu!“ În odaie intră Matei cu petromaxul.

— Eu sunt, spune el blajin, pentrucă Maria este aplecată peste copil, cu siringa în mână. — Uite, acum îl aprind. Da' lemne unde ai, să fac focul ?

— Pe sală.

Mila pentru copil și un fel de căldură, de siguranță care i s'a întors în piept de când a intrat Matei în odaie, fac mâinile Mariei ușoare și rezezi.

Matei stă chiricit în fața sobei de zid și suflă în foc.

— L-am rugat pe Gheorghe Bratu să umble după Victorina, și dacă n'o găsi-o, că ea-i acum din casă'n casă, pe ulița noastră, să nu piardă vremea, să scoale pe Lisaveta, pe nevastă-sa și să-ți dea ajutor.

— Numai să nu vină târziu. Uită-te la copil. Nu mai poate.

Matei se uită la copilul vânăt, asudat, chiricit, se uită și la Maria. Obrajii îi ard, nu știe nici ea că a plâns când stătea aplecată deasupra fetei și că are încă fața udă. Ochii mari, cenușii îi sunt încercănați.

— Uite, instrumentele fierb. Ajută-mă dumneata, tovarășe Matei.

Matei își face blajine mâinile mari, bătătorite de sapă. Ține apăsată fruntea copilului, cu cealaltă mână îi ține mânuțele și se uită cu ochii lui negri și buni cum doctorița desinfectează câmpul operatoriu, cum apropie bisturiul de beregata subțirică.

Maria, în facultate, în anul trei, a pus de câteva ori mâna pe bisturiu pentru intervenții mărunte, mai mult a privit cum se fac operațiile; dar în ultimii ani când se gândea că se va specializa în psihiatrie, și-a dat seama cât efort îi cere și câtă repulsie are pentru chirurgie. Aici, din ziua de când a venit, a făcut de toate. Afară de două furuncule însă, nu a avut nevoie de bisturiu. Și erau oameni mari, nu un copil atât de fraged, atât de mic, încât și când îl mângâi o faci cu grije.

Acum, cu o mână sigură, apropie cuțitul mic de beregata copilului și tae. Prinde vasele. O pensetă nu merge. Alta. Asta e și mai bună. Tubul de sticlă lunecă. Are tendința să intre tot în beregată. Trebuie prins aici. Până mâine are să stea. Așa e bine ; îl prinde acum cu o fașă în jurul gâtului. Leagă fașa. Prin tub iese aer. Vasele trebuiesc prinse cu catgut. Dă drumul la pense. Asta a fost tot.

A durat mult ? Puțin ? S'a isprăvit. Copilul respiră prin tub. Nu se mai sbate, așa, nu se mai chircește.

Matei a stat tot timpul cu ochii mari deschiși. A închis o singură clipă pleoapele când bisturiul a atins beregata, apoi i-a deschis calzi și negri, și s'a uitat atent la mâinile Mariei.

— Câte e ceasul ? Unsprezece fără un sfert. Era zece și un sfert când intram pe poarta lui Duță Pop.

Pe prispă, prin întunec, cotrobăie cineva. Se aud voci.

— Am venit, spune Victorina, uite și pe Lisaveta.

— Ei, noi am isprăvit, spune Maria și râde.

— Așa de iute ? se miră Lisaveta. Cum m'a trezit omul meu, m'am și îmbrăcat și am alergat.

— Am avut un ajutor bun, râde iar Maria, și parcă de data asta își dă seama că ochii i s'au umezit, tovarășul Matei m'a ajutat !

— Omul meu ! râde Victorina. Ia te uită ce om am ! Nu știam că e doctor !

— Ei, am ținut nițel fetița, ce ajutor am dat eu ?

— Pe mine m'ai ținut, tovarășe Matei, m'ai ținut de mână toată noaptea asta, ca un frate.

Și Mariei îi vine nestăvilit gândul că dacă ar fi fost Emil aici, Emil fără de care i se pare câteodată că e singură pe lume, Emil care spune mereu că un lucru e prea greu și altul nedrept și altul trebuia făcut de mult, ea n'ar fi trecut atât de repede la fapte, copilul n'ar fi fost acum salvat, molima n'ar fi în curs de stăvilire.

Victorina se apleacă peste fetiță.

— Răsuflă, mititica ; prin tub ! Ia te uită !

— Nu mai e vânăta, vezi, tovarășe Matei ? spune Maria. Măine o ducem la spital.

— Tot mai trebuie ? întreabă Lisaveta.

— O ducem și pe ea și pe băețelul lui Lobodă să se vindece acolo. Aici nu-i pot izola. Dacă am avea staționar !

Și deodată Maria își dă seama că e vina ei, dacă nu au încă un staționar mic de două, trei paturi, lângă dispensar. A cerut casă pentru el la Sfat, dar nu s'a dus destul, și Sfatul, vorba lui Matei, n'are casa în buzunar, trebuie să caute, și ca s'o caute trebuie să i se aducă aminte. Una i-a găsit, pentru casa de nașteri. Cei dela Sfat au atâta treabă ! Uite, au făcut o creșă, pentru că învățătorul a știut să ceară ajutor și a muncit s'o facă. Astăvară, când s'au adus isvoarele din munte, se făcuse jos, lângă moară, o cantină. Au mai făcut...

— Dacă e vorba că paturile vi le dă secția sanitară raională, — cum ziceai astă toamnă, tovarășă doctor, — spune Lisaveta, și că rămân doar celelalte, albiturile și saltelele, mai știu eu ce, ce zici Victorina, noi, femeile, adică nu putem să le adunăm ?

— Ba o să le adunăm, spune scurt Victorina.

Dece n'a cerut mai devreme ajutor femeilor astora din U.F.D.R. ? Dece nu s'a mai dus la Sfat ? Ce-a făcut din August până acum ? Da, a fost de multe ori la Raion, a îmbogățit dispensarul cu medicamente, mai puțin în instrumente, a lucrat la o evidență sanitară a oamenilor din sat, a dus o campanie pentru închiderea fântânilor vechi după ce se aduseseră isvoarele dela munte, a alergat cu vaccinul de aci la Cârțița și dela Cârțița aci, vre-o zece zile ; era momentul însămânțărilor de toamnă și oamenii nu aveau timp să vină cu copiii. A făcut bucătăria dietetică. Uite că a făcut atâtea ! Nu, uite ce nu a făcut ! Ce n'a făcut, asta e mai important, n'a făcut staționarul și a început să plănuiască casa de nașteri, și nici pe ea n'a făcut-o încă. Dece ? I s'a părut greu să le facă pe toate ! ? Greu ! Ce cuvânt urât. Moștenire dela Emil. Oare mai are vreun dar prețios dela Emil, afară de cuvântul ăsta ? De noțiunea asta care se ridică în fața ei ca o barieră, când pornește cu elan la câte ceva ? Stă aplecată deasupra fetiței, culcată pe canapea, îi urmărește respirația egală, șuerătoare prin tub, ochii care, liniștiți acum în orbitele lor clipească ușor a somn, și se gândește. Am să fac staționarul. Am să fac casa de nașteri. O să le facem. Glasul lui Matei răsună în spatele ei. Gândește ce gândește ea.

— O să te ajutăm să le faci, tovarășă doctor. Să vii dumneata să vorbești și cu tovarășul Mocanu. Vino Luni, după adunarea de Duminecă la care lucrează acum. Să vezi ce sprijin o să-ți dea el, adică Partidul.

Știe că Mocanu o să-i dea sprijin, i-a mai dat. I-a dat mai mult decât un sprijin concret, i-a dat încredere în puterile ei. În dimineața aceea de Octombrie când s'a dus la el, după o noapte de frământare și îndoieli și a mărturisit că nu știe cum să aducă lumea la dispensar, cum să-i convingă să vină la tratament, la injecții. Mocanu i-a făcut legătura cu U.F.D.R.-ul, a vorbit și la Sfat, i-a lămurit pe toți și mai ales pe ea, care era cea mai nelămurită, și cum i-a vorbit atunci, cum a deslușit și deslegat în sufletul ei nodurile încurcate, cu câtă liniște și răbdare ! Ce căldură a cules atunci din glasul lui, încet, din fața lui îngustă și slabă, în care ochii ard negri și înțelepți, din vorbele lui măsurate, potrivite, pline. Venise aici frântă, tristă, cu acel sentiment de singurătate pe care l-a mai avut și în seara asta pe drumurile negre ale satului, și Mocanu i-a dat putere. Ca Matei în seara asta. Vezi, asta au ei, îți dau viață.

— Ia te uită la dumneata, zice Victorina, și-o trage de mână sub lampă, îți

curge apă din bocanci, ți-e lipit gulerul de gât, de ud ce e, măculiță, vrei să te îmbolnăvești ! Du-te acasă de te schimbă, hotărăște Victorina :

— Copilul rămâne până mâine dimineață aici. Trebuie să stau cu el.

— O să stăm pe rând. O să vie și Lina. Stă și Matei, vine și Floarea, dacă e nevoie. Du-te acasă. Te chemăm noi dacă nu răsuflă bine.

— Vă mulțumesc. E mai bine să stăm cât mai puțini aici, ca să limităm posibilitatea de a duce microbul din casă în casă. O să ne desinfectăm noi. Dar tot e mai bine să fim cât mai puțini. Dacă vreți să facem cu rândul, câți suntem, ajunge.

— Eu o să stau cu omul meu, — zice veselă Victorina, — să-mi ție de urât și o să stăm pentru doi, adică cât trebuie să stea doi pe rând.

— Lisavetă, atunci du-te tu la a lui Duță, la Lencuța, și spune-i că i-a scăpat copilul, mă așteaptă să-i spun eu, vorbește Matei.

— Hai acasă, tovarășă doctor, zice Lisaveta și se îmbrobodește.

Maria șovăie. Ar vrea să mai stea puțin, să vadă fetița dormind.

— Mergi înainte, tovarășă Lisavetă, eu mai întârzii puțin.

Lisaveta pleacă. Matei pune lemne pe foc și stinge petromaxul. Cele două lămpi cu petrol ajung acum pentru veghe. Maria nu se poate deslipi dela căpătâiul fetei. E așa de mică, doarme așa de adânc. Nici nu a țipat săraca, nu a putut țipa, numai lacrimi dese și mari i-au curs din ochii tulburați atunci de suferință. Și a gemut. Atunci, când tăia, Maria nu-i auzea gemetele, i le aude acum.

— Hai, draguță, du-te acasă, spune încet Victorina și o ia în brațe. Ce ne facem noi mâine, dacă ne e doctorița bolnavă ? Adevărat. Mâine trebuie cercetate toate casele și de pe drumul mare al satului, pe drumul mare e casa lui Duță Pop. Femeile trebuie să ajute. Mâine trebuie să înceapă bătălia pentru staționar, s'o înviorizeze pe ceea pentru casa de nașteri. Mâine !

— Mă întorc după două ceasuri, să curăț tubul.

E frig afară. Vântul coborât dela munte suflă și mai avan, dar vântul ăsta parcă-ți dă bici să fii mai aprig, mai voinic în mers, în mersul gândurilor. Maria calcă voinicește și cântă încet. Fără să-și dea seama, un marș. Un dulău latră rău de după niște uluci.

— Mă răule, mă pocitule, mă caraghiosule, închide botul că răgușești de tot, tu nu vezi că e umezeală ? Așa, acum nu mai cânti, fredonezi numai, asemenea mărâit îmi place și mie, în do major ! murmură Maria și râde singură.

Indărătul ferestrelor întunecate oamenii dorm. Doarme tot satul. Uite, sănătatea oamenilor ăstora toți, a tuturor copiilor din sat atârnă acum de puterea mea, de știința mea, de dragostea mea pentru ei. În timpul facultății, în spital eram mulți, nu aveai niciodată o răspundere atât de mare. Acum, acum am să-mi dau măsura, să încercuesc boala, s'o stârpesc. Impreună cu ei, rezemată pe tot ce știu, pe tot ce am învățat. Să vezi ce am să fac, ce am să mai fac ! Ehei ! ce-o să facem noi aici !

Calcă mai vartos și bagă mâinile în buzunare. Dreapta, dă de scrisoarea lui Emil. Doctorița se oprește din mers. În fața ei strălucește fereastra luminată a Partidului.

„Nu-i așa, tovarășe Mocanu, — întreabă Maria în gând, — că cine socotește că e greu tot, că este singur, că trebuie să te ferești de trudă, să-i lași pe alții să trudească, e un străin ? Ce amestec putem să avem noi cu el ? Nimic ! Nu ne leagă nimic. Am crezut că uneori are o fărâma de dreptate, am crezut și eu că e greu, dar e așa de bine ! Mulțumesc, tovarășe Mocanu, vă mulțumesc la toți !” Și Maria pleacă mai departe, spre casa ei, cu mâinile în buzunarele goale, cu fața mică, strânsă de frig, limpezită de o lumină pe care n'o vedea acum în nopte, nimeni, dar pe care ea o simte înlăuntrul ei, și pe care Matei o văzuse la dispensar, în ochii cenușii ai doctoriței, din când în când, ca un foc care clipește și scade până când se aprinde deabinelea.

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

CRISANTA OLTEANU

STAHANOVISTUL CONSTANTIN VASILACHE

UN SCHIMB DE EXPERIENȚĂ

30 Octombrie 1951. Hala de strunguri a uzinelor „Sovrommetal” Reșița. O mulțime de oameni în care afli muncitori, ingineri, maiștri, normatori au fost convocați în dimineața aceasta pentru a vedea la lucru pe un strungar fruntaș, care aplică metoda Bortchievici-Bâkov de tăiere rapidă a metalelor. Se spunea despre el că realizase până atunci șase norme anuale. Mulți dintre cei de față clătinau din cap a neîncredere. — „Nu cumva vrei să faci pe grozavul, tovarășe?!” — parcă spuneau ochii unui muncitor înalt, care stătea cu pipa în colțul gurii și își ținea mâinile înfundate în buzunarele salopetei. — „Ce mare lucru crezi c'ai să ne arăți?” — întreba căutătura cercetătoare a unui frezor tinerel. Alții veniseră din curiozitate, toți însă simțeau că avea să se întâmple ceva deosebit.

Strungarul oaspe era un om nu prea înalt, dar vânos. Ochii verzi, străbătuți de firișoare aurii, foarte mobili, îi luminau figura cu trăsături mari, aspre.

Se apropiase de strung cu pași repezi. Salopeta îi era ca nouă. Gulerul cămășii albe, bine călcat, cravata de culoare închisă, cu nodul legat măiestrit. Din șapca trasă pe frunte, i se răzlețeau spre tâmpile, şuvițe scurte de păr negru.

Deși nu se vedea, omul nostru era emoționat. Desigur își stăpânea bine metoda de muncă, dar oricum, pentru prima oară reprezenta aici, la Reșița, uzina unde lucra. El știa cât de valoroși sunt muncitorii din acest centru. Oare nu va da greș? Il priveau atâția ochi!

Sosise cu două zile în urmă. Vizitase uzina și rămăsese timp îndelungat în fața unui Carusel cu o masă de 5 metri. Il impresionaseră ritmul muncii și ordinea desăvârșită din hale.

În prima noapte, cuibărit bine în patul cu salteaua moale din camera de oaspeți, căutase să-și adune mulțimea de impresii culese toată ziua. Lumina becului de pe măsuta de noapte se filtra blândă și moale prin acoperitoarea de pânză verde pal; era o lumină liniștitoare, care apropia somnul. Strungarul găsisese o carte pusă la îndemână: „Oțel și sgură”. O începuse, dar nu trecuse de primele pagini. Il preocupau oamenii cu care vorbise, rezultatul experienței de a doua zi. „O să iau un strung vechi. O să le arăt că nu trebuie numaidecât să ai o mașină nouă, ca să aplici metoda. Dar, dacă nu dau rezultat bun? Ce fac atunci?”

Sărise ars din pat. „Fleacuri!” Dăduse din umeri, nemulțumit. „Ce, sunt copil?! Lucrez de aproape un an după metoda asta și acum... poftim! Mai bine mi-ar

prinde să dorm !” Cu o mișcare energetică a mâinii stinsese lampa de veghe depe măsuță. Totuși, adormise târziu de tot...

Iar acum înfrunta toți acești ochi. Da, le va arăta cum lucrează el.

Respiră adânc și cu un gest care-i era obișnuit, ridică fruntea. Iși aduse la îndemână sculele necesare. Potrivi cuțitul de interior și exterior. Cercetă cu atenție mașina, se uită în cutia de viteze, luă pompa cu ulei și unse toate încheeturile. Iși șterse mâinile cu o cârpă. Studie câteva clipe desenele piesei pe care trebuia s'o execute.

— Tovarășe, — se adresa apoi inginerului care stătea lângă el și-i urmărea tăcut mișcărilor — putem începe !

O mișcare asemănătoare aceleia făcută de un val care se apropie de țărm, adună mulțimea din hală în jurul strungarului. Acesta tuși, dregându-și glasul. Apoi, vorbi limpede, răspicat :

— Am primit să strunjesc inele exterioare pentru rulmenți cu diametrul exterior 441 mm., interior 391 mm și grosimea 102 mm. Materialul din care le voi face are o rezistență de peste 75 kilograme pe milimetru pătrat.

Se lăsase o liniște aproape materială. Strungarul cuplă motorul. Manevră dispozitivele, apoi cuțitul mușcă adânc din metal. Mâna sigură, stăpână, marea sau micșora viteza, după nevoie.

Frezorul tinerel, cu ochii lucind de curiozitate, murmură la urechea vecinului, pe care-l prinsese de braț :

— Al dracului ! Șpanul iese albastru dela gură ! Și ce lung e !

Inginerul urmărea cu atenție ceasul-cronometru. 9 minute și 5 secunde. Strungarul terminase strunjirea capătului primului inel pentru rulmenți. Lucra cu maximum de viteză. Concentrat asupra lucrului, nu mai vedea pe nimeni în jurul său.

Doi elevi dela școala profesională, umăr lângă umăr, nu-și luau o clipă ochii de pe omul dela strung.

— Vezi ce mișcări precise are ? — șopti cel mai înalt dintre ei, înghiontindu-l cu cotul pe celălalt.

— E puternic, frate... Singur și-a luat piesa de a pus-o în ax. Și știe teorie. N'ai văzut cum ne-a explicat eri, la tablă ? Și eu știu acum, ca pe apă, ce este unghiul de atac *kopa*. — Elevul îi zâmbi mândru, vecinului său : — Apoi de acum, am să mănânc cartea sovietică, — mai murmură el ca pentru sine.

Operațiile de strunjire fuseseră și ele executate într'un timp record. Strungul își găsisse un stăpân, care știa să-i comande. Atinsese 150 ture pe minut, iar grosimea șpanului era mai mare de 18 mm. Exteriorul inelului fusese strunjit în 23 minute și 45 secunde. Piesa era gata. În cât timp ? În 77 de minute, în loc de 660, cum prevedea norma.

— Cu cât a depășit-o ? — se trezi întrebând muncitorul înalt, morfîind în colțul gurii, pipa stinsă.

— Tovarăși, — glăsui inginerul, în timp ce așeza pe îndelete în cutie ceasul-cronometru, — în schimbul de experiență la care am asistat astăzi cu toții, stahanovistul Constantin Vasilache, dela uzinele metalurgice „Gh. Gheorghiu-Dej” a depășit norma cu 800 %.

Aplauze înflăcărâte și îndelungi acoperiră ultimele cuvinte ale inginerului. Admirația și entuziasmul erau unanime. Cercul din jurul lui Vasilache se mișcă înspre el. Mulțimea se alătură strungarului. Acesta arăta liniștit ; cu sclipiri de mândrie în ochi, strângea mâinile ce i se întindeau din toate părțile.

— Cum faci tovarășe, de lucrezi așa ? — întrebă Peia Tudor, un cunoscut fruntaș reșițean.

— Să vă spun mai întâi un lucru, tovarăși. Cred că însemnat pentru acela care vrea să lucreze bine, este să învețe să prețuiască și să respecte fiecare minut de lucru. La locul meu de muncă e întotdeauna rânduială. Cu câteva zile înainte de terminarea unei comenzi, merg și cer comanda următoare. Imi pregătesc sculele de care am nevoie. Imi fac 2—3 cuțite pentru fiecare operație, ținând seama de rezistența materialului. Asta am învățat-o dela stahanoviștii sovietici.

— Dar dumneata, tovarășe, — îl întrerupse un strungar bătrân, — cum stai cu reparațiile ?

Cel întrebat, ridică ochii săi sclipitori și răspunse cu un zâmbet, repede ascuns :

— Am strungul de un an și jumătate. Nu i-am făcut nici o reparație. Viața strungului mi-i dragă. Îi simt durerile și caut să i le alin singur. Viu mai devreme în uzină, îl controlez. Când îi dau drumul să se încălzească, sunt cu urechea la inima lui...

Vreme de o oră și mai bine au curs gărlă întrebările, iar răspunsurile au fost prompte și clare.

IN DRUM SPRE CASĂ

— Da' multă lume mai călătorește pe linia asta ! — își spuse Constantin Vasilache. Se așeză gâfâind pe marginea de banchetă pe care reușise să o găsească cu mare greutate. Compartimentul în care se urcase la București, la înapoierea din Reșița, era ticsit cu lume de tot felul. Zarva se potoli cu greu, dar se potoli totuși când trenul se desprinsese lin de lângă peron și, în drum spre Chitila, începu să treacă din ce în ce mai repede pe lângă clădirile înghesuie, curțile înguste și vagoanele din Triaj.

Stahanovistul își scoase ceasul din buzunar. „Ei, — gândi el, — mai am o oră bună până la Titu, iar de acolo, nici una până acasă !” Oftă, parcă ușurat. Privi în jur. Toți își găsiseră câte ceva de făcut. Iată, omul acela bătrân de lângă fereastră privea într'un jurnal, pe deasupra ochelarilor înrâmați cu negru... Femeia de alături căuta să convingă pe un drac de copil neastâmpărat, să se culce în brațele ei... Doi tineri, o fată îmbrăcată în salopetă și un tânăr în haine militare, se țineau de mână, privindu-se și șoptindu-și...

Vasilache își sprijini bărbia în pumni. Gândurile îi erau toate la Reșița, la succesul lui. Apoi, ele sburară înapoi, spre trecut, agățându-se pe ici, colo, de fapte mai deosebite...

1937—38. Astra-Brașov. Muncă multă: 12—14 ore pe zi. Oboseală de moarte, bani puțini. A plecat la Astra-Română, la atelierele dela Poiana-Câmpina. Apoi la Mija, la fabrica de armament. Acolo l-a găsit războiul. Regim de exploatare cruntă, de umilire. Ce deosebire se făcea atunci între animal și om ? Parcă-l vede pe Jap, câinele mare și gras al colonelului Nedeicu, cum gâfăia cu limba roșie atârând. Alerga ca din pușcă după piatra aruncată de stăpân, la mare depărtare.

— Aport, Jap !

Jap aducea piatra și o depunea la picioarele colonelului.

— Tu, băiatul tatii, tu ești regele câinilor !

Și cu o duioșie deosebită, Nedeicu strângea capul câinelui la pieptul lui.

Dar asta era pentru câine. Pentru muncitori, Nedeicu avea o singură calificare :

— Bandiți ! Cum lași cravașa, îți dau în cap !

Câteva săptămâni înainte de 23 August 1944. Armata Sovietică gonea hoarele hitleriste înapoi spre vizuina lor. Vasilache își reamintește ziua înăbușitoare de vară, când a găsit ziarul partidului.

Se aplecase deasupra lădiței cu scule. Căuta un cuțit, răscolind grămada. Între tășurile sclipitoare, un sul alb de hârtie. Cum ajunsese acolo ? Il desfăcuse automat. Coloane mărunte, mic tipărite. Silabisise literele mai mari din cap : „România Liberă“. L-a strâns imediat, cu frică. S'a uitat împrejur. Nu, nimeni nu-i observase mișcările. A vârît sulul în buzunar. S'a îndreptat spre strungul lui. Părea liniștit.

S'a frământat multă vreme cum să facă să poată citi mai repede cele scrise pe petecul de hârtie... După o vreme, căutându-și de lucru pe afară, a intrat într-o curte dosnică. În curte, o stivă de lemne mai înaltă ca un stat de om. S'a ascuns în spatele ei. A cercetat o clipă în jur. De o parte clădăraia butucilor, de cealaltă gardul. S'a așezat pe pământ. A desfăcut sulul. „Ro-mă-nia Li-be-ră“ — a silabisit el încă odată — și mai departe a descifrat chemările la luptă împotriva cotoritorilor.

Înfășurase hârtia sul și intrase în atelier. Până la terminarea schimbului, în timp ce mânuia dispozitivele, prindea piesele în ax, urmărea încolăcirea șpanului, avea neconținut impresia că ochii tuturor sunt îndreptați asupra lui.

În drum spre casă, se ciocnise în întuneric de un tovarăș, care mergea tot atât de grăbit. Il recunoscuse. Un prieten. Hotărî să-i povestească despre sulul din lădița cu scule.

— Pavele, de dimineață, între cuțite...

— Și eu am găsit, dar nu l-am putut citi...

— E un ziar al Partidului Comunist ! — șoptise Vasilache. — Un ziar pentru noi, pentru muncitori !

Tăcuseră un timp, umblând alături în întuneric.

— Il dăm mai departe ?

— Il dăm, — spusese Vasilache.

În noaptea aceea strungarul n'a lipit geană de geană. Peste nedumeririle lui mai vechi se așternuseră altele noi. Da, pe front nemții dădeau înapoi... Ar fi vrut să stea de vorbă cu cineva, să se sfătuiască. Se gândise îndelung la ajustorul negricios, care vorbea oamenilor cu răbdare, care se apropia de cei necăjiți, cu un cuvânt bun, totdeauna venit la timp. Odată, la infirmerie, se nimeriseră alături. Ajustorul încovoiat, chinuit, se plângea de junghiuri în șale. Lui Vasilache i se infectase un deget rănit într'un cui ruginit. Coptura trăgea, îl durea toată mâna, umărul. Abia își stăpânea amărăciunea. Într-o vreme, Putinică ajustorul, i-a vorbit, fără să-l privească, abia mișcând buzele : — „Curaj, băiete. Curaj ! Vin alte vremuri... altă viață..."

Dar Putinică fusese arestat.

Nici în noaptea aceea și nici în zilele și nopțile ce i-au urmat n'a găsit Vasilache răspuns la nedumeririle lui. Mult mai târziu, după eliberarea despre care citise în „România Liberă“ ilegală, avea el să cunoască adevărul asupra stărilor lumii.

Încetase războiul. La câțeva vreme după aceea, strungarul Vasilache auzise că la Târgoviște s'au înființat uzinele metalurgice „Gh. Gheorghiu-Dej“. Se căutau muncitori cu o calificare înaltă. Vasilache s'a dus într-o zi la conducerea fostei fabrici de armament :

— Acolo o să fac treabă bună, tovarășe director, — spusese el și adăugase zâmbind : — O să mai învăț și pe alții. Că doar uzinele au nevoie de cadre...

Trenul se apropia de Titu. Fata în salopetă își scoase din plasă lădița de lemn. Tânărul care o însoțea i-o luă din mână. Ieșiră împreună pe coridor. Drăcușorul neastâmpărat dormea liniștit în brațele mamei-sii.

Până acasă Vasilache mai avea drum puțin.

„AL NOSTRU EȘTI, TOVARĂȘE VASILACHE!”

Constantin Putinică, directorul uzinelor „Gh. Gheorghiu-Dej”, este un om ordonat. Nu-și arată cei patruzeci de ani. Are mișcările hotărâte, ale omului călit de greutate. Vorbele lui au totdeauna miez. A luptat în ilegalitate și când pronunță numele fruntașilor partidului, în ochii săi negri se aprind parcă mii de stele. Fostul ajutor vorbește cu multă dragoste despre muncă.

Deasupra ușii biroului său stă scris cu litere mari : „Tovarășe, ajută-mi să respect planul de muncă.”

Această invitație l-a pus pe gânduri pe strungarul Vasilache. El venise să vorbească cu directorul pentru angajare, dar pe tablăta dela ușă scria că audiențele se primesc între orele 12—1, iar acum era abia 10.

— Ce să fac ? — o întrebă pe secretară.

Secretara se uită cu atenție la omul din fața ei. Venea de departe și poate nu avea timp de așteptat.

— Să dau un telefon, să vedem unde e acum...

Directorul era la „mufe”.

— Trebuie să-l aștepti, tovarășe, își face inspectia zilnică.

Și când, la orele 12 fix, directorul Putinică se apropie de cabinetul său, de pe o bancă așezată în umbră, se ridică un om care se repezi spre el, strigând :

— Putinică !...

I se opri în față la câțiva pași și adăugă nehotărît :

— Tovarășe director, nu mă mai cunoașteți ?

Putinică desfăcu mâinile înlături, bucuros. Din doi pași ajunse la strungar. Ii îmbrățișă umerii :

— Al nostru ești, Vasilache ! Hai în birou să-mi povestești tot.

În cabinet, directorul nu se mai instalează la locul lui obișnuit, ci alături de noul venit. Acesta îi spuse dintr-o suflare, aproape găuit de emoție :

— Am venit să mă angajez aici. Știu că-i nevoie de muncitori... Aș vrea și să câștig mai bine...

Putinică se uită cu atenție la omul din fața lui. Vasilache spusese cu greutate ultimele cuvinte. În trăsăturile feței lui aspre, încordate, directorul ghici frământare. „E un om energic și priceput. Trebuie doar să știi să vezi în izvorul ăsta de munte, care abia începe să-și despice drum, fluviul larg, cuprinzător, străbătând țara întreagă...” Se ridică de pe scaun, își aprinse o țigară și apoi îl privi pe strungar drept în luminile ochilor. Vasilache dădu să-i ocolească privirile, dar se stăpâni și-l înfruntă, ușor nedumerit.

— Numai pentru un câștig mai mare ai venit aici ? — întrebă aspru fostul ajutor.

Strungarul își plecă ochii, stânjenit. Apoi se ridică și spuse cu hotărîre :

— Nu. Banii sunt bani, dar mai este ceva... — Își căuta cuvintele, vorbea greoi, supărat pe sine însuși. — Mai este ceva, tovarășe director... Aș vrea să scot norme mai mari, produse mai multe... Bagă-mă într-o brigadă... și-ai să vezi !

Putinică ridică receptorul telefonului :

— Cheamă-l, te rog, pe tovarășul Mircescu !

Secretarul comitetului de partid, cazangiu Ion Mircescu, nu se lăsă mult așteptat. Întră repede, scoțându-și șapca din mers.

— Noroc, ce veste, poveste ? — Râse scurt, limpede : un râs de copil.

— Te-am chemat să-ți prezint pe tovarășul Vasilache. Un strungar bun. L-am cunoscut prin '39. Vrea să intre la noi...

Mircescu îl cântări câteva clipe pe străin. Erau de aceeaș statură, aveau aceiași ochi, sclipind verzui, cu priviri deschise.

— Să-l primim, tovarășe director. Avem nevoie de muncitori pricepuți.

Intr'un colț al halei de mașini, era un strung prăfuit. Vasilache se apropie de el.

— Ia să vedem, neică, ce-ți lipsește, de stai așa trist și ponosit ?

Se aplecă deasupra strungului, cercetându-l cu mâini sigure, de cunoscător :

— N'ai port-cuțit ? Nici universal ! Nici pompă de răcire...

O clipă Vasilache se uită încurcat la secretarul comitetului de partid, care-i urmărise zâmbind mișcările. Apoi privi din nou spre strung :

— Sărăcuțul de tine ! Las'că-ți schimbăm noi discurile dela ambreiaj. Îți punem altele din oțel tratat. — Intoarse capul spre secretar. — C'astea din bronz mangan...

— Schimbăm, tovarășe Vasilache, — răspunse Mircescu, și fața rotundă i se luminează. — Hai la magazie, să vedem ce putem căpăta...

Astfel a intrat Vasilache, strungar la uzinele „Gh. Gheorghiu-Dej“.

TOATE INCEPUTURILE SUNT GRELE

Ședința dela raionul de partid ținuse până târziu în noapte. Ion Mircescu își umpluse cu însemnări un caietețel întreg. Își dădea seama că problema ridicării productivității muncii se punea cu ascuțime și uzinei lor, că în direcția aceasta trebuia dată bătălia. Tovarășii dela raion pomeniseră de o încercare încununată de succes a strungarilor stahanoviști sovietici, Bâkov și Bortchievici, care reușiseră să supraîndeplinească normele, aplicând o metodă a lor, zisă de tăiere rapidă a metalelor. „Negreșit, am să caut în bibliotecă, — își spunea Mircescu, mergând pe strada pustie, spre casă. — Trebuie să fie și la noi cartea lor. Abia ne-au venit cărți tehnice.“ Gândul îi fugi spre hala strungurilor, spre oamenii de acolo. „Da, am să-l chem pe Vasilache, să-l punem la treabă ; e deștept foc, și cuțetzător...“

A două zi de dimineață, Ion Mircescu intră în bibliotecă. Bibliotecarul, un om mărunțel, cu păr alb, pufos, îl privi peste ramele de sticlă ale ochelarilor.

— Altă carte, tovarășe secretar ?

Mircescu ridică din umeri, zâmbind.

— Alta. Ia vezi, n'ai p'acolo, prin cărțile tehnice, o carte a unora, niște stahanoviști sovietici ? Bâkov și Bortchievici le zice. Ia vezi.

Bibliotecarul își întinse sprincenele într'o uimire.

— „Prelucrarea rapidă a metalelor“. Asta e. Primul din uzină o citești, tovarășe Mircescu.

Dintr'un dulap scoase o cărticică.

De pe prag, cu „Prelucrarea rapidă a metalelor“ în mână, secretarul mai întrebă :

— Câte exemplare ai ?

— Douăzeci.

— Mai adu cincizeci. O să fie mare nevoie de ele.

Și închise ușa în urmă-i.

Ceva mai târziu, secretarul comitetului de partid intră în hala de strunguri. Se duse drept la Vasilache, care urmărea atent rotirea cilindrului prins în axul mașinii. Il strigă, întinzându-i cartea și scuturând-o :

— O vezi, tovarășe ? Asta trebuie să-ți fie de-acum cartea de căpătâi.

Vasilache privi cam peste umăr spre Mircescu.

— De căpătâi ? Lasă-mă, frate, am eu timp de cetit ? — răspunse el în doi peri.

Dar secretarul scutura mai departe cartea sub ochii strungarului, vorbind repede, încălzit de lumina unui gând :

— Auzi, Vasilache... zece norme într'un schimb faci cu metoda asta... zece, băiete, auzi ?

Strungarul asculta fără interes, cu neîncredere :

— Zece norme ?! Mai lasă-mă, nene !... Știm și noi ceva ! — îl întrerupse ciocănindu-și fruntea cu degetul. Părea jignit, dar curiozitatea îi era stărnită : — Zece norme ? !

Mircescu veni mai aproape de el. Ii puse mâna pe umăr și clătinându-l ușor, stăruia :

— Ia, frate, cartea acasă. Citește-o pe'ndelete, mai gândește-te și ai să vezi. Poate totuși îți folosește la ceva.

Mircescu lăsă cartea pe masă, între piesele neprelucrate. Plecă mai departe, fără să aștepte răspuns.

Vasilache luă cartea. O puse în dulap. Abia la terminarea schimbului, pe când se îmbrăca, dădu iar cu ochii de ea. „Da, am s'o citesc !” — mormăi el și băgă cartea în buzunar.

Acasă, în timpul mesei, începu s'o răsfoiască. Și tot băgând dumicați mari în gură, se trezi citind tot mai atent, cu tot mai mult interes.

Împinse cu cotul tacâmul și farfuriile. Se așeză mai bine pe scaun, trăgându-și o hârtie în față. Citea cu sete, își făcea notițe și iar citea, și iar își nota.

— Da' hai și stinge lumina odată, — îi strigă la miezul nopții bătrâna lui mamă, mirată că la asemenea oră, feciorul ei tot mai sta la masă, cu capul în mâini, în fața unei cărți. — Hai, că acușcântă cocoșii !

— Da, — răspunse fiul. — Da, da...

Dar nu se mișcă din loc. Și nu s'a mișcat până când în minte nu i s'a limpezit drumul.

După terminarea lucrului, Vasilache scoase cărticica sovietică, o desfăcu la o anumită pagină însemnată de cu seară și mai citi odată. Se duse apoi la magazie și ceru niște deșeuri.

— Vreau să fac o experiență — explică el magazionierului, care-l privea bănuitor.

Comandă două cuțite, lucrate după datele din carte, cu plăcuțe din aliaj dur, lipite de muchia cu care se făcea tăierea. După două zile, nimeni nu mai reușea să se înțeleagă cu Vasilache. Stătea la strung din zori până târziu în noapte și tot potrivea. Dar piesa sărea din mașină, strungul trepida ca apucat de furii, cuțitul se strâmba.

— Măi, să fii al ciorilor, măi ! — bombănea strungarul, dându-și șapca cu furie pe ceafă și trăgându-se cu năduf de moțul ciufuit ce-i acoperea fruntea. Apoi își infunda iar șapca până deasupra sprincenelor, și-și frământa mâinile : — Ce-i fi având, nene ? Ce-i fi având ?

Șeful atelierului, care-i urmărea experiența, se învârtea în jurul lui, îndârjindu-l :

— Nu te lăsa frate, că doar nu te cunoaște strungul de azi, de ieri... Țin-te bine... Asta-i drumul. Ia să vedem, poate nu-i unghiul bun ?

Și Vasilache nu s'a lăsat. Curând cuțitele l-au ascultat, avansul mașinii s'a mărit. Iar într-o zi...

Un om fericit alerga de să-și piardă răsuflarea, spre sediul comitetului de partid. Urcă treptele în goană, se lovi de o îngrijitoare, care ducea un maldăr de rufe pentru cămin. O clipă se clătinară amândoi, aproape să se răstoarne.

— Unde-i tovarășul Mircescu ? Ha ? Care știe ?

Ion Mircescu era la biroul lui. Tocmai recitea notele pe care și le făcuse în legătură cu o dare de seamă a schelei Ochiuri și-și sublinia anumite pasagii.

Când se deschise ușa și Vasilache svâcni peste prag ciufulit și cu ochii flăcări, Mircescu tresări și se ridică în picioare.

— Am reușit, nu? — Glasul secretarului tremura ușor.

— Hai cu mine să vezi, tovarășe Mircescu, — izbucni sgomotos strungarul. — Am nimerit-o, asta era. Ce mai metodă, frate, o minune! Hai, vino, să vezi cum merge strungul...

Cei doi oameni ieșiră din birou. În drum spre hală mai culeseră vreo zece oameni, astfel că în apropierea strungului cu care biruise Vasilache, se strânse întreagă ceată.

— Priviți-l, tovarăși, — spuse Vasilache, cercetându-i cu ochi scăpărători și bătând cu palma într-o piesă mare de oțel. — Cilindrul ăsta îmi lua de obicei două ore. Băgați de seamă, încep! Cronometrați-mă!

După 30 de minute, cilindrul era gata.

Secretarul comitetului de partid privea mâinile pătrate, puternice, ale strungarului, spinarea lucie a piesei, oamenii adunați în jur. Simțea freamătul halei. Ochii lui vedeau până departe, undeva într'una din halele vechi ale uzinei, cel mai slab strung din întreprindere. Cine o să lucreze acolo cu noua metodă? Vin luni de muncă grea. Metoda trebuie extinsă, valorificată.

Vasilache scoase cilindrul din ax. În timp ce-și ștergea degetele cu o cârpă, se apropie de secretar:

— O făcurăm și p'asta, — spuse el, clipind ștregărește dintr'un ochi.

La cantină deabia începuseră să vie cei din tura I-a. Constantin Pușcașu și Niculae Marinescu intrară împreună. Iși perforară bonurile și-și luară sfertul de pâine caldă.

— O fi carne astăzi, Costică?

— Mi se pare c'au tăiat un porc dela crescătorie. Unu'mare... 200 de kile... Și mi-e o foame...

— Că doar nu-i fi ridicat pietre de moară! — îl zeflemisi Pușcașu.

— D'apoi cum! Cu nebunu' ăsta de Vasilache... N'am avut încotro. M'am apucat și eu să încerc metodele lui și zău, mă mișc mai bine...

— Da, — spuse Pușcașu gânditor. — A dat norma peste cap. — Tăcu o clipă. Iși încreți fruntea a îndoială: — Zice să facem o brigadă de vârstnici cu Parcescu, cu Apostolescu... — Incepu să râdă: — Auzi! Spune că metoda asta ne face stahanoviști!

— Și o să ne facă, tovarăși, — strigă Vasilache, apropiindu-se de masa lor. Se așează, mușcând cu mare poftă din pâinea caldă. — Da, o să devenim stahanoviști. Păi, ce făceam eu cu strungul ăla al meu? Două-trei norme, acolo... Până a venit tovarășul Mircescu cu „Prelucrarea rapidă a metalelor“. Aproape cu sîta mi-a băgat-o în mână. Și acum... Ehei... Pe cuvânt! — Și bătându-se cu mâna pe piept râse de se auzi în toată cantina.

Toată uzina fierbea.

— Ne-a provocat Mija la întrecere!

— Păi ce, noi putem să ne măsurăm cu ei?

— Te pomenești că ne facem de baftă!

— N'avea grijă, nu dau eu flăcării noștri pe zece Mije...

Dacă oamenii făceau fel de fel de presupuneri, apoi în cabinetul directorului, Constantin Putinică și Ion Mircescu discutau concret posibilitățile întreprinderii. Uzinele „Mija“ trimetau o echipă compusă din trei fruntași în producție, strungarii Velinga Spiridon, Mihălcioiu și Curiadnicov.

— Vasilache! Asta-i omul, — spuse Putinică după o clipă de gândire.

— Da, frate. El e.

Ion Mircescu ridică receptorul și formă numărul halei de strunguri.

Peste câteva minute, Putinică întreba :

— Ce zici, tovarășe Vasilache ? Te măsoară cu cei dela Mija ?

Vasilache zâmbea cu toată gura, își freca una de alta mâinile murdare de ulei și vorbea tare :

— O să fie o demonstrație de pomină, tovarăși ! Mă lăsați pe mine să-mi alcătuiesc echipa și să vedeți ce rezultate scoatem...

Cele două echipe lucrau față în față. Din partea uzinei gazdă se prezentau Constantin Vasilache, Savu Ion și Ungureanu. Vasilache și Velinga trebuiau să execute un lagăr pentru elevator, normat 33 de ore.

Vasilache începuse strunjirea piesei. Șpanul albastru se încolăcea asemenea unui șarpe nesfârșit. Viteza cu care mergea strungul îi înspăimânta pe cei din jur. Strungarul regla viteza cu mână fermă. Lângă el, maldărul de șpanuri creștea. Curățitorii cu roabele lor nu mai pridideau de cărat. Piesa programată a fost executată în 3 ore.

— Asta e, tovarăși — rosti Vasilache rar spre Mircescu și Putinică, ștergându-și mâinile unsuroase. — Cum stai, tovarășe Velinga ?

Strungarul mijan mai lucra încă.

Savu Ion și Ungureanu dăduseră 250 % peste normă, față de însoțitorii lui Velinga.

DESPRE UCENICI ȘI O BICICLETA

În ziua de 22 August 1951, s'au schimbat gazetele de perete din cele zece secții ale uzinelor „Gh. Gheorghiu-Dej“. Tovarășa Cereș Margareta, dela bor-mașina nr. 5 era veselă nevoie mare. Cobora în grabă scara dinlăuntru pavilionului administrativ. Responsabilul cultural al sindicatului o anunțase tocmai că va intra în echipa de teatru. „Să nu cumva să'ntârziu mâine la repetiție!“ — se gândea ea, sărind câte două trepte dintr'odată.

Când să iasă pe ușă, un titlu mare, scris în roșu îi atrase atenția asupra gazetei de perete, agățată pe peretele alb. „Ediție fulger“, citi ea. „În cinstea zilei de 23 August, în schimbul de onoare, strungarul Constantin Vasilache a dat 25 norme într'un schimb de opt ore.“

Cereș Margareta sorbi vestea într'o clipă; în a doua clipă fu afară în curte, în a treia năvăli în atelierul ei și strigă, înădușită, emoționată :

— Ați auzit ? În cinstea zilei eliberării, Vasilache a dat 25 de norme în opt ore !

Și vestea s'a dus peste tot, dela cantină la creșă, dela cămin la forjă, dela racordurile speciale la laborator...

Un tâmplar cărunț, citea pe peretele încă netencuit al unei hale în construcție : „Cinste frunțașilor în producție!“

În acest timp, Vasilache se răstrea la noul lui ucenic Gheorghe Georgescu I, care stătea în fața lui, cu capul sburlit plecat, căutând parcă și-și ascundă fața mânjită :

— Înainte, marș, la dulap. Într'o clipă să te văd la duș. Ia-ți săpunul, prosopul, peria de cap. Eu n'am nevoie de coșari aici...

Gheorghe Georgescu I vedea pentru prima oară dulapul meșterului său. Îl deschise cu mișcări încete. Surprins, îl privi îndelung.

Dulapul are două uși. Pe cea din stânga, înăuntru, sunt lipite două fotografii : una îl reprezintă pe I. V. Stalin în uniformă albă, cu mantaua pe braț ; cealaltă îl arată pe secretarul general al Partidului Muncitoresc Român.

În primul raft se află rufărie curată, săpun, perie de cap, prosop. În al

doilea raft stau diferite pachetele cu alimente. În al treilea, ca la paradă, se înșiruie sculele sclipind de curățenie, ca argintul. Gheorghe Georgescu I înțelege că stăpânul dulapului acestuia își cunoaște sculele cu ochii închiși. Într'un colț ferit, privirea îi stăruie asupra unui cuțit știrb, uzat. Auzise vorbindu-se de el.

Odată cineva îl întrebase pe strungar :

— Ce-i cu fierul ăla vechi, din dulapul matală ?

Vasilache răspunse cu duioșie în glas :

— Fier vechi ! Cuțitul dela primele mele experiențe... Vezi, e strâmb, e știrb de prea multe ascuțiri... De aia îl țin, că mi-i drag... Când mă uit la el îmi aduc aminte că toate începuturile sunt grele...

Gheorghe Georgescu I plecă încet spre duș.

Toți ucenicii lui Vasilache muncesc cu tragere de inimă. Ei se gândesc că Petrișor Gheorghe, Davidoglu Stelian, Antofie D. Niculae cari au lucrat cu meșterul lor, sunt astăzi lucrători buni : dau două, trei norme pe zi.

Purtând îndemânat cleștișorul cu care îndepărtează șpanul, strungarul Dincă D. își amintește de începuturile uceniei lui. Nu fusese prea bucuros când i se spusese dela școală că-l repartizaseră la practică la Constantin Vasilache. Meșterului i se dusese vestea că e sever și pretențios.

La ora 7 dimineța fusese în fața strungului lui Vasilache. Apropiindu-se de locul lui de muncă, meșterul zări un tinerel nălțuț, negricios, și mai negru în hainele lui de culoare închisă, care părea să-l aștepte. Il măsură cu ochii cercetători. Dădură mâna :

— Tu ești deci Dincă ? Ia spune-mi neică, fumezi ?

— Nu, — șopti Dincă. Nu-i convenea să spună cu toată gura *nu*, că de ! el fuma !

— Ei, nu ! Las' că știm noi ! — Vasilache zâmbi și zâmbetul îi așternu pe față o blândețe neașteptată. — Da' de citit, citești ?

Și tot așa îl descususe strungarul pe elev cu tot dinadinsul.

Iar înainte de începutul schimbului, Vasilache îi arătă lui Dincă dulapul său și-l pofti să se înfrupte dintr'o felie solidă de șuncă cu pâine de casă.

Totuși a doua zi, Dincă D. sosi la lucru la ora opt fără un sfert.

— Da' asta ce mai e, Dincă ? — se miră Vasilache spre el.

Dincă însă avea un răspuns.

— Stau departe, tovarășe Vasilache, și e un noroi...

— Departe, zici ? — se supără meșterul. — Poți să stai și la Ploești, pe mine nu mă interesează. Să fii punctual la lucru, c'altfel nu facem casă împreună. Ai auzit ?

Dincă auzise și se gândea că, oricum, are și meșterul dreptate. Da, va trebui să se scoale la 4 dimineța, că e vară și soarele-i sus de vreme...

De-atunci n'a mai întârziat. Peste un timp numai ce se pomeni cu meșterul spunându-i răstit :

— Mă, să-ți cauți o bicicletă. Vezi c'au adus la „Ferometal“. Imi spui cât costă și o cumpăr. Că prea locuești departe de uzină, știu eu !

Stătea Dincă D. zăpăcit de fericire în fața meșterului său. Juca între degete o bucată de șpan, o tot răsucea, aproape nu mai știa ce face...

SPRE 1961

Soarele râdea printre norii subțiri, gata să se destrame. Oamenii erau îmbrăcați în vestimente ușoare, mersul lor era sprinten, vorbele sonore, visurile vii. Curtea uzinei „Gh. Gheorghiu-Dej“ forfotea de muncitori. Nu era încă 7 dimineța, dar în uzină viața clocotește din zorii zilei, până hăt târziu, în amurg.

Brigada de vârstnici a lui Constantin Vasilache era în plin avânt. Niculae

Marinescu lucra în contul lui '54, Pușcașu, Parcescu și Vasile Nicolae în contul lui '53, iar Apostolescu, în contul lui '52. Veștile în uzină erau minunate. Se prevedea că la 1 Noiembrie planul pe întreg anul va fi îndeplinit.

În clipele sale libere, cazangiuul Ion Mircescu circula în toate părțile. Fața lui rotundă lucea de bucurie. De-ar fi putut, i-ar fi îmbrățișat pe toți.

— Tovarășe director, ne apropiem de steagul dela București! — spunea el râzând cu toată gura.

— Ne apropiem, frate, ne apropiem, dar cu greutatea n'am terminat.

— Greutățile doboară pe capitaliști, nu pe comuniști, — răspundea Mircescu peste umăr, plecând spre alte treburi.

Deasupra strungului la care lucra Constantin Vasilache flutura steagul roșu al întreprinderii. Graficul scris cu cretă pe tabla neagră a secției arăta că strungarul nostru strunjea în contul anului 1958.

Intr'una din zile, pe când își ascutea unul din cuțitele „vidia“, un curier îl chemă pe Vasilache la direcție. „În timpul producției? — se gândi el. — Ce poate să fie?“

În cabinetul directorului, stăteau Putinică, vesel peste măsură, și inginerul șef. Directorul nu-și mai găsea loc pe scaun.

— Mare cinste pentru uzina noastră — îi spunea el inginerului-șef, în timp ce Vasilache urca scările spre direcție. — Auzi? trei decorați dintr'odată! Să nu le spunem de ce sunt chemați. Nu le spunem. Să aibe bucuria laolaltă cu surpriza!

În fața ușii cabinetului directorial, Vasilache se întâlnește cu Constantin Cojocaru, ajustor, și Niculae Chivulescu, frezor. Se uită la ei, întrebător. Ceilalți doi dau dură din umeri. Intrară.

— Tovarăși, — le vorbi Putinică, cu seriozitate prefăcută — plecați la București urgent. Toți trei.

— Să-mi iau sculele, tovarășe director? — se repezi Vasilache. — Tot schimb de experiență?

Putinică prinse a zâmbi mai mult cu ochii:

— Ce scule? Vezi-ți de treabă. Vă cheamă tovarășul Chivu Stoica, la Minister, ce nevoie ai de scule?

— Ba eu le iau, nu se poate, — se încăpățână Vasilache. Cine știe ce ne mai pune să facem acolo...

Putinică simțea că nu-și mai poate ține râsul. Nu știa cum să-l convingă pe strungar că nu-i vorba de schimb de experiență. Vasilache vorbea mai departe, căutând să-l convingă pe director:

— Le iau cu mine, da' nu la minister... le las la hotel...

Când te cuprinde o bucurie mare ai impresia că plutești. Ai vrea să dai din bucuria ta tuturor, ai vrea să-ți iei inima în palmă și s'o dăruiești lumii întregi. Iar întâmplările din aceste clipe de fericire ți se întipăresc în minte pentru totdeauna. Așa se simțea stahanovistul Vasilache, în ziua când a primit Ordinul Muncii clasa I.

Deși era o după amiază mohorâtă de toamnă, cu cer plumburiu, lăsat peste capetele oamenilor, lui i se părea că totul în jur e scăldat în lumină.

A doua zi, primul drum îl făcu la direcție. În cabinet, Constantin Putinică și Ion Mircescu cercetau planul de muncă. La intrarea lui Vasilache, își ridicară amândoi capetele. Îl văzură pe strungar venind spre ei, cu ochii strălucitori. Intr-o mână ținea strâns o cutiuță.

— Jumătate din această decorație e a voastră, tovarăși, — zise el cu glasul înăbușit de emoție.

Pe biroul directorului, din cutiuța căptușită cu mătase vișinie, Ordinul Muncii cl. I arunca raze aurite.

Uzinele metalurgice „Gh. Gheorghiu-Dej” anunțaseră la 1 Noembrie terminarea planului pe anul 1951. Stegulețul roșu sta tot lângă strungul lui Vasilache, ca un paznic credincios. Lângă steguleț, pe graficul personal al strungarului stahanovist, un normator slăbănog și lung, scria : *în contul anului 1950, luna X-a.*

Zeci de scrisori îi parvin strungarului stahanovist din toate colțurile țării. Este invitat să vorbească despre metoda sa de muncă, este chemat la schimburi de experiență. Pleacă când la București, când în alte părți. Cu cât va reuși să învețe pe mai mulți strungari să lucreze după metoda lui Bâkov și Bortchievici, cu atât numărul stahanoviștilor va crește... „Astăzi suntem o mie, — gândește el — dar mâine vom fi zece mii, mai mulți, tot mai mulți...”

Și când, în fiecare dimineață, la ora 7, Vasilache își revede strungul, își aduce aminte de clipele când l-a zărit prima oară, prăfuit, stricat, bun de nimic și-l privește cu nespusă dragoste. Ca de obicei e primul în fabrică. Își citește planul de muncă, se consultă cu ucenicul lui. Apoi începe lucrul. Cu mișcări rezezi și precise ia în brațe un cilindru de 70 de kilograme, îl introduce în ax. Ora 7,30. Cuțitul e potrivit în muchia piesei ; Vasilache pune mâna pe manetă, pornește strungul. Șpanul albastru se alungește din ce în ce. Motorul cântă vesel.

Când au trecut opt ore ? S'a făcut patru. Schimbul s'a terminat. O pauză de zece minute. Incepe instructajul cu elevul-ucenic. O jumătate de oră.

— Nu ești curagios, tovarășe ! — hotărăște Vasilache. — De ce ai lăsat strungul la viteza întâia ? Săi la a treia. Ei, vezi ? Merge. Degajează locul de muncă, totul să fie curat în jurul tău. Uită-te bine la cuțitul ăsta. E construit după metoda lui Bortchievici, din aliaje dure...

E ora 4 și 30 minute. Instructajul s'a terminat.

Stahanovistul Vasilache își pregătește uneltele și piesele pentru a doua zi. Își ascute cuțitele singur. În seara asta o piesă a rămas în ax. A doua zi, la ora intrării în schimb, cuțitul îl va aștepta, pus în șpan.

Stahanovistul s'a mai uitat odată în jurul lui. În hală nu mai era nimeni. Rămăsese ultimul. Umbrele înserării pătrunseseră prin toate colțurile. Mașinile tăcute păreau că adormiseră. Metalul arunca focuri mocnite. Liniște deplină.

Netezindu-și părul scurt și negru, își potrivește șapca pe cap. Hainele-i erau curate, bocancii îi sticleau, abia lustruiți. „Vasăzică trebuie să trec pe la direcție. Să nu uit ziarele”, — gândi Vasilache.

Își luă din dulap „Scânteia”, „Viața Sindicală”, „Pentru pace trainică”. „Poate mai am vreme să trec pe la bibliotecă. Spunea tovarășul Mircescu de niște cărți noi”. După ce închise dulapul scoase din buzunarul dela piept o oglinjoară și se privi în ea. O vârf la loc. „Să nu uit. I-am promis mamei să-i aduc tot ce scrie pe lista ce mi-a dat. O să pot duce totul pe bicicletă ?”

Câteva clipe mai târziu, Constantin Vasilache intră în cabinetul directorului.

— A.S.I.T.-ul te invită pentru schimb de experiență la uzinele din Ploiești, — îi comunică Putinică, arătându-i cu mâna un scaun. — Și mai ai o invitație. Din partea Comitetului de Radio.

Pe fața lui Vasilache se amestecau bucuria și nemulțumirea.

— Bine, bine, rău nu e, dar dacă-s mereu pe drumuri, brigada noastră stahanovistă ce face ? Că ne-am hotărât să scriem tovarășilor din alte uzine, să-i chemăm la întrecere.

— Dar chemările astea, Vasilache, pentru ce sunt ? Nu ca să împărtășești și altora din experiența ta ?

Putinică vorbise liniștit, serios. Vasilache tăcea. Întrebă deodată :

— Pe când plecarea, tovarășe director ?

— Măine seară o să fii la Ploești. Uite, le telefonez acum. Cu Radio-ul fixăm noi ziua.

Ieșind dela direcție, Vasilache traversă șoseaua nouă în plină construcție. „Încă două șosele ca asta, și în uzina noastră am terminat cu drumurile, — gândi el. — Aici, până la anul dăm gata centrala termică, instalația de apă. Apoi, la sfârșitul cincinalului...”

Închipuirea îi arătă, ca într'o oglindă fermecată, clădirile mari din proiectul pe care-l știa pe dinafară, locuințele pentru muncitori, creșa, căminul, clubul cu teatru și cinematograf, policlinica, spațiile verzi...

Își închipui mii și mii de muncitori trecând poarta uzinei, împrăștiindu-se prin secții.

— Da, așa va fi, — întări el. Așa va fi cum spune Partidul.

Întoarse capul și măsură cu milă vechile ateliere care abia se ghiceau, pitice în umbra fumurie a înserării. În minte i se năzăriseră pentru o clipă, vie, clădirile impunătoare ale proiectului.

Vremea când le va vedea aievea se apropie mereu.

Ianuarie 1952. În toată țara s'a răspândit vestea : Constantin Vasilache lucrează în contul anului 1961.

PENTRU ÎNTĂRIREA PĂCII INTRE POPOARE

AUREL MARTIN

GO-MO-JO

Printre laureații Premiului Internațional Stalin „Pentru întărirea păcii între popoare” pe 1951 este și emeritul om de stat, savant și scriitor chinez Go-Mo-Jo.

Cei care-l cunosc scriu despre el pagini minunate. În figura lui, ei descifrează pe luptătorul neobosit al Chinei, pe unul dintre conducătorii de seamă ai marelui popor din Extremul Orient, pe unul dintre cei mai mari reprezentanți ai literaturii chineze contemporane. Și într'adevăr, viața și opera actualului președinte al Academiei de Științe a Republicii Populare Chineze exprimă întreaga măreție a acestui om, care, la vârsta de 60 de ani, a rămas tot tânăr, tot activ, tot în primele rânduri ale luptei pentru o viață mai bună, pentru pace în omenire, pentru prietenie între popoare, pentru demascarea tuturor acelor care încearcă să stăvilească drumul înainte al istoriei.

A început să scrie din 1916. De atunci și până astăzi cititorii literaturii chineze s'au hrănit mereu cu slova minunată a lui Go-Mo-Jo. Fie că a cântat realitățile chineze în poeme, în drame, în romane sau în nuvele, fie că a dat orientare literaturii prin remarcabile articole, fie că a tradus din marile opere ale literaturii universale, Go-Mo-Jo a slujit și slujește necontenit aceeași cauză măreață: educarea poporului său în spiritul dreptății, al păcii, al luptei pentru eliberarea deplină de sub orice fel de exploatare. Printre operele lui se numără un volum de versuri, o lucrare cu caracter autobiografic

sub formă de jurnal, volume de schițe și însemnări de călătorie, piese cu subiect istoric, articole despre poetul Tiui Yuan și alți scriitori chinezi, o carte intitulată „50 de zile în U.R.S.S”, traducerea remarcabilă a romanului „Război și Pace” de Tolstoi și a poemului dramatic „Faust” de Goethe, precum și o serie întreagă de articole publicate în presa zilnică. Eminent savant și cercetător al trecutului poporului chinez, Go-Mo-Jo și-a consacrat o mare parte a activității sale istoriei antice a Chinei și filosofiei chineze. Printre operele sale istorice și filosofice se numără „Societatea antică chineză”, lucrări privind răscoalele țărănești din perioada dinastiei Miu, articole referitoare la filosofia chineză antică. Operele acestea aruncă asupra istoriei chineze puternicele lumini ale unei interpretări științifice. Istoria poporului său n'a fost pentru el istoria împăraților sau a diferitelor dinastii; ea nu poartă pecetea voinții divine a lui Budha: istoria Chinei este istoria luptei dusă de veacuri de cei asupriți pentru eliberare, pentru scuturarea exploatării, pentru instaurarea unei orânduiri mai bune, mai drepte.

Go-Mo-Jo este el însuși un om nou, cu preocupări multilaterale, cu o cultură extrem de vastă, cu un excelent spirit de aplicare practică a cunoștințelor teoretice; un activ patriot și luptător. Legat cu mii de fire de poporul chinez pe care împărații, gomindaniștii sau imperialiștii americano-anglezi îl țineau sub jugul lor asupritor, Go-

Mo-Jo a stat întotdeauna în primele rânduri ale luptătorilor pentru eliberarea națională. Cercetările științifice sau lucrările literare nu l-au sustras nici o clipă dela datoriile sale cetățenești. În 1922, împreună cu prietenul său Cen-Fu-U fondează asociația literară „Creația“, destinată să orienteze literatura chineză tot mai mult spre viața poporului, spre un realism viguros, spre creația de tip superior, ruptă de cochetăriile formaliste sau de tradiția mistică.

Între 1925-1927, el participă activ la revoluție. Poporul, care aprecia în mod deosebit activitatea lui agitalorică și propagandistică, îi dă titlul de „toboșar al revoluției“. Teroarea sângeroasă instituită în China de banda lui Ciang-Kai-Şek după revoluția din 1927, l-a silit pe Go-Mo-Jo să se expatrieze în Japonia. Vreme de zece ani de zile suferă aici prigoana jandarmeriei japoneze. Forța mereu tânără a acestui eminent om, dragostea lui neîarmurită pentru cauza dreaptă a poporului chinez, rămân mereu vii. Când, în 1937, începe istorica luptă împotriva jugului japonez, Go-Mo-Jo se reîntoarce în patrie și militează activ pentru realizarea unui front unic împotriva cotropitorilor. Susținând mereu politica dusă de partidul Comunist sub înțeleapta conducere a tovarășului Mao-Te-dun, Go-Mo-Jo cheamă prin operele lui la luptă pe cei asupriți, cheamă la unire și la intensificarea avântului revoluționar de eliberare națională. Versurile și articolele lui au slujit puternic marea cauză pentru care își vărsau sângele atâtea milioane de oameni. Demascând uriașa trădare pe care regimul gomindanist o săvârșea dela instaurarea lui la cârma țării, Go-Mo-Jo desvăluia poporului mârșava față a lui Ciang Kai-Şek și a stăpânilor săi de peste ocean. Când gomindaniștii, după capitularea japonezilor, deslănțuie războiul civil, Go-Mo-Jo se află din nou în primele rânduri ale luptătorilor pentru eliberare, susținând intens cererile formulate de Partidul Comunist Chinez, pentru instaurarea unui regim democratic în China. Încă înainte de proclamarea Republicii Populare Chineze, Go-Mo-Jo este ales președinte al Asociației activiștilor pe țăramul culturii, literaturii și artei din întreaga Chină. Iar în Octombrie 1949, când se crează primul guvern popular al Chinei,

el este ales membru în Consiliul Guvernului Central Popular.

În momentul de față Go-Mo-Jo desfășoară o bogată activitate pe țăram social: este vice-președinte al Consiliului Administrativ de Stat, președintele Comitetului pentru cultură și învățământ, președinte al Academiei de Științe a R. P. Chineze, președinte al Comitetului popular Chinez pentru apărarea păcii și pentru lupta împotriva agresiunii americane. Toată energia sa spirituală și fizică este închinată Patriei. Îl întâlnești prin toate orașele Chinei ținând conferințe, îl vezi la inaugurarea expozițiilor, îl afli la consfătuiri cu fruntașii în producție, îl asculți ținând prelegeri în fața celor peste 6000 de studenți ai Universității Populare, îi auzi glasul vibrând la congresele internaționale ale luptătorilor pentru pace.

Omul acesta, ca și compatrioții săi, știe ce însemnează războiul, știe ce însemnează dominația capitalului și cisma militarismului japonez. El știe că imperialismul american a supt ca o caracatiță nu numai bogățiile imense ale Chinei ci și vloga atâtor generații; el știe că intențiile criminale ale trusturilor vizează nu numai independența Coreei sau a Japoniei, ci și pe aceea a Chinei; și știe, deasemenea, că popoarele lumii, unite sub aceleaș steag al luptei pentru pace, pot zădărnici planurile nebunești ale monopolistilor din Wall-Street. Inflăcărât de cel mai înalt patriotism, de cele mai tranșante sentimente de dragoste pentru toți oamenii cinstiți, Go-Mo-Jo se ridică puternic împotriva imperialismului american, dușmanul omenirii și al păcii. Cuvintele pe care le-a rostit el la diferitele congrese internaționale, activitatea lui neobosită pentru ridicarea economică, politică și socială a poporului chinez, opera sa de educare a maselor în spiritul dragostei pentru Uniunea Sovietică și a prieteniei între popoare, sunt tocmai expresia acestui înalt patriotism.

Go-Mo-Jo, ca și atâția alți oameni luminați, iubește viața, iubește oamenii, își consacră întreaga lui luptă pentru fericirea omenirii.

De aceea oamenii simpli îl iubesc, de aceea muncitorii, țăranii, studenții, profesorii, ostașii îl apreciază, de aceea la Con-

gresul Partizanilor Păcii ținut la Varșovia, — unde a înfierat cu o forță extraordinară actele de teroare și cruzime săvârșite de imperialiștii cotropitori în Coreea, — a fost ales în unanimitate vice-președinte al Consiliului Mondial al Păcii.

Pentru contribuții deosebite la cauza menținerii și întăririi păcii, la 20 Decembrie 1951 i s'a conferit lui Go-Mo-Jo, Premiul Internațional Stalin „Pentru întărirea păcii între popoare“, pe 1951. Hotărîrea Comitetului pentru decernarea premiilor a umplut de bucurie pe toți oamenii cinstiți din lumea întreagă. Alegându-l pe Go-Mo-Jo, Comitetul a cinstit în el lupta poporului chinez pentru pace și democrație. A cinstit acel popor care, după expresia lui Go-Mo-Jo „*își identifică interesele proprii cu cele ale țării și pe acelea ale omenirii întregi cu acelea ale țării sale*“. „*Distincția aceasta*, spune Go-Mo-Jo în declarațiile făcute recent agenției Sin-Han, *însemnează, o înaltă prețuire a întregului popor chinez, care luptă pentru întărirea păcii între popoare, sub conducerea înfe-*

leaptă a lui Mao-Țe-dun. Prin victoria obținută în revoluția populară, prin victoria obținută împotriva reacțiunii americane și pentru ajutorul acordat coreenilor, prin victoriile sale în noile construcții, poporul chinez a dat o contribuție prețioasă consolidării păcii între popoare. Sunt doar un imputernicit primind această înaltă distincție, care de fapt, aparține întregului popor chinez“. Go-Mo-Jo își încheie declarațiile cu aceste cuvinte: „*Pătruns de sentimente înalte și sincere, doresc din suflet ca forțele păcii să învingă războiul. Doresc o înflorire rodnică și nemărginită a prieteniei între popoarele Uniunii Sovietice și poporul chinez, doresc ani mulți fericiți Generalisimului Stalin*“. Se manifestă aici, încăodată, convingerea fermă că lupta pe care o duc popoarele lumii pentru pace și progres, este o luptă care va fi încununată de victorie, că prin prezența poporului chinez alături de Uniunea Sovietică și de toate popoarele libere, cauza păcii este și mai puternică și mai de neînving.

TEREZA MACOVESCU

ANNA SEGHERS

„Sunt foarte bucuroasă, recunoscătoare și trebuie să mărturisesc că sunt puțin cam încurcată, pentru că acum oamenii din toate țările se așteaptă să fac mult mai mult decât am făcut până acum pentru cauza menținerii păcii. Această speranță a lor este legitimă și eu trebuie să le arăt că o merit“.

Cu aceste cuvinte a întâmpinat pe corespondentul ziarului „Pravda“ scriitoarea germană Anna Seghers, laureată a Premiului Internațional Stalin pentru Pace.

Distingerea Annei Seghers cu Premiul Internațional Stalin „Pentru întărirea păcii între popoare“ vine să consacre nu numai o scriitoare de o deosebită valoare, ci și o consecventă luptătoare pentru pace și democrație. Ziarul „Pravda“ preciza, la 27 Decembrie 1951, că nu există vreo manifestare în Germania sau vreun Congres internațional pentru pace la care să nu se audă vocea Annei Seghers. Ea consacră cea mai mare parte a energiei și a timpului său luptei împotriva imperialiștilor americani — care, cum spunea ea, „rad satele din Germania de vest de pe suprafața pământului pentru a construi baze aeriene“, — luptei pentru unificarea Germaniei, luptei pentru pace.

Anna Seghers s'a născut la Mainz, pe cursul mijlociu al Rinului, în anul 1900. Studiile universitare și le-a făcut specializându-se în istorie și istoria artelor și și-a luat doctoratul cu o teză privind istoria limbii și obiceiurilor poporului chinez. Încă de pe băncile Universității, Anna Seghers

intră în contact cu emigranți politici din Bulgaria, Ungaria, Polonia, care după primul război mondial se adăposteau în Germania. Influențată de acești emigranți, Anna Seghers începe să privească realitatea altfel, înțelege altfel procesul istoric petrecut sub ochii ei și își îndreaptă privirea asupra unei alte lumi, lumea clasei muncitoare. Totodată, ea devine conștientă că din lupta clasei muncitoare s'a născut ceva nou, a apărut o putere fără pereche în istorie, Uniunea Sovietică, a cărei existență nu mai putea fi ștearsă din conștiința proletariatului internațional și de care lumea cea veche a exploataților trebuia să țină de acum încolo seamă.

Tânăra Anna Seghers vine în contact cu mișcarea muncitorească în perioada când social-democrația germană de dreapta își săvârșea opera ei nefastă de trădare a clasei muncitoare. Ea asistă la teroarea organizată de reacțiune cu ajutorul lui Noske și Scheidemann, teroare ce a culminat cu asasinarea lui Karl Liebknecht și Roza Luxemburg. Mintea ei ageră, dragostea ei nemărginită pentru muncitorime, contactul cu adevărații reprezentanți ai clasei muncitoare o feresc pe Anna Seghers de influența social-democrației și o ajută să se formeze și să se desvolte sub îndrumarea Partidului Comunist german. Totodată, tânăra Seghers părăsește preocupările ei de studiu al istoriei și se îndreaptă către literatură, fiind influențată încă dela început de literatura celor mai de seamă scriitori realiști ruși

și de Maxim Gorki. În vremea când literatura burgheză germană se bălăcea în mocirla tuturor curentelor, care de care mai decadente, Anna Seghers educată de Partid pornește pe greul drum al creației literare, ferită de toate aceste pericole și situându-se dela început în rândul scriitorilor realiști. Linia realistă a Annei Seghers este evidentă dela primele sale manifestări literare.

Prima ei carte, „Revolta pescarilor dela Sfânta Barbara“ („Aufstand der Fischer von St. Barbara“) a apărut în 1926 și a constituit un adevărat eveniment literar. Este semnificativ pentru moravurile acelor vremi faptul că această carte a apărut fără pronumele autoarei și abia în 1928, după ce a primit premiul literar Kleist, s'a aflat că „Seghers“ este o femeie. Titlul cărții arată cuprinsul. Este vorba de revolta pescarilor de pe o insulă, crunt exploatați de proprietarii de vase și de negustorii de pește. Lupta sângeroasă a pescarilor este redată cu o excepțională forță de evocare; masele cu lupta lor eroică, sunt în centrul acțiunii, devin, parcă, personajul principal al cărții. Dealtfel, această caracteristică se întâlnește aproape în toate operele Annei Seghers.

Sunt semnificative din acest punct de vedere volumele următoare ale scriitoarei: în 1930 apare „Pe drumul spre ambasada americană“, („Auf dem Wege zur amerikanischen Botschaft“), în care este prezentată manifestația de protest a maselor berlineze împotriva condamnării lui Sacco și Vanzetti. La un moment dat, în coloana manifestanților se amestecă fără voia lui și un trecător oarecare, sosit în oraș de puțină vreme. După ce parcurge o distanță împreună cu manifestații, vrea să iasă din rânduri, dar își dă seama că nu mai poate, că ar lipsi de lângă tovarășii cu care a mers împreună. El simte că, odată intrat în rândurile celor revoltați nu mai poate ieși și că trebuie să împartă responsabilitatea cu ceilalți. El înțelege că nimeni nu se poate izola, nimeni nu poate trăi pe contul lui propriu, înțelege că acțiunea fiecăruia contează în marea acțiune a maselor.

În 1932, Anna Seghers publică volumul

„Tovarășii de drum“, („Die Gefährten“), în care sunt prezentate figurile luptătorilor cunoscuți de ea în anii studenției, ale acelor care combătuseră fascismul în Ungaria horthystă, în Polonia reacționară, în Italia lui Mussolini sau în China lui Ciang-Kai-Şek.

După venirea lui Hitler la putere și incendierea Reichstag-ului, scriitoarea este arestată și numai o întâmplare i-a ajutat să scape și să ia drumul emigrației. Pribeगीa a durat 13 ani.

Așa cum altădată Heinrich Heine și Georg Büchner au trebuit să părăsească Germania în care domnea reacțiunea brutală și obscurantistă, tot astfel Anna Seghers a trebuit să plece peste graniță, forțată de fascismul german, dușmanul cel mai feroce al culturii. În urma ei, pe piețele orașelor germane se ridicau ruguri din cărțile celor mai de seamă oameni de știință, artă și literatură ai Germaniei și ai omenirii întregi. Și printre aceste cărți se găseau și acelea ale Annei Seghers. Discutând această dramă a reprezentanților de frunte ai culturii germane, obligați să emigreze sau să-și piardă viața din cauza obscurantismului și a teroarei prusace, Anna Seghers scrie, într'un articol publicat în revista „Aufbau“, următoarele: *„Gândiți-vă la șirul surprinzător de mare al scriitorilor dispăruți. În rândurile lor se găsesc cei mai buni: Hölderlin înebunit, Georg Büchner mort în exil, Karoline Günderrode și Kleist sinuciși, Lenz mort nebun. Și toate acestea se petreceau în timpul lui Stendhal și apoi al lui Balzac. Toți acești poeți scriau imnuri închinare Patriei lor, de ale cărei ziduri sociale își izbeau frunțile până la sângerare. Toți și-au iubit țara deopotrivă. Ei nu-și dădeau seama că'n vremea aceea, ceea ce era iubit în țara lor erau tocmai loviturile necontenite, izolate, abia perceptibile pentru contemporanii lor, împotriva acestor ziduri. Însă, prin aceste lovituri au rămas, pentru totdeauna, reprezentanții Patriei lor“.*

Prima etapă a pribegiei Annei Seghers este Parisul. Apoi, când hitleriștii pătrund în Franța, este nevoită să fugă mai departe, trece Oceanul și ajunge în Mexico. Dar tocmai emigrația a fost aceea care a

determinat ca Patria ei sbuciumată să constituie subiectul principal al operelor viitoare ale Annei Seghers. Astfel, prima ei carte scrisă în emigrație, „Salvarea“ („Die Rettung“) prezintă atmosfera apăsătoare dintr'un oraș m'r'er german, unde muncitorii ajunși șomeri își îndreaptă privirile spre țara care nu cunoaște șomajul, spre Uniunea Sovietică. Eroul principal al cărții, un bătrân muncitor social-democrat, înțelege abia acum, când fascismul este la putere, care este calea cea adevărată a luptei clasei muncitoare și intră în rândurile comuniștilor.

Politica trădătoare a social-democrației constituie tema lucrării „Drumul prin Februarie“ („Der Weg durch den Februar“), în care este vorba despre lupta muncitorilor din Viena, din Februarie 1934, împotriva lui Dollfuss. Anna Seghers a vizitat Viena la acea vreme și a urmărit lupta pas cu pas. „Drumul prin Februarie“ reprezintă un act de acuzare împotriva social-democrației și în același timp dă cititorului certitudinea victoriei comunismului.

Problema Patriei părăsite a devenit problema centrală a literaturii progresiste germane, reprezentată prin scriitorii democrați în emigrație. Paralel cu aceasta, se punea și problema răspunderii scriitorului și a rolului său în sânul societății. Într'o scrisoare trimisă unui prieten în 1938, Anna Seghers arată că pentru orice artist activ, curajul și simțul răspunderii sunt indispensabile. Tot în aceeași scrisoare, scriitoarea germană, astăzi premiată pentru lupta ei împotriva fascismului, afirma: „Iar faptul hotărîtor este privirea spre realitate și pe acest drum nu există oprire“. Și precizându-și atitudinea față de fascism, Anna Seghers adaugă: „Dușmanul nostru principal este fascismul... Noi îl combatem cu toate forțele fizice și intelectuale, pentru că el este dușmanul nostru așa cum feudalismul a fost dușmanul lui Lessing. Și așa cum Lessing a combătut arta feudalo-curteană, tot astfel și noi combatem oglindirea fascismului în artă.“

Urmând aceste teze, Anna Seghers trece la o creație literară mai combativă și în 1938 scrie romanul „A șaptea cruce“, („Das

siebte Kreuz“), care apare pentru prima dată în ediție germană la Moscova. Scopul scriitoarei era de a ridica în fața lumii întregi onoarea Germaniei, a acelei Germanii torturată și umilită de hitlerism. „A șaptea cruce“ este romanul a șapte evadați din lagărul de concentrare Westhofen, de lângă Mainz. Comandantul lagărului organizează împreună cu Gestapo-ul o vânătoare halucinantă care îl conduce pe cititor prin satele și orașele de pe Rin și de pe Main. În lagăr, pe trunchiul a șapte platani de pe aleea centrală, sunt fixate șapte cruci, care-și așteaptă victimele. Evadații sunt șapte oameni cu origini sociale și profesii deosebite, oameni cu concepții, cu vederi politice deosebite. Primul, un țăran bătrân, moare în momentul când intră în satul lui natal. Altu!, un clown urmărit până la extenuare, cade de pe acoperișul unui hotel și moare sdrobot de pavaj. Alți patru evadați sunt prinși. Numai unul, Georg Heisler, scapă grație solidarității foștilor lui tovarăși de muncă și educației primite din partea comunistului Wallau. Wallau este simbolul Partidului Comunist german, prigonit dar neînfricat în luptă. Când este prins de agenții Gestapo-ului, recunoaște că-l cheamă Wallau și apoi declară: „De acum încolo, eu nu voi mai scoate nici un cuvânt“.

Peripețiile evadării sunt descrise cu un realism sgduitor. Fuga începe într'un teren mlăștinos, puternic iluminat de farurile mânuite din turnurile de pază ale lagărului. Anna Seghers scrie: „Georg se aplecă și mai mult, deși pământul de sub picioare ceda mereu. Putea să se scufunde înainte de a mai face un pas. Papura uscată îi intră sub unghii, mâinile îi sângerează, degetele sunt năclăite de sânge și devin reci ca ghiața“.

Iar mai departe, scriitoarea notează: „Georg se mișcă într'o parte. Picioarele îi alunecaseră. O pasăre se sperie atât de tare, încât fâlăitul aripelor ei îl umplu pe Georg de spaimă. Georg lăsă papura din mână, pasărea dispăru în stuțăriș, provocând un fâlăit puternic. Georg ascultă. Lesigur ascultau și ceilalți“. Georg Heisler caută azil în casa fostului tovarăș de muncă, Paul Roder, om cinstit, dar acum

mulțumit de soarta lui și de faptul că este bine plătit. Atunci de ce și-ar risca liniștea pentru Georg? Roder află că Georg este unul dintre fugarii căutați de Gestapo, dar în sufletul lui se trezește solidaritatea muncitorească; îl ascunde pe Heisler, mobilizează pe alți tovarăși și în felul acesta Georg scapă din ghiarele Gestapo-ului.

Anna Seghers prezintă în această carte viața tuturor claselor sociale, așa cum trăiau ele sub Hitler, dar în mod deosebit ea scoate în evidență solidaritatea muncitorească, și forța Partidului, care l-a învăluit pe Georg, ca într-o haină, făcându-l invizibil Gestapo-ului. Forța aceasta, de neînțeles pentru naziști, este exprimată chiar de comandantul lagărului, care atunci când își dă seama că Georg i-a scăpat, gândește: „Nu există Rin și nu există Main care ar putea să aducă la mal trupul fugarului, pentru că acest om trăiește și va trăi mai departe”. Comandantul înțelege că el nu a urmărit un singur om, ci o forță de neînvins, o putere de nemăsurat.

În timpul șederei în Mexico, Anna Seghers a publicat câteva volume de nuvele, printre care se remarcă „Sabotorii („Die Saboteure”). Este vorba despre hotărîrea unor muncitori dintr-o uzină de muniții de a sabota producția de război. Anna Seghers readuce în această nuvelă pe muncitorii care l-au salvat pe Georg Heisler și care acum sunt decizi să muncească astfel, încât grenadele să nu explodeze. Hotărîrea este luată în dimineața zilei de 22 Iunie 1941, când muncitorii află că Hitler a atacat Uniunea Sovietică.

Prin fața ochilor cititorului trece dărzul comunist Hermann, care va trebui să moară pentru fapta lui, trece inginerul Kress, care închide ochii când îi ajunge în mână o grenadă defectă și care declară lui Hermann: „Vreau și eu să fac ceva împreună cu voi”. Hermann a fixat un soroc peste care Hitler nu va trece. Sorocul este legat de creșterea copilului său. Iată cum prezintă Anna Seghers limita răbdării unui muncitor conștient german, concretizată într-un fapt mărunț în aparență, dar având o deosebită semnificație: „Liniile de pe rama ușii arătau creșterea copilului. Tatăl începuse să-l măsoare atunci când copilul abia se ținea pe

picioare. Dar la trei palme deasupra liniei superioare se găsea un semn, singur, singuratec, adânc. Atunci când Hermann l-a săpat, s'a gândit: când copilul va ajunge până aici s'a terminat cu Hitler. Eu nu-l voi da niciodată în școala lui”.

„Sfârșitul” („Das Ende”), este o altă continuare a romanului „A șaptea cruce”. Zillich, fostul călău al lagărului de concentrare este căutat de poliție după sfârșitul războiului. El, însă, trăiește în zona americană, astfel că poliția nu face deosebite eforturi pentru a-l găsi. Dar în fața propriei lui conștiințe nu este scăpare și atunci se sinucide. Dar nu o face din remușcare, ci din faptul că-și dă seama că împotriva poporului german care îl urmărește nu poate să lupte și altă scăpare nu are.

În 1946, după treisprezece ani de sbucium, Anna Seghers s'a întors în Germania răsăriteană aducând cu sine manuscrisul romanului „Morții rămân tineri” („Die Toten bleiben jung”), în care prezintă peste un sfert de veac din istoria Germaniei. Romanul îmbrățișează perioada 1918-1945 și exprimă ideea continuării neîntrerupte a luptei clasei muncitoare împotriva exploatatorilor. Un tânăr revoluționar care participă la luptele mișcării spartakiste este împușcat într-o pădure de lângă Berlin, de față fiind trei ofițeri junkeri, doi șoferi și o sentinelă. Undeva într'un cartier mărginaș a rămas nevasta lui, o muncitoare în pânțele carei crește fiul revoluționarului executat. Când acest copil devine conștient, urmează drumul tatălui despre care nu știe nimic. El este sub influența aceluiaș comunist Martin, care-l educase și pe tatăl lui. Vine războiul din 1941 și tânărul muncitor pleacă spre frontul de răsărit. Tânărul Hans, aflat într-o încercuire din care nu mai există scăpare, se revoltă împreună cu alți soldați și vrea să treacă la sovietici. Hans este arestat împreună cu alți cinci soldați și întâmplarea face ca acelaș ofițer care cu douăzeci și șase de ani înainte ordonase împușcarea tatălui lui, astăzi să ordone împușcarea lui Hans. În clipa când trec spre locul de execuție, ofițerul se întreabă: „Cine este primul soldat? Parcă l-am mai văzut undeva!” Și'n acelaș moment își aduce aminte de revoluționarul din pădurea de lângă Berlin. Dar cum de trăiește? Și cum

de-a rămas atât de tânăr? Viața a biruit. Prin urmașii lor, morții rămân tineri pentru a continua lupta până la deplina victorie.

Romanul prezintă în chip magistral întregul proces de descompunere fascistă și arată toate aspectele unei societăți decăzute. Complexitatea figurilor și evenimentelor adânc veridice constituie un puternic act de acuzare și în același timp o „tragedie optimistă”. Scopul romanului este de a arăta că sfârșitul primului război mondial purta germenul fascismului, după cum luptele spartakiste, însuflețite de apariția tinerii Republici Sovietice, purtau germenul succesului de mai târziu al forțelor progresiste ale poporului german. Dar între aceste două perspective, se întinde drumul întunecat al fascismului, drum netezit de oferiile asasinilor din 1919, deveniți în civil mari industriași și apoi iarăși ofițeri asasinii pe pământul sovietic. Acest drum a trebuit să-l străbată poporul german și o parte a acestui popor, aflat în Germania vestică, nu a ajuns încă la capătul lui. În Germania vestică, monopolistii germani împreună cu cei americani pregătesc un al treilea război, și Anna Seghers arată în partea finală a romanului această perspectivă. Undeva în Renania, în vila unui ofițer și în are industriaș, câțiva domni dela I G-Farben și din alte industrii pun la cale cum să intre în relații cu industria suedeză de oțel.

Încă nu se răciseră cadavrele ultimilor germani căzuți în război și în discuțiile acestor monopolști revanșarzi care au găsit tot sprijinul și toată înțelegerea în rândurile imperialiștilor americani, englezi și francezi, începea să fie vorba despre cel de-al treilea război mondial.

Așa cum a arătat la vremea critică sovietică, apariția romanului „Morții rămân tineri”, reprezintă cel mai important eveniment al literaturii germane postbelice. În această vastă epopee realistă, care cuprinde un sfert de veac din istoria Germaniei, sunt prinse și adânc analizate cele mai de seamă probleme ale realității germane.

Romanul Annei Seghers cuprinde o sumedenie de probleme tratate în literatura germană din ultimii ani și anume: rădăcinile și natura dictaturii fasciste, despre răspunderea în fața istoriei a poporului german, despre activitatea fasciștilor germani.

Romanul este original în construcția lui. Povestirea se desfășoară în diferite planuri cuprinzând diverse personaje. Conflictul principal pe care se sprijină acțiunea întregului roman este reflectarea contradicției fundamentale existente între cele două lăgăre, între cele două lumi.

Concepția justă și progresistă a autoarei — după cum scrie de pildă Tamara Motileva într'un studiu din „Novii Mir”, 1950, — a ajutat-o să poată arăta gruparea forțelor socialiste din Germania, să desvăluie isvoarele și natura dominației hitleriste, mult mai adânc și mai limpede decât au făcut-o nărrorii maeștrii ai realismului critic burghez, de pildă Tomas Mann, care prezintă fascismul doar ca o năpastă ce s'a abătut asupra poporului german. Anna Seghers, dimpotrivă, desvăluie cauzele concret-istorice care l-au adus pe Hitler la putere.

Romanul desvăluie rădăcinile hitlerismului și legăturile acestuia cu vârfurile prusace reacționare. Arată deasemenea comunitatea de interese și legăturile între reacțiunea germană și vârfurile reacționare din statele imperialiste.

Dar Anna Seghers nu desvăluie numai vârfurile reacționare germane.

În întreaga ei operă, Anna Seghers dovedește strânsa ei legătură cu viața, cu problemele patriei și cu poporul muncitor german. Realismul operei ei constă în cunoașterea și studierea temeinică a procesului istoric trăit de poporul german și legătura ei permanentă cu problemele vieții imediate, în forța cu care înregistrează și evocă situații, acțiuni, oameni, peisagii. Măreția operei ei izvorăște din puternicul spirit de Partid care străbate în deosebi ultimele cărți ale scriitoarei.

Realismul și umanismul literaturii sovietice au avut o mare influență asupra scriitoarei, care astăzi este laureată a Premiului Stalin pentru Pace. „Ceeace admir în operele scriitorilor sovietici — spune adesea Anna Seghers — este optimismul și profunzimea lor veracitate”. Opera Annei Seghers este pătrunsă de optimism. Oricât de grea ar fi situația, oricât de întunecate ar fi masașinațiunile imperialiștilor germani și ale monopolistilor internaționali, Anna Seghers arată că sfârșitul lor este inevitabil și că

sfârșitul lor va fi provocat de lupta clasei muncitoare.

Anna Seghers știe să construiască personaje, să prezinte situații caracteristice prin trăsături esențiale, ferindu-se de îngrămădiri inutile de fapte și de oameni. Iată, de exemplu, în „Morții rămân tineri“, pentru a arăta ce s'a petrecut în conștiința muncitorilor social-democrați atunci când Hitler a venit la putere, ea povestește istoria lui Geschke, un muncitor :

„Poate, el, Geschke, ar fi trebuit să-l urmeze pe Triebel și să rupă cu ai săi. De ce nu l-a urmat? Pentru că pur și simplu, nu l-a crezut. Poate l-a crezut în unele, însă nu în toate. El nu a crezut în schimbarea cea mare, imediată și radicală. Nu a crezut nici în proprii lui conducători. Nu a crezut nici în aceștia și nici în ceilalți. Nimeni nu a reușit să-l facă să creadă. În aceasta stătea rădăcina suferinței lui: el nu mai credea în nimic“.

Iată prezentată simplu întreaga tragedie a muncitorilor social-democrați germani înșelați, trădați, nedumeriți. Pentru a reda viața din ultimele luni ale războiului în Berlin, Anna Seghers scrie simplu : „S'ar fi putut spune că zilele sunt monotone, dacă n'ar fi fost umplute cu bombe și incendii, cu frica morții și cu moartea, cu strigătele de ajutor și cu trupurile sfărțecate. Inșă, mai încăpățănată decât moartea și viața, era banda rulantă în fabrici care nu se oprea niciodată, care îi primea pe cei din schimburile de noapte, atunci când ceilalți dormeau, ca un fluviu care curge prin peisaj, nici prea repede și nici prea încet, fluviu lângă care oameni suferă și râd, se nasc și mor“.

Anna Seghers este o povestitoare talentată și în același timp mănuitoare a unei bogate limbi germane, puterea ei de evocare este surprinzătoare. De exemplu, în romanul „Sfârșitul“, („Das Ende“), arătându-l pe călăul Zillich cum vagabondează printre ruinele unui oraș, scrie la un moment dat : „Poarta casei nu avea casă“ (Der Ausgang hatte kein Haus). Această scurtă propozițiune evocă imaginea a zeci de mii de porți din Germania în dosul

cărora nu mai există casă. În „A șaptea cruce“ fuga și contactul lui Georg Heisler cu tovarășii săi, prin felul cum este prezentată și descrisă, dă *imaginea* unei pietre aruncată într'o apă liniștită. Piatra a fost de mult înghițită de apă, dar valurile provocate au crescut. Valul solidarității muncitorești se mișcă mereu înainte, crește mereu.

Opera Annei Seghers este adânc pătrunsă de convingerea că lumea se îndreaptă spre orânduirea socialistă. Cărțile ei sunt interzise astăzi în Germania occidentală, controlată de imperialiștii americani, englezi și francezi, pentru că „urmează linia Partidului Comunist“. Or, tocmai aceasta constituie titlul de glorie al operei Annei Seghers, tocmai de aceea opera ei realistă și de o înaltă valoare artistică reprezintă o contribuție excepțională la cauza păcii.

Dela întoarcerea în Germania, întreaga activitate a Annei Seghers se încadrează în lupta pentru democratizarea Germaniei. Conștientă de răspunderea care revine oricărui scriitor progresist, conștientă de răspunderea care revine scriitorilor germani în făurirea unei literaturi în slujba poporului, în deșteptarea, lămurirea și mobilizarea poporului muncitor german, Anna Seghers își consacră astăzi întreaga ei activitate politică și literară cauzei păcii, cauzei Republicii Democrate Germane, cauzei luptei împotriva imperialiștilor.

Ea continuă să cerceteze lumea înconjuroare. Cu vocea ei blândă, dar hotărâtă, cheamă popoarele lumii la luptă activă. Cu brațele ei de mamă a doi copii, vrea să ocrotască toți copiii din lumea întreagă, de ororile unui nou cataclism. Ea știe și afirmă ori de câte ori are ocazia, că lumea pe care a visat-o și pentru care a muncit și muncește, nu se poate făuri decât în strânsă și sinceră colaborare cu Uniunea Sovietică, decât mergând pe drumul deschis omenirii de Lenin și Stalin.

Prin întreaga ei activitate cât și prin opera ei literară, laureata germană a Premiului Internațional Stalin pentru Pace, este o luptătoare activă pentru Pace, împotriva imperialiștilor, împotriva războiului.

JORGE AMADO

În după amiaza aceea de vară, magazinul din centrul oraşului era plin de cumpărători. Pe mese se ridicau maldăre de mărfuri. Oamenii pretindeau să fie serviţi cu precădere. Deodată, tânăra vânzătoare, după ce şi-a cerut repede scuze, şi-a părăsit clienta şi, zămbitoare, s'a apropiat de cei doi noi vizitatori. La o mişcare de protest a unuia, fata a răspuns cu ton plin de mustrare:

— Pot să-l las să aştepte pe tovarăşul Amado ?

La Ploeşti, într'o întreprindere, după un meeting în care a vorbit despre lupta popoarelor pentru pace, Jorge Amado s'a trezit înconjurat de sute de tineri şi vârstnici. În mâinile lor bătătorite se afla romanul „Pământ fără lege“. Privind cu bu-nătate feţele înegrite de cărbune, lucioase de uleiul maşinilor, scriitorul şi-a aşternut numele pe filele cărţii care l-a legat de oameni, care l-a făcut cunoscut şi iubit de aceştia şi de alte milioane de oameni de pe suprafaţa pământului. Toţi îl consideră „al lor“ în lupta pentru o viaţă mai bună.

Jorge Amado este cunoscut şi iubit la noi nu numai pentru cărţile sale. În puţinele zile pe care le-a trăit în mijlocul nostru, oamenii muncii s'au apropiat de el şi i-au ascultat cuvântul pasionat pentru viaţă, prin el au mai strâns o legătură cu milioanele de fraţi ai lor, din lumea întreagă.

Amado este îndrăgit nu numai pentru lumea imensă şi pasionată, pentru orizontul pe care-l deschide cititorilor bogata lui operă şi pentru întărirea sentimentului de

încredere în invincibilitatea forţelor păcii, ci şi pentru că în persoana lui, în calităţile lui omeneşti, regăseşti acea gamă nesfârşită de sentimente nobile care-i străbate opera dela un capăt la celălalt.

Apropiat discipol al lui Luis Carlos Prestes — eroul luptei pentru eliberarea unui continent ferecat în lanţurile robiei yankee — scriitorul poporului brazilian a crescut şi s'a călit în lupta pentru triumful ideilor lui Lenin şi Stalin. De aceea, vestea că i s'a acordat lui Jorge Amado cea mai înaltă distincţie care poartă numele marelui Stalin a pricinuit poporului nostru o nemărginită bucurie.

Fără îndoială că această bucurie corespunde sentimentelor care se desvoltă astăzi în sânul poporului nostru, în spiritul internaţionalismului proletar. Este bucuria răsplătirii meritelor unui om care, luptând pentru pacea lumii întregi, luptă şi pentru asigurarea condiţiilor de construire paşnică a ţării noastre. Ne mai bucurăm pentru că omul sărbătorit astăzi iubeşte ţara şi poporul nostru, aşa cum iubeşte cu pasiune întreaga lume eliberată şi în primul rând marea noastră eliberatoare, Uniunea Sovietică.

În ultima lui carte, publicată de curând la Rio de Janeiro şi intitulată „Lumea păcii“ („O Mundo da Paz“), pagini întregi pătrunse de dragoste frăţească, sunt închinat poporului nostru, patriei noastre aşa cum a cunoscut-o el, şantier al unei vieţi noi.

Spre sfârşitul anului 1949, Amado se afla pe Valea Jiului la gura minei din care ieşea Pop Ludovic cu ortacii săi după prima

lor victorie. N'a uitat marele scriitor brazilian acel moment. Iată cum evocă el acest moment în ultima sa carte, care va străbate lumea: „Trăiască Republica Populară Română (în românește n. n.) strigarăm noi, cei care asistam la scenă. Vedeam cum se năște viața nouă, cum se construiește patria liberă. Părea că asisti la creșterea unui arbore, la apariția mugurilor săi la începutul primăverii.“

Jorge Amado, în vârstă numai de 39 de ani, are până acum o bogată operă literară cuprinzând, în afară de romane, câteva biografi romănate, cărți de călătorie, teatru, poezii. Traduse în peste 20 de limbi, lucrările lui sunt cunoscute în lumea întreagă. Multe dintre ele au devenit scenarii de filme și de radio, sau teme pentru compoziții muzicale.

Nod de contradicții, în care, pe lângă puternice rămășițe feudale, se întâlnesc dezvoltarea rapidă a relațiilor de producție capitalistă și cea mai brutală tentativă de subjugare imperialistă de către monopolistii nordamericani, imensa și bogata Brazilie este teatrul unor dramatice frământări.

În cele cincisprezece volume publicate până astăzi, Jorge Amado izbutește să cuprindă nenumăratele aspecte ale luptei eroice pe care poporul brazilian o duce sub conducerea partidului comunist, pentru eliberarea sa din mizerie, pentru independența națională.

În condițiile unei succesiuni de dictatori teroriști fasciști, — Jettulio Vargas, E. Dutra, azi din nou Vargas, — lachei ai Wall-Street-ului, unul mai servil ca celălalt, este suficient să amintim că în Brazilia s'au strâns până astăzi peste trei milioane de semnături pentru un pact al păcii.

Acțiunile romanelor lui Amado se petrec atât la țară, unde trăiește 70 la sută din populație, cât și la oraș în care, în ciuda frânei puse de imperialistii americani, se dezvoltă o industrie și odată cu ea un proletariat, azi o forță înțegată și combativă.

Scriitorul brazilian, deși nu neglijează orașul (romanul său de debut „Țara Carnavalului“ este tocmai o prezentare a orașului brazilian cu contrastele sale sociale tipice), se simte deosebit de atras de dra-

matica situație de la țară. Și aceasta este tema principală a operei sale.

Al doilea roman, scris prin anii 1933-1934 se numește simplu „Cacao“.

Apoi, în seria volumelor următoare, acțiunile cele mai pasionante se vor petrece în jurul producției de cacao, a livezilor de pomi care dau fructe cu nume atât de poetic: „fructele de aur“. Aur adevărat pentru stăpâni, lacrimi și sânge pentru robii secolului XX.

Un bătrân negru de pe plantațiile colonelului Barannas spune la căpătâiul unui tovarăș, răpus de o boală „misterioasă“ (e vorba de tifos), că nu-și dă seama dacă pe timpurile sclaviei pe care le-a apucat a fost mai rău ca azi.

În „Pământ fără lege“ și în „Sao Jorge dos Ilheus („Pământul fructelor de aur“), — două părți ale unei trilogii încă neterminate — autorul ne desvăluie lumea necunoscută, apăsată de o neînchipuită formă de exploatare, din imensele plantații de cacao.

Chiar atunci când Amado atacă alte teme (revenind la frământările sociale ale orașului, ca de pildă în „Bahia tuturor sfinților“ cu subtitlul atât de sugestiv: „Ghid al străzilor și misterelor orașului Salvador“ — situația lumii dela țară îl urmărește pretutindeni.

Caracteristic din acest punct de vedere este romanul „Marea Moartă“ premiat cu premiul „Graca Aranha“ foarte apreciat în cercurile literare progresiste ale Americii de Sud). Celelalte cărți, fie în proză sau în versuri, ca volumul „Poemele Maestrului Manuel“ merg pe aceeași linie a prezentării luptei de clasă cu ascutimea ei în primele decenii ale secolului nostru.

Seria romanelor cu tema centrală, lupta depe plantațiile de cacao, se întrerupe doar pentru a face loc biografiilor romănate, a poetului și luptătorului democrat Castro Alvez — („A. B. C.-ul lui Castro Alvez“) și vieții lui Luis Carlos Prestes („Cavalerul Speranței“).

Jorge Amado a revenit în curând la tema lui favorită cu un nou roman, acum în pregătire „Zidul de piatră“, în două volume, care poartă titlurile sugestive :

„Subteranele libertății” și „Pâine, pământ, libertate”.

Toate operele lui sunt pătrunse de o căldură dragoste de patrie și de umanitate odată cu o adâncă ură împotriva dușmanilor omului din țara sa și de pretutindeni, împotriva exploataților din patria sa și din toate țările aflate încă în robia capitalistă.

Fără cruțare îi demască Jorge Amado pe cei mai sălbateci exploatați ai timpului nostru, imperialiștii nordamericani.

Cu câtă dragoste și bucurie se apropie autorul „Cavalerului Speranței” de oamenii muncii, umiliți, roși de boli îngrozitoare, tescuiți de vlagă de canibalii yankei, ultimii negustori de sclavi ai istoriei...

Necruțător înfierează Amado burghezia trădătoare a patriei sale, părtașe odioasă la târgul de vieți omenești... Cruzimea bestială, venalitatea, ipocrizia religioasă, grosolănia și imoralitatea sunt atribute ale clasei care mai huzurește și determină soarta milioanei de oameni din sfera de influență a monopolistilor americani. Oglindind realitățile marelui continent sudamerican devenit o imensă colonie a Wall-Streetului, — Jorge Amado crează o extraordinară frescă realistă a istoriei contemporane a acelei sbruciumate părți a lumii.

Discipol al învățăturii marxist-leniniste, fervent admirator al literaturii sovietice, el izbutește dela roman la roman, să scape de balastul amănuntelor neesențiale, de unele influențe naturaliste, ce-i întunecau scrisul.

Semnificativ este că o lucrare a sa, actualmente sub tipar, se intitulează „Despre realismul socialist”.

Adevărul oglindit în opera lui Amado se prezintă sub nenumăratele sale aspecte așa cum le cunoaștem din marea serie de opere înfățișând viața de pe plantațiile de cacao. Fin psiholog, autorul pătrunde în cele mai ascunse cute sufletești, întreaga mentalitate canibalică a tuturor categoriilor de exploatați, începând cu micii intermediari, trecând prin interesanta galerie de „colonei” latifundiați anacronici, rămășițe feudale care după ce și-au cucerit imensele pământuri cu biciul și pistolul, ca Horacio da Silveira, încearcă zadarnic să reziste copleșitorului atac al imperialismului, până

la mării capitaliști, ca exploatarea Carlos Zude și agenții direcți ai zgârie-norilor newyorkezi, reprezentați prin odiosul yankeu Karbanks.

Cu adâncime și răbdare, Amado pătrunde în procesul psihologic al mijlocașului — reprezentant tipic al marelui Antonio Vitor — ca și în șovăielile intelectualilor cu înclinații „liberale”, ca inteligența dar atât de scepticul poet Sergio Moura. Nu-și scapă locul în marea frescă a societății capitaliste nici coada de topor, vătălul care unealtă stăpânilor, chiar când nu este faimosul „capatuz”, ci un funcționar ambițios ca Gumersindo Bessa, care va deveni organizator fascist sau spărgător de grevă.

Amestecul de sânge, lacrimi și noroi de pe imensele plantații de cacao peste care se profilează umbra imperialismului nord-american și a orgiilor demente din „înflori-toarele” orașe atlantice, ambele cultivate și oblăduite de cucernica biserică catolică plătită gras de trimișii Morganilor și Rockefellerilor ca să scoată dolari din totul, iată fondul sumbru al „civilizației” contemporane de peste ocean. Dar Amado știe să vadă și cealaltă lume, aceea care l-a împiedicat pe Truman să transforme poporul brazilian în complice la asasinarea de femei și copii coreeni. Este poporul care l-a dat pe Luis Carlos Prestes, credincios discipol al învățăturii lui Lenin și Stalin.

În mijlocul milioanei de sclavi moderni a apărut o forță invincibilă. Comuniștii. Sub conducerea lor, masele sortite unei apăsătoare mizerii materiale și morale, devin o putere de temut, care, dacă încă n'a obținut victoria, a pornit însă sigur pe calea luptei la capătul căreia se găsește victoria.

Amado îi cunoaște pe comuniștii brazilieni. El însuși călătorește în lupte neîncetate, închis și surghiunit de neînmărate ori, ne prezintă tipuri luminoase, ca acel tânăr șofer Joaquín, eroi dotați cu acele calități care explică prestigiul și dragostea nețărmurită de care se bucură din partea obijduiților.

datorită muncii lor curajoase și pline de abnegație, ei organizează lupta și știu să scoată din sânul acestei mase, până ieri resemnate, talente organizatorice, adevărați conducători, cum este impresionanta figură a zilierului Varapan.

Sumbru este tabloul creat de Jorge Amado, dar ceața este străbătută de razele speranței. Sunt razele farului care strălucește departe, peste oceane și continente, în inima lumii eliberate, la Moscova.

Și opera lui Jorge Amado reflectă nădejdea zilei de mâine, înfățișează chipul oamenilor care cresc și se călesc în lupta pentru demnitate, libertate și pace.

Opera lui Amado este străbătută de încrederea în poporul său, pentru că a văzut totdeauna și în orice împrejurări temeiul acestei încrederi: Țara Socialismului și marele Stalin.

Astfel, în 1942, anul hotărîtor pentru civilizația, fericirea omenirii, an de grea cumpănă, Amado, de departe din mijlocul maramurii capitalist, putea să vadă limpede viitorul. Partidul se afla în neagra ilegalitate și conducătorul său închis într-o temniță de exterminare. Deasupra omenirii plana groaznica amenințare a celor „o mie de ani” de dominație hitleristă. Amado scria în prefața celebrului său roman, „Pământ fără lege”:

„Acum zece ani am scris un roman, violent și scurt, pe aceeași temă, a culturilor de cacao, asupra căreia revin astăzi. Aveam pe vremea aceea 19 ani și viața mea de romancier deabia începea. Am scris în acești zece ani șapte romane, două biografii, câteva poeme, sute de articole și am ținut duzini de conferințe. Am dus o luptă de zi cu zi, am călătorit, am ținut discursuri cărțile mele au fost confiscate și arse, am cunoscut închisoarea, a trebuit să trăiesc în țări străine. Am dus viața compatrioților mei, cot la cot cu compatrioții mei. Sunt neînmormit de bucuros să constat că aceeași linie străbate opera mea din această

decadă, dar și viața pe care am dus-o atunci; speranța mai mult decât suferința, siguranța că ziua de mâine va fi mai bună și mai frumoasă ca cea de azi. Pentru realizarea acestei zile de mâine, ai cărei zori au început să mijească deasupra nopții câmpurilor de bătălie din Europa de Răsărit, am trăit eu și am scris”.

Acestea sunt cuvintele pe care le scria Amado la sfârșitul primei decade de activitate scriitoricească.

Înșirarea activității sale de om al artei, de luptător pentru triumful celor mai înalte năzuinți ale poporului său și ale întregii omeniri progresiste, poate fi continuată cu strălucire și azi, la sfârșitul celei de a doua decade.

Amado continuă să fie credincios ostaș al luptei pentru fericirea omenirii, condusă de marele Stalin.

Alungat din țara sa de slugile imperia-liștilor americani, Jorge Amado a scris noi și minunate opere; el a devenit un luptător și mai călit. Pana sa și cuvântul său, arme puternice de luptă pentru pace și libertate, sunt deosebit de prețuite de popoarele întregului pământ.

El poate să spună azi din nou că este nespus de bucuros să constate că aceeași linie străbate nu numai opera ci și viața sa de luptător. Poate însă să adauge cu mândrie, minunata răsplată a muncii și luptei sale neobosite pentru pacea și fericirea lumii, răsplată care poartă numele celui mai iubit și mai respectat conducător de popoare, numele marelui Stalin.

Este răsplata consecvenței și dărzenei pe calea grea, dar plină de emoții înălțătoare, a luptei pentru triumful celor mai nobile idealuri ale omenirii.

V. VILCINSCHI

I. V. STALIN ȘI PROBLEMELE LITERATURII SOVIETICE

Literatura cea mai înaintată și cea mai plină de conținut ideologic din lume, literatura Țării Sovietice a crescut și s'a întărit în epoca stalinistă. Lucrările filoso-fico-teoretice ale lui I. V. Stalin, concepțiile sale în problemele literaturii și artei, imensa sa activitate organizatorică au o importanță fundamentală în formarea scriitorului sovietic, în crearea principiilor esteticii sovietice, în rezolvarea sarcinilor educației comuniste de către literatura noastră.

„...cultura, — ne învață tovarășul Stalin, — în ceea ce privește conținutul ei, se schimbă cu fiecare nouă perioadă de dezvoltare a societății...”¹⁾.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a pus temelia creării unei culturi cu adevărat populare, socialiste. Istoria nașterii, dezvoltării și înfloririi literaturii sovietice ca partea cea mai importantă a culturii, este indisolubil legată de istoria țării noastre, de numele marilor creatori ai lumii noi V. I. Lenin și I. V. Stalin, de lupta partidului bolșevic pentru educarea unor constructori activi și conștienți ai societății comuniste.

Încă în 1905, V. I. Lenin a formulat în cunoscutul articol „Organizația de partid și literatura de partid” precum și în alte lucrări, concepțiile partidului asupra literaturii și a definit locul literaturii în lupta revoluționară a clasei muncitoare. Literatura va deveni numai atunci cu adevărat populară, — ne învață Lenin, — când „se va lua orice bază — vechiului principiu rusesc, semi-oblomovist, semi-afacerist: scriitorul mai scrie din când în când, cititorul mai citește din când în când”²⁾ V. I. Lenin socotea că literatura este o armă puternică a luptei sociale și i-a acordat un rol important în educația politică și culturală a poporului. El a luptat pentru o artă însuflețită de ideile progresiste pe înțelesul poporului și necesară poporului.

„V. I. Lenin a formulat pentru prima oară cu precizie extremă atitudinea gândirii sociale progresiste față de literatură și artă”, a spus A. A. Jdanov în raportul asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”. „Leninismul pornește dela principiul că literatura noastră nu poate fi apolitică, nu poate reprezenta „artă pentru artă”, ci are menirea să joace un rol important, progresist în viața obștească. De

1) I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, Gospolitizdat, 1950, pag. 21; Ed. P. M. R., pag. 22.

2) V. I. Lenin: *Opere*, vol. X, pag. 28; *Vezi și Lenin despre literatură*, Ed. P. M. R., pag., 8.

aci izvorăște principiul leninist al caracterului de partid al literaturii — uriașă contribuție a lui V. I. Lenin la știința despre literatură“.³⁾

I. V. Stalin a dezvoltat în mod genial concepțiile leniniste asupra literaturii, conducându-se de învățătura marxistă despre bază și suprastructură, plecând de la teza leninistă că nu poți trăi în societate și să fii independent de societate I. V. Stalin consideră concepțiile artistice ale societății printre fenomenele de suprastructură și ne învață că trăsătura distinctivă a suprastructurii o constituie caracterul ei activ de slujire a bazei. Suprastructura nu poate fi „pasivă, neutră“ cu „o atitudine indiferentă față de soarta bazei sale, față de soarta claselor, față de caracterul orânduirii. Dimpotrivă, odată apărută, ea devine o forță activă din cele mai mari, ajută activ bazei sale să capete formă și să se consolideze, ia toate măsurile pentru a ajuta noii orânduiți să nimicească și să lichideze vechea bază și vechile clase“.⁴⁾

Luând în considerare particularitățile literaturii, imensul ei rol educativ, partidul sub conducerea lui Lenin și Stalin s'a străduit în permanență și se străduiește să facă din literatura sovietică „o forță activă din cele mai mari“ în lupta pentru comunism.

„...proletariatul și partidul său internaționalist conduc cultura proletară“, ne arată tovarășul Stalin.⁵⁾

Conducerea de către partid a literaturii sovietice este variată ca forme și metode. Acestea sunt atât hotărârile speciale ale Comitetului Central al Partidului în problemele artei, cât și concepțiile fundamentale ale lui V. I. Lenin și I. V. Stalin despre literatură, discursurile asupra problemelor literaturii pronunțate de conducătorii eminenți ai partidului nostru, critica bolșevică principială a greșelilor făcute de unii scriitori, decernarea premiilor Stalin pentru operele literare importante, conducerea permanentă și îndrumătoare de către partid a organizațiilor creatoare ale scriitorilor sovietici, etc.

Literatura sovietică datorează toate succesele sale conducerii partidului. Toate formele și metodele conducerii literaturii sovietice de către partid, în diferitele etape ale dezvoltării ei, sunt indisolubil legate de activitatea tovarășului Stalin. E de ajuns să dăm două exemple.

Tovarășul Stalin a fost inițiatorul hotărârii istorice a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. din 23 Aprilie 1932 „Despre restructurarea organizațiilor literar-artistice“. Această hotărâre a fost un jalon foarte important pe calea dezvoltării artei din Țara Sovietică.

La Congresul al XVII-lea al Partidului, L. M. Caganovici, amintind despre situația nesatisfăcătoare din RAPP (Asociația Rusă a scriitorilor proletari (N. tr.), a spus: „Desigur că am putea da o rezoluție importantă asupra sarcinilor comuniștilor în literatură, s'ar putea propune ca cei dela RAPP să-și schimbe orientarea. Dar aceasta ar fi putut rămâne un simplu deziderat. Tovarășul Stalin a pus problema astfel: trebuie, a spus el, să schimbăm situația din punct de vedere organizatoric“.

Și iată că atunci s'a pus problema lichidării RAPP-ului, a creării unei Uniuni unice a scriitorilor. După această rezolvare organizatorică a problemei, forțele scriitorilor au crescut și s'au dezvoltat, starea de lucruri din literatură se îmbunătățește. Așa dar, prin rezolvarea unei probleme organizatorice s'a asigurat realizarea justă a liniei partidului în literatură“.⁶⁾

3) Raportul lui A. A. Jdanov asupra revistelor „Zvezda“ și „Leningrad“, Gospolitizdat, 1946, pag. 25-26; Ed. P. M. R., pag. 29-30.

4) I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, pag. 7; Ed. P. M. R. pag. 6-7.

5) Ibidem, pag. 21; Ed. P. M. R. pag. 22.

6) Al XVII-lea Congres Unional al Partidului Comunist (bolșevic), Raport stenografic, pag. 565.

Cunoaştem cu toţii importanţa pentru literatura sovietică a hotărîrilor istorice ale Comitetului Central al Partidului Comunist (bolşevic) al U.R.S.S. din 1946—1949 în problemele ideologice. Inflorirea literaturii sovietice din ultimii ani este legată de aceste documente. Hotărîrile istorice ale Comitetului Central al Partidului Comunist (bolşevic) al U.R.S.S. asupra problemelor ideologice au fost adoptate sub conducerea şi din iniţiativa tovarăşului Stalin.

Rolul tovarăşului Stalin în toate hotărîrile istorice ale partidului, în întreaga dezvoltare a artei Țării Sovietice este minunat de bine definit de cuvintele spuse încă în 1934 de S. M. Chirov : „...de când lucrăm fără Lenin, noi nu cunoaştem niciun fel de cotitură în munca noastră, nicio iniţiativă câtuşi de puţin importantă, nicio lozincă, nicio orientare în politica noastră al cărei autor să nu fie tovarăşul Stalin. Întreaga muncă de bază — acest lucru trebuie să-l ştie partidul — se face după indicaţiile, din iniţiativa şi sub conducerea tovarăşului Stalin“. 7)

1

În primii ani ai Revoluţiei, tânărul stat sovietic a avut sarcina de a crea cadrele noii intelectualităţi sovietice din sânul muncitorilor şi ţăranilor. Tovarăşul Stalin a făcut deosebit de mult pentru rezolvarea acestei sarcini în ansamblul ei, pentru crearea cadrelor de scriitori proletari, în special.

Situaţia pe frontul literar era în acea vreme foarte încordată. Duşmani făţişi şi duşmani ascunşi ai noii orânduiri sociale se ocupau cu sabotajul nu numai în domeniul economic, dar şi în diferite sectoare ale muncii ideologice.

Pe atunci mai erau mulţi scriitori cu o ideologie şovăielnică, originari dintr'un mediu burghez şi mic burghez. Noile cadre de literaţi din sânul muncitorilor şi ţăranilor erau lipsite de experienţă în creaţia artistică şi se orientau slab în problemele esteticii marxiste. Folosindu-se de această stare de lucruri, duşmanii poporului au încercat să împiedice dezvoltarea tinerii literaturi sovietice, să o îndrepte pe o cale greşită. Predicând pe faţă teoria „artei pentru artă“, ascunzându-se sub fraze ultra de stînga, duşmanii noii arte socialiste s'au străduit să păteze numele acelor scriitori care s'au raliat în mod activ la practica construcţiei socialiste, s'au străduit să împiedice maturizarea noilor cadre proletare din literatură şi să-i facă pe scriitorii originari din mediul intelectualităţii prerevoluţionare să rupă cu Puterea Sovietică.

Literatura sovietică a crescut în luptele ideologice împotriva curentelor de clasă duşmane proletariatului. Partidul i-a ajutat pe scriitorii sovietici să desvăluie conţinutul de clasă al acestor curente duşmănoase şi a asigurat victoria principiilor socialiste ale artei. Partidul a demască încercările duşmanilor poporului de a face să renască principiile antipopulare, decadente şi burgheze în artă. Partidul a crescut cu grijă cadre de literaţi din mediul muncitoresc şi ţărănesc, a reeducat pe maeştrii literaturii din rândurile intelectualităţii prerevoluţionare. Sub conducerea tovarăşului Stalin se realizează principiul leninist al creării unei literaturi cu adevărat libere, direct legată de proletariat, pătrunsă de ideile socialismului.

În 1925 Comitetul Central al Partidului Comunist (bolşevic) din Rusia adoptă rezoluţia „Despre politica partidului în domeniul literaturii“. În acest document de mare importanţă, partidul a supus unei analize aprofundate situaţia depe frontul literar şi a marcat căile de dezvoltare ulterioară rodnică a literaturii sovietice. Arătând că „aşa cum lupta de clasă nu a luat sfârşit la noi în general, aşa n'a luat sfârşit nici pe frontul literar“, 8) Comitetul Central al Partidului Comunist

7) S. M. Chirov : *Articole şi cuvântări alese*, Gospolitizdat, 1944, pag. 267-268.

8) Citat după lucrarea : *Literatura modernă* — crestomaţie pentru clasa X-a a şcolii medii. Part. I., Ucpedghiz, 1950, pag. 8.

(bolșevic) din Rusia și-a exprimat încrederea că în această luptă victoria va fi de partea proletariatului și a partidului său. „Cucerirea pozițiilor în domeniul literaturii... — se spune în rezoluție — va trebui să devină, mai devreme sau mai târziu, un fapt împlinit”.⁹⁾

În această „cucerire de poziții” indicațiile tovarășului Stalin asupra problemelor literaturii sovietice au jucat un mare rol.

Concepțiile tovarășului Stalin asupra problemelor dezvoltării literaturii sovietice sunt indisolubil legate de politica partidului în acest domeniu, fac parte organică din sistemul lucrărilor filosofice și publicistice ale tovarășului Stalin, în anumite cazuri se oglindesc în cuvântările și rapoartele staliniste, în hotărârile speciale ale Comitetului Central al Partidului asupra problemelor ideologice.

În răspunsul dat la 2 Februarie 1929 lui Bill Belotercovschi, tovarășul Stalin, remarcând în literatura din acea vreme „maculatura neproletară” a trasat net căile de luptă împotriva ei, căile de dezvoltare a literaturii proletare. „Esențialul nu este să interzici, — arată tovarășul Stalin, — ci să înlături depe scenă pas cu pas vechea și noua maculatură neproletară pe calea întrecerii, prin crearea unor piese de teatru adevărate și interesante, cu caracter sovietic, care să poată înlocui această maculatură. Cât despre întrecere, aceasta este un lucru mare și serios, căci numai în condițiile întrecerii vom putea face să se formeze și să se cristalizeze literatura noastră proletară”.¹⁰⁾

Niciodată nu vom prețui în deajuns importanța indicațiilor staliniste în educarea cadrelor de scriitori proletari, în crearea unor opere de primul rang din literatura sovietică. Chiar în prima jumătate a deceniului al III-lea au apărut opere importante ca „Ceapaev” și „Revolta” de D. Furmanov, „Torrentul de fier” de A. Serafimovici, poemul despre Lenin al lui V. Maiacovschi, noile lucrări ale lui Demian Bednii, versurile lui N. Tihonov. Ceva mai târziu, în fondul de aur al literaturii sovietice intră operele lui A. Fadeev, F. Gladcov, M. Șolohov, M. Isacovschi, N. Ostrovski, M. Macarenco și ale altor scriitori sovietici educați de partid, de tovarășul Stalin. Au început să apară și minunate piese de artă cu caracter sovietic. Operele dramatice ale lui M. Gorchii, C. Treniov, N. Pogodin, B. Lavrenkev, A. Corneiciuc, au eliminat dramaturgia neproletară a lui N. Bulgacov și a altor scriitori. Măsurile luate din inițiativa tovarășului Stalin au asigurat înfrângerea „golovanovscinei” care consta în refuzul unora dintre oamenii de teatru, în frunte cu dirijorul Marelui Teatru Golovanov, de a înoi repertoriul teatral, de a crea un repertoriu în concordanță cu sarcinile construcției socialiste.

Conducătorii de frunte ai partidului nostru au folosit de multe ori în cuvântările lor ideile staliniste despre importanța întrecerii în numele victoriei noului asupra vechiului care și-a trăit traiul. Astfel, de exemplu, tribunul înflăcărat al partidului bolșevic. S. M. Chirov, în cuvântarea sa la ședința festivă a activului de comsomoliști din Leningrad, ținută cu ocazia împlinirii a 15 ani dela înființarea Comsomolului leninist, a spus următoarele adresându-se tineretului sovietic: „...trebuie să știm să învingem nu numai în război..., ...nu numai în fabricile noastre...”, „...în agricultura noastră...” „...noi trebuie să fim victorioși și în domeniul literaturii, noi trebuie să învingem și în artă, trebuie să învingem în toate ramurile științei dacă ne hotărîm cu toată seriozitatea și cu adevărat să înmormântăm capitalismul”.¹¹⁾

În 1929, în scrisoarea către Felix Cohn, tovarășul Stalin scrie despre necesitatea de a ajuta prin toate mijloacele pe tinerii literați, sutele și miile de tineri oameni talentați, „care să străduiesc din răzputeri să răzbată, să se ridice pentru

⁹⁾ Citat după lucrarea: *Literatura modernă* — crestomație pentru clasa X a școlii medii. Part. I., Ucipedghiz, 1950, pag. 9.

¹⁰⁾ I. V. Stalin: *Opere*, vol. XI, pag. 328, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 361.

¹¹⁾ S. M. Chirov: *Articole și cuvântări alese*, pag. 261-262.

a aduce obolul lor în tezaurul comun al construcției noastre“. „...Cred că este timpul — scrie tovarășul Stalin — să renunțăm la acest obicei boieresc de a consacra pe „așii“ literari care sunt și așa consacrați, și din cauza „mărimii“ cărora gem de se prăpădesc tinerele noastre forțe literare necunoscute de nimeni și uitate de toată lumea“. „Una din sarcinile noastre — arată tovarășul Stalin — este de a străpunge acest zid compact și de a deschide calea forțelor tinere, al căror nume e legiune“. ¹²⁾

Problemele puse de tovarășul Stalin în scrisoarea către Felix Cohn ca și problemele ridicate la timpul lor în scrisoarea către Bill Belotercovschi sunt strâns legate de linia generală a partidului. Chemarea tovarășului Stalin la o evidențiere curajoasă a tinerelor forțe literare, este legată de politica partidului în domeniul selecționării și promovării cadrelor, este legată de cuvântările bine cunoscute ale lui I. V. Stalin în această problemă. În lucrarea „Anul Marii Cotituri“, publicată în „Pravda“ din 7 Noembrie 1929, tovarășul Stalin scria că sarcina partidului este „de a se ocupa îndeaproape de problema cadrelor și de a cuceri cu orice preț această fortăreață“. ¹³⁾

În scrisoarea către Felix Cohn, tovarășul Stalin pune de fapt aceeași problemă a educării cadrelor țării sovietice pentru toate sectoarele construcției economice și culturale.

În procesul dezvoltării literaturii sovietice, partidul a depus eforturi nu numai pentru formarea unor cadre de literați proveniți din rândurile muncitorești și țărănești, dar și pentru reeducarea acelor scriitori care nu s'au alăturat imediat clasei muncitoare sau care au avut șovăieli ideologice. Succesele construcției socialiste și poziția justă a partidului față de așa numiții scriitori — tovarăși de drum ai revoluției — au asigurat reeducarea acestui grup din care s'au evidențiat scriitori sovietici eminenți ca A. Tolstoi, C. Fedin, I. Ehrenburg, M. Șaghinian, L. Leonov și alții.

O serie de organizații literare din deceniul al III-lea au avut o poziție greșită în problema atitudinii față de scriitori proveniți din rândurile vechii intelectualități. Dușmanii poporului, nedemascați încă, care se strecuraseră în Asociația rusă a scriitorilor proletari (RAPP) se străduiau în fel și chip să împiedice trecerea de partea Puterii Sovietice a scriitorilor — tovarăși de drum ai revoluției. În privința atitudinii față de acest grup de scriitori au existat indicații foarte precise ale partidului. Rezoluția Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia din 1925 „despre politica partidului în domeniul literaturii“ arată necesitatea de a-i reeduca pe vechii măestri, „de a avea o atitudine plină de tact și de grijă față de ei, adică o atitudine care să asigure toate condițiile pentru trecerea lor cât mai rapidă de partea ideologiei comuniste.“ ¹⁴⁾ Dar cei dela RAPP foloseau față de scriitori — tovarăși de drum — metodele de intimidare administrativă, au permis „orgoliul comunist“ (comcivanstvo) condamnat în mod hotărât de către partid. Cei dela RAPP opuneau scriitorilor comuniști pe scriitorii nemembrii de partid, introduceau în literatură spiritul de grup și lipsa de principialitate, înăbușeau critica și autocritica în mediul literar și afirmau că scriitorii — tovarăși de drum — nu se pot alătura practicii construirii socialismului. Partidul a condamnat în mod hotărât teoriile vulgarizatoare și practica greșită a RAPP-ului.

Tovarășul Stalin socotește că mijlocul cel mai bun și cel mai eficace de reeducare a vechii intelectualități în spiritul ideologiei socialiste îl constituie succesele construcției socialiste și participarea activă a scriitorilor la viața statului proletar. El îi cheamă pe scriitori să studieze viața, să învețe dela viață.

În raportul ținut la Congresul al XV-lea al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., tovarășul Stalin a constatat „faptul părăsirii smenovehismului, trecerea

¹²⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XII, pag. 114, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 124.

¹³⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XII, pag. 124, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 135.

¹⁴⁾ Citat după lucrarea *Literatura modernă*, pag. 10.

a sute și mii de intelectuali muncitori de partea Puterii Sovietice. Acest fapt, — a spus tovarășul Stalin, — este un fapt indiscutabil pozitiv, care trebuie să fie relevant.

Promotorii sunt aci intelectualii tehnicieni, deoarece, fiind în strâns contact cu procesul de producție, ei nu pot să nu vadă că bolșevicii duc țara noastră înainte, spre mai bine¹⁵⁾

Studiul aprofundat al vieții Țării Sovietice, prezentarea veridică a proceselor care au loc în țară trebuiau, după părerea tovarășului Stalin, să-i ducă în mod inevitabil, pe cei mai buni și mai talentați scriitori din mediul vechii intelectualități să colaboreze cu Puterea Sovietică, trebuia să-i ducă spre marxism.

„Tovarășul Stalin — își amintește F. Panferov — le-a spus de multe ori criticilor că ei nici până astăzi nu înțeleg natura scriitorului. Scriitorul scoate material, culori pentru operele sale din realitatea concretă... Înțelegeți că dacă scriitorul va oglindi în mod cinstit adevărul vieții, el va ajunge în mod inevitabil la marxism¹⁶⁾”.

Apelul adresat scriitorilor de către tovarășul Stalin, apelul în care îi cheamă să învețe dela viață, decurge dintr-o concepție materialistă consecventă asupra artei ca oglindire a realității. Tocmai legătura nemijlocită și profundă cu realitatea istorică concretă precum și studiul ei au condiționat, la o serie de mari artiști ai trecutului o asemenea victorie a realismului, victorie care, așa cum au arătat Marx și Engels, i-a silit să meargă împotriva propriilor lor simpatii de clasă și împotriva prejudecăților politice.

„Punctul de vedere al vieții, al practicii, trebuie să fie punctul de vedere prim și fundamental al teoriei cunoașterii. Și acest punct de vedere ne conduce în mod inevitabil la materialism, respingând din capul locului interminabilele născociri ale scolasticii profesoriale¹⁶⁾” a afirmat V. I. Lenin.

Cuvintele tovarășului Stalin că, „dacă scriitorul va oglindi în mod cinstit adevărul realității el va ajunge în mod inevitabil la marxism¹⁶⁾” constituie concretizarea și aplicarea la artă a tezelor citate mai sus ale întemeietorilor socialismului științific.

Pentru creația artistică, însușirea de către scriitorii sovietici a întregii bogății de idei a filosofiei marxist-leniniste are o importanță imensă, de neprețuit. „Scriitorul care apare în fața maselor largi trebuie, desigur, să cunoască filosofia marxismului, — a spus M. I. Calinin tinerilor scriitori sovietici în anul 1934. Dacă scriitorul nu prea cunoaște filosofia marxismului, dacă el cunoaște slab opera lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, e clar că el nu va crea nici un fel de operă marxistă de valoare¹⁷⁾”.

Tezele staliniste despre căile pe care scriitorul poate ajunge la marxism, țin seama în mod profund de specificul literaturii ca o oglindire în imagini a realității, subliniază necesitatea legăturii dintre scriitor și viață, rolul educativ imens al orânduirii sociale sovietice, arată în același timp imensa importanță pentru scriitor a metodologiei marxist-leniniste, care permite generalizarea și înțelegerea justă a materialului luat din viață. Indicația tovarășului Stalin dată la Congresul al XVIII-lea al partidului se referă la personalitățile din orice ramură, nu numai a științei dar și a artei: „...Există încă o ramură a științei pe care bolșevicii care lucrează în toate domeniile științei sunt obligați s'o cunoască: este știința marxist-leninistă despre societate, știința legilor de dezvoltare a societății, știința dezvoltării revoluției proletare, a legilor dezvoltării construcției socialiste, a victoriei comunismului¹⁸⁾”.

Politica partidului în literatură, bazată pe indicațiile tovarășului Stalin, n'a

¹⁵⁾ I. V. Stalin: *Opere*, vol. X, pag. 318, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 332-333.

¹⁶⁾ V. I. Lenin: *Opere*, vol. XIV, pag. 130, Ed. Rusă; *Materialism și Empiriocriticism*, Ed. P. M. R., pag. 154.

¹⁷⁾ M. I. Calinin despre literatură, Lenizdat, 1949, pag. 73.

¹⁸⁾ I. V. Stalin: *Problemele leninismului*, ed. XI, pag. 598, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 942.

întârziat să-și dea roadele. Prima Conferință Unională a scriitorilor sovietici care a avut loc în 1934, a arătat cotitura spre socialism a întregii mase de scriitori sovietici, unirea lor în jurul partidului și a guvernului sovietic. În raportul la Congresul al VII-lea al Sovietelor din 1935, V. M. Molotov a spus următoarele în legătură cu aceasta: „Un mare succes al puterii sovietice în perioada trecută trebuie să socotim cotitura spre socialism a vechii intelectualități. Nu fără ezitări, nu fără oscilări încoace și încolo a avut loc această cotitură. Dar luați masa principală a vechilor ingineri, a învățătorilor, și, în sfârșit, a scriitorilor și a oamenilor de artă și veți înțelege importanța politică a Congresului scriitorilor sovietici care a avut loc anul trecut la Moscova și care a oglindit net această cotitură spre mai bine a intelectualității noastre”.¹⁹⁾

În deceniul al II-lea și al III-lea, conducătorii partidului dezvoltă în discursurile lor ideile staliniste despre necesitatea unei legături organice dintre scriitorul sovietic și realitatea noastră ca și despre necesitatea de a o aprofunda principal.

Și scriitorii sovietici au transpus și transpun cu succes în viață indicațiile partidului, indicațiile tovarășului Stalin. Subiectul celor mai bune opere din literatura noastră îl constituie realitatea sovietică eroică. Literatura sovietică este strâns legată de istoria Țării Sovietice. Dacă examinăm operele principale ale literaturii sovietice, începând cu deceniul al III-lea, vom vedea că în ele se oglindesc istoria poporului sovietic, istoria societății noastre cu trăsăturile ei esențiale și conducătoare. Strânsa legătură dintre scriitori și viața țării noastre le-a dat posibilitatea de a prezenta marea istorie a poporului sovietic din momentul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie până în zilele noastre.

Pregătirea insurecției armate și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, războiul civil, epoca refacerii economiei naționale, lupta poporului nostru pentru industrializarea țării și colectivizarea agriculturii pe baza planurilor cincinale staliniste, lupta împotriva rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor, procesul elaborării conștiinței socialiste înaintate și construirea societății socialiste fără clase, eroismul poporului sovietic pe front și în spatele frontului în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, epopeea construcției postbelice în țara noastră, demascarea esenței canibale a imperialismului anglo-american și lupta pentru pace a Uniunii Sovietice, — toate etapele importante și toate sarcinile importante ale societății sovietice s’au oglindit în operele literaturii noastre. Literatura noastră este o cronică artistică a luptei poporului sovietic pentru comunism.

Dar literatura nu numai că reflectă viața; ea o și influențează. Literatura nu are numai o importanță de cunoaștere, ea cuprinde și posibilitățile imense de influență educativă asupra maselor largi. O imagine artistică puternică devine o forță care organizează conștiința cititorului, ajută la formarea unor anumite trăsături de caracter ale omului. Scriitorii noștri, educați de partid în conștiința necesității unui studiu profund al realității sovietice, în conștiința necesității unei legături organice cu realitatea istorică, au creat o galerie de tipuri remarcabile care au fost un exemplu de comportare pentru masele de multe milioane ale oamenilor sovietici. Încă în deceniul al treilea, studiul aprofundat al realității sovietice a permis lui Furmanov să creeze figura lui Ceapaev, a permis lui Serafimovici să creeze figura lui Cojuh, lui Treniev figura lui L. Iarovaia, lui Fadeev figura lui Levinson, lui Gladcov figura lui Ciuralov, lui D. Bednii figura muncitorului Dmitrenco.

S. M. Chirov remarcând succesele literaturii sovietice și creșterea greutateii ei specifice în viața societății sovietice, a spus în 1927 la Conferința orașenească a propagandiștilor din Leningrad: „Literatura constituie deacum o parte vizibilă, trai-

¹⁹⁾ V. M. Molotov: *Articole și cuvântări*, Partizdat, 1937, pag. 49.

nică a vieții noastre actuale, ea capătă acum o influență bine definită asupra păturilor imense de oameni ai muncii din țara noastră".²⁰⁾

În a doua jumătate a deceniului al II-lea — la începutul deceniului al III-lea — apar opere importante ale literaturii sovietice ca „Întreprinderile Artamonov“ și primele volume din „Viața lui Clim Samghin“ a lui Gorchî, poemul „Bine!“ „Vladimir Ilici Lenin“ și „În gura mare“ ale lui Maiacovski, „Pământ desțelenit“ și primele volume din „Pe Donul liniștit“ de M. Șolohov, primul volum din romanul lui A. Tolstoi „Petru I“ și multe altele.

În aceste opere sunt aprofundate într-o formă artistică esența și importanța transformărilor sociale și economice care au avut loc în țara noastră în perioada Puterii Sovietice, a fost supus unei reconsiderări din punct de vedere al istoriografiei marxist-leniniste trecutul istoric al patriei noastre, s'au creat tipuri generalizate artistice ale oamenilor din epoca sovietică.

Chipurile cele mai luminoase din operele cele mai bune ale literaturii sovietice, începând cu etapele ei inițiale de dezvoltare și până în zilele noastre, le constituie chipurile bolșevicilor. Comuniștii — conducători ai maselor populare în diferite perioade ale istoriei și poporului sovietic — atrag în permanență atenția creatoare a scriitorilor noștri.

Marele merit al scriitorilor sovietici, chemați ca, pe baza exemplelor eroice, luate din viață, să educe masele de multe milioane în spiritul devotamentului fără rezervă față de cauza comunismului, a fost crearea în literatură a chipurilor lui Lenin și Stalin. Faptele eroice ale poporului sovietic condus de partidul bolșevic din victorie în victorie, au determinat patosul ideologic al celor mai bune opere și chipuri din literatura sovietică.

Condusă și îndrumată de tovarășul Stalin, politica înțeleaptă a partidului în domeniul literaturii a asigurat crearea de cadre de scriitori proletari, reeducarea scriitorilor eșii din rândurile intelectualității burgheze și mic burgheze, a pregătit baza pentru creșterea și înflorirea bogată a literaturii sovietice.

Vorbind în numele noii intelectualități sovietice, educate de partid, scriitorul M. Șolohov a spus delegaților Congresului al XVIII-lea al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S.: „Putem spune cu mândrie că suntem primele mlădițe ale intelectualității sovietice ridicate de către partid. După noi vin zeci de milioane de oameni care s'au împărtășit la bunurile culturii. Cred că exprim gândurile noastre comune atunci când spun că noi toți, tineri bolșevici, chemați la o viață politică, economică și culturală activă prin voința Comitetului Central stalinist, prin geniul tovarășului Stalin vom păstra pentru totdeauna, până la ultima suflare devotamentul fierbinte partidului și conducătorului său tovarășul Stalin".²¹⁾

2

„...cea mai bună tradiție a literaturii sovietice — a arătat A. A. Jdanov în raportul asupra revistelor „Zvezda“ și „Leningrad“ — este continuarea celor mai bune tradiții ale literaturii ruse din sec. al XIX-lea, tradiții create de marii noștri democrați revoluționari ruși — Belinski, Dobroliubov, Cernișevski, Saltâkov-Scedrin, continuate de Plehanov și elaborate din punct de vedere științific de Lenin și Stalin".²²⁾

Aportul cel mai important al lui V. I. Lenin în știința despre literatură îl

²⁰⁾ S. M. Chirov : *Articole, cuvântări, documente*, vol. III, Partizdat, 1936, pag. 326.

²¹⁾ Al XVIII-lea Congres al Partidului Comunist (bolșevic) al U. R. S. S., Raport stenografic, pag. 476.

²²⁾ A. A. Jdanov : Raport asupra revistelor „Zvezda“ și „Leningrad“, pag. 26, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., Pag. 30-31.

constitue principiul partinității, al caracterului de clasă al artei și motivarea necesității conducerii de către partid a literaturii chemată să servească cauza educației comuniste a poporului.

Mărețul merit al lui I. V. Stalin în elaborarea și fundamentarea științifică a celor mai bune tradiții ale literaturii sovietice despre care a vorbit A. A. Jdanov, îl constituie definiția metodei realismului socialist și definiția stalinistă a scriitorilor sovietici ca „ingineri ai sufletelor omenеști“.

Definiția stalinistă a metodei de creație a artiștilor sovietici este clasică. Rodnicia ei a fost confirmată de viață. Realismul socialist cere artiștilor o prezentare veridică, istoricește concretă a realității în desvoltarea ei revoluționară. O asemenea zugrăvire a realității trebuie să se îmbine cu sarcina transformării și educării ideologice a oamenilor muncii în spiritul socialismului. „...A merge în pas cu partea cea mai înaintată a poporului, adică cu partidul comunist, — iată cum artiștii pot deveni în practică realiști socialiști“, a spus în 1939 M. I. Calinin²³).

Formula stalinistă a realismului socialist presupune priceperea scriitorului sovietic de a zugrăvi nu numai ziua de astăzi a lumii, dar să privească și ziua de mâine. „...Realismul socialist, — a spus în legătură cu aceasta A. A. Jdanov, — este metoda fundamentală a literaturii sovietice și a criticii literare, iar acest lucru presupune că romantismul revoluționar trebuie să intre în creația literară ca o parte componentă, deoarece întreaga viață a partidului nostru, întreaga viață a clasei muncitoare și lupta ei constau în îmbinarea muncii practice celei mai aspre, celei mai lucide, cu eroismul măreț și cu perspectivele grandioase. Partidul nostru a fost întotdeauna puternic pentru că a unit și unește activitatea profundă și caracterul practic cu perspectiva largă, cu permanenta năzuință înainte, cu lupta pentru construirea societății comuniste. Literatura sovietică trebuie să știe să-i arate pe eroii noștri, trebuie să știe să privească viitorul nostru. Acest lucru nu va fi o utopie deoarece viitorul nostru se pregătește printr-o muncă conștientă și planificată chiar de astăzi“²⁴).

În cerința sa de a prezenta realitatea în desvoltarea ei revoluționară, realismul socialist se bazează pe materialismul dialectic — baza filosofică a literaturii sovietice. „...Metoda dialectică, — ne învață tovarășul Stalin, — cere ca fenomenele să fie privite nu numai din punctul de vedere al legăturii și condiționării lor reciproce, dar și din punctul de vedere al mișcării lor, al schimbării lor, al evoluției lor, din punctul de vedere al apariției și dispariției lor“²⁵). Această teză este deosebit de importantă pentru literatura sovietică și pentru metoda ei socialistă.

Literatura sovietică a moștenit cele mai bune tradiții ale literaturii trecutului, dar între metoda literaturii sovietice și realismul scriitorilor din epocile trecute există diferențe. Realismul cuprinde două momente: în primul rând, zugrăvirea veridică a trăsăturilor unei anumite societăți și epoci; în al doilea rând cuprinde prezentarea aprofundată a esenței și sensului relațiilor sociale prin imagini generalizatoare. Engels a formulat în felul următor aceste două momente: „După părerea mea, realismul presupune, în afară de veridicitatea detaliilor, reproducerea caracterelor tipice în împrejurări tipice“²⁶).

Examinând viața, realitatea, scriitorul realist surprinde trăsăturile de caracter cele mai reprezentative, cele mai tipice pentru mediul dat, pentru epoca respectivă. Din aceste componente se formează o imagine artistică încheată, care,

²³) M. I. Calinin despre literatură, pag. 95.

²⁴) A. A. Jdanov: *Literatura sovietică, literatura cea mai înaintată, cea mai plină de conținut ideologic din lume*, Goslitizdat, M., 1934, pag. 13.

²⁵) I. V. Stalin: *Problemele leninismului*, pag. 537, Ed. Rusă; Ed. P. M. R. pag. 850.

²⁶) Marx, Engels — *Despre artă și literatură*, Herschel und Sohn, Berlin, 1949.

fiind o purtătoare a trăsăturilor individuale, conține în acelaș timp și trăsături tipice.

Literatura clasică rusă a creat o galerie deosebit de importantă de eroi negativi (Mitrofanușca, Famusov, Hlestacov, Cicicov, Iudușca, Golovliov, Belicov și alții) ca și de eroi pozitivi (Ceașchi, Elena și Insarov, Grișa Dobrosclonov, Rahmetov și alții) care reprezintă o sinteză de o profunzime uimitoare și de o mare expresivitate artistică.

Pentru scriitorul realist nu e tipic numai ceea ce se întâlnește mai des și ceea ce se repetă, dar și ceea ce exprimă cu mai multă amploare esența celui fenomen social în prezentul și viitorul său. Scriitorii realismului critic au creat o galerie minunată de imagini tipice luminoase care au exprimat esența celui fenomen social în prezentul lui. Pictori talentați care au oglindit în creația lor năzuințele cercurilor sociale înaintate au știut să pătrundă viitorul și să dea sentința lor asupra fenomenelor sociale, care pe timpul lor mai păreau trainice și viabile.

Dar profunzimea conștientă, superioară, și veracitatea în alegerea și înțelegerea cazului tipic este posibilă numai pentru artistul care stăpânește filosofia marxist-leninistă. Numai baza filosofică a literaturii sovietice — materialismul dialectic, concepția despre lume a partidului marxist-leninist — ne poate da o înțelegere cu adevărat justă a istoriei.

Cei dela RAPP, care au încercat în mod mecanic să definească metoda artei sovietice ca fiind materialist-dialectică nu erau decât vulgarizatori ai marxismului. Formula materialismului dialectic în artă, propagată de cei dela RAPP, i-a dus de fapt pe scriitori la construcții scolastice, lipsite de viață; adeseori această formulă lipsea opera de artă de forța ei emoțională, transformând-o într'un tratat uscat.

Formula stalinistă a realismului socialist a dat în mâinile partidului o armă eficace a acțiunii prin imagini asupra maselor. Realismul socialist este un realism de tip înalt, deoarece, bazându-se pe filosofia materialistă, el ne dă într'o formă artistică posibilitatea de a prezenta esența fenomenelor realității în dezvoltarea ei revoluționară.

Realismul socialist îi obligă pe scriitorii sovietici să examineze cu atenție și să zugrăvească perspectiva mișcării noastre, a creșterii și dezvoltării noastre, să zugrăvească acel lucru nou care astăzi poate să ni se pară că nu este „tipic“ (a ceva obișnuit, răspândit) dar care are perspective de dezvoltare și creștere în viitor.

Sarcina principală a artei realismului socialist o constituie afirmarea și glorificarea noii societăți sau a omului nou. Despre aceasta a scris tovarășul Stalin în 1924 lui Demian Bednii, salutând optimismul scriitorului: „Filosofia „tristeții universale“ nu este filosofia noastră, — se spune în această scrisoare. N'au decât să fie triști cei care părăsesc scena și cei care și-au trăit traiul. Americanul Whitman a redat cât se poate de reușit filosofia noastră: „Suntem vii, în sângele nostru roșu arde focul forțelor necheltuite“. ²⁷⁾

Aceste rânduri sunt foarte importante prin înțelegerea particularităților literaturii sovietice. După un deceniu, când literatura sovietică înregistrase de pe acum succese importante, A. A. Jdanov a spus în cuvântarea sa ținută la Congresul Unional a scriitorilor sovietici că literatura noastră „...este optimistă, dar nu este optimistă din cauza unei anumite „senzații zoologice“ lăuntrice. Ea este optimistă prin esența ei, deoarece este literatura clasei în creștere, a proletariatului, singura clasă progresistă și înaintată“. ²⁸⁾

Dar caracterul confirmativ al literaturii realismului socialist nu neagă principiul critic. Descoperirea lipsurilor, care împiedică dezvoltarea noastră înainte,

²⁷⁾ I. V. Stalin: *Opere*, vol. VI, pag. 273, Ed. Rusă; Ed. P.M.R., pag. 229.

²⁸⁾ A. A. Jdanov: *Literatura sovietică, literatura cea mai înaintată, cea mai plină de conținut ideologic din lume*, pag. 11.

constitue una din sarcinile scriitorilor sovietici. În raportul asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, A. A. Jdanov a spus că „Descriind cele mai frumoase sentimente și calități ale omului sovietic, desvăluind în fața lui perspectiva zilei de mâine, scriitorii noștri trebuie să arate oamenilor noștri cum nu trebuie să fie, trebuie să biciuiască rămășițele trecutului, rămășițe ce împiedică pe oamenii sovietici să pășească înainte”.²⁹⁾

Principiul critic în literatura realismului socialist se deosebește în mod principal de realismul critic al secolului al XIX-lea. El este întruparea într-o formă specifică artistică a principiului criticii și autocriticii bolșevice, care constituie legea dezvoltării societății noastre. Pentru ca principiul critic într-o operă literară să dea roade pozitive, scriitorul sovietic trebuie să-și însușească bine esența criticii și autocriticii bolșevice. În 1938, când în presa noastră a apărut tendința de denaturare, de bagatelizare a criticii și autocriticii bolșevice, tovarășul Stalin a scris articolul „Împotriva bagatelizării lozincii autocriticii”. El a vorbit despre necesitatea unei deosebiri nete între „autocritica” străină nouă, distructivă, antibolșevică, și autocritica noastră, autocritica bolșevică, care urmărește cultivarea spiritului de partid, întărirea Puterii Sovietice, îmbunătățirea construcției noastre, întărirea cadrelor noastre economice, înarmarea clasei muncitoare”. Tovarășul Stalin a subliniat că nouă „Nu ne trebuie orice fel de autocritică”, că partidul a luptat și va lupta „din toate puterile și cu toate mijloacele” împotriva „autocriticii” antibolșevice distructive, care urmărește slăbirea construcției socialiste și desarmarea clasei muncitoare”.³⁰⁾

Aceste teze staliniste au o mare importanță pentru înțelegerea unei particularități a realismului socialist ca principiu critic, cu tot patosul pozitiv general al operei literare.

Partidul îi învață pe scriitorii sovietici să prețuiască mult importanța criticii și autocriticii bolșevice.

În scrisoarea către A. M. Gorchi din 17 Ianuarie 1930, tovarășul Stalin a scris :

„Nu putem să ne lipsim de autocritică. Nu putem cu nici un chip, Alexei Maximovici. Fără autocritică este inevitabilă stagnarea, este inevitabilă descompunerea aparatului, creșterea birocrației, zădărnicierea inițiativei creatoare a clasei muncitoare. Firește, autocritica dă material dușmanilor. În această privință aveți perfectă dreptate. Dar tot ea dă material (și impuls) pentru mersul nostru înainte, pentru desășurarea energiei constructive a oamenilor muncii, pentru dezvoltarea întrecerii, pentru brigăzile udarnice, etc. Latura negativă este compensată și supra-compensată de latura pozitivă”.³¹⁾

Totodată partidul a condamnat aspru pe acei scriitori care în operele lor au admis denaturarea principiilor criticii și autocriticii bolșevice și s’au rostogolit pe drumul calomnieriilor poporului sovietic. Astfel a fost de exemplu cu Demian Bednii, care în unele din foiletoanele sale dela sfârșitul deceniului al II-lea a pășit pe drumul unei critici antipatriotice, pe drumul acelei „autocriticii” care de fapt ducea la distrugerea partinității, la subminarea prestigiului Puterii Sovietice, la desarmarea clasei muncitoare. Comitetul Central al Partidului i-a arătat lui Demian Bednii caracterul inadmisibil al acestui fel de creație, caracterul greșit al acestor opere ca „Dă-te jos depe cuptor”, „Eroii”, „Fără milă”, I. V. Stalin a supus unei critici nimicitoare aceste opere ale lui Demian Bednii. Dezvoltând învățătura leninistă despre cele două culturi în fiecare națiune, amintind poetului că în Rusia

²⁹⁾ A. A. Jdanov : Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, pag. 36. Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 43-44.

³⁰⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. XI, pag. 132-133, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 147-148.

³¹⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. XII, pag. 173, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 185.

prerevoluționară „în afară de Rusia reacționară a existat și o Rusie revoluționară, Rusia lui Radiscev și Cernișevski, a lui Jeliabov și Ulianov, a lui Haturin și Alexeev“ tovarășul Stalin spune că „Toate acestea sădesc (și nu pot să nu sădească) în inimile muncitorilor ruși sentimentul mândriei naționale revoluționare, capabilă să mute munții din loc, capabilă să săvârșească minuni“. ³²⁾ De aceea afirmațiile lui Demian Bednii în operele sale că „Ilena“ și tendința „de a sta pe cuptor“ constituie aproape o trăsătură națională a rușilor în general — sunt născociri calomnioase la adresa națiunii ruse, la adresa muncitorilor ruși care, adaugă tovarășul Stalin, „înfăptuind Revoluția din Octombrie desigur, nu au încetat de a fi ruși“. Nici nu mai trebuie să spunem că asemenea declarații ale lui Demian Bednii nu au avut nimic comun cu critica bolșevică „...Aceasta nu este o critică bolșevică, — a arătat tovarășul Stalin scriitorului — este o calomniere a poporului nostru, o subminare a prestigiului Puterii U.R.S.S., o subminare a prestigiului proletariatului U.R.S.S. o desarmare a proletariatului rus“. ³³⁾

Terminând scrisoarea către Demian Bednii, tovarășul Stalin îl cheamă „să se întoarcă pe vechiul drum leninist, fără a ține seamă de nimica“. Operele de mai târziu ale lui Demian Bednii, activitatea lui în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, constituie un exemplu măreț asupra felului în care conducerea de către partid a literaturii, aspra critică principială, îl ajută pe scriitor să depășească greșelile serioase și să devină din nou vrednic de numele de cinste — și care obligă la multe — acela de inginer al sufletelor omenești.

Prezentarea veridică a realității trebuie îmbinată în operele literaturii realismului socialist cu sarcina educării oamenilor muncii în spiritul comunismului.

Deobicei scriitorii — maestri ai artei cuvântului — erau numiți „cercetători“ și cunoscători ai inimii omenești. Această definiție pune la loc de frunte rolul de cunoaștere a literaturii, vorbea despre necesitatea unui studiu aprofundat de către scriitori a obiectului principal al creației lor — omul. Dar această definiție lasă în umbră importanța educativă a literaturii, nu subliniază împrejurarea că scriitorul, zugrăvind realitatea, omul, influențează în același timp asupra lor.

La 26 Octombrie 1932, în convorbirea cu scriitorii sovietici tovarășul Stalin i-a numit pe scriitori „ingineri ai sufletelor omenești“. Această definiție clasică a tovarășului Stalin aduce pe rimul plan rolul activ, eficace, creator al literaturii și îi obligă pe scriitori, ca pe baza unui studiu aprofundat al realității sovietice, să creeze imagini artistice care să ajute la formarea conștiinței socialiste a poporului. Această definiție subliniază imensul rol social-transformator al literaturii sovietice. „Tovarășul Stalin a numit pe scriitorii noștri „inginerii sufletelor omenești“ — spunea A. A. Jdanov în anul 1946. Această definiție are un tâlc profund. Ea denotă uriașă răspundere ce revine scriitorilor sovietici în educația oamenilor, în educația tineretului sovietic, în respingerea din câmpul literelor a lucrărilor fără valoare“. ³⁴⁾

Definiția stalinistă a scriitorilor sovietici ca ingineri ai sufletelor omenești decurge din învățătura materialist-marxistă despre ideologii și despre rolul transformator al ideilor sociale, învățătură dezvoltată de tovarășul Stalin.

Fiind una din formele ideologiei, literatura sovietică dispune, în virtutea particularităților ei specifice, de posibilități imense în lupta noului progresist împotriva vechiului, care și-a trăit traiul. Acțiunea prin imagini asupra maselor de multe milioane de cititori, ajută literatura să aducă la conștiință poporului ideile înaintate care ne ușurează mișcarea noastră înainte, spre comunism. De aici decurge și permanenta grijă a partidului pentru literatura sovietică și pentru căile ei de dezvoltare,

³²⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XIII, pag. 25, Ed. Rusă.

³³⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XIII, pag. 25 Ed. Rusă.

³⁴⁾ A. A. Jdanov : Raport asupra revistelor „Zvezda“ și Leningrad“, pag. 26-27, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 31.

grija ca scriitorul sovietic să nu ofere societății idei care frânează dezvoltarea, ci să introducă idei care ajută în lupta noului împotriva vechiului, idei care să asigure victoria noului.

„Bolșevicii prețuiesc mult literatura, — a spus în legătură cu aceasta A. A. Jdanov, — ei văd clar marea ei misiune și marele ei rol istoric în consolidarea unității morale și politice a poporului, în cimentarea unității și în educarea poporului“.³⁵⁾

Definiția stalinistă a scriitorului sovietic ca inginer al sufletelor omenești, subliniind caracterul activ eficace al literaturii sovietice, conține totodată definiția literaturii noastre ca literatura cea mai înaintată și cea mai plină de conținut ideologic din lume, chemată să ajute poporul sovietic în lupta sa pentru victoria comunismului.

Definiția clasică a tovarășului Stalin a jucat un mare rol în formarea trăsăturilor scriitorului sovietic, în creșterea calitativă a literaturii sovietice. Dorind să justifice înalta definiție stalinistă care impune cerințe mari, scriitorii sovietici crează o serie de opere care devin factorii cei mai importanți în formarea calităților socialiste ale tineretului sovietic. E de ajuns să cităm „Poemul pedagogic“ al lui A. Macarenco și „Așa s'a călît oțelul“ de N. Ostrovschi, create în anii 1933—1934.

Toate creațiile ulterioare ale celor mai buni scriitori sovietici sunt subordonate unui scop nobil, indicat de tovarășul Stalin: de a fi în operele lor ingineri ai sufletelor omenești.

Practica a confirmat de nenumărate ori marea importanță educativă a celor mai bune imagini din literatura noastră. Milioane de tineri sovietici învață să trăiască și să lupte așa cum au luptat Pavel Corceaghin, comsomoliștii din Crasnodon, Alexei Meresiev, Zoia, Voropaev și mulți alți eroi ai romanelor, povestirilor, poemelor create de scriitorii sovietici. Cele mai bune opere ale scriitorilor sovietici sunt un exemplu luminos al felului cum grija stalinistă a partidului pentru literatură contribuie la creșterea și perfecționarea scriitorilor și duce la crearea unor opere necesare și prețioase pentru popor. Imaginile eroilor literaturii sovietice îi educă pe cititori în spiritul devotamentului nemărginit față de partid, față de marele Stalin, față de Patria Sovietică.

3

O importanță imensă pentru dezvoltarea și formarea esteticii realismului socialist o are învățătura tovarășului Stalin despre relația dintre formă și conținut.

„În procesul dezvoltării — ne învață tovarășul Stalin — conținutul precede formei, forma rămâne în urma conținutului“, dar „acest conflict nu există între conținut și formă, în general, ci între forma veche și conținutul nou, care caută o nouă formă și năzuește spre ea“.³⁶⁾

Aparținând categoriilor suprastructurale, literatura are o formă și un conținut specific.

Unitatea dintre forma și conținutul operei literare este o condiție necesară a perfecțiunii ei cu adevărat artistice. Unii scriitori sovietici, în special în primele etape de dezvoltare ale literaturii sovietice, nu au putut ajunge la această unitate și uneori un conținut de un înalt nivel ideologic era în contradicție cu forma artistică. Până astăzi problema formei operei de artă este problema cea mai actuală pentru o serie din scriitorii noștri, în special pentru cei din rândurile tineretului. Oamenii de artă sovietici sunt obligați să lupte neîncetat pentru însușirea formelor ei perfecte, folosind experiența bogată a literaturii din veacurile trecute și a clasi-

³⁵⁾ A. A. Jdanov: Raport asupra revistelor „Zvezda“ și „Leningrad“, pag 38, Ed. P. M. R., pag. 45-46.

³⁶⁾ I. V. Stalin: *Opere*, vol. I, pag. 317-318, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 322-323.

cilor literaturii sovietice, smulgând din rădăcini cu hotărîre tot ce împiedică exprimarea ideii înaintate într-o formă corespunzătoare perfectă. Forma operei literare trebuie să fie în armonie cu conținutul socialist. Acest lucru va întări mult influența educativă a literaturii cele mai înaintate și mai pline de conținut ideologic din lume.

Dacă literatura este arta cuvîntului, materialul de construcție al literaturii îl constituie limba. Pentru scriitorul sovietic, cuvîntul este mijlocul artistic esențial cu ajutorul căruia el creează opera ce ajută partidul în educația comunistă a poporului. „Materialul principal al literaturii, — ne învață M. Gorchî, — este cuvîntul care de formă tuturor impresiilor, sentimentelor, ideilor noastre. Literatura este arta reprezentării plastice prin mijlocirea cuvîntului”.³⁷⁾ Forma artistică a operei literare nu poate fi concepută în afara cuvîntului, în afara limbii. Lucrarea genială a tovarășului Stalin „Marxismul și problemele lingvisticii” are o importanță fundamentală pentru toți scriitorii sovietici în ce privește rezolvarea justă a problemei limbii literaturii artistice.

Se știe că chiar dela primii pași ai literaturii sovietice s’au făcut încercări din diferite părți de a orienta pe un drum greșit munca scriitorilor sovietici în ceea ce privește limba literară. Astfel, de exemplu, în primii ani de după revoluție „Proletcult”-iștii au încercat să sădească în tinereii scriitori sovietici o atitudine nihilistă față de moștenirea clasică, cu forma ei perfectă a limbii. Apoi, în deceniul al III-lea, vulgarizatorii marxismului — cei dela RAPP, au emis „teorii” care cereau crearea unei limbi proletare, cerând totodată scoaterea din circulație a limbii operelor literaturii clasice ruse. Socotind că limba operelor lui Pușchin, Turgheniev, Tolstoi, „s’a învechit”, că folosirea limbii literaturii din trecut duce la ruperea de conținutul literaturii din epoca sovietică, unii dintre scriitorii noștri din deceniul al III-lea au introdus în operele lor „neologisme” artificiale, intenționat grosolane, precum și folosirea de provincialisme și de întorsături de frază din domeniul dialectelor și jargoanelor regionale. După părerea unor critici și scriitori, toate acestea trebuiau să facă opera „mai populară”, mai „accesibilă” maselor largi de cititori.

Tot felul de adepți ai grupărilor decadente burgheze în artă (constructiviștii, imaginiștii, futuriștii și alții) au pus și ei mîna pentru a poci limba literaturii sovietice și împreună cu cei dela „Proletcult” și dela RAPP, au abătut depe calea cea bună pe unii scriitori, au îngreunat dezvoltarea creatoare a altora.

Anumiți scriitori sovietici au încercat „să motiveze” și mai târziu încercările de distrugere a limbii literaturii clasice ruse. Astfel, de exemplu, F. Panferov a afirmat chiar și în 1934, la primul Congres Unional al scriitorilor sovietici, că „revoluția frînge nu numai structura politică și economică a statului, nu numai viața, obiceiurile și psihologia oamenilor, dar și limba”. În realitate, așa cum a arătat în lucrările sale asupra lingvisticii tovarășul Stalin, asemenea afirmații sunt foarte departe de adevăr, de marxism.

Tovarășul Stalin ne învață: „Nu este deloc necesar să se distrugă fondul principal de cuvinte, dacă el poate fi folosit cu succes în decursul unei serii de perioade istorice, fără a mai vorbi de faptul că, nefiind posibil să se creeze un nou fond principal de cuvinte într-o perioadă scurtă de timp, distrugerea fondului principal de cuvinte acumulat în decursul secolelor ar duce la paralizarea limbii, la o totală desorganizare a comunicării între oameni”.³⁸⁾

Așa dar teoriile (fals „revoluționare”) despre limbă au dus de fapt la încercări de a-i lua limbii funcția ei principală — aceea de a fi mijloc de comunicare între oameni. Crearea de cuvinte „artificiale” și încercările de a construi o limbă nouă, pe bază de dialect, au dus în mod inevitabil la scăderea calității artistice

³⁷⁾ M. Gorchî: *Articole de critică literară*, Goslitizdat, M., 1937 pag. 516.

³⁸⁾ I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, pag. 25, Ed. Rusă Ed. P. M. R., pag. 26.

a literaturii, la sărăcirea literaturii ca instrument puternic al culturii socialiste, unul din factorii cei mai importanți de dezvoltare a limbii naționale. V. I. Lenin a luptat pentru puritatea limbii ruse arătând necesitatea „de a declara război pocirii limbii ruse”.³⁹⁾

Tovarășul Stalin ne dă exemple deosebit de luminoase și bogate în învățăminte a unei atitudini pline de grijă față de limba rusă, precum și pilda unei stăpâniri perfecte a gramaticii ei, datorită căreia „limba capătă posibilitatea de a îmbrăca gândurile umane în învelișul material al limbii”.⁴⁰⁾ A. S. Iacovlev, celebrul constructor de avioane, erou al Muncii Socialiste, care s'a întâlnit de nenumărate ori cu tovarășul Stalin, scrie că tovarășul Stalin acordă o mare importanță expunerii juste, bine încheiate a ideilor. În cartea sa autobiografică „Povestiri din viața mea” A. S. Iacovlev povestește cum s'a întâmplat odată să scrie ceea ce îi dicta tovarășul Stalin. Cunoșcând atitudinea tovarășului Stalin față de gramatică, amintește A. S. Iacovlev, „eu mi-am încordat memoria și m'am străduit să nu fac nicio greșală de gramatică. El dictează, și iată că se apropie și privește peste umăr să vadă cum iese. Dintr'odată s'a oprit, s'a uitat la cele scrise și chiar cu mâna mea a pus cu creionul o virgulă.

Altădată nu am construit prea bine fraza. Stalin a spus: „Dece ai pus subiectul după predicat? La D-voastră nu prea merge bine cu subiectul! Iată cum trebuie scris! Și a corectat”.⁴¹⁾ Cunoaștem stilul impecabil al lucrărilor staliniste — limba precisă, clară, deosebit de simplă și de o înaltă factură literară a discursurilor tovarășului Stalin. În convorbirea cu tinerii scriitori, M. I. Calinin a spus: „Dacă m'ați întreba cine știe mai bine limba rusă, eu aș răspunde: Stalin. De la el trebuie să învățăm conciziunea, claritatea și puritatea de cristal a limbii. Încercați să expuneți mai pe scurt o anumită idee exprimată de Stalin”.⁴²⁾

În deceniul al III-lea — al IV-lea, A. M. Gorchî a criticat pe scriitorii care aveau o atitudine disprețuitoare față de gramatica limbii ruse, care poceau și denaturau limba rusă pe motiv că „o simplifică”, „o actualizează”, „o apropie” de limba populară. El a arătat că „graiurile locale, provincialismele contribuie foarte rar la îmbogățirea limbii literare, de cele mai multe ori o încarcă introducând cuvinte necaracteristice, de neînțeles”.⁴³⁾

Luând poziție hotărâtă împotriva „muncii nepricepute, neglijente, lipsite de conștiinciozitate”, Gorchî ne învață că „lupta pentru puritatea, pentru preciziunea sensului, pentru ascuțimea limbii este lupta pentru instrumentul culturii. Cu cât această armă este mai ascuțită, cu atât este mai precis orientată, cu atât este mai victorioasă. Tocmai deaceia sunt unii care încearcă întotdeauna să tocească limba, iar alții s'o ascută”.⁴⁴⁾

Dar încercările de simplificare vulgarizatoare ascunse sub numele sforăitor de „teoria noii limbi revoluționare”, au continuat să existe în conștiința și practica unor scriitori, în special din rândurile tineretului. Baza acestei teorii a constituit „noua teorie” a limbii antimarxiste și vulgarizatoare a lui N. I. Marr și a urmașilor săi, cu afirmațiile ei greșite despre „caracterul suprastructural” și „caracterul de clasă” al limbii. „Tezele” lui Marr au fost acelea care i-au împins pe unii scriitori și critici pe drumul atitudinii nihiliste față de limba operelor din literatura clasică. Marriștii afirmau că „limba cea mai clasică”, „cea mai exemplară” a scriitorilor din trecut nu poate fi un model pentru noi, în sensul strict al cuvântului, deoarece

³⁹⁾ V. I. Lenin: *Opere*, vol. XXX, pag. 274, Ed. Rusă; Vezi și Lenin despre literatură, Ed. P. M. R., pag. 183.

⁴⁰⁾ I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, pag. 24.

⁴¹⁾ A. S. Iacovlev: *Povestiri din viața mea*, Detghiz, 1944, pag. 99.

⁴²⁾ M. I. Calinin despre literatură, pag. 74.

⁴³⁾ M. Gorchî: *Articole de critică literară*, pag. 529.

⁴⁴⁾ Ibidem, pag. 584.

este o limbă străină. Concepțiile marriste au făcut pe unii scriitori să aibe o atitudine neglijentă față de legile gramaticii limbii ruse și să facă încercări de falsă creație literară.

Lucrările geniale ale lui I. V. Stalin în problemele lingvisticii au pus capăt tuturor născocirilor, „teoriilor“, inimaginabilei încurcături care domnea în lingvistică și au arătat scriitorilor sovietici singura cale justă de muncă asupra formei stilistice a limbei operelor lor. Cuvintele staliniste: „cultura, în ceea ce privește conținutul ei, se schimbă cu fiecare nouă perioadă de dezvoltare a societății, în timp ce limba rămâne în esență aceeași în decursul câtorva perioade, servind în egală măsură atât cultura nouă cât și cea veche“, ⁴⁵⁾ învățătura stalinistă despre structura gramaticală și fondul principal de cuvinte, ca bază a limbii și despre vocabularul limbii care „...nu se schimbă în același fel ca suprastructura, nu se schimbă prin anularea vechiului și construirea noului, ci pe calea complectării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orânduirii sociale, cu dezvoltarea producției, cu dezvoltarea culturii, a științei, etc.“, ⁴⁶⁾ toate acestea trebuie să orienteze munca literaților sovietici spre un studiu aprofundat al structurii gramaticale, să-i orienteze spre o includere, deosebit de bine cântărită, în opera literară numai a acelor cuvinte și formațiuni de cuvinte noi care sunt într-adevăr generate de condițiile ce influențează dezvoltarea și transformarea vocabularului limbii. Învățătura stalinistă despre limbile naționale și dialectele-jargoane „de clasă“ care „reprezintă ramificații ale limbii naționale a întregului popor, sunt lipsite de orice independență lingvistică și sunt sortite să vegezeze“, ⁴⁷⁾ arată scriitorilor noștri de romane istorice calea spre rezolvarea problemei coloritului istoric și a verosimilului etnografic și lingvistic în operele care tratează trecutul istoric. Învățătura stalinistă despre limbile naționale și despre dialectele „teritoriale locale“ care nu au stat la baza primelor și care „își pierde originalitatea, se varsă în aceste limbi și dispar în ele“ ⁴⁸⁾, arată scriitorilor sovietici singura cale justă în alegerea formei lingvistice a operei literare.

Tovarășul Stalin ne învață că „Vocabularul reflectă starea limbii: cu cât vocabularul este mai bogat și mai variat, cu atât limba este mai bogată și mai dezvoltată“ ⁴⁹⁾ și că literatura joacă un rol mare în dezvoltarea și transformarea limbii.

Datoria sfântă a tuturor scriitorilor sovietici este să studieze în mod aprofundat limba poporului lor creator de limbă și să ajungă în operele lor la o contopire organică dintre conținutul înaintat, profund ideologic, și forma de limbă perfectă care să oglindească bogăția limbii naționale, adunată dealungul veacurilor, precum și succesele dezvoltării producției socialiste, a culturii, științei, artei sovietice.

Adresându-se scriitorilor sovietici, A. A. Jdanov a spus încă în 1934: „A fi inginer al sufletelor omenești înseamnă a lupta activ pentru cultura limbii, pentru calitatea operelor“. ⁵⁰⁾ În numele partidului, tovarășul Jdanov a chemat pe scriitorii sovietici „să creeze opere de o înaltă măiestrie, cu un înalt conținut ideologic și artistic“. ⁵¹⁾

În hotărârea „Despre repertoriul teatrelor dramatice și despre măsurile de îmbunătățire“ din 26 August 1946, Comitetul Central al Partidului Comunist (bol-

⁴⁵⁾ V. I. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, pag. 21-22, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 22.

⁴⁶⁾ Ibidem, pag. 25; Ed. P. M. R., pag. 25.

⁴⁷⁾ Ibidem, pag. 14; Ed. P. M. R., pag. 14.

⁴⁸⁾ Ibidem, pag. 44; Ed. P. M. R., pag.

⁴⁹⁾ Ibidem, pag. 23; Ed. P. M. R., pag. 24.

⁵⁰⁾ A. A. Jdanov: *Literatura sovietică, literatura cea mai înaintată, cea mai plină de conținut ideologic din lume*, pag. 23, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 14.

⁵¹⁾ Ibidem, pag. 15.

șevic) al U.R.S.S. a condamnat cu hotărîre piesele primitive, lipsite de artă, care denaturau realitatea sovietică, scrise „fără știință de carte, fără o cunoaștere suficientă a limbii literare ruse și a limbii poporului de către autorii lor“. În presa de partid s'a criticat și piesa lui V. Cojevnicov „Răul de foc“ din cauza nivelului ei artistic coborît și în parte, pentru limba urâtă, pentru limbajul incult și grosolan al personajilor.

Lucrările lui I. V. Stalin din domeniul lingvisticii au dat scriitorilor sovietici o armă deosebit de eficace în lupta pentru cultura limbii, pentru calitatea operelor, pentru o limbă literară corespunzătoare conținutului înaintat, pentru o limbă precisă și perfectă.

4

Una din particularitățile cele mai importante ale literaturii sovietice, particularități formate dealungul istoriei, este caracterul ei multinațional. Fiind unică prin conținutul ei socialist, literatura sovietică, ca și întreaga noastră cultură, este națională prin formă. În dezvoltarea literaturii sovietice multinaționale a jucat un rol hotărîtor politica partidului în problema națională și lucrările lui I. V. Stalin.

Încă în 1916, V. I. Lenin a scris că: „Scopul socialismului nu este numai înlăturarea fărâmițării omenirii în state mărunte și a oricărei separări a națiunilor, nu este numai apropierea dintre națiuni, dar și contopirea lor“. Dar, tot aici Lenin a observat că perioada de contopire a națiunilor și a culturilor naționale trebuie, în mod inevitabil, să fie precedată de o perioadă de tranziție în dezvoltarea și înflorirea națiunilor. „La fel cum omenirea poate ajunge la distrugerea claselor numai printr'o perioadă de tranziție a dictaturii clasei asuprite, tot așa omenirea poate ajunge la contopirea inevitabilă a națiunilor numai prin perioada de tranziție a eliberării complete a tuturor națiunilor asuprite“. ⁵²⁾

Tezele leniniste despre viitorul națiunilor au fost dezvoltate și aprofundate de tovarășul Stalin care a creat o teorie încheată a națiunilor și a culturilor naționale în socialism și comunism.

Teoria leninist-stalinistă stă la baza politicii partidului în problema națională și asigură acel factor atât de important al societății sovietice care este prietenia dintre popoarele U.R.S.S., dezvoltarea și înflorirea culturilor naționale din U.R.S.S.

Această teorie joacă un rol fundamental în înțelegerea caracterului multinațional al literaturii sovietice.

„Pe ruinele vechilor națiuni burgheze apar și se dezvoltă națiuni noi, socialiste, care sunt mult mai unite decât orice națiune burgheză, deoarece în ele nu există contradicțiile de clasă de neîmpăcat care macină națiunea burgheză, și care sunt în mai mare măsură expresia întregului popor decât orice națiune burgheză“. ⁵³⁾ Aceste noi națiuni socialiste sunt creatoarele literaturii sovietice unice, noi, națională prin formă și socialistă prin conținut.

Caracterul dialectic al rezolvării de către V. I. Lenin și I. V. Stalin a problemei limbilor naționale și a culturii constă în faptul că, apărând contopirea în viitor a culturilor naționale într'o singură cultură comună (prin formă și conținut), cu o limbă comună unică, ei afirmă totodată dezvoltarea limbilor naționale în perioada victoriei socialismului și comunismului în una sau în câteva țări.

În condițiile de realizare, atât a fazei inferioare cât și a fazei superioare a comunismului în una sau în câteva țări, continuă să existe diferențele naționale în sânul culturii socialiste unice. Cultura, unică prin formă și conținut poate fi creată

⁵²⁾ V. I. Lenin : *Opere*, vol. XXII, pag. 135-136, Ed. Rusă.

⁵³⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XI, pag. 340-341, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 374.

numai în condițiile victoriei comunismului în întreaga lume. „...În perioada victoriei socialismului pe scară mondială, când socialismul se va întări în viața de toate zilele, limbile naționale vor trebui să se contopească inevitabil într-o singură limbă comună care, bine înțeles nu va fi nici cea velicorusă, nici germana, ci ceva nou”.⁵⁴⁾

În țara noastră, în urma politicii naționale leninist-staliniste s’au pus bazele de neclintit ale aceluia viitor unic, luminos, al națiunilor lumii și al limbilor naționale pe care l-a arătat în lucrările sale tovarășul Stalin.

Națiunile socialiste sovietice ale marii noastre patrii, apărute pe ruinele vechilor națiuni burgheze, sunt un exemplu luminos de colaborare economică, politică și culturală pentru națiunile lumii întregi, colaborare care constituie una din condițiile necesare ale viitorului de neînfrânt al popoarelor lumii.

Întărirea prieteniei între popoarele țării noastre se manifestă nu numai pe plan social, economic, dar și pe plan cultural, (și anume) în crearea literaturilor naționale prin formă și socialiste prin conținut a popoarelor din Țara Sovietică. De aici decurge grija stalinistă a partidului pentru dezvoltarea artelor naționale pe baza relațiilor frățești dintre popoare. O manifestare măreață a politicii naționale leninist-staliniste o constituie crearea și înflorirea literaturilor naționale, strânsa lor legătură și strânsa lor influență reciprocă.

Înțeleapta politică a partidului în problema națională, învățătura stalinistă despre națiunile socialiste contribuie la unitatea națiunilor socialiste sovietice ale țării noastre.

Învățătura stalinistă despre națiunile socialiste și căile de trecere spre o cultură unică în condițiile victoriei comunismului în întreaga lume, ne dă o bază teoretică pentru motivarea diferenței dintre literatura sovietică multinațională și celelalte literaturi din trecut ale lumii. Totodată învățătura stalinistă dă o lovitură nimicitoare tuturor denaturărilor în domeniul culturii în genul teoriei vulgare a celor dela „Proletcult” despre literatura „Cosmică planetară” în timpul socialismului. Învățătura stalinistă despre națiunile socialiste și căile de trecere spre o cultură unică zdrobesc încercările odioșilor cosmopoliți de a declara ca „inutilă și învechită” tendința scriitorilor sovietici spre dezvoltarea literaturii naționale. Criticii cosmopoliți au declarat că particularitățile naționale sunt „un ornament național inutil” care contrazice, după părerea lor, internaționalismul. În realitate, așa cum reiese clar din tezele staliniste, internaționalismul proletar din literatură nu este bazat pe sărăcirea și minimalizarea literaturii naționale. Dimpotrivă, internaționalismul se întărește și se dezvoltă numai acolo unde există posibilități largi de dezvoltare a literaturii naționale. „...Internaționalismul se naște acolo unde înfloresc arta națională”.⁵⁵⁾

Cele mai bune opere ale literaturii sovietice — unitară prin conținutul ei socialist, creată de inginerii sufletelor omenești ai noilor națiuni socialiste — sunt pătrunse de spiritul unui internaționalism adevărat.

Am putea da multe exemple din literaturile naționale care confirmă acest lucru. E de ajuns să numim pe Djambul și Stalschi, Corneiciuc și Cupala, Isaachian și Vurgun, Tursun-Zade și Tabidze, Neris, Iacobzon și Lașis. Operele profund naționale prin forma lor, ale scriitorilor sovietici — ale cazahului și dagestaneanului, ale ucraineanului și bielorusului, ale armeanului și azerbaidjanului, ale tadjicului și georgianului, ale lituanianului și estonului, ale letonului și ale tuturor celorlalți scriitori ai națiunilor mari și mici din Patria noastră, oglindesc specificul culturii unei anumite națiuni și totodată sunt unitare prin conținutul lor socialist. Odată cu cele mai bune opere ale marii literaturi ruse, operele scriitorilor naționali sovietici

⁵⁴⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XIII, pag. 5.

⁵⁵⁾ A. A. Jdanov : Consfătuirea muzicienilor sovietici la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U. R. S. S., Moscova, 1948, pag. 139.

constitue un aport important la tezaurul comun al culturii înaintate a omenirii. Tovarășul Stalin ne învață că „orice națiune, indiferent dacă este mare sau mică, are particularitățile ei calitative, specificul ei care îi aparține numai ei și care nu se găsește la alte națiuni. Aceste particularități constituie acea contribuție pe care fiecare națiune o aduce la tezaurul comun al culturii mondiale, îl completează și îl îmbogățește“. ⁵⁶⁾

Aducând o contribuție imensă la tezaurul comun al literaturii universale, scriitorii sovietici de diferite naționalități contribuie la întărirea prieteniei între popoarele țării noastre, contribuie la educarea patriotismului sovietic. „Patriotismul sovietic — ne învață tovarășul Stalin — îmbină în mod armonios tradițiile naționale ale popoarelor cu interesele vitale comune ale tuturor oamenilor muncii din Uniunea Sovietică“. ⁵⁷⁾

Încă în 1926, în scrisoarea către tov. Caganovici și alți membri ai Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei, I. V. Stalin, subliniind caracterul pozitiv al mișcării pentru o cultură ucraineană, a atras atenția că această mișcare... „poate lua pe alocuri caracterul unei lupte pentru înstrăinarea culturii și vieții sociale ucrainene de cultura și viața socială a întregului popor sovietic, poate lua caracterul unei lupte împotriva „Moscovei“ în general, împotriva Rușilor în general, împotriva culturii ruse și împotriva supremei ei cuceriri, leninismul“. ⁵⁸⁾

Din cauză că națiunile au fost crescute veacuri dearându-l în spiritul neîncrederii reciproce și al înstrăinării, se mai păstrează și astăzi în conștiința unor oameni rămășițe ale naționalismului burghez. Recidive ale acestui naționalism se mai întâlnesc și în literatură. La 2 Iulie 1951 „Pravda“ a supus unei critici aspre și juste versurile naționaliste ale lui V. Sosiura „Iubește Ucraina“ precum și colegiul redacțional al revistei „Zvezda“ care dovedise o atitudine lipsită de spirit critic față de aceste versuri. Pentru a evita greșeli asemănătoare aceleia pe care a făcut-o poetul ucrainean în poezia sa naționalistă, scriitorii tuturor națiunilor și naționalităților trebuie să înțeleagă profund că forma națională a literaturii noastre este inseparabilă de conținutul ei socialist unic, că „datoria scriitorilor este să ducă o luptă neîmpăcată împotriva tuturor și a oricăror manifestări ale naționalismului, să propage în mod neîncetat ideile nobile ale patriotismului sovietic, ale internaționalismului proletar, să cânte în operele lor faptele eroice ale marii noastre Patrii care construiește comunismul“. ⁵⁹⁾

5.

În rezolvarea sarcinilor care stau în fața scriitorilor sovietici un rol important îl au părerile exprimate de tovarășul Stalin despre diferiți scriitori și operele lor.

Aprecierile staliniste pleacă dela principiul partinității artei sovietice, dela recunoașterea importantului ei rol educativ în construirea societății comuniste, dela afirmarea necesității unei strânse legături dintre scriitori și viața țării sovietice, precum și a necesității studiului aprofundat al vieții.

În părerile tovarășului Stalin despre operele de artă ale literaturii sovietice se subliniază în permanență necesitatea de a aprecia opera de artă ținându-se seama de laturile ei pozitive și de lipsurile ei, precum și ținându-se în mod obliga-

⁵⁶⁾ Discursul lui I. V. Stalin ținut în ziua de 7 Aprilie 1948 cu prilejul semnării Tratatului de Prietenie și Asistență Mutuală între U. R. S. S. și Finlanda, „Bolșevic“, 1948, Nr. 7, pag. 2; Vezi și „Probleme Externe“, Nr. 1. 1948, pag. 3.

⁵⁷⁾ I. V. Stalin: *Despre Marele Război pentru Apărarea Patriei a Uniunii Sovietice*, Gospolitizdat, Moscova, 1949, pag. 160-161, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 135.

⁵⁸⁾ I. V. Stalin: *Opere*, vol. VIII, pag. 152, Ed. Rusă; Ed. P. M. R., pag. 164.

⁵⁹⁾ „Pravda“, 1951, 2 Iulie.

toriu de orientarea ei generală. În scrisoarea către Bezimenschi, tovarășul Stalin, remarcând lipsurile operelor poetului în „Un foc de armă” și „O zi din viața noastră” scrie : „Citind aceste opere, un cititor neinițiat ar putea chiar să rămână cu impresia că nu partidul îndreaptă greșelile tineretului, ci invers. Dar nu acest neajuns constituie trăsătura fundamentală, pateticul acestor opere. Pateticul lor constă în faptul că pun în lumină neajunsurile aparatului nostru, precum și în profunda convingere că aceste neajunsuri pot fi îndreptate. Acesta este esențialul atât în „Un foc de armă”, cât și în „O zi din viața noastră”. Acesta este totodată și meritul lor principal. Și acest merit compensează cu prisosință și pune cu totul în umbră lipsurile neînsemnate, după părerea mea, ale acestor opere, lipsuri care țin de domeniul trecutului. Și deoarece orientarea generală a acestor opere corespunde sarcinilor care stau în fața literaturii sovietice, aceste opere capătă o înaltă apreciere. „...Și una, și alta, îndeosebi „Un foc de armă”, pot fi considerate ca un model de artă proletară revoluționară pentru timpurile de astăzi”.⁶⁰⁾

În scrisoarea către Felix Cohn din 9 Iulie 1929, tovarășul Stalin vorbește din nou despre necesitatea de a aprecia o anumită operă, înainte de toate din punct de vedere al orientării ei generale : „În cartea „Pe Donul liniștit” a tovarășului Șolohov, celebrul scriitor al timpurilor noastre, găsim o serie de greșeli grosolane și date deadreptul false cu privire la Sârțov, Podtiolcov, Crivoșlăcov și alții, dar rezultă oare de aci că romanul „Pe Donul liniștit” nu e bun de nimic și merită să fie retras din vânzare ?”.⁶¹⁾

Aceste rânduri staliniste sunt îndreptate împotriva acelor critici care „din cauza copacilor nu văd pădurea” și, lăsând la o parte orientarea generală a operei, condamnă o lucrare numai pe baza lipsurilor ei parțiale. Aceste rânduri sunt îndreptate împotriva încercărilor birocratice în literatură; ele condamnă în mod hotărât „critica insultătoare” pe care au folosit-o cei dela RAPP și cosmopoliții estetizanți.

La Congresul al XVII-lea al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., F. Panferov a spus : „Tovarășul Stalin ne-a învățat să fim atenți față de scriitori, deoarece, a spus el, literatura este un lucru fin. Și la noi în locul acestui lucru au născocit un termen : Băta lui Napostov. Cu această măciucă parcurgeau străzile literaturii și băteau pe cei „nesupuși”.

„Tovarășul Stalin ne-a sfătuit de fiecare dată să nu introducem în literatură metode birocratice, dar la noi li se comanda scriitorilor. De fiecare dată în convorbirile cu noi tovarășul Stalin ne-a scos pe drumul larg al activității...”⁶²⁾

Un rol important în definirea sarcinilor care stau în fața scriitorilor sovietici îl dețin părerile înțelepte ale lui I. V. Stalin despre A. M. Gorchi și operele sale. Salutând pe Gorchi cu ocazia împlinirii a 40 de ani de activitate literară, tovarășul Stalin i-a scris :

„Dragă Alexei Maximovici ! Vă salut din inimă și vă strâng mâna. Vă doresc mulți ani de viață și muncă pentru fericirea tuturor oamenilor muncii, pentru înfricoșarea dușmanilor clasei muncitoare”.⁶³⁾

Creația și activitatea socială a marelui întemeietor al literaturii sovietice A. M. Gorchi, atât de mult prețuit de tovarășul Stalin, constituie un model pentru toți scriitorii sovietici. Ca și Gorchi, ei trebuie să creeze „pentru bucuria tuturor oamenilor muncii, pentru înfricoșarea dușmanilor clasei muncitoare”; operele lor, ca și operele lui Gorchi, trebuie să educe dragostea de viață, credință în victoria comunismului.

⁶⁰⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. XII, pag. 200-201, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 214-215.

⁶¹⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. XII, pag. 112, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 122-123.

⁶²⁾ Al XVII-lea Congres al Partidului Comunist (bolșevic) al U. R. S. S., Raport stenografic, pag. 624.

⁶³⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. XIII, pag. 142.

Se știe că I. V. Stalin a scris despre povestea lui Gorchî „Fata și moartea“: „Aceasta este mai puternică decât „Faust“ de Goethe (dragostea învinge moartea)”. Aceste cuvinte ale tovarășului Stalin subliniază că arta socialismului trebuie să afirme viața, trebuie să fie optimistă, trebuie să cânte ceea ce îi dă omului dreptul la nemurire. Cuvintele spuse de tovarășul Stalin despre povestea lui Gorchî se completează cu rândurile din scrisoarea tovarășului Stalin către Demian Bednii: „Filosofia“ tristeții universale nu este filosofia noastră. N'au decât să fie triști cei care părăsesc scena și cei care și-au trăit traiul“.

Un rol imens în dezvoltarea poeziei sovietice l-a jucat înalta apreciere făcută de tovarășul Stalin creației lui V. Maiacovski. Este cunoscut tuturor că poezia lui Maiacovski, principiile creației sale, au întâlnit o opoziție înverșunată din partea dușmanilor poporului. Dușmanii poporului au încercat să opună poeziei socialiste a lui Maiacovski versurile de salon ale lui Pasternac și ale altor adepți ai așa numitei „arte pure”. Pe de altă parte, sub steagul „apărării lui Maiacovski”, s'au făcut încercări de a propaga exagerările sale futuriste dintr'o epocă anterioară, caracteristică, cică, pentru poezia sa. Aceasta denatura chipul poetului care a crescut într'o luptă crâncenă împotriva rămășițelor futuriste.

Cuvintele lui Stalin despre Maiacovski ca „cel mai bun, cel mai talentat poet al epocii noastre sovietice”, au făcut să crească mult importanța creației lui Maiacovski și prin aceasta au pus capăt, atât calomniei la adresa poetului, cât și tuturor născocirilor că poezia lui este apropiată de futurism, precum și atitudinii nepăsătoare față de amintirea lui. Cuvintele staliniste despre Maiacovski arată drumul întregii poezii sovietice, îi cere o intervenție activă în viață, așa cum a făcut-o tribunul înflăcărat al poeziei sovietice, Vladimir Maiacovski.

O deosebită importanță au pentru literatura sovietică cuvintele tovarășului Stalin în scrisoarea către A. M. Gorchî cu privire la literatura de război. „Pe piața cărții, — scrie tovarășul Stalin, — se află o mulțime de lucrări literare care descriu „ororile“ războiului și care insuflă aversiunea față de orice fel de război (nu numai față de războiul imperialist, dar și față de oricare altul). Sunt povestiri burghezo-pacifiste care nu au mare valoare. Nouă ne trebuie povestiri care să conducă pe cititori dela ororile războiului imperialist la necesitatea de a înlătura guvernele imperialiste care organizează asemenea războaie“.⁶⁴)

Vedem aici aceeași grijă permanentă a tovarășului Stalin pentru oglindirea justă în literatura sovietică a politici partidului nostru, a grijii ca literatura să introducă în masele de multe milioane ale cititorilor acele idei sociale înaintate care, devenind un bun al maselor populare, le mobilizează și le organizează la lupta pentru comunism.

Scrisoarea tovarășului Stalin către Gorchî ne permite încă odată să ne convinsem cât de atent urmărește tovarășul Stalin situația din literatură, conducând munca „inginerilor sovietici ai sufletelor omenеști“.

Această scrisoare ne arată cum I. V. Stalin ca și V. I. Lenin a condus munca lui M. Gorchî. Tezele staliniste, expuse în scrisoarea către M. Gorchî, se oglindesc în practica publicistică a scriitorului. În cuvântările sale rostite sau tipărite în deceniul al IV-lea, Gorchî s'a condus după indicațiile staliniste, a adus la cunoștința milioanei de cititori sovietici și din străinătate învățătura leninist-stalinistă despre războaiele drepte și nedrepte. Ca exemplu pot servi articolele lui Gorchî, „Despre ideile soldaților“, „Umanism proletar“, „Răspuns la ancheta revistei“ și multe altele. După scrisoarea lui Stalin, Gorchî demască fără milă pe pacifiștii și „umanitariștii“ burghezi. În 1931, răspunzând revistei „VU“, „Ce se poate face pentru evitarea unui război?“ el a scris: „Acelaș lucru care s'a făcut și în Uniunea

⁶⁴) I. V. Stalin : *Opere*, vol. XII, pag. 176, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 188.

Sovietică. Pentru a pune capăt unei realități negative trebuie să începem cu ceva. Clasa muncitoare a început absolut just : a instaurat în țară puterea sa".⁶⁵⁾

Nu putem să nu vedem în următoarele cuvinte ale scriitorului M. Șolohov, rostite de el în 1939, la al XVIII-lea Congres al Partidului, oglindirea ideilor staliniste : „Câteva cuvinte, tovarăși, asupra problemei raporturilor dintre scriitorii sovietici și războiul, impus nouă de fasciști... Trebuie să spunem că scriitorii sovietici nu fac parte din speța sentimentală de pacifiști din Europa Apuseană. Noi trăim și muncim sub conducerea tovarășului Stalin, acest lucru ne obligă la multe și ne-a învățat multe".⁶⁶⁾

În deceniul al IV-lea au apărut în literatura noastră lucrări despre război ca „Tusima” de A. Novicov-Priboi, „Războiul” și „Umbra prietenului” de N. Tiho-nov, „În Răsărit” de P. Pavlenko, „Ultimul din Udeghe” de A. Fadeev și altele. Îndeplinind indicațiile staliniste, scriitorii sovietici i-au condus pe cititori „dela ororile „războiului imperialist la necesitatea de a înlătura guvernele imperialiste care organizează asemenea războaie”.⁶⁷⁾ Tezele staliniste despre literatura de război au o imensă importanță pentru scriitorii sovietici, autori de opere pe tema războiului, în condițiile luptei de astăzi a popoarelor pentru pace, democrație și socialism.

Pe baza învățăturii leninist-staliniste despre războaiele drept și nedrepte, îmbogățită de experiența celui de al doilea război mondial, scriitorii noștri prezintă în sistemul imaginilor artistice cuvintele staliniste că „pacea va fi menținută și consolidată, dacă popoarele vor lua în propriile lor mâini cauza menținerii păcii și o vor apăra până la capăt”.⁶⁸⁾

Doi scriitori sovietici, I. Ehrenburg și V. Lațiș, au scris romane despre „furtuna” celui de al doilea război mondial, despre zilele groaznice și aspre ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei a poporului sovietic. În paginile romanelor cu același nume ale lui Ehrenburg și Lațiș, găsim redată în mod veridic tablouri din timpul războiului. La baza acestor opere stau ideea măreață a prieteniei între po-poare, pe baza luptei lor active pentru o lume democratică; ideea necesității înlă-turării guvernelor imperialiste care organizează războaie. Același lucru îl putem spu-ne despre „primăvara pe Oder” a lui Cazachievici, despre „Stegarii” lui Gonciar și despre multe alte opere ale scriitorilor sovietici pe tema războiului. Prezentarea acestei teme în cele mai bune opere ale literaturii noastre constituie un model pentru scriitorii progresiști ai tuturor țărilor. În fiecare zi tot mai mulți scriitori pășesc pe drumul luptătorilor activi pentru pace. Scriitorul american Howard Fast și poetul turc Nazim Hikmet, francezul Jean Laffite și poetul chilian Pablo Neruda și mulți alții urmează pe scriitorii sovietici — stegarii literaturii progresiste a lumii.

Literatura noastră este o armă puternică în lupta pentru pace, pentru de-mascarea acelei minciuni prin care guvernele imperialiste încearcă să înșele masele populare pentru a le atrage în cel de al treilea război mondial. Scriitorii progresiști ai tuturor popoarelor și țărilor trebuie să țină bine minte cuvintele staliniste și anume : „larga campanie pentru menținerea păcii, ca mijloc de demascare a mași-națiunilor criminale ale ațățătorilor la război are acum o importanță primor-dială”.⁶⁹⁾ În desfășurarea acestei campanii literatura sovietică are rolul conducător.

Precizând marele viitor al literaturii proletariatului, V. I. Lenin a scris în 1905: „Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că nu lăcomia și carierismul, ci ideea socia-

⁶⁵⁾ M. Gorchî ; *Articole și pamflete ; Tânăra Gardă*, 1948, pag. 203.

⁶⁶⁾ Al XVIII-lea Congres al Partidului Comunist (bolșevic) al U. R. S. S., Raport stenografic, pag. 476.

⁶⁷⁾ I. V. Stalin : *Opere*, vol. XII, pag. 176, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 188.

⁶⁸⁾ „Pravda”, 1951—17 Februarie ; vezi și I. V. Stalin, Interviewul acordat corespun-dentului ziarului „Pravda”, Ed. P. M. R., pag. 14.

⁶⁹⁾ Ibidem.

lismului și simpatia pentru cei ce muncesc vor face să se înroleze în rândurile ei noi și noi forțe. Aceasta va fi o literatură liberă, pentru că ea nu va servi unei eroine suprasătule, nu „celor zece mii” din pătura de sus, care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanele și zecile de milioane de muncitori, care alcătuiesc floarea țării, forța ei, viitorul ei”.⁷⁰⁾

Previziunea lui V. I. Lenin s'a împlinit: literatura sovietică este cea mai înaintată și cea mai bogată în conținut ideologic, literatura liberă și populară a lumii.

Literatura sovietică a crescut odată cu societatea sovietică. Trăsăturile minunate ale creației întemeietorilor literaturii sovietice, Gorchi și Maiacovski, au devenit treptat trăsăturile caracteristice ale unui număr tot mai mare de opere ale scriitorilor noștri, până ce au devenit o particularitate a întregii noastre literaturi.

Înțeleapta politică a partidului în literatură a crescut o armată monolitică de scriitori sovietici, unind pe baza ideologiei comuniste și a realismului socialist pe literații membri de partid și nemembri de partid.

Pe vremuri comuniștii aveau față de cei fără partid ca și față de faptul neapartenenței la partid în general, o atitudine care demonstra oarecare neîncredere. Aceasta se explică prin aceea că sub steagul neapartenenței la partid se ascundeau deseori diferite grupuri burgheze cărora nu le convenea să apară fără mască în fața alegătorilor. Așa era în trecut. Astăzi trăim însă timpuri noi. Cei fără partid sunt despărțiți de burghezie printr-o barieră, care se numește regimul social sovietic.

Aceeași barieră însă unește pe cei fără partid și pe comuniști într'un singur colectiv al oamenilor sovietici. Trăind în acest colectiv, ei au luptat împreună pentru consolidarea forței patriei noastre, au luptat și și-au vărsat împreună sângele pe front în numele libertății și puterii Patriei noastre, au făurit și câștigat împreună victoria asupra dușmanilor țării noastre. Deosebirea dintre ei constă numai în aceea că unul este în partid și celălalt nu. Dar deosebirea nu e decât formală. Important e faptul că și unii și alții săvârșesc o operă comună.

„În trecut, — spune tovarășul Stalin, — comuniștii aveau o anumită neîncredere în cei fără de partid și în apartinătate. Aceasta se explică prin faptul că sub steagul apartinătății se camuflau adesea diferite grupe burgheze... Așa a fost în trecut. Dar la noi sunt acum alte vremuri. Nemembrii de partid sunt despărțiți acum de burghezie printr'o barieră care se numește structura socială sovietică. Aceeași barieră unește pe cei nemembri de partid cu comuniștii într'un colectiv comun al oamenilor sovietici. Trăind în același colectiv, ei au luptat împreună pentru întărirea forței țării noastre, au luptat împreună și și-au vărsat sângele pe câmpul de luptă în numele libertății și măreției patriei noastre, au făurit și au dus până la capăt victoria asupra dușmanilor țării noastre. Deosebirea dintre ei constă numai în aceea că unii sunt membrii de partid iar ceilalți nu sunt. Dar această deosebire este formală. Important e că și unii și alții creează unul și același lucru”.⁷¹⁾

Încă în 1925, în cunoscuta rezoluție „Despre politica partidului în domeniul literaturii”, partidul a condamnat cu hotărâre directivele sectare ale rappoviștilor care au încercat să opună scriitorilor comuniști, pe scriitorii nemembri de partid — lucru care a dus la spiritul de grup și la orgoliul comunist, — cu atât mai puțin inadmisibile sunt încercările de a reînnoi metodele celor dela RAPP în noile condiții istorice. Precum se știe, presa de partid a condamnat cu asprime în primăvara anului 1950 manifestările neo-RAPP-oviste ale lui Belic.

În 1927, în convorbirea cu prima delegație de muncitori americani, tovarășul

⁷⁰⁾ V. I. Lenin: *Opere*, vol. X, pag. 30-31; Vezi și *Lenin despre literatură*, Ed. P. M. R., pag. 11.

⁷¹⁾ I. V. Stalin: Cuvântare ținută la adunarea electorală a alegătorilor din Circumscripția electorală „Stalin” a orașului Moscova, Gospolitizdat, 1947, pag. 30-31.

Stalin a spus că în societatea comunistă „știința și arta se vor bucura de condiții deosebite de prielnice pentru a ajunge la o înflorire deplină”.⁷²⁾

Aceste condiții au fost create în țara noastră. Conducerea permanentă a partidului a asigurat legătura strânsă între scriitorii noștri, viața poporului sovietic și lupta sa zilnică pentru construirea comunismului. Învăluit de grija stalinistă, întreg poporul s'a unit strâns în jurul partidului comunist.

„În Uniunea Sovietică — scrie V. M. Molotov — se realizează nu numai avântul vieții economice a țării, organizat după un plan unic de perspectivă, dar se introduce planificarea în toate celelalte ramuri ale vieții sociale, care are ca scop grăbirea avântului general și multilateral al culturii popoarelor U.R.S.S., pentru avântul și înflorirea științei și artelor... Literatura și arta noastră devin tot mai mult stegari ai epocii noastre staliniste, contribuind din plin la succesele poporului sovietic, însuflețindu-l în muncă și în luptă, răspândind influența sovietică departe peste hotarele Patriei noastre”.⁷³⁾

Marile idei ale partidului lui Lenin și Stalin, lupta poporului sovietic pentru comunism, pentru pace, împotriva ațățătorilor la război, îi inspiră pe scriitorii sovietici. Viața multilaterală a oamenilor sovietici se reflectă tot mai deplin, în culori tot mai strălucitoare în creația scriitorilor sovietici. Cele mai bune opere ale literaturii noastre sunt învățătorii iubiți, sfătuitoarii iubiți și prietenii tineretului sovietic.

„Poporul sovietic iubește și prețuiește arta și literatura care oglindesc cu adevărat, pe baza metodei realismului socialist, viața bogată și plină de vigoare a țării noastre, eforturile de muncă intensă și devotată ale oamenilor sovietici constructori ai comunismului”.⁷⁴⁾

Scriitorii sovietici datorează toate succesele lor marelui partid bolșevic care a făcut din literatură o parte a cauzei întregului proletariat. Nu există domeniu în viața poporului nostru care să nu fie legat de numele marelui Stalin. Rolul tovarășului Stalin în dezvoltarea literaturii sovietice, în succesele și realizările ei, este uriaș. Din inimile pline de dragoste și devotament ale oamenilor sovietici, ale oamenilor simpli din lumea întreagă ajung cuvintele de dragoste, respect și recunoștință pentru Omul cel mai apropiat și mai iubit. În acest imn mondial cântat creatorului fericii popoarelor, se împletesc glasurile recunoscătoare ale „inginerilor sovietici ai sufletelor omenești”.

„Pentru noi, scriitorii sovietici, numele Dumneavoastră personifică grija permanentă, pârintească și delicată a partidului bolșevic și a guvernului sovietic pentru creșterea și înflorirea literaturii socialismului. Sentimentul nostru de dragoste și recunoștință pentru Dumneavoastră este deosebit de profund. Sunteți un mare prieten și un sfătuitor înțelept al literaturii sovietice...”

Figura Dumneavoastră luminoasă, de mare conducător al popoarelor, de constructor genial al comunismului, inspiră pe poeții și scriitorii sovietici. Și noi suntem fericiți că operele cele mai bune ale literaturii sovietice zugrăvesc epoca pe drept cuvânt numită cu numele Dumneavoastră”.⁷⁵⁾

⁷²⁾ I. V. Stalin : Opere, vol. X, pag. 134, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 143.

⁷³⁾ V. M. Molotov : *Stalin și conducerea stalinistă*, „Bolșevic”, 1949, Nr. 24, pag. 23-24.

⁷⁴⁾ G. M. Malencov : A 32-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Gospolitizdat, 1949, pag. 13, Ed. Rusă ; Ed. P. M. R., pag. 15.

⁷⁵⁾ Din salutul adresat de conducerea Ununii Scriitorilor Sovietici lui I. V. Stalin cu prilejul aniversării de 70 de ani dela naștere.

EUGEN CAMPUS

CEVA DESPRE FLUVII, MEANDRE ȘI BĂLȚI

Cititorul nu trebuie să se sperie: nu va avea de parcurs un dificil tratat de geofizică, nu va găsi în paginile ce urmează date științifice aride cu privire la fluvii, meandre și bălți. Vrem să vorbim despre un roman a cărui acțiune se desfășoară pe malurile Dunării, către vărsare, acolo unedele fluviul „întârzie... se codește, se joacă sub petele scriptoare ale soarelui, sub cele aburite ale norilor, se destramă, se ascunde în gârle și ghioluri...” Vrem să vorbim despre un roman care, după părerea noastră, seamănă el însuși întrucâtva cu un fluviu plin de farmec ce întârzie adesea în meandre capricioase și se împotmolește uneori în bălți mocirloase. Vrem să ridicăm, în legătură cu acest roman, problema fluviilor, a meandrelor și a bălților în structura operelor literare.

Mai sunt încă unii scriitori care-și închipuie că, pentru a scrie o operă valabilă despre indiferent ce aspect al realității, e suficient să plece în „documentare” pentru câteva zile la fața locului. Se întorc apoi acasă, și, punând la contribuție carnetul în care și-au notat mai mult procese tehnologice și termeni tehnici, aștern pe hârtie, cu inima împăcată, o lucrare searbădă. Searbădă, pentrucă nu izvorăște dintr-o cunoaștere adâncă și multilaterală a vieții, pentrucă tema operei a fost aleasă la întâmplare de pe o listă confecționată din birou la cutare sau cutare redacție, pentrucă

tema operei nu era o problemă pe care autorul să o cunoască dinlăuntru, o problemă care să-l fi pasionat și să-l fi frământat îndelung, impunându-i cu necesitate să caute și să găsească un răspuns, un răspuns exprimat sub forma unei opere artistice.

Vladimir Colin nu face parte dintre acești scriitori. Romanul „Soarele răsare în deltă” nu este rezultatul unei orientări întâmplătoare spre o anumită tematică, nu e rodul bicisnic al unei „documentări” superficiale, după rețete, al unei „documentări” menită să suplinească în loc să completeze cunoașterea temeinică a realității. Simți că autorul scrie despre ceva ce-l pasionează, că tema pe care și-a ales-o e tema *lui*, că nimeni altul nu ar fi tratat-o în chipul în care a tratat-o el, pentrucă acest chip de a trata decurge cu necesitate dintr-o îndelungată frământare ce se cerea exprimată. Simți că autorul nu putea să nu-și scrie opera, că ea nu constituie un act indiferent, o simplă aplicare, mai mult sau mai puțin abilă a regulilor meșteșugului.

Deaceea, chiar dacă păstrezi unele rezerve, destul de importante atât în ceea ce privește concepția cât și realizarea, nu te poți apropia de romanul „Soarele răsare în deltă” decât cu deferența pe care o merită o creație autentică.

Scriitorul cunoaște și iubește oamenii, locurile din această împărăție a apelor. Din fiecare pagină, din fiecare rând, din fiecare cuvânt respiră această dragoste, această le-

gătură adâncă sufletească ce-i îngăduie să vadă lucrurile dinlăuntru, desvăluind astfel cititorului, dintr-o perspectivă nouă, lăuntrică, priveliști de o nebănuită bogăție de nuanțe.

Dintr-o atare perspectivă, faptele capătă relief mai puternic, răsunet efectiv mai profund. Călăuzit de scriitorul ce se indentifică cu eroii săi, cititorul participă și el pasionat la soarta oamenilor din deltă. Alături de Artimon, secretarul de partid, alături de pescarii care-și simt sufletul plin de mândrie auzind Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu privire la sectorul piscicol, cititorul trăiește efectiv același proces sufletesc, pricepe „și cu inima ceea ce de atâtea vreme înțelesese cu mintea, și anume că partidul se gândește la toate sectoarele de activitate, pe rând, după însemnătatea și greutatea fiecăruia“. Cititorul înțelege întreaga semnificație a cuvintelor simple cuprinse în Hotărîre :

„— Regiunile piscicole ale țării noastre începând cu Marea Neagră, regiunea Deltei, Lunca inundabilă a Dunării, cât și râurile, iazurile și eleșteele din interiorul țării, constituiesc o bogăție imensă în economia națională a Republicii noastre.

Refacerea, dezvoltarea și valorificarea acestor bunuri pot fi realizate numai pe baza unor măsuri unitare și a mobilizării tuturor forțelor creatoare ale maselor muncitorești din acest sector“.

Cititorul se simte îndemnat să cunoască viața din trecut a acestor muncitori dintr-un sector însemnat al economiei țării, viață de cruntă exploatare, ale cărei urme trebuesc șterse prin luptă îndârjită, pentru a deschide drum viitorului, zădărniciind uverturile dușmanului de clasă.

„Consecințele exploatărilor barbare capitaliste din trecut, spune Hotărîrea din Iunie 1951, au lăsat urme adânci în sectorul pescăresc, atât în ceea ce privește situația producției piscicole cât și condițiunile de viață ale maselor de pescari“.

Sincer atașat eroilor săi, scriitorul înfățișează cu ură exploatarea barbară capitalistă. El surprinde chiar „evoluția“ metodelor capitaliste. Dela o vreme, se ivesc în deltă negustori noi care îi fac concurență lui Kerciulescu, cherhanagiul ce dom-

nise până atunci despotice, apreciind „din ochi“ cantitatea de pește livrată și încurcând cum îi convenea „socotelile“ notate prin scrijilituri pe bețișoare. Acești negustori aduc cântare și, declarând că Kerciulescu e un tâlhar, se bat cu pumnii în piept: „La mine-i negustorie cinstită. Cât aduci, atâtea primești; tocmai pe tocmai“. Dar curând iese la iveală că „noile“ metode ajută și mai bine exploatare. Le adoptă însuși Kerciulescu :

„A încercat Kerciulescu să lupte împotriva celor ce stricau vechile rânduiele, i-a blestemat că-i duc negustoria de răpă. Peste puțin, cântarele lucrau și în cherhanalele lui... Vezi că se nătlănise Kerciulescu pe unde el știa, cu unul și cu altul și luase sema că și așa, cu cântar, tot putea negustorul isteț să răzbească. Două cântare în Deltă s'arate aceeași greutate erau greu de aflat...“

Impresionantă și convingătoare este imaginea mizeriei încă mai crunte din „anii buni“, când se prindea pește din belșug. Știind că acasă copiii plângeau, omul cotea să se înfățișeze înaintea cherhanagiului.

„Omul ieșea din luntre și încerca să-l imbie, cu șapca în mână :

— Am venit, jupâne... Frumos pește... Ostenește-te de-l vezi !

Negustorul părea dus într-o lume a lui, atât de depărtată de lumea pescarilor de rând, că omul de câteva ori trebuia să-l roage, până să-i audă vorba greoaie :

— Ce să mai văd, amărătule, ce să văd ? ...Geme cherhanaua de pește ! Cu degetul mic, cu gingășie, își destupa nara stângă, mereu înfundată, și-și cobora privirile spre pescar. Nu-mi mai trebuie. Svârle-l înapoi în baltă.

Omul simțea un cuțit răscolindu-i inima, se ruga, mai-mai nu cerșea.

— Ce vrei ? se milostivea Kerciulescu să-l lămurească. An bun ! Costă transportul mai mult decât peștele. Eu, de rugat, nu te-am rugat să-l aduci...“

În scena aceasta scurtă sunt creionate, prin numai câteva amănunte semnificative, două portrete viguroase.

Pescarul obidit e nevoit să se umilească

(„jupâne“, „ostenește-te“, spune el stând cu „șapca în mână“)

Durerea lui la gândul că munca i-a fost zadarnică; că, printr'un proces pe care nu-l deslușește bine, ajunge să fie negată însăși rațiunea lui de a fi, rostul muncii de pescar, toate acestea sunt cuprinse în notația scurtă ce urmează replicii — „Svârle-l înapoi în baltă“; „Omul simțea un cuțit răscolindu-i inima.“

Tot atât de precis este redat și exploatarea. Prăpastia ce-l desparte de muncitor, trândăvia lui îmbuibată, sunt sugerate, dincolo de împrejurările concrete ale locului și momentului respectiv, prin insistența cu care autorul vorbește despre acea lume a lui, „lume atât de depărtată de lumea pescarilor *de rând*“. Deasemenea, apare clară în această scenă cruzimea, lipsa de omenie a exploatareului care rostește brutal condamnarea la moarte a muncitorului: „Nu-mi mai trebuie. Svârle-l înapoi în baltă“. Ce-i drept, e o condamnare camuflată sub masca nevinovăției, a „legilor independente“ de voința exploatareului, a „libertății“ acordate muncitorului („...Eu de rugat nu te-am rugat să-l aduci“) Sentința e rostită chiar cu pretinsă „elegantă“. Autorul notează, demascând vulgaritatea pretențioasă a personajului: „Cu *degetul mic*, cu *gingășie*, își destupă nara stângă, mereu înfundată și-și coboară privirile spre pescar“.

Iar întreaga scenă ilustrează în mod concret faptul că mizeria cruntă e rezultatul exclusiv al exploatareii, al sistemului economic capitalist. Deaceia, tocmai în „anii buni“, peștele e svârilit înapoi în baltă și oamenii sunt liberi să moară de foame.

Pescarii sunt jecmăniți nu numai de negustori, de cherhanagii ci și de chiaburi ca Grozuță și fiul său Macarie. Chiaburii închiriază oamenilor scule de pescuit și-i țin astfel legați de nu se mai plătesc de datorii o viață întreagă, iar pe „recalcitranți“ îi năpăstuiesc denunțându-i ca „bolșevici“ și dându-i pe mâna autorităților. Așa s'a întâmplat și cu Artimon, cel ce avea să ajungă mai târziu secretar de partid. Intr-o bună zi, taică-său și-a încărcat familia pe o lotcă putredă împrumutată tot dela

Grozuță și a plecat către Tulcea, năzuind să-și schimbe viața. Lotca se scufundă și întreaga familie dispare în valuri. Nu scapă decât unul dintre copii, Artimon. Dar Grozuță și Macarie, care ridicaseră din umeri cu nepăsare aflând despre pierirea oamenilor, se infuriaseră la vestea că pierise și lotca. Pentru lotca aceea putredă au luat ca slugă pe copilul orfan și l-au pus să muncească din greu ani și ani. Mai târziu, — pentru că băiatul începuse să se deștepte, să devie mai colșos, și asta le pricinuia suferință — l-au dat pe mâna jandarmilor.

Acum, Artimon — care a îndurat multe, dar a și învățat multe, în deosebi cât a luptat în rândurile diviziei Tudor Vladimirescu — este secretarul organizației de partid. El conduce pe pescari la lupta pentru făurirea unei vieți din ce în ce mai luminoase și mai îmbelșugate, el îi ajută să-și steargă treptat urmele lăsate de exploatarea din trecut în viața și în sufletul lor, îi învață să descopere și să zădărnicească uneltirile dușmanilor.

În prezentarea acestei lupte între vechi și nou, meritul autorului stă în faptul că, în genere, a evitat șabloanele. Tocmai pentru că cunoștea și iubea viața oamenilor din deltă, el a luminat-o dinlăuntru, a zugrăvit lupta de clasă în formele specifice pe care ea le ia în deltă, a zugrăvit-o prin oameni vii, care se frământă și luptă într'un chip ce le este caracteristic.

Macarie, de pildă, nu este o simplă schemă. Nu are nici nelipsita burtă și nici biciclic nou-i. Este un dușman viu, real, peste care nu poți trece cu ușurință, dar pe care-l urăști tocmai pentru că înțelegi cât e de periculos. Viguros ca un taur (îi plăcea să se fâlească ridicând pe umeri un vițel), forța lui fizică brutală este expresia felului său de a domina: neînduplecat, brutal. Chiar când se vede încolțit de oameni cu privire la cooperativă, tot el este acela care strigă și vrea să-și dea demisia. Îndrăznește să înfrunte și pe superiori. Nu se lasă călcat în picioare. Când Kericiulescu încearcă să-l dojenească, Macarie se încruntă: — „*Acu, nu mă certa și matale, coane, de pomană, se supără celălalt. Se cheamă c'am dus la capăt o treabă, nu?*“ Iar când i se pare că vor să-l tragă pe sfoară

complicii și să-l lase să ispășească el singur sabotajul comis, se repede la cofetarul Gâtlan și-l strânge de gât, hotărît să obțină cu orice preț banii de care are nevoie ca să fugă :

„Arcul se destinde fără veste, și Macarie, în picioare, îl apucă de piept, sgâlțându-l cum sgâlțâie vidra pește, până moare. O vână groasă i s'a umflat pe frunte, în prelungirea nasului și ochii-i scapără scântei roșietice.

— Ticălosule, auzi tu? Nu s'a născut ăla care să mă tragă pe sfoară. Nu s'a născut, auzi ?”

Și totuși cititorul rămâne cu convingerea nestrămutată, — conformă cu realitatea — că lumea lui Macarie e inevitabil sortită pieirii. Scriitorul face să reiasă această idee din însăși desfășurarea acțiunii romanului în liniile ei mari : diferitele încercări ale dușmanului nu-și ating țelul, unii dintre complici mor, alții sunt demascați, arestați și aduși în fața tribunalului poporului, iar cei care n'au fost prinși se ascund, ca niște fiare hărțuite, în baltă de unde amenință încă liniștea oamenilor strânși tot mai numeroși în jurul partidului, în jurul gospodăriei piscicole de stat.

Aceeași idee scriitorul o întărește subliniind contradicțiile din lagărul dușmanilor : uniți numai prin ura lor comună față de lumea liberă, ei încearcă să se înșele unii pe alții, se încaieră chiar între ei ; agentul serviciului de spionaj din Ancara își terorizează complicii și reține un „mic“ comision din sumele venite din America pentru agenții lui Rădescu. Kerciulescu stă la adăpost și aruncă în foc pe alții, plătindu-i din banii și după tariful americanilor (mai puțin pentru viața unui om, mai mult pentru aruncarea în aer a unui barcăz, și mai mult pentru uciderea comuniștilor) și disprețuindu-i pentru că miros încă a pește, nu sunt încă așa de „rafinati“ ca el (după plecarea lui Macarie, poruncește scârbit, să se deschidă ferestrele) ; Macarie e gata să-și divulge complicii și sare să-l strângă de gât pe Gâtlan ; Gâtlan, disperat că i se iau banii înjunghie pe la spate pe Macarie.

Aceeași idee este sugerată și prin fapte mai mărunte, dar semnificative. Interiorul

casei lui Kerciulescu, este descris astfel :

„În odaie e aproape întuneric. Perdela groasă de pluș cafeniu lasă să treacă o singură şuviță de lumină amurgie, acolo unde cele două aripi de stofă se întâlnesc. Ca un parfum lănced, ieșit din mobilele vechi, învelite'n apărătoare de pânză cenușie, un miros ușor de mucegai plutește'n încăpere și garoafele de pe măsura scundă nu pot lupta cu el. În apa din vasul de cristal s'au alcătuit vâscozități verzi. Înăbușite, garoafele se sting odată cu lumina, în nemișcarea dintre pereții tapetați”.

Și în acest decor, o bătrână cu degete galbene și tremurătoare face pasențe care nu-i reușesc, iar Kerciulescu ascultă muzică de jazz și știri dela „Vocea Americii”.

Faptul că lumea lui Macarie, este sortită pieirii, rezultă într'o anumită măsură și din prezentarea celor ce luptă împotriva ei, masele de oameni cinstiți în frunte cu comuniștii. Prezentarea acestora am fi dorit-o însă mai viguroasă, pentru că rezultate mai convingător caracterul ofensiv al construirii socialismului, ca o acțiune organizată, cu obiective bine precizate. Secretarul Artimon este numai un personaj construit corect : intervine concret în munca de îndeplinire a planului stimulând întrecerile ; merge cu brigadierul Toma la Sulina pentru a obține să li se împrumute sculele necesare ; îndrumază pe Ion Savacol președintele Sfatului, intervine pentru ca ajutorul dat Ufederistelor care conduceau Căminul Cultural să nu întârzie ; se preocupă de viața personală a oamenilor (discuția cu Toma) ; are el însuși o viață personală (relațiile de dragoste cu Domnica) etc. Dar, deși construit corect, Artimon e lipsit de acel suflu puternic de viață care să facă din el o personalitate impresionantă, de adevărat conducător. Nu te cucerește, nu ți se întipărește adânc în minte.

De neuitat este însă figura atât de plină de vitalitate a lui Moș Păruș. Deși — așa cum e firesc pentru un bătrân — nu uită vremurile trecute și-i place să se fâlească povestind isprăvi din tinerețe („Păi, pe vremea mea”), el judecă lucrurile cinstite și nu poate fi deci împotriva vremurilor noi. De câte ori e cazul, pune umărul alături de comuniști, deși nu renunță la plăcerea de

a bombăni și a bruftului ca să i se simtă autoritatea. În cele din urmă, când fiu-său, brigadierul Toma, câștigă întrecerea îndeplinind planul înainte de termen, îl sărută cu zgomot pe amândoi obraji și mărturisește:

— „Sunt bătrân, grăise apoi și-i vorbea lui Toma, dar le vorbea și pescarilor care făcuseră'n jurul lui roată. Multe-am apucat să văd la viața mea și multe-am întâmpinat aici, între ghiolurile mamei noastre delta... Dar ce-au făcut feciorii aceștia, zic eu, nici s'a mai făcut, nici s'a pomenit în locurile noastre. Bine zic?”

Dar Păruș n'ar fi fost Păruș, dacă n'ar fi adăugat apoi, mândru, rotindu-și ochii peste capetele oamenilor:

— „Văzuși? întreabă și iar grăiește către cineva anume. Așa-i neamul lui Păruș, mă, tată... Bărbăți, știi, unul și unul... Cu noi nu te joci. Ori fruntea ori nimic.”

Plină de adevăr — și deaceea emoționantă deși umoristic lucrată — este scena în care un alt pescar, Macamol, învață carte ajutat de studentul dela facultatea de piscicultură venit să facă practică.

„Acu, la'nmulțire, a mers cum a mers! Să vedem la'mpărțire... Opt în unul, nu se poate, împrumutăm un zece, da?”

— Așa!

— Vezi? Vezi cum a prins? Se bucură Macamol. Acu, dacă nu'nțeleg, să-mi dai la cap!

— Dece să-ți dau, bre! Ia, vezi mai de parte...

— Băiete, scriu patru și țin unu, este?

— Este! Și acu?

— Acu vine de cinci ori opt! Mama mă-sii, de cinci ori câte opt, bagă de seamă... Nu-i glumă, Gheorghită, să vezi... De cinci ori câte opt... Să nu-mi spui...

Studentul dela facultatea de piscicultură îl privește surâzând.

Pe fruntea lui Macamol strălucesc mărgelile de sudoare.

— Macamol, Macamol!

— Ce-i?

— Lasă ingineria pe diseară! Pleacă brigada!”

Și lecția se continuă afară, la pescuit, cu rolurile inversate. Acum învață Gheor-

ghiță să dea trup noțiunilor abstracte culese din cărți, confruntându-l cu bogăția nesfârșită a vieții, preluând experiența încercatului pescar. Și deaceea în aceste scene umorul capătă o altă coloratură (punctat de strigătul bucurios al studentului care nu se poate reține să nu rostească numele latinesc al plantelor și păsărilor întâlnite). Iar uneori, așa cum se cuvine în cadrul măreț al naturii, umorul face loc unui ton cu rezonanțe ample, de orgă.

„— Nu vrei să oprești? întreabă Enciu. Să vedem insula nișel...”

Tălpile se afundă în mărul în care sumedenie de vermușori colcăie, nevăzuți cu ochiul liber. Din desișul în care lianele răsucite printre firele de stuț alcătuiesc piedici verzi, doi stărți albi se ridică speriați, fluturându-și moțurile de pene scumpe și alunecă între cer și apa, deopotrivă liniștite”.

Cât de departe este acest Macamol care învață carte cu atâta încordare că fruntea i-e brobonată de sudoare, de acel Macamol care nu de mult se lăsa ademenit să dea crezare svonurilor lansate de chiaburi cu privire la construirea cabanei pescărești sau cu privire la resorturile gospodăriei piscicole de stat. Apriga Lucherie, soția lui mereu nemulțumită, nu-l mai terorizează mănându-l din spate cu vorbele ei ascuțite. Macamol știe acum ce vrea: așteaptă cu nerăbdare să se întemeieze gospodăria de stat.

Președinte al gospodăriei avea să fie ales Achint. Mijlocăș cinstit, acesta se alăturase demult luptei dusă de clasa muncitoare, intrase chiar în rândurile partidului. Și, chiar dacă uneori îi mai scăpa câte o vorbă ce amintea superstiției de care abia a învățat să se desprindă („Uite un șarpe... Semn bun, să știi că azi dăm lovitură”), el muncea cu râvnă pentru izbânda luptei dusă de partid. În întreceri, brigada condusă de el iese învingătoare, alături de aceea condusă de Toma. Când se citește Hotărârea Consiliului de miniștri cu privire la regiunile piscicole, el își vede confirmată năzuința de a planta orez, năzuință pe care alții o ironizează numind-o „vis de mijlocăș”.

„Orezărie, vezi? orez se poate! se bucură.

E gospodar cine le-a scris acolo... Se pricepe!"

Mai târziu, își vede visul înfăptuit și încă în proporții și cu mijloace pe care nu le bănuise. În sălbăticia de nimic turburată altădată a bălții, la marginea ostrovului, o draglină uriașă mușca din lutul cafeniu construind digul, iar oamenii netezeau pământul. Muncind neobosit, Achint repeta mereu, ca și cum nimeni afară de el n'ar fi știut ce muncește :

„— Facem orezărie, lucrați, — orezărie! Dați zor!"

Victoria noului asupra vechiului este concretizată cu deosebită forță artistică în povestea de dragoste dintre Toma și Marusia. Scriitorul a știut să îndeplinească cu multă pricepere viața personală cu cea obștească, a izbutit să redea prin frământări adânc omenești probleme esențiale ale vieții. La 11 ani Marusia a fost luată ca slugă în casa lui Macarie, cumpărată pe o baniță de grâu într-o vreme când familia ei muria de foame. Stăpânul nu s'a mulțumit s'o aibă ca slugă, a vrut s'o aibă și ca femeie, a siluit-o. Mai târziu însă a îndrăgit-o și când i-a murit soția nu s'a recăsătorit, ci a ținut-o pe ea ca ibovnică. Acum, Marusia s'a îndrăgostit de brigadierul Toma și acesta o pierde din ochi de dragă ce-i e. Gândul că iubește pe ibovnica unui chiabur nu-i dă însă pace, îi crează un simțământ de vinovăție care-l depărtează de tovarăși și-l împiedică să muncească din plin. Lucrurile s'ar limpezi dacă Marusia ar consimți să-l părăsească pe chiabur. Dar fata se lasă călăuzită de sentimente confuze, de o fals înțeleasă recunoștință. Tocmai pentru că este o fire cinstită, de o noblete impresionantă, ea crede — în naivitatea ei — că trebuie să aplice aceleași norme morale și în relațiile cu dușmanul de clasă. Nu-și dă seama că, dacă Macarie o iubește, o iubește în felul lui, ca pe un bun al său, și că socotește că s'a purtat mărinimos dacă dela o vreme nu a mai bătut-o și a ținut-o numai ca ibovnică, dar nici prin gând nu i-a trecut să o ia de soție. Nu-și dă seama că, dacă Macarie e singur și urât de toți, e pentru că el urăște pe toți oamenii muncii. În fond, nu simte încă suficient de adânc solidaritatea ei cu

acești oameni ai muncii dintre care și ea face parte și cărora teoretic le dă dreptate. Crede că poate despărți problema ei personală de aceea a obștei : cu voce tremurătoare, Marusia mărturisește lui Toma zbulciul ei : *„Acum... Vezi tu, acum mă iubește. E singur. Toți îl dușmănesc... Pe drept, nu spun. Dar cu mine a fost bun. Eu... Nu pot, Tomușă, nu pot acum tocmai să-i dau la cap și eu... Ai să'nțelegi?"*

În cele din urmă Marusia îl părăsește pe Macarie (scena cu deslănțuirea sadică a lui Macarie e prea insistent redată). Și acest fapt oglindește, în cercul relațiilor personale, înfrângerea tot mai complexă a chiaburului, îngrădirea, însingurarea lui progresivă. Oglindește, deasemeni, înverșunarea lui crescândă : Macarie se gândește o clipă s'o ucidă pe Marusia, renunță apoi și-și amână răzbunarea, împletind-o în acțiunea de subminare a lumii noi în care s'a refugiat și Marusia.

Plecarea din casa lui Macarie înseamnă și pentru Marusia un pas hotărâtor : reprezintă momentul când cad și pentru ea barierele dintre problemele personale și cele ale obștei, punctul de plecare al unei desvoltări armonioase, cu sprijinul și în slujba colectivității pe drumul unei vieți noi.

Desigur, lucrurile nu merg dela sine. Părinții lui Toma sunt surprinși când, în puterea nopții, Toma intră în casă ținând-o pe Marusia de mână și declară : *„Taică și maică... femeia mea asta-i"'*. Mama începe chiar să și bocească, e adânc nemulțumită de alegerea făcută de fiu-său. *„L-a îmbrăbodit, căfeaua"'*. Scena aceasta e una dintre cele mai bune ale romanului : simplu și veridic, scriitorul izbutește să redea întreg dramatismul situației, indicând cu multă pătrundere și într'un chip emoționant, reacțiile celor patru personaje puse față în față. În special Moș Păruș este, și în această împrejurare, admirabil înfățișat ; te cucerește definitiv când vezi cu câtă omenie rezolvă el problema, bruftulându-și bine înțeles atât nevasta cât și feciorul.

Sprijinul cel mai prețios în rezolvarea problemelor legate de relațiile dintre Marusia și Toma, îl dă însă partidul. Scriitorul a avut prilejul să arate în mod just și concret, deci convingător, grija pentru om a

comuniștilor. Discuția tovărășească avută cu Artimon, faptul că și-a putut destăinui sufletul și a primit încredințarea că nu greșește și că va fi ajutat să iasă din impas, l-a eliberat pe Toma de îndoelile sale, de senzația de nemulțumire, l-a redat plin de avânt muncii, l-a ajutat să obțină victoria în întreceri. Mai târziu, secretarul a vorbit cu Domnica, rugând-o să aibă grijă de Marusia, să o îndrume primind-o alături de ea în munca dela U.F.D.R. Tot el a încurajat-o pe Marusia, fără a-i ascunde însă greutățile pe care le va avea de întâmpinat.

„— Ușor n’o să-ți fie dela început, s’o știi. Îți trebuie curaj. Unii, înțelegi, or să te privească chiorăș... Să nu te sperii. Sunt băieți buni în inima lor și pân’la urmă lucrurile or să meargă...”

Și într-o bună zi, Toma are bucuria să capete ca ucenic pescar în brigada lui de tineret „Oleg Coșevoi” pe... Marusia. Partidul luase inițiativa de a crește cadre noi și dintre femei. Marusia în brigada lui Toma și Domnica în brigada lui Achint aveau să fie primele femei pescari.

Primul drum al Marusiei la pescuit, inițierea ei în meșteșugul aspru și periculos al pescarilor, este deseamenea unul dintre capitolele interesante ale cărții. Scriitorul are ocazia să ne introducă în însuși procesul muncii unei brigăzi de pescari, văzută cu ochiul proaspăt al celei ce știe că e prima femeie pescar; sfioasa, sprintena. Marusia e ajutată de partid să pășească hotărâtă pe drumul unei vieți noi.

În toată povestea Marusiei, ca de altfel în întregul roman, natura constituie un element care nu rămâne un simplu decor, ci intră ca parte componentă în desfășurarea acțiunii, în viața oamenilor. Imaginea Marusiei nu o poți desprinde din cadrul acelui loc tainic de întâlnire la malul apei. Dacă ai încerca să o faci, însăși imaginea fetei ar fi sărăcită, nu ai mai vedea vie în fața ochilor acea imagine complexă, fermecătoare a Marusiei, sălbatecă și duioasă, tristă și sprintenă, naivă și frământată de probleme sufletești, dar mai presus de toate îndrăgostită adânc și sincer îndrăgostită de omul ce-i zvonul unei alte lumi.

Tot astfel, nu poți desprinde imaginea celorlalte personaje din cadrul în care ele

apar, fără a nu le știrbi integritatea. Nu poți înțelege viața lor, munca și năzuințele luptei lor, fără a le lăsa așa, intim împletite cu viața apelor, a vântului, a naturii din deltă. Repet: în cartea lui Vladimir Colin, descrierea naturii nu este un simplu decor, ci substanță epică, material de viață. Ar fi deci cu totul nejust și îngust, după părerea noastră, să se facă socoteli meschine numărând paginile în care apar descrieri de natură, pentru a vedea dacă nu cumva sunt prea multe.

Frumusețea tablourilor în care ne e înfățișată natura, vine tocmai din această contopire a ei organică cu viața oamenilor. Autorul le-a putut crea tocmai pentru că era legat sufletește de tema sa, pentru că iubea oamenii și locurile pe care-și asumase răspunderea de a-i prezenta într-o operă literară.

Natura e văzută cu ochii acestor oameni, chiar atunci când nu intervine direct ca un element în cadrul procesului de muncă: o vedem boltindu-se asupra-le, ocrotitoare și mărețată, călăuzindu-le pașii cunoscători, dar și ridicându-le în cale piedici care abia în vremurile noastre vor putea fi învinse:

„Iarba e deodată mai deasă aici, pământul mai moale sub picior. În față, peretele înalt de stuț și papură trosnește alene. Dumneata, eu, n’am ști osebi poteca. Pescăruș înaintează sigur, desface cu amândouă brațele peretele verde și se pierde în marea de trestie, care i se închide în urmă, precum apele Mării Roșii în urma lui Moise, fugărit de Faraon. Din când în când, ruptă sub greutatea trupului sau de mâinile care încearcă să se agațe când talpa piciorului alunecă, o trestie pocnește sec, asemeni surcelei sparte pe genunchi. Poteca e îngustă, cât să calci singur pe ea. Pe jos, nămol, pământ care chiștește, întărit de bine de rău de rădăcinile tufelor de papură sau de cele ale firelor de stuț, tăiate ca să lase drum pescarilor, când pleacă de cu noaptea pe apă. În dreapta și în stânga, perețele de două ori mai înalt decât statul unui om de rând; deasupra, cerul pe care stelele pâlesc. Liniște. Câte un fânjar.

Poteca are toanele ei. Te duce la stânga, te duce la dreapta, dar nu se întâmplă să te înșele și-i credincioasă pescarului,

când își desface drum prin jungla înverzită, peste mătul chiftoș ca un burete sătul, în care piciorul s'afundă și-și lasă în urmă tiparul, repede umplut de apa încăpă-țănată.

Apa. Apa, aproape mai trebuincioasă aici, în deltă, decât aerul. Și cum au scăzut apele! se gândește. (Să 'nebunești și mai multe nu). Trei ani de secetă! Pe hectare întregi se seamănă azi, acolo unde cu trei ani în urmă se mai svârleau setcile. Gârlele seacă, apele se strică și peștele moare. Hei, o singură viitură de-am fi avut, dar știi, în lege, să înnece grindurile, să primenească bălțile, și să aducă peștele din Dunăre! Așa..."

Avem de-a face cu un scriitor talentat, un scriitor care chiar dacă greșește, nu o face din ușurință. Ne-a arătat-o, credem, întreaga analiză. Dovada dragostei sale pentru tema aleasă, dovada simțului său de răspundere și totodată a talentului său o aflăm și în grija cu care își mlădiează frazele, își alege cuvintele (O supărătoare excepție fac replicile Domnicăi și chiar ale lui Toma, personajii care se exprimă uneori într'un stil înflorit, prețios). Grija aceasta merge uneori atât de departe, încât ai impresia că nimic nu mai poate fi schimbat în cuprinsul frazei respective, atât de atent a drămuț scriitorul fiecă element pentru înțelesul și emoția ce trebuiau comunicate cititorului să-i fie transmise acestuia cât mai deplin. Iată, de pildă, cum și prin topica ei — propoziția de mai jos, urmărește evocarea ritmului lent și arhaic despre care ne vorbește sensul noțional al cuvintelor :

„Asemeni peștelui și păsării de baltă, peșcarul își are viața bine rânduită, după canoane niciodată scrise, dar din bătrâni fără greșuri păstrate“.

Romanul lui Vladimir Colin este bogat : bogat în oameni, întâmplări, probleme. Este totodată variat. Cuprinde scene dramatice, altele pline de umor, poezii și basme culese din gura poporului, descrieri de natură, povestiri la gura focului (cam prea multe se petrec astfel, pe planul al doilea,

povestite de către unul sau altul), scene de dragoste în mijlocul naturii, aventuri cu caracter aproape polițist, scene impresionante de isterie mistică, etc.

Cum spuneam și la începutul cronicii noastre, cartea aceasta care înfățișează oamenii și locurile din deltă, seamănă ea însăși cu un fluviu larg ce curge domol, făcând nenumărate meandre. Un atare tip de operă literară nu poate fi condamnată în mod absolut. Fluviul cu meandre, chiar dacă nu duce direct și repede la țintă, poate prezenta în schimb avantajul unor încântătoare priveliști, de adâncă poezie.

În „Soarele răsare în deltă“ se întâmplă însă și altceva. Nu numai că romanul se desfășoară ca un fluviu cu meandre, dar adesea centrul de greutate în loc să rămână în albia principală, se mută în gârlițele ivite cu ocazia acestor prea numeroase meandre. Și aceasta e dăunător, căci mesajul de idei al operei nu mai e transmis cu destulă claritate.

În linii mari, — dar numai în linii mari — rămâi din acest roman cu imaginea creșterii vieții noi în deltă; ai în față, ca într'un imens tablou desfășurat pe dinaintea ochilor, imaginea unei dimineți pe malurile uriașului fluviu, imaginea desfacerii treptate a perdelelor de întuneric și ceață atunci când soarele se înalță biruitor la orizont.

În acest sens, ca un preludiu la acest amplu poem simfonic, ca un preludiu care dă tonalitatea întregii desfășurări următoare, trebuie înțeles și admirabilul poem în proză cu care se deschide cartea :

„Dar vine și vremea când șovăiala marelui de apă e în van. În creșterea valurilor cu apă dulce, vântul aduce miros de mare, miros de sare și alge putrezite, iar lupta dintre mirosul ăsta sălbatec și cel de baltă se sfârșește, de milioane și milioane de ani, cu biruința mării. Zadarnic se desface Dunărea asemenea tridentului lui Neptun, voind să'mpungă marea, s'o supună, zadarnic încearcă să turbure întunecatele adâncuri ale Pontului Euxin, zadarnic se'mprăstie, se strecoară în rândurile legă-nate ale vrăjmașului. Încă puțin, și călătorul plutește pe neturburatele ape ale mării, iar lupta Dunării, ființa, și până și

numele i se uită în solemnă, în deplină, în egală revărsare a apelor negre.

Și când din neguroasele lor adâncuri o vietate mai sare pe coama valurilor, făcând să-i crească în jur o spumă foșnitoare, e neagră — și-i delfin“.

Poemul acesta închinat Dunării constituie nu numai un fundal pe care se profilează acțiunea romanului, localizând-o în spațiu; el dă atmosfera necesară, accentuând indestructibila legătură între oameni și natură, sugerează poate însuși sensul desfășurării vieții pe aceste meleaguri, ca și mersul inevitabil înainte, biruința necesară a legilor istoriei.

În roman, tocmai mersul acesta înainte nu apare destul de clar.

Aceasta constituie slăbiciunea de bază, o slăbiciune de concepție cu inevitabile urmări și pentru construcția romanului.

Sunt prea multe oculurile, și adesea inutile. De aici alunecarea spre pitoresc în înțelesul rău, de aici lungimile nefolositoare, și ceeace e mai dăunător: se petrece o deplasare a centrului de greutate dele elementele principale spre cele periferice. Personagiile secundare sunt mai vii și mai interesante decât cele principale. Semnificativ este faptul că momentul culminant al eroismului comuniștilor și al atacului dat de dușmanul de clasă se situează pe o linie lăaturalnică a subiectului, iar eroii acestui episod dramatic — Cerneț și Fedia — sunt personaje pe care nu le-am cunoscut în tot restul romanului, pe care nu am învățat deci să-i înțelegem și să-i prețuim mai adânc. În schimb, încercarea de asasinare a secretarului de partid este neexplicată în cuprinsul romanului și se pierde ca un fapt divers, după cum nu sunt dezvoltate până la capăt toate implicațiile singurului conflict mai încheiat, acela legat de povestea Marusiei. În Cartea a doua, se povestește pe larg despre felul cum s'a desfășurat sărbătoarea nunții, dar nu aflăm mare lucru despre munca primei femei-pescar, despre felul cum se încadrează ca în viața și lupta colectivității. Deasemenea, Hotărîrea Consiliului de Miniștri, deși devine apoi un centru al preocupărilor, pare un lucru venit de sus. Nu se arată suficient cum condițiile locale făceau ne-

cesară o atare Hotărîre, nu se arată concret, prin desfășurarea acțiunii romanului, că oamenii tindeau spre o astfel de rezolvare a problemei, că ea reprezintă încoronarea firească a năzuințelor, a luptei lor.

Lipsește deci în romanul de față o acțiune încheiată, care să adune apele în aceeași albie largă, purtându-le spre desnodământ; lipsește o acțiune care să poată oglindi literar acțiunea încheiată a partidului care, pe baza unui plan bine stabilit, conduce masele la luptă pentru construirea socialismului, zădărniciind împotrivirile dușmanului.

Așa cum spuneam, una dintre scăderile romanului constă în faptul că adesea centrul de greutate artistic se deplasează spre elemente periferice; spre acele gărlite în care se resfiră fluviul acesta cu meandre. Astfel de meandre și gărlite sunt de pildă: povestirea lui Cerneț, a lui Sârbru, a lui Onufrie, etc.

Se întâmplă, însă în mai mică măsură, și altceva încă mai dăunător. Deplasarea centrului de greutate se produce nu numai dela elementele principale la elementele periferice — ceeace se manifestă în primul rând ca un defect de construcție, deși e legat, evident, de concepție; se produce și o deplasare dela nou spre vechiu, fapt care ne duce direct spre constatarea unei deficiențe de concepție. Întâlnim deci și în „Soarele răsare în deltă“, un aspect pe care critica l-a relevat și în altă lucrare a lui Vladimir Colin, „Cormoranul“, un aspect care trebuie să dea serios de gândit autorului.

Cum se manifestă în romanul de față deplasarea, într'o anumită măsură, a centrului de greutate spre ceeace e vechi? În primul rând, prin relativ mai palida prezentare a unora dintre eroii cei mai înaintați. Deasemenea prin complacerea în relatarea anumitor aspecte ale trecutului în dauna prezentului (de pildă în descrierea Sulinei). Și în special, prin complacerea într'o anumită atmosferă de misticism, chiar acolo unde nu e absolut necesar pentru a zugrăvi veridic realitatea (descânțete, Ziua babei, căutarea înneecatului, etc.) și aceasta fără a lua atitudine combativă. Obiecția noastră nu este îndreptată împo-

triva tuturor scenelor în care apar elemente mistice. Ar fi absurd să ceri unui scriitor să înfățișeze viața pescarilor din deltă fără a vorbi despre un aspect destul de izbitor al acestei vieți. Socotim chiar ca un merit al autorului felul cum, în general, a știut să sesizeze această tră-sătură reală și caracteristică mentalității pescarilor înapoiți; felul cum a arătat formele speciale pe care le ia în lumea pescarilor lupta de clasă, lupta partidului pentru luminarea acestor oameni ținuți în întuneric de trecutele regimuri, precum și strădania dușmanilor de a menține și exploata cețurile mistice ce întunecă încă mintea multor pescari (poveștea cu minunile, înființarea „Oastei domnului“, etc.). O scenă puternică este de pildă aceea cu minunea apărută în cârciuma lui Copoiu. Puternică, pentru că nu numai că redă deosebit de impresionant psihoza colectivă a celor înșelați, ci și pericolul misticismului și felul concret cum s'a dus lupta împotriva înșelătoriei mistice: înfruntând indignarea exaltaților,

secretarul șterge pata de gaz de pe geamul cârciumii și, rușinați, oamenii văd că chipul mamei domnului dispare.

Nu întotdeauna procedează însă scriitorul în acest mod, nu întotdeauna prezintă aspecte mistice pentru a le combate. Și aceasta i se poate reproșa cu drept cuvânt, căci constituie una dintre formele de manifestare a acelei alunecări spre ceea ce este vechi, de care pomeneam mai sus.

Nu mai e vorba aci numai de ocoluri derutante prin meandre și gârlițe devenite mai interesante decât fluviul însuși; ci de împotmolirea în bălțile mocirloase, cu ape stătute, moarte, ale trecutului.

Ori, fluviul trebuie să curgă mai departe, mereu înainte spre Mare, spre marea năzuințelor nemărginite ale omenirii ce-și construiește prin luptă un viitor tot mai fericit. Vladimir Colin știe aceasta. Asemeni oamenilor muncii din deltă, pe care-i iubește și-i înțelege, el poate și trebuie să ia în propriile sale mâini soarta fluviului creației sale, îndreptându-i *toate* apele mereu înainte, spre Mare.

UN BILANȚ RUȘINOS

În Statele-Unite cuvântul „cultură” a încetat de mult să mai aibă semnificația obișnuită. Acum mai bine de o sută de ani marele romancier englez Dickens, semnală, în urma unei călătorii făcute în America, sărăcia culturală a „civilizației” de peste ocean. Către sfârșitul secolului trecut, scriitorul american Mark Twain scria următoarele, la capătul unei îndelungate excursii literare prin propria sa țară:

„Ce cred despre civilizația americană? Că ea este meschină și mizeră, plină de cruzime, deșertăciune, impertinență, josnicie și fățărnicie. Urâsc, chiar sunetul acestui cuvânt. El e minciună”.

Dar Statele-Unite nu au stat pe loc în răstimpul care ne desparte de călătoria lui Dickens în America și de împrejurările la care se referea Mark Twain. Ele au devenit în acest răstimp principala putere imperialistă, dușmanul numărul 1 al popoarelor din întreaga lume.

Aroganța și incultura burghezilor americani întâlniți de Dickens în scurtul său itinerar, pălesc în fața monstruosului obscurantism al fostului patron din Kansas City, care, printr-o sinistrală glumă a istoriei, a încetat să mai vândă articole de galanterie pentru a face, ca președinte al Statelor Unite, negoț en-gros cu sângele popoarelor.

Deasemenea, putreziciunea din viața publică americană, pe care a înfierat-o marele satiric Mark Twain, pare neînsemnată în comparație cu moravurile actualilor politicieni americani, care țin într-o mână bi-

blia și în cealaltă pistolul sau bomba atomică.

Multă apă a curs între malurile Potomacului în acest răstimp și multe s'au schimbat de atunci în Statele Unite și în întreaga lume.

„Civilizația americană” a devenit cea mai odioasă dictatură a marelui capital, cea mai coruptă și mai barbară societate a timpurilor noastre. În această societate nu mai există loc pentru cultură. Scriitorii, artiștii și oamenii de știință progresiști sunt persecutați și asvârliți în închisori. Gestapo-ul lui Edgar Hoover și diferitele comitete și comisii pentru „controlarea lealității” și „cercetarea activităților anti-americane” exercită o teroare cumplită împotriva tuturor elementelor progresiste. Singura „cultură” care se bucură de aprobarea cercurilor conducătoare din Statele-Unite este aceea care încearcă să justifice planurile nebunești de dominație mondială ale imperialiștilor yankei și mârșavele lor acțiuni agresive și care otrăvește sufletele și mințile oamenilor pentru a-i „pregăti” în vederea unui nou măcel mondial.

Adevărata cultură americană, reprezentată de Walt Whitman, Mark Twain, Theodore Dreiser, de Howard Fast și Albert Maltz, este călcată în picioare de lacheii culturali ai Wall-Streetului. Dar glasul ei ca și glasul maselor muncitoare americane, nu poate fi înăbușit. El este mai tare ca „Vocea Americii” lui Truman și a trepădușilor fasciști care țin isonul atâțătorilor la război de peste ocean.

La sfârșitul fiecărui an, popoarele din întreaga lume obișnuiesc să facă bilanțul realizărilor lor, al luptei și al strădaniilor lor, — înainte de a păși în anul următor. În presa sovietică și în presa țărilor de democrație populară au apărut numeroase asemenea bilanțuri, ilustrând succesele mărețe ale lagărului socialismului și păcii în anul 1951.

„Anul 1951 — scria „Pravda“ în articolul său de fond din 31 Decembrie 1951 — a arătat odată mai mult uriașa forță vitală a socialismului și condamnarea la pieire a capitalismului. În timp ce în lagărul socialismului și al democrației, economia și cultura au progresat neconținut și nivelul de trai al oamenilor muncii a crescut, în lagărul imperialismului s'au ascuțit tot mai mult contradicțiile externe și interne, iar reacțiunea și-a continuat ofensiva necruțătoare împotriva intereselor vitale ale maselor largi populare. Treptata prăbușire a economiei, majorarea continuă a prețurilor și impozitelor, creșterea nestăvilită a șomajului, cursa nebunească a înarmărilor și pregătirea unui nou război mondial, iată bilanțul anului 1951 în țările capitaliste“.

Anul 1951 a fost în Statele Unite anul faimoasei „stări excepționale“, proclamate la 16 Decembrie 1950 de președintele Truman. Această „stare excepțională“ a însemnat profituri excepționale pentru marile trusturi de armament și mizerie excepțională pentru masele largi populare. Ea a însemnat deasemenea intensificarea teroarei împotriva comuniștilor și a tuturor elementelor progresiste, fascizarea crescândă a Statelor-Unite.

Anul 1951 a fost anul în care în orașul Madison din statul Wisconsin, 111 cetățeni americani au refuzat să-și pună semnăturile pe Declarația de Independență și pe Declarația Drepturilor Omului, de teamă, de a nu fi arestați pentru „activitate subversivă“.

Anul 1951 a fost anul în care linșajul și asasinările au făcut un număr record de victime în rândurile negrilor și ale altor „minorități naționale“.

Pe plan extern, anul 1951 a fost anul în care „civilizatorii“ americani au ras de pe fața pământului alte sute de localități

pașnice din îndepărtata Coree și în care s'au intensificat și mai mult pregătirile lor de război.

Pe plan cultural, anul care s'a scurs a fost un an de și mai accentuată decădere a pseudo-culturii americane, un an de și mai nerușinată negare a adevăratelor valori culturale. Disprețul și ura imperialiștilor americani față de patrimoniul cultural al propriului popor și al celorlalte popoare, au atins apogeul.

Deobicei, în paginile ziarelor și revistelor americane nu se publică mai nimic în legătură cu viața literară și artistică. Patronii presei reacționare preferă să treacă sub tăcere acest aspect penibil al „modului de viață american“. Deșănțata reclamă pentru filmele de prost gust ale Hollywoodului, ține locul de cultură în această presă venală și coruptă, consacrată în întregime ațâțării la război și propagandei fasciste. Tot sub formă de reclamă se pot întâlni din când în când și alte aspecte ale vieții culturale.

Bunăoară este surprinzător să întâlnim în ziarul „New-York Times“ din 3 Decembrie 1951, pe o pagină întreagă, cunoscutul portret al Monei Lisa de Leonardo da Vinci — marele pictor italian al Renașterii, care va fi sărbătorit anul acesta în întreaga lume, potrivit hotărârii Consiliului Mondial al Păcii. Dedesubtul acestui minunat tablou, este însă următorul text: „*Surâsul amăgitor al Monei Lisa a atras milioane de oameni, începând de-acum peste patru sute de ani, când portretul ei a fost pictat de faimosul Leonardo da Vinci*“. Și apoi, cu litere măscate, ca să sară în ochi: „*Imitat, dar nici-odată egalat, /Rheingold Extra-Dry,/ beți berea Rheingold, cea mai originală din New-York*“.

Dela odioasa comercializare a surâsului Monei Lisa, la comprimarea în faimoasele „digest“ a pieselor lui Shakespeare nu e decât un pas: uriașul nou pas înapoi, făcut de obscuranțiștii americani dela civilizație către barbarie.

Pe acest drum lipsit de glorie au pășit și în anul care s'a scurs, reprezentanții „cul-

turii" americane, realizând noi performanțe în materie de obscurantism.

Să luăm, de pildă, performanțele lor literare. Marile „succese" literare ale anului 1951 au fost în Statele Unite romane ca: „Amanta de fier" de Paul J. Wellman, „O femeie cu numele Fantezie", de Fank Yerby, „Cleopatra a dormit aici", de Lilian Brown (autoarea senzaționalului roman „M'am măritat cu un dinozaur"), „Nu m'atinge" de MacKinley Kantor și altele asemănătoare.

Pe piața literară americană aceste cărți stupide și provocatoare sunt cotate ca „best-sellers" și publicitatea care li se face întrece orice măsură. Tot din categoria „best-sellers" — adică a cărților care s'au vândut cel mai mult — fac parte o serie întreagă de biografii romanțate și memorii ale marilor criminali de război hitleriști, ca de pildă: „Măreția și prăbușirea lui Herman Göring", de Willy Frischauer, „Ultimele zile ale lui Hitler" de Trevor-Roper, „Memoriile lui Ernest von Weizsaecker" și altele.

Un alt mare „succes de librărie" l-a constituit „Jurnalul lui Forrestal", în care se pot întâlni cugetări de felul acesteia: „*Consider că e periculoasă presupunerea că de-oarece vom termina războiul, nu vom avea un altul!*". (Această „cugetare" înaltă a fost scrisă în 1944!). Și despre acest dement ațățător la război care, într'un moment de luciditate s'a aruncat dela etajul al 16-lea al spitalului militar, în care își îngrijea creerii bolnavi, un recenzent al revistei „New Republic" spunea: „El (Forrestal) era un om delicat și sensibil".

Având în vedere aceste „succese", până și unele ziare reacționare sunt nevoite să constate falimentul literaturii burgheze americane.

„Anul acesta — scrie revista „Time" la 17 Decembrie 1951 — literatura americană a bătut destul pe loc. Autorii americani au creat prea puține opere care vor mai putea fi citite cu interes în 1961".

Analizând situația literaturii americane contemporane și în deosebi cea a romanului, criticul reacționar William Barrett era silit să se vaete recent în revista „Partizan Review" că maculatura produsă de literații

burghezi „este numită literatură, doar pentru că nu i s'a putut găsi un alt nume". Barrett recunoaște cu amărăciune că principala cauză a acestei sărăcii literare este faptul că „*însăși viața americană s'a îndepărtat în această perioadă dela adâncimile emoționale și organice din care crește o mare literatură*".

Scriitorii americani — adaugă Barrett — sunt tentați să prezinte viața ca inutilă și fără sens. Ei citează o serie de romane recente, a căror temă o constituie desnădejdea, alcoolismul, violența și tot felul de nevroze, arătând că singura „inovație" în tematica romanului american o constituie homosexualitatea...

În cele din urmă, Barrett se consolează cu afirmația că „*societatea nu există ca atare doar cu scopul de a crea o literatură*", recunoscând astfel falimentul literaturii burgheze americane.

Un alt scrib reacționar, Hartley Grattan, scria în numărul din Noembrie 1951 al revistei „Harper's" că „*cititorii fug de romane*" și exemplifica această constatare prin faptul că, în 1951 doar trei romane s'au vândut în câteva zeci de mii de exemplare, ceea ce a determinat pe editori să elimine din programele lor editoriale mai toate romanele. Citând afirmația unui critic că descreșterea vânzării romanelor în librării se datorește abundenței de romane proaste, Grattan scrie: „*Nu trebuie să uităm că romanele proaste au fost vreme de generații produsul preferat al industriei publicațiilor. Dar ceea ce caracterizează actuala situație, este faptul că proporția de romane proaste pare să fi atins o adevărată culme și că proporția salvatoare a romanelor bune a căzut la un nivel realmente redus*". Grattan atribuie această decădere a romanului în Statele Unite, pe deoparte „sărăciei spirituale" a romancierilor și, pe de altă parte, grelelor condiții de existență ale scriitorilor americani. El arată că unui scriitor american „*îi este cu neputință să trăiască cinstit numai din scris*".

Criza romanului american este descrisă și de revista „Time", care scria următoarele în numărul ei din 17 Decembrie 1951: „*La toate reuniunile editorilor, problema anului a fost următoarea: ce se 'ntâmplă*

cu romancierii? Unul din răspunsuri a fost că ei vor înceta în curând să scrie romane și vor trece la povestirile, mai bine plătite, publicate în unele reviste, sau vor abandona cu totul proza de imaginație". Revista arată că pentru prima oară dela instituirea sa, în 1922, cel mai mare premiu în bani existent în Statele Unite — premiul „Harper“ — nu a putut fi acordat anul acesta, din lipsă de candidați. Revista se consolează că nici în alte țări capitaliste nu a existat anul acesta „o bună producție de romane“ și citează în acest sens cele scrise în suplimentul literar al ziarului englez „Times“: „Adevărul este că cea mai mare parte a romanelor care se găsesc de vânzare în librării sunt niște narcotice ordinare ca tutunul“.

Aceeași situație se observă și în poezia americană, despre care bilanțurile publicate în revistele amintite mai sus, aproape că nici nu pomenesc, într'atât de jalnic este glasul poezilor în corul literaților americani aflați în slujba Wall-Streetului. Fascistul Ezra Pound, care înălța nu demult osanale lui Mussolini, continuă să țină afișul în lirica americană alături de senilul T. S. Eliott și de câțiva feciori de bani gata, care au descoperit cu o întârziere de câteva decenii suprarealismul, într'una din lăzile de gunoi ale istoriei literare.

În cursul anului trecut a cunoscut o adevărată înflorire „literatura“ așa ziselor „comics“ — reviste sau broșuri ilustrate în culori tipătoare, care se tipăresc în tiraje uriașe, constituind una din principalele mărfuri de export în cadrul „ajutorării“ Europei Occidentale.

Correspondentul din New York al revistei engleze „New Statesman and Nation“, Geoffrey Wagner, scria următoarele în legătură cu aceste produse caracteristice „modului de viață american“: „Comics-urile folosesc cuvinte elementare. Deseori autorii lor nu consideră necesară niciun fel de conversație, în afara unor sunete ca: *whammo!* sau *awrrrk!* sau *uggh* — menite să sugereze aplicarea sau primirea violenței. Violența este fondul acestor „comics“ care în genere nu conțin nimic hazliu, și violența — sub formă de bătăi, împușcături, strangulări și schingiuri — reprezintă elementul pe care

se bazează ele pentru a fi vândute. S'a calculat că fiecare copil american care în 1938 avea 6 ani, a absorbit până'n prezent un minimum de 18.000 imagini de bătăi, împușcări, încăderări sângeroase și alte forme de violență, numai din comics, și că astăzi, la fiecare trei copaci doborâți în Canada pentru fabricile de pastă de hârtie — unul devine hârtie pe care se tipăresc invitații la crimă“.

Unul din „eroii“, prezentați în această odioasă maculatură este „supraomul“, sub această mască ascunzându-se prototipul huliganilor yankei care pârjolesc Coreea, în așteptarea pârjolului cel mare la care visează și pe care-l pregătesc febril negustorii de moarte de peste Ocean.

„Mai toate personificările supraomului — scrie corespondentul lui „New Statesman and Nation“ — sunt net fasciste. Căpitanul-minune, Călărețul singuratic, etc. — toți poartă insigne și uniforme care amintesc pe cele ale Gestapoului. Șoimul Negru se îmbracă întocmai ca un SS... Inamicii acestor personaje sunt ușor identificabili prin nasurile lor acviline, care se deosebesc de nasurile ascuțite, ariene, ale eroilor.“

Arătând că aceste „comics“ tind să înlocuiască, odată cu filmele Hollywood-ului și cu emisiunile radiofonice reacționare, literatura și arta adevărată, corespondentul trage concluzia că în America „aptitudinea cititului“ devine din ce în ce mai rară, iar „cuvântul tipărit este pe cale de a dispărea.“

Degradarea culturii a atins în Statele Unite proporții fără precedent, căpătând în acelaș timp aspectele cele mai respingătoare. Cartea a devenit o simplă marfă, un obiect de speculație comercială. Editorii sunt niște oameni de afaceri care urmăresc să se îmbogățească din desfacerea produselor lor, ruinându-și concurenții și ruinând în acelaș timp adevărata literatură.

După cum în operațiunile de bursă, cursul mărfurilor și al acțiunilor oscilează dela o zi la alta, în funcție de așa numitele conjuncturi ale pieții, tot astfel, pe piața literară există fluctuații ale valorilor, care nu depind de calitățile intrinsece ale unei opere, ci de factori și împrejurări fără nicio legătură cu ea.

În legătură cu această situație, este ca-

racteristică mărturia criticului american Malcolm Cowley, care a publicat în revista „New Republic”, din 10 Decembrie, un articol intitulat „Note despre bursa literară”: „Urmăresc de multă vreme — scrie el — creșterea și prăbușirea reputațiilor la ceea ce s'ar putea numi bursa literară. Există cotări de bursă pentru opera fiecărui scriitor de frunte, iar aceste cotări să schimbe delat an la an și chiar dela săptămână la săptămână. Am văzut cu un amestec de curiozitate și scepticism cum acțiunile unor scriitori creșteau rapid dela câțiva dolari bucata la echivalentul a cinci sute de dolari sau chiar mai mult. Alte acțiuni se prăbușeau dela cinci sute de dolari la zero, până ce cumpărarea înceta iar numele scriitorilor respectivi erau înlăturate depe *Marle Tabel* — și toate acestea fără ca în înșiși autorii respectivi sau în valoarea permanentă a operelor lor să se fi produs vreo schimbare.

Pentru a-și ilustra observațiile, Cowley a redactat un „buletin al valorilor literare în primele două săptămâni ale lunii Noiembrie 1951” din care regretăm că nu putem cita decât expunerea care preceda tabelul bursei cărților: „*Piața a fost activă luna aceasta, cu multe vânzări de acțiuni, dar cu tendința publicului de a cumpăra anumite romane, din care unele au înregistrat sporuri de 8 până la 10 puncte. A fost activă cumpărarea romanelor autorilor din generația pierdută. Acțiunile Faulkner au înregistrat fluctuații diferite, în urma svonurilor contradictorii privitoare la valoarea noului produs al firmei, dar în ultima oră a operațiunilor, s'au consolidat și cotarea s'a încheiat sâmbătă, la 309 3/8 — ceea ce reprezintă un spor de 7 puncte, față de 1 Noiembrie... Hemingway a suferit o pierdere de 6 1/2 puncte, în urma vânzării precipitate, dar la încheiere a dovedit forță... Cumpărătorii au manifestat apatie față de produsele Theodore Dreiser... Perspectivele în domeniul valorilor internaționale au continuat să fie confuze, cu rezultatul că majoritatea cumpărătorilor s'au abținut dela o participare activă. Svonurile că francul e pe cale de a fi devalorizat au dus la slăbi-*

rea titlurilor franceze... Sartre, un nou venit în acest domeniu, a fost slab la încheiere și pare să se resimtă de pe urma supra-producției. Operațiunile trustului Marilor Cărți au provocat o cerere precipitată de Platon și Aristotel... Symbolismul e la modă, coșmarurile sunt la mare preț și există o cerere vie pentru lucrările despre păcatul originar.”

Acest „exercițiu” al criticului american Cowley pare aproape de necrezut. El dovedește fără voia autorului nemaipomenita decădere a literaturii burgheze americane, care a ajuns o marfă ordinară, supusă fluctuațiilor pieței și manevrelor magnaților din Wall-Street.

Cu o asemenea literatură și cu un asemenea „mod de viață”, nu e de mirare că imperialiștii americani se bucură în prezent de trista faimă de barbari ai secolului al XX-lea. Și cu toate acestea, trumanii, achesonii și ceilalți purtători de cuvânt ai „modului de viață american” îndrăznesc să afirme că ei luptă pentru „cultură și civilizație” și merg până într'acolo încât vor să dea lecții întregii omeniri, în nebuneasca lor pretenție de a domina lumea.

Popoarele iubitoare de pace și libertate privesc cu ură pe acești barbari ai secolului XX. Ele nu se lasă înșelate de vorbăria lor goală și se împotrivesc cu hotărâre planurilor lor întunecate, de declanșare a unui nou război mondial, în slujba cărora s'au pus „scriitorii” burghezi care și-au vândut conștiința și talentul pe dolari.

Dar așa cum lupta pentru pace crește și în țările de sub dominația imperialismului american, așa se ridică și vocea de protest al adevăraților scriitori, legați de popor, de cauza păcii. Scriitori ca Howard Fast, Albert Maltz, Arthur Miller, James Aldrige, Alfredo Varela, Jorge Amado, etc. care zugrăvesc în operele lor lupta maselor largi pentru pace, pentru o viață mai bună. În ciuda terorii, în ciuda condamnărilor la închisoare, în ciuda răpirii posibilităților de tipărire, literatura aceasta e îndrăgită de popor și mereu găsește cetitori mai mulți.

VERONICA PORUMBACU

INTRE IMITAȚIE ȘI CREAȚIE

Aparent, rândurile de față au încolțit ca ideie pe când citeam o antologie a poeziei bulgare apărută la noi. Toate au mers bine până ce am ajuns la o baladă de zece distihuri pe care am recitat-o de zece ori fără să-mi vină a crede ochilor. Intr-o versiune mult mai slabă, poezia apăruse chiar în revista noastră în alt ritm și cu altă semnătură (Solo Juster).

Pentru a înțelege uimirea dublă de cettor și redactor redau ultima strofă :

Reci spaime-i trec pe-agenti
din creștet până 'n talpă :
de mâini și de picioare e legat.
Dar tace, tace neînduplecat.
Agenții spun lovind într'una :
„De-oțel să fie, n'ar răbda !”
E-atât de falnic omul ist !
Iar ochii lui le dau răspunsul :
— „Oțel e ! nu ! E comunist !”

(„Tăcerea“ de... Solo Juster).

S'a stins tăcând. Călăl priveau cu
groază
Fruntea semeață, dârză și vitează,
„Nu om, ci fier !” scrâșni-un agent fascist
Cel ce murea răspunse: „Comunist”!

(„Balada comunistului“ de Veseliu
Gheorghiev Andreev)

Acesta a fost începutul. Fără a fi detectiv, am dat ușor de firul nu prea lung dela o poezie la alta. Autorul român cunoștea

limba bulgară. Ba chiar datorită acestui fapt confruntase tălmăcirea în limba noastră. Partea cea mai cu haz... de necaz e însă că el ne adusese la redacție un poem kilometric cu un scurt motto bulgar din Veseliu Gheorghiev Andreev, poem care să-i înfășoare în zeci de versuri proprii, pe cele ce nu-i aparțineau. Noi însă ignorând povestea am ales fragmentul cel mai isbutit... care era însă al poetului tradus. Căzul nu e unic și nu ni s'a întâmplat doar cu poeți... profesioniști. Gheorghe Croitoru, nu s'a sfiit la un moment dat să publice o poezie a... Petrei Duțu în care își dăduse osteneala doar să schimbe iscălitura.

Dar acestea sunt simple plagiate sau mai pe românește găinării. Din lipsă de idei proprii, „poeții“ sunt prinși cu mâna în buzunare străine. Totuși, problema nu se reduce la simple pungășii, meritând cel mult sancțiuni, nu discuții, ci există într'adevăr o întrebare : unde se află pe harta literară granița între însușirea creatoare a experienței literare, și imitație ?

În această privință literatura universală și clasicii noștri ne oferă exemple minunate. În opera lui Lermontov, pinul singuratec cântat de Heine e „transplantat“ într'un peisaj specific rusesc. Și totuși în dreapta celor două strofe, autorul „Demonului“ n'a ezitat să scrie : „după Heine“. Iar „Frunză veștedă“ a lui Eminescu poartă și ea mențiunea „după Lenau“, fără ca valoarea poeziei să scadă. În muzică, asemenea compoziții pe temele altora se întâlnesc adesea.

Dar Rachmaninov n'a crezut că vatămă originalitatea „Variațiunilor“ lui, intitulându-le „pe o temă de Paganini“, ori Brahms, scriind „Variațiunile pe o temă de Mozart“.

Nici în literatura noastră contemporană pildele nu lipsesc. Ne gândim de pildă la izvorul poeziei maiacovschiene. Cicerone Theodorescu în „Certificatul de alegător“ aplică experiența poetului sovietic pentru cunoașterea și oglindirea realităților noastre. Poezia lui Cicerone Theodorescu a isbutit să dea o imagine veridică a gândurilor și sentimentelor oamenilor muncii din țara noastră, nu fiindcă procedeul de tratare a temei și metrica lui sunt maiacovschiene, ci fiindcă poezia vehiculează idei noi, un conținut izvorât din realitățile românești. Aceasta nu-l împiedică pe poet să recunoască nu printr'un motto, ci chiar în cursul poeziei, faptul că „a învățat dela Maiacovski“.

Uneori, însușirea creatoare duce la plămădirea unei alte opere ample, pe un simplu motiv preluat. Aci nu se mai adaugă numai accentele personale ce le câștigă motivul pe o altă liră. E vorba de o operă fundamentală nouă în care e turnată experiența unei vieți și unde răsună ecourile epocii. Mă gândesc în acest sens la „Luceafărul“, al cărui punct de plecare pare a fi o veche legendă valahă culeasă și publicată de un autor german. Dela narairea dragostei dintre un astru și o pământeană, și până la semnificația filosofică a geniului neînțeles de contemporani, e o distanță cam tot atât de mare ca aceea parcursă de Hyperion în spațiul imaginat de poet.

Acesta este doar unul din precedentele ilustre de creație majoră pe canavaua unui motiv preluat. În articolul de față însă, problema este mai restrânsă: cum putem scrie învățând din operele clasicilor ori ale literaturii sovietice ca și din scrierile poezilor noștri contemporani, fără să alunecăm spre pastişă?

Nu e de mirare că mă voi adresa mai mult tinerilor. Poezii maturi au o experiență și o personalitate conturată. Pe Mihai Beniuc îl recunoști în „Fiul Patriei“, din câteva versuri. Iar cine a ascultat odată „Lidice“ nevăzând măcar numele autorului

„Fântânii din Coreea“, va spune fără să vrea: „Nu-i de Eugen Jebeleanu“?

Folosirea experienței marilor creatori nu e doar un apanaj al poeziei. Și am să iau un exemplu din Almanahul „Iașul Nou“ Nr. 3-4, pe care l-am deschis cu nerăbdare. În adevăr, în revistă era o piesă ce descria „Impărțeala recoltei într'o gospodărie colectivă“. La asemenea împărțeli sărbătorești asistasem tot în anul trecut. Curiozitatea era deci firească. Vreau să amintesc însă că în iarnă văzusem la teatru comedia „Crângul de Călini“, de o valoare artistică și adâncime umană deosebite. Și cum pe prima pagină a „Impărțelii“ lui Ion Istrati, scria: „după o idee de Corneiciuc“, am fost prevenită să nu mă mir regăsind ecoul crângului ucrainean pe plaiurile moldovene. Ei bine, în piesa românească eroii au nume românești: Butnăraș, Zenovia, Cirovanu, Ursache, moș Trandafir, etc. și-și duc viața într'o gospodărie agricolă colectivă, nu într'un colhoz. Dar pe măsură ce citești nu întâlnești numai o idee a lui Corneiciuc; ci ideile, situațiile și caracterele din „Crângul de Călini“ sunt tot atât de dese ca și călinii în crâng. E adevărat, nu un scriitor ori pictor, ci un instructor se stabilește pentru o vreme la țară să afle cauzele pentru care gospodăria rămâne în urma celei vecine. În schimb unul din eroii pozitivi, pe nedrept poreclit distructiv de președintele care se complăce în inerție, evocă pe marinarul lui Corneiciuc, măcar și prin retragerea lui la stână. Președintele lui Corneiciuc ia mereu piramidoane fiindcă-l doare capul de răchle, Ghiță Butnăraș, suferă de vătămătură. Deh, deosebire esențială! Iar când mă gândesc la minunata figură a președintelui sovietului sătesc din „Crângul de Călini“, mă întreb dacă schimbarea sexului în piesa românească i-a dat lui Cobzeanu mai multă bărbăție? În schimb până și comicul de limbaj și ticurile seamănă la personaje.

Un singur lucru n'a izbutit să facă să semene Ion Istrati: valoarea piesei. Și aceasta fiindcă valoarea nu poate fi calchiată, ea constă în oglindirea veridică a realității, într'un conținut bogat de idei, exprimat în imagini artistice superioare. Ceea ce nu e cazul cu „Impărțeala“. Un exemplu

doar : atunci când Ion Istrati a vrut să re-dea motorul specific al stadiului nostru de dezvoltare — lupta de clasă — el a făcut-o doar prin intermediul... țăpului lui Crăcana care molipsește vitele. Dacă moartea unui țăp ispășitor ar rezolva totul, ce simplă ar fi realitatea ! Dar cât de depărtată e piesa de imaginea adevărată, încheștată în luptă, a satului nostru ! Autorul a făcut uz de ideile și metodele lui Corneiciuc fără să aducă în fața noastră un alt conținut de viață. În genere, „Impărțeala“ e doar o pastişă după „Crângul de Călini“ și — trebuie spus — o pastişă proastă. Și, ori cum ar fi ea, cu drept cuvânt preferăm să vedem originalul.

Dar cum s'a întâmplat una ca asta ? Ion Istrati nu știe să scrie ? Ba da ! Il cunoaștem din nuvele. Iar stilul însuși al piesei, limba colorată, vioiciunea unor personaje o dovedesc din plin. Dar — și aici e buba — i-au lipsit idei proprii fiindcă a cunoscut prea puțin realitățile care le generează.

Cernășevski a subliniat cu trei sferturi de veac înainte : „frumosul este viața“. Și pentru acei cari vor să cunoască viața, oamenii, fie într'o uzină, fie într'o gospodărie agricolă, fie într'o școală, pentru cei cari nu-și petrec numai un „week-end“, ci se apropie de ei participând la acțiuni, subiectele aproape li se oferă. Dar există la unii ispita de a folosi rețete gata încercate, ca și cum opera de artă ar fi o budincă pe care o tânără gospodină o învață dela una mai bătrână. Există o comoditate uneori, o teamă de a nu ieși din tiparele „încercate“, trecute prin focul criticii, care deci „merge la sigur“.

În „Ana Karenina“, Tolstoi descrie căsnicia Vera-Berg. Berg, ofițer de carieră, nu e dintr'o familie princiară ca aceea a soției. Dar luând-o pe Vera de nevastă, își făurește un vis : casa, felul său de viață, musafirii, mobilele, covoarele, conversațiile, să fie așa cum sunt la „toată lumea“ de rangul nevestii. Și Tolstoi relatează cu ironie fericirea celor doi soți la primul ceai, unde totul se servește, se vorbește, se gândește întocmai „ca la toți ceilalți“. Păstrând distanța de epocă, aceeași lipsă de personalitate se observă la autorii cari nu vor altceva decât să scrie nici cald, nici rece, nici bine, nici

rău, ci așa cum își închipuie ei că... face toată lumea... Atunci ei nu se inspiră dela alți poeți, ci „ciupesc“ de-adreptul. Literatura ciupativă nu e doar o butadă. Când de pildă, dușmanul de clasă a fost odată identificat într'o femeie ușoară, care atrage în mrejele ei pe intelectualii cinstiți dar sovăelnici, fiți siguri că o vom regăsi în alte câteva nuvele ori poezii, doar cu numele schimbat. Iată deci un soi de imitație, care decurge din comoditate. E mai ușor să găsești ce a fost găsit de altul. Comoditatea e mama șabloanelor, a acestor plagiate „nobile“.

În acest sens trebuie să mă refer și la poezia unde, afară de simple plagiate, s'a observat un fenomen ce trebuie să dea de gândit : însușirea superficială a experienței marilor poeți.

Un exemplu semnificativ. Realitatea atât de bogată și complexă a construirii socialismului și comunismului se cere exprimată, alături de poezii de mici dimensiuni, și prin poeme de largă respirație. Prin traducerea lui Gribaciov, s'au pus la îndemâna poezilor noștri modele, realizări de frunte. În Uniunea Sovietică „Cântarea colhozului Bolșevic“, ori „Primăvara în colhozul Pobeda“ n'au împiedicat nici de cum coexistența poeziilor scurte ale lui Stepan Scipaciov, pe care ziarul „Pravda“ îl caracterizează drept poetul patriot, subliniind dragostea pentru patrie, ce-i străbate ca o apă subterană toată opera. Scipaciov este cântărețul Războiului de Apărare a Patriei, al naturii rusești și al dragostei. Dar, cum arată el însuși într'o poezie : „Cine vă spune că dragostea noastră e mai prejos decât faptele noastre ?“ Conținutul de idei se traduce la Scipaciov într'o formă concisă.

Ei bine, tocmai această formă, sau mai precis, numai această formă, au preluat-o câțiva din tinerii noștri autori (și nu numai tinerii). Și așa cum ne-am pomenit după apariția traducerilor în românește ale poemelor mari, înecați în „fluvii“ kilometrice de poezie, care nu aveau complexul de fapte și sentimente necesitând o asemenea extindere, tot astfel au început să vină după tălmăcirea lui Scipaciov, ca în timpul ploii, picături de poezie, chiar dela autorii

iliadelor anterioare, care socoteau probabil, că acum se dăduse drumul la poezia milimetru. Criteriul era pur și simplu formalist. Nu lungimea sau scurtimea determină valoarea sau profunzimea unei poezii, ci conținutul de idei care cere necesar o anumită dimensiune. Tocmai aceasta n'au știut unii dintre poeți să învețe din strălucitele poezii, rupte din viață, ale scriitorilor sovietici.

Învățarea formală din mijloacele de expresie ale unor autori, — cu corolarul ei, imitația, — se mai observă și la acei care, studiind clasicii noștri, ori citind pe contemporani, uită că principalul izvor de inspirație, e realitatea ce-i înconjoară. N'am s'aleg decât câteva exemple.

Coșbuc oglindea și optimismul robust al țaranului și revolta lui („Noi vrem pământ“). Unii poeți (și mă gândesc în special la promoția din anul trecut a școlii de literatură) au început să scrie „după Coșbuc“. Adică nu după Coșbuc *ca viziune*, ci numai după acele poezii care zugrăveau bucuria de viață, hârjoana, dragostea, nunta, etc., și mai ales după prozodia lui Coșbuc: strofa cu ultimul vers mai scurt decât celelalte. Deci ei au uitat tocmai bogăția de idei, de sentimente, a „poetului țărănimii“, și s'au mărginit să oglindească numai bucuria de viață a țaranului, azi, când lupta de clasă e din ce în ce mai aprigă. Nu-mi trece prin gând să compar pe tinerii care vor să zugrăvească satul, cu epigoni ai lui Coșbuc, așa cum, pe la începutul secolului, rodeau ca ciupercile, epigoni fără valoare ai lui Eminescu. „Ai noștri tineri“ nu învață la școli apusene ca cei incriminați de autorul „Luceafărului“. Dar ei nu știu încă să învețe suficient din viață. Ei vor adică să găsească ideile poemelor nu în realitate, ci în unele poeme ale clasicilor sau chiar ale poezilor contemporani cu mai multă experiență. Așa devin idilici fără voie, imitându-l pe Coșbuc în ceiace nu-i este esențial. Așa iau tipare din Mihai Beniuc, din Maria Banuș, din Dan Deșliu, etc. Aurel Gurghianu, autorul interesantului poem (în ciuda lipsurilor) „Solomia și găinile“, își încheie o altă poezie cu exact aceeași imagine a copiilor din sat aducând jerbe de grâu la mormântul unui

luptător, — pe care a creat-o Jebeleanu în „Satul lui Sahia“. Dece? Din sărăcie de idei. Din lipsă de cunoaștere a realității.

Alteori nu se imită o imagine anume. Se învață... din lipsurile unui poet. Despre Veronica Porumbacu s'a arătat just că da uneori amploare unui amănunt nesemnificativ, căutându-i o semnificație înaltă. Ion Serebreanu nu alege *aceleași* amănunte, dar altele la fel de neînsemnate, în poezia „Clopotelul“, (apărută în „Anii de ucenicie“ — revista actuală a școlii de literatură). După citirea celor două strofe, îți vin fără să vrei pe limbă cuvintele: Ei și? Ce-a vrut să spună autorul: în locul clopotelului care aduna copiii în clasă, e azi o sonerie electrică. Dar în aceasta constă electricizarea? Ce a văzut poetul din realitate? Căci totul nu e să mergi în documentare, ci să știi să vezi, să discerți. Unele „idile“ anacronice s'au scris chiar după documentări; documentări superficiale, nu ca număr de zile, ci ca adâncire a problemelor.

Aci trebuie deci căutată cauza sărăciei de idei care se observă la unii poeți, și care duce la imitație, la șablon: în lipsa de cunoaștere, de legătură temeinică cu realitatea, cu problemele esențiale care frământă astăzi poporul nostru. Și aceasta nu e cazul doar al tinerilor. Nu e întâmplător că în poezie chipul stahanovistului nu și-a găsit încă o imagine pe măsura lui, deși țara noastră numără o mie de stahanoviști. Bogăția sufletească a muncitorului, înălțimea morală, tendința de a ridica nivelul muncii manuale la acel al muncii intelectuale, abia vor trebui oglinuite. Poetul care se vrea profet trebuie să cunoască în primul rând prezentul! Realitatea îi oferă subiectele, iar însușirea creatoare a experienței clasice și contemporane îi înlesnește sesizarea și exprimarea noului.

În acest sens avem exemple bogate. Eugen Jebeleanu a citit și pe marii noștri poeți și pe poezii sovietici. Dar „În satul lui Sahia“ e un poem al lui Eugen Jebeleanu, ca racteristic pentru puterea și căldura autorului. Eroul, Alexandru Sahia, e fiu al poporului român, nu doar prin nume ci prin viață, prin aspirații, prin scenele copilăriei ca și cele ale înmormântării. Iar pentru „Minerii din Maramureș“, câte poeme lungi n'a citit

Dan Deșliu, și totuși poemul rămâne al său!

N'am să ating ceea ce înseamnă folosirea creatoare a folclorului, amprenta originală a poetului scriind în metru popular, deși atât poemele lui Mihai Beniuc și Dan Deșliu oferă un material pozitiv de discuție. Problema este însă cu mult mai vastă și trebuie tratată într'un articol separat.

Concluzia acestor rânduri decurge aproape firesc.

Plagiatul e respins dela început ca orice furt pedepsit prin codul penal. Pasișa, pre-

luarea manierei unui alt poet, fără aducerea de idei noi izvorite din realitate, este de fapt tot un plagiat.

Ținta spre care trebuie să tindă tinerii poeți, e însușirea creatoare a experienței clasicilor noștri, a nesecatei experiențe a celei mai înaintate literaturi, cea sovietică, și care, dându-le exemple strălucite de măiestrie artistică, *îi învață de fapt să aibe o singură mare sursă de inspirație: viața*, — văzută în nestăvilita ei dezvoltare, — oamenii luptând pentru a o transforma, pentru a o face mai bună.

RECENZII

POEZIA LUI CRISTIAN SARBU

Una din plachetele lui Cristian Sârbu e intitulată „D. Th. Neculuță”. Apărută în 1941, deci în plină dictatură fascistă, placheta „D. Th. Neculuță” constituie chiar prin titlul său o îndrăzneală. Ea constituie totodată unul dintre cele mai frumoase succese ale poeziei lui Cristian Sârbu.

Dragostea și admirația cu care Cristian Sârbu se apropie de Neculuță nu sunt însă întâmplătoare. Ele sunt prinosul liric pe care-l aduce un urmaș înaintașului său, asigurându-l că se va strădui să sădească și el în versurile sale revoltă și năzuinți spre o viață liberă.

Ca și Neculuță, Cristian Sârbu și-a împărțit timpul între ciocanul cismăriei și condeiul poeziei: cu ciocanul se trudea să-și ducă viața de azi pe mâine, cu condeiul năzuia dincolo de azi și de mâine, spre în-soritul țărâm al libertății.

Drumul poeziei sale e îndelung. Deși prima plachetă de versuri datează din 1935, aflăm, din unele indicații date de poet, că ar fi debutat prin 1925. În activitatea sa literară, Cristian Sârbu a tipărit 6 plachete de versuri¹⁾, ce constituiesc drumul unui poet care s'a străduit neconținut să se depășească, drumul unui autodidact care a căutat să învingă obstacolele așezate de burghezie în fața scriitorilor proveniți din rândurile clasei muncitoare. Unitatea acestor 6 plachete constă în atitudinea de critică — și adesea de revoltă în fața exploataării, de nădejde într'un viitor mai bun

1) Pași spre lumină, 1935. — Tablouri și cântece din călătoria mea, 1938. — Slove desculțe, 1939. — D. Th. Neculuță, 1941. — Daruri pentru cocloabe, 1944. — Poeme vechi și noi, 1951.

Dar lipsită de orientarea pe care i-ar fi dat-o legătura cu Partidul, revolta sa, de altfel profund sinceră, rămâne în genere neorientată către lupta revoluționară.

Cristian Sârbu n'a cunoscut mohorâta lăncezeală a turnului de jildeş. El n'a scris decât ceea ce a trăit, ceea ce a văzut cu ochii; deaceia și multe din poemele sale sunt autentice pagini autobiografice, caracter subliniat adesea în mod direct: astfel placheta „Pași spre lumină” poartă subtitlul „din carnetul unui muncitor”. Pe baza poemelor conținute mai ales în această plachetă, dar și în celelalte, am putea reconstitui în linii mari, viața poetului, gândurile, necazurile și năzuințele sale. Iată-l copil de țăran, prin întinderile Bărăganului:

Mă recunosc în cumpăna uscată
Și în obrazul asprului pământ —
„Așa de rar pela Buești, băiete!”
Imi strigă-un spin cutremurat de vânt.
(„Slove desculțe,” 1939).

Copilul crește, devine flăcău de cătănic.
Face armata în marină:

Pe-un torpilor, aproape de Falero,
În umbra unei nopți cu lună sură,
Sergentul Sârbu, șef de cart veghează,
Atent la șoapta zărilor de zgură.
(„Pași spre lumină,” 1935).

Poetul Cristian Sârbu face parte din numeroasa armată de țărani oropsiți care și-au părăsit satul din cauza lipsurilor, căutând o soartă mai bună în forfota orașelor și dintre care burghezia își alegea brațele de muncă. El a învățat cismăria și, de aceea, după terminarea armatei se reîntoarce:

Pe-un trepied „barbar“ de cismărie —
Cum l-a numit poetul Topârceanu

(„Pași spre lumină“, 1935).

Ca lucrător cismar, el trăiește sub exploatarea patronului. Trebuie însă să reținem aici un lucru: Cristian Sârbu n'a lucrat în fabrică și astfel n'a avut înlesnită posibilitatea legăturii strânse cu mișcarea muncitorească. Lucrul acesta se răsfrânge și în universul său de imagini, după cum se vede chiar din strofele de mai sus. Imaginea spinului cutremurat de vânt îi este deșteptată poetului de propria-i singurătate, plină de tristețe în mijlocul lumii cu care nu se împacă, în care e totuși un revoltat dar în care n'a găsit încă pe tovarășii săi. În faptul că n'a făcut parte din mișcarea organizată stă cauza care l-a menținut pe Cristian Sârbu pe linia unei revolte singuratece, adesea lipsită de adâncime și perspectivă. Pe linia acestei revolte, Cristian Sârbu a reușit să sesizeze aspecte importante, pe care le-a realizat în tablouri mișcătoare din viața celor asupriți.

Poetul înțelege contrastul dintre promisiunile și adevăratele intenții ale guvernelor și partidelor burghezo-moșierești. În vreme ce diferite manifeste demagogice vorbesc despre felurite fericiri cu care regimul ar copleși pe oameni, vedem că:

Uzinele de război
Pregătesc în taină bătălia 'ntre popoare,
Pregătesc,
Lupta între beznă și soare.

(Idem, 1935).

Aceasta în unele poeme. Alteori singurătatea sa îl face pe poet să nu vadă posibilitatea luptei revoluționare deschise, și poezia sa sfârșește în lamentări de om înfrânt, căruia „necunoscutul“ îi închide perspectiva:

Ce-i dincolo de noi am vrea să știm
Dar în zadar privirea ni s'aprinde.
Lovind cu bătu'n zări încăruntim
Și oboseala'n brațe ni se frânge.

(Ibidem, 1935).

Ceeace însă poetul a văzut pretutindeni a fost dureroasa realitate a vieții de exploatare pe care-o duceau muncitorii. În tematica sa socială un loc deosebit îl ocupă această realitate; o bună parte din poeziile sale sunt, în acest sens, prețioase documente sociale. Poetul privește atent viața din jurul său și din ea alege mai ales aspectele legate de lumea exploataților, pe care îi iubește și le cântă năzuințele și necazurile; pe ceilalți îi înfierează, îi biciue. În poezia lui Cristian Sârbu poți întâlni numeroase chipuri de șomeri, de țărani oropsiți; într-o mai mică măsură, dar apărând totuși, găsim în poezia sa și lumea exploataților, pe care o privește cu îndreptățită mânie. De aceea în poezia lui Cristian Sârbu, ca și în poezia tuturor poezilor cinstiți, dragostea trăiește alături de ură.

Marea parte a vieții sale din trecut și-a petrecut-o poetul pe trepiedul barbar al cismăriei. Necazurile îi înfrâng dorința de evadare din acest univers, de participare la o altfel de viață, care îl încearcă adesea; versurile sale în care intervin imagini ale locurilor străbătute, exprimă această dorință continuă pentru o prefacere, o înnoire a vieții sale:

...O amică foarte veche — foamea,
Mă tot îndeamnă ca să dau uitării
Delfini, matrozi și doruri pe catarguri,
Ce le-am lăsat pe țarmurile mării.

(„Tablouri și cântece din călătoria mea“ 1938)

Silit să rămână totuși pe scaunul său de cismărie, toată această aprigă dorință de înnoire, de schimbare, se revarsă într'un dor de a citi, de a se instrui, și în preocuparea de a vorbi despre oamenii din jurul său.

Și poetul ne familiarizează cu atmosfera de atelier. Apar în carnetul lui liric toți oamenii care îi sunt aproape, între care mai ales bătrânul coleg de lucru Mihail Borș, al cărui chip poetul îl redă atât de sugestiv în versuri, cu atâta umanitate, încât el dăinuie în amintirea cititorului. Poetul a reușit să particularizeze atât de bine a-

ceastă figură, încât citind versurile și se pare că o vezi aievea, — dar a reușit totodată să facă din ea tipul omului sărac, care a muncit o viață întreagă pentru alții, care a fost ținut de burghezie într-o înapoiere atât de neagră încât nici nu cunoaște carte. Mihail Borș nu este un răsvrătit, dar în atmosfera aceasta cenușie de atelier, visând câteva clipe de fericire, discută uneori probleme sociale :

Analfabet, vorbind mai mult în șoaptă.
Desvoltă-ades probleme sociale,
Iar când se'nfundă, lasă toate baltă
Afurisind un junghi cumplit în șale.

(„Poeme vechi și noi”).

In lungă înșiruire de momente de atelier, un poem de o deosebită plasticitate descrie cu dragoste și căldură pe acest Mihail Borș, acela care la prânz se culcă „pe dușumea pe-o foaie de gazetă” :

Culcat, cum trage-acum dintr'o țigară,
Oftând cu ochii'nchiși pe jumătate,
Eu înțeleg că-i delectează gânduri,
Un pat curat cu perne bucălate.

...A adormit. E fericit. Zâmbește.
Dar brusc se scoală ca pișcat de streche,
Căci în salteaua visului, de lână,
Ii face nod sub coastă-o gheață veche.

(Idem).

Mihail Borș e un biet om necăjit, dar profund cinstit. Ca el sunt nenumărați alții și chipurile unor astfel de alți Mihaili Borș pătrund în versurile lui Cristian Sârbu, care-i zugrăvește cu dragostea și înțelegera omului ce suferă și năzuește cu ei.

Din atelier privirile poetului sunt atrase adesea spre periferiile orașului, unde își duc traiul chinuit acești desmoșteniți ai vieții. Iată-l pe Petre hengerul ținut în aceeași promiscuitate de către stăpânire. Vișător, naiv, milos, omul acesta trece prin lume ca o fantomă. Averea lui ? Poetul sugerează în câteva versuri starea materială a personajului :

Cineva te-a întrebat odată :
„Unde ți-e casa ta Petre ?”

Tu te-ai uitat peste cocioabele periferiei
roată,
Adică-ai vrut să zici că locuința ta e
lumea toată
(„Tablouri și cântece din călătoria mea”).

In asemenea mahalale se chinuesc oameni pe care clasele exploatare i-au desmoștenit până și de cea mai mărunță bucurie de viață. Mizeria face nenumărate victime, sinuciderile vin să pună capăt unor vieți chinuite. Întâmplările pe care ziarele burgheze le-ar fi trecut la cinica rubrică de „fapte diverse” — în lirica poetului devin demascări, acuzând prin tragismul lor. Ca să vedem viața de mizerie care bântue prin asemenea mahalale, spicuim câteva strofe din poeme diferite.

Trenul venea spărgând zărilor pe drum,
Înfășurat în pulbere și fum,
Elisabeta a făcut câțiva pași pe ultima
ei gară,

A simțit o arsură fulgerătoare în șale
Și călătoria
I s'a părut caldă și moale.

Trifu
a căzut sub coșarcă în marginea pieței,
cărând burghezilor carne și trufandale,

O fată
a lucrat vreme îndelungată
la o fabrică de furnituri pentru armată.
Până când un doctor i-a spus că-i
ofticoasă...

(„Tablouri și cântece din călătoria mea”).

Atitudinea de revoltă a poetului, din astfel de fapte isvorăște. Redate aproape reportericește, cu o voită uscăciune de imagini, faptele devin și mai sguduitoare : ele sugerează odată cu drama unei vieți, și ura împotriva celor care provoacă nenorocirile — împotriva exploatarelor — pentru care moartea unui chinuit de foame e un simplu „fapt divers”.

Alteori poetul vorbește și despre mizeria țăranului. El descrie vizita pe care i-o face tatăl său, venit la București „pentru o să-

racie de proces cu boierul". Bătrânul fărăn rostește cuvinte ca acestea, vorbind despre un muncitor :

Asta e de-al nostru, nu-i așa, pălmaș ?
Cu el în frunte, când ne-o veni odată bine
Vom arunca pe vodă din oraș
Că vodă-i cloșcă de boieri,
Cum le-am spus eu argaților de pe moșie,
ieri.

(„Poeme vechi și noi“).

Așadar tema poeziilor lui Cristian Sârbu vine din diferite medii sociale, oglindind viața mizeră a celor asupriți, în contrast cu care apare adesea și viața de huzur a asupritorilor, pe care însă mai rar o acuză — ca în versurile de mai sus, — de cele mai multe ori mulțumindu-se să o blesteme.

Să subliniem aici simțul artistic al poetului care, atunci când redă dramele omenеști, folosește deobicei versul dur, cu sonorități surde, versul întretăiat, adesea strident, care sugerează revolta ; versul melodios intervine mai ales în poeziile în care nu evocă propriu zis o dramă, și mai cu seamă în acelea în care răzbat năzuințele de viitor ale poetului, optimismul său.

O bună parte din poeziile lui Cristian Sârbu, scrise după 23 August, sunt cuprinse în culegerea intitulată „Poeme de ieri și de azi“. În această culegere se găsesc însă și unele dintre cele mai bune poeme din plachetele anterioare. E necesar să amintim că ESPLA nu a reușit să dea în această plachetă multe din cele mai valoroase poeme scrise de poet în decursul îndelungei sale activități literare. Poeme ca „Mândria proletarului“, „Vanea șomerul“, „Semele vremii“, „Tragedia Simplă“ și altele tot atât de valoroase au fost pe nedrept omise. Lipsa lor face ca cititorul acestui volum să nu ia cunoștință și de poezia de revoltă a lui Cristian Sârbu — e drept realizată uneori la un nivel artistic mai scăzut, dar constituind un document de autentică valoare.

Din acest punct de vedere, trebuie spus că, uneori, lipsa versurilor melodice este căutată și tonul de reportaj e nepotrivit.

Poetul a alunecat și el uneori în mrejele unor căutări pentru care poezia și proza erau tot una.

Poezia lui Cristian Sârbu s'a dezvoltat mult după eliberarea patriei noastre de către Armata Sovietică.

Desigur că poetul, cu toată experiența sa anterioară, se găsea oarecum la început de drum. Noua realitate a patriei noastre, dezvoltarea ei revoluționară, i-au impus necesitatea încadrării entuziaste în lupta poporului pentru socialism și totodată i-au cerut perfecționarea mijloacelor poetice. La început, în primii ani după 1944, poetul privește încă lumea de pe poziția omului singur, ca în poemele anterioare. Cu toate acestea, bucuria unei vieți noi și libere țâșnește în versurile lui Cristian Sârbu, chiar atunci când, nesigur încă pe noile sale mijloace poetice, se mărginește la pastel ; în aceste poeme stăruie încă imaginile ce amintesc de vechea însingurare a poetului :

Plină mi-i grădina'n floare
De parfum înzăpezit.
Singur doar un pui de zarzăr
A rămas neînflorit.

Și-așa, râde, că îl latră
De pe prispă un câțel —
Parcă cine știe frate
Ce minune-ar face el.

(„Pui de zarzăr“)

Dar, chiar și aici se observă o învoire : Puiul de zarzăr, încă neînflorit, conține totuși posibilitatea înfloririi, a vieții, a rodului, spre deosebire de spinul sterp de altă dată. De remarcat însă atemporalitatea acestei poezii. Poetul abia începe să întrevadă frumusețea vieții noastre noi. Realitatea, i-a impus însă poetului un nou conținut, de care Cristian Sârbu s'a apropiat cu stăruință.

Poetul vede că în zilele noastre, muncitorii care altădată apăreau în poeziile sale ofțicoși, flămânzi, răzvrățiți, sunt prinși în fiorul muncii de reconstrucție a Patriei, dar în cântecul său nou, imaginile de altădată întunecă încă posibilitatea și dorința sa de a cânta noli oamъni, dragostea lor de muncă :

În spatele geamurilor aiunate,
prin aerul cald al atelierelor
oamenii muncesc cu frunți asudate.
Pilele hârșie.
Forjele râd flăcări roșii cu buze de sgură,
Strungurile sgârâie voinicește 'n metale,
Străfulgerări violete de sudură.

(„Tablou de primăvară“)

Forjele care râd flăcări roșii; buzele
de sgură sunt elemente ale vechiului tri-
but plătit de poet formalismului.

La început, nefamiliarizat fiind cu viața
din uzină, și necunoscând încă temeinic
nouă viață a muncitorului, poetul se o-
prește mai mult asupra uneltelor, asupra
mașinilor, lăsând omul pe plan secundar.
Dar Cristian Sârbu avea de data aceasta
largi posibilități de dezvoltare, deschise de
viața nouă. Entuziasmat, el își dă seama
datorită cui s'au realizat toate acestea;
de aceea între cântecele lui importante, este
și acela închinat Partidului, marelui deschi-
zător de drum, forței care conduce desti-
nele clasei muncitoare. În cele mai fericite
clipe din viața sa, atunci când pleacă pentru
prima oară în concediu de odihnă la mare,
gândul i se îndreaptă spre Partidul care
i-a dat această viață fericită:

Plec în concediu. Năvălit de soare
Mi-aud în ropot inima bătând.
În trenul ce mă duce către mare
Îi mulțumesc Partidului în gând.

(„Concediu“)

Dar în aceste clipe, ori cât ar fi ele de
fericite, povara și osânda vieții de altădată
nu pot fi date uitării și în vers se în-
cheagă puternicul contrast dintre trecut
și prezent:

Nicicând pe mine nu m'a dus osânda
Din ocna muncii zilelor de ieri,
Să simt cum îmi sărută trupul unda
Să cresc cu ale munților puteri.

(Idem)

Pe plajă, în clipele de odihnă, același
contrast trăiește în gândul poetului. El
vede cum aici, până mai ieri, veneau numai

făpturi alese“... „Ce sufereau de-osânză și
de spleen“.

Din ce în ce mai mult poetul reușește să
sesizeze esența noii realități, semnificația
faptelor mărețe care înfloresc pretutindeni
și sporesc mereu bogăția patriei. Privirea
său urmărește și sesizează noul. Dacă la în-
ceput omul trăia în poezia lui Cristian
Sârbu numai în umbra mașinilor, acum
muncitoarea Niculina e cântată în zorul
întrecerii, în versuri simple care parcă ele
înșile se întrec în sprinteneală:

La fereastra mea de poze
Iată și pe Niculina...

La mașină cu ciocanul
Cântă imn de nouă muncă.
Peste norme tot mai iute
Ochiul ager și-l aruncă.

(„Niculina“)

Tot din lumea întrecerii vine și Albă-
strica, fată a cărei figură este redată atât
de plastic în versurile poetului; el nu mai
înlocuiește oamenii prin uneltele la care ei
lucrează; dragostea sa caldă de altădată
învăluită în tristețe, devine veselă, plină
de fericirea de a trăi. Dar și aici poetul
e păscut de un neajuns: veselia, glumele
și surâsul devin o manieră. Realitatea este
redată roză, ca și cum totul s'ar petrece
de minune. Lupta de clasă nu este redată
în adevărata ei vigoare, în revoluționarismul
ei. Până și în poemul „Darul pentru
Coreea“ atitudinea de luptă antiimperia-
listă nu iese cu destulă combativitate
astfel încât darul apare mai mult un act
filantropic, nu unul revoluționar.

Ceeace reușește însă poetul e lărgirea
continuă a tematicii. El trăiește intens rea-
litatea nouă și de aceea și-a ales tematica
din realitatea imediată. Evenimentele im-
portante din drumul Patriei noastre către
socialism se răsfrâng în poeziile lui Cristian
Sârbu.

Luptele soldaților noștri prin Tatra, ale-
gerile dela 3 Decembrie 1950, electrificarea,
creșele, campania străngerilor de daruri
pentru Coreea, s'au oglindit în poezia lui
Cristian Sârbu.

Această prezență a poetului în mijlocul e-

venimentelor dă valoare activității sale de până acum și constituie un semn bun pentru succesele sale de mâine. Pe această cale, poetului îi rămâne să adâncească pătrunderea sa în realitate, să nu se mențină la simpla enunțare a unui fapt sau altul din viață ci să caute a desprinde semnificațiile faptelor, puterea lor combativă, transformatoare.

Cristian Sârbu scrie mereu și cu sânguină, îndreptându-se către tematica nouă. Poezii ca „Zidarul“, „Cuiel“ vorbesc despre truda oamenilor simpli, pentru socialism. Intr'un fel, poetul reia chipul lui Mihail Borș, pe care-l urmărește în condițiile luptei de azi. Oameni ca bătrânul Mihail devin, prin pana poetului, modele dar sinceri constructori ai vieții noi, pe care au dorit-o atât.

Cu toate acestea, stăruie încă în poezia lui Cristian Sârbu, alături de bucuria vieții libere, și un fel de mirare a omului simplu față de lucruri care deocamdată-l depășesc. El încă vorbește despre oamenii izolați, chiar dacă ei sunt atașați sincer socialismului. Pe de altă parte, ușurința sa de a scrie versuri, îl face uneori să cadă în tendința de a scrie mult, despre orice, de unde o realizare cum întâmplătoare. Poezii ca „Lăptăreasa lui Morrison“ în care umorul însoțește demascarea plină de sarcasm, dovedesc însă că poetul poate să realizeze lucrări de valoare, printr'o muncă susținută. Este tocmai drumul care se vestește pentru creațiile de viitor ale lui Cristian Sârbu.

Al. Andrițoiu

„NEPOȚII LUI HORIA“ *)

Veacuri dearândul au răsunit pe drumurile Ardealului, din Munții Apuseni până departe în câmpie, versurile jalnice ale doinei cântate de moși:

A plecat moșul prin țară
Cu cercuri și cu ciubară...

*) Petru Vintilă: *Nepoții lui Horia*, Ed. Tineretului, 1951.

Pentru o căruță de ciubare cu iscusință și cu trudă meșteșugite, pribegii abia adunau o fărâmadă de pâine și câteva căuse de mălai. Pământul pietros al munților nu-și putea hrăni locuitorii. Acelaș pământ însă purta în măruntaiele lui praf și filoane de aur strălucitoare:

Munții noștri aur poartă,
Noi cerșim din poartă în poartă,

cântau aceiași moși siliți să rătăcească săptămâni întregi pe vremuri grele, departe de casă. Contrastul acesta dintre bogăția regiunii și sărăcia cumplită a locuitorilor a atras atenția multor scriitori. Adesea însă, scriitorii din trecut au vorbit numai despre natura aspră, despre poezia locurilor și despre înfățișarea tăiată în stei a oamenilor. Ei ascundeau astfel chipul hăd al realităților, ignorând voit pricinile adevărate ale suferințelor îndurate de moși: exploatarea haină exercitată în egală măsură de statul capitalist ca și de proprietarii particulari ai șteampurilor (minelor de aur). Să mai vorbim de mascarada acelei atmosfere mistice cu care filozofii încinși cu diagonale și pistol învăluiau viața amară a moșului? Ea irumpe ridiculă și desgustătoare din cuvintele pe care comandantul legionar Popescu-Zăpadă le rostește — în romanul „Nepoții lui Horia“ de Petru Vintilă — unui ciubarar abia scos din beciul unde fusese schingiuit: — „El merge cu ciubară prin lungul și latul țării noastre!... Nu-i așa? Și-i vede frumusețile ei dumnezeiești și se îmbată de minunatele ei peisagii. El e un poet peripatetic, un poet ancestral!...“.

La efuziile lirice ale schingiuitorului, ciubararul răspunde demn și lămuritor: „Ba, că noi mergem după bucate, că ne mor copiii de foame și de atâta sărăcie“.

Răspunsul acesta l-a dat răspicat, în literatura noastră de dinainte de 23 August 1944, cu deosebire Mihai Beniuc care a vorbit adesea în numele „nepoților lui Horia“. Și a vorbit nu numai despre foamea niciodată potolită a moșilor („Calea Moșului“ 1940), ci mai ales despre „freamătul că n'preajma vijeliei“, despre „șnepul de piatră pe tăis de coasă“ („Aicea printre Ardeleni“, 1938), despre „Vulturul răzbnării“ și des-

pre acel duh al revoltei („Chivără roșie“), care l-a chemat la luptă pe Horia și care nu a părăsit niciodată stâncile stropite cu sudoare și sânge ale Țării Moșilor. Căci în satele Munților Apuseni n'au poposit numai foametea și jalea, ci și setea după dreptate. Dreptatea aceasta a răsărit și pentru moși odată cu zorii lui 23 August. O viață nouă a început de atunci și în satele sărace ale moșilor, o viață de luptă, firește, dar de astă dată cu sorți siguri de izbândă, deoarece în frunte se află proletariatul condus de Partid. Cum s'a desfășurat această luptă în trecut și cum au fost cucerite una după alta victoriile de până azi, de „nepoții lui Horia?“ În răspunsul la această întrebare se află tema romanului lui Petru Vintilă. „Nepoții lui Horia“ este o carte interesantă prin însăși tema ei, este totodată o carte frumoasă, datorită remarcabilului dar de povestitor al autorului. Cele șase părți ale romanului se încheagă de fapt în două grupe: în prima, scriitorul zugrăvește traiul locuitorilor din Văltori și Comuna Tomușești, — așezări din Țara Moșilor, — înainte de 23 August 1944; în a doua, lupta pentru o viață mai bună, între anii 1946—1948.

În ceea ce privește prima jumătate a romanului, se poate spune pe drept cuvânt, că Petru Vintilă ne-a dat o izbită imagine a patimilor îndurate de moși în trecut. Povestirea sa își trage vigoarea din cunoașterea amănunțită a oamenilor și locurilor, din ușurința cu care a știut să evoce figuri și momente semnificative. În Văltori și în cătunele învecinate, moșii o duceau greu de totdeauna, îndeplinind mai ales „străvechea lor profesiune de ciubărari, cu câștigul mărunț împuținat de lăcomia chiaburilor care făceau speculă cu făină și mălai“ În 1925, de când începe scriitorul să depeze firul acțiunii, viața localnicilor este tulburată de un eveniment neînsemnat în aparență, dar care va avea consecințe dintre cele mai adânci. Un „domn“ sosit de aiurea, într-o căruță ușoară, plină cu lădițe și cu cuțere, trage la cârciumarul Teodoroni Gligore. Este domnul Ștef Hostrubă venit în sat cu un gând pe care și-l însușește repede, căci în bagajul lui avea mulți bani adunați din cine știe ce afaceri învârtite

pe alte meleaguri. Ștef Hostrubă deschide o mină de aur și construiește un șteamp. De venirea lui se bucură mai ales chiaburii satului — cârciumarul Teodoroni, primarul Tura și alții. Se bucură însă și unii ciubărari naivi, nădăjduind că-și vor câștiga mai ușor pâinea acasă, fără să mai rătăcească cine știe pe unde. Alți moși săraci văd lucrurile mai limpede: „Lasă, mă, degeaba vă bucurați, că tot una-i fața ciocoiască și la Văltori, și la Roșia și la Abrud, și la București în casa țării“.

De adevărul celor spuse de acești din urmă se conving cu toții curând, căci venirea lui Ștef Hostrubă în Văltori face pe moșii jecmăniți până atunci în satul lor numai de chiaburi, să simtă pe grumazi apăsarea mai sălbatecă încă a exploataării industriștilor. Ciubărarii devin muncitori mineri sau salahori, ceea ce abate asupra satului noi suferințe și deslănțue drame adânc impresionante. Petru Vintilă pătrunde cu iscusință procesul de proletarizare a moșilor, evocând momente dureroase din viața familiilor de moși, în pagini în care adevărul întâmplării palpită de căldura emoției. În special în această primă parte a romanului, uneori și în cea de a doua, narațiunea este viu colorată de un ton afectiv, de priceperea scriitorului de a creia momente dramatice datorită cărora tabloul pe care-l zugrăvește capătă contururi puternic reliefate. Mai fiecare casă de moș, cunoaște, după venirea lui Ștef Hostrubă, agravarea lipsurilor îndurate până atunci. Cumplit le simte familia lui Avisalon Crișan, asupra căruia se îndreaptă atenția specială a scriitorului. Avisalon s'a angajat la șteampul lui Ștef, nutrind ca și alții nădejdea unui trai mai lesnicios. În drama pe care o trăește această familie, Petru Vintilă concretizează grăitor, rezultatele dureroase ale acelui proces de proletarizare a moșilor, de care vorbeam mai sus. Foamea și mizeria, șomajul, samavolniciile autorităților aflate în solda exploataților, boala și înșfârșit, ca o consecință a tuturor acestora — moartea — mai întâi a lui Ionuț, băiatul mai mare, apoi a lui Avisalon însuși — iată consecințele venirii lui Ștef despre care chiaburul Tura spusese că: „are să aducă după sine multe bucurie“.

Toate aceste triste împrejurări le trăește micul Remus Crișan cu o intensitate pe care Petru Vintilă ne-o comunică sugestiv, datorită acelei călduri cu care învăluie eroii și care se realizează și în stil.

Impresionează, în sensul acesta, multe din momentele care evocă suferințele îndurate de familia Crișan: moartea lui Ionuț, brutalitățile la care e supus Remus la școală, încercarea de sinucidere a lui Avisalon, lunile acestuia de temniță, înșfârșit moartea lui. Avisalon e îngropat alături de Ionuț în grădinița casei. Mormintele lor sunt străjuite de doi brazi: „unul micuț și unul înalt, înalt, de parcă sta să sgârie bolta cerească. Pe cetina uscată se clatină în bătaia vântului fire de lână roșie. În unduita și ușoara trecere a vântului, seara mai ales, cetina parcă-i lemn de vioară așa tremură și cântă...”

Mai sunt evocate și alte întâmplări impresionante din cântunele în care Ștef și ai lui huzuresc din truda celor mulți, de pildă sinuciderea unui bătrân care se culcă cu fața în jos pe un cartuș de dinamită după ce i-a aprins fitilul... Dar dacă, prin înregistrarea unei astfel de drame, scriitorul sugerează cât de înfiorătoare sunt pentru oamenii muncii consecințele desvoltării capitalismului, el știe să scoată la iveală și celălalt aspect al acestui proces. Agravaarea mizeriei aduce după sine și creșterea revoltei. Moșii din Tomuțești ajung să înțeleagă mereu mai limpede cine sunt vinovații, ura lor devine mereu mai aprigă și gândul ripostei mereu mai puternic. Amintirea lui Horia cel frânt pe roată, pentru că se ridicase pentru apărarea iobagilor, revine acum cu mai multă intensitate. „Vulturul răzbunării” își flutură aripa cu putere. La început, răzbunarea această este numai izbucnirea violentă a mâniei unui ins: în Avisalon, o lovește pe preoteasă, învățătoare la școala din sat cu aceeași vargă cu care aceasta îi bătuse sălbatec copilul. Mai târziu, după lunile de temniță, tocmai din cauza acestei răzbunări, Avisalon, care nu cu multă vreme înainte încercase să se sinucidă, gândește altfel. Mânia lui nu se mai îndreaptă spre cutare sau cutare „domn”, ci în spre regimul însuși al domnilor: „Statul boerilor și tăl-

harilor... fură și despoaie numai pe săraci. Nu vine odată vremea lui Horia, să mi-i întoarcă și poporul ista pe roată și să-i sfarme, să s'aleagă praful de grăsimea și ochelarii lor?...“

Când rostește îndrăzneț aceste cuvinte, ca să fie auzit de cei cărora le erau adreseate, Avisalon nu are numai experiența propriei lui vieți ruinate de nedreptate. Are mult mai mult decât atât: în sufletul lui arde lumina aprinsă de un muncitor care i-a orientat revolta. Muncitorul „închis pentru politică” în temnița dela Roșia i-a spus „că trebuie să fim săracii una, ca un zid, care să vină ea și pentru noi o viață omenească și dreaptă...”

Un aspect valoros al romanului lui Petru Vintilă îl constituie și urmărirea atentă a procesului de orientare a revoltei moșilor săraci împotriva rădăcinilor însăși ale răului de care ei suferă. Scriitorul pune un puternic accent pe rolul pe care-l îndeplinesc muncitorii în lămurirea acestor țărani ce cunosc acum din plin prețul cu care trebuie să-și vândă forța de muncă. La Vâltori sunt angajați dela oraș doi muncitori mineri, căci proprietarii minelor au nevoie de specialiști. Dar muncitorii aceștia aduc nu numai priceperea lor în muncă, ci mai ales cuvântul Partidului. Și cuvântul Partidului cade pe un teren bun. Nu trece multă vreme și o delegație de lucrători moși reușește să impună patronului primele revendicări. Acest succes face să crească printre moșii care lucrează în mină conștiința solidarității de clasă. Indrumarea și pilda muncitorilor din Brad le-au sporit dârzenia, căci le-au definit obiectivele luptei.

La prima lor anchetă, cei șase moși arestați nu dau un pas înapoi. Unul dintre ei, Doican, însângerat de loviturile jandarilor, e susținut de un gând pe care l-au avut desigur și ceilalți. Il vede parcă aveau înaintea pe dârzul muncitor Lup Simion și simțind cum chipul acestuia îi dă putere, își spune că „puterea asta nemărginită a fost din totdeauna în ei, în inimile lor aprinse după dreptate, de pe vremea Horiei și mai de mult, dela începutul veacurilor”.

Este neîndoelnic faptul că romanul „Nop-

file lui Horia" constituie un succes al scriitorului și reprezintă o contribuție meritorie la dezvoltarea prozei noastre noi, în deosebi prin prima lui parte. Privind trecutul de pe o fermă poziție combativă, Petru Vintilă a știut să descopere în întâmplările de atunci, adesea copleșitoare, germeul viitorului, a știut să releve uriașa însemnătate a proletariatului educat de Partid, în lupta pentru doborârea regimului bazat pe exploatarea omului de către om. El a știut să arate cum în focul acestei lupte flacăra unei revolte străvechi se aprinde cu mai multă putere, și cum la dogoarea ei se călesc luptătorii Ionele Vereș, Andrei Ionuș, Petru Doican sau acel Rotaru Ghedeon care e ucis de jandarmi în chinuri, pe care le suportă ca un vrednic „nepot al lui Horia". In acelaș timp se călesc și moși ca Ion Grecul, care-și continuă vechia lui meserie de ciubărar.

Scriitorul a zugrăvit în privința aceasta momente semnificative. Vom mai aminti unul pe care-l considerăm deosebit de isbutit. La Alba-Iulia, Ionele Vereș, este adus cu forța să asiste la o manifestație legionară. În timp ce megafoanele amplifică frazele umflate despre blestemața „ordine nouă a lui Hitler," rostite de generalul asasin, Ionele găsește, între coșurile încărcate pe cal, un manifest. Il deschide cu emoție și citește conținutul care spulberă afirmațiile fascistului dela tribună, desvăluindu-le miezul de ticăloșie. Momentul acesta, ca și altele, folosesc scriitorului în evidențierea luptei clasei muncitoare, chiar în împrejurările în care stăpânii de atunci ai țării se considerau mai siguri ca oricând pe puterea lor.

Sentimentul nedreptății și al revoltei sporește și în sufletul copiilor. El se trezește de timpuriu la Remus Crișan, ca o consecință a marilor încercări prin care trece, dar și ca un ecou al îndârjirii celor maturi. Protestul lui Remus se manifestă în chip felurit, în strădania de a învăța carte chiar după ce a fost izgonit din școală, în cântarea unei colinde despre iobagi, la fereaștrele luminate ale lui Ștef Hoștrubă. De mic, copilul de moș află dela tatăl său de Horia Ursu din Albac. Și dacă, din povestirea tatălui său îi rămân multe lucruri

nelămurite, acestea îi devin mereu mai clare în urma dramelor care se petrec în familia lui. Peste câțiva ani numai, Remus trece prin aceleași nedreptăți și suferințe ca și tatăl său, dar le întâmpină cu mai multă dârzenie. Deși nevoit să-și câștige existența, vânzând ciubere, e bătut ca și Avisalon de jandarmi, luat apoi la oaste și trimis pe front în timpul criminalului război antisovietic.

În conturarea chipului lui Remus Crișan —acest Mitrea Cocor din Țara Moșilor —, în urmărirea procesului creșterii sale, se ridică o problemă pe care scriitorul nu a rezolvat-o până la capăt. S'ar părea că, în intenția scriitorului, Remus Crișan trebuia să fie eroul principal al romanului. Creșterea lui, urmărită din copilărie până după război, leagă de fapt — dar insuficient — cele șase părți ale romanului. Această legătură era necesară, existența unui erou principal fiind menită să sudeze șirul de fapte într'un subiect care să servească ideea de bază a romanului. Petru Vintilă a pierdut însă din vedere această cerință elementară, ceea ce se resfrânge asupra structurii greșite a romanului, asupra lipsei de echilibru a părților lui. Chipul lui Remus Crișan zugrăvit în trăsături sigure, mai ales în vremea copilăriei lui și întrucâtva și în timpul adolescenței, se estompează apoi mereu mai mult. În galeria tipurilor de exploatare, Ștef Hoștrubă întruchipează toată lăcomia lor de avere, toată perfidia și ticăloșia lor. Pe o linie paralelă, Remus Crișan trebuia să concretizeze procesul de creștere a conștiinței de clasă a moșilor proletarizați, orientarea revoltei lor, până la angajarea hotărâtă într-o luptă victorioasă sub conducerea Partidului.

Asupra lui Remus Crișan se îndreaptă atenția scriitorului. Remus trăiește în familia lui, în gradul cel mai înalt, toate nenorocirile aduse de venirea lui Ștef în sat. În acelaș timp, dovedind de mic însușirile caracteristice moșului asupraș: dârzenie, combativitate, inteligență vie, setea de a cunoaște, — el câștigă de timpuriu o experiență de viață pe cât de dureroasă, pe atât de lămuritoare. Ducând mai departe cu aceeași grijă conturarea figurii lui Remus scriitorul ar fi realizat chipul unui luptă-

tor dârz și luminat, al unui adevărat comunist. Dar Petru Vintilă trece superficial peste marile experiențe de viață ale tânărului, el nu ne arată mai întâi cum se dezvoltă eroul sub influența lucrătorilor înaintași din Vâltori. Nu numai că Remus rămâne ciubărar până la plecarea în armată, dar în istoricul vieții lui sunt salturi și goluri păgubitoare. Deși în Vâltori pătrunsesese de mult cuvântul Partidului, deși cuvântul acesta tânărul l-ar fi putut auzi în casa vecinului Ion Grecul, scriitorul — făcând abstracție de toate acestea — e nevoit să introducă în acțiune un personaj nou, pe învățătorul Ion Maicaieșu, furier în unitatea din care face parte Remus, și care îndeplinește rolul de îndrumător, rol de altfel destul de palid. În această perioadă multe învățăminte trage tânărul moș din împrejurările care le trăiește: războiul și timpul petrecut în Uniunea Sovietică. Dar anii de război sunt tratați foarte sumar, iar timpul petrecut în Uniunea Sovietică nu ne este decât vag amintit într-o convorbire. Reîntors în Vâltori, în 1946, Remus care în timpul petrecut în Uniunea Sovietică învățase dela oamenii sovietici cum să lupte pentru viața cea nouă, devine secretar al organizației de partid, dar cititorul nu-l cunoaște destul de bine și nici nu-l va cunoaște până la sfârșit, deoarece nici de aici înainte nu-l va vedea decât sporadic în acțiune.

Spuneam că în mare parte compoziția romanului este greșită. Acest lucru se vede mai întâi în proporțiile pe care scriitorul le dă primelor trei părți în care înfățișează trecutul și care depășesc cu mult restul cărții. Nu este vorba aici de simpla socotire a numărului de pagini, ci de adâncime. În ansamblul romanului, paginile despre trecut aveau rostul de a pregăti prezentul și de a deschide perspectivele viitorului. Accentul trebuia deci să cadă pe a doua parte a romanului, care arată continuarea în condiții noi a luptei din trecut și succesele acestei lupte. Scriitorul ne descrie prefacerile aduse de cotitura dela 23 August 1944 în Țara Moșilor, dar o face fără adâncime. Este evident că în aceste prefaceri factorul activ este Partidul, reprezentat prin oameni ca Remus Crișan, Ion Grecul și alții. Nu se

poate spune că Petru Vintilă neglijează aspectul de ofensivă al acțiunii muncitorilor conduși de partid. Dar combativitatea moșilor, lupta lor organizată nu este urmărită suficient în aspectele ei concrete, puținele acțiuni ale muncitorilor apărând ca niște episoade în cadrul unor capitole ce privesc mai ales pe dușmanul de clasă. Dacă ar fi urmărit cu mai multă perseverență conturarea figurii lui Remus Crișan — conducătorul organizației de partid din comună — și dacă ar fi prezentat concret această organizație de partid ca element determinant în construirea vieții noi, lipsa acesteia ar fi fost evitată. Nici munca de partid a secretarului, nici viața lui de familie nu ne sunt descrise pregnant. Dar nu ne este comunicat nici ecoul pe care-l au în rândurile muncitorilor din Vâltori marile evenimente din 1946-1948, ca de pildă proclamarea Republicii Populare Române. Aceste evenimente au constituit tot atâtea succese în lupta oamenilor muncii și, în același timp, ele i-au călit pregătindu-i pentru alte mari victorii. De lupta moșilor din Vâltori aflăm mai ales din continua strămtorare și apoi prăbușire a lui Ștef Hostrubă și a celorlalți exploataatori. Panica și încercările acestora de a se opune ofensivei muncitorilor sunt descrise convingător. Era însă necesar ca scriitorul să-și echilibreze această ultimă parte a romanului, întregind tabloul printr-o viguroasă zugrăvire a însăși ofensivei. Acest echilibru l-ar fi ajutat să evite discursivitatea întâlnită pe alocuri, precum și împărțirea narațiunii în atâtea mici capitole, la rândul lor sărămițate în subcapitole uneori de câteva aliniate.

Lipsa de echilibrare constatată și în ansamblul romanului mai are însă și alte consecințe. Faptul că acțiunea se încheie în 1948, odată cu naționalizarea pădurilor, momentul final pentru cariera lui Ștef, dar deschizător de noi orizonturi pentru muncitori, faptul că nu ni se arată continuarea luptei acestor muncitori pentru construirea socialismului, toate acestea micșorează considerabil forța educativă a romanului.

Dacă scriitorul ar fi cunoscut mai bine viața, împrejurările concrete ale acestei ofensive, el ar fi isbutit să dea o mai reușită expresie artistică acestei părți a romanului.

„Nepoții lui Horia“ rămâne totuși o carte meritoasă, scrisă cu talent și care dovedește încă odată, mai puternic încă, posibilitățile de prozator ale lui Petru Vintilă

Scriitorul rezolvă cu pricepere și problema folosirii regionalismelor cerute de zugrăvirea realistă a oamenilor. Regionalismele sunt întrebuițate cu măsură, atât cât erau necesare, mai ales în dialog, dar și în narațiune, astfel că ele nu împovărează inutil textul.

Nu numai chipurile exploatatorilor (Ștef, Teodoroni, Tura) ale slugilor lor (învățătorul Toader Holobuț) sunt cu măiestrie reliefate, ci și unele din figurile exploatărilor. Il putem aminti pe Avisalon, dar mai ales pe Ion Grecul, acest uriaș neînduplecat cu dușmanul de clasă, om dărz care nu suportă umilirea, dur ca stânca muntelui și în acelaș timp de o cuceritoare duioșie în relațiile lui cu cei ce-i sunt dragi. Neuitat rămâne în mintea cititorului acest moș, membru de partid, care greșește uneori alunecând în stângism, dar care participă cu o pasiune nedomolită, cu o energie mereu tinerească la viața colectivității. Este adânc emoționantă dragostea lui față de copiii din sat, pe care-i cară cu sania la școală zi cu zi, fiind foarte necăjit atunci când alte treburi îl fac să întârzie. Aceeași dragoste de copii, acelaș cald umanism îl găsim la doctorița sovietică Nadejda, „Nădejdea“ cum îi spun Văltoreni, venită în sat în cadrul campaniei de combatere a tifosului exantematic. Spiritul ei de sacrificiu, grija față de boi-navi, chiar când ea însăși cade bolnavă, sunt trăsături caracteristice pentru oamenii sovietici.

Scriitorul creionează cu multă duioșie chipuri de copii — Remus și Azuț ori alții — setea lor de învățătură, precum și gesturile lor emoționante. Când Toader Holobuț vrea să închidă școala, sub pretextul că nu mai are lemne, copiii aduc ei lemne de acasă, nesfătuiți de nimeni, ci numai din dorința lor de a nu întrerupe învățătura. Astfel de gesturi, ale celor mari sau ale celor mici, ale uriașului cu inimă blândă Ion Grecul, ale „Nădejdei“ ale lui Ion Maicaieș și altora, dau romanului lui Petru Vintilă prospețime, învaluiе viața oamenilor într-o atmosferă de curățenie optimistă și frumusețe.

Ele sunt expresia bucuriei de a trăi într-o lume nouă, de a construi această lume, în care jaful, brutalitatea și viciul nu mai au ce căuta. Aceeași seninătate caracterizează și dragostea sfîelnică dar adâncă dintre învățătorii Ion Maicaieș și Jenia Tomuș, cu a cărei așteptată mărturisire se încheie cartea. În această atmosferă, crima mârșavă pusă la cale de Ștef Hostrubă împotriva lui Remus Crișan, gest desperat al unui odios asupritor căruia i-a sunat ceasul din urmă, ne apare în toată mârșăvia, dar și zădărnicia lui. Lumea lui Ștef Hostrubă e definitiv sortită pieirii și scriitorul ne sugerează puternic această pieire, sub năvala de lumină și sănătate morală a vieții celei noi.

Ion Manole

FONDUL DE AUR AL DRAMATURGIEI SOVIETICE *)

Volumul „Teatru Sovietic 1925—1932“ — tradus de curând de Editura Cartea Rusă — cuprinde un număr de cinci piese: „Uraganul“ de Bill Belofercovschii, „Liubov Iarovaia“ de Constantin Treniov, „Trenul Blindat 14—69“ de Vsevolod Ivanov, „Ruptura“ de Boris Lavreniev și „Tragedia optimistă“ de Vsevolod Vișnevski. Toate aceste lucrări dramatice, oglindesc minunatele realități de luptă, de avânt și victorie din timpul anilor Marii Revoluții și ai Războiului civil. Ele fac parte din fondul de aur al dramaturgiei clasice sovietice, fiind printre primele lucrări care au răspuns cerințelor exprimate în rezoluțiile celui de al XII-lea Congres al P.C. (b) cu privire la alcătuirea unui repertoriu revoluționar în care să se reflecte, în primul rând, momentele eroice ale luptei clasei muncitoare.

Un astfel de repertoriu era cu atât mai necesar, cu cât, odată Războiul civil terminat, lupta de clasă începea să capete forme noi, din cele mai diverse. Dușmanul înfrânt pe câmpul de luptă, nu a ezitat să îmbrace alte haine căutând să submineze dinăuntru munca pașnică creatoare a constructorilor

*) Teatru Sovietic 1925 — 1932, Ed. Cartea Rusă, 1951.

socialismului. In aceste condiții — asemănătoare în unele privințe cu acelea prin care trece azi țara noastră — învățămintele Revoluției erau deosebit de prețioase. Ele reaminteau și țineau treze în fața maselor comoara experiențelor acumulate în luptă de făuritorii Revoluției, cât și sarcinile istorice pe care și le-au impus spre îndeplinire. Învățămintele acestor experiențe constituie o călăuză sigură în lupta pentru mai bine a întregii omeniri muncitoare. De aceea, cu și întreaga literatură și artă sovietică, dramaturgia n'a părăsit nici o clipă minunata sursă de inspirație a Revoluției și în 1949, Vsevolod Vișnevski a publicat capodopera lui, care se înscrie printre cele mai mari valori literare dramatice universale: „Neuitatul an 1919“.

Care era elementul nou pe care îl aduceau aceste piese și ce le deosebea de orice alte creații din istoria literaturii dramatice? Acest element nou, îl constituia partinitatea lor, faptul că ele se situau deschis, fără echivoc, pe pozițiile de luptă ale clasei muncitoare. Situându-se pe această poartă și lupta omului se împletesc strâns legată de visul milenar al omenirii despre o viață liberă, lipsită de exploatare. De aceea în aceste piese personagiile cresc și se desvoltă, altele se închircesc și mor, în raport direct cu atitudinea pe care o iau față de gigantica bătălie ce se dă pentru victoria vieții și a adevărului. In acest conținut nou și înalt al luptei se găsește izvorul mării încordări dramatice de care sunt străbătute piesele amintite. De aici și linia de desvoltare a marelui conflict în care viața și lupta omului se împletește strâns cu însăși istoria pe care el o plămădește.

Fie că este vorba despre eroii din „Uraganul“, de cei din „Liubov Iarovaia“ sau din „Trenul Blindat“, ei reprezintă masele celor ce muncesc în lupta pentru a-și clădi o viață mai bună. Oglindind realitatea în acest fel — care este și singurul corespunzător realității — noua dramaturgie sovietică a dat un erou de tip nou; ca și în întreaga literatură sovietică apare și în dramaturgie omul conștient, animat de cele mai nobile idei și sentimente, încrezător în faptele sale, autor de nebiruit al propriei sale istorii.

Astfel de oameni sunt în primul rând comuniștii.

Președintele Comitetului Județean de Partid din piesa „Uraganul“; Coșchin din „Liubov Iarovaia“; bolșevicul Godun din „Ruptura“; Peclevanov din „Trenul Blindat“ sau Comisarul din „Tragedia optimistă“ sunt asemenea eroi de tip nou, sunt bolșevici, oameni care în numele Revoluției nu-și precupețesc ce au mai drag în viață, care nu se opresc în fața nici unei piedici, urmărind cu perseverență realizarea visurilor celor mai scumpe ale poporului oprimat. „In ochii lui — flacăra credinței“, spune unul din eroii piesei „Liubov Iarovaia“ vorbind despre comunistul Coșchin. Această „flacăra a credinței“ în comunism dă eroilor pozitivi din aceste piese un profit mare, fără egal.

In ei masele au încredere, la lumina înălțimii lor morale la care i-a ridicat partidul, încep să vadă clar, cresc și se desvoltă zeci și sute de alți eroi, cresc și se călesc masele de milioane de apărători ai cuceririlor Revoluției, de constructori ai socialismului și comunismului.

In piesa intitulată „Tragedia Optimistă“ autorul ei dă o minunată caracterizare a acestor oameni deosebiți.

„Ascultați — spune personagiul denumit „primul plutonier“, — până la ultima suflare, până la ultima putință de a-și mai mișca brațul, fie chiar și stângul, ostașul comunist va lupta. Și când nu te mai poți mișca, îți rămâne gura. Convinge, îmbărbătează, fă pe ceilalți să lupte!... Nu poți vorbi? Fă semne! ești prins, ești bătut? Nu te pleca. Nu te mai poți mișca, ești legat, culcat, cu gura astupată? Scuipe călușul în obrazul călăului. Și dacă trebuie să mori, de ești lovit cu securea pe grumaz, dăruiește și ultimul tău gând Revoluției. Nu uita că și moartea poate fi muncă de partid.“

Ce mare și înălțător tablou al luptătorului comunist!

Desfășurarea acțiunii dramatice în fiecare din piesele cuprinse în acest volum ilustrează din plin minunatul conținut al omului de tip nou.

Dar imensa complexitate a realităților din anii Revoluției aduce în aceste piese închinete ei o nemaîntâlnită varietate de tipuri. Nu este întâmplător că un mare nu-

măr de personaje poartă denumiri impersonale, cum ar fi „Președintele“, „Comisarul“, „Primul marinar“, „Primul plutonier“ și așa mai departe. Ei simbolizează atâtea președinți, comisari, marinari, plutonieri, țărani, care, luptând pentru viitorul fericit al patriei și al întregii omeniri, au știut să-și dea la nevoie viața. Și acest lucru îl făceau cu simplitate, cu limpezime și elan, în mod conștient; „Aritom — spunea bolșevicul Godun —“ al cincilea marinar“ din piesa „Ruptura“, chiar așa să spui partidului din partea noastră: Mai bine murim cu toții, decât să ne retragem“. „Să spui partidului!“ Iată marea forță, sursa nesecată de încredere și putere a acestor eroi. Iată ce dă întreaga măsură a măreției luptei lor.

„E cu puțință oare să ții în loc sau să te pui deacurmezișul unui astfel de partid?“ se întreba unul din eroii piesei „Tragedia Optimistă“. „Un partid care a creat o țară — o tabără gigantică din cele mai bune elemente ale omenirii! Partidul care a creat unitatea de voință proletară în luptă sănăgeroasă și nesângeroasă, violentă și pașnică — împotriva tuturor forțelor lumii vechi. Cel care va încerca să se ridice împotriva unui astfel de partid, împotriva țării noastre, va fi frânt și strivit.“

Cât de exemplar au dovedit adâncimea acestei încredere și credințe în Partid și în Patria Socialismului, eroii revoluției și urmașii lor care s'au acoperit de glorie în Marele Război pentru apărarea Patriei! Cu aceeași dârzenie și abnegație, ei luptă azi cucerind zi de zi noi victorii în construirea comunismului. Plini de încredere și speranță privesc azi popoarele lumii la fiii marelui partid al lui Lenin și Stalin, la oamenii sovieticii, cei mai dârzi apărători ai păcii, împotriva planurilor criminale ale conducătorilor de noi războaie imperialiste americani și englezi.

Prin partidul încheșat, monolit al clasei muncitoare, eroii pieselor amintite nu se mai simt izolați. Prin partid ei sunt purtătorii unor idealuri istorice, care se desfășoară în timp și care tocmai prin lupta și jertfa lor nu fac decât să existe mai departe, cu și mai mare putere. Prin vigoarea credinței și luptei lor idealul capătă o și mai mare forță de realizare. Iată de ce așa zisa „tragedie“ a acestor personaje capătă

un sens cu totul nou. Ea nu mai este o „fatalitate“ nimicioare pentru om, ci gajul unei mari lumini, unei mari speranțe, unei incomparabile satisfacții care dă acestei „tragedii“ un caracter optimist. Acesta este și sensul profund al piesei lui Vsevolod Vișnevski intitulată „Tragedia optimistă“.

Este ușor de înțeles de ce un astfel de teatru care se adresează vieții, care se bazează pe cunoașterea ei, pe o atenție continuă îndreptată asupra omului, un teatru capabil să creeze caractere omenești pline de viață, să oglindească veridic realitatea în toată varietatea manifestărilor ei, a trezit atâta ură în rândurile vâtașilor intelectuali ai burgheziei din țările capitaliste.

Ca o haită de lupi s'au năpustit ei asupra acestor prime mari cuceriri ale teatrului sovietic, revărsând torente de calomnii, acuzându-l de a fi „inuman“. Dar svârcolirile neputincioase ale burgheziei nu au reușit să clintescă cu nimic epocala victorie înregistrată de teatrul sovietic pus să slujească viața și adevărul. Acestor critici burghezi, dușmani de moarte ai cuceririlor revoluționare, nu le-a mai rămas decât să reia una din replicele rostite de căpitanul Nezelasov, care în piesa „Trenul Blindat“ personifică dezastrul capitalismului: „Totul s'a sfârșit — spune acesta plutonierului Obob — adjutant, suntem niște cadavre“. Dar, sentimentul pieirii inevitabile nu face decât să însutească ura burgheziei.

Omul nou, revoluționarul călit în luptă și pătruns de sensul istoric al sarcinei pe care o îndeplinește, exercită o puternică atracție asupra oamenilor din jurul lui, pe care îi ajută să se înalțe la o conștiință din ce în ce mai clară a conținutului luptei pentru cauza proletarietului. Oglindind acest aspect tipic al realității noi revoluționare, una din cele mai importante probleme pe care le ridică și le soluționează piesele amintite este aceea a transformării omului în focul luptei revoluționare, transformare ce are loc sub directul imbold al oamenilor de partid.

În „Trenul blindat“ de pildă, Verșinin, un simplu țăran dintr-un sat din fundul Siberiei, intră în contact prin intermediul bolșevicului Peclevanov cu mișcarea revoluționară. Omul de partid îi deschide țăranelui cinstit perspectiva luptei și a victoriei. Și

Nichita Verșinin se avântă cu încredere în luptă. Dela atitudinea plină de rezervă, care îl caracterizează pe Verșinin la începutul acțiunii, ajungem, în finalul piesei, să avem în fața noastră un revoluționar conștient, călit în luptă, care pătrunde până la capăt marea semnificație a sacrificiului vieții bolșevicului Peclevanov pentru realizarea scopului măreț al unei lumi drepte.

Jertfa acestuia înseamnă pentru Verșinin un puternic îndemn la luptă: „Ei, dați-i drumul, țărani, către cetate, spune Verșinin, partizanilor. Să iei tu, sărăcime, toate cetățile de pe pământ!” *Iată până la ce dimensiuni crește profilul de luptător al lui Vereșinin.* „Așa-i, Ilie Gherasimovici — spune el în continuare — a adormit inima ta... Nu auzi, nu simți cum credem noi în tine... Arată-ne drumul!” *Este în această replică a țaranului Verșinin întreaga încredere în forța de conducător a proletariatului, conștiința întregii importanțe pe care o are legătura strânsă între țărănimea muncitoare și clasa muncitoare în lupta pentru victoria Revoluției.*

Mulți intelectuali cinstiți care s'au alăturat poporului în marea luptă pentru libertate, au fost îmbrățișați cu dragoste și ajutați să se desvolte în spiritul înaltei concepții a clasei muncitoare despre lume.

În piesa lui Treniov, eroina Liubov Iarovaia se află angrenată în mișcarea revoluționară. În sufletul ei ea păstrează un dor nestins pentru soful, demult plecat în război și pe care de atunci nu l-a mai văzut. Cândva, acest soț al ei, pe care îl iubește foarte mult, i-a îndrumat primii pași înspre înțelegerea nouă a lumii.

În cursul acțiunii din piesă, îl reîntâlnește. Dar între timp el alunecase pe panta contrarevoluționară, devenind un trădător, și dușman al revoluției. În lupta care se dă în sufletul eroinei Liubov Iarovaia, învinge revoluția și Liubov renunță la aceeași dragoste a ei. Iarovoi, este până la urmă prins de bolșevici, datorită ajutorului dat acestora de însăși soția lui.

Dar până să ajungă aici, eroina a străbătut un drum greu. Dragostea ei pentru Iarovoi era adâncă și cinstită. „Rătăceam pe câmp, îi rosteam numele”, — spune ea la un moment dat amintindu-și suferințele trecute. Liubov, luminată de înălțătorul

exemplu al tovarășilor ei de luptă și în special al bolșevicului Coșchin — a dus o luptă susținută pentru a se elibera de sub imperiul unei dragoste față de un om devenit dușman al vieții. Numai eliberându-se de acest sentiment reușește ea să-și valorifice întregul ei patos revoluționar. „Te-am considerat întotdeauna un tovarăș credincios” — îi spune Coșchin în finalul piesei, după prinderea lui Iarovoi. „Nu — răspunde Liubov, gândindu-se la slăbiciunea de a nu-l fi denunțat pe Iarovoi chiar din primele clipe în care a început a bănui trădarea lui — numai începând de astăzi.”

Față de Liuba, care urcă mereu noi trepte pe drumul desvoltării sale ca luptător pentru cauza poporului, mlaștina trădării în care se afundă tot mai mult Iarovoi, îi dă acestuia un contur din ce în ce mai întunecat, mai desgustător. Felul în care este conturată în „Liubov Iarovaia” figura lui Iarovoi ne conduce în spre un alt aspect dintre cele mai semnificative ale acestei piese și anume, felul în care este prezentată lumea dușmanilor vieții și ai socialismului. Ea este arătată în toată mârșăvia ei și pericicolul pe care îl reprezintă nu este în nici un fel minimalizat. În adevăr, contrapunând două forțe care se înfruntă într-o bătălie pe viață și pe moarte, actorii dau viață unui conflict de o mare putere dramatică, pătruns de un adânc conținut istoric, capabil să emoționeze profund, să educe și să transforme pe om, să-l mobilizeze pentru fapte eroice. Astfel de conflicte în care se înfruntă poziții diferite față de viață, concepții asupra lumii, au devenit tradiționale pentru dramaturgia sovietică. Prin grandoarea lor, prin imensele perspective pe care le deschid spectatorilor sau cititorilor, prin puternicele sentimente pe care le generează aceste piese, ele arată a fi pătrunse de un mare suflu romantic revoluționar.

Pieseale acestea oglindesc alt aspect însemnat al revoluției: acela al puternicului sentiment al internaționalismului proletar. Atât Verșinin cât și țaranul Ocoroc și chinezul Sin-Bin-U din „Trenul Blindat” de Vsevolod Ivanov, exprimând activ solidaritatea internațională a proletariatului, sunt gata fiecare să-și sacrifice viața pentru a opri trenul blindat, pentru a sluji Revoluția.

În lucrarea sa, Vsevolod Ivanov urmărește și ilustrează fenomenul minunat, nemăintâlnit în istorie, al făuririi omului nou, ziditor neînfricat al comunismului. Acest om nou crește și se dezvoltă azi în proporții de masă în marea Țară a Socialismului biruitor. El se afirmă mereu mai puternic și în țările de democrație populară, în Republica Populară Chineză, în Republica Democrată Germană, în acele țări care, după exemplul Uniunii Sovietice și cu sprijinul ei, s'au rupt din lanțul asupririi capitaliste, pășind pe drumul de lumină al Revoluției din Octombrie.

Pentru oamenii muncii din țara noastră, apariția în limba română a volumului „Teatru Sovietic 1925—1932” constituie un eveniment cultural de seamă.

Contactul cu aceste capodopere ale literaturii clasice sovietice, face să trăiască în fața constructorilor socialismului dela noi figura impunătoare a făuritorilor celei mai mari revoluții din istoria omenirii. Înalta finută morală a bolșevicului, spiritul lui de sacrificiu pentru victoria ideilor celor mai scumpe omenirii, redate de dramaturgia sovietică cu atâta forță și măiestrie, sunt un izvor mereu viu de învățăminte și îmbărbătare. Dar de o deosebită însemnătate este variația acestui volum, pentru oamenii noștri de teatru, dramaturgi, interpreți și regisori. În cele cinci piese tratând problemele Revoluției, ei vor putea găsi prețioase răspunsuri la preocupările lor privind crearea eroului pozitiv, redarea și interpretarea omului de tip nou, realizarea unor spectacole de mare amploare, în care mișcările de mase constituie un factor de primă importanță. Adâncirea unor personaje ca a cele ale lui Liubov Iarovaia, Coșchin Godun sau a Comisarului politic din „Tragedia Optimistă”, deschide drumul spre înțelegerea și pătrunderea acelor trăsături ale eroului de tip nou, pe care în condițiile construcției comunismului le regăsim la oamenii sovietici, eroii înaintatei literaturi și dramaturgii din Țara Socialismului.

În condițiile victoriei revoluției și a neconținutei înfloriri a Uniunii Sovietice, devotamentul și spiritul de abnegație al făuritorilor lui Octombrie Roșu, trăesc puter-

nic în fiecare gând și faptă pentru care au luptat eroicii lor înaintași.

Intruchiparea cu succes de către actori a omului sovietic de azi, este într-o însemnată măsură condiționată de cunoașterea și înțelegerea întregului trecut revoluționar al poporului rus și în special de cunoașterea și înțelegerea luptei celor care au realizat cea mai mare Revoluție din istorie.

Purtători ai flăcării credinței nestrămutate în cauza lui Lenin și Stalin — cauza întregii omeniri muncitoare — ei constituie „fondul de aur” al oricărui ziditor al unei vieți noi, al oricărui luptător pentru o lume a progresului și a păcii.

Acest fond de aur luminează piesele înmănunchiate de volumul „Teatru sovietic”, el luminează și drumul pe care-l străbăi dramaturgii noștri pentru a crea opere care să oglindească „fondul de aur” al țării noastre — omul nou.

Mihail Ghimpu

CÂNTECE PENTRU MARELE STALIN*)

„Nouă, poeziei noastre, cinematografiei, teatrului nostru, picturii noastre, le-a revenit fericirea de a fixa pentru prima oară imaginile simple și nemuritoare ale lui Lenin și Stalin, ale căror idei — cele mai înaintate și umane idei ale timpului nostru — îndrumă mișcarea milioanelor de oameni spre comunism și însufleșesc arta noastră.” Aceste cuvinte ale lui Alexandr Fadeev exprimă preocuparea și dragostea scriitorilor sovietici de a cânta chipul marelui Stalin, de a închina cele mai bune creații ale lor omului al cărui nume este „simbolul unității morale și politice a societății sovietice, un simbol al curajului, un simbol al gloriei poporului sovietic.” „Scurtă Biografie”, Ed. P.M.R. p. 207—208).

Chipul marelui Stalin este un izvor de poezie mereu proaspăt, mereu mai bogat cu trecerea timpului, tot așa cum personalitatea sa uriașă capătă pe zi ce trece o nouă strălucire, pătrunde în conștiința unor

*) Poezii despre Stalin, Ed. Tineretului, 1951

noi și noi generații, învățătura sa genială inspiră, conduce și însuflețește noi mase de oameni care luptă pentru libertate, pentru pace, pentru o viață mai bună, pentru un viitor fericit — lor și urmașilor lor. Acest izvor de literatură este mereu mai proaspăt și mereu mai bogat pentru că, așa cum spune Leonid Leonov, „vulturii nu îmbătrânesc; nu există pe lume cântece care să vorbească despre bătrânețea vulturului de munte! Cu cât anii trec, cu atât mai sigur se sprijină de vânt aripa lui întinsă. Și cu cât mai puternic se deslănțue furtuna potrivnică, cu atât mai vertiginos se ridică spre culmi stolul de vulturi, urmându-și conducătorul“.

Nenumărate pagini de înaltă cântare cuprind literatura popoarelor sovietice, exprimând dragostea scriitorilor pentru genialul conducător și învățător. Incepând cu cântece și legende populare și până la romane — în toate genurile și în toate speciile literare, în vers, prin melodie, în rânduri de proză, în replicile pieselor de teatru — în toate cele peste 100 de limbi ale popoarelor din marea Uniune răsună cântece de slavă celui despre care bătrânul poet cazah Djambul Djabaev a spus: „Tot ce este măreț și minunat în epoca noastră se desvăluie prin chipul lui Stalin“.

În literatura noastră s'au tradus numeroase creații literare sovietice și mai ales poeme în care apare figura tovarășului Stalin. Numeroși poeți din țara noastră au socotit ca o cinste și o piatră de încercare a măiestriei lor — de a traduce poeme sovietice închinat tovarășului Stalin, de a căuta să redea înălțimea și perfecțiunea textului sovietic în frumoase versuri românești. Și, după cum era de așteptat, ei înscriu în opera lor drept creații de mare valoare, traducerile respective.

O contribuție nouă la cunoașterea operelor literaturii sovietice închinat iubitelui conducător și învățător, este culegerea „Poezii despre Stalin“ apărută în cinstea celei de a 72-a aniversări, la Editura Tineretului, și conținând poeme din culegerea sovietică „Pesnia O Staline“ — „Cântece despre Stalin“ — (Detghiz, Moscova, 1950).

Cele 37 poeme din volumul apărut la Editura Tineretului, scrise de 30 dintre cei

mai populari și mai iubiți poeți sovietici, vor purta în rândurile maselor largi muncitoare din țara noastră expresia unor înalte sentimente de dragoste și recunoștință pentru marele Stalin. Și cu atât mai mult constructorii socialismului, din republica noastră vor învăța, vor recita, vor răspândi aceste poeme, cu cât ei vor găsi exprimate aici și propriile lor gânduri și sentimente.

Culegerea „Poezii despre Stalin“ este un minunat exemplu de felul cum o temă mare, un mare adevăr al vieții, își găsește în literatură noi și noi exprimări de o forță mereu nouă, mereu emoționante, niciodată învechite. Când la baza poeziei — a artei în genere — stă un sentiment cu adevărat înalt, o adâncă și multilaterală cunoaștere a temei, când creatorul este pătruns de uriașa răspundere ce apasă pe umerii săi, în încercarea de a făuri imagini care să nu întunece, ci dimpotrivă să desvăluie întreaga strălucire și bogăție a temei — atunci el realizează o operă de înaltă artă, o adevărată operă de artă. „Poeziile despre Stalin“ se impun prin aceea că, având aceeași temă, privită din aceeași perspectivă, aduc însă noi și noi imagini care, fiecare în parte realizează o trăsătură, o atitudine esențială a chipului marelui conducător, iar toate la un loc încheagă o imagine puternică a personalității uriașe a tovarășului Stalin.

Fără îndoială că volumul apărut la Editura Tineretului poate fi analizat sub diferite aspecte. Vom alege dintre ele pe cel dominant și anume felul cum se încheagă imaginea marelui conducător din cele 37 poeme, felul cum 30 mari creatori, deosebiți prin modul specific de a-și construi imaginile artistice — scriind despre aceeași temă, realizează împreună un tablou, unitar, multilateral, emoționant.

În volum se întâlnesc poeți aparținând diferitelor popoare din Uniunea Sovietică: poeții ruși Isacovschi, Surcov, Tvardovschi, Dolmatovschi, Tihonov, cazahul Djambul Djabaev, bielorusul Ianca Cupala, georgienii Nonesvili și Grișovili, letonul Vitangas Sirios-Ghira, armeanul Isaachian, tadjicul Mirzo-Turusun-Zade, și numeroși alții. Cântarea care se înalță este astfel expresia dragostei și încrederii tuturor popoarelor

sovietice; imaginea tovarășului Stalin, se încheagă unitară, puternică, din cântecele tuturor, și devine simbolul unității de nesdruncinat a popoarelor sovietice, tocmai pentru că în viață, tovarășul Stalin a întruchipat și întruchipează această unitate.

Pentru a exprima măreția personalității lui I. V. Stalin, poezii folosesc diferite procedee și imagini poetice, care emoționează adânc pe cititor. Djambul de exemplu, în „Cântec despre împlinirea jurământului”, folosind comparații de o noutate și o largime surprinzătoare, inspirate din folclorul cazah, îl privește pe tovarășul Stalin ca pe marele înfruptor al jurământului făcut de poporul sovietic la moartea lui Lenin.

Poetul îl cântă mai întâi pe Lenin, a cărui viață e mai luminoasă decât soarele, pentru că lupta lui a dat lumii posibilitatea de a se bucura de soare în libertate; al cărui cuvânt are mai mare putere de a rodi decât a pământului, pentru că i-a învâțat pe oameni să culeagă rodul muncii lor în libertate:

Oare văzut-am noi soare suind ?
Nu l-am văzut din adânc răsărind.
Lenin născutu-s'a și-a fost lumină,
Cu el fu soarele'n slava senină.
Oare văzut-am noi luna pe cer ?
N'am văzut luna când umbrele pier ;
Lenin născutu-s'a și răsărind
Luna pe stepă toarnă argint.

Dar tocmai chipul lui Lenin, îl duce pe poet la zugrăvirea celui care împlinește cuvântul lui Lenin. Turnând în versuri de o neobișnuită putere marile idei ale jurământului, Djambul încheie poemul cu o apoteoză care readuce în mintea cititorului întregul șir de imagini care conturau personalitatea lui Lenin.

Stalin făcu jurământ vulturesc
Stalin ținu jurământ vulturesc,
Conduce o lume biruitor,
În Stalin e Lenin, nemuritor.

Comparația largă, în care intră ca termeni soarele, pământul, fenomenele naturii — caracteristice basmelor popoarelor cazah, tadji, turcmen, etc. — apare și în poezia „Numele lui” de Rasul Gamzatov.

Imaginile acestui poem sugerează forța cuvântului stalinian, isvorit din năzuințele popoarelor, marea popularitate a chipului celui mai iubit dintre oameni :

Să'ncingă globu 'ntreg cu focul lui,
Nici soarele nu poate dintr'odată,
Și nici nu e vreo ploaie 'mbelșugată,
Apă să dea deajuns pământului,

Dar străbătând planeta iar și iar,
Oriunde-ai fi, în orice colț din lume,
Vei auzi, măreț, același nume :
El nu cunoaște pe pământ hotar.

Ceeace nici soarele, ceeace nici natura nu pot realiza — le îndeplinește marele Stalin, al cărui nume e „veșnic ca și timpul”.

Noutatea și plasticitatea acestor imagini cu rădăcini în folclor sporește semnificația personalității cântate, și în același timp o apropie de sufletul tuturor oamenilor, subliniind una din trăsăturile care conturează chipul lui I. V. Stalin, aceea de mare conducător al popoarelor, iubit și urmat de ele.

Altul este procedeele lui Mihail Isacovschi, de exemplu, în „Cântec despre marele Stalin”, în care poetul urmărește să sugereze altă trăsătură — aceea de inițiator, organizator și îndrumător al construirii comunismului :

Foșnesc roditoarele stepe,
Prin râuri curg ape sirepe
Și limpezii zori scânteiază
În Patria'n care trăim...

Poetul folosește versul amfibrah (o silabă accentuată între două neaccentuate) în strofe de câte opt versuri, în care rimează doar versul 4 cu 8, ceeace dă poeziei o mare muzicalitate și o într'aripare sugerând vâsătatea elementelor ce compun imaginile ; ca într'un imens tablou însușit, poetul aduce sub ochii cititorului câmpiile, apele, munții, cerul înalt, pământul mării Uniuni, dela pol până la tropice, — toate acestea transformate, îmblânzite, pline de uriașe construcții care valorifică bogățiile naturale — toate date oamenilor prin voința marelui conducător :

Cu inima lui încălzește
polarele cețuri cărunte!
El drum despicat-a prin munte
și drum printre nori a croit.
La tânăra-i vorbă 'ncepură
grădini foșnitoare să cânte;
Vioale și sprintene ape
prin dune, fierbinți au țâșnit.

Ca soarele primăvăratec
lumină dă solului reavăn,
El crește curaj, bucurie,
în mândrele sale grădini.

Și la fiecare grup de câte două astfel de strofe, în care muzicalitatea perfectă este sporită de accentul ce cade cu solemnitate și gravitate la intervale largi, permițând parcă privirii să sboare peste uriașele întinderi — revine, nu ca un refren, ci ca un imn de slavă, care izbucnește din adâncul inimii, închinarea către marele Stalin:

Veniți să-l slăvim, deci tovarăși
pe cel mai iubit dintre oameni
Pe soarele-atâtor popoare,
pe Stalin în cânt să-l slăvim.

Trebuie să subliniem aici cu deosebire meritele tinerilor traducători Al. Andrițoiu și Aurel Covaci, care au realizat cu admirabilă transpunere în românește, păstrând măreția viziunii lui Isacovschi.

Pentru a sublinia dragostea și admirația oamenilor sovietici pentru tovarășul Stalin, alți poeți zugrăvesc fapte, lăsându-le pe acestea să vorbească direct. În „Povestea unui soldat din gardă”. Alexei Surcov redă istorisirea unuia dintre apărătorii Moscovei în 1941. În gerul iernii și sub amenințarea focurilor dușmane, ostașul sovietic are un vis: i se pare că vede venind spre tranșeul lui — fără să atingă zăpada — doi oameni,

unu'n palton și șapcă... celălalt
purtând manta, caschetă soldățească.

Soldatul îi recunoaște, erau Lenin și Stalin! Ei s'au oprit alături de dânsul și, calculând toate datele contraofensivei sovietice, care avea să arunce pe nemți dela Moscova — au cerut și părerea soldatului:

„Lui Ilici, mie, spune-ne: — a bătut
acuma ceasul să sdrobim dușmanii?”

„Povestea soldatului din gardă” are o semnificație deosebită. Poetul sugerează aici nu numai dragostea ostașilor sovietici pentru conducătorul lor, dar și trăsături care conturează personalitatea lui I. V. Stalin; aceea de continuator al lui Lenin, de apărător al Patriei în fruntea poporului, în care are o nemărginită încredere, și ale cărui dorinți le ascultă cu părintească grijă. Tot un om simplu este și muncitorul din Pakistan, care, în bordeiul lui sărac și întunecos a adus o singură podoabă, de neprețuit, pe care-o păstrează ca pe un liman al nădejilor lui și ca un sprijin al luptei lui, portretul lui I. V. Stalin:

...Privește, iată-l
Drag ni-i Stalin tuturor,
El popoarelor e tatăl,
Tată și îndrumător.

Soare-i el și-o să alunge
Intunericul dușman...

(N. Tihonov: „In cartierul muncitoresc din Lahor”).

În alte poezii, chipul tovarășului Stalin apare din evocarea unor pagini de luptă din vremea Revoluției, din perioada construcției pașnice, sau din Marele Război de Apărare. S'ar putea astfel reconstitui, din poeziile adunate în acest volum, drumul istoric al poporului sovietic dinainte de Marea Revoluție și până azi, drum pe care poporul a mers având în frunte pe Lenin și Stalin. O serie de teme importante, care conturează și întregesc personalitatea marelui conducător, apar în poezii care marchează etape ale acestui drum. Astfel tema Marei Prietenii între Lenin și Stalin, apare și în poeziile citate ale lui Djambul sau Surcov și în altele ca „Balada Moscovei” de A. Tvardovschi; Stalin — făuritor al partidului bolșevic alături de Lenin, și apoi conducător al Partidului — apare în poezia „Înțeleptul partid bolșevic” de Ianca Cupala; tema Stalin — organizator al apărării Patriei, comandant al armatei în Marele Război de Apărare — este prezentată în poezii ca „Legenda primului salut” de Ev.

Dolmatovschi, „Vorbește Stalin“ de Vera Inber, „Il ascultăm pe Stalin“ de Anatolii Ostreica, sau „Ostașii din Gardă“ de S. Chirsanov. În aceasta din urmă este evocată figura lui Alexandru Matrosov, legendarul erou care a astupat cu trupul său gura unui cuib de foc hitlerist, ca să asigure înaintarea tovarășilor săi.

Toate aceste trăsături ale chipului tovarășul Stalin — și care constituiesc tot atâtea teme pentru literatură — exprimate în diferite chipuri, specifice fiecărui poet, se strâng într-o mare și unitară imagine a celui mai iubit dintre oameni, eliberatorul celor asupriți, apărătorul păcii, stegarul veacului de aur al omenirii. „Stalin es la paz“ — spune un proverb spaniol: „Stalin este pacea.“ Epoca noastră, în care toate drumurile duc spre comunism, este epoca în care, așa cum spunea Gorki „luminează geniul lui Lenin și acționează neobosită, mereu creatoare, voința de fier a lui Iosif Stalin“.

Sunt necesare și câteva cuvinte despre felul cum a fost alcătuită această ediție în românește. Din cele 80 poeme ale culegerii sovietice, volumul dela „Editura Tineretului“ a publicat numai 37, a căror traducere a fost încredințată mai multor poeți — cu mai îndelungă sau mai recentă experiență atât de creatori cât și de traducători. Întâlnim astfel pe Mihai Beniuc, Maria Bănuș, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Mihai Dragomir, Virgil Teodorescu, etc., dar și tineri traducători ca Al. Andrișoiu și Aurel Covaci. Procedul de a folosi ajutorul mai multor poeți este just, deoarece unii poeți ai noștri au mai multe afinități, au cunoscut mai bine felul de a scrie al anumitor poeți sovietici, posedă o experiență mai îndelungă în a-i traduce. Tocmai acest fapt a asigurat o realizare deosebit de frumoasă a unora dintre traduceri. Cu toate acestea, unele din poeme se citesc cu greutate, au strofe întregi în care se simte „traducerea“; limba își pierde din muzicalitate, din avânt, expresivitatea scade. Aceste obsevroații se pot face mai ales în legătură cu traducerile semnate de Andrei Tudor și N. Amza, și cu două dintre cele semnate de Al. Andrișoiu și A. Covaci —

cu totul inegale față de realizarea din „Cântec despre Stalin“, poemul lui Isacovschi.

Apariția culegerii „Poezii despre Stalin“, se impune în general ca un succes al muncii de traducere din țara noastră, ca o contribuție importantă la cunoașterea literaturii sovietice, care cântă pe Iosif Vissarionovici Stalin, ca un exemplu de felul atât de variat și emoționant în care poate fi redată în chip artistic o temă cu adevărat uriașă și de o atât de mare actualitate, cum este aceea a dragostei popoarelor față de Marele conducător al luptei pentru pace, socialism și comunism.

M. Vlad

„ȘOSEAUA VOLOCOLAMSCULUI“ *)

Din cărțile scriitorului Alexandru Bek nu s'au tradus la noi decât două: „Șoseaua Volocolamscului“ și nuvela-reportaj „Timofei-inimă deschisă“. Despre Alexandru Bek cititorul acestor două cărți își face dela început următoarea impresie: un scriitor original și interesant. Și aceasta nu se vedește numai în felul în care scrie Alexandru Bek, în formula literară de compoziție întrebuințată de el (îmbinarea elementului de reportaj cu elementul nuvelistic), ci mai ales în profunzimea viziunii pe care acest scriitor o are asupra lucrurilor, în felul în care abordează temele, în posibilitatea cu totul surprinzătoare de a sesiza aspecte din viață, în aparență puțin importante, și de a răsfrânge în ele semnificații puternice cu caracter generalizator, în vioiciunea scrisului său.

Către sfârșitul cărții sale „Șoseaua Volocolamscului“, Alexandru Bek scrie „Unul din principiile tactice ale războiului fulger folosit de nemți în Polonia, în Belgia și în Franța era după cum se știe următorul: după ce străpungeau în mai multe puncte linia frontului, goneau înainte, mereu înainte, lăsând în urmă unitățile inamice decimate, răslețite, demoralizate. Asta nu le-a reușit însă hitleriștilor în bătălia pentru Moscova“.

Șoseaua Volocolamscului duce la Mosco-

*) A. Bek: „Șoseaua Volocolamscului“, Ed. de Stat, 1951.

va. In altă parte a cărții sale Alexandru Bek scrie deasemenea: „...Inamicul încercase în timpul ofensivei împotriva Moscovei din Octombrie și Noembrie 1941, să combine tentativa de încercuire cu un atac frontal, aruncându-și cea mai mare parte a forțelor sale dealungul șoselei Volocolamscului și apoi pe șoseaua Leningradului. In aceste zile grele ale lui Octombrie, în care nemții isbutiseră să străpungă frontul în apropiere de Viasma, iar tancurile, motocicletele și camioanele lor înaintau spre Moscova, șoseaua Volocolamscului era apărată de divizia 316 de infanterie cunoscută astăzi sub numele de Divizia 8-a de Gardă a generalului Panfilov. In timpul celei de a doua ofensive împotriva Moscovei lansată în Noembrie, inamicul pătrunsese ca un cui în aceeași direcție și se izbise iarăși de rezistența oamenilor lui Panfilov. Timp de șapte zile cât dură bătălia dela Piucovo, la 30 kilometri de Moscova, oamenii aceștia împreună cu alte unități ale Armatei Roșii au rezistat presiunii nemților și l-au respins pe inamic“.

Iată subiectul cărții lui Alexandru Bek exprimat cu o conciziune și o precizie care amintește faptul că înainte de a scrie literatură propriu zisă, Alexandru Bek a activat pe tărâmul criticii literare. Eroul cărții? Batalionul comandat de locotenentul cazah Baurdjan Momâș-Uli, cu ostași mitraliori, tunari, agenți de legătură și ofițeri. Acțiunea? Viața acestui batalion, dela primele zile ale formării sale, din oameni care în majoritate nu făcuseră nici măcar o zi de serviciu militar, până la defilarea victorioasă a unei unități cu ostași bine organizați, bine disciplinați, care reușiseră să bareze drumul nemților spre Moscova, înfrângând toate principiile tactice ale războiului fulger, folosite de aceștia în Polonia, în Olanda, în Belgia și în Franța.

S'a scris mult pe tema războiului. Alexandru Bek a reușit totuși să scrie o carte originală, a cărei acțiune te pasionează dela început, te prinde în curentul desfășurării ei, te face să participi la toate frământările sufletești ale eroilor, te face să trăiești frontul în prima linie, sub ploaia de obuze și bombe.

Luna Iulie. Incepuse războiul. Pe căm-

piile Uniunii Sovietice hordade hitleriste înaintau spre Moscova. La Alma-Ata se formează o nouă divizie. De aici începe viața batalionului pe care mai târziu avea să-l comande locotenentul major Momâș-Uli, și care avea să înfrângă năvala nemților spre Moscova. Au venit oameni care nu purtasera niciodată uniformă militară sau arme, cu diferite meserii și preocupări, din toate părțile acelei regiuni. Așa au luat naștere divizia, regimentele și batalionul care trebuiau să intre în foc după trei săptămâni. De aici se deschide un fragment din lupta îndârjită pentru crearea acelei forțe organizate „în stare să reziste inamicului“, și care avea într'adevăr să-l înfricoșeze și să-l înfrângă. Intreaga carte a lui Alexandru Bek este străbătută de ideea luptei pentru crearea unei discipline de fier, condiție esențială a victoriei în luptă.

Acțiunea cărții „Șoseaua Volocolamscului“ se desfășoară în prima linie a frontului. Alexandru Bek aruncă doar o scurtă privire spre acest început al batalionului său, pentru a-i arăta cititorului cine-s eroii cărții și în același timp eroi ai luptelor de lângă Moscova. Oamenii nu luaseră contact cu inamicul. Trebuia trezită în ei conștiința faptului că sunt mai puternici decât inamicul. Că frica nu are ce căuta în mijlocul lor. „Pe ce s'au bizuit nemții — îi spune locotenentul Baurdjan, scriitorului Bek și în același timp cititorului — când au năvălit în țara noastră uriașă? Erau convinși că odată cu ei, în campania din răsarit, în fruntea coloanelor lor blindate va merge Generalul Frică, în fața căruia orice ființă vie se va ploconi sau va fugi. Prima noastră bătălie pe care am dat-o în noaptea din 15 spre 16 Octombrie 1941, a fost și o luptă împotriva fricii... Iar șase săptămâni după aceea, când i-am alungat pe nemți de lângă Moscova, generalul Frică i-a însoțit în retragerea lor“.

In primele zile ale războiului, nemții înaintau vertiginos. Ostașii lui Baurdjan Momâș-Uli luaseră contact cu cei care se retrăgeau și în inimile cărora se cuibărise neliniștea. Ea a izbucnit puternic prin acțiunea sergentului Barambaev, care și-a tras un glonte în mână, pentru a nu mai merge pe front. In fața acestei situații, co-

mandantul trebuia să ia o hotărâre. Și Baurdjan Momâș-Uli hotărâște împușcarea sergentului Barambaev, compatriot al său pe care îl iubise, în care văzuse un bun tehnician al patriei sale cazahe.

În fața întregului batalion, fără centură, fără manta, degradat, fostul sergent Barambaev așteaptă să fie executat. Plutonul de execuție este format din tovarășii săi din batalion care țin armele la umăr, așteptând un singur cuvânt din partea comandantului: „foc”. Și Alexandru Bek îl pune pe cititor să privească această scenă prin ochii locotenentului-comandant Baurdjan, desvăluind totodată frământările sufletești ale acestuia. Privirile întregului batalion cer iertare pentru această primă abatere; însuși Barambaev îndrăznește să ceară iertare. În atmosferă plutește același gând și până și Baurdjan Momâș-Uli simte această cerință în sufletul său. Il și vede din nou pe Barambaev alături de întregul batalion care se bucură, de cititorul care încuviințează, îl vede reluându-și mantaua și centura și alăturându-se tovarășilor săi de front. Dar nu aceasta era atitudinea unui adevărat comandant; el ordonă: „foc”. Pentru a-și justifica această hotărâre, el își amintește de întâmplarea tatălui său care, în plin deșert își tăia se cuțitul locul mușcat de un păianjen veninos. „Eram comandant de batalion, tatăl batalionului. Ucideam un fiu. Dar în fața mea aveam sute de fii. Aveam datoria să scriu cu litere de sânge în sufletele lor: „Pentru un trădător nu e și nu va fi îndurare”. Capitolul acesta în care este descrisă împușcarea sergentului Barambaev reprezintă una din cele mai frumoase părți ale cărții și ar putea să formeze singură o valoroasă bucată literară, în care ne sunt înfățișate cu mare talent două din calitățile omului sovietic: judecata adâncă, înțeleaptă și intransigența față de tot ceea ce ar reprezenta o frână în victoria noului. În acest capitol se vedește măiestria originalului scriitor Alexandru Bek, în a ști să-l surprindă pe cititor prin felul cum crează scenele de viață, prin felul original de a trata problemele psihologice și a soluționa aceste probleme.

Dar neliniștea nu încetase. Oamenii știau

că vor avea de luptat, chiar și cu prețul vieții. Trebuia să li se arate dece luptă.

Și, prin glasul lui Baurdjan Momâș-Uli care se străduiește să le arate oamenilor sensul luptei pe care o duc, Alexandru Bek ne desvăluie izvorul vitejiei legendare și al eroismului cu care au luptat ostașii sovietici în Marele Război pentru Apărarea Patriei:

„Inamicul vine să mă ucidă și pe mine și pe tine... Patria ta ești tu, familiile, mamele, soțiile și copiii noștri. Patria e întregul nostru popor. S'ar putea să fii lovit de un glonte. Dar înainte de a fi lovit trebuie să uciți tu mai întâi și cât mai mulți cu putință. Căci în felul acesta vei salva viața lui, pe a lui și apoi pe a lui (îi arăta cu degetul pe cei de lângă el), pe a tuturor camarazilor din tranșee, a tovarășilor tăi de arme. Eu, comandantul vostru vreau să execut ordinele mamelor și ale soțiilor voastre. Ale întregului nostru popor și să vă conduc la luptă, dar nu la moarte, ci la viață! Ai înțeles? Asta e totul! Comandant de companie! Fiecare la postul său de tragere!”

Așa au intrat în luptă ostașii batalionului comandat de locotenentul Baurdjan Momâș-Uli. Figura acestuia este conturată în cartea lui Alexandru Bek cu o mare forță artistică. Avem în față chipul minunat al comandantului militar sovietic, care nu dă niciodată înapoi, care știe să-și îmbărbăteze și să-și conducă oamenii la luptă, care nu șovăie să ia hotărâri și să aducă la îndeplinire ordinele. Cititorul înțelege ce înseamnă înalta conștiință a ostașului pe front. Înțelege de ce depinde victoria. Înțelege de ce au învins ostașii sovietici. Baurdjan Momâș-Uli și-a condus oamenii în luptă în ziua de 23 Octombrie 1941. Înainte, ostașii săi dăduseră câteva atacuri prin care distruseseră câteva poziții ale inamicului. Aceste victorii veniseră să întărească și mai mult încrederea ostașilor în forțele lor, în victoria pe care aveau s'o repurteze asupra nemților. Paginile care descriu luptele duse timp de șapte zile de ostașii batalionului comandat de Baurdjan Momâș-Uli, aparțin penei unui viguros și original talent. În ele este redată cu o mare forță artistică întreaga atmosferă a luptei: ata-

curile înverșunate ale nemților care se izbeau pentru prima dată de o puternică forță militară, situațiile într'adevăr tragice, când batalionul se găsea înconjurat din trei părți, frământările încordate în jurul unor hotărâri care trebuiau luate fără întârziere. Bătălia pentru bararea Șoselei Volocolamscului, pe care trebuiau s'o apere cu piepturile lor ostașii înconjurați ai batalionului comandat de locotenentul Baurdjan, este zugrăvită în toată amploarea ei.

Scriitorul vedește o mare posibilitate de a reprezenta într'o imagine perfect clară, plină de colorit și atmosferă frontul, oamenii, situațiile. Este deosebit de semnificativă și impresionantă scena retragerii batalionului comandat de Baurdjan Momâș-Uli prin fața unităților nemțești, care rămân pur și simplu năucite de surprinzătoare și excepțională formulă strategică întrebuițată de locotenentul Baurdjan. Retragerea trebuia efectuată cu maximum de precizie și precauție. Batalionul trebuia să străbată linia frontului nemțesc care trecea printr'o pădure și apoi să traverseze șoseaua care deasemenea se afla sub supraviețuirea nemților. Tăind copacii și croindu-și cale liberă, ostașii reușesc să ajungă la marginea șoselei pe care se găseau instalate unitățile germane. Și aici trebuia pusă în practică acea surprinzătoare formulă strategică. Locotenentul Baurdjan explică ofițerilor săi planul. „Batalionul așezat în forma unui romb (era compus din aproape 700 de oameni) având la mijloc tunurile și căruțele, trebuia să pornească la comanda mea la pas, păstrând aceeași formație cu arma în mână gata de tragere“.

„Batalion marș“ — și porni. Ariciul se puse în mișcare. În primele clipe nemții nu priceuseră cine eram, ce era coloana asta mută care ieșea din pădure. Unii continuă să împingă la camioane, alții ne priveau uimiți cum treceam. Era ceva de neînțeles pentru ei : un grup de ostași sovietici care nu aleargă strigând „ura“, nu atacă și nu dau impresia că vor să se predea. Atunci ce înseamnă asta ? Să fi înnebunit ? Străbăturăm așa vreo sută de metri fără ca inamicul să fi dat alarma. Apoi răsună un ordin pe nemțește și observai că oamenii se repeziră la camioanele, puș-

tile și mitralierele lor. Am prins aceasta din sbor, fiindcă din clipa aceea timpul începu parcă să se destrame în clipe nepus de scurte.

— Batalion !

O pauză. Nicio pușcă nu se ridică pentru a trage, oamenii, după cum știi, primiseră ordin să tragă din mers, fără să pună arma la umăr, ci ținând-o proptită de cartușieră.

— Foc !

O salvă sfâșie tăcerea.

— Foc !

Încă odată, semănând panica, porniră mai multe sute de gloanțe trase în evantai : Foc ! Mergeam și trăgeam. Fii sigur că un batalion în marș, care trage cu toate cele șapte sute de puști ale sale la intervale egale, e ceva înspăimântător. I-am culcat pe nemți la pământ și nu-i lăsam nici măcar să ridice capul. Iar noi mergeam și seceram totul în cale. Imi duceam batalionul prin intervalul de camioane, pe drum în noroi zăceau nemți uciși. Continuând să comand călcai peste unul fără a încerca să-l ocolesc. Cadavrul se afundă sub noroi, sub cisma mea. Oamenii, caii și roțile căruțelor trecură prin coloana dușmană, trecând peste cadavre“.

Imaginea clară, descrisă simplu pentru a pune și mai mult în evidență eroismul ostașului sovietic — care prin tăria caracterului său oșelit îl înfricoșează pe inamic, — poartă în ea semnificația forței uriașe, disciplinate, organizate și unite pe care a reprezentat-o armata sovietică, explicând în același timp de ce această armată este de neînvins. Înconjurați din trei părți, ostașii locotenentului Baurdjan reușesc să se regrupeze după fiecare bătălie, să se organizeze și să pună în practică principiile indicate de generalul Panșilov, comandantul diviziei lor — să înfrângă năvala nemților și să-i sdrobească la întretărirea Șoselei Volocolamscului, apoi să se retragă conform ordinului primit. Cititorului îi rămân viu întipărite în minte figurile eroice ale unor ostași ca Bozjanov, comisarul politic al companiei de mitraliori, locotenentul Brudnâi sau Sebrucov. Cum deasemenea îi va rămâne în minte figura luminoasă a generalului Panșilov, ridicat la acest

grad din simplu muncitor cum fusese înainte de Revoluție.

De subliniat deasemenea este felul în care Alexandru Bek a știut să zugrăvească în această carte umanismul sovietic, grija față de om, vădită chiar în linia întâia a frontului. Sunt pagini care te impresionează profund, în care ni se desvăluie grija părintească a locotenentului Baurdjan pentru oamenii săi, frământările sale pentru a găsi cea mai bună soluție de luptă în care oamenii săi să fie apărați de focul inamicului.

Scriind această carte, Alexandru Bek a folosit următorul procedeu, pe care dealtfel el însuși îl expune la începutul cărții: „În această carte nu am decât un rol de grămatic drept și sânguitor“. Presupunând o convorbire între el și comandantul batalionului, locotenentul cazah Baurdjan Momâș-Uli, Alexandru Bek îl face pe acesta să povestească întreaga acțiune a cărții sale. În felul acesta autorul se adresează direct cititorului, apropiindu-l de acțiune, care capătă astfel un ritm viu și de veridicitate.

Câteva cuvinte și despre traducerea acestei cărți. Traducătorul a înțeles felul de a scrie al lui Bek, a pătruns vioiciunea stilului său de reportaj, redându-l întocmai. Deasemenea trebuie remarcat că față de prima ediție a traducerii „Șoselei Volocolamscului“, cea de a treia ediție a cărții pe care am recenzat-o prezintă o serie de îmbunătățiri menite să aprofundeze textul românesc cât mai mult de cel original.

Măreția faptelor săvârșite de ostașii batalionului comandat de locotenentul major Baurdjan Momâș-Uli din divizia de gardă a generalului Panșilov, care au stăvilit înaintarea nemților spre Moscova pe Șoseaua Volocolamscului, se cerea înscrisă în minunatele pagini ale unei minunate epopei. Aceasta este „Șoseaua Volocolamscului“, cartea scriitorului Alexandru Bek.

Dinu Săraru

MAREȚIE ÎN SIMPLITATE *)

Devenind ostaș în vara anului 1941, constructorul Dneprostroilului sau al Kuznețului, stahanovistul din bazinul Donețului,

colhoznicul de pe Volga — și în genere fiecare cătățean sovietic — nu a devenit un om diferit de cel din anii de pace. Războiul mobiliza la maximum toate virtuțile: abnegația, curajul, iscusința, virtuți ce fuseseră educate într'însul în anii de construcție pașnică. Nu războiul avea să-l învețe să fie eroic — eroismul era pentru acești oameni un lucru bine cunoscut. Il dovediseră în anii grei ai începuturilor Statului Sovietic și în anii victorioasei construcții a socialismului. În dramaticile împrejurări ale războiului, conștiința că sunt apărătorii acestei lumi, pe care ei o construiseră, a făcut din ostașii sovietici eroi de legendă.

Certitudinea dreptății cauzei lor și a victoriei finale — iată esența eroismului mareț și simplu, conștient și optimist de care oamenii sovietici au dat dovadă în anii Marelui Război de Apărare a Patriei. Epopeea uriașă și sguduitoare pe care scriitorii sovietici — „vocea răsunătoare a poporului eroic“ — au zugrăvit-o în opere ca „Povestea unui om adevărat“, „In tranșeele Stalingradului“, „Zile și nopți“, „Noi, oamenii sovietici“, epopeea aceasta profund tragică prin marele suferințe ale poporului și țării Sovietice, a fost străbătută, dela începuturile ei și până la sfârșitul victorios al războiului, de optimismul puternic al celor ce știu că luptă pentru dreptate.

Deși de mai mică amploare, culegerea „Pe mare“ se încadrează cu totul în șirul operelor citate mai sus.

În această culegere, în care întâlnim schițe ale unor scriitori cu renume (Ilja Ehrenburg, Vasili Grossman, Valentin Cataev, Boris Lavreniev, Arcadie Pervențev), amintirile unor eroi ai Uniunii Sovietice ca I. Fisanovici — regăsim în fiecare schiță, în fiecare erou, aceeași măreție în simplitate, același optimism, aceeași înaltă conștiință, elemente care constituie trăsăturile caracteristice ale literaturii sovietice din perioada Marelui Război de Apărare a Patriei. Ele se oglindesc bunăoară în finalul pe care scriitorul Nicolai Idanov îl dă emoționantei evocări a unei încăderi pe mare, în care își pierde viața un tânăr aviator, după ce însă salvase prin acțiunea lui eroică o șalupă sovietică:

„...Această înflăcărată dragoste de viață,

*) Pe mare, Antologie, Ed. M. F. A., 1951

nu numai că nu l-a împiedicat, ci dimpotrivă l-a ajutat pe flăcăul bălai din Urali să-și îndeplinească fără șovăire datoria de ostaș“.

Numai optimismul eroic explică de ce la o foarte mică distanță de țărnul inamic, în condiții deosebit de grele, marinarii întocmesc totuși radiograma care să anunțe victoria obținută prin iscusința lor. „Radiograma neexpediată“ — Leonid Soboliou).

Înalta lor conștiință de oameni noi îi face pe marinarii sovietici să ducă îndeplinirea datoriei până la eroism. Nenumărabile sunt faptele vitejești, legendare, pe care le găsim zugrăvite în culegerea „Pe Mare“; ostașii nu precupețesc să devină țințe vii, pentru ca să poată descoperi locul de unde trag bateriile germane („Recunoașterea cu prețul vieții“ — Arcadie Pervențev); alții aruncă sub tancuri cu grenade, pentru a opri cu orice preț înaintarea inamicului („Nemurirea“ — Hamadan). Sguduitoare sunt prezentarea rezistenței eroice a unei mici garnizoane împotriva a cincisprezece divizii inamice — („Sevastopol“ — I. Ehrenburg), stăvilirea asaltului inamic la Stalingrad, prin eroismul nu numai al ostașilor ci și al întregii populații („Volga — Stalingrad“ — Vasili Grossman), sau rezistența până la sacrificiu a unui mănuchiu de marinari față de un inamic de o covârșitoare superioritate numerică („Steagul“ — Valer'in Cataev). Eroismul celor care au săvârșit aceste fapte a fost aprins în sufletele oamenilor de dragostea pentru o patrie liberă, a fost împins până la sublim de conștiința că luptă pentru pacea poporului lor și a tuturor popoarelor lumii.

Întotdeauna în frunte, viteji între viteji sunt comuniștii, locțiitorii politici, comsomoliștii; organizatorul de partid Ușacov, organizatorul comsomolist Alexandru Camarov, locțiitorul politic Filcenco.

Avântul vitejesc al acestor oameni excepționali era organizat, coordonat de o strategie tot atât de eroică, ca și materialul uman pentru care era concepută: o înaltă știință militară care știa să aprecieze, să se bazeze pe curajul, iscusința, inițiativa ostașului.

Nici în aceste împrejurări dramatice ma-

rinarii sovietici nu-și pierd tinerețea și umorul — roade ale optimismului lor puternic. Cât de vesel și de tânăr ne apare bunăoară carnicul Clemenco din „Darul carnicului“.

Pe lângă aceste calități trebuie să mai subliniem încă un factor: disciplina. Nu o disciplină care anihilează personalitatea, ci unitatea de voință și de acțiune, încrederea vie care face ca atunci când comandantul este liniștit „tot echipajul să aibă încredere în victorie“. Aceasta este o nouă disciplină militară, la care nu se poate ajunge decât atunci când fiecare ostaș este conștient de cauza pe care o apără și de partea lui de răspundere în această apărare.

Volumul „Pe Mare“ ne convinge cu prisosință că marinarii sovietici s-au încadrat strălucit în glorioasa tradiție a marinariilor roșii, a acelor de pe Potemkin și Aurora, oameni a căror lozincă, urmată cu sfințenie, a fost și este:

„Marinarii se luptă până la ultimul om, iar ultimul om până la ultima picătură de sânge“ („Nemurirea“ — de Hamadan).

Eroul principal al acestei culegeri, omul care îmbină calitățile unei vii mărturii istorice cu cele ale unui prețios document uman, este marinarul sovietic.

Tip complex și puternic dăltuit, făurit din contopirea, notă cu notă, trăsătură cu trăsătură, a variatei game umane zugrăvite de autorii care și-au dat aportul la culegerea „Pe Mare“, acest erou este deosebit de viu, de impresionant.

Aceasta nu vrea însă să însemne că fiecare din eroii schifelor nu reprezintă o personalitate bine încheată și de sine stătătoare. Deosebit de variate, de bogate în nuanțe, zugrăvite fiecare în lumina specifică proiectată asupra lor de talentul și originalitatea fiecărui autor în parte, personagiile din „Pe Mare“ constituie o amplă galerie de tipuri umane. Ostași eroici sunt și carnicul Climenco și locțiitorul politic Filcenco, dar, pe când în „Nemurirea“, Hamadan insistă mări ales asupra îndrăzelii, curajului și calmului eroului său — Lavreniev întregeste portretul carnicului Climenco arătând cum îndrăzneala se îmbină cu iscusința și neîndurarea față de

inamic, cu dragostea puternică pentru fiecare tovarăș de arme.

Eroii din „Pe Mare” nu încetează niciodată să fie oameni; tocmai prin caldă sa umanitate ne câștigă simpatia comandantului locotenent-major Petrov din „Darul carnicului”, care caută să-și ascundă su-râsul, pentru ca să pară mai grav și mai în vârstă. Neliniștea pe care și-o înăbușe marinarii în focul luptei nu micșorează vitejia lor, ci dimpotrivă, o transformă într-o dublă victorie — asupra inamicului și asupra oricărei slăbiciuni proprii.

Imbinându-se strâns între ele, schițele trezesc în cititor impresii foarte variate. Unele sunt captivante prin însuși conflictul lor, altele impresionante prin măreția și simplitatea împrejurărilor și oamenilor descriși. Impresia zguduitoare lăsată de schița lui Cataev „Steagul”, se datorește nu numai admirației pe care o trezește în sufletul cititorului, acțiunea vitejească a unui mănunchi de marinari, care fără mu-niții și aproape fără alimente, nu numai că nu s’au predat inamicului ci în ultimele

zile ale rezistenței lor eroice, i-au dat și o lecție usturătoare. Înflăcărarea pe care o stârnește în noi citirea acestor rânduri se datorește și artei înalte a lui Cataev, talentului cu care transformă acest episod într’un fragment de epopee.

Tălmăcirea românească a culegerii izbu-tește să sublinieze valoarea artistică a schițelor.

Dinamismul și dramatismul acțiunii sunt redade în fraze scurte, nervoase. Acestea se împletesc cu descrierile lirice ale naturii, cadru măreț al măreției umane.

Culegerea „Pe mare” arată la ce nivel înalt au putut fi ridicate dârzenia și vitejia poporului sovietic atunci când un inamic mârșav l-a obligat să-și întrerupă pașnica sa muncă de construcție a unei lumi noi. „Pe mare” este o strălucită mărturie a invincibilității oamenilor sovietici și tot-odată constituie un avertisment sever dat tuturor ațățătorilor la război, un îndemn în lupta noastră activă pentru pace.

Maria Nichifor

CĂRȚI NOU I

Ianuarie — Februarie 1952

EDITURA P. M. R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

FRIEDRICH ENGELS, Desvoltarea socialismului dela utopie la știință, Ed. II-a (80 pag., 1,05 lei).

V. I. LENIN, Opere, vol. XXI (492 pag., 7,50 lei).

V. I. LENIN, Despre stat (32 pag., 0,30 lei).

POLITICE

*** Hotărîrea Consiliului de Miniștri al R.P.R. și a Comitetului Central al P.M.R. cu privire la efectuarea reformei bănești și la reducerile de prețuri (32 pag., 0,20 lei).

*** Hotărîrea Consiliului de Miniștri cu privire la întocmirea și publicarea cataloagelor de prețuri și tarife și modul de recalculare a prețurilor și tarifelor până la apariția cataloagelor (32 pag., 0,20 lei).

*** Hotărîrea Consiliului de Miniștri al R.P.R. și a Comitetului Central al P.M.R. cu privire la efectuarea reformei bănești și la reducerile de prețuri (64 pag., 0,20 lei).

GH. GHEORGHIU-DEJ, Raport asupra planului de electrificare a țării, făcut la plenara C.C. al P.M.R. din 26 Octombrie 1950, ed. II-a (40 pag., 0,50 lei).

GH. GHEORGHIU-DEJ, Sarcinile P.M.R. în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii, ed. II-a (74 pag., 0,60 lei).

VIRGIL FLOREA, Al unsprezecelea volum al Operelor lui I. V. Stalin (48 pag., 0,40 lei).

S. GEORGESCU, Fără deosebire de naționalitate, țărânii muncitori au pornit înfrățiți pe drumul gospodăriei agricole colective (36 pag., 0,40 lei).

V. NEAMȚU, Înălțăm Casa Scânteii folo-

sind experiența constructorilor sovietici (64 pag., 0,75 lei).

*** Doi ani de lupte și biruințe a membrilor gospodăriei agricole colective „Progresul” — Ialomița (32 pag., 0,30 lei).

V. A. FOMINA, Lucrarea lui V. I. Lenin „Ce sunt „prieteniile poporului” și cum luptă ei împotriva social-democraților?” (60 pag., 0,60 lei).

I. POZDNEAC, Activul colhoznic — sprijin al organizațiilor de partid la sate (24 pag., 0,30 lei).

*** Lupta Uniunii Sovietice pentru pace la Organizația Națiunilor Unite (24 pag., 0,20 lei).

E. S. P. L. A.

I. L. CARAGIALE, Opere vol. I (388 pag., 8,10 lei).

I. L. CARAGIALE, Opere, vol. II (368 pag., 7,25 lei).

I. L. CARAGIALE, Opere, vol. III (320 pag., 6,40 lei).

I. L. CARAGIALE, O scrisoare pierdută (120 pag., 1,45 lei).

I. L. CARAGIALE, Povestiri (160 pag., 2,10 lei).

I. L. CARAGIALE, Schițe (64 pag., 0,50 lei).

GR. ALEXANDRESCU, Poezii alese (192 pag., 1,50 lei).

EUGEN FRUNZA, Zile slăvite (116 pag., 4,70 lei).

*** Cântecul Varșoviei (170 pag., 2,70 lei).

„CARTEA RUSA”

B. ROMAȘOV, Teatru (376 pag., 8,33 lei).

C. FEDIN, Bătrânul (88 pag., 1,06 lei).

V. ORLOV, Soarele rusesc (56 pag., 0,64 lei).

B. N. SUSLOV, Apa (80 pag., 1,02 lei).

V. CURBATOV, Mendeleev (112 pag., 1,53 lei).

IRINA VILDE, Povestiri (24 pag., 0,30 lei).

CUPRINSUL

LA CENTENARUL LUI I. L. CARAGIALE

	<u>Pag.</u>
I. L. CARAGIALE : Răzeșul de la Golășei și moșneanul de la Florica ; Autoritate ; Archeologie	3
★	
RADU BELIGAN : I. L. Caragiale și epoca lui	12
MIHAI NOVICOV : I. L. Caragiale, maestru al realismului critic	27
CEZAR PETRESCU : Opera lui I. L. Caragiale și literatura clasică rusă	44
S. ALTERESCU : I. L. Caragiale și teatrul	53
★	
AL. POPOVICI : Primul rol	69
CONSTANȚA TUDORACHE : Judecătoarea	71
PETRE SOLOMON : Acum un an la Barcelona	73

150 ANI DELA NAȘTEREA LUI V. HUGO

VICTORIA IONESCU : Noul Gavroche	75
VICTOR HUGO : Împăratul petrece (în rom. de Al. Philippide) ; Aniversarea lui 14 Iulie (în rom. de Demostene Botez) ; Mama care își apără pruncul (în rom. de Ion Marin Sadoveanu) ; Copilul (în rom. de Veronica Porumbacu) ; Lux (în rom. de Tudor Măinescu)	77
SORIN ARGHIR : Cântărețul mâinii drepte a poporului	85
★	
DUMITRU MIRCEA : Pâine albă (Roman, I)	98
★	
LUCIA DEMETRIUS : O noapte grea (nuvelă)	193

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

CRISANTA OLTEANU : Stahanovistul Constantin Vasilache	206
---	-----

PENTRU ÎNTĂRIREA PĂCII ÎNTRE POPOARE

AUREL MARTIN : Go-Mo-Jo	219
TEREZA MACOVESCU : Anna Seghers	222
PETRE IOSIF : Jorge Amado	227

ORIENTĂRI

	Pag.
V. VILCINSCHI : I. V. Stalin și problemele literaturii sovietice	232

TEORIE ȘI CRITICA

EUGEN CAMPUS : Ceva despre fluvii, meandre și bălți	256
PETRE SAVU : Un bilanț rușinos	266

DISCUȚII

VERONICA PORUMBACU : Intre imitație și creație	271
--	-----

RECENZII

AL. ANDRIȚOIU : Poezia lui Cristian Sârbu	276
ION MANOLE : „Nepoții lui Horia”	281
MIHAIL GHIMPU : Fondul de aur al dramaturgiei sovietice	286
M. VLAD : Căntece pentru Marele Stalin	290
DINU SARARU : „Șoseaua Volocolamskului”	294
MARIA NICHIFOR : Măreție în simplitate	298
BIBLIOGRAFIE	301
CUPRINSUL REVISTEI	302

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

★

R E D A C Ț I A : Bd. Ana Ipătescu, 36, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA : Strada Brezoianu, 27, Raionul
Gh. Gheorghiu-Dej, București.
Telefon : 4.66.76.

★

ABONAMENTE ANUALE : lei 1.200

Abonamentele se primesc numai prin **CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI**, București, str. C. Mille, 14, tel. 5.28.90, și în provincie direct la **CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI**, din raionul d-vstră.

★

*Pentru reînnoirea abonamentelor la revista **Viața Românească** pe anul 1952, abonații se vor adresa la Centrul de Difuzare a Presei.*